

Dominika Zaręba

MAŁOPOLSKA

w rytmie *eko*

PRZEWODNIK EKOTURYSTYCZNY

Znak „Działam w rytmie eko” wskazuje miejsca, produkty i wydarzenia, które wyróżniają się wysoką jakością oraz dbałością o środowisko naturalne i kulturowe.

SPIS TRE ŚCI

3

WSTĘP

7

RE
GION
POD
HA
LAŃ
SKI

159

RE
GION
SA
DEC
KI

315

MA
ŁO
POL
SKA
ZA
CHOD
NIA

445

RE
GION
TAR
NOW
SKI

577

OKO
LI
CE
KRA
KO
WA

710

IN
DEKS
NAZW
I PO
STA
CI

Dominika Zaręba

MAŁOPOLSKA
w rytmie *eko*

PRZEWODNIK EKOTURYSTYCZNY

Autorka wiodąca ekoprzewodnika: Dominika Zaręba

Współautorzy:

Region podhalański: Jan Krzeptowski-Sabała, Piotr Pochopień, Jarosław Tarański
Region sądecki: Karolina Fidyk, Jarosław Kłaś, Monika Molek, Danuta Molek, Albert Pach, Magdalena Polańska
Małopolska Zachodnia: Ewa Klimala, Grzegorz Pater, Krzysztof J. Pucek, Grzegorz Pyjos, Waldemar Rudyk, Anna Świątek
Region tarnowski: Jan Czaja, Katarzyna Holda, Marcin Pałach, Wojciech Sanek
Okolice Krakowa: Sabina Kierepka, Małgorzata Lewińska-Szastak, Radosław Szastak, Marcin Pawlik, Krzysztof J. Pucek

Współpraca: Barbara Firlej, Olga Gałek, Zbigniew Grudnik, Małgorzata Józefiak, Rafał Kamiński, Wojciech Knapik, Piotr Kołodziej, Paweł Kutaś, Magdalena Kostrzewa-Smreczak, Paweł Rybak, Kinga Magdoń, Agnieszka Mendela, Danuta Ostrowska-Irzyk, Tomasz Ostrowski, Magdalena Petryna, Jadwiga Pilch, Barbara Sadurska, Paweł Stefaniuk, Katarzyna Szczęśniak, Jarosław Tarański, Barbara Tekieli, Danuta Tempka, Elżbieta Tomczyk-Miczka, Barbara Piaskowska, Dominika Wachalowicz-Kiersztyn, Zofia Warciak

Konsultacja merytoryczna: Małgorzata Czapla, Dominika Osiak, Barbara Piaskowska, Beata Stachura, Anna Woźniak-Lubaś

Redakcja: Barbara Gąsiorowska

Współpraca redakcyjna: Barbara Sadurska

Autorzy zdjęć: Kamil Bańkowski, Kamil Sorocki, Dominika Zaręba oraz Artur Bujak, Jan Czaja, Janusz Gawron, Zbigniew Grudnik, Urszula Hagno-Cebrat, Katarzyna Holda, Artur Kaszowski, Łukasz Kieroński, Krystian Kiwacz, Jarosław Kłaś, Piotr Kołodziej, Magdalena Kostrzewa-Smreczak, Jan Krzeptowski-Sabała, Joanna Łojas-Labuz, Wojciech Procnier, Monika Madejczyk, Jagoda Ostrowska, Stanisław Ostrowski, Tomasz Ostrowski, Grzegorz Pater, Magdalena Polańska, Wojciech Procnier, Grzegorz Pyjos, Damian Radziak, Marcin Rola, Waldemar Rudyk, Robert Sikora, Sebastian Smoleń, Bogdan Skrzekut, Paweł Stefaniuk, Konrad Syga, Michał Szwerc, Dawid Śmieszek, Jarosław Tarański, Danuta Tempka, Paweł Topolski, Paweł Waligóra, Janusz Zaręba, Marek Zwolenik, arch. Centrum Kultury i Sztuki im. Ady Sari w Starym Sączu, arch. Chatki u Małgorzatki i Radka, arch. Galerii Sztuki R7, arch. GOK w Wieprzu, arch. Górczańskiego Parku Narodowego, arch. Chatki Włczykija, arch. Domu Otwartej Pauzy, arch. Galerii Ulepianka, arch. LGD Dunajec-Biała, arch. MOKSIR Chelmek, arch. marki Zagórzańskie Dziedziny, arch. Stacji Muzeum Czernichów Główny, arch. Stowarzyszenia Dolina Karpia, arch. Tarnowskiej Organizacji Turystycznej, arch. UMWM, arch. Winnicy Rodziny Stec.w, arch. Winnicy Bogu-miła, arch. Winnicy Piwnice Antoniego, arch. Urzędu Gminy Ciężkowice, arch. Zagrody Maziarskiej w Łosiu, arch. Zespołu Kasinianie-Zagórzanie

Rysunek na okładce: Identyfikacja graficzna Festiwalu Muzeum w Krajobrazie. Krajobraz w Muzeum, autorka Kaja Gościński mamua design (www.muamuadesign.pl)

Rysunek udostępniony dzięki uprzejmości Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce-Zdroju

Projekt graficzny: Michał Tincel, Diana Jabłońska

Skład: Michał Tincel, Krzysztof Hosaja

Mapki: Rafał Bletek, Diana Jabłońska

Opracowanie wydawnicze: amistad sp. z o.o., www.amistad.pl, www.traseo.pl

 MAŁOPOLSKA

visitmalopolska.pl

Aplikacja mobilna: VisitMałopolska

www.funduszpartnerstwa.pl

Publikacja została zrealizowana ze środków Województwa Małopolskiego

Kraków, 2022

Informacje praktyczne: stan na 2021 r.

ISBN 978-83-958359-5-7

WSTĘP

rys. Kaja Gościński

CZYM JEST EKOTURYSTYKA

Ekoturystyka to kameralne odkrywanie i poznawanie wyjątkowych miejsc i ludzi, ich kultury, tradycji oraz zabytków. To, co wyróżnia podróżowanie w stylu eko, to szacunek i wrażliwość na przyrodę i krajobraz, a także na potrzeby ludzi mieszkających w miejscach, które odwiedzamy. Dzięki ekoturystyce jesteśmy bliżej nich i natury, mamy szansę doświadczyć, poczuć, poznać, zaprzyjaźnić się, zachwycić otaczającym nas światem. I zabrać ze sobą wspaniałe wspomnienia... oraz swój ślad węglowy.

Jak rozpocząć przygodę z ekoturystyką

Najlepiej zoejrzyć się wokół siebie. Okazuje się, że w Małopolsce jest jeszcze wiele do odkrycia. Wyobraź sobie, jak niezwykle może być wędrowanie po karpackich ścieżkach śladami Wołochów i Łemków! Albo wyprawa rowerowa Doliną Dunajca czy Wisły. Pomyśl, ile wrażeń dostarczy spływ kajakiem Dłubnią, Skawą lub Przemszą. Czy wiesz, jakie to fantastyczne doświadczenie, siedzieć razem z mistrzyniami

i mistrzami sztuki ludowej i wraz z nimi robić drewniane zabawki, wycinanki, kwiaty z bibuły? Lub wziąć udział w warsztatach artystycznych z miejscowymi, utalentowanymi twórcami? Albo ugotować coś razem, zobaczyć, jak się kręci miód, robi młode wino, zbiera zioła, piecze chleb na zakwasie, wędzi sery w bacówce... A wieczorem usiąść przy ognisku i słuchać miejscowych opowieści do późnej nocy, wpatrując się w rozgwieżdżone niebo.

Przygodę z ekoturystyką możesz rozpocząć od podróży na małą skalę. Niech

to będzie choćby wyjazd na łono natury, na małopolską wieś, w okolice parków narodowych, krajobrazowych czy obszarów Natura 2000. Zatrzymaj się na nocleg w gospodarstwie agroturystycznym albo rodzinnym pensjonacie. Po śniadaniu wyrusz na wycieczkę rowerem, pieszo, kajakiem albo konno. Skosztuj potraw w jednym z tych miejsc, które proponują regionalne specjały, zrobione według tradycyjnej receptury, z miejscowych produktów. Porozmawiaj z ludźmi, zapytaj, co warto zobaczyć w najbliższej okolicy. Zajrzyj do skansenu, lokalnego muzeum, teatru, zwiedź wystawę prac ludowego artysty. Prawdziwe skarby są bliżej, niż ci się wydaje!

Małopolska w rytmie eko

Różnorodne zakątki Małopolski od lat inspirują nas do podróżowania w rytmie eko. A teraz dzielimy się z tobą tą

pasją. Wybór kierunku, miejsca i formy podróży zależy tylko od ciebie! W eko-przewodniku znajdziesz podpowiedzi, dokąd pojechać, by odkryć malownicze, chociaż często mniej znane i nieoczywiste zakątki regionu. Przedstawiamy zbiór pomysłów na wycieczki jednodniowe, weekendowe i tygodniowe, możliwe do zrealizowania także poza szczytem sezonu. Wybraliśmy miejsca, które już postawiły na ekoturystykę oraz ochronę dziedzictwa i piękna krajobrazu. Przewodnik kierujemy przede wszystkim do ekoturystów podróżujących w małych grupach – z rodziną, dziećmi i przyjaciółmi. Zachęcamy wszystkie pokolenia do wspólnego podróżowania po Małopolsce w rytmie eko!

Odkryj wyjątkowe miejsca, wyrusz na nieprzetarte szlaki, odetchnij bliżej przyrody i zachwyc się pięknem krajobrazów!

rys. Kaja Gościński

Pośród tatrzańskich smreków i turni – ekowędrowki z góralską duszą **9**

Eko-etnowędrowki z Babią Górą w tle **45**

Orawa – historie zaczarowane w drewnie **69**

Hej góry, doliny – góralskie ścieżki od Pienin po Gorce **95**

Rowerem wokół Jeziora Czorsztyńskiego na Szlaku Kultury Wołoskiej **135**

REGION POD HA LAŃ SKI

Pośród tatrzańskich smreków i turni – ekowędrowki z góralską duszą

Zakopane
Kościelisko
Chochołów
Bukowina Tatrzańska
Nowy Targ
Tatrzański Park Narodowy

Tatry są naszym symbolem narodowym, ikoną piękna, niezwykłym połączeniem kultury i natury chronionej w Tatrzańskim Parku Narodowym i rezerwacie biosfery UNESCO. Z jednej strony urzeka dzika tatrzańska przyroda i wysokogórski krajobraz, z drugiej strony przyciąga żywy podhalański folklor, z porywającą do tańca muzyką i barwnymi strojami oraz ogniem w oczach i w góralskiej, niepokornej duszy.

Ponad sto lat temu w Zakopanem rozkwitała artystyczna bohema. Przyjeżdżali artyści, ludzie kultury i sztuki, by wzajemnie się inspirować. To tu, dzięki Stanisławowi Witkiewiczowi, narodził się niepowtarzalny styl zakopiański w architekturze. Miasto u podnóża romantycznych Tatr było kwintesencją młodopolskiej sztuki i poezji. Tworzyli w nim Jan Kasprzowicz, Kazimierz Przerwa-Tetmajer czy wszechstronnie utalentowany Witkacy.

Powędrujecie dolinami rzek, pośród tatrzańskich jezior, przez lasy pełne buków, jodeł, świerków i jaworów. Poczujecie i usłyszycie wiatr wiejący wśród skał i turni, opowiadający historie o zbójnikach i marzycielach. Wreszcie posmakujecie owczych serów prosto od bacy i dowiecie się, jak wyglądało życie w dzikich Karpatach. Zapraszamy na poetyckie mikrowyprawy z rodziną i przyjaciółmi w duchu eko-etnoturystyki, w tatrzańskie doliny, na hale i kwietne łąki.

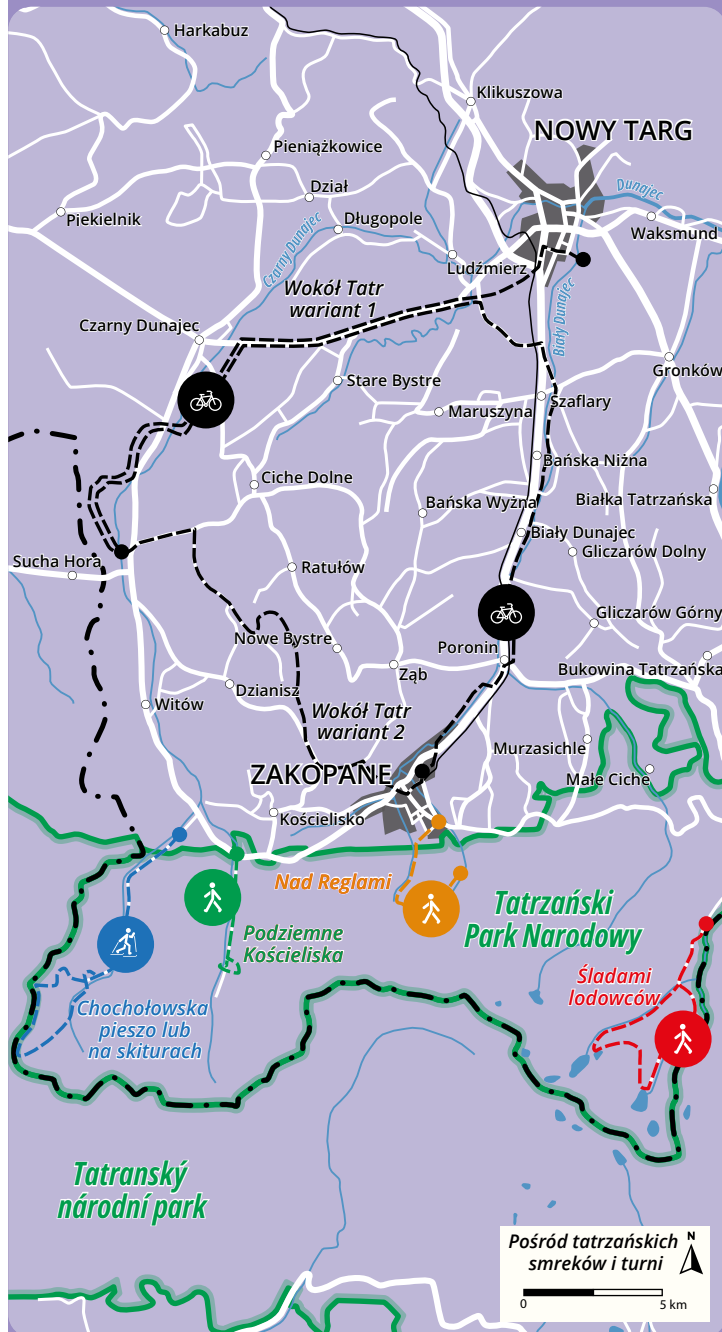
Ekowycieczka rekomendowana dla:

turystów indywidualnych

rodzin z dziećmi, które lubią dłuższe wycieczki, także w grupach wielopokoleniowych

oferta całoroczna | wyjazd tygodniowy lub weekendowy

MIKROWYPRAWY

1. Śladami lodowców

20 km

7 godz.

trasa średnia

pieszo

Palenica Białczańska – Dolina Białki – Dolina Rostoki – Wielka Siklawa –
Schronisko PTTK w Dolinie Pięciu Stawów Polskich – Morskie Oko –
Palenica Białczańska

Wycieczka rozpoczyna się na Palenicy Białczańskiej. Można tu dojechać komunikacją publiczną z Zakopanego, a w sezonie letnim także z innych miejscowości.

Pierwszy odcinek trasy prowadzi dolną częścią **Doliny Białki**, która jest największą tatrzańską doliną, ma ponad 60 km² powierzchni. Tutaj w plejstocenie rozciągał się największy tatrzański lodowiec. Dziś ruszamy, aby odnaleźć jego ślady. Po 600 m przechodzimy przez most na Waksmundzkim Potoku, który zaraz poniżej wpada do Białki. Na tym odcinku rzeka ta stanowi granicę między Polską a Słowacją, Podhalem a Spiszem i dwoma parkami narodowymi – polskim i słowackim. Nazwa rzeki pochodzi od białych

otoczków wypełniających jej koryto. Dalej otwierają się widoki na górną część Doliny Białki, czyli słowacką Dolinę Białej Wody, o charakterystycznym U-kształtnym przekroju będącym pozostałością po jeziorze lodowca, który ją niegdyś wypełniał. Nad doliną wznosi się potężna sylwetka **Gerlach** – najwyższego tatrzańskiego szczytu (2655 m n.p.m.).

Z mostu możemy podziwiać **Wodogrzmoty Mickiewicza** – ciąg wodospadów na potoku Rostoka, które powstały w miejscu, gdzie nad Doliną Białką jest zawieszona jej odnoga – **Dolina Rostoki**. Główna dolina jest głębiej wcięta, ponieważ spływał nią większy, a co za tym idzie – cięższy jezior lodowca. Opuszczamy asfaltową drogę, skręcamy w prawo i wędrujemy zielonym szlakiem prowadzącym dnem Doliny Rostoki. Z obu stron otaczają ją strome, skaliste zbocza, porośnięte lasami urwiskowymi. W żłebach granica lasu jest obniżona przez lawiny śnieżne.

Na 7,4 km naszej trasy przechodzimy obok największego wodospadu polskich Tatr – **Wielkiej Siklawy**, która spada z progu Doliny Pięciu Stawów Polskich. Jej

Tatrzańskie kozice | fot. Kamil Sorocki

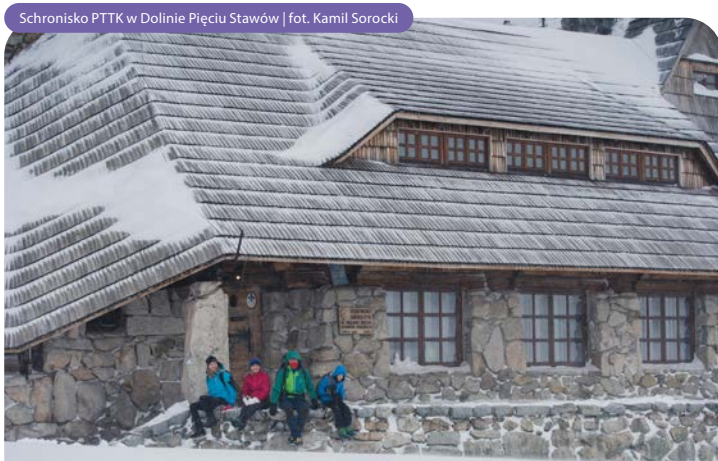

Śladami lodowców | fot. Jan Krzeptowski-Sabala

wysokość to ponad 70 m. Powyżej Siklawy idziemy po wyglądach lodowcowych, które powstały w wyniku szorowania o podłoże fragmentów skał transportowanych w ciele lodowca. Nieopodal dochodzimy do miejsca, w którym potok Roztoka wypływa z **Wielkiego Stawu Polskiego**. Jest to najgłębsze tatrzańskie jezioro (79 m) i jedno z największych (34 km²). Jego misa jeziora została wyżłobiona przez łączące się tu jezory lodowców. Z prawej strony wznosi się masyw Koziego Wierchu. Skracamy w lewo i za znakami niebieskimi idziemy do schroniska, po drodze mijając dwa kolejne stawy: Mały i Przedni (tatrzańskie jeziora są nazywane stawami).

Schronisko PTTK w Dolinie Pięciu Stawów Polskich znajduje się na wysokości 1671 m n.p.m. i jest najwyższym położonym tego typu obiektem w Polsce. Pierwsze schronisko wybudowano tu w 1876 r. Obecny budynek został otwarty w 1953 r. Za schroniskiem przechodzimy przez grzbiet opadający z Opalonego Wierchu (to najwyższe miejsce naszej trasy – 1855 m n.p.m.) i schodzimy do **Świstówki Roztockiej** – małej dolinki zawieszanej nad Doliną Roztoki. Dalej wędrując wśród kosodrzewiny, docieramy do równi zwanej **Wolarnią**. Rozciąga się stąd piękny widok na Dolinę Rybiego Potoku, nad którą wznoszą się Żabie Szczyty

Schronisko PTTK w Dolinie Pięciu Stawów | fot. Kamil Sorocki

Morskie Oko | fot. Artur Kaszowski

i Mięgoszowieckie Szczyty, a pomiędzy nimi najwyższy szczyt w Polsce – **Rysy** (2499 m n.p.m.). Kierujemy się w stronę dna doliny, trawersując żleby, z których zimą schodzą lawiny śnieżne. W strefie górnej granicy lasu występują relikwowe bory limbowe. Docieramy do drogi asfaltowej, przy której kończy się szlak niebieski.

Przed nami piękne **Morskie Oko** (1395 m n.p.m.) – największe jezioro w Tatrach i najpopularniejszy wśród turystów cel tatrzańskich wędrowek. Podobnie jak Wielki Staw Polski, powstało ono w miejscu połączenia kilku lodowców spływających z górnych pięter doliny. Krajobraz tafli wody otoczonej przez kilkusetmetrowe

ściany skalne przyciąga w sezonie nawet kilkanaście tysięcy osób dziennie. Jest to jedyne naturalnie zarybione jezioro w polskich Tatrach, dlatego było kiedyś nazywane Rybim Stawem. Niedługo wierzono, że ma podziemne połączenie z morzem, stąd obecna nazwa. **Schronisko PTTK nad Morskim Okiem** jest najstarszym schroniskiem po polskiej stronie Tatr. Zostało otwarte w 1908 r.

Asfaltową drogą wracamy na Palenicę Białczańską. W rejonie Wanty szlak prowadzi skrótem pomiędzy serpentykami drogi. Można tu zobaczyć duże głązy pozostawione przez lodowiec, czyli po góralsku „wanty”.

Wielka Siklawa | fot. Jan Krzeptowski-Sabala

Leave No Trace – Nie zostawiaj po sobie śladu!

W Tatrach o wschodzie słońca | fot. Kamil Sorocki

Wędrując po tatrzańskich szlakach, staraj się zachowywać tak, aby zminimalizować swój wpływ na przyrodę. Stosuj zasady etyki środowiskowej, nie pozostawiając po sobie żadnego śladu.

1. Zaplanuj wyprawę i przygotuj się do niej odpowiednio:

- wybierz trasę dostosowaną do swoich umiejętności i kondycji,
- sprawdź przepisy obowiązujące w danym miejscu, prognozę pogody i aktualne warunki na szlaku,
- spakuj do plecaka prowiant, picie, apteczkę, latarkę oraz inne niezbędne wyposażenie.

2. Dbaj o przyrodę podczas wycieczki:

- poruszaj się po wyznaczonych szlakach turystycznych, chodź zawsze po przygotowanych ścieżkach, a nie po roślinności obok nich,

- biwakuj tylko w miejscach do tego przeznaczonych,
- unikaj poruszania się na nartach przy zbyt małej pokrywie śnieżnej, która nie zabezpiecza podłoża, szczególnie w okresie topnienia śniegu, kiedy jest ono nasiąknięte wodą i bardziej wrażliwe na uszkodzenia.

3. Pozbawaj się odpadów w odpowiedni sposób:

- nie zostawiaj po sobie żadnych śmieci – dotyczy to także niedopałków papierosów i resztek jedzenia,
- korzystaj z toalet w schroniskach oraz przenośnych toalet przy szlakach, a jeśli nie ma takiej możliwości, to załatwiaj potrzeby fizjologiczne w bezpiecznej odległości od szlaku, strumieni i zbiorników wodnych, zakopując odchody w glebie.

4. Zostaw to, co znajdziesz:

- pamiątką niech będą dobre wspomnienia i zdjęcia, a nie kamyki, rośliny czy inne elementy ekosystemu,
- nie buduj struktur, nie przestawiaj kamieni, nie kop dziur, nie zostawiaj znaków czy napisów na skałach, korze drzew, etc.

5. Minimalizuj wpływ ognia:

- w parku narodowym nie rozpalaj ognisk i nie używaj otwartego ognia (pochodnie, papierosy).

6. Szanuj dzikie zwierzęta:

- poruszaj się po wyznaczonych szlakach i terenach narciarskich,
- nie wędruj po zmroku,
- obserwuj dzikie zwierzęta z większej odległości i nigdy ich nie dokarmiaj,
- nie wprowadzaj psów do parku narodowego,
- nie używaj fajerków.

7. Pamiętaj o innych:

- bądź uprzejmy dla osób, które spotkasz na szlaku,
- unikaj głośnych rozmów i hałasu,
- zwracaj uwagę, jeśli ktoś łamie zasady,
- zgłaszaj przypadki wandalizmu lub kłusownictwa do odpowiednich służb.

Okno Pawlikowskiego | fot. Jan Krzeptowski-Sabala

2. Nad Reglami

8,7 km

3,5–4,5 godz.

trasa średnia

pieszo

Centrum Edukacji Tatrzańskiego Parku Narodowego – Wielka Krokiew – Ścieżka Edukacyjna im. Stanisława Sokołowskiego – Ścieżka nad Reglami – Polana Kalatówki – Kuźnice

Wycieczkę rozpoczynamy od **Centrum Edukacji Przyrodniczej Tatrzańskiego Parku Narodowego** w Zakopanem (ul. Chałubińskiego 42). Można tutaj zwiedzić nowoczesną multimedialną wystawę, która jest dobrym wstępem do wyjścia w teren.

Ulicą Bronisława Czecha docieramy pod skocznnię narciarską **Wielką Krokiew**. U jej podnóża przebiega **Droga pod Reglami** (szlak czarny), która łączy wyloty dolin i jest popularną trasą spacerową. Pod koniec XVIII w. i w 1. połowie XIX w. służyła do transportu rudy żelaza z kopalń w Dolinie Kościeliskiej do zakładu hutniczego w Kuźnicach. Jesteśmy na geologicznej granicy Tatr – po prawej

stronie rozciąga się widok na Kotlinę Zakopiańską i Pogórze Gubałowskie.

Przy wylocie Doliny Białego, obok punktu biletowego TPN, skręcamy na szlak żółty. Rozpoczyna się tu **Ścieżka Edukacyjna im. Stanisława Sokołowskiego**. Wędrujemy dnem wąskiego wąwozu. W korycie potoku możemy zobaczyć ciąg progów, z których spływają kaskady, tworząc pod nimi kotły eworsyjne pogłębiane stopniowo przez wirującą wodę. Zbocza zbudowane z wapieni i dolomitów są siedliskiem roślinności naskalnej. Mijamy otwór sztolni z lat 50. XX w. – pozostałość po poszukiwaniu w Tatrach rud uranu. Wyżej możemy podziwiać pięknie

Krokusy

Szafran spiski (*Crocus scypusensis*), zwany potocznie krokusem, to jeden z symboli tatrzańskiej przyrody. Jest gatunkiem związanym z miejscami użytkowanymi przez człowieka – wykaszonymi łąkami lub wypasanymi polanami. Najlepszy sposób ochrony krokusów polega więc na kulturowaniu tradycyjnego rolnictwa, np. kulturowego wypasu owiec w parku narodowym. Krokusy kwitną wiosną, zaraz po tym, jak stopnieje śnieg i rozmarznie gleba – pod koniec marca i na początku kwietnia. Najbardziej znane krokusowe miejsca to Polana Chochołowska oraz Polana Kalatówki. Warto zatem poszukać mniej popularnych miejsc, w których nie spotkamy tysięcy spacerowiczów. Miliony krokusów kwitną na przykład w rejonie Kościeliska, Witowa czy Dzianisza.

Więcej informacji: www.hokuskrokus.pl

Tradycyjny wypas w Tatrach | fot. Kamil Bańkowski

zachowaną buczynę karpacką, która niegdyś była najliczniejszym zbiorowiskiem leśnym w piętrze regla dolnego. Las tworzą buki, jodły, świerki, jawory. Wiosną w runie kwitną geofity – żywce, zawilce, pierwiosnki, natomiast latem możemy tu zaobserwować kilka gatunków storczyków.

Po 4,3 km dochodzimy do czarnej znakowanej **Ścieżki nad Reglami** i kierujemy się nią w lewo. Mijamy fragment świerczyny, w której zachodzi przemiana pokoleń – starodrzew kilka lat temu zaatakował kornik drukarz, a teraz rosną tu nowe drzewa. Dalej ścieżka trawersuje strome zbocze, przechodząc przez kilka drewnianych mostków. Mamy tu obniżenie górnej granicy lasu spowodowane rzeźbą terenu i schodzącymi zimą lawinami. Skały porastają kosodrzewina i limby. Przez Przełęcz Białego przechodzimy do Doliny Bystrej.

Czeka na nas **Polana Kalatówki** z widokiem na Kasprowy Wierch. Latem prowadzony jest tu kulturowy wypas owiec i krów, dzięki czemu na wiosnę możemy podziwiać dywan kilku milionów krokusów. Z Kalatówek schodzimy w kierunku Kuźnic. Po drodze mijamy zabudowania klasztorne siostr albertynek. Możemy zwiedzić zabytkową kaplicę oraz pustelnię Brata Alberta. Miejsce to odwiedził w 1997 r. św. Jan Paweł II.

Obok dolnej stacji kolei linowej na Kasprowy Wierch docieramy do Kuźnic. Możemy zakończyć tu wycieczkę i skorzystać z busów, które regularnie kursują do centrum Zakopanego lub pójść na piechotę aleją Przewodników Tatrzańskich do miejsca, gdzie zaczęliśmy trasę.

W Zakopanem spacerujemy w poszukiwaniu śladów budownictwa w stylu zakopiańskim, który stworzył Stanisław Witkiewicz, wybitny

malarz, architekt i pisarz (ojciec słynnego Witkacego). Najwięcej przykładów takiej architektury zachowało się przy ul.

Kościeliskiej. Tutaj pod nr 18 w Willi Kobiła powstało Muzeum Stylu Zakopiańskiego (zob. s. 28–29).

Chochołowska na skiturach

25 km 9,5 godz. trasa średnia pieszo skitury

Siwa Polana w Witowie – początek Doliny Chochołowskiej – Polana Huciska – Dolina Starorobociańska – Polana Chochołowska – Grześ (1653 m n.p.m.) – Rakoń (1879 m n.p.m) – Dolina Wyżnia Chochołowska – Siwa Polana

Powędrujemy pieszo lub na skiturach przez Dolinę Chochołowską, jedną z największych polan tatrzańskich, gdzie prowadzony jest kulturowy wypas owiec i krów. Wiosną kwitnie tu kilkanaście milionów krokusów. Zdobędziemy dwa tatrzańskie szczyty: Grześ (1653 m n.p.m.), leżący w bocznej grani biegnącej od Wołowca, na granicy polsko-słowackiej oraz Rakoń (1879 m n.p.m) ze wspaniałymi widokami na Tatry w otoczeniu Doliny Chochołowskiej po wschodniej stronie i Doliny Zuberskiej na zachodzie.

3. Podziemne Kościeliska

10,6 km 3,5–4,5 godz. trasa średnia pieszo

Wylot Doliny Kościeliskiej (Kościelisko-Kiry) – Wyżnia Kira Miętusia – Polana Stare Kościeliska – Pośrednia Brama Kościeliska – Brama Krakowska – Kiry

Wyruszamy od wylotu **Doliny Kościeliskiej** (Kościelisko-Kiry) zielonym szlakiem. Niedaleko za punktem biletowym TPN znajduje się **Brama Kantaka**, pierwsza z trzech bram skalnych w dolinie. Zbudowana jest z wapienia krynoidowego, w którym Potok Kościeliski zdołał wyźłobić tylko wąską gardziel. Po lewej jest widoczny otwór sztolni badawczej z okresu międzywojennego, kiedy planowano zrobić tu zaporę wodną.

Za Bramą Kantaka rozciąga się **polana Wyżnia Kira Miętusia**, na której stoi bacówka. Jest to jedna z czterech polan objętych kulturowym wypasem owiec i krów w tej dolinie. Na stokach Kościeliskich Kopek, po prawej stronie doliny można zobaczyć wiatrołom z grudnia 2013 r. Huraganowy wiatr halny zniszczył wówczas prawie całkowicie rosnącą tu sztuczną świerczynę. W ramach przebudowy lasu posadzono

nowe pokolenie drzew – tym razem zgodne z siedliskiem, czyli las mieszany z bukiem, jodłą, świerkiem i jaworem. Za mostem znajduje się **Cudakowa Polana** z grupą starych jaworów. Ich korę pokrywa bogata flora porostów, w tym brodaczkki, które wskazują na wysoką jakość powietrza.

Po 1,8 km docieramy do **polany Stare Kościeliska** z pozostałościami po ośrodku górniczo-hutniczym, który działał w XVIII i XIX w. Z dawnej osady zachowały się **kapliczka hawiarska** (czyli górnicza) oraz fragment fundamentów pieca hutniczego. Na polanie rośnie stara lipa i grupa klonów zwyczajnych o ciekawym, rachitycznym pokroju. Na końcu polany można przejść przez mostek i zobaczyć z bliska **Lodowe Źródło** – jedno z największych wywierzyisk, czyli źródeł krasowych w Tatrach. Odwadnia ono dużą część masywu Czerwonych Wierchów, między innymi największą jaskinię tatrzańską – Wielką Śnieżną. Woda ma stałą temperaturę 4–4,5°C.

Przechodzimy przez kolejną bramę skalną, zwaną **Pośrednią Bramą Kościeliską** lub **Bramką Kraszewskiego**. Strome zbocza porastają lasy urwiskowe, a na skałach występuje roślinność naskalna, między innymi szarotka alpejskie. Możemy tu często obserwować ptaka związanego z górkami strumieniami – pluszcza. Za bramą dolina znów się rozszerza, zaś jej dno zajmuje **Polana Pisana**. Ekosystem łąkowy jest utrzymywany poprzez regularne koszenie, dzięki czemu latem kwitnie tutaj wiele ciekawych gatunków roślin. Dokoła rozciągają

Kapliczka hawiarska w Dolinie Kościeliskiej
| fot. Dominika Zaręba

się widoki na Kominiarski Wierch, Organy, Zdziary, Saturn i Ratusz.

Po 4 km skręcamy w lewo na żółty szlak i wchodzimy do **Wąwozu Kraków**. Jest to wąska dolina krasowa wyźłobiona przez spływające tędy wody z topniejących lodowców, które znajdowały się w wyżej położonych kottlach. W chłodnym i wilgotnym wąwozie okres wegetacyjny jest opóźniony. Występują tu liczne paprocie, mchy i wątrobowce. Spod metalowej drabiny możemy zawrócić i zejść z powrotem dnem wąwozu lub wspiąć się dalej po skałach, przejść przez jaskinię Smoczą Jamę i zejść na Polanę Pisaną od drugiej strony (od drabinki szlak jednokierunkowy, łańcuchy, potrzebna latarka). Wracamy na główny

Otwór Jaskini Raptawickiej | fot. Jan Krzeptowski-Sabala

szlak i przechodzimy przez trzecią bramę, zwaną **Bramą Krakowską** lub **Raptawicką**. Po lewej stronie znajduje się Skała Pisana z otworem Jaskini Wodnej pod Pisaną, przez którą przepływają wody Potoku Kościeliskiego.

Za bramą skręcamy w prawo i kierując się znakami czarnymi i czerwonymi, wspinamy się do podnóża Raptawickiej Turni. Znaki czarne doprowadzają do otworu **Jaskini Raptawickiej** (łańcuchy, drabina). Składa się ona z dużej sali, od której odchodzi kilka ślepo zakończonych korytarzy. Po wyjściu z jaskini schodzimy czarnym szlakiem i skręcamy na szlak czerwony. Mijamy otwór Jaskini Oblązkowej i wchodzimy do **Jaskini**

Myłej (początek szlaku jednokierunkowego). Łączna długość jej korytarzy wynosi 1630 m. Dla turystów udostępniono 300-metrowy odcinek do drugiego otworu oraz trzy boczne korytarze. Jaskinia rozpoczyna się komorą z dwoma oknami skalnymi, zwanymi **Oknami Pawlikowskiego**. Z jednego z nich rozpościera się piękny widok na górną część Doliny Kościeliskiej. Dalej czekają nas miejscami ciasne i mokre odcinki, które trudno pokonać z większym plecakiem, oraz jedno miejsce z łańcuchami. Należy ściśle trzymać się wyznaczonego szlaku, ponieważ można pobłądzić. Z otworu północnego schodzimy na dno Doliny Kościeliskiej i zielonym szlakiem wracamy do Kir.

4. Szlakiem wokół Tatr

Wariant 1: 27 km (w jedną stronę)	2–3 godz.	trasa łatwa	rowerem	pieszo po torfowisku
Wariant 2: 60 km	5–6 godz.	trasa łatwa	rowerem	

Wariant 1: Chochołów – Podczerwone – Rogoźnik – Ludźmierz – Nowy Targ + ścieżka edukacyjna Bór na Czerwonym

Wariant 2: Zakopane – Gubałówka – Zoki – Chochołów – Ludźmierz – Szaflary – Poronin – Zakopane

Szlak wokół Tatr

Historyczno-kulturowo-przyrodniczy Szlak wokół Tatr wspiera rozwój turystyki zrównoważonej na pograniczu polsko-słowackim. Ponad 250-kilometrowa pętla – z trasami rowerowymi, narciarskimi i biegowymi – została wytyczona przez położone po obu stronach Tatr historyczno-kulturowe krainy Podhala, Orawy, Liptowa i Spiszu. Jak piszą twórcy szlaku: *Jego przebieg nawiązuje do: najstarszej sieci osadniczej, dawnych szlaków handlowych, zabytków architektury, gotyckich kościołów drewnianych, drewnianego budownictwa ludowego oraz górskiego folkloru i sztuki ludowej.*

Źródło i więcej informacji:
www.szlakwokoltatr.eu

W pierwszym, krótszym wariantcie wycieczkę rozpoczynamy w **Chochołowie**, gdzie warto zobaczyć zabytkową drewnianą zabudowę charakterystyczną dla Skalnego Podhala. Chaty mają ściany o konstrukcji zrębowej i strome dachy pokryte gontem. W centrum wsi znajduje się **Muzeum Powstania Chochołowskiego**, poświęcone wydarzeniom z 1846 r., kiedy podhalańscy górale powstali przeciwko zaborcy. Godne uwagi jest także **Centrum Promocji i Ochrony Torfowisk** z multimedialną ekspozycją (Chochołów 40, tel. +48 18 265 78 12).

Z głównej drogi w Chochołowie kierujemy się w boczną ulicę naprzeciw kościoła. Za mostem na Czarnym Dunajcu skręcamy w prawo w polną drogę. Dojedziemy nią do szlaku rowerowego, który prowadzi po nasypie kolejowym. Jest to pozostałość linii kolejowej Nowy Targ – Trstena, zlikwidowanej po II wojnie światowej. Grzbietem po zachodniej stronie biegnie granica polsko-słowacka. To także granica pomiędzy

regionami: Podhalem i Orawą oraz wododział rozdzielający zlewnie Morza Bałtyckiego i Czarnego. Od zachodniej strony mijamy wieś **Podczerwone**, przecinamy szosę (uwaga na samochody!) i przez most wracamy na wschodni brzeg Czarnego Dunajca. W Podczerwonym warto zatrzymać się przy pięknie wyremontowanej dawnej stacji kolejowej, gdzie znajduje się centrum rowerowe i kawiarnia.

Zespół drewnianego budownictwa ludowego w Chochołowie

Drewniana architektura Chochołowa | fot. Kamil Sorocki

Domy na rzucie prostokąta, ustawione szczytami do drogi, nakryte są gontowymi dachami półszczytowymi. Ściany konstrukcji zrębowej wyróżniają się jasną barwą drewna, gdyż corocznie na wiosnę są szorowane przez właścicieli. Warto zwrócić uwagę na budynek nr 24, zwany „chalupą z Jednej Jedli”, którego ściany wykonano z jednego pnia jodły ściętej na pobliskim wzgórzu Ostrysz.

Źródło: www.drewniana.malopolska.pl

Jedziemy przez pola w kierunku Czarnego Dunajca, a potem skręcamy w prawo, na wschód. Jesteśmy na dnie rozległej

Kotliny Orawsko-Nowotarskiej. Niegdyś pokrywały je torfowiska. Do dziś zachowały się kilka dużych torfowisk na zachód od Czarnego Dunajca, zostały one objęte ochroną jako obszar Natura 2000 (więcej w rozdziale „Orawa – historie zaczarowane w drewnie”, zob. s. 80).

Przejeżdżamy przez **Rogoźnik** – jedną z najstarszych miejscowości na Podhalu. Jej początki sięgają XIII w. W 1234 r. zostali na te tereny sprowadzeni Cystersi, w celu rozwoju osadnictwa. Równie długą historię ma kolejna miejscowość, którą mijamy po lewej stronie – **Ludźmierz**. Znajduje się tam sanktuarium maryjne – **bazylika Wniebowzięcia NMP**. Matka Boska Ludźmierska nazywana jest Gaździną Podhala albo Królową Podhala. Jej słynąca łaskami figura liczy 600 lat. Według legendy ufundował ją kupiec handlujący winem węgierskim, który jadąc starym szlakiem handlowym, zablądził i ugrzązł na torfowiskach. Ukazała mu się postać Niewiasty z Dzieciątkiem na złocistym obłoku, która wskazała mu drogę i uratowała go (zob. www.mbludzm.pl/legendy).

Dalej szlak przebiega przez las, w którym dominuje sosna zwyczajna. Za nim rozciąga się miasto **Nowy Targ** – przez wieki stolica administracyjna Podhala. Jak nazwa wskazuje, był to także ważny ośrodek handlowy. Tutaj szlak przecina Zakopiankę (uwaga na samochody!), a następnie prowadzi na wschodni brzeg Białego Dunajca. Oba Dunajce – Czarny i Biały – łączą się za Nowym Targiem. Przy kładce nad potokiem Biały Dunajec stoi oryginalna **rzeźba owcy-rowerzysty** stworzona przez artystę Michała Batkiewiczza.

Przed bazyliką Wniebowzięcia NMP w Ludźmierzu | fot. Kamil Bańkowski

Wycieczkę kończymy przy torfowiskowym rezerwacie przyrody **Bór na Czerwonym**. Prowadzi przez niego piesza ścieżka edukacyjna z pomostami i mikrowieżą, z której rozciąga się widok na rozległe torfowiska i panorama Tatr. Na łąkach obok rezerwatu działa lotnisko sportowe należące do **Aeroklubu Podhalańskiego**. Co roku w sierpniu odbywa się tu Nowotarski Piknik Lotniczy.

Drugi wariant wycieczki rowerowej został zatytułowany „**Śladami krokusów po Szlaku wokół Tatr i VeloDunajec**”. Rekomendujemy go na rozpoczęcie wiosennego sezonu, ponieważ na

trasie znajdziecie mnóstwo fotogenicznych miejsc z kobiercami krokusów na tle ośnieżonych tatrzańskich szczytów. Polecamy skorzystać z kolejki na Gubałówkę (wywozi również rowery). Łagodny zjazd z jej szczytów prowadzi aż do Nowego Targu, skąd wrócić do Zakopanego trasą VeloDunajec, poprowadzoną wzdłuż rzeki albo koleją z Szaflar lub Nowego Targu. W **Szaflarach** warto skorzystać z basenów termalnych. To jedna z najstarszych osad pasterskich, a nazwa wsi może wywodzić się od niemieckiego słowa *schafler*, czyli bednarz, albo *schaflare*, co oznacza owczarzy.

Rezerwat przyrody Bór na Czerwonym

Jest to jeden z najstarszych rezerwatów przyrody w Polsce, utworzony w 1925 r. z inicjatywą Rady Miasta Nowy Targ, m.in. dzięki **prof. Władysławowi Szaferowi** (1886–1970) – wybitnemu botanikowi i pionierowi ochrony przyrody w Polsce. Chroni beczenny fragment torfowiska wysokiego. Ma ono około 8 tysięcy lat. Porasta je w większości bór bagienny z sosną, brzozą i świerkiem. W runie zobaczymy wiele gatunków mchów, bagno zwyczajne, borówkę bagienną, żurawinę i welniankę. Nazwa rezerwatu pochodzi od glonu *Zygonium ericetorum*, którego plecha w okresie jesieni ma barwę czerwoną.

Ścieżka przyrodnicza w rezerwacie Bór na Czerwonym | fot. Jagoda Ostrowska

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Tatry i Tatrzański Park Narodowy

Tatry są najwyższym pasmem Karpat. Spośród innych polskich gór wyróżnia je właśnie wysokość – szczyty osiągają tu ponad 2500 m n.p.m. Cechuje je alpejski krajobraz ze ścianami skalnymi, wyżłobionymi przez lodowce dolinami i licznymi jeziorami. W Tatrach występują także zjawiska krasowe (ponad 800 jaskiń). Wraz ze wzrostem wysokości zmienia się klimat – spada temperatura, rośnie ilość opadów, wydłuża się okres zalegania pokrywy śnieżnej, a tym samym skraca się okres wegetacyjny. Efektem tych zmian są wyraźne piętra przyrodnicze: regiel dolny, regiel górny, kosodrzewina, hale i turnie. Jeśli do tego dodamy zróżnicowane podłoże skalne

(granity, skały metamorficzne i osadowe) i co za tym idzie – różnorodną pokrywą glebową, to mamy do czynienia z ogromną zmiennością warunków siedliskowych. Stąd duża różnorodność biologiczna – tysiące gatunków roślin, zwierząt, grzybów i porostów. Oczywiście nie tylko o ilość tu chodzi. Świat tatrzańskiej przyrody to także wiele reliktyw, głównie z czasów epoki lodowcowej, i endemitów, które poza tym obszarem nie występują. Te spotkamy przede wszystkim w wysokogórskich częściach Tatr. Dobrym przykładem są tatrzańskie podgatunki kozic i świstaków, będące symbolami tatrzańskiej fauny. Tatry to również dom dla dużych ssaków drapieżnych, które są dzisiaj dość rzadkie w Europie – żyją tu wilki, rysie i niedźwiedzie. Swoją ślad w tutejszej przyrodzie zostawił

Kozice są symbolem Tatrzańskiego Parku Narodowego | fot. Jan Krzeptowski-Sabala

Ponad 150 lat ochrony

Historia ochrony przyrody w Tatrach rozpoczęła się w 2. połowie XIX w. Przyroda tatrzańska była wtedy w dużym stopniu przekształcona w wyniku rabunkowej gospodarki leśnej prowadzonej na potrzeby przemysłu górniczo-hutniczego, intensywnego wypasu oraz kłusownictwa. Większość lasów została wycięta, a populacje wielu gatunków zwierząt zmniejszyły się do stanu zagrażającego ich dalszemu przetrwaniu. W roku 1868 Sejm Krajowy dla Galicji we Lwowie uchwalił „Ustawę względem zakazu łapania, wytopienia i sprzedawania zwierząt alpejskich, właściwych Tatom, świstaka i dzikich kóz”. Była to jedna z pierwszych na świecie ustaw o ochronie gatunkowej zwierząt. W 1873 r. powstało Towarzystwo Tatrzańskie, które w swoim statucie wyraziło potrzebę ochrony przyrody. W roku 1889 właścicielem dóbr zakopiańskich został hrabia Władysław Zamoyski, który nakazał prowadzenie na tym terenie racjonalnej gospodarki leśnej. Po odzyskaniu niepodległości państwo polskie zdecydowało się wykupić tereny w Tatrach z prywatnych rąk. Wspominając pionierów ochrony przyrody Tatr, trzeba wymienić wiele wspaniałych nazwisk, wśród nich: współtwórcę Towarzystwa Tatrzańskiego **Tytusa Chałubińskiego** (1820–1889), prekursora idei Natury i Kultury **Jana Gwalberta Pawlikowskiego** (1860–1939) czy wybitnego botanika **Władysława Szafera** (1886–1970). Można ich także nazwać prekursorami ekoturystyki.

też człowiek – efektem dawnej gospodarki kośno-pasterskiej są liczne polany reglowe, które wpisały się w krajobraz Tatr, ale są też siedliskiem dla wielu gatunków związanych z tradycyjnym rolnictwem.

Tatrzański Park Narodowy (TPN) powstał 1 stycznia 1955 r. Swoimi granicami obejmuje całą polską część Tatr oraz niewielkie tereny u ich podnóża, łącznie 21 197 ha. Obszar parku jest podzielony na trzy strefy ochrony: ścisłą, w której chroni się naturalne procesy, minimalizując działalność człowieka, czynną, gdzie chroni się półnaturalne ekosystemy (łąki, pastwiska) i naprawia to, co człowiek dawniej popsuł (np. przebudowując monokultury świerkowe), oraz strefę ochrony krajobrazowej obejmującą własność prywatną i tereny silnie przekształcone w przeszłości. Na terenie TPN

ochronie podlega także dziedzictwo kulturowe – relikty górnictwa i hutnictwa, zabytkowe szalasy pasterskie czy obiekty sakralne. W 1992 r., w ramach programu „Człowiek i Biosfera” (Man and Biosphere – MAB) prowadzonego przez UNESCO, został powołany **Tatrzański Transgraniczny Rezerwat Biosfery**. Tatry są też objęte ochroną w ramach Europejskiej Sieci Obszarów **Natura 2000**.

Tatrzański Park Narodowy, Kuźnice 1, Zakopane, tel. +48 18 202 33 00 (informacja turystyczna), tel. +48 18 202 32 80 (Straż Parku), bilety wstępu do parku oraz bilety parkingowe można kupić na stronie:
www.tpn.pl/zwiedzaj/e-bilety

Centrum Edukacji Przyrodniczej Tatrzańskiego Parku Narodowego, ul. Tytusa Chałubińskiego 42a, Zakopane, tel. +48 18 202 33 12

Tradycyjne budownictwo – styl podhalański i zakopiański

Willa Koliba | fot. Dominika Zareba

Tradycyjne budownictwo na Podhalu nazywa się stylem podhalańskim. Ściany budynków są wykonane na zrąb z pni drzew przecinanych wzdłuż na pół, które noszą nazwę płazów. Szpary między belkami wypełniają ręcznie skręcane wióry świerkowe, czyli wełnianka. Dachy są dwuspadowe, półszczytowe, bardzo strome i pokryte gontem. Najpiękniejsze przykłady zobaczymy na Szlaku Architektury Drewnianej w Zakopanem na ulicy Kościeliskiej oraz w Chochołowie, gdzie zachował się tradycyjny układ wsi, zwany ulicówką.

Pod koniec XIX w. **Stanisław Witkiewicz** (1851–1915), malarz, architekt

i pisarz, ojciec słynnego Witkacego, na bazie tradycyjnego budownictwa i zdobnictwa Górali Podhalańskich stworzył **styl zakopiański**. Artysta promował go jako polski styl narodowy, uzupełniając o wzornictwo secesyjne. Klasycznym przykładem jest **Willa Koliba** wybudowana w 1892 r. Obecnie mieści się w niej **Muzeum Stylu Zakopiańskiego** – oddział Muzeum Tatrzańskiego. Pięknym przykładem zastosowania stylu „witkiewiczowskiego” w budownictwie sakralnym jest wybudowana w 1907 r. **kaplica Najświętszego Serca Jezusa na Jaszczurówce**. Projektowano nie tylko budynki i ich wnętrza, ale także

meble, stroje, porcelanę czy instrumenty muzyczne. W 1982 r. Witkiewicz rozpoczął próbę zaadoptowania stylu zakopiańskiego do architektury murowanej, projektując tzw. „murowanice”.

Na ulicy Kościeliskiej stoi także pierwszy zakopiański kościół, który został

wybudowany w 1847 r., a obok niego znajduje się **Cmentarz na Pęksowym Brzyzku**. Od 1931 r. jest wpisany na listę zabytków i nosi nazwę Cmentarza Zasłużonych. Pęksowy Brzyzek różni się wizualnie od dużych miejskich nekropoli – zamiast wielkich marmurowych grobowców i pomników z piaskowca widać granitowe głazy, drewno i kute żelazo. Spoczywa tu ponad 500 osób, w tym: gawędziarz i muzykant Jan Krzeptowski-Sabała, pionier turystyki dr Tytus Chałubiński, poeci i pisarze – Władysław Orkan, Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Kornel Makuszyński, Stanisław Nędza-Kubiniec, artyści rzeźbiarze – Antoni Kenar, Antoni Rząsa i Władysław Hasior i wiele innych osobistości związanych z Tatrami i Zakopanem

Muzeum Powstania Chochołowskiego, filia Muzeum Tatrzańskiego, Zagroda Bańców, Chochołów 75, tel. +48 18 201 52 05

Willa Koliba – Muzeum Stylu Zakopiańskiego, filia Muzeum Tatrzańskiego, ul. Kościeliska 18, Zakopane, tel. +48 18 263 70 65, www.muzeumtatrzańskie.pl

Teatr Witkacego zaprasza | fot. Kamil Sorocki

Miejsca z artystyczną duszą Podhala

Podhale i Zakopane inspirowały wielu niezwykłych artystów – malarzy, rzeźbiarzy, poetów, pisarzy, aktorów i kompozytorów.

Jan Kasprowicz (1860–1926) znany jest przede wszystkim jako poeta okresu Młodej Polski, tłumacz słynnych dzieł literatury europejskiej, autor dramatów i recenzji teatralnych. Kasprowicz był w Zakopanem wielokrotnie, a kiedy w 1923 r. kupił willę na Harendzie, osiadł tutaj na stałe ze swoją żoną Marią. W budynku tym obecnie mieści się **Muzeum Jana Kasprowicza**, prowadzone przez Stowarzyszenie Przyjaciół Twórczości Jana Kasprowicza.

Stanisław Ignacy Witkiewicz (1885–1939), pseudonim Witkacy, wybitny pisarz, dramaturg, malarz, fotografik i filozof, tworzył w dwudziestoleciu międzywojennym, a część swojego życia związał z Zakopanem. Tego wszechstronnego artysty nie da się wstawić w żadne ramy, wyprzedzał on epokę swoimi dziełami.

Często uważany był za skandalistę, żył osamotniony i niezrozumiany, dając początek artystycznej awangardzie w Polsce. W Zakopanem jego imię nosi słynny **Teatr Witkacego**, który w 1984 r. wystawił pierwszą sztukę Witkiewicza pt. „Pragmatyści”.

Lepiej jednak skończyć nawet w pięknym szaleństwie niż w szarej, nudnej banalności i marazmie.

Stanisław Ignacy Witkiewicz

Władysław Hasiór (1928–1999) był światowej klasy rzeźbiarzem, malarzem i scenografem związanym z Podhalem. W swoich pracach łączył surrealizm i rzeźbę abstrakcyjną z tradycyjnym rzemiosłem ludowym, wykorzystując przedmioty gotowe (*ready-made*) i tworząc trójwymiarowe kompozycje na zasadzie kolażu (tzw. *asamblaż*). Przedmioty do dzieł zbierał w swoim domu w Zakopanem. **Galeria Władysława Hasióra** mieści się w niezwykłym dwukondygnacyjnym budynku – dawnej leżakowni sanatorium „Warszawianka” z 1935 r.

Poszukajcie śladów innych wybitnych artystów związanych z Zakopanem i Podhalem – dość wymienić młodopolskiego pisarza i poetę **Kazimierza Przerwę-Tetmajera**, światowej klasy kompozytorów **Mieczysława Karłowicza** i **Karola Szymanowskiego** albo jedną z najwybitniejszych polskich aktorek **Helenę Modrzejewską**, matkę chrestną Witkacego.

Sponad wiślanych leci fal wiosenny, chłodny wiatr, leci ku mojej ziemi w dal, ku śnieżnym szczytom Tatr.

Wichrze! Nad wzgórze, pola nieś me pozdrowienie stąd, rodzinną moją pozdrów wieś i dunajcowy prąd.

Przydrożne wierzby, smreków las, w ogródkach każdy kwiat i wszystkie łąki pozdrów wraz, i ludzi z wszystkich chat.

I do tych śnieżnych skał się zwróc, ku stawom, halom gnaj, i pozdrów mi po tysiąckroć mój cały górski kraj...

Kazimierz Przerwa-Tetmajer
„Pozdrowienie”

Muzeum Jana Kasprowicza, ul. Harenda 12a, Zakopane, tel. +48 18 206 84 26, www.harenda.com.pl

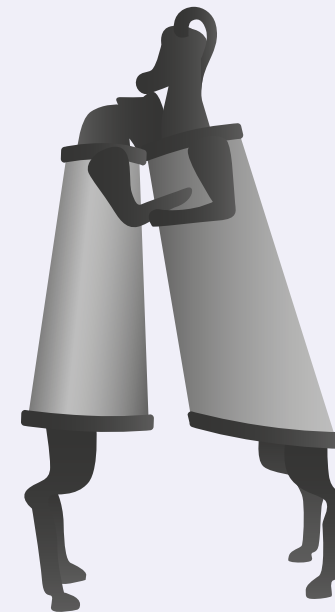
Teatr im. Stanisława Ignacego Witkiewicza, ul. Chramcówki 15, Zakopane tel. + 48 18 200 06 60, www.witkacy.pl

Galeria Władysława Hasióra, ul. Jagiellońska 18b, Zakopane, tel. +48 18 206 68 71, www.muzeumtatrzańskie.pl

Muzeum Karola Szymanowskiego w willi „Atma”, ul. Kasprusi 19, tel. +48 18 202 00 40, www.mnk.pl

Nowotarski Rynek i okoliczne peretki

Nowy Targ położony jest w widłach Białego i Czarnego Dunajca, w sercu Kotliny Orawsko-Nowotarskiej. To miasto rzemiosła, handlu i góralskiej kultury. Elegancki Rynek otaczają zabytkowe kamienice mieszczkańskie z XIX i XX w. Ikona miejsca jest neoklasycystyczny piętrowy ratusz z wieżą zegarową, w którym mieści się **Muzeum Podhalańskie im. Czesława Pajerskiego**. Współcześnie Rynek zdobi wielka, oryginalna **rzeźba „Dialog”** autorstwa Michała Batkiewicza, nowotarskiego artysty, przedstawiająca owcę i barana w uścisku. Rzeźbiarz, wykorzystując motyw zwierząt, chciał *podkreślić społeczne tendencje społeczne, w których coraz mniejszą rolę odgrywa dobra komunikacja międzyludzka. Zwierzęta porozumiewają się dzisiaj lepiej niż my, ludzie* – czytamy na stronie miasta.

Ratusz z Muzeum Podhalańskim w Nowym Targu
| fot. Dominika Zaręba

Cennymi zabytkami Nowego Targu są dwa obiekty sakralne – **kościół św. Katarzyny** ufundowany przez Kazimierza Wielkiego w 1346 r., z okazji lokacji miasta na prawie niemieckim (ul. Kościelna 1). Perłą na Szlaku Architektury Drewnianej jest **kościół cmentarny św. Anny** (ul. Zacisze). Zgodnie z legendą miał powstać już w 1219 r., za sprawą zbójników, którzy zrabowali na Węgrzech obraz św. Anny w tym celu, by stanął na ołtarzu. Świątynia pochodzi jednak najprawdopodobniej z XIV w., jest konstrukcją zrębowej i wyróżnia się piękną polichromią namalowaną przez miejscowego artystę Hipolita Lipińskiego w 1880 r.

Muzeum Podhalańskie, Rynek 1 (ratusz),
Nowy Targ, tel. +48 18 266 77 76, www.muzeum.nowy targ.pl

Tradycyjny jarmark w Nowym Targu, tzw. Nowa Targowica, odbywa się w czwartki i soboty przy ul. Targowej nad Dunajcem, www.targowica.eu

Zabytki architektury drewnianej

Witów

Kościół pw. Matki Boskiej Szkaplerznej z lat 1910–1912 wzniesiono wg projektu zakopiańskiego architekta Jana Tarczałowicza. Budynek jest konstrukcją zrębowej, oszalowany, otoczony podcieniem przypominającym tradycyjne soboty.

Witów 178 B

Białka Tatrzańska

Kościół św. św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza z ok. 1700 r. powstał dzięki miejscowym cieślom; byli nimi Jędrzej Topór i Jan Chlipalski. Kryty gontem, oszalowany, wyróżnia się pięknym wnętrzem z rzeźbami artysty ludowego Wojciecha Kułacha.

ul. Środkowa 183, Białka Tatrzańska

Kościół św. św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza w Białce Tatrzańskiej | fot. Kamil Sorocki

Bukowina Tatrzańska

Kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa z lat 1887–1900 wzniesiono w konstrukcji zrębowej, tylko nawa i prezbiterium są murowane i pobielane. Inicjatorem jego budowy był Jędrzej Kramarz, miejscowy cieśla, murarz, snycerz i budowniczy, góralski samouk, który sam nakreślił projekt świątyni. Przed wejściem można zobaczyć ludowe figury wyrzeźbione przez samego Jędrzeja.

ul. T. Kościuszki 1, Bukowina Tatrzańska

Dom Ludowy im. Franciszka Cwiżewicza, zbudowany w latach 1928–1932, jest pięknym przykładem architektury podhalańskiej. Warto zwrócić uwagę na ozdobny front wsparty na czterech słupach oraz motywy góralskie w szczytach, tzw. słonecka. Ma tu siedzibę Bukowińskie Centrum Kultury – Dom Ludowy, który prowadzi m.in. Szkołę Ginących Zawodów i Szkołkę Góralskiego Muzykowania.

ul. T. Kościuszki 87, Bukowina Tatrzańska

Szaflary

Chałupa Anny Doruli – zabytkowy dom z 1843 r. z oryginalnym wnętrzem i wyposażeniem góralskiej chaty. Na ścianie zachowało się przepiękne malowidło nieznanego autora pt. „Zaśnięcie Matki Boskiej”.

ul. Suskiego 124 a, Szaflary,
<http://szlakrzemiosla.pl>

Jurgów

Kościół parafialny św. Sebastiana i Matki Boskiej Różańcowej pochodzi prawdopodobnie z 1675 r., a jego fundatorami byli sołtys Jakub Kesz i młynarz Mikołaj. Ściany konstrukcji zrębowej pokryte są gontem wyciętym w jodełkę. Niezwykła jest rokokowa polichromia z 1813 r.

Jurgów 1

Zespół szałasów na Polanie Podkólne koło Jurgowa tworzy 56 szałasów pasterskich przeniesionych tu w 2. połowie XIX w. z 90 polan tatrzańskich. Była to wówczas największa w Tatrach tzw. wieś letnia.

Podkólne (bez nr)

Zagroda Sołtysów została wybudowana w 1861 r. przez Jakuba Sołtysa i jest przykładem ubożego gospodarstwa spiskiego. Zobaczymy tu m.in. strój jurgowski – odmianę stroju spiskiego.

Jurgów 215, <https://muzeumtatrzańskie.pl>

Czarna Góra

Zagroda Korkoszów jest przykładem gospodarstwa zamożnej rodziny spiskiej. Korkoszowie byli utalentowani plastycznie – wśród nich rzeźbiarze, malarz na szkle i tkaczka.

Zagóra 86, Czarna Góra,
<https://muzeumtatrzańskie.pl>

NAJWAŻNIEJSZE IMPREZY KULTURALNE

Kultura podhalańska jest wciąż żywa, dlatego warto ją zobaczyć nie tylko w muzeum czy skansenie, ale także podczas wielu regionalnych imprez organizowanych pod Tatrami.

Międzynarodowy Festiwal Folkloru Ziem Górskich

Jeden z największych i najstarszych festiwali folklorystycznych w Polsce, na który przyjeżdżają zespoły z górskich regionów Polski, Europy i świata. Festiwal rozpoczyna się barwnym korowodem, który przechodzi Krupówkami. Następnie w namiocie festiwalowym na Równi Krupowej zespoły rywalizują o główne trofea, czyli Złotą, Srebrną i Brązową Ciupagę.

Zakopane, sierpień

Kumoterki | fot. Jan Krzeptowski-Sabała

Kumoterki

W kilku podhalańskich wsiach organizowany jest zimą cykl oryginalnych wyścigów konnych, tzw. kumoterki. Ich nazwa pochodzi od lekkich dwuosobowych sań. W programie są parady gzdowskie (przejazdy paradne zaprzęgów konnych) oraz tzw. gońby, czyli wyścigi kumoterek, a także zawody w skiringu (koni ciągnących narciarzy) i ski-skiringu (jeźdźców na koniach ciągnących narciarzy). Zawody kumoterek zostały wpisane na listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego UNESCO.

Poronin, Szaflary, Ludźmierz, Bukowina Tatrzańska, Kościelisko, Biały Dunajec, Zakopane, styczeń-marzec

Parzenica na górskich portkach | fot. arch. UMWM

Sabałowe Bajania

Organizowana od 1967 r. impreza miała początkowo lokalny zasięg, a dziś jest pięciodniowym festiwalem, ściągającym gwęźdzarzy, muzykantów, družbów, starostów weselnych i śpiewaków z całej Polski.

Bukowina Tatrzańska, sierpień

Polaniarski Osod

Tradycyjne, uroczyste zakończenie wypasu owiec na halach – powrót do wsi pasterskiej: bacy i juhasów wraz ze stadem, czyli kierdlem owiec. To okazja, żeby poznać zwyczaje pasterskie.

Kościelisko, wrzesień

Podhale i Górale Podhalańscy

Podhale, leżące u podnóża Tatr, to jeden z najciekawszych pod względem etnograficznym regionów w Polsce. Na północy podchodzi on pod stoki Gorców i Beskidu Żywieckiego, od wschodu przez rzekę Białkę sąsiaduje ze Spiszem, a po zachodniej stronie, przez europejski wododział – z Orawą. Dziś administracyjnie Podhale wchodzi w skład dwóch powiatów: tatrzańskiego i nowotarskiego. Elementami kultury podhalańskiej są: gwara, muzyka, taniec, śpiew, strój, budownictwo, rzemiosło, zwyczaje i sztuka.

Strój Górali Podhalańskich jest chyba najbardziej rozpoznawalnym w Polsce strojem ludowym, do dzisiaj bardzo żywym w tradycji lokalnej. U mężczyzn charakterystyczne są białe portki z sukna zdobione barwnymi parzenicami i szerokie skórzane pasy z mosiężnymi guzami i kłamrami. Do tego biała lniana koszula, a na głowie filcowy czarny kapelusz z wąskim rondem, najczęściej udekorowany muszelkami naszytymi na czerwonej wstążce. Strój kobiety wyróżnia długa spódnica z kwiecistym motywem oraz zapaska. Na zdobioną białym haftem koszulę Góralki wkładają aksamiitny gorset wyszywany barwnym haftem. Na szyi noszą czerwone korale, a na głowie często kolorową chustę.

źródło: www.polalech.pl i www.etnozagroda.pl

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Poszlaki

Letnie zajęcia organizowane przez TPN: wycieczki edukacyjne z pracownikami parku dla osób dorosłych oraz dla rodzin z dziećmi, prelekcje edukacyjne na szlakach.

Harmonogram zajęć pojawia się w czerwcu na stronie www.tpn.pl

Dziki Tatry

Wycieczki przyrodnicze z przewodnikiem tatrzańskim – podglądanie kozic i świstaków, wycieczki botaniczne po tatrzańskich lasach, polanach, w krainę hal i turni, prezentacje multimedialne i szkolenia Leave No Trace (zob. s. 16–17).

tel. +48 605 60 23 66,
<https://jasieksabala.com>

Muzeum Tatrzańskie

Lekcje muzealne, warsztaty i animacje dla dzieci, młodzieży i dorosłych. Umożliwiają poznanie przyrody Tatr, rzemiosła, dawnych zwyczajów Podhala oraz znanych postaci związanych z Zakopanem i Tatrami.

Zakopane, filie Muzeum, tel. +48 18 20 152 05,
www.muzeumtatrzańskie.pl

Muzeum Oscypka w Zakopanem

Uczestnicy biorą czynny udział w wytwarzaniu oscypków, poznając jednocześnie tradycyjne sprzęty pasterskie. Wszyscy mają także okazję spróbować górskich serów oraz samodzielnie zrobić swój własny serek.

ul. Jagiellońska 28, Zakopane, tel. +48 888 92 05 06, www.muzeumoscypka.pl

Dom Ludowy w Bukowinie Tatrzańskiej | fot. Kamil Sorocki

Gubałówka usiana krokusami | fot. Kamil Bańkowski

Dom Ludowy w Bukowinie Tatrzańskiej

W ramach Szkoły Ginących Zawodów, Folkloru i Sztuki Ludowej prowadzi zajęcia regionalne dla grup zorganizowanych w dziedzinach: ceramika, malarstwo na szkło, snycerka, bibułkarstwo, haft, skórnictwo, nauka tańca góralskiego.

ul. T. Kościuszki 87, Bukowina Tatrzańska,
tel. +48 18 207 72 21, www.domludowy.pl

Izba Regionalna „U Gąsienicy” w Poroniu

Prelekcje o tematyce tatrzańskiej prowadzone w tradycyjnej góralskiej chałupie. Adam Gąsienica opowiada o pierwszych

osadnikach, zwyczajach pasterskich, legendach zbójnickich, muzyce i stroju.

Murzasiczka, ul. Sądelska 11 A,
tel. 48 18 201 98 13, www.u-gasienicy.pl

Muzeum Podhalańskie im. Czesława Pajerskiego w Nowym Targu

Muzeum mieszczące się w ratuszu na nowotarskim Rynku organizuje lekcje muzealne dla dzieci i młodzieży. Warto zaglądnąć także do **Muzeum Drukarstwa**, gdzie można wziąć udział w warsztatach drukarskich i grafiki artystycznej.

Muzeum Podhalańskie, Rynek 1 (ratusz),
Nowy Targ, tel. +48 18 266 77 76,
www.muzeum.nowytarg.pl

Muzeum Drukarstwa, ul. Jana III
Sobieskiego 4, tel. +48 264 12 42

Poznajemy tradycje pasterskie
| fot. Dominika Zaręba

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI

ZIELONE SCHRONISKA PTTK W TATRACH

Schronisko PTTK Morskie Oko, wys. 1410 m n.p.m., tel. +48 18 207 76 09, www.schroniskomorskieoko.pl

Schronisko PTTK im. Wincentego Pola w Dolinie Rostoki, wys. 1031 m n.p.m., tel. +48 609 001 760, www.schroniskorostoka.pl

Schronisko PTTK w Dolinie Pięciu Stawów Polskich, wys. 1670 m n.p.m. (najwyższe położone schronisko w Polsce), tel. +48 781 055 555, www.piecstawow.pl

Schronisko PTTK Murowaniec na Hali Gąsienicowej, wys. 1505 m n.p.m., tel. +48 539 537 910, www.murowaniec.com

Schronisko PTTK na Hali Ornak, wys. 1100 m n.p.m., tel. +48 18 207 05 20, www.schronisko-ornak.pl

Schronisko PTTK na Polanie Chochołowskiej, wys. 1146 m n.p.m., tel. +48 18 207 05 10, www.chocholowska.com

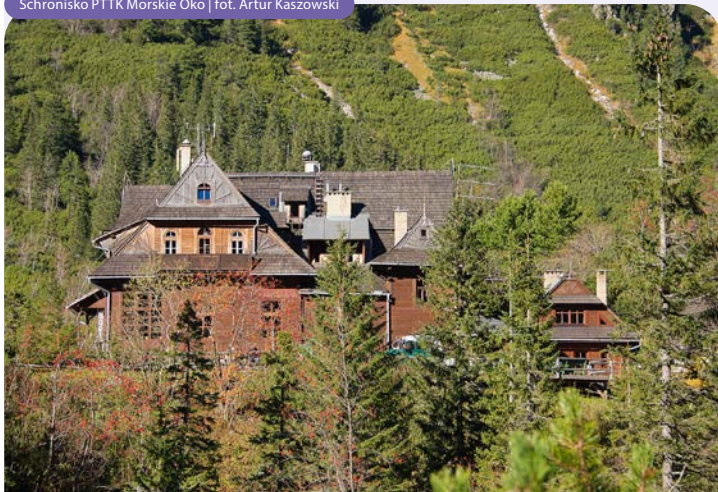
Hotel Górski PTTK na Kalatówkach, wys. 1198 m n.p.m., tel. +48 18 206 36 44, www.kalatowki.pl

ZAKOPANE I OKOLICE

Górska Zabytkowa Zagroda, Zakopane, ul. Kościeliska 38, tel. +48 18 20 63 806, www.goralskazagroda.pl

Willa Konstantynówka (wraz z Restauracją Zakopiańską), ul. Jagiellońska 18, Zakopane, tel. +48 694 60 11 60, www.restauracjazakopianska.pl

Schronisko PTTK Morskie Oko | fot. Artur Kaszowski

Schronisko Ornak w Tatrach | fot. Kamil Bańkowski

Misia Łapa, Wierch Rusiński 5a, Bukowina Tatrzańska, tel. +48 600 33 00 52, www.misialapa.pl

Pokoje gościnne U Studniara (wraz z Restauracją), ul. Sądelska 119, Murzasichle, tel. +48 18 20 196 31, www.ustudniara.pl

Osada Pasterska Szymkówka, ul. Szymkówka 1, Brzegi, tel. +48 513 022 551, www.szymkowka.pl

Schronisko Głodówka, Polana Głodówka, Bukowina Tatrzańska, tel. +48 18 207 71 88, www.glodowka.com.pl

Więcej noclegów na stronach: www.zakopane.pl, www.gminakoscielisko.pl, www.bukowinatatrzańska.pl

NOWY TARG

Oberża pod Różą (Miejsce Przyjazne Rowerzystom, również restauracja), ul. Sikorskiego 20, Nowy Targ, tel. +48 18 264 05 26, www.oberzapodroza.pl

POLECANE OBIEKTY GASTRONOMICZNE

ZAKOPANE I OKOLICE

Karczma u Wnuka (najstarsza restauracja w Zakopanem, założona w 1870 r.), ul. Kościeliska 8, Zakopane, tel. +48 18 206 41 67, www.uwnuka.com

Karczma Zapiecek (na szlaku Małopolska Wieś dla Smakoszy), ul. Krupówki 43, Zakopane, tel. +48 18 201 56 99, www.karczmozapiecek.pl

Koncert w Karczmie u Wnuka | fot. Dominika Zaręba

Smaki Podhala | fot. Artur Kaszowski

Gazdowo Kuźnia (na szlaku Małopolska Wieś dla Smakoszy), ul. Krupówki 1, Zakopane, tel. +48 18 201 72 01, www.gazdowokuznia.pl

Restauracja Stek Chałupa (na szlaku Małopolska Wieś dla Smakoszy), ul. Krupówki, Zakopane, tel. +48 18 201 59 18, www.stekchalupa.pl

Restauracja Dwór Ślebody (na szlaku Małopolska Wieś dla Smakoszy),

Produkty lokalne | fot. Kamil Sorocki

ul. Skibówki 32, Zakopane, tel. +48 604 958 563, www.dworslebody.pl

Restauracja Ziębówka (slow food), Witów 304a, przy Dolinie Chochołowskiej, tel. +48 18 533 11 34, www.fb.com/Ziebówka

Karczma Rąbanica (na szlaku Małopolska Wieś dla Smakoszy), ul. Za Torrem 41a, Poronin, tel. +48 600 071 887, www.karczmarabanica.pl

Stacja Podczerwone – bistro i kawiarnia, budynek dawnej stacji kolejowej Podczerwone, tel. +48 515 352 340, www.fb.com/StacjaPodczerwone

NOWY TARG

Karczma u Borzanka (na szlaku Małopolska Wieś dla Smakoszy, Miejsce Przyjazne Rowerzystom), ul. Waksmundzka 105, Nowy Targ, tel. +48 18 264 10 87, www.uborzanka.pl

Koniecznie musisz spróbować

Bogatej kuchni Podhala posmakujemy na szlakach kulinarnych:

- **Szlak Oscypkowy** prezentuje dziedzictwo kulturowe Podtatrza – wypas owiec na halach i polanach tatrzańskich, tzw. bacowanie. Powstający „na szalaszach” **oscypek** przez to działanie stał się najbardziej znanym polskim produktem tradycyjnym zarejestrowanym w Komisji Europejskiej. Więcej o produktach z baciówki piszemy w rozdziale „Rowerem wokół Jeziora Czorsztyńskiego na Szlaku Kultury Wołoskiej” (s. 154–155).
- **Smaki Podhala** – szlak kreuje i promuje specjalności kulinarne oparte na produktach lokalnych i tradycyjnych. Łączy lokale gastronomiczne – restauracje i karczmy, w których szefowie kuchni tworzą autorską, nowoczesną kuchnię na bazie lokalnych tradycyjnych produktów (zob. www.smakipodhala.eu).

Do baciówki | fot. Kamil Sorocki

Znak Chronionego Oznaczenia Geograficznego otrzymała **jagnięcina podhalańska**, z której przyrządzanych jest wiele tradycyjnych potraw. Inne regionalne dania to: **kwaśnica** – kapusta po góralsku, **sałaciorka** – zupa z sałaty, ziemniaczane kluski **hałuski** albo **tarcioki**, placki z utuczonych ziemniaków pieczone na blasze – **moskole**, a także potrawy z **baraniny** i wędzonych **pstrągów** z potoków górskich.

rekomendowała: Elżbieta Tomczyk-Miczka

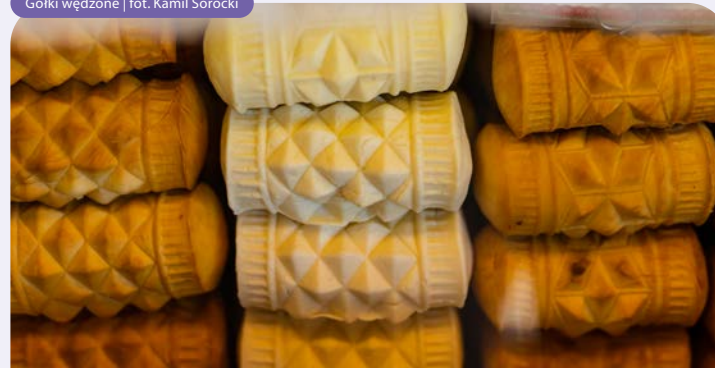
POLECANE BACÓWKI

Bacówka u Jancoka (Dziedzictwo Kulinarne Małopolska), Brzegi, ul. Kucówka 6a, Bukowina Tatrzańska, tel. +48 698 672 063, www.ujancoka.pl

Bacówka u Kazka i Bacówka Nowiny (Dziedzictwo Kulinarne Małopolska), ul. Polna 33, Leśnica, tel. +48 18 265 64 98

Bacówka u Krzyśka (Dziedzictwo Kulinarne Małopolska), ul. Słoneczna 5, Leśnica, tel. +48 531 159 179

Gołki wędzone | fot. Kamil Sorocki

Bacówka na Polanie Biały Potok, Witów (naprzeciwko nr 314, przy mapie Tatr), tel. +48 513 558 105, www.bacowka-bialypotok.pl

Bacówka u Ptośia na Polanie Baliówki (Maria Zych Ptoś), Witów, tel. +48 18 207 18 96

Baca na Polanie Pańszczykowej (Jan Jasioneł), przy drodze do Morskiego Oka

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- autobusem lub busem z Krakowa do Zakopanego przez Nowy Targ, Biały Dunajec, Poronin lub Białkę Tatrzańską
- busem z Krakowa do Bukowiny Tatrzańskiej przez Nowy Targ i Białkę Tatrzańską
- koleją relacji Kraków – Zakopane przez Nowy Targ

LEKTURY NA DROGĘ

- „Przewodnik przyrodniczy po Tatrach Polskich”, Tomasz Skrzydłowski, Wyd. Tatrzańskiego Parku Narodowego.
- Kwartalnik „Tatry”, Wyd. Tatrzańskiego Parku Narodowego.
- „Sklep potrzeb kulturalnych – po remoncie”, Antoni Kroh, Wyd. MG.
- „Kroniki zakopiańskie”, Maciej Krupa, Wyd. Czarne.
- „Przewodnik. Szlak stylu zakopiańskiego.”, Zbigniew Możdziej, Muzeum Tatrzańskie

Lektury tatrzańskie | fot. Dominika Zaręba

- „Witkacy. Kolekcja prac Stanisława Ignacego Witkiewicza w Muzeum Tatrzańskim w Zakopanem” (album), Muzeum Tatrzańskie.
- „Szlak Architektury Drewnianej”, Bartłomiej Cisowski, Marta Duda, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Wyd. Bezdroża.

Dla dzieci:

- „Góry i ich zwykli-niezwykli mieszkańcy”, Justyna Styszyńska, Wyd. Widnokrąg, we współpracy z TPN.
- „W Kasprowym mateczniku”, Wojciech Gąsienica-Byrcyn, Wyd. Tatrzańskiego Parku Narodowego.
- „Zeszyt tatrzański – my tradycji nie gubimy”, Barbara Caillot Dubus, Aleksandra Karkowska, Oficyna Wydawnicza Oryginały.
- Książeczka Górskiej Odznaki Turystycznej PTTK.

OBEJRZYJ I POSŁUCHAJ

- Serial dokumentalny „Patrol Tatry” pokazujący od kuchni prace TPN, TOPR, górskich schronisk, dostępny w serwisie Ipla.tv
- Kanał „YouTube” Jasiek Sabała – opisy wycieczek przyrodniczych w Tatrach polskich i słowackich
- Podcasty Tatrzańskiego Parku Narodowego – do słuchania na platformach Podbean, Google Podcast, Spotify, iTunes
- Utwory Karola Szymanowskiego inspirowane Podhalem: balet Harnasie, mazurki z 1924 r., II kwartet smyczkowy, II koncert skrzypcowy, IV symfonia
- Utwory Mieczysława Kasprowicza, wybitnego kompozytora i taternika.

ZAGRAJ

- Quest rowerowy na Szlaku wokół Tatr: Drogą żelazną wokół Tatr
- Questy piesze: Witaj w Nowym Targu, Z Augustynem Suskim po Szaflarach
- Dostępne na stronie www.quests.org.pl

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

ZAKOPANE

Punkt Informacji Turystycznej Tatrzańskiego Parku Narodowego, ul. Chałubińskiego 44, Zakopane, tel. +48 18 202 33 00, www.tpn.pl

Centrum Informacji Turystycznej, ul. Chramcówki 35, Zakopane, tel. +48 18 201 22 11, www.zakopane.pl

KOŚCIELISKO

Centrum Informacji Turystycznej, ul. Nędzy Kubińca 136, Kościelisko, tel. +48 18 200 05 33, www.gminakoscielisko.pl

NOWY TARG

Punkt Informacji Turystycznej, Rynek 1, Nowy Targ, tel. +48 18 266 30 36, www.it.nowytarg.pl

CHOCHOŁÓW

Punkt Informacji Turystycznej LOT Chochołowski, Chochołów 40, tel. +48 18 26 578 12, www.chocholowskilot.eu

BIAŁKA TATRZAŃSKA

Punkt Informacji Turystycznej (Stowarzyszenie Czas na Białkę), ul. Środkowa 179, Białka Tatrzańska tel. +48 500 442 020, www.czasnabialke.pl

BIAŁY DUNAJEC

Punkt Informacji Turystycznej, GOK, ul. Jana Pawła II 363, Biały Dunajec, tel. +48 18 200 16 91, www.gokbialydunajec.pl

PORONIN

Gminne Centrum Informacji i Promocji, Suche 1e, Poronin, tel. +48 18 207 42 98, www.poronin.pl

Eko-etnowędrowki z Babią Górą w tle

Stryżawa
Zawoja
Maków Podhalański
Sucha Beskidzka
Babiogórski Park Narodowy

Babia Góra ma wiele imion, zwie się ją Królową Beskidów i Matką Niepogód. Jest najwyższym po Tatrach masywem w Polsce, chronionym w Babiogórskim Parku Narodowym. Jej tajemnicza, surowa sylweta, niczym wyspa, wynurza się spośród świerków, jodeł, buczyn i jaworów. Pani ubrana w najpiękniejsze szaty, zmienia kolory zgodnie z porami roku. Każdy chyba marzy, by choć raz w życiu zdobyć jej najwyższy wierzchołek – Diabłak – o wysokości 1725 m n.p.m., zobaczyć z jej hal malowniczą panoramę Tatr, poczuć zapach wiatru wiejącego z czterech stron świata. Śmiałkowie, którzy zdobędą ją o wschodzie słońca, już nigdy nie zapomną tej magicznej chwili, kiedy pierwsze promienie zabarwią we wszystkich odcieniach czerwieni, pomarańcza, różu i błękitu otaczający ich bezmiar babiogórskich łąk, skał, kosodrzewiny i mgieł snujących się w dolinach. Także podczas wędrówek przez otaczające Babią Górę pasma Jałowca i Policy często towarzyszyć nam będzie widok Królowej Beskidów. Zapraszamy w podróż śladami zbójników, wołoskich pasterzy, leśników i rzemieślników – stryszawskich zabawkarzy, zawojskich stolarzy oraz ludowych rzeźbiarzy świątków, malarzy i snycerzy.

info

Proponujemy wyjazd tygodniowy lub weekendowy z noclegiem w gospodarstwie agroturystycznym, rodzinnym pensjonacie albo schronisku górskim. Okolicę poznacie, przemierzając wybrane szlaki mikrowypraw – piesze, nordic walkingowe, rowerowe, a zimą przeznaczone do wędrówek na nartach skitourowych lub raketach śnieżnych. Na szlaku czekają na was smaki karpackie, góralskie opowieści oraz beskidzkie rzemiosło i sztuka.

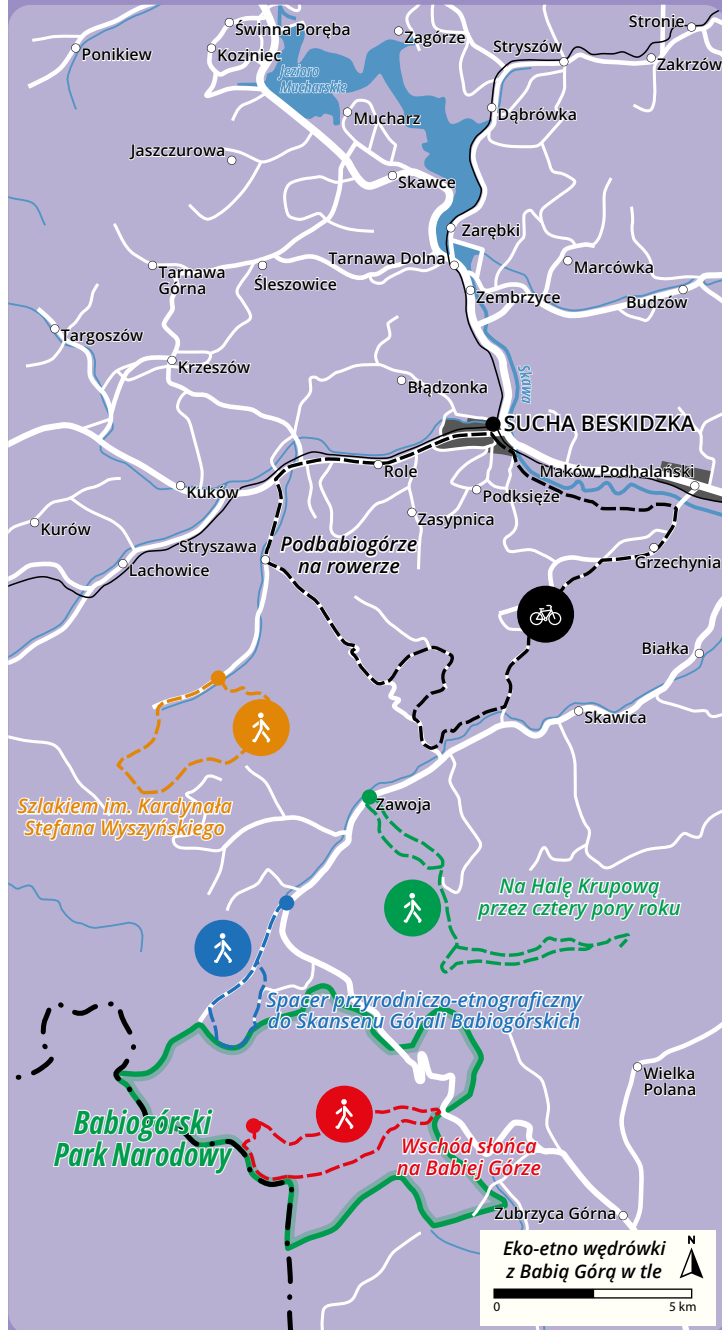
Ekowycieczka rekomendowana dla:

rodzin z dziećmi

grup wielopokoleniowych

oferta całoroczna | wyjazd tygodniowy lub weekendowy

Eko-etno wędrowki z Babią Górą w tle

Ślady GPS mikrowycieczek: www.traseo.pl/malopolska-ekoturystyka

MIKROWYPRAWY

1. Szlakiem im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego

11 km 4h trasa średnia pieszo rakiety śnieżne skitury

Stryszawa, os. Siwcówka – przeł. Kołędówki (809 m n.p.m.) – Jałowiec (1111 m n.p.m.) – Krawcowa Polana – Stryszawa-Roztoki – Stryszawa, os. Siwcówka

Wędrowkę rozpoczynamy w Stryszawie, na osiedlu **Siwcówka**, położonym na stokach Pasma Jałowieckiego. Kierujemy się znakami zielonego szlaku pieszego, który przebiega obok **klasztoru Sióstr Zmartwychwstaneek** i **drewnianej kaplicy pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus**. Od założenia klasztoru w 1929 r. siostry prowadziły tu ochronkę dla dzieci, pomagały w edukacji dziewcząt ze Stryszawy i opiekowały się chorymi. W kaplicy przyklasztornej można zobaczyć obrazy malarza ludowego, a zarazem mieszkańca Siwcówki **Władysława Fronta** (1902–1982), który tworzył w nurcie realizmu naiwnego. Był kopistą i pejzażystą, portrecistą przyrody, z zamiłowania

ogrodnikiem, honorowym przewodnikiem babiogórskim, a z potrzeby zdumienia, murarzem i kamieniarzem (więcej o artyście zob. www.wladyslawfront.pl).

Idąc dalej szlakiem, kilkanaście metrów od klasztoru natkniemy się na **Izbę Pamięci Prymasa Stefana Wyszyńskiego** (Stryszawa 579). Prymas bardzo lubił wypoczywać w tym miejscu (przejechał tu w latach 1960–1967), a odwiedzał go wtedy Karol Wojtyła, wówczas biskup krakowski. Z inicjatywy mieszkańców ok. 200 m od izby (przy szlaku zielonym) stanął **pomnik Szczerzej Wdzięczności**, poświęcony papieżowi oraz prymasowi Polski. Wykonany jest z bloku skały piaskowej według projektu artysty z Makowa Podhalańskiego – Wiesława Kwaka.

Dalej trasa wspina się stromo przez karpacki las aż do rozległej polany, gdzie łączy się ze szlakiem żółtym. Jesteśmy już na wysokości ponad 800 m n.p.m., w Paśmie Jałowieckim, nieopodal przełęczy Kołędówki. Stąd rozciąga się panorama Pasma Policy i Babiej Góry. Podążamy teraz szlakiem

Obraz Władysława Fronta | archiwum GOK w Strzyszawie

żółtym, trawersując zalesiony szczyt **Ko-
lędówka** (884 m n.p.m.) i wędrujemy
w kierunku najwyższego szczytu Pasma
Jałowieckiego – **Jałowca** (1111 m n.p.m.).

Kiedy szlak żółty spotyka się z niebie-
skim, jesteśmy już blisko celu. Na położo-
nej u stóp szczytu widokowej **Hali Trze-
buńskiej** jeszcze niedawno wypasano
owce. Mamy stąd urocze widoki m.in. na
masyw Babiej Góry i Piłska, Mędralową,
Rysiankę i Romankę. Na szczycie Jałowca
stoi metalowy krzyż i obelisk ufundowany
przez mieszkańców Strzyszawy. Upamięt-
nia on tutejsze górskie wędrowniki Stefana

Wyszyńskiego i Karola Wojtyły. My szla-
kiem niebieskim, a później żółtym, wra-
camy do Strzyszawy, na osiedle **Roztoki**.
Po drodze mijamy **Polanę Krawcową**,
gdzie wiosną pięknie kwitną krokusy –
szafrany spiskie. Na trasie wędrowki czeka
na nas także **wodospad na Upornym
Potoku**. Od Roztok przez ostatnie 3 km
wędrujemy już drogą asfaltową.

*Polecamy wycieczkę z przewodnikiem,
który opowie wam o wielu niezwykłych
miejscach na szlaku: Piotr Pochopień,
www.wbeskidzie.pl.*

2. Na Halę Krupową przez cztery pory roku

Zawoja-Centrum – przysiółek Krzonka – Hujdowa – rezerwat na Policy
im. prof. Zenona Klemensiewicza – Złota Grapa (1247 m n.p.m.) – Hala
Krupowa (schronisko PTTK) – Polica (1369 m n.p.m.) – Hala Śmietanowa
(1298 m n.p.m.) – Zawoja-Mosorne

Szlak zaczyna się w Zawoi-Centrum, przy
drewnianym XIX-wiecznym **kościel-
pw. św. Klemensa**. Ufundowany

przez arcyksięcia żywieckiego Albrech-
ta Habsburga, nie przypomina typo-
wych polskich kościołów, a wzorowany

jest na architekturze szwajcarskiej czy
niemieckiej. Naprzeciwko kościoła stoi
zabytkowy budynek **Dworca Babiogórskiego**
z początków XX w. (był tu
wtedy sklep i pokoje gościnne), zbudowa-
ny z inicjatywy Edwarda Wolskiego,
przedsiębiorcy i członka babiogórskie-
go oddziału Towarzystwa Tatrzańskie-
go i jednego z fundatorów schroniska
na Markowych Szczawinach. Wędruje-
my szlakiem zielonym, który przez pola
wspina się na polany i przysiółki leżące
ponad Zawoją, u stóp Pasma Policy. Po
wejściu w las idiemy nim blisko godzi-
nę, by dotrzeć na **przysiółek Krzonka**.

Zwraca tu uwagę drewniana chałupa
z kapliczką Jezusa Frasobliwego.

Szlak zaprowadzi nas na drugą pola-
nę, zwaną Hujdową. Stąd czeka nas ostre
podejście leśną, kamienistą stokówką do
wysokości ponad 1100 m n.p.m. Zielony
szlak biegnie dalej, trawersując Pasma
Policy i lekko pnąc się przez leśne ostępy.
Docieramy do granicy **Obszaru Natu-
ra 2000** – naturalnego górnoregłowego
boru świerkowego i do **rezerwatu na
Policy im. Zygmunta Klemensiewi-
cza** (1891–1969). Nosi on imię wybitnego
językoznawcy i polonisty, profesora UJ, któ-
ry zginął w tym miejscu w niewyjaśnionej

Ekomuzeum Krzonka

Chałupa pod nr. 294 jest zaczątkiem Ekomuzeum Krzonka, tworzonego przez pasjonatów architektury drewnianej i regionu babiogórskiego – Jadwigę i Janusza Zarębów. Dom, wzniesiony po zakończeniu II wojny światowej, stanowi przykład tradycyjnego budownictwa zawojkiego. Jest to dom z bali świerkowych, o konstrukcji na tzw. zrąb lub węgiel. Szczeliny pomiędzy belkami wypełnia drobny, dobrze wysuszony i zbity mech łąkowy, od zewnątrz obklejony gliną z domieszką piasku i wapna, łączenia są pomalowane na niebiesko. Dach jest kryty gontem.

Jeśli gospodarze będą w domu, zapukajmy, gdyż na hasło „ekoturystyka” chętnie opowiedzą nam więcej o chałupie oraz zgromadzonych wewnątrz starych narzędziach i sprzętach gospodarskich. Autorem kapliczki i rzeźb stojących przed chatą jest artysta i kresowiak Bogusław Iwanowski (ur. w 1934 r.).

Ekomuzeum Krzonka | fot. Dominika Zaręba

katastrofie lotniczej w 1969 r., a wraz z nim pozostałe 52 osoby. W rezerwacie mieszka ją m.in. głuszczyk i dzięcioł trójpalczasty. Po długim trawersie zboczy Policy szlak wspina się na grzbiet, gdzie spotyka się ze szlakiem czerwonym w pobliżu zalesionego szczytu **Złota Grapa** (1247 m n.p.m.). Niedługo potem (idąc już szlakiem czerwonym) docieramy na malowniczą **Halę Kucałową**, dawną halę pasterską. Stąd już blisko do klimatycznego **schroniska PTTK na Hali Krupowej**. Tu możemy odpocząć przed dalszą wędrówką albo zatrzymać się na nocleg. Powrotna droga prowadzi grzbietem Pasma Policy – szlakiem czerwonym przez **Policę** (1369 m n.p.m.). Mijamy krzyż pamięci ofiar katastrofy lotniczej, a następnie pomnik poświęcony temu tragicznemu wydarzeniu i wędrujemy w kierunku **Hali Śmietanowej**, gdzie przez cały rok czekają na nas widoki na Babią Górę, natomiast latem także

smakowite borówki. Schodzimy żółtym szlakiem. Niedługo po jego lewej stronie zobaczymy widokową polankę nad urwiskiem. Leży ona na wychodni z piaskowca, a zwie się **Bocianim Gniazdem**. Dalej stromo schodzimy w dół żółtym szlakiem, a kiedy po opuszczeniu gęstego lasu, na wypłaszczeniu spotkamy się ze szlakiem niebieskim, skręcamy w lewo i wędrujemy dalej szerokim grzbietem w stronę Mosornego Gronia (szlaki żółty i niebieski idące razem). Kilkaśmet metrów przed widocznym już czubkiem Mosornego Gronia skręcamy w prawo za niebieskim szlakiem schodzącym do Zawoi-Mosornego, mijając po drodze **wodospad na Mosornym Potoku**. W Zawoi-Mosornem można także zobaczyć drewnianą **kaplicę pw. Matki Bożej Anielskiej**, zbudowaną przez zdolnego lokalnego cieślę i stolarza Wojciecha Trybałę, który inspirował się wzornictwem regionalnym.

3. Spacer przyrodniczo-etnograficzny do Skansenu Górali Babiogórskich

 9,5 km
  3–4 h
  trasa łatwa
  pieszo
  nordic walking

Zawoja-Widły (szlak zielony) – Wilczna – Małe Widelki – Barańcowa – siedziba Babiogórskiego Parku Narodowego – Markowa, Skansen PTTK im. J. Żaka – (szlak niebieski) – Czatoża – Małe Widelki – Zawoja-Widły

Z Zawoi-Widły (przystanek autobusowy) drogą asfaltową wędrujemy zielonym szlakiem w kierunku siedziby Babiogórskiego Parku Narodowego. Przy pierwszym zakręcie, po prawej

stronie zwróćmy uwagę na kamienny **pomnik Władysława Szafera** (1886–1970) i **Hugona Zapalowicza** (1852–1917) – dwóch największych polskich botaników i obrońców

Dom Stefana Gancarczyka z 1910 r. w Skansenie PTTK im. J. Żaka | fot. Dominika Zaręba

karpackiej przyrody, badaczy flory Babięj Góry i prekursorów ekoturystyki. Po drodze mijamy ośrodki czasowe i pensjonaty (można się tu posilić w jednej z hotelowych restauracji). Zawoja, licząca aż 18 km długości, stała się

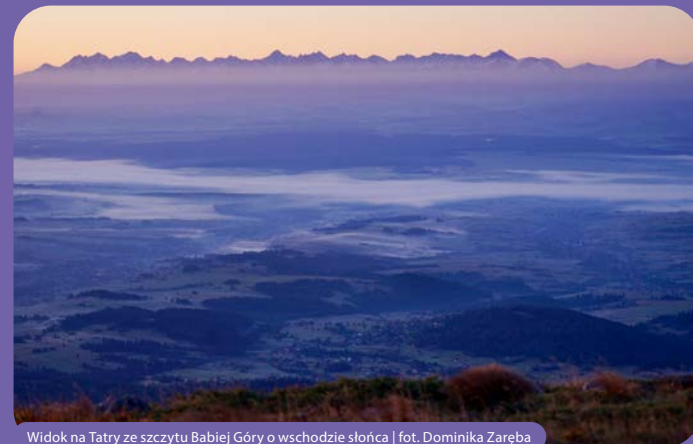
modną miejscowością letniskową już w dwudziestolecie międzywojennym.

W Wilcznej zatrzymajmy się w **Galerii Na Ucieche** (Zawoja 1008). Jest to klimatyczny sklep z pamiątkami, w którym można napić się kawy i zjeść

Wschód słońca na Babiej Górze

Najwyższy szczyt Babiej Góry – Diablak – można zdobyć kilkoma szlakami. Najbardziej popularna jest trasa szlakiem czerwonym z **przełęczy Krowiarki** przez szczyty: **Sokolica** (1367 m n.p.m.), **Kępa** (1521 m n.p.m.) i **Gówniak** (1617 m n.p.m.). Pętlę można wtedy zamknąć, wędrując czerwonym szlakiem do **Schroniska PTTK Markowe Szczawiny**, a stamtąd szlakiem niebieskim, prowadzącym Górnym Plajem przez las, wrócić na przełęcz Krowiarki. Według legendy nazwa Diablak wzięła się od diablego zamku. Diabeł miał go budować dla zbójnika, który podpisał z nim cyrograf. Prawie skończona budowla zawałowała się, kiedy tylko zapiał kur, grzebiąc we wnętrzu zbójcę. W czasie burzy można podobno usłyszeć odgłosy zbójcekiej ciupagi...

Wspaniałym przeżyciem będzie wybranie się na spektakularny wschód słońca na Babiej Górze. Czeką nas nocna wędrówka, którą wynagrodzi niezwykle spektakularny widok i zapierające dech w piersiach widoki na cztery strony świata, zwłaszcza na skrzający się w słońcu masyw Tatr, otulony tajemniczymi mgłami.

Widok na Tatry ze szczytu Babiej Góry o wschodzie słońca | fot. Dominika Zaręba

lody (www.naucieche.pl). Znajdziemy tu oryginalne rękodzieło, wykonane z naturalnych materiałów przez lokalnych twórców babiogórskich.

W Małych Widelkach, na rozwidleniu dróg skręcamy w lewo i dochodzimy do **siedziby Babiogórskiego Parku Narodowego**. Warto zwiedzić **wystawę stałą**, opowiadającą o przyrodzie i dziedzictwie kulturowym Parku. Jesteśmy w Zawoi-Barańcowej i wędrujemy dalej do Markowej. Po minięciu parkingu

(szlak zielony spotyka się z niebieskim), za znakami szlaku niebieskiego zmierzamy do pięknie położonego **miniskansenu PTTK im J. Żaka w Zawoi-Markowej**, na Markowej Roli. Znajdziemy tu przykłady tradycyjnego budownictwa górali babiogórskich. Dalej niebieskim szlakiem wędrujemy skrajem lasu do Zawoi-Czatoży i zamykamy pętlę w Widelkach. Wracamy pieszo do Zawoi-Widły lub korzystamy z lokalnej komunikacji busem.

4. Podbabiogórze na rowerze

Stacja PKP Sucha Beskidzka – Stryżawa – Beskidzkie Centrum Zabawki Drewnianej – przełęcz Przysłop – Przysłop – klasztor oo. Karmelitów Bosych w Zawoi-Zakamieniu – Grzechynia – Maków Podhalański – Sucha Beskidzka – Rynek – Zamek Suski – Stacja PKP Sucha Beskidzka

Jednodniową wycieczkę w formie pętli nazwaliśmy Podbabiogórze na rowerze, ponieważ jej trasa przebiega przez kilka miejscowości, które stworzyły wspólną markę, łączącą dziedzictwo terenów podbabiogórskich.

Przejażdżkę rowerową możemy rozpocząć przy stacji PKP w Suchoj Beskidzkiej (jeśli przyjedziemy tu pociągiem). Początkowo jedziemy Szlakiem Bursztynowym do centrum Stryżawy. Zatrzymujemy się, by zwiedzić **Beskidzkie Centrum Zabawki Drewnianej**. Warto wiedzieć, że w Stryżawie powstały także szachy dla trzech graczy, które

wymyślił Jan Żurek podczas rozmyślania nad ideą dobra i zła.

Stąd wspinamy się na przełęcz Przysłop, gdzie skręcamy w lewo i przejeżdżamy przez **przysiółek Przysłop**, znany z inicjatyw ekologicznych realizowanych

Widok na Babią Górę z Przysłopia | fot. Dominika Zaręba

przez nauczycieli dawnej szkoły podstawowej oraz ojców karmelitów bosych. Jedziemy w kierunku **klasztoru oo. Karmelitów Bosych w Zakamieniu**, mijając wiatrak, który stanął tu dzięki ojcu Romualdowi Wilkowi, prekursorowi myśli ekologicznej w regionie (klasztor korzysta z paneli słonecznych i pompy ciepła; zob. www.karmel-zawoja.pl). Po drodze mijamy także liczne kapliczki ufundowane przez mieszkańców, w większości szafkowe, wieszane na drzewach. Jedziemy dalej w kierunku przysiółka **Kalina Dolna**. Tutaj mieszkał i pracował **Antoni Mazur** (1910–2010), jeden z najsłynniejszych rzeźbiarzy ludowych – prymitywistów, który od dzieciństwa tworzył niezwykle świątki, anioły, kapliczki przydrożne, szopki i wiele innych dzieł sztuki. Rzeźbiarz był także utalentowanym muzykiem, grywał na skrzypcach, basie, klarnecie, puzonie, trąbce i akordeonie. W Zawoi-Centrum postawił artystycznie pomnik – ławeczkę.

W Kalinie Dolnej, przy skrzyżowaniu z główną drogą skręcamy w lewo, w dół, a następnie drugą przecznicą odbijamy w lewo, w ulicę biegnącą wzdłuż rzeki Skawica, by po ok. 2 km skręcić na Gołyńnię. Wspinamy się w górę, w kierunku Grzechyni, mijając po drodze liczne drewniane

zawojskie chałupy. Trud wspinaczki rekompensują malownicze widoki, także na Babią Górę. Zaraz przy wjeździe do **Makowa Podhalańskiego** skręcamy w lewo, w biegnącą wzdłuż Skawy ulicę Za Wodą. Zanim jednak ruszymy dalej, warto odbić do centrum Makowa Podhalańskiego i posilić się pysznym ciastem lub lodami z lokalnej cukierni przy Rynku. Miasto znane jest ze szkoły haftu makowskiego z końca XIX w. Unikatowe białe hafty można zobaczyć w **Izbie Regionalnej przy Miejskiej Bibliotece Publicznej** (Maków Podhalański, ul. 3 Maja 24).

Wracamy nad Skawę. Ulica Za Wodą prowadzi nas do Suchoj Beskidzkiej. Tutaj trzeba uważać na ruch samochodowy na odcinku ulicy Piłsudskiego. Zatrzymujemy się przy Rynku i słynnej **Karczmie Rzym**, w której mieści się także sklepik z lokalnym rzemiosłem. W Suchoj Beskidzkiej odwiedzamy jeszcze renesansowy **Zamek Suski**, zwany małym Wawelem. Warto przystanąć na jego dziedzińcu z krużgankami i wsłuchać się w historię magnackich rodzin rezydujących tu onegdaj.

Miłośnikom terenowych szlaków rowerowych polecamy sieć górskich tras – singletracków wytyczonych w Zawoi, na zboczach Mosornego Gronia – „Babia Góra Trails”: www.babiagoratrails.com.

Beskidzkie Centrum Zabawki Drewnianej w Stryszawie

Malowane ptaszki zdobiły bożonarodzeniowe choinki | fot. Dominika Zaręba

Beskidzkie Centrum Zabawki Drewnianej
Stryszawa 740
tel. +48 33 874 70 03
www.beskidzkiecentrumzabawki.pl
warsztaty po wcześniejszym uzgodnieniu
telefonicznym lub mailowym.

Centrum kontynuuje żywiecko-suskie tradycje zabawkarstwa ludowego, sięgające 1. połowy XIX w. Rzemiosłem tym trudniły się całe rodziny, przekazując wiedzę z pokolenia na pokolenie, dzięki czemu wciąż jest żywe i kultywowane w regionie. Do tworzenia zabawek wykorzystywano odpady z wyrobu drewnianych sprzętów gospodarskich. Wśród najstarszych trzeba wymienić:

wózki – taczki, kołyski, grzechotki, karetki z konikami, koniki na kółkach, klepoki (ptaszki machające skrzydełkami) i malowane ptaszki (dudki, kogutki, zięby, bociany, sowy etc.), którymi zdobiono m.in. bożonarodzeniowe choinki. Przykłady zabawek zobaczymy na stałej ekspozycji w głównym budynku Centrum. W 2016 r. to tradycyjne rzemiosło zostało wpisane na *Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego*.

W stojącym obok drewnianym budynku zwanym **Domem Zabawkarza** przygotowano wystawę będącą rekonstrukcją warsztatu rzemieślniczego,

połączonego z domem mieszkalnym. Obok izby zabawkarza znajduje się sala rekreacyjno-wypoczynkowa utrzymana w zabawkarskim klimacie.

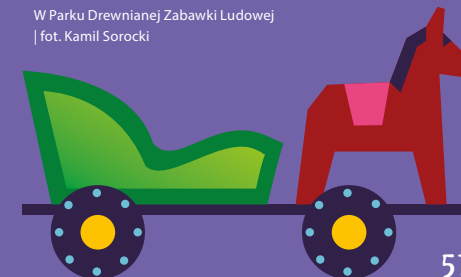
Odпочyając w **Parku Drewnianej Zabawki Ludowej** otaczającym Centrum, można odnaleźć dużych rozmiarów bryczkę, konika, dudka, drzewo z kolorowymi ptakami czy tzw. klepoka. Zabawki drewniane są do wypożyczenia na miejscu. Można je także kupić w najbliższym Babiogórskim Sklepiku. Warto również wziąć udział w warsztatach malowania stryszawskich ptaszków i koników.

Dom Zabawkarza | fot. Kamil Sorocki

W Parku Drewnianej Zabawki Ludowej | fot. Kamil Sorocki

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Babiogórski Park Narodowy i rezerwat biosfery UNESCO

Pasma Babiogórskie należy do Beskidu Żywieckiego i jest – po Tatrach – najwyższe w Polsce. Wyróżnia je naturalna szata roślinna z wyraźnie zarysowanymi piętrami reglowymi, ukształtowanymi pod wpływem zmieniających się wraz z wysokością nad poziomem morza warunków klimatycznych. Najpierw pojawia się regiel dolny (od 700 do 1150 m n.p.m.) z bukami, jodłami i świerkami, dalej regiel górny (do 1350 m n.p.m.) z dominacją świerków, wreszcie piętro koso-drzewiny karpackiej (do 1650 m n.p.m.), a w najwyższych partiach – rosnące wśród skał murawy alpejskie, którym charakterystyczny rdzawy kolor nadają kępy takich roślin wysokogórskich jak sit skucina i kosmatka brunatna. Do najrzadszych gatunków flory zalicza się okrzyń jeleni, który stał się symbolem

Parku, oraz rogownicę alpejską, która ma tu jedyne stanowiska w Polsce.

Babia Góra jest domem dla wielu ciekawych gatunków ssaków, w tym rysi i niedźwiedzi brunatnych, oraz bardzo rzadkich ptaków – cietrzewi i głuszców. Mieszka tu uszatka, puszczyk uralski, puchacz, płochacz halny i wiele innych cennych gatunków. Początki ochrony przyrody sięgają dwudziestolecia międzywojennego, kiedy utworzono rezerwat na Babiej Górze. Babiogórski Park Narodowy powstał w 1954 r., a od 1977 r. jest także światowym rezerwatem biosfery UNESCO MAB (Man and Biosphere – Człowiek i Biosfera).

Atmosferę miejsca pięknie oddają słowa napisane na stronie Parku: *Babia Góra – bogactwo przyrody, efekt wielowiekowych zmagania żywiołów natury ze skutkami działalności człowieka. Wartości, które powstały przy udziale zbieracza, pasterza, rolnika, leśnika i przyrodnika. (...) Babia Góra*

Na szczycie Diabaka | fot. Dominika Zaręba

samotna wśród gór i nierozzerwalnie złączona z ludźmi mieszkającymi u jej stóp potrzebuje opieki i ochrony.

Siedziba Babiogórskiego Parku
Narodowego i Wystawa Stała: Zawoja
1403, tel. +48 33 877 51 10
Informacje o biletach i godzinach
otwarcia wystawy: www.bgnp.pl

Skansen PTTK im. J. Żaka w Zawoi-Markowej na Markowej Roli

Ten urokliwy zakątek położony w Babiogórskim Parku Narodowym prezentuje tradycyjne budownictwo Górali Babiogórskich. Tworzą go trzy drewniane chałupy, kuźnia, spichlerz z piwniczką i kapliczka z początku XX w. W najstarszym domu – kurnej **chacie Franciszka Stopiaka** z lat 1802–15, zbudowanej ze świerkowych i jodłowych bali, zobaczymy wystawę etnograficzną przedstawiającą typowe wnętrze dawnego domu oraz wystawę obrazów religijnych. Położona w najwyższym punkcie polany **chałupa Franciszka Kudzi** z 1900 r. stała tu pierwotnie. Dzisiaj mieści wystawę

Chałupa Franciszka Kudzi w Skansenie PTTK im. J. Żaka | fot. Dominika Zaręba

poświęconą historii turystyki babiogórskiej. W **chacie Stefana Gancarczyka** z 1910 r. z typowym zawojским przeszklonym gankiem stworzono małą salę konferencyjną i pokoje gościnne.

Zawoja Markowa, tel. +48 33 877 50 66
Informacje o biletach, godzinach otwarcia
i ofercie edukacyjnej: www.bck.zawoja.pl

Górale Babiogórscy

Zamieszkivali wsię w Dolinie Skawicy po północnej stronie Babiej Góry – m.in. Zawoję z licznymi przysiółkami, Skawicę i Białkę. Utrzymywali się z pasterstwa, rolnictwa, leśnictwa i rzemiosł drzewnych. Maków Podhalański i okolice słynęły z kolei z hafciarstwa. Strój Górali Babiogórskich był typowy dla mieszkańców Karpat – szyto go z lnianego płótna, sukna owczego i futer baranich, a pasy i kierpce ze skór bydłych. W święta mężczyźni wkładali na koszulę sukienią kamizelkę zdobioną metalowymi guzikami. Typowym nakryciem głowy był filcowy czarny kapelus z szerokim rondem. Kobiety na białe, zdobione haftem koszule, ubierały sukienne gorsety w kolorze granatowym, ciemnozielonym, bordowym lub czarnym, także haftowane. Na spódnice wkładały zapaski zdobione białym haftem makowskim.

Opracowano na podstawie tekstu Marii
Brylak-Załużskiej, www.etnozagroda.pl.

Zwyczaj Górali podczas Babiogórskiej Jesieni w Zawoi | fot. Dominika Zaręba

Zamek Suski w Suchej Beskidzkiej

Zwany jest małym Wawelem. Arkadowe krużganki dwóch z trzech skrzydeł zamkowego dziedzińca wyróżnia lekkość i elegancja, jakiej nie powstydziliby się nawet królewska rezydencja. Zamek zbudował Kacper Castiglione, który od swej siedziby przyjął polskie nazwisko: Suski. Ten pochodzący z Florencji złotnik wystawił w 1554 r. renesansowy dwór, dziś stanowiący fragment skrzydła południowego. Dzięki następnym właścicielom, Komorowskim, dwór na początku XVII w. przekształcony został w okazałą rezydencję z arkadowym dziedzińcem. W kolejnych wiekach zamek pozostawał w rękach Wielopolskich, Branickich i Tarnowskich, lecz mimo licznych przebudów zachował piękną renesansową szatę. W parku zamkowym, w tzw. **Domku Ogrodnika**, znajduje się Izba Regionalna ze zbiorami etnograficznymi. Dzisiaj w zamku ma siedzibę Muzeum Miejskie Suchej Beskidzkiej.

Muzeum Miejskie Suchej Beskidzkiej,
ul. Zamkowa 1, tel. +48 33 874 26 05
Informacje o zwiedzaniu: www.zameksucha.pl

Zamek Suski – mały Wawel | fot. Kamil Sorocki

Karczma Rzym w Suchej Beskidzkiej

Zabytek architektury drewnianej zdobi kameralny suski Rynek. Karczma pochodzi z 2. połowy XVIII w. i do dzisiaj przyjmuje gości pod wysokim gontowym dachem wspartym na arkadowych podcieniach. Budynek konstrukcji zrębowej wzniesiono na kamiennej podmurówce. W jego progach kupcy mieli dawniej pieczętować udane transakcje, tutaj także gościli babiogórscy zbójnicy, a Adam Mickiewicz umieścił w karczmie akcję ballady „Pani Twardowska”. Zgodnie z legendą szlachcic, czarnoksiężnik i alchemik Jan Twardowski z Krakowa zawiera pakt z diabłem i zaprzeda je mu duszę w zamian za tajemną wiedzę o magii. Mefistoteles podstępnie przybywa po duszę Twardowskiego do karczmy Rzym. U wejścia stoją rzeźby bohaterów opowieści, a pod

Karczma Rzym | fot. Kamil Sorocki

okapem wisi symbol karczmy – konik z mickiewiczowskiej ballady, stojący na księżycu.

*Już i siedem lat uciekło,
Cyrograf nadal nie służy;
Ty czarami dręcząc piekło,
Ani myślisz o podróży.*

*Ale zemsta choć leniwa,
Nagnala cię w nasze sieci;
Ta karczma Rzym się nazywa,
Kładę arest na waszeci.*

Adam Mickiewicz, „Pani Twardowska”, 1822

Karczma Rzym (PSS Spółem), Sucha Beskidzka, Rynek 1, tel. +48 33 874 27 97
Oprócz restauracji znajduje się tu sklepik z regionalnym rękodziełem.

Kościół pw. św. Klemensa w Zawoi-Centrum

Świątynia powstała na zlecenie Habsburgów w 1888 r., według projektu Karola Pietschki, zdolnego architekta ze Śląska Cieszyńskiego, autora wielu obiektów przemysłowych, leśniczówek, karczm, kapliczek etc., przedstawiciela historyzmu. Wzorował się on na architekturze szwajcarskiej, nawiązywał także do tradycyjnych wzorców z Żywiecczyny. Pietschka zaprojektował malarskie dekoracje wnętrza kościoła, a wykonał je w dwudziestoleciu międzywojennym malarz Zygmunt Milla w stylu art déco.

Wnętrze kościoła w Zawoi-Centrum
| fot. Dominika Zareba

Zawoja 123, www.parafrancz.infozawoja.pl

Kapliczka zbójnicka pw. św. Jana Chrzciciela w Zawoi-Policznem

Biała kaplica domkowa, zwieńczona charakterystycznym baniastym hełmem i latarnią krytymi gontem. Pochodzi prawdopodobnie z XVIII w. i zgodnie z miejscowymi przekazami ufundowali ją zbójnicy. Kryje we wnętrzu ołtarzyk w stylu ludowego baroku, przedstawiający chrzest Chrystusa. Kapliczka stoi w otoczeniu starych lip.

Kapliczka zbójnicka | fot. Kamil Sorocki

Kościół pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Lachowicach

Zabytek z końca XVIII w., położony na Szlaku Architektury Drewnianej. Jednonawowa świątynia konstrukcji zrębowej, pokryta wysokim dachem gontowym, otoczona sobotami. Wysoka wieża zwieńczona jest izbicą i baniastym hełmem. Kościół uważany jest za jeden z najpiękniejszych sakralnych obiektów drewnianych w Małopolsce.

Zabytkowy kościół w Lachowicach
| fot. Dominika Zaręba

Lachowice 178, www.parafla-lachowice.pl

Najważniejsze imprezy kulturalne

- Suska Majówka, *Sucha Beskidzka*, maj
- Beskidzki Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej, *kościół w Krzeszowie, Stryszawie, Lachowicach i Zawoi-Przysłopi*, maj
- Święto Zabawki Ludowej, *Stryszawa*, maj/czerwiec
- Dni Ziemi Suskiej – Suski Jarmark Kulturalny, *Sucha Beskidzka*, czerwiec
- Tydzień Kultury Beskidzkiej, *Maków Podhalański*, lipiec–sierpień
- Dni Muzyki na Zamku, *Sucha Beskidzka*, wrzesień
- Babiogórska Jesień w Zawoi wraz z redykiem, *Zawoja-Widły, Zawoja-Składy*, wrzesień: www.babiogorskajesien.pl
- Makowskie Święto Miodu, *Maków Podhalański*, październik
- Pasterka Górska, *Zawoja-Centrum*, grudzień

Redyk | fot. Kamil Bańkowski

Babiogórska Jesień
| fot. Kamil Bańkowski

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Warsztaty zabawkarskie
| fot. Dominika Zaręba

Malowanie ptaszków i koników
| fot. Dominika Zaręba

Warsztaty zabawkarskie w Beskidzkim Centrum Zabawki Drewnianej w Stryszawie

Zajęcia z edukacji folklorystycznej, w których mogą wziąć udział zarówno dzieci, młodzież, jak i dorośli. W ofercie m.in. malowanie tradycyjnych stryszawskich ptaszków i koników.

Stryszawa 740, tel. +48 33 874 70 03,
www.beskidzkiecentrumzabawki.pl

Warsztaty przyrodnicze Babiogórskiego Parku Narodowego

Organizowane są w siedzibie Parku, w Ogrodzie Roślin Babiogórskich i w terenie, na ścieżkach przyrodniczych.

Przykładowa tematyka zajęć to: „Jako to na Holi bywało?”, „Niezwyczajne wędrowniki roślin”, „Oswajamy las. Mój, twój, nasz”, „Rośliny i człowiek”, „Tajemniczy ogród”, „Woda – niezwykła ciecz”, „Życie w kropli wody” i in.

Zawoja 1403, tel. +48 33 877 51 10,
www.bgpn.pl

Babiogórskie Centrum Kultury w Zawoi

BCK, noszące imię dr **Urszuli Janickiej Krzywdy** (1949–2015), wybitnej etnografki, badaczki kultury ludowej Karpat i pisarki, jest duszą kulturalną i artystyczną regionu. Prowadzi lokalne pismo „Pod Diablakiem”. W Skansenie PTTK im. J. Żaka organizuje zajęcia edukacyjne i animacyjne „Pod babiogórską strzechą”.

Zawoja-Centrum, tel. +48 33 877 50 66,
www.bck.zawoja.pl

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI

STRYSZAWA

Przytulia

Stryszawa, Bartoski 679, tel. +48 536 173 241, www.przytulia.eu

Dom gościnny z duszą

Są miejsca, w których historia przeplata się ze współczesnością i gdzie w drewnianych izbach pamiętających dawne czasy wciąż toczy się życie. Takie jak agroturystyka Przytulia w Stryszawie. Drewniany dom z 1911 r., kryty gontem, stoi na skraju wsi, gdzie kończy się droga. Gospodarze bardzo dbają o klimat miejsca – na płocie wiszą gliniane garnki, a latem pod domem, tak samo jak sto lat temu, kwitną malwy. W ogrodzie znajdziecie dawne wiejskie sprzęty, a dom dekorują stryżawskie drewniane ptaszki. Zasmakujemy tu sielskiego i artystycznego życia oraz pysznej kuchni tworzonej przez właścicielkę Barbarę Sojgę.

Rekomendowała: Magdalena Petryna, przewodniczka beskidzka i blogerka

Gościńna Przytulia | fot. Kamil Sorocki

Górska Czarcia Chata pod Jałowcem

Stryszawa, Roztoki 553, tel. +48 33 874 79 15, www.chatapodjalowcem.eu

ZAWOJA

Schronisko PTTK Markowe Szczawiny

Zawoja 2999, tel. +48 33 877 51 05 www.markoweszczawiny.pttk.pl

Pokoje gościnne Babiogórskiego Parku Narodowego

Zawoja 1403, tel. +48 33 877 51 10 wew. 24, www.bgpn.pl

SUCHA BESKIDZKA

Hotel Kacper Suski

(wraz z restauracją)
Sucha Beskidzka, ul. Zamkowa 1, tel. +48 33 874 16 39, www.kaspersuski.pl

Pierogi z jagodami w Przytulii | fot. Kamil Sorocki

Koniecznie musisz spróbować

- **pstrąga zawojskiego** (źródłanego, tęczowego, alpejskiego i potokowego) – hodowanego w pstrągarni u stóp Babiej Góry, smażonego na maśle lub wędzonego; pstrąg zawojski jest podawany w lokalnych restauracjach i przy **Pstrągarni w Zawoi-Mosornem**
- **oscypków i innych owczych serów** podawanych na ciepło, z żurawiną
- **żurku stryżawskiego** serwowanego podczas lokalnych imprez przez Koło Gospodyń Wiejskich
- **bigosu, pierogów z borówkami i ciasta drożdżowego z owocami** w gospodarstwie Przytulia w Stryszawie-Bartoszkach (dla gości lub na zamówienie)
- **bugli zembrzyckich** – wypieków w kształcie precii, posypanych makiem, kminkiem, solą, sezamem lub czosnkiem, wpisanych na listę produktów tradycyjnych
- **miodów z podbabiogórskich pasiek**, np. od **Miodów Ceremuga** w Skawicy czy **Pasieki Ambrozja** w Suchoj Beskidzkiej

Duży wybór noclegów w gospodarstwach agroturystycznych, domach wczasowych i pensjonatach znajdziecie na stronach www.stryszawa.pl, www.zawoja.pl, www.sucha-beskidzka.pl i www.makow-podhalanski.pl

POLECANE MIEJSCA GASTRONOMICZNE

ZAWOJA

Karczma Tabakowy Chodnik (na szlaku Małopolska Wieś dla Smakoszy)
Zawoja 1882, tel. +48 535 275 265 www.fb.com/tabakowy

Karczma Dzika Chata (na szlaku Małopolska Wieś dla Smakoszy)
Zawoja-Podryżowana 2035, tel. +48 882 044 916, www.dzikachata.com

Karczma Zbójnicka
Zawoja-Policzne 2123, tel. + 48 33 488 32 52, www.karczma-zbojnicka.pl

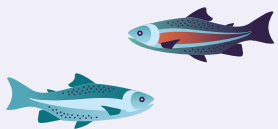

Oscypki w karczmie Tabakowy Chodnik | fot. Dominika Zareba

Sklep i Pstrągarnia Pstrąg Zawojski

Zawoja-Mosorne 1346a,
tel. +48 33 877 56 78,
www.pstragi.com

STRYSZAWA

Winnica Szawapier (Dziedzictwo Kulinarne Małopolska)
Stryszawa 815, tel. +48 33 874 74 55
www.winnica-szawapier.com

SUCHA BESKIDZKA

Karczma Rzym (na szlaku Małopolska Wieś dla Smakoszy)
Sucha Beskidzka, Rynek 1, tel. +48 033 874 27 97

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- koleją z Krakowa do Suchoj Beskidzkiej
 - busem z Krakowa do Zawoi (średnio co godzinę), Stryszawy, Suchoj Beskidzkiej i Makowa Podhalańskiego
- Sucha Beskidzka z Zawoją są dobrze skomunikowane busami.

LEKTURY NA DROGĘ

- „Legendy babiogórskie”, Urszula Janicka-Krzywdą, wyd. Forma oraz inne publikacje autorstwa znanej polskiej etnografki
- „Wokół Babiej Góry”, mapa wyd. Compass, 1:60 000 (dostępna także w wersji laminowanej) lub „Zawoja. Babia Góra”, 1:30 000
- „Świąty Babiej Góry”, red. Danuta Ptaszycka-Jackowska, Babiogórski Park Narodowy

ZAGRAJ

- Quest Pod Babiogórską Strzeżką, Quest Makowskie Ślady Przeszłości i in. Do pobrania na stronie: www.questy.org.pl
- Quest W Dolinie Stryszawki. Do pobrania na stronie: www.stryszawa.pl/tradycja-i-kultura/publikacje-do-pobrania

OBEJRZYJ

- Stryszawa – kraina zabawek ludowych: <https://youtu.be/g0aa16sSTY0>
- Filmy opracowane przez młodzież z Grupy Artystycznej Synapsy ze Stryszawy, np. Święto Zabawki Ludowej w Stryszawie: https://youtu.be/ok_LO_7ui34

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

SUCHA BESKIDZKA

Muzeum Miejskie Suchoj Beskidzkiej, Zamek Suski, ul. Zamkowa 1, tel. +48 33 874 26 05, www.zameksucha.pl

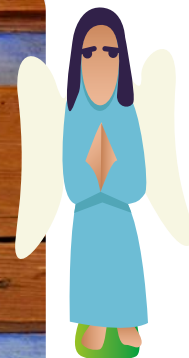
ZAWOJA

Gminna Informacja Turystyczna przy Izbie Pamięci Jana Pawła II w Zawoi-Wilcznej, tel. +48 798 770 423, www.zawoja.pl

Babiogórskie Centrum Kultury im. dr Urszuli Janickiej Krzywdy Zawoja 1476 (budynek Domu Parafialnego w Zawoi-Centrum), tel. +48 033 877 50 66, www.bck.zawoja.pl

Babiogórskie świątki – po prawej Aniol Antoniego Mazura | fot. Dominika Zareba

Orawa – historie zaczarowane w drewnie

Zubrzyca Górna
lipnica Wielka
Jabłonka
Sidzina
Czarny Dunajec

Współautor rozdziału: Piotr Pochopień
Współpraca: Jadwiga Pilch, Zofia Warciak,
Dominika Wachałowicz-Kiersztyn, Magdalena Kostrzewa-Smreczak,
Danuta Tempka

Orawa to kraina historyczna leżąca w dorzeczu rzeki Orawy, niegdyś na pograniczu polsko-węgierskim, a dzisiaj polsko-słowackim. Przebiegały tędy historyczne szlaki handlowe – szlakiem solnym wożono na Węgry sól z Wieliczki i Bochni, a drogą miedziową sprowadzano do Krakowa miedź z kopalń w Bańskiej Bystrzycy. W dzikich ostępach grasowali babiogórscy harnasie, którzy Tabakowym Chodnikiem – zbójnicką ścieżką przemytniczą – zapuszczali się przez Babią Górę na Orawę. Pośród gęstych lasów zajmujących ponad połowę obszaru, świerkowych borów, hal pasterskich, barwnych łąk i torfowisk, zobaczymy pozostałości po tradycyjnym budownictwie drewnianym w stylu orawskim – m.in. tak charakterystyczne domy „z wyżką”. Wizytówką i sercem regionu jest niezwykle skansen Muzeum – Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej, prezentujący bogactwo drewnianej architektury i folkloru tych ziem. Orawa od wieków inspirowała licznych artystów – muzyków, poetów, malarzy i rzeźbiarzy. Jednym z nich był Heródek, zwany orawskim Nikiforem. Wyruszenie na romantyczne wędrówki etnograficzne w części Orawy położonej w otulinie Babiogórskiego Parku Narodowego. Odkrycie malowniczy karpacki zakątek pełen ludowej sztuki i rzemiosła, drewnianej architektury oraz fascynujących góralskich gawęd i muzyki.

info

Zapraszamy na wycieczkę po Orawie pod Babią Górą, z noclegiem w gospodarstwie agroturystycznym. Okolicę można zwiedzać także rowerem, a zimą na nartach biegowych lub skiturowych. Podczas wędrówki poznać orawski folklor, tajemnice drewnianej architektury i dawnych zawodów. Nie zabraknie oscypka i pasterskich tradycji ze Szlaku Kultury Wołoskiej.

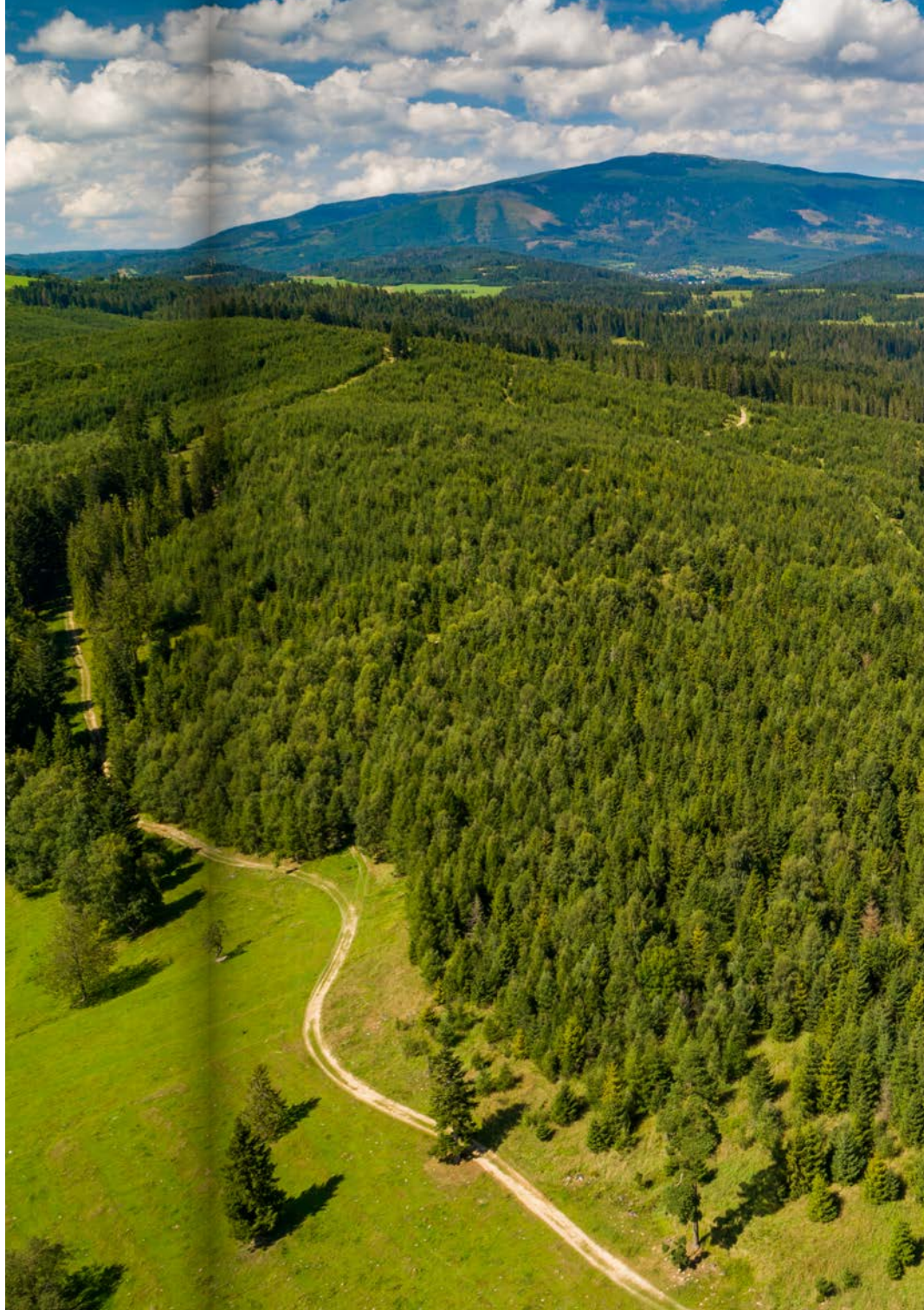
Ekowycieczka rekomendowana dla:

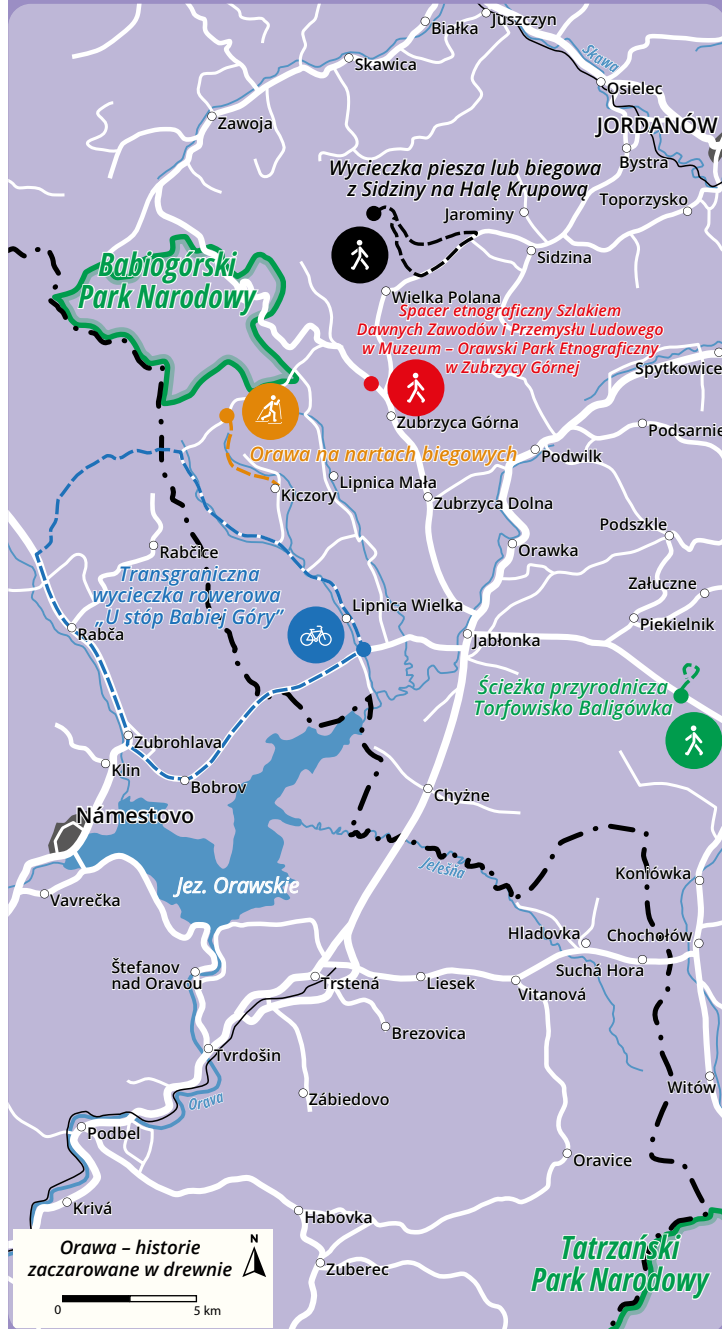
rodzin z dziećmi

grup wielopokoleniowych

pasjonatów dziedzictwa Karpat

oferta całoroczna | wyjazd weekendowy

Orawa - historie
zaczarowane w drewnie

0 5 km

Ślady GPS mikrowycieczek: www.traseo.pl/malopolska-ekoturystyka

MIKROWYPRAWY

1. Spacer etnograficzny Szlakiem Dawnych Zawodów i Przemysłu Ludowego w Muzeum – Orawskim Parku Etnograficznym w Zubrzycy Górnej

Pasieka – chałupa Paś-Filipka (tkactwo) – olejarnia – folusz – tartak – młynotartak – kuźnia – zagroda Wontorczyka (krawiectwo) – baczówki – chałupa Anny Pawlak (stolarstwo, snycerstwo) – farbiarnia i magiel

Podczas spaceru poznamy tajemnice dawnych zawodów wykonywanych przez mieszkańców Orawy i Karpat, którzy poza uprawą ziemi trudnili się pasterstwem, zbieractwem, wyrębem, pszczelarstwem, stolarstwem, snycerstwem, kowalstwem czy tkactwem. Zajrzymy do różnych budynków gospodarczych i warsztatów. Dowiemy się, jakie były najstarsze formy przemysłu wiejskiego – jak tłoczono olej z lnu, jak powstawało

sukno w foluszu, jak wyglądała praca w tartaku i kuźni, a także jak męło się zboże na mąkę w młynie wodnym. Poznamy również historię tkactwa i farbowania płócien.

Spacer zaczynamy od najstarszej części Muzeum, skupionej wokół zabudowań **dworu Moniaków** – najcenniejszego zabytku i serca skansenu. Przy ścieżce prowadzącej do dworu mijamy starą **pasiekę**, składającą się

Stara pasieka | fot. Janusz Zaręba

Kocioł do farbowania tkanin | fot. Kamil Sorocki

z tzw. stojaków, czyli uli w kłodach drzew. Pasieka otoczona jest drewnianym płotkiem z dranic, czyli desek. Pierwotną formą pszczelarstwa w Polsce było bartnictwo. Pszczoły hodowano w lasach, w barciach – wydrążonych w pniach drzew. Bartnictwo z czasem zostało zastąpione przez pszczelarstwo przydomowe, a barcie – takie jak te w skansenie – ustawiano w pobliżu zabudowań. Bartnicy byli ludźmi wolnymi, podlegali królowi, mieli wiele przywilejów i nie płacili pańszczyzny (informacje zaczerpnięto ze strony: www.naludowo.pl).

Powędrujmy teraz do **chałupy Paś-Filipka**. To dom orawski z tzw. wyżką z przełomu XVIII i XIX w., przeniesiony do skansenu z Jabłonki. Miał być kiedyś wianem dla panny młodej. W jego wnętrzu zobaczymy ekspozycję poświęconą orawskiemu tkactwu, które osiągnęło największy rozkwit w XIX w. Płótna utkane z lnu na krosnach zanoszono później do wiejskich farbiarni (o tym dowiemy

się więcej w budynku farbiarni). Podobno orawscy kupcy wozili płótna na sprzedaż po całym Królestwie Węgier i na Bałkany, a nawet dalej, do Konstantynopola, czyli dzisiejszego Stambułu (miasto nosi tę nazwę od 1930 r.).

Dom z wyżką

Zagroda Małysów i typowy dom z wyżką | fot. Dominika Zaręba

W typowym domu orawskim spichlerz znajdował się w części strychowej, zwanej *wyżką*. Towarzyszył jej ganek – *przedwysce*, biegnący pod okapem wzdłuż ściany frontowej. Do krycia dachów używano najczęściej słomy, tzw. *kicoków*, a także gontów.

Teraz zajrzymy do **olejarni**, znajdującej się wśród zabudowań gospodarczych dworu Moniaków. W dwóch pomieszczeniach można zobaczyć

Młynotartak i jego oryginalne wyposażenie | fot. Kamil Sorocki

wyposażenie dawnego wiejskiego zakładu przemysłowego wytwarzającego olej lniany: w pierwszym z nich znajdują się *stępy*, czyli wydrążone kłody ze *stęporami* do tworzenia mączki lnianej, a w drugim – prasa taranowo-klinowa do tłoczenia oleju, tzw. *wybijac*. Len był jedną z pierwszych udomowionych roślin. Wytwarzano z niego nie tylko włókno, ale także produkty spożywcze – mączkę i olej oraz produkty gospodarcze, np. pokost służący do impregnacji drewna.

Następnie przejdziemy do działu skansenu z innymi ciekawymi obiektami dawnego przemysłu wiejskiego. Zobaczymy **folusz**, w którym folowało się sukno służące do wyrobu góralskich ubrań. Folusz oznacza zarówno budynek, jak i urządzenie do obróbki tkaniny wytwarzanej z wełny, czyli sukna. Pierwsze takie zakłady przemysłowe stawiano zwykle nad potokami, gdyż urządzenie działało przy pomocy koła wodnego. Ten XIX-wieczny folusz pochodzi z Łopusznej. Obok niego nad potokiem stoi **tartak**,

przywieziony z tej samej wsi. Mechanizm z piłą służący do cięcia drewnianych bali także napędzany jest kołem, tzw. *walaską*. Po drugiej stronie ścieżki zobaczymy **młynotartak** i jego oryginalne wyposażenie pochodzące z Chyżnego. Sam budynek jest kopią XIX-wiecznego zespołu przemysłu wiejskiego. Obok stoi **kuźnia** z wyposażeniem warsztatu kowala. Budynek pochodzi z Zubrzyicy Górnej.

Dalsza wędrówka śladami dawnego przemysłu ludowego prowadzi przez drugą część skansenu. Ścieżka prowadzi między dawnym budynkiem Plebanii z uroczym gankiem, a pięknym drewnianym kościołem pw. Matki Bożej Śnieżnej. Za kościołem skręcamy w prawo. W XIX-wiecznej **zagrodzie Wontorczyka**, w kształcie litery L, można zobaczyć ekspozycję o krawiectwie. Naprzeciwko zwraca uwagę malownicza **zagroda Małysów** – dom z wyżką i pomalowanymi na niebiesko oknami, kryty słomą, tzw. kicokami. Wędrujemy dalej ścieżką, mijając **bacówki**. W typowym orawskim

szalacie pasterskim mieści się wystawa opowiadająca o gospodarce pasterskiej w Karpatach – wypasie owiec na halach i wyrobie serów: oscypków i bunca, oraz zentycy (serwatki z mleka owczego).

W pobliżu znajduje się **chałupa Anny Pawlak**, w której warto obejrzeć ekspozycję o stolarstwie, snycerstwie i rzeźbiarstwie. Szczególnie ciekawym rzemiosłem regionalnym, jednym z najstarszych, było snycerstwo, czyli sztuka zdobienia drewna. Snycerze za pomocą dłuta i knypla (drewnianego młotka do podbijania dłuta) wyczarowywali elementy ozdobne chałup i mebli. Artyści snycerze tworzyli rzeźby ołtarzowe, figury świętych i inne dzieła.

Na koniec wycieczki zajrzemy do najnowszych perełek skansenu, w którym w ramach sektora przemysłu ludowego odtworzono **farbiarnię i magiel**. Białą

murowany budynek farbiarni z mansardowym dachem wzniesiono na wzór zabytkowego obiektu z Orawki. Na Orawie tego typu zakładów przemysłowych było kiedyś wiele. Wnętrze budynku prezentuje wyposażenie dawnej farbiarni – kocioł do farbowania, beczki do płukania tkanin, narzędzia do drukowania płótna w geometryczne i roślinne wzory (farbowanego na kolor ciemnoniebieski) oraz wieszaki do suszenia zadrukowanych i farbowanych tkanin. Bardzo interesującą jest budynek magla, który powstał na podstawie dokumentacji znajdującej się w archiwach Muzeum Wsi Słowackiej w Martinie (z wioski Šumiac), gdyż na Orawie żaden tego typu obiekt się nie zachował. Z kolei samo wyposażenie magla jest wzorowane na urządzeniu z Veličnej, znajdującym się w Muzeum Wsi Orawskiej w Zuberu (na Słowacji).

2. Transgraniczna wycieczka rowerowa

41 km

6 h

trasa średnia

rowerem

Polana Stańcowa – granica państwa (Stańcove Siodlo 907 m n.p.m.) – Muzeum Pavola Országha Hviezdoslava i wystawa Milo Urbana – schronisko Slaná Voda – Oravská Polhora – Rabča – Zubrohlava – Bobrov – granica państwa – Winiarczykówka – Lipnica Wielka – Przywarówka – Polana Stańcowa

Wycieczkę zaczynamy na **Polanie Stańcowej** u stóp Babiej Góry, gdzie znajduje się leśniczówka Stańcowa, sezonowy **punkt informacyjny Babiogórskiego Parku Narodowego**, parking oraz

sezonowa **wypożyczalnia rowerów PIUS XX**. Stąd ruszamy ścieżką za znakami niebieskiego szlaku pieszego. Przed nami bajeczne widoki na szczyty Tatr. Po ok. 900 m przekraczamy leśną

Malownicza Orawa | fot. Kamil Bańkowski

granicę polsko-słowacką (**Stańcove Siodlo** 907 m n.p.m.). Tutaj czeka nas przeprawa stromą stokówką w dół przez las. Być może trzeba będzie poprowadzić rower przez kilkadziesiąt metrów.

Po ok. 3 km od granicy docieramy do pięknej polany. Stoi tu drewniana gajówka, a w niej mieści się **Muzeum Pavola Országha Hviezdoslava** (opiekuje się nim Orawskie Muzeum – www.oravskemuzeum.sk). **Pavol Országh Hviezdoslav** (1849–1921) był słynnym słowackim poetą, dramaturgiem i tłumaczem, który często wędrował po Orawie i pisał swoje poematy, m.in. dzieło „Hájnikova žena” („Żona gajowego”). W Muzeum można obejrzeć stałą wystawę poświęconą innemu znanemu pisarzowi, eseiście i dziennikarzowi **Milo Urbanowi** (1904–1982), przedstawicielowi słowackiej literatury

modernizmu, który w gajówce pod Babią Górą spędził wczesne dzieciństwo.

Od leśniczówki czeka nas przyjemny, ok. 4-kilometrowy zjazd do sympatycznego drewnianego schroniska z wieżyczką – chaty **Slaná Voda** (można posilić się w tutejszej kameralnej gospodzie). Dojeżdżamy do miejscowości **Oravská Polhora**, przy głównej drodze skręcamy w lewo i jedziemy długi odcinek (ok. 8 km) dość ruchliwą drogą samochodową przez **Rabčę i Zubrohlavę** (po drodze sklepy spożywcze), by wreszcie skrócić w lewo na **Bobrov** (tu wjeżdżamy na Bursztynowy Szlak Greenways). Jesteśmy blisko brzegów **Jeziora Orawskiego**, przy sprzyjającej pogodzie można zaplanować piknik nad wodą i kąpiel. (Uwaga! Na niestrzeżonych dzikich brzegach na własną odpowiedzialność.)

Jedziemy w kierunku granicy (z Bobrova ok. 4 km), przekraczamy ją w **Winiarczykówce**, następnie kierujemy się w stronę Jablonki, by po kolejnych ok. 4 km skrócić w lewo, w stronę centrum **Lipnicy Wielkiej**. Ta orawska miejscowość znana jest dzięki Emilowi Mice, rodzinom Machayów, Kowalczyków, Młynarczyków i licznym zespołom ludowym, a także dzięki rzeźbiarzowi

Młodzi artyści z Małolipnickiej Rodziny Kolpinga
| fot. Magdalena Kostrzewa-Smreczak

ludowemu zwanemu Heródkiem, który spędził tu całe życie (zob. s. 84–85). Przed nami Babia Góra w całym majestacie.

W pobliżu skrzyżowania na Lipnicę Wielką można podejść nad potok Lipniczanka, do **źródła Jacka**. Jest to pomnik przyrody nieożywionej – źródło siarczkowo-wodorowe. Odpocznijemy tu i napijemy się zdrowotnej wody „jojkowej” (jak mawiają mieszkańcy), której głównymi

składnikami są siarkowodór oraz wielosiarczki wodoru (inne źródła w Lipnicy Wielkiej to źródło Pod Sosenką, źródło Heródka i źródło Piotra Borowego – dojścia do nich są oznakowane w terenie). Będąc w centrum wsi, zajrzyjmy do późnobarokowego **kościółka pw. św. Łukasza** z XVIII w., który według legendy został wzniesiony dzięki zbójnickim dukatom. Prostą architekturą z dominantą kościelnej wieży zwieńczonej hełmem cebulastym przypomina on setki świątyń w stylu józefińskim charakterystycznych dla całej monarchii austro-węgierskiej. Charakterystyczne dla Lipnicy Wielkiej są także przydrożne figury kamienne, fundowane przez mieszkańców, które miały ich chronić przed nieszczęściami i złem. Pochodzą one ze słynnego ośrodka w Białym Potoku.

Z Lipnicy Wielkiej za znakami Bursztynowego Szlaku jedziemy przez **Przywarówkę**, gdzie zachowała się typowa dla Orawy drewniana **dzwonnica loretańska**. Z Przywarówki wracamy na Polanę Stańcową.

3. Wycieczka piesza lub biegowa z Sidziny na Hałą Krupową

12 km

6 h pieszo
3 h biegiem

trasa średnia

pieszo

biegiem

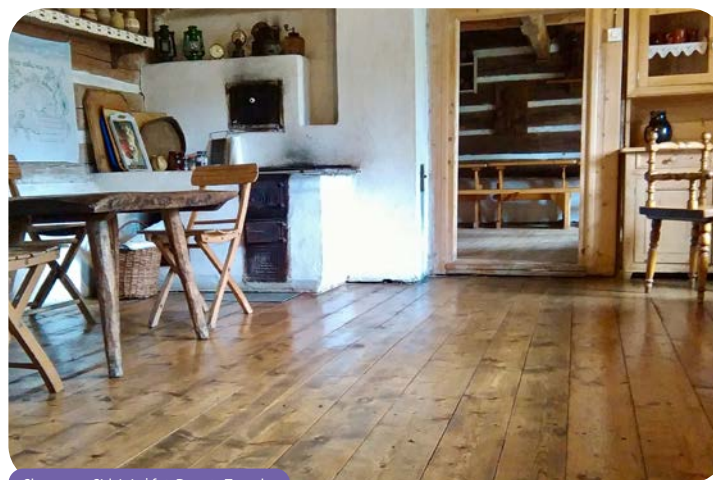
Sidzina, Muzeum Kultury Ludowej – zielony szlak pieszy – Kucałowa Przełęcz (1148 m n.p.m.) – Hala Kucałowa – Schronisko PTTK na Hali Krupowej – czarny szlak pieszy – Ciśniawy – Sidzina, Muzeum Kultury Ludowej

Klimatyczne drogowaskazy | fot. Kamil Sorocki

Z **Sidziny**, spod **Muzeum Kultury Ludowej** ruszamy za znakami zielonego szlaku pieszego. Na początku idziemy asfaltem przez przysiółek Bieńkówka wzdłuż Kamyckiego Potoku. Po kwadransie szlak skręca w lewo i pnie się stromo przez las aż do **Hali Krupowej** (1164 m n.p.m.), zwanej też Hałą Sidzińską, dawną hałą pasterską, gdzie do lat 80. ubiegłego wieku wypasano owce. Rozciąga się stąd panorama Gorców, Kotliny Orawskiej i Tatr. Łączna suma

podejść to 551 m. Tutaj szlak zielony spotyka się z czarnym. Dalej wędrujemy przez hałą na Przełęcz Kucałową, położoną w głównym grzbiecie Pasma Policy (1148 m n.p.m.), skąd czarnym szlakiem docieramy do klimatycznego **Schroniska PTTK na Hali Krupowej** (choć geograficznie nie znajduje się wcale na Hali Krupowej), gdzie możemy się posilić i napić herbaty. Wracamy szlakiem czarnym przez las i polany do **przysiółka Ciśniawy** (Sidzina-Wielka Polana). Tutaj

Skansen w Sidzynie | fot. Danuta Tempka

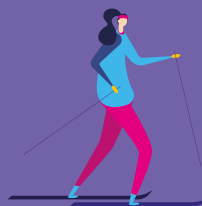

kończy się oznakowanie szlaku. Pośród sielankowych krajobrazów wiejskich wracamy asfaltem do Sidziny, zataczając pętlę. Zwiedzanie Muzeum Kultury

Ludowej możemy zaplanować na początku lub na końcu wycieczki. Warto umówić się wcześniej na warsztaty artystyczne w skansenie.

Na biegówkach przez Orawę

Miłośnicy nart biegowych lub śladowych zrealizują w regionie wiele samodzielnych rekreacyjnych wycieczek po rozległych orawskich łąkach i leśnych ścieżkach. Jedną z nich można odbyć np. zielonym szlakiem pieszym na odcinku: Kiczory (Remiza OSP) – Zosiakowa Polana (Gajówka Królowa) – Rajsztąg (3,7 km w jedną stronę). Ciekawym traktem narciarskim jest także droga Rajsztąg, biegnąca u stóp Babiej Góry w kierunku granicy polsko-słowackiej. Możliwość przemierzania okolicy na nartach są naprawdę niemal nieskończone, jeśli tylko pozwala na to pokrywa śnieżna. Narciarstwo przełajowe nie wymaga specjalnie przygotowanych tras, wędrujemy w terenie pokrytym śniegiem i rozkoszujemy się widokami, ciszą i bliskością przyrody.

4. Ścieżka przyrodnicza przez Torfowisko Baligówka

2,5 km

1 h

trasa łatwa

spacerem

Bacówka na Baligówce – Torfowisko Baligówka – Bacówka na Baligówce

Powędrujemy przez jedno z **Torfowisk Orawsko-Nowotarskich**, należących

Bacówka na Baligówce | fot. Kamil Sorocki

do Obszaru Natura 2000, zwane Baligówką, położone pomiędzy miejscowościami Piekielnik i Czarny Dunajec, na Szlaku Kultury Wołoskiej. Wytyczono tu ścieżkę dydaktyczno-przyrodniczą długości 3 km, która opowiada o procesie powstawania torfowisk wysokich oraz charakterystycznej dla nich flory i fauny. Trasa rozpoczyna się przy **Bacówce na Baligówce**, gdzie można kupić tradycyjne wędzone sery z owczego i krowiego mleka, a także skosztować żętycy.

Przez torfowisko przebiega dział wodny pomiędzy zlewiskami Morza Czarnego (dorzecze Czarnej Orawy)

Meandrująca Czarna Orawa | fot. Kamil Bańkowski

i Bałtyckiego (dorzecze Czarnego Dunajca). Znajduje się tu kilkanaście typów siedlisk przyrodniczych na czele z torfowiskami wysokimi, borami i lasami bagiennymi. Powstały ok. 10–11 tys. lat

temu. Torfowiska są ostoją cennych gatunków ptaków – cietrzewia, derkacza, puchacza i orlika krzykliwego. Z ssaków bytują tu jelenie, dziki, wilki, rysie, a czasem zagląda tu niedźwiedź.

Młaki i bory

Od Ludźmierz, aż hen, ku Orawie ciągną się bagna i błota, czyli młaki i bory. Rosną na nich karłowate brzozy, pleni się zielsko, sterczą kosmate łapy wykrotów i pnie obrośnięte brodatymi mchami. W zielonym kożuchu mchów i traw tkwią wodne oczka brudne i rdzawe, jedne płytkie, rozlane, inne bezdenne. Na kopcach jesienią czerwienieją kępki brusznicy i wiją się nitki żurawin z koralami jagód. Nad błotem wiatr przegania pasemka mgieł, wiosną rechocą w nim żaby, w zielonym gąszczu snują się zaskrońce. Biada temu, kto nie zna ścieżek wiodących z kępy na kępę! Wpadnie w bagnisko, utonie, zginie!

Poetycki opis Borów Orawsko-Nowotarskich Urszuli Janickiej Krzywdy, „Opowieści halnego wiatru – legendy spod Tatr i Beskidów”, 2007.

Na Szlaku Kultury Wołoskiej | fot. Kamil Sorocki

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Muzeum – Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej

Fascynujące muzeum, czynne od 1955 r., opowiada o bogatej kulturze Orawy, jej dziejach, architekturze oraz życiu mieszkańców regionu. Orawskie dziedzictwo powstało na styku dwóch fal osadniczych: z jednej strony przybywali tu wołoscy pasterze wędrujący lukiem Karpat, a z drugiej – rolnicy z północnej Małopolski, często uciekający przed pańszczyzną.

Zgromadzono tu nie tylko przykłady tradycyjnego budownictwa z terenu Orawy,

Dawny budynek plebanii z lat 30. XX w.
| fot. Dominika Zaręba

ale i wiele drobniejszych eksponatów związanych z tradycyjną gospodarką rolną, wiejskim rzemiosłem i przemysłem ludowym. Skansen powstał wokół okazałego **dworu Moniaków** (którego starsza część pochodzi z początku XVII w., a młodsza z 1784 r.) wraz z zespołem zabudowań gospodarczych i parkiem. Działkę z osiedlem dworskim przekazali na rzecz skarbu państwa już w 1937 r. potomkowie sołtysio-szlacheckiego rodu orawskiego Moniaków – Joanna z Łaciaków Wilczkowa i jej brat mieszkający w Budapeszcie, Sandor Lattyak (Aleksander Łaciak). Sylweta dworu z charakterystyczną wyżką to klasyczny przykład budownictwa orawskiego. Wewnątrz zobaczymy oryginalne wyposażenie z meblami, naczyniami i dekoracjami pochodzącymi z XIX w. Wokół dworu znajdują się budynki gospodarcze, takie jak owczarnia, stajnia, chlewnia i wozownia.

Do skansenu przeniesiono z różnych części regionu wiele wiejskich chałup z wyżką, pochodzących z XVIII, XIX i przełomu XX w. Poza tradycyjnymi domostwami biednych lub zamożnych chłopów możemy tu podziwiać niesamowite obiekty przemysłu ludowego (na trasie naszego spaceru), kościół drewniany, dzwonnice loretańską, karczmy i liczne przykłady małej architektury. Charakterystyczny **kościół pw. Matki Bożej Śnieżnej**

Zagroda Pawlaka z Zubrzycy Górnej z lat 40. XX w. z pracownią stolarską i gonciarnią
| fot. Kamil Sorocki

pochodzi z XVII w. i został przeniesiony z Tokarni koło Jordanowa. Wnętrze świątyni kryje późnobarokowy XVIII-wieczny ołtarz oraz chór ozdobiony płaskorzeźbami twórcy ludowego Józefa Wrony.

W skansenie organizowanych jest mnóstwo wydarzeń kulturalnych, m.in. podczas Świąta Borówki urządzone są pokazy dawnych wiejskich rzemieślników, degustacje

kuchni orawskiej, warsztaty twórcze, koncerty muzyczne i przedstawienia.

Muzeum – Orawski Park Etnograficzny,
Zubrzyca Górna, tel. +48 18 285
27 09, informacje o biletach i godzinach
otwarcia: www.orawa.eu

We Dworze Moniaków | fot. Kamil Sorocki

Wspomnienia o Heródku – orawskim rzeźbiarzu z lipnicy Wielkiej

Dziela Heródka na wystawie w Muzeum Etnograficznym w Krakowie | fot. Dominika Zaręba

Po Heródku zachowały się wspomnienia i około 150 z kilkuset rzeźb, które stworzył. Są dzisiaj własnością różnych muzeów i częścią prywatnych kolekcji. Podróżując przez Orawę, warto dowiedzieć się więcej o tym niezwykłym artyście. Może dzięki temu inaczej będziemy spoglądać na otaczający kiedyś jego, a dzisiaj nas, koloryt krajobrazu. Heródkowe spojrzenie i artystyczna wrażliwość to niematerialne dziedzictwo Orawy.

Karol Wójciak, zwany Heródkiem (1892–1969), spędził całe życie w Lipnicy Wielkiej, u stóp Babiej Góry. Wypasał krowy i zajmował się u gospodarzy do

różnych prac, pomieszkując u nich kątem. Jego talent odkryli przez przypadek podczas etnograficznej wyprawy w 1959 r.

Heródek przy pracy | fot. arch. Muzeum Etnograficznego w Krakowie

Jerzy Darowski i Irena Wrońska – pracownicy Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem. Nagle zrobiło się głośno o rzeźbiarzu ludowym, napisał o nim w „Przekroju” Jan Bujak, przyjeżdżali w odwiedziny etnografowie, krytycy sztuki. Dzisiaj Heródkowymi śladami podąża Maja Spychaj-Kubacka, krakowska aktorka.

Artysta wykonywał rzeźby najpierw z korzeni, później z grubych świerkowych klocków i kawałków gontów. Jego świątki przedstawiają Matkę Boską, Chrystusa, anioły, postaci świętych – nazywano je gnotkami. Jak czytamy na stronie Muzeum Etnograficznego w Krakowie: *Prymitywne niby-rzeźby w kształcie słupków*

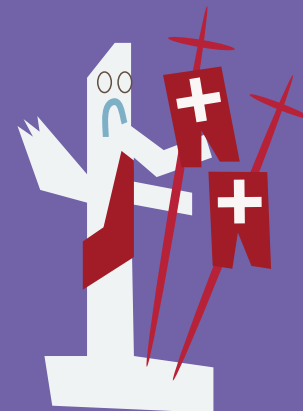
z zamarkowanymi twarzami o dużych oczach, z dokerionymi rękami lub skrzydłami, malowane paroma podstawowymi kolorami, gromadził w szopie, w której mieszkał. W pogodne dni albo kiedy spodziewał się gości, ustawiał je w obiekcji, na łące lub kamieniach w potoku. Wierzył, że oglądanie ich zachęci ludzi do pobożnego i godnego życia.

Na Orawie tworzyło lub inspirowało się nimi wielu znanych artystów i osobistości, a wśród nich: kompozytor i pedagog **Tadeusz Zygfryd Kassern** (1904–1957), pianista i kompozytor **Wojciech Kilar** (1932–2013), malarz i grafik **Józef Pieniżek** (1888–1953) oraz **Emil Miła** (1896–1941) – pedagog i folklorysta, autor zbioru „Pieśni orawskie”, który w okresie międzywojennym kierował szkołą w Lipnicy Wielkiej.

więcej o Heródku:

www.fb.com/NieudanyKrewniak

o życiu Emila Miki: www.orawa2024.pl

Pasma Babiej Góry – przyroda i zbójnicie legendy

Orawa leży u stóp Babiej Góry, w otulinie **Babiogórskiego Parku Narodowego**. Sylweta potężnej góry – Królowej Beskidów – od strony południowej jest łagodna i delikatnie zarysowana na horyzoncie, nosi leśne szaty świerków, jodeł, buczyn i jaworów.

Babiogórski Park Narodowy po stronie polskiej wraz ze słowackim **Obszarem Chronionego Krajobrazu CHKO Górna Orawa** (Chránená krajinná oblasť Horná Orava) tworzą transgraniczny rezerwat biosfery UNESCO. Poza cennymi lasami dawnej Puszczy Karpackiej zachowały się tu torfowiska typu górskiego w dawnych borach i cenne ostoje flory – zanotowano ponad 700 gatunków roślin naczyniowych.

Jak czytamy na stronie Zbójniciego Szlaku, Babia Góra była zwana zbójnickim gniazdem. *Cieszyła się sławą jako*

Podbabiogórskie łąki | fot. Dominika Zaręba

teren, gdzie zbójnicie kompanie ukrywały się i zimowały. Sprzyjały temu duże kompleksy leśne, bliskość granicy oraz obecność odludnych osad i ształasów. Według jednej z legend Babia Góra to skamieniała z żalu frajerka (kochanka zbójniczka). Znany był zbójnik Białoń z Lipnicy Wielkiej, z którego dukatów wzniesiono kościół w wiosce.

*Babiogórski Park Narodowy, sezonowy punkt informacyjny parku na Polanie Stańcowa w Przywarówce, tel. +48 33 877 51 10, www.bgpn.pl
www.zbojnickiszlak.pl*

Widok na Orawę z Babiej Góry | fot. Kamil Bańkowski

Górale Orawscy

Do dziś zamieszkują w 14 wsiach po południowej stronie Babiej Góry, m.in. w Lipnicy Wielkiej, Lipnicy Małej, Zubrzyicy Górnej i Dolnej, Jablonce, Orawce, Podwilku i Chyźnem. Niegdyś trudnili się pasterstwem, rolnictwem, wydobywaniem torfu, byli znani jako zdolni stolarze, snyderce, cieśle, murarze, a także wyrabiali i farbowali płótno.

Typowy karpacki strój męski wyróżniały czarne parzenice na spodniach. Od święta na koszule wkładano czarne sukienne kamizelki, a zimą gazdowie nosili kożuchy orawczańskie. Głowę zdobił czarny filcowy kapelusz z szerokim rondem. W stroju kobiecym charakterystyczne były szerokie, długie i marszczone spódnice. Białą koszulę ozdabiał wełniany gorset z marszczoną falbaną i guziczkami. Męzkatki nosiły na głowie czepki, zakładając na wierzch chusteczki, wiązane pod brodą.

Dzisiaj na Orawie działa wiele zespołów regionalnych, które wykonują tradycyjne orawskie tańce i śpiewy, łącząc pokolenia. Jednym z nich jest **Małolipnicka Rodzina Kolpinga** z Lipnicy Małej.

Opracowano na podstawie tekstu Marii Brylak-Zaluskiej: www.etnozagroda.pl.

O Góralach Orawskich, ich tradycjach, tańcu, gwarze i muzyce polecamy poczytać na stronie Orawskiego Centrum Kultury w Jablonce: www.ockorawa.pl.

Małolipnicka Rodzina Kolpinga z Lipnicy Małej | fot. Magdalena Kostrzewa-Smreczak

Muzeum Kultury Ludowej w Sidzinie

Kameralny skansen ludowej architektury drewnianej czynny jest od 1963 r. Jego twórcami było dwóch pasjonatów, którzy postanowili zachować od zapomnienia znikające ślady dawnego budownictwa. Adam Leśniak – nauczyciel, regionalista z Sidziny oraz ksiądz Józef Świątek – miejscowy proboszcz, gawędziarz i krasomówca stworzyli to unikatowe miejsce.

Na początku stała tu tylko **chałupa Władysława Banasika** z 1806 r., przeniesiona z przysiółka Mała Sidzina. Piękny zrębowy dom wyróżniają szerokie podcienia wsparte na słupach. Dom ma kamienną podmurówkę, kryty jest gontem. We wnętrzu wyeksponowano wyposażenie i wystrój chałupy z początków XIX w., a w wozowni za bytkową pompę strażacką. W muzeum

Wnętrze chałupy Banasika | fot. Danuta Tempka

Muzeum Kultury Ludowej w Sidzynie | fot. Kamil Sorocki

są jeszcze dwa dawne budynki mieszkalne – **chata Anny Koziół** z 1901 r. (przeniesiona ze Spytkowic) oraz **chałupa wójta Maja z Sidziny** z 2. połowy XVIII w., w której umieszczono warsztat tkacki. Z zabytków w skansenie zobaczymy także drewnianą **kuźnię** z końca XIX w. z wystawą narzędzi kowalskich, drewniany **młyn**, a w nim oryginalny warsztat stolarski z XIX w. przeniesiony z Jordanowa, **loretańską dzwonicę** z 1937 r. z Sidziny-Wielkiej Polany oraz piętrowy **spichlerz** z końca XIX w., w którym urządzono Izbę Pamięci Narodowej o kampanii wrześniowej 1939 r., uwzględniając obronę wsi Wysoka.

Muzeum Kultury Ludowej w Sidzynie, Sidzina bez nr, tel. +48 501 597 208, informacje o biletach i godzinach otwarcia: www.skansen-sidzina.pl

Najważniejsze imprezy lokalne

- Wieczerz Kołęd, Muzeum – Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej, *Zubrzyca Górna, pierwszy tydzień stycznia, w okolicy Święta Trzech Króli*
- Memoriał Emila Kowalczyka w Biegach Narciarskich, *Lipnica Wielka, luty*
- Orawa Dzieciom Afryki oraz Orawski Dzień Dziecka, *Jablonka, czerwiec*
- Przegląd Orkiestr Dętych na Orawie, *Jablonka, maj*
- Święto Pasterskie, *Lipnica Wielka, lipiec*
- Orawskie Lato, *Jablonka, lipiec*
- Święto Borówki – impreza plenerowa o charakterze etnograficzno-folklorystycznym, *Muzeum – Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej, ostatnia niedziela lipca*; inne imprezy w skansenie: www.orawa.eu/oferta/ imprezy-cykliczne
- Gminny Rajd Turystyczny im. Piotra Borowego – Ścieżkami i Szlakami Babiej Góry, *Lipnica Wielka, początek września*
- Gminne Dożynki „Święto Chleba”, *Lipnica Wielka, druga niedziela września*

Orawskie tradycje | fot. Magdalena Kostrzewa-Smreczak

INNE CIEKAWÉ MIEJSCA W OKOLICY

Kościół pw. św. Jana Chrzyciela w Orawce

Zabytek architektury drewnianej z lat 1650–59, wytypowany na listę dziedzictwa UNESCO, od 2021 r. ma status pomnika historii. Kościół konstrukcji zrębowej, kryty gontem, wyróżnia się charakterystyczną wysmukłą wieżą o pochyłych ścianach, izbicą nakrytą hełmem w kształcie ostrosłupa i czterema wieżyczkami w narożach. Dach zdobi wieżyczka, zwana sygnaturką, z podobnym ostrosłupowym hełmem (w sygnaturkach mieścił się zawsze mały dzwon kościelny o tej samej nazwie).

Niezwykła jest zachowana we wnętrzu kościółka polichromia z XVII–XVIII w. Zachwyca cykl malowideł

przedstawiających sceny z życia św. Jana Chrzyciela. Wyróżnia się także późnobarokowy ołtarz główny z Pietą i figurami świętych Wojciecha i Stanisława.

Parafia w Orawce, Orawka 65, tel. +48 18 265 23 40, +48 691 204 504 (przewodnik), www.orawka-kościol.pl

Dzwonnice loretańskie

Charakterystycznymi dla krajobrazu Orawy zabytkami małej architektury są

Zabytkowy kościół w Orawce | fot. Kamil Bańkowski

Dzwonnica loretańska w Jablonce
| fot. Kamil Bańkowski

drewniane dzwonnice loretańskie, które zachowały się licznie w gminach Lipnica Wielka i Jabłonka. Miały najczęściej konstrukcję słupową, z niedużym daszkiem chroniącym mały dzwonek i były oszalowane deskami. Nazywa się je także „burzówkami”. Według podań ludowych dzwonów używano, by odpędzać burze i nawałnice gradowe ściągane przez planetniki – demoniczne postaci z wierzeń słowiańskich. Budowa dzwonnicy była związana z kultem Matki Bożej Loretańskiej, który w Polsce rozpowszechniał się od XVII w. Dzwony wzywały również do modlitwy na Anioł Pański, nabożeństwa majowe i różańcowe, a także ostrzegały przed pożarami.

Gmina Lipnica Wielka: dzwonnica Kiczory, dzwonnica Skoczyski, dzwonnica Przywarówka i dzwonnica Murowanica

Gmina Jabłonka: dzwonnica w Zubrzycy Dolnej, trzy dzwonnice w Jablonce, dwie dzwonnice w Chyżnem

Gmina Czarny Dunajec: dzwonnica w Czerwienem

Wysoka

Wieś Wysoka (koło Jordanowa) słynie z przepięknego staropolskiego renesansowego **dworu na Wysokiej**. Miejscowość była ponadto bardzo ważnym miejscem tworzenia się idei Bursztynowego Szlaku Greenways – inspirację dla szlaku stanowił prowadzony tu niegdyś przez artystę Stanisława Szelię Klub Młodego Rzeźbiarza. Aniołek stworzony na Wysokiej stał się jednym z symboli szlaku.

Aniołek z Wysokiej stał się symbolem Bursztynowego Szlaku | fot. Dominika Zareba

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Zajęcia edukacyjne w Orawskim Parku Etnograficznym

Tematyczne zajęcia odbywają się w dawnych orawskich chałupach i zagrodach, wśród nich są m.in.: Od ziarna do chleba, Jak to ze Inem było – poznamy proces obróbki lnu i wyczesamy własne płótno, Pasterstwo na Orawie, Lekcje w orawskiej szkole, Orawskie skrzynie na skarby, Mistrz i uczeń, czyli malarstwo na szkle (przez tajniki sztuki poprowadzi nas artysta malarz Stanisław Wyrteł).

Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej, szczegółowe informacje oraz rezerwacja warsztatów:
tel. +48 18 28 527 09 wew. 23,
www.orawa.eu/oferta/zajecia-edukacyjne

Warsztaty tradycyjnego rzemiosła w Muzeum Kultury Ludowej w Sidzinie

Muzeum organizuje warsztaty edukacyjne, np.: pieczenie chleba i placków na blasze, tzw. rusoków, malowanie na szkle. Istnieje możliwość organizacji grilla lub ogniska na miejscu.

Muzeum Kultury Ludowej, Sidzina b.n., tel. +48 501 597 208, www.skansen-sidzina.pl

Pracownia artystyczna Smreczaki

Tworzą ją rzeźbiarze – Magdalena Kostrzewa-Smreczak i Marian Smreczak. W pracowni powstają rzeźby, przedmioty użytkowe i pamiątki z ceramiki artystycznej i drewna. Warsztaty prowadzone są po wcześniejszym uzgodnieniu.

Lipnica Mała 207A, tel. +48 660 414 742

Galeria „Orawska Izba” – obrazy malowane na szkle Stanisława Wyrteła

Powstała przy pensjonacie Orawski Dwór w Zubrzycy Górnej. Często można tu spotkać znanego artystę z Orawy i poznać jego bogatą twórczość.

Zubrzyca Górna 329a, tel. +48 696 771 743, www.wyrteł.pl

Warsztaty garncarskie w Pracowni Artystycznej Smreczaki | fot. Magdalena Kostrzewa-Smreczak

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI I OBIEKTY GASTRONOMICZNE

ZUBRZYCA GÓRNA

Zakamionkiem – Orawska Chałupa pod Babią Górą

Zubrzyca Górna 379, tel. +48 18 285 21 55
www.zakamionkiem.pl

Alan-O – Gospodarstwo Agroturystyczne i Ośrodek Górskiej Turystyki Jeździeckiej

Zubrzyca Górna 58, tel. +48 18 285 28 28
www.alano.net.pl

Dom Orawski U Kardasia

Zubrzyca Górna 440, +48 18 285 28 78
www.ukardasia.pl

Karczma Orawska Izba (na szlaku Wieś dla Smakoszy, przy pensjonacie Orawski Dwór)

Zubrzyca Górna 329A, tel. +48 533 460 500
www.orawski-dwor.pl

LIPNICA WIELKA

Agroturystyka Bajka

Lipnica Wielka 1014A, tel. +48 883 664 222
www.wakacjebajka.pl

SIDZINA

Schronisko PTTK na Hali Krupowej

Sidzina bez nr, tel. +48 18 447 50 05
https://krupowa.pl

ORAWKA

Gospodarstwo agroturystyczne

U Kazika (na szlaku Małopolska Wieś dla Dzieci)

Orawka 84, tel. +48 18 26 523 49
www.ukazika-orawka.pl

Konieczniesz musisz spróbować

• **moskoli**, czyli placków z tłuczonych ziemniaków, mąki i maślanek lub śmietany, kiedyś pieczonych na blasze, dzisiaj częściej na patelni – przysmaku z Orawy i Podhala

Zętyca u bacy | fot. Kamil Sorocki

• przysmaków wpisanych na listę produktów regionalnych, serwowanych podczas lokalnych imprez, np. **chleba pieczonego na liściu kapusty**, **orawskich zawijańców weselnych** (rodzaj ciasta drożdżowego), **krzonówki po orawsku** (rodzaj kwaśnicy), **sałaty po orawsku**

• **serów owczych lub mieszanych z: bacówki Marysina Polana** w Lipnicy Wielkiej (przy granicy ze Słowacją), **bacówki na Hali Śmietanowej (Zubrzyckiej)**, **Bacówki w Wypasionej Dolinie** (przy parku linowym, www.fb.com/wypasionadolina) i **Bacówki na Baligówce w Czarnym Dunajcu**,

• **kołoca sidzińskiego** – placka z ciasta chlebowego z serem, pieprzem i cebulą

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- z Krakowa pociągiem lub autobusem do Nowego Targu (w mieście zatrzymuje się większość autobusów do Zakopanego), następnie busami do miejscowości orawskich
- z Krakowa busami do Jabłonki, Lipnicy Wielkiej, Zubrzycy

LEKTURY NA DROGĘ

- „Moja chata z kraja”, Anna Filimowska, Natalia Krygowska, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego – publikacja o tożsamości trzech pokoleń mieszkańców polskiej Orawy.
- Poczёт Harnasi Karpaccich, Urszula Janicka-Krzywda, PTTK „KRAJ”, Warszawa-Kraków 1988, dostępny w Orawskim Parku Etnograficznym.
- „Pieśni orawskie. Pieśni ludu polskiego na Orawie”, Adolf Chybiński, Emil Mika, PWM 1957.
- Wiele ciekawych legend o orawskich zbójnikach przeczytacie w książce Urszuli Janickiej-Krzywdy pt. „Opowieści halnego wiatru – legendy spod Tatr i Beskidów”, Wyd. Forma.

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

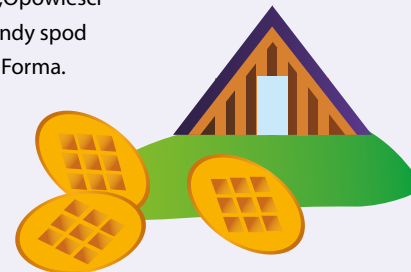
LIPNICA WIELKA
Punkt Informacji Turystycznej
w Gminnej Bibliotece Publicznej
Lipnica Wielka 518,
www.lipnicawielka.pl

ZAGRAJ

Questy Górali Orawskich dostępne na stronie: www.skarbygorali.pl

OBEJRZYJ

- Heródek – Orawski Nikifor: <https://youtu.be/06GsHSRY8kA>
- Orawskie chodniki Emila Miki – film o Orawie inspirowany życiem Emila Miki z muzyką w wykonaniu orawskich zespołów regionalnych <https://youtu.be/L3K0mZng-Nk>. Seria filmów Dziedzictwo Emila Miki na kanale YT Orawa TV.
- Na Orawie... Opowieść o symbolach kultury ludowej – opowieść o dawnym życiu na orawskiej wsi, Orawskie Centrum Kultury w Jabłonce: <https://youtu.be/uhkPKc4b3SM>

Hej góry, doliny – góralские ścieżki od Pienin po Gorce

Szczawnica
Krościenko nad Dunajcem
Sromowce Niżne i Wyżne
Ochotnica Górna i Dolna
Harkłowa i Łopuszna
Rabka-Zdrój
Pieniński Park Narodowy
Gorczański Park Narodowy

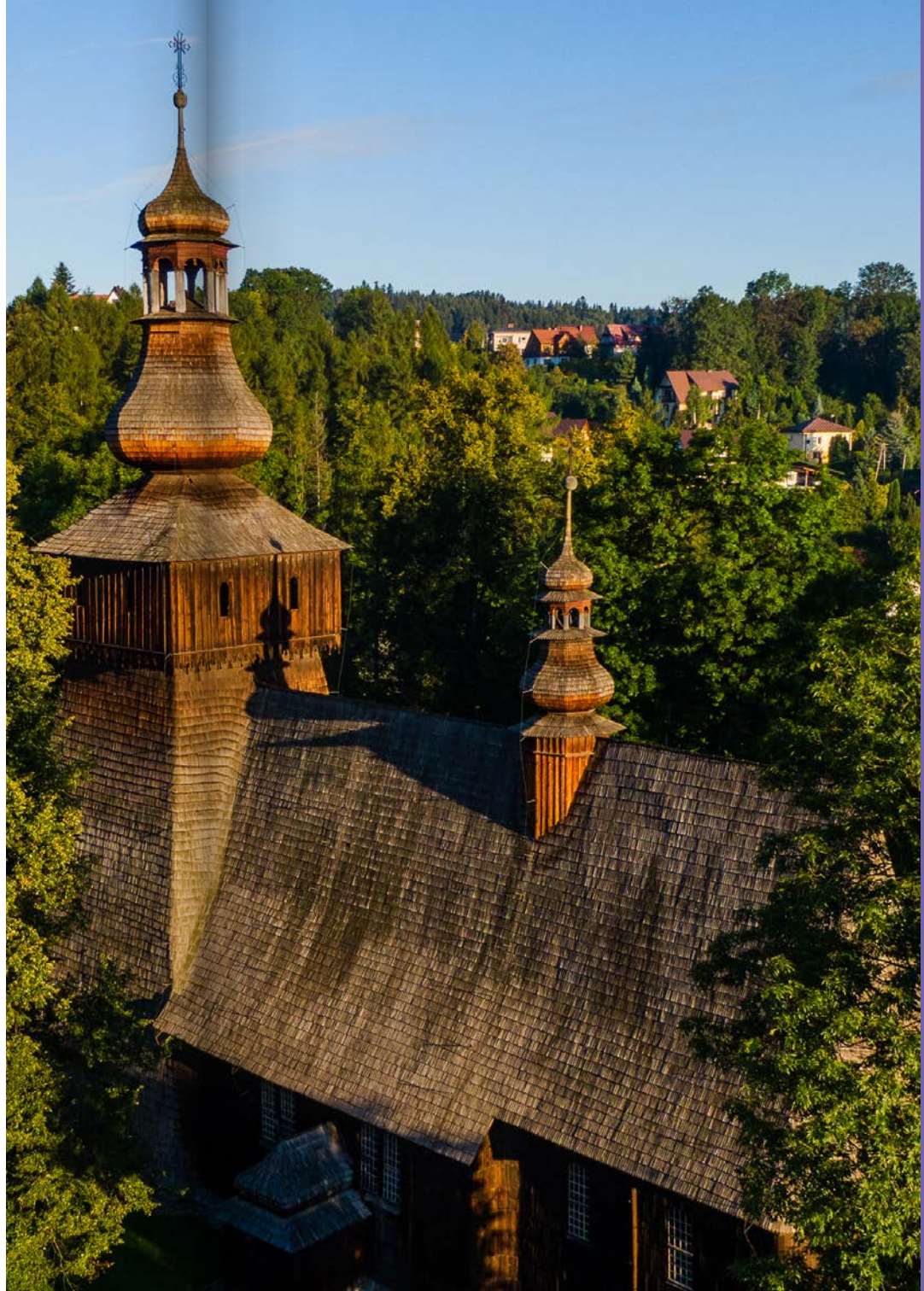
Między Pieninami a Gorcami rozciąga się kraina pełna perełek przyrodniczych i kulturowych – bardziej i mniej znanych. Malowniczy przełom Dunajca, głęboko wcięte wąwozy, górskie potoki tworzące kaniony o stromych ścianach, słynne szczyty, które zdobyć powinien każdy wędrowiec, widokowe polany z szałasami pasterskimi... można tak wymieniać i wymieniać. Pośród tych krajobrazów odnajdziecie miasteczka leżące na historycznym szlaku węgierskim: Szczawnicę – uzdrowisko o niesamowitej historii, stworzone przez dwóch wybitnych przedsiębiorców i ziemian, czy Krościenko nad Dunajcem z zabytkowym Rynkiem. Poznacie najdłuższą wieś w Polsce – Ochotnicę, założoną przez pasterzy wołoskich. Powędrujecie przez legendarne miejsca, w których grasowali rozbójnicy, broniąc mieszkańców przed chciwością pańskich hajduków, a bacowie uznawani za czarowników leczyli zwierzęta. Posmakujecie kuchni góralskiej, a nawet jej japońskiej wersji na gorczańskiej polanie Ariake. Rabka-Zdrój zachwyci was zielenią, tradycjami teatralnymi, klimatem retro, a także światowej klasy sztuką. Najmłodszy podróżnicy zakochają się w tych miejscach i będą chcieli tu powracać, by na nowo je odkrywać.

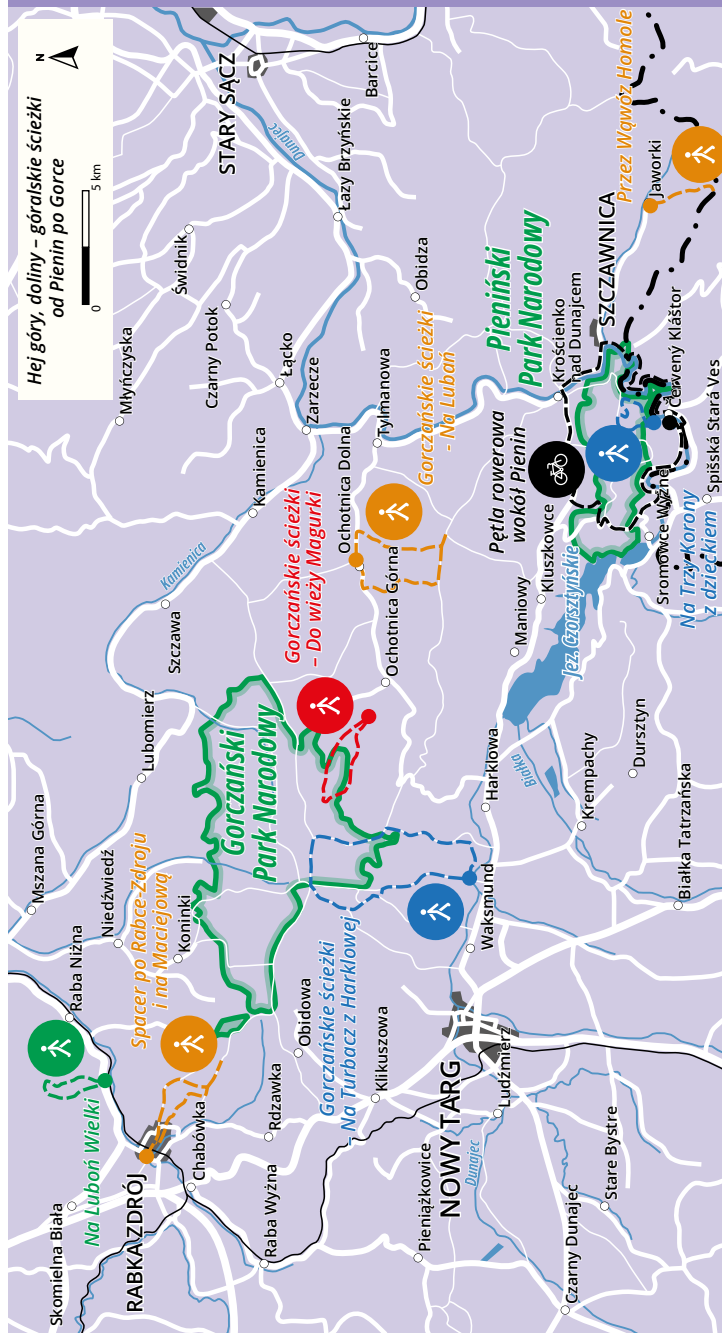
Zapraszamy na krótsze i dłuższe wycieczki piesze, rowerowe i biegowe z karpacką duszą. Niemal każda z nich gwarantuje zapierające dech widoki, często towarzyszyć wam będą migoczące w oddali Tatry. Możecie zamieszkać w klimatycznym pensjonacie w jednym z miasteczek albo na łonie przyrody, w gospodarstwie agroturystycznym lub w schronisku górskim. Wsłuchacie się w zamierzchłe opowieści, które niesie wiatr ze szczytów, a w duszy zagra wam zew wolności i radość z obcowania z naturą...

Ekowycieczka rekomendowana dla:

turystów indywidualnych, miłośników turystyki rowerowej i pieszej rodzin z dziećmi, które lubią dłuższe wycieczki grup wielopokoleniowych

oferta całoroczna | wyjazd weekendowy | wycieczki jednodniowe

Ślady GPS mikrowycieczek: www.traseo.pl/malopolska-ekoturystyka

MIKROWYPRAWY

1. Pętla wokół Pienin po VeloDunajec

Krościenko nad Dunajcem – Grywałd – Hałuszowa – Sromowce Niżne – Sromowce Wyżne – Czerwony Klasztor (Słowacja) – Szczawnica – Krościenko nad Dunajcem

Trasa przebiega odcinkiem malowniczego szlaku **VeloDunajec**. Z racji tego, że będzie tu trochę podjazdów, a miejscami trzeba jechać po ruchliwych w sezonie drogach, jest to propozycja przeznaczona dla bardziej doświadczonych rowerzystów.

Rozpoczynamy w **Krościenku nad Dunajcem**, na sympatycznym **Rynku**, przy którym wyróżnia się ratusz w stylu pienińskim i kilka drewnianych

zabytkowych domów, przypominających o handlowych tradycjach miasteczka. Początek naszej wycieczki będzie najmniej przyjemnym fragmentem, pojedziemy wzdłuż drogi wojewódzkiej 969, mijając **Muzeum Pienińskiego Parku Narodowego**, do skrzyżowania na Piekiele. Stąd czeka nas dość mozolny podjazd do **Grywałdu**. Dzięki niemu unikniemy dalszej jazdy ruchliwą drogą i wyjedziemy na hale, z których

Wnętrze kościoła pw. św. Marcina w Grywałdzie | fot. Kamil Bańkowski

Widok na Trzy Korony od strony Dunajca | fot. Artur Kaszowski

roztaczają się bajkowe widoki na Tatry i Gorce. W Grywałdzie koniecznie zobaczymy zabytkowy drewniany **kościół**

pw. św. Marcina z 2. połowy XV w. W jego bryle dominuje charakterystyczna wieża z nadwieszoną izbicą,

Widoki na szlaku | fot. Jarosław Tarański

i historii flisactwa w Pieninach. W Sromowcach Niżnych przekroczymy granicę polsko-słowacką mostem na Dunajcu i pojedziemy do **Czerwonego Klasztoru** (słow. Červený Kláštor) – miejscowości, która nazwę zawdzięcza dawnemu klasztorowi kartuzów i kamedułów z początków XIV w. Stąd udamy się drogą prowadzącą wzdłuż słynnego przełomu Dunajca do Szczawnicy, mijając po drodze kolejny **Pawilon Pienińskiego Parku Narodowego**, a kawałek dalej **Schronisko PTTK Orlica**. Ze Szczawnicy ścieżka pieszo-rowerowa wzdłuż Dunajca zaprowadzi nas z powrotem do Krościenka.

przykryta hełmem ostrosłupowym. Wewnątrz zachwyca polichromia z początku XVII w., a w ołtarzu obraz przedstawiający św. Marcina na białym koniu, który odcina część swego płaszcza dla żebraka.

Dalej pojedziemy jedyną dostępną drogą w tej części **Pienińskiego Parku Narodowego**, prowadzącą do **Sromowiec Wyżnych** przez przełęcz Osice. Między Sromowcami Wyżnymi i Niżnymi przejedziemy m.in. po nowych odcinkach VeloDunajec, wzdłuż romantycznie meandrującej rzeki. Po drodze warto zajrzeć do **Pawilonu Pienińskiego Parku Narodowego w Sromowcach Wyżnych-Kątach**, aby zwiedzić wystawę poświęconą ekosystemowi Dunajca

VeloDunajec | fot. Jarosław Tarański

Splywy pienińskim przełomem Dunajca i Górale Pienińscy

Splywy przełomem Dunajca | fot. Kamil Sorocki

Tradycyjnie Dunajcem spławiano drewno do budowy statków, a także węgiel drzewny, smołę, zboża czy suszone owoce. Splywy tratwami flisackimi **pienińskim przełomem Dunajca**

rozpoczęły się ok. 1840 r. Rzeka płynie licznymi zakolami pośród ścian skalnych o wysokości sięgającej 300 m.

Flisacy reprezentują grupę **Górali Pienińskich**. Dzisiaj do Górali Pienińskich zalicza się także grupę **Górali Szczawnickich**, chociaż kultura tych pierwszych była bliżej związana ze Spiszem. Z kolei Górale Szczawnicy sąsiadowali na wschodzie z Rusią Szlachtowską, obejmującą wioski (m.in. Jaworki i Szlachtową) zamieszkiwane wcześniej

Na łodzi flisackiej | fot. Dominika Zaręba

przez Rusinów, po których pozostały murowane cerkwie. W stroju Górali Pienińskich najbardziej charakterystyczne są niebieskie lub czarne kamizelki (lejbi-ki) z sukna, zdobione guzikami i haftami w motywy kwiatowe. Na przełomie XIX i XX w. w Szczawnicy powstał ośrodek

nowej mody, opartej o detale spiskie, podhalańskie i sądeckie, widoczne zwłaszcza w hafcie. Do stroju damskiego weszły wówczas aksamitne czarne gorsety dekorowane motywami polnych kwiatów i róż.

Kuba w kamizelce flisackiej | fot. Dominika Zaręba

O powstaniu przełomu Dunajca i działalności zbójników w okolicy opowiada wiele legend. Jedna z nich, związana z Janosikiem, mówi o miejscu, gdzie nurt rzeki zwęża się i płynie bystro skalnym korytem. To miejsce nazywane jest Zbójnickim Skokiem. Tutaj właśnie najdzielniejszy i najurodziwszy Jura Janosik, harnaś nad harnasiami, wykonał słynny skok z jednego brzegu na drugi w czasie ucieczki przed pańskimi hajdukami. W skałe zachował się ślad odbitego kierpca zbójnika.

Splywy łodziami flisackimi: Polskie Stowarzyszenie Flisaków Pienińskich na Rzece Dunajec, www.flisacy.pl

Legenda o Janosikowym skoku została zaczerpnięta z książki Urszuli Janickiej Krzywdy „Opowieści halnego wiatru. Legendy spod Tatr i Beskidów”, Wyd. Forma

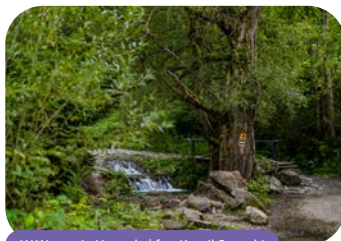

2. Spacer w Wąwozie Homole

Jaworki, ul. Pod Homolami – rezerwat Wąwóz Homole – Dubantowska Polana – rezerwat Wysokie Skałki

W Małych Pieninach, w miejscowości **Jaworki** koło Szczawnicy, zwiedzimy atrakcję przyrodniczo-geologiczną – wąwóz Homole. W 1963 r. został tu utworzony rezerwat przyrody, mający na celu ochronę naturalnego krajobrazu wąwozu skalnego wyżłobionego w wapieniach jurajskich i kredowych. Dnem wąwozu, spod szczytu Wysokie Skałki do Doliny Grajcarka, płynie potok Kamionka. Prowadzi tędy zielony szlak z Jaworek na Wysoką i dalej przez Dubantowską Polanę do rezerwatu Wysokie Skałki. Na **Dubantowskiej Polanie**, położonej powyżej wąwozu Homole, na wysokości ok. 640 m n.p.m. wznoszą się owiane legendami skały zwane Kamieniami Księgami, w których zapisane mają

W Wąwozie Homole | fot. Kamil Sorocki

być wszystkie losy ludzkie. Szczęśliwcy może wypatrzą na polanie rzadkiego motyla – niepylaka apollo. **Rezerwat przyrody Wysokie Skałki** powstał dla ochrony świerkowego boru górnoregionalnego, który porasta okolice najwyższego wzniesienia Pienin, czyli **szczytu Wysokie Skałki** położonego na granicy polsko-słowackiej (1050 m n.p.m.).

3. Na Trzy Korony z dzieckiem

Sromowce Niżne – Pawilon Edukacyjny Pienińskiego Parku Narodowego – Schronisko PTTK Trzy Korony – Wąwóz Szopczański – przełęcz Szopka (780 m n.p.m.) – Trzy Korony (982 m n.p.m.) – polana Kosarzyska – Sromowce Niżne

Na zdobycie tego charakterystycznego pienińskiego szczytu wybieramy trasę ze Sromowiec Niżnych. Najpierw powędrujemy żółtym szlakiem. Na początku warto wstąpić do **Pawilonu Edukacyjnego Pienińskiego Parku Narodowego**, gdzie podczas zwiedzania wystawy poznamy przyrodę i dziedzictwo kulturowe Pienin. Obok **Schroniska PTTK Trzy Korony** zaczyna się górską ścieżką. Szlak prowadzi malowniczym **Wąwozem Szopczańskim** o stromych skalnych ścianach (jest tu

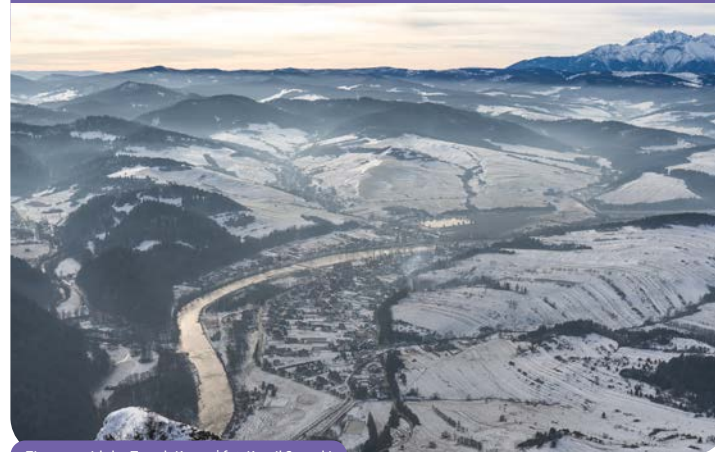
sporo schodów). Zimą niewątpliwymi atrakcjami wąwozu są małe lodospady i piękny zamrożony strumień. Z ciekawostek warto odnotować, że reżyser Jerzy Hoffman kręcił tutaj sceny do filmu „Potop”. Dnem wąwozu płynie Szopczański Potok. Wąwóz porasta bardzo bogaty drzewostan – z jaworem, sosną, lipą, modrzewiem, świerkiem, jodłą, bukiem, jarzębiną i wieloma krzewami. Na skałach występują bardzo rzadkie gatunki roślin wapieniolubnych, takich jak np. smagliczka skalna o żółtych kwiatach.

Trzy Korony

To najwyższy szczyt Pienin Środkowych i jeden z najbardziej charakterystycznych krajobrazowo wierzchołków polskich Karpat. Partię szczytową tworzy pięć wapiennych turni:

- Okrąglica (982 m n.p.m.) – najwyższy wierzchołek z platformą widokową,
- Płaska Skała (950 m n.p.m.),
- Nad Ogródki (940 m n.p.m.),
- Pańska Skała (920 m n.p.m.) – mieszkają tu pomurniki, rzadkie ptaki objęte ścisłą ochroną gatunkową (mają czerwone plamy na skrzydełkach, a w okresie godowym samce wydają charakterystyczne wysokie gwizdy),
- Niżnia Okrąglica (902 m n.p.m.).

Drugim charakterystycznym pienińskim szczytem jest **Sokolica (747 m n.p.m.)**, na której szczytce rośnie kilka relikwicznych sosen. W 2018 r. słynna sosna z Sokolicy – uznawana za ikonę Pienin – uległa uszkodzeniu przez śmigłowca podczas akcji ratunkowej.

Zimowy widok z Trzech Koron | fot. Kamil Sorocki

Widok na Tatry z Trzech Koron | fot. Kamil Sorocki

Ostatni fragment podejścia pokonujemy przez las. Docieramy na **przełęcz Szopka** (780 m n.p.m.). Jest tu wygodne miejsce na piknik, z wieloma ławeczkami i widokiem na Tatry. Z przełęczy pod szczyt **Trzech Koron** wiedzie niebieski szlak – to łagodna ścieżka przez las, do pokonania w 45 min (z małym dzieckiem

Trzy Korony z dzieckiem | fot. Paweł Stefaniuk

wędrówka może zająć nieco więcej czasu). Na polanie u podnóża szczytu znajduje się kasa, w której można kupić bilet wstępu na platformę widokową na **Okrąglicy** (skale stanowiącej najwyższy wierzchołek Trzech Koron – 982 m n.p.m.). Wchodzimy na nią po stalowych schodach, trzymając się poręczy i uchwyty. Widok jest imponujący! Oglądamy Tatry, zamglone Jezioro Czorsztyńskie, odległe Pilsko i Babią Górę, pasmo Gorców z Lubaniem oraz pasmo Radziejowej z Przehybą w Beskidzie Sądeckim.

Dalej ruszamy niebieskim szlakiem w półgodzinną wędrówkę na **polanę Kosarzyska**, gdzie skręcamy w prawo na zielony szlak powrotny w kierunku Sromowiec Niżnych. Bardzo przyjemna i niezbyt trudna ścieżka trawersuje strome zbocze z ukrytymi gdzieś skałami. Całe zejście zajmuje nam ok. półtorej godziny. Było warto, to świetna wycieczka dla małych turystów.

Więcej informacji o szlakach pieszych w Pienińskim Parku Narodowym (polskim i słowackim) znajdziecie na stronach www.pieniny.pl

4. Gorczańskie ścieżki i wieże widokowe

Na Lubań

Ochotnica Dolna – Lubań (1211 m n.p.m.), wieża widokowa – Jaworzyny
Ochotnickie – Ochotnica Dolna-Hologówka

Na Magurki

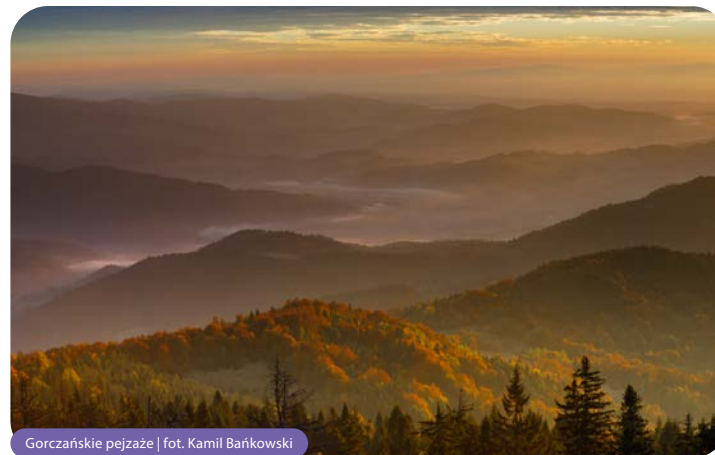

Ochotnica Górna, os. Kosarzyska – Jaszczce Małe – polana Pańska Przehybka – Magurki (1108 m n.p.m.), wieża widokowa – Ochotnica Górna

Dzięki wieżom widokowym możemy oglądać piękne panoramy, a umieszczone na nich tablice informacyjne pomagają rozpoznawać poszczególne masywy i szczyty rysujące się na horyzoncie.

Wiele tras na wieże widokowe rozpoczyna się w **Ochotnicy Górnej** lub

Dolnej, wsiach leżących w długiej dolinie rzeki Ochotnica i jej licznych dopływów. Przemierzając okolicę, możemy wyobrazić sobie czasy, kiedy w XV w. przybyli tu pierwsi osadnicy wołoscy – wędrowni pasterze podróżujący łukiem Karpat z Bałkanów i Siedmiogrodu.

Gorczańskie pejzaże | fot. Kamil Bańkowski

Wypas owiec w Ochothnicy Górnej | fot. Kamil Bańkowski

Zachowały się po nich nazwy, kultura pasterska i gwara ochotnicka.

Do **wieży widokowej na Lubaniu** dotrzemy niebieskim szlakiem PTTK, który na grani spotyka się z czerwonym Głównym Szlakiem Beskidzkim. W masywie **Lubania** znajduje się baza namiotowa, ruiny schroniska spalonego przez Niemców w 1944 r. (są już plany budowy nowego) oraz ruiny drugiego schroniska z lat 70. – baczki na polanie Wyrobki, która spłonęła niedługo po

Dawna Gorczańska Chata | fot. Dominika Zaręba

wybudowaniu. Lubań jest dobrym miejscem do obserwacji astronomicznych. Ma dwa wierzchołki – wschodni, zalesiony, o wysokości 1225 m n.p.m. (Średni Groń) oraz zachodni, wznoszący się 1211 m n.p.m., odsłonięty, ze wspaniałymi widokami. O Lubaniu opowiadają mroczne legendy, jakoby było to miejsce nieszczęsne, gdzie bacia-czarownik, będący w sporze z drugim bacą, miał wypowiedzieć straszne przekleństwo. Stado owiec wraz z juhasami zapadło się wówczas pod ziemię, a do dzisiaj na św. Jakuba czasem słychać tu z głębi ziemi wydobywające się dźwięki owczych dzwoneczków. Z Lubania do Ochothnicy Dolnej wracamy główną granią, zielonym szlakiem, trawersując Jaworzyny.

Drewniana **wieża widokowa na Magurkach** (1108 m n.p.m.) znajduje się przy tworzącej pętlę ścieżce przyrodniczej Gorczańskiego Parku Narodowego „Dolina potoku Jaszczce” (więcej o Gorczańskim Parku Narodowym piszemy w rozdziale pt. „Zagórzańskie Dziedziny – łączące Gorce z Beskidem Wyspowym”, s. 176). Jej początek to osiedle Korszyska w Ochothnicy Górnej. Na szlaku

zobaczymy m.in. fragmenty pierwotnej puszczy karpackiej z buczyną, a także przykłady bogatych gatunkowo łąk. O przyrodzie opowiadają tablice edukacyjne. Po drodze zwiedzimy **miejsce katastrofy amerykańskiego bombowca B-24 Liberator – California Rocket** – wyładowało na spadochronach w zaśnieżonych Gorcach. Żołnierze Armii Krajowej – dzięki informacji od młodego górala z Ochothnicy Górnej Józefa Rungiera – uratowali lotników; nie udało się jednak odnaleźć dowódcy. Amerykanie mieli na celu zbombardowanie niemieckiej fabryki benzyny w Oświęcimiu. W 50. rocznicę wydarzenia utworzono miejsce pamięci zwane **Uroczyskiem Pamięci pod Przehybką**, zainicjowane przez Muzeum Lotnictwa Polskiego, we współpracy z Gorczańskim Parkiem Narodowym, gminą oraz mieszkańcami Ochothnicy.

Na trzeci gorczański szczyt z **wieżą widokową – Gorc** (1288 m n.p.m.) – możemy wspiąć się np. żółtym szlakiem z Ochothnicy Górnej. Przy szlaku stało schronisko Gorczańska Chata, które spłonęło. Trwają starania o jego odbudowę. Od polany Przysłop Dolny powędrujemy na szczyt szlakiem zielonym.

Uroczysko Pamięci pod Przehybką

18 grudnia 1944 r. dziewięciu członków załogi uszkodzonego samolotu B-24 Liberator – California Rocket wyładowało na spadochronach w zaśnieżonych Gorcach. Żołnierze Armii Krajowej – dzięki informacji od młodego górala z Ochothnicy Górnej Józefa Rungiera – uratowali lotników; nie udało się jednak odnaleźć dowódcy. Amerykanie mieli na celu zbombardowanie niemieckiej fabryki benzyny w Oświęcimiu. W 50. rocznicę wydarzenia utworzono miejsce pamięci zwane **Uroczyskiem Pamięci pod Przehybką**, zainicjowane przez Muzeum Lotnictwa Polskiego, we współpracy z Gorczańskim Parkiem Narodowym, gminą oraz mieszkańcami Ochothnicy.

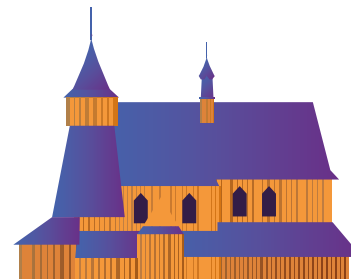
Więcej o tym historycznym wydarzeniu można przeczytać na stronie www.historiaposzukaj.pl

5. Na Turbacz z Harkłowej

23 km 7–8 h pieszo 5 h biegiem trasa średnia pieszo biegiem

Harkłowa – polana Ariake i Villa Akiko – polana Zielenica – Hala Młyńska – Polana Gabrowska – Hala Długa – Hala Wolnica – Schronisko PTTK na Turbaczu – Długie Młaki – Polana Świderowa – polana Solnisko – Wyżni Zarębek – Średni Zarębek – Niżni Zarębek – Łopuszna – Harkłowa

Wycieczkę zaczynamy w **Harkłowej**. Warto tu zobaczyć zabytkowy **kościół pw. Narodzenia NMP** na Szlaku Architektury Drewnianej. Wzniesiony ok. 1500 r., zachował bryłę gotycką, a we wnętrzu znajduje się wiele oryginalnych elementów zdobniczych z czasu budowy. Jest konstrukcją zrębowej, kryty gontem i otoczony charakterystycznymi sobotami.

Drewniany kościół w Harklowej | fot. Kamil Bańkowski

Kierujemy się do Doliny Dunajca, za mostem skręcamy w lewo (na szlak Ve-loDunajec), a po chwili w leśną ścieżkę w prawo. Gruntowa droga wijąca się przez las stromo pod górę zaprowadzi nas na **polanę Ariake** (ok. 2,5 km od centrum Harklowej), gdzie znajduje się słynna **Villa Akiko**. Jej właścicielka, pochodząca z Japonii Akiko Miwa, dostrzegła w tutejszych pejzażach krajobraz gór na Hokkaido. Drewniana willa prowadzona jest w duchu przyjaźni z przyrodą

i dziedzictwem. Koniecznie zarezerwujmy sobie poczęstunek w stylu japońskim, to prawdziwa uczta dla ciała i ducha.

Z polany Ariake powędrujemy przez las i kolejne gorczańskie polany do skrzyżowania ze szlakiem czerwonym (ok. 3 km leśną drogą bez oznakowania). Z trasy rozciągają się bajkowe widoki na Pieni-ny, Tatrę i Jezioro Czorszyńskie. Wespniemy się na rozległą **polanę Zielenica**, która położona jest już w granicach Gorczańskiego Parku Narodowego. To dobre

Widoki z gorczańskich polan | fot. Dominika Zaręba

Dwór w Łopusznej | fot. Kamil Bańkowski

miejsce na krótki odpoczynek i podziwianie widoków. Przed nami jeszcze kilka ma-
lowничzych hal – **Hala Młyńska, Polana Gabrowska** i wreszcie **Hala Długa na Przełęczy Długiej** (1204 m n.p.m.), gdzie wiosną kwitną tysiące krokusów.

Pośród smaganych wiatrem traw docieramy do **Schroniska PTTK na Turbaczu**. Można tu posilić się domowym jadłem, a najpyszniejsze są dania sezonowe, np. z borówkami. Aby zdobyć najwyższy szczyt Gorców – **Turbacz**

(1310 m n.p.m.), trzeba podejść jeszcze pół kilometra czerwonym szlakiem.

Spod schroniska do Harklowej zostało nam 13 km. Wracamy niebieskim szlakiem – raz przez las, raz przez śródleśne polany widokowe. Schodzimy do przysiółka **Zarębek Wyżni**, a następnie przez Średni i Niżni Zarębek do **Łopusznej**. Tutaj obowiązkowym punktem wycieczki jest **Tischnerówka – Dom Pamięci ks. prof.**

Józef Tischner (1931–2000)

Ksiądz, filozof, profesor Papieskiej Akademii Teologicznej. Filozoficzne refleksje doprowadziły go do sformułowania filozofii dramatu i metafizyki dobra. Uważany za nauczyciela wolności, solidarności i nadziei, był także promotorem góralszczyzny i orędownikiem zachowania dziedzictwa kultury góralskiej. Swoje koncepcje zawarł m.in. w kazaniach, które ukazały się w formie książki pt. „Historia filozofii po góralsku”.

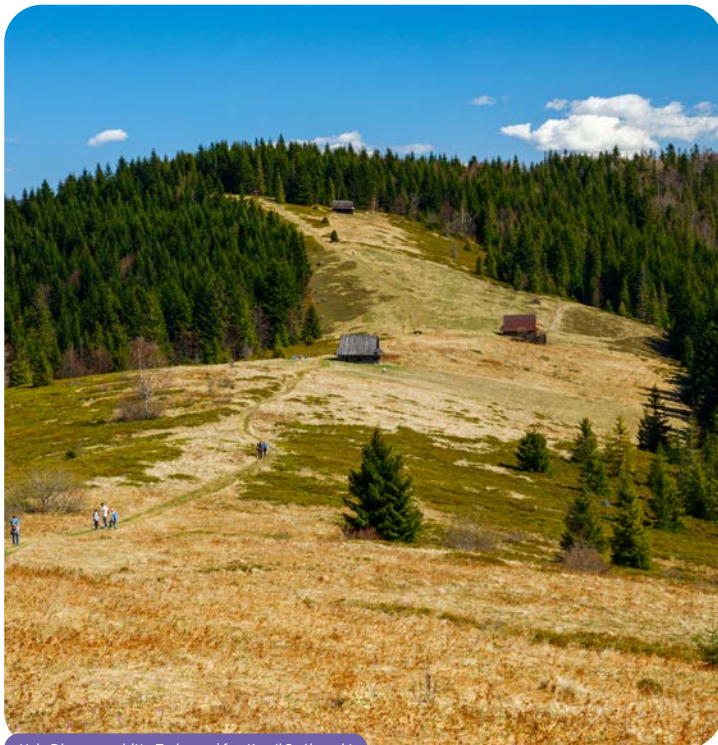
Portret Józefa Tischnera w Schronisku PTTK na Turbaczu | fot. Dominika Zaręba

Radościami nie pogardzaj, od smutku uciekaj. Ka radość, tam i cnota. Ka smutek, tam grzychy, tam niecnota. Staroj się o radość, a za radościom przydzie rozum i cało rešta.

ks. Józef Tischner

Dom Pamięci ks. prof. Józefa Tischnera, Łopuszna, ul. Gorczańska 7, tel. +48 18 265 39 69, www.tischnerowka.pl, www.tischner.pl

Hala Długa w pobliżu Turbacza | fot. Kamil Bańkowski

Józefa Tischnera, urządzony w drewnianej góralskiej chałupie.

Warto także obejrzeć przepiękny drewniany **Dwór w Łopusznej** – oddział Muzeum Tatrzańkiego, w którym prezentowana jest ekspozycja poświęcona rodzinie Tetmajerów. Dwór pochodzi z końca XVIII w., był siedzibą Lisickich, Tetmajerów i Lgockich. Stanowi przykład typowej wiejskiej architektury szlacheckiej – jest bielony, przykryty czterospadowym gontowym dachem i ma kolumnowy ganek.

Z Łopusznej do Harkłowej powędrujemy za znakami niebieskiego szlaku pieszego (jest to również odcinek trasy VeloDunajec).

Dwór w Łopusznej, Łopuszna,
ul. Gorczańska 2,
www.muzeumtatrzańskie.pl

Równie ciekawą, krótszą wycieczkę w Gorce i do Gorczańskiego Parku Narodowego można zaplanować z **Łopusznej** czarnym szlakiem na **polanę Janikówki** (1085 m n.p.m.). Następnie ścieżką edukacyjną idziemy na **Polanę Kolasikową** (834 m n.p.m.) i wracamy do Łopusznej ścieżką edukacyjną przez **Gajówkę Mikołaja** – terenową bazę edukacyjno-wystawienniczą Gorczańskiego Parku Narodowego w Dolinie Łopusznej. Cała trasa liczy 14 km (ok. 4,5 h wędrówki).

6. Spacer po Rabce-Zdroju i na Maciejową

13 km

3–4 h

trasa łatwa

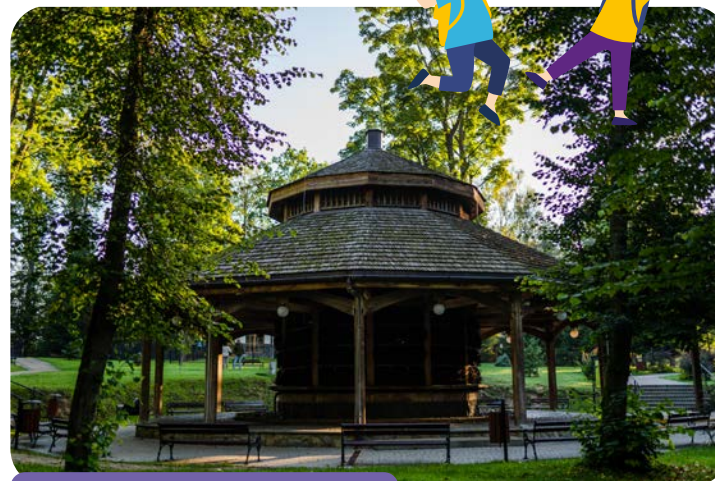
pieszo

Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce-Zdroju – dworzec PKP Rabka-Zdrój – Park Zdrojowy – ul. Parkowa – kościół pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus – ul. Polna – ul. Gorczańska – Maciejowa (836 m n.p.m.) – Bacówka PTTK na Maciejowej – powrót szlakiem czarnym – ul. Poniatowskiego – fontanna ze słoniami – ul. Orkana – dworzec PKP Rabka-Zdrój

Sympatyczny spacer po centrum i okolicach Rabki-Zdroju spodoba się zwłaszcza najmłodszym wędrowcom. Wycieczkę rozpoczynamy od zwiedzenia słynnego **Muzeum im. Władysława Orkana**. Mieści się ono w zabytkowym drewnianym kościele pw. św. Marii Magdaleny z 1606 r.

Stąd udajemy się w kierunku centrum miasta, mijając klimatyczny stary budynek **Teatru Lalek Rabcio**. Zdobią go murale namalowane na podstawie dawnych plakatów z przedstawień autorstwa Jerzego

Koleckiego. Wykonała je znana współczesna artystka Paulina Ołowska (naprzeciwko, po drugiej stronie ulicy, mieści się nowa siedziba teatru). Obok starego budynku teatru wznosi się murek neogotycki **kościół pw. św. Marii Magdaleny**. W jego wnętrzu wyróżnia się piękna eklektyczno-secesyjna polichromia wykonana w 1929 r. przez Adama Giebułtowskiego, ucznia Jana Matejki.

Tężnia solankowa w Parku Zdrojowym | fot. Kamil Sorocki

Teatr Lalek Rabcio

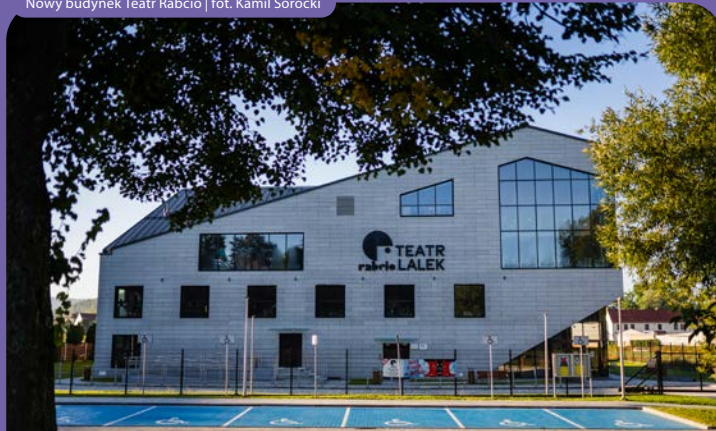

Murale inspirowane są plakatami z przedstawień Jerzego Koleckiego | fot. Kamil Sorocki

Słynny teatr lalek powstał w 1949 r., a pierwsze przedstawienie dla dzieci było adaptacją baśni „O krasnoludkach i sierotce Marysi” Marii Konopnickiej. Na

początku teatr nie miał swojej siedziby, przedstawienia odbywały się w sanatoriach, willi Gwiazda i budynku starej szkoły. Pierwsza scena Teatru Lalek

Nowy budynek Teatr Rabcio | fot. Kamil Sorocki

Rabcio powstała w 1990 r. Odwiedzając Rabkę-Zdrój, koniecznie sprawdzimy aktualny repertuar Rabcia.

Po II wojnie światowej odnotowano w Polsce wiele zachorowań dzieci na gruźlicę. Rabkę-Zdrój wyznaczono – ze względu na klimat w dolinach u podnóża Beskidu Wyspowego i Gorców – na główny ośrodek leczenia. A dla zapewnienia chorym uczniom nauki utworzono Referat Pedagogiczny, którym kierowała mgr

Stanisława Rączko, przedwojenna harcerka, w czasie wojny łączniczka (w Kościelisku i w Zakopanem) Armii Krajowej dla kurierów przechodzących przez Tatry. W 1949 r. Stanisława Rączko utworzyła przy Referacie lalkowy teatr dla dzieci – czytamy na stronie teatru.

Jednym ze współzałożycieli i wieloletnim dyrektorem teatru był malarz i nauczyciel **Jerzy Kolecki** (1925–2018), który jest także autorem herbu Rabki-Zdroju. Twórczość artysty rozpropagowała jego rodzina, w tym wnuk Karol Hordziej. Na popularyzację twórczego dorobku Koleckiego miała również wpływ Paulina Ołowska. W 2011 r. podczas wystawy „Ostalgią” w New Museum w Nowym Jorku artystka pokazała pracę, na której widniała m.in. twarz bohaterki z plakatu „Alicja w krainie czarów” Jerzego Koleckiego. Ołowska namalowała także murale na starym budynku teatru na podstawie plakatów ze spektakli projektowanych przez rabczańskiego malarza.

Teatr Rabcio, ul. Orkana 3c, Rabka-Zdrój, tel. +48 18 544 72 44, www.teatr.rabcio.pl

Plakaty z rabczańskich spektakli | Teatr Lalek Jerzego Koleckiego

Fontanna ze słoniami | fot. Dominika Zaręba

Przekraczając tory kolejowe, zwróćmy uwagę na zabytkowy, pięknie wyremontowany **zespół dworca kolejowego** z 1925 r. Dalej kontynuujemy spacer ulicą Orkana do **Parku Zdrojowego**, którego początki sięgają 2. połowy XIX w. W ramach rewitalizacji parku powstało 10 ogrodów tematycznych z różnorodną roślinnością, a także **tężnia solankowa** i **pijalnia wód mineralnych**. Drewniane pawilony mają kształt rotund. Tężnia stanowi inhalatorium na wolnym powietrzu; solanka, spływając po gałęziach tarniny, tworzy mineralny mikroklimat. Pospacerujmy wokół tężni i powdychajmy zdrowotne opary, korzystnie działające na drogi oddechowe i układ odpornościowy. W Parku Zdrojowym zobaczymy **pomnik Jana Pawła II** oraz **pomnik Juliana Zubrzyckiego**, założyciela uzdrowiska. Charakterystycznym zakątkiem jest alta na **Pod Grzybkiem**, w której odbywają się wydarzenia artystyczne.

Z parku powędrujemy już za znakami czerwonego szlaku pieszego w kierunku Górców. Jeszcze kilka uliczek i będziemy na polnej drodze prowadzącej na **Maciejową** (836 m n.p.m.). Niedługa wędrowka przez las zaprowadzi nas na gorczańską polanę Przysłop ze **Schroniskiem PTTK Na Maciejowej** (852 m n.p.m.). To węzeł wielu szlaków gorczańskich. Można stąd powędrować dalej m.in. na Stare Wierchy i Turbacz. Warto się tu posilić i napić herbaty, podziwiając piękne widoki – przy dobrej przejrzystości powietrza zobaczymy Tatry i Babią Górę.

Starsi ludzie nigdy nie potrafili sami się dorozumieć. A dzieci młócóm się okrutnie, kie im trza bez ustanku syćko dokumentnie tłumaczyć.

„Mały Królewic”, czyli „Mały Książę” Antoine’a de Saint-Exupéry’ego w gwarze podhalańskiej, tłumaczenie: Stanisława Trebunia-Staszela

Do Rabki-Zdroju wrócimy szlakiem czarnym, dzięki czemu zejdziemy do

części miasteczka bogatej w tradycyjną drewnianą zabudowę. Przy ulicy Poniatowskiego można zobaczyć eleganckie drewniane wille, cały czas przyjmujące gości. W centrum Rabki-Zdroju przejdziemy obok charakterystycznej **fontanny ze słoniami**, znajdującej się w pobliżu **muszli koncertowej**. Słoniowa rodzinka, ulubiona przez dzieci, to siedem odlanych z brązu figur słoni z uniesionymi do góry trąbami. W letnie wieczory fontanna staje się scenerią widowiska światła i dźwięku.

Wycieczkę kończymy w Parku Zdrojowym. W jego okolicach znajdziemy wiele kawiarni, lodziarni i restauracji.

Spotkanie na szlaku | fot. Dominika Zaręba

Na Luboń Wielki

8,5 km 3 h trasa łatwa pieszo

Rabka-Zaryte – niebieski szlak PTTK – Schronisko PTTK na Luboniu Wielkim (1022 m n.p.m.) – żółty szlak PTTK – Perć Borkowskiego i rezerwat przyrody Luboń Wielki – Rabka-Zaryte, kościół pw. Matki Bożej Częstochowskiej

Wycieczka w Beskid Wyspowy w okolicach Rabki będzie ciekawą przygodą dla najmłodszych ekoturystów. Z Rabki-Zarytego pójdziemy na szczyt szlakiem niebieskim. Większość trasy prowadzi przez las. **Schronisko PTTK na Luboniu Wielkim** (1022 m n.p.m.) jest zbudowane na planie kwadratu, na wysokiej podmurówce, które dzieciom kojarzy się z chatką Baby Jagi, a budynek został wpisany na listę zabytków. Obiekt nosi imię **Stanisława Bolesława Dunina-Borkowskiego** (1901–1939) – pedagoga, przyrodnika i etnografa, znawcy Górców i Beskidu Wyspowego. To on w 1922 r. wytyczył żółty szlak turystyczny, którym ruszymy w drogę powrotną.

Schronisko PTTK na Luboniu Wielkim | fot. Dominika Zaręba

Szlak został nazwany **Percią Borkowskiego**. Prowadzi przez **rezerwat przyrody Luboń Wielki**, w którym chroni się osuwisko fliszowe z gołoborzem i całym bogactwem form geologicznych oraz cenne drzewostany bukowe i bukowo-jodłowe. Na koniec wycieczki warto wstąpić do drewnianego **kościółka pw. Matki Bożej Częstochowskiej**, który został wzniesiony w 1982 r. Świątynia z dwoma wysokimi wieżami krytymi gontem architekturą nawiązuje do wzorców ludowych.

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

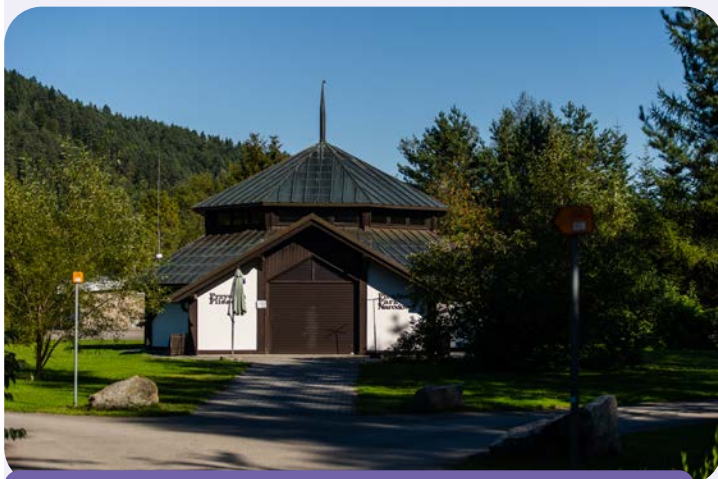
Pieniński Park Narodowy

Historia powstania Pienińskiego Parku Narodowego sięga 1932 r. Obejmuje on część Pienin zwaną Pieninami Właściwymi. Cały łańcuch Pienin podzielony jest przełomami Dunajca na trzy części: **Pieniny Spiskie** (najwyższy szczyt Żar – 879 m n.p.m.), **Pieniny Właściwe** (najwyższy szczyt Trzy Korony – 982 m n.p.m.) i **Małe Pieniny** (najwyższy szczyt Wysokie Skałki – 1050 m n.p.m.).

Inicjatorem ochrony tego karpackiego zakątka był Władysław Szafer. To za jego sprawą już w 1921 r. powstał pierwszy rezerwat ochrony łąk na wzgórzu zamkowym w Czorszynie, należących do Stanisława Drohojowskiego. Później wykupywano kolejne tereny pod

ochronę. W 1932 r. rząd ówczesnej Czechosłowacji również utworzył Rezerwat Przyrody w Pieninach. W ten sposób powstał pierwszy w Europie pograniczny park przyrody! Obecnie polski PPN wraz ze słowackim Pienińskim Parkiem Narodowym PIENAP stanowią transgraniczny obszar chroniony.

Pieniny zbudowane są głównie z różnorodnych wapieni, z których najtwardsze, wapienie rogowcowe, tworzą malownicze, niemal pionowe białe ściany opadające ku Dunajcowi. Charakterystyczne dla krajobrazu tych gór są nagie ściany skalne, odosobnione skałki – często w postaci iglic i kontrastujące z nimi zaokrąglone powierzchnie garbów oraz łagodne stoki, zajęte przez łąki i pola – pi-

Pawilon Edukacyjny Pienińskiego Parku Narodowego w Sromowcach Wyżnych-Kątach | fot. Kamil Sorocki

Pieniński Park Narodowy | fot. Kamil Bańkowski

Roślinność Pienin charakteryzuje się wybitną różnorodnością – na obszarze niemal 1000 km² występuje ok. 1100 gatunków roślin naczyniowych z endemitami i okazami reliktowymi, np. mniszek pieniński, pszoniak pieniński, chryzantema Zawadzkiego, zanotowano tu także ok. 30 gatunków storczyków. Spośród ok. 188 gatunków ptaków warto wymienić puchacza, pomurnika, sóweczkę, dzięcioła trójpalczastego i czarnego. Największym drapieżnikiem mieszkającym w Pieninach jest ryś.

Muzeum Pienińskiego Parku Narodowego, Krościenko nad Dunajcem, ul. Jagiellońska 107b, tel. +48 535 500 627, www.pieniny pn.pl

Pawilony Edukacyjne PPN prezentujące wystawy tematyczne znajdują się w Czorszynie (Ekosystemy łąkowe i pastwiskowe Pienin, makieta Pienin), Szczawnicy (Ekosystemy leśne Pienin, makieta Pienin), Sromowcach Niżnych (Ekosystemy naskalne Pienin, wystawa etnograficzna ze zbiorów Stefani Baszarkowej, makieta Pienin, ogródek roślin

pienińskich) oraz Sromowcach Wyżnych-Kątach (Ekosystem Dunajca oraz historia flisactwa w Pieninach).

Szczawnica i uzdrowiskowe klimaty

Nazwa miasta położonego w Dolinie Grajcarka pochodzi od kwaśnych wód – szczaw. Okres największego rozwoju Szczawnicy jako uzdrowiska to wiek XIX i czasy, kiedy jego właścicielem był **Józef Szalay** (1802–1876). Zbudował on pierwsze łaźienki, postawił nowe budynki zdrojowe i wille, unowocześnił Park Zdrojowy, wznosił kaplicę zdrojową. Pod koniec życia, w 1876 r. Józef Szalay zapisał zakład zdrojowy Akademii Umiejętności w Krakowie, jednak problemy finansowe i organizacyjne zmusiły instytucję do sprzedaży uzdrowiska. W 1909 r. przeszło ono w ręce hrabiego **Adama Stadnickiego** (1882–1982), który prężnie rozwinął i unowocześnił Szczawnicę, zbudował inhalatorium, wyremontował domy zdrojowe, zelektryfikował i skanalizował miejscowość. Po II wojnie

Pijalnia Wód Leczniczych | fot. Kamil Sorocki

światowej uzdrowisko przejął Skarb Państwa. W 1962 r. Szczawnica otrzymała prawa miejskie. Dzisiaj potomkowie hrabiego Adama Stadnickiego odzyskują dawne mienie – wróciła do nich część szczawnickich nieruchomości.

W Szczawnicy znajduje się 12 źródeł mineralnych – szczaw wodorowęglanowych, sodowych, jodkowych i bromkowych, które są bogate w sole mineralne i mikroelementy. Najbardziej

znane wody lecznicze to: Helena, Jan, Stefan, Józefina, Józef. Przy **placu Józefa Dietla** oraz w jego okolicach zachowała się historyczna zabudowa uzdrowiska z XIX-wiecznymi willami w stylu szwajcarsko-tyrolskim, takimi jak **willa Holenderka**, w której mieści się Muzeum Historii Uzdrowiska, **willa Pod Bogarodzią** czy **dom Nad Zdrojami** z Pijalnią Wód Leczniczych, kawiarnią i galerią.

Wiele obiektów uzdrowiskowych zobaczymy w **Parku Zdrojowym – Górnym**

(starszym) i **Dolnym**. Zabytkiem z czasów hrabiego Stadnickiego jest słynne **Inhalatorium** położone w Parku Górnym. Opodal wznosi się neogotycka **kaplica zdrojowa** ufundowana i zaprojektowana przez Józefa Szalaya.

O historii Szczawnicy i dziedzictwie kulturowym regionu sprzed powstania

Popiersie Józefa Szalaya | fot. Kamil Sorocki

uzdrowiska opowiada **Muzeum Pienińskie im. Józefa Szalaya**. Mieści się ono w Szlachtowej, w budynku dawnej straży granicznej. Bogata wystawa przybliży pienińskie pogranicze kultur, wyznań i narodowości, wyjaśnia, czym dla dawnych mieszkańców była rzeka Dunajec i górskie połoniny. Przybliży także tradycyjne zajęcia – pasterstwo, flisactwo i druciarstwo.

Pijalnia Wód Leczniczych, Szczawnica, pl. Dietla 1, tel. +48 18 540 04 22

Inhalatorium, Szczawnica, Park Górny 2, tel. +48 18 540 04 23, www.uzdrowiskoszczawnica.pl

Muzeum Uzdrowiska Szczawnica, pl. Dietla 7, tel. +48 18 54 00 433, www.szczawnica-muzeum.pl

Muzeum Pienińskie im. Józefa Szalaya (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Oddział Muzeum Okręgowego w Nowym Sączu, Szlachtowa, ul. Łemkowska 37, tel. + 48 18 262 22 58, www.muzeum.sacz.pl

Informacje o historii Szczawnicy zaczerpnięto ze strony www.szczawnica.pl.

Rynek w Krościenku nad Dunajcem

Średniowieczny Rynek pamięta czasy szlaków handlowych. Do połowy XIX w. stały tu głównie domy drewniane, wyjątkiem był gotycki **kościół pw. Wszystkich Świętych** i nowo wybudowany wówczas **ratusz** z lat 1848–1849. Dzisiaj budynek ratusza wyróżnia się stylem pienińskim, nawiązującym do szwajcarskich elementów architektury w Szczawnicy. Na południowej pierzei Rynku zachowały się cztery parterowe drewniane domy z wielkimi kamiennymi piwnicami i sieniami przejazdowymi po bokach pochodzące z 1. połowy XIX w. Stoją ustawione szczytami do placu. Od średniowiecza odbywały się tu poniedziałkowe targi i liczne okolicznościowe jarmarki. Oryginalna zabudowa ulicowa z drewnianymi domami z gankami zachowała się przy **ulicy Zdrojowej** w dzielnicy Zawodzie.

Drewniane domy przy Rynku w Krościenku nad Dunajcem | fot. Dominika Zaręba

Malownicze meandry Dunajca w Krościenku nad Dunajcem | fot. Jarosław Tarański

Krościenko otrzymało prawa miejskie od króla Kazimierza Wielkiego w 1348 r. i było ważnym ośrodkiem handlowym na szlaku węgierskim. Rynek był świadkiem wielu znamienitych momentów w historii Polski – bywała tu św. Kinga, przejeżdżali tędy królowie – Władysław Jagiełło, Władysław Warneńczyk, Jan Kazimierz.

Ochotnica i tradycje pasterskie

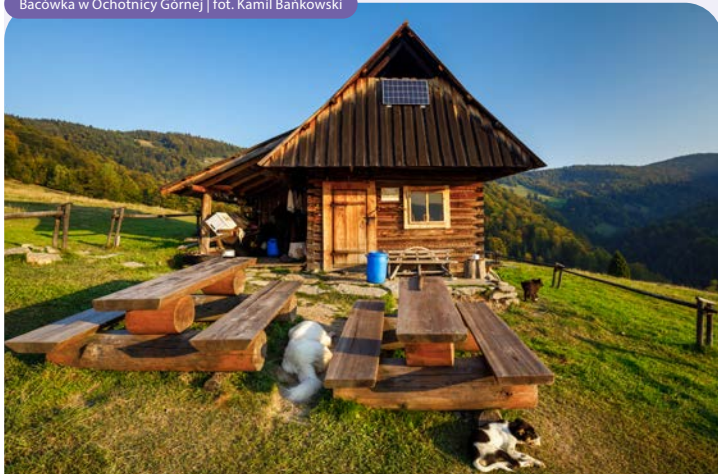
Ochotnica to jedna z najstarszych wsi wołoskich w polskich Karpatach. Została lokowana w 1416 r. przez króla

Władysława Jagiełłę. Jest uznawana za najdłuższą wieś w Polsce.

W początkach XX w. Gorce były drugim po Tatrach ośrodkiem pasterstwa w polskiej części Karpat. Baca cieszył się zaufaniem społecznym i szacunkiem, znał tajemnice przyrody i uważany był za czarownika.

Kultura Górali Ochotnickich ukształtowała się nie tylko pod wpływem wołoskim, ale także podhalańskim, sądeckim (zwłaszcza w muzyce i stroju) i zagórzańskim. Kiedy Wołosi przybyli w te strony, byli już zmieszani z rolniczą ludnością ruską, zamieszkującą Karpaty Wschodnie. Dlatego gwara ochotnicka jest bardzo

Bacówka w Ochotnicy Górnej | fot. Kamil Bańkowski

Tradycyjny wypas owiec | fot. Kamil Bańkowski

bogata w wyrazy pochodzenia rumuńsko-ruskiego, zwłaszcza te dotyczące osób, wyrobów pasterskich, przedmiotów codziennego użytku czy odzieży, np.: watra (ognisko), skopce (naczynie do dojenia krów), gieleta (pojemnik do dojenia owiec), cujka (owca z krótkimi uszami), kornuta (owca z dużymi rogami), tontoros (dużo i bezmyślnie gadać).

W Ochotnicy Górnej, Ochotnicy Dolnej i Tylmanowej zachowało się dużo przykładów tradycyjnej zabudowy drewnianej wraz z małą architekturą – spichlerzami, studniami i piwnicami. W Tylmanowej warto zobaczyć **kościół pw. św. Mikołaja** z 1756 r., konstrukcji zrębowej, oszalowany, otoczony kamiennym murem i starodrzewem lip i klonów a w Ochotnicy Dolnej drewniany **kościół pw. Znalezienia Krzyża Świętego** z początku XIX w. z charakterystycznym cebulastym hełmem wieńczącym wieżę.

Niedawno gmina Ochotnica wprowadziła markę ekologiczną, promującą region jako „**Eko Ochotnica i Tylmanowa. W rytmie natury!**”, pokazując, jak ważne jest poszanowanie i ochrona

przyrody. Jej znakiem rozpoznawczym jest dziewięciśl z rozetą w środku – dawnym solarnym symbolem dobrobytu rzeźbionym na belkach stropowych domów.

Górale Ochotniccy

Górale Ochotniccy trudnili się przede wszystkim pasterstwem owiec prowadzonym na rozległych gorczańskich halach i polanach śródleśnych oraz produkcją serów w szalasach (szalaśnictwo górskie). Wypasali także stada mieszane, z wołami, kozami, owcami i bydłem. Niżej, w Ochotnicy Dolnej i Tylmanowej, większą rolę odgrywało rolnictwo i sadownictwo oraz szalaśnictwo rolne prowadzone na gorszych, ugorowanych polach.

Strój odświętny męski składał się z płóciennej koszuli ozdobionej białym haftem, białych sukiennych portek, szerokiego pasa skórzanego (tzw. pas bacowski) i czarnego filcowego kapelusza z dużym rondem. Kobiety pod spódnice wkładały odświętne fartuchy z białym haftem. Panieńskie aksamitne gorsety zdobił haft koralikowy z motywami kwiatowymi, zapożyczony z Sądecczyzny.

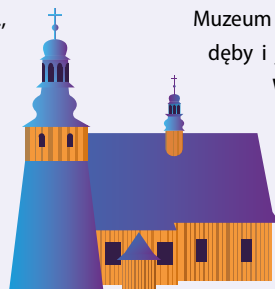
Informacje o Góralach Ochotnickich i tradycjach pasterskich opracowano na podstawie danych Wiejskiego Ośrodka Kultury w Ochotnicy Górnej (www.wokgorna.ochotnica.pl) oraz przewodnika „Szlak Kultury Wołoskiej” (ProCarpathia 2018).

Muzeum Orkana w Rabce-Zdroju i rabczańskie uzdrowisko

Wyjątkowe muzeum, pełne sztuki ludowej i opowieści Górali Zagórzańskich, powstało w zabytkowym drewnianym kościele pw. św. Marii

Magdaleny z 1606 r., kiedy w Rabce-Zdroju wzniesiono nową, większą świątynię. Od 1928 r. zgromadzono w nim ok. 5 tys. eksponatów etnograficznych. W kilku salach zwiedzimy ekspozycje tematyczne związane z górcarstwem, które było domeną Rabki jeszcze w XIX w., rzemiosłem (bednarstwem, stolarstwem, ciesielstwem, kowalstwem, szewstwem) i pasterstwem,

a także strojem Zagórzan z przełomu XIX i XX w. Zobaczymy tu także unikatowe dzieła rzeźbiarstwa i malarstwa ludowego, w tym obrazy malowane na szkle. Zachwyca wnętrza kościoła pochodzące z epoki baroku, ale mieniące się różnymi stylami. Bardzo cennym zabytkiem są organy z 1778 r.

Muzeum otaczają wiekowe lipy, dęby i jesiony. O jego patronie **Władysławie Orkanie**, poecie i pisarzu z Poręby Wielkiej, zakochanym w górczańskim przyrodzie, przeczytacie w rozdziale „Zagórzańskie Dziedziny – łączące Gorce z Beskidem Wyspowym” (s. 178–179).

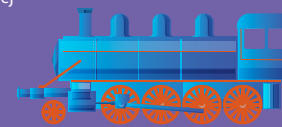
Miasto uzdrowiskowe Rabka-Zdrój, położone w kotlinie nad Rabą, pomiędzy Górcami a Beskidem Wyspowym, jest

Szopka kukielkowa w zbiorach Muzeum Orkana | fot. Dominika Zaręba

Skansen Taboru Kolejowego w Chabówce

Muzeum kolejowe powstało w 1994 r. w miejscu dawnej parowozowni. Zgromadzono tu ok. 90 zabytkowych pojazdów szynowych – parowozy, lokomotywy elektryczne i spalinowe, wagony osobowe i pocztowe, drezyny i inne ciekawe eksponaty. W sezonie letnim można wybrać się na przejażdżkę pociągiem retro na trasie Chabówka – Kasina Wielka (30 km) albo

Skansen Taboru Kolejowego w Chabówce | fot. Kamil Sorocki

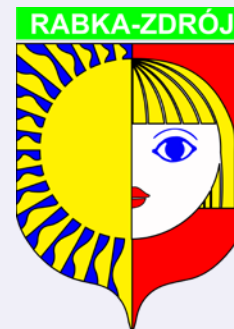
Galicyjską Koleją Transwersalną na historycznej trasie Nowy Sącz – Chabówka. Zabytkowy tabor zagrał w wielu filmach, np. „Złoto dezertorów”, „Lista Schindlera”, „Przygody dobrego wojska Szwajka”, „Przedwojenie”, „Karol” i „Katyń”.

Informacje o biletach i godzinach otwarcia znajdują się na stronach www.skansenchabowka.pl oraz www.kolejegalicyjskie.pl

znane z leczniczych solanek. Akt lokacyjny wsi, oparty na prawie magdeburskim, wydał Kazimierz Wielki w 1364 r. *Początki uzdrowiska wiążą się z postacją Józefa Dietla (1804–1878), który ustalił skład chemiczny rabczańskich źródeł. W drugiej połowie XIX w. zaczęły powstawać obiekty lecznicze i wille, a w 1864 r. Rabka uzyskała status uzdrowiska. Do rozwoju miejscowości przyczyniło się niewątpliwie uruchomienie Kolei Transwersalnej w 1884 r. W okresie*

międzywojennym uzdrowisko zdobyło międzynarodową renomę, zwłaszcza w leczeniu chorób dziecięcych – piszą autorzy przewodnika „Szlak Architektury Drewnianej. Małopolska”.

W 1953 r. Rabka otrzymała prawa miejskie. Nosi tytuł Miasta Dzieci Świata. To tutaj rokrocznie od 1986 r. przyznawany jest honorowy Order Uśmiechu za działania przynoszące radość dzieciom. Zwiedzając Rabkę z dziećmi, warto zajrzeć także do **Muzeum Górali i Zbójników**, którego sercem jest Dom pod Trzema Madonnami – zabytkowa chałupa góralska z XIX w.

Herb Rabki-Zdroju autorstwa Jerzego Koleckiego | źródło: Wikipedia

Muzeum im. Władysława Orkana, Rabka-Zdrój, ul. Orkana 2, tel. +48 18 267 67 47, informacje o godz. otwarcia i biletach: www.muzeum-orkana.pl

Muzeum Górali i Zbójników, Rabka-Zdrój, ul. Sądecka 4, tel. +48 795 222 925, www.muzeum-zbojnikow.pl

Muzeum Orderu Uśmiechu, Rabka-Zdrój (Rabkoland), tel. +48 18 267 69 57; lista Kawalerów Orderu Uśmiechu: www.orderusmiechu.pl

Panorama Rabki-Zdroju | fot. Kamil Sorocki

Najważniejsze imprezy lokalne

- **Rabkon** – konwent miłośników fantastyki i RPG, *Rabka-Zdrój, Schronisko PTTK na Maciejowej, luty, wrzesień*
- **Karpacki Festiwal Dziecięcych Zespołów Regionalnych**, *Rabka-Zdrój, czerwiec*
- **Dawnej Rabki Czar**, czyli impreza w stylu retro – muzyka, moda, fotografie... wracamy do lat prosperity kurortu, *Rabka-Zdrój, czerwiec*
- **Rabka Festival – Międzynarodowy Festiwal Literatury Dziecięcej**, *Rabka-Zdrój, lipiec, www.rabkafestival.pl*
- **Jarmark Krościński**, *Krościenko nad Dunajcem, lipiec*
- **Konkurs potraw regionalnych**, *Łopuszna, lipiec*
- **Lato w Ochothnicy Górnej**, *lipiec – sierpień*
- **Festiwal Muzeum w Krajobrazie. Krajobraz w Muzeum**, *Muzeum im. Władysława Orkana, Rabka-Zdrój, sierpień*

Wypas owiec w Jaworkach | fot. Kamil Sorocki

- **Redyk w Jaworkach**, *Jaworki, sierpień*
- **Barokowe Exploracje**, *Szczawnica, wrzesień*
- **Redyk jesienny w Ochothnicy Górnej**, *październik*
- **Redyk Fest** – przepęd owiec ulicami miasta z Malinowa na Piaski, *Szczawnica, październik*
- **Świąteczny Kiermasz Pieniński**, *Szczawnica, grudzień*

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Lekcje muzealne i warsztaty w Muzeum Pienińskim

Bogata oferta obejmuje lekcje muzealne dotyczące historii Szczawnicy i starostwa czorsztyńskiego, legend pienińskich, historii, archeologii oraz etnografii Pienin. W ramach interaktywnych zajęć warsztatowych można wziąć udział w takich wydarzeniach jak: Klimaty Sądecczyzny i Pienin oraz Góła Szalayowskie (szczawnickie).

Szlachtowa, ul. Łemkowska 37, tel. +48 18 262 22 58, www.muzeum.sacz.pl

w Dolinie Łopusznej oraz wycieczki przyrodnicze na ścieżkach edukacyjnych, przeznaczone dla dzieci i młodzieży.

Gorczański Park Narodowy, tel.: +48 18 331 79 44, www.gorzanski-park.pl

Lekcje muzealne w Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce-Zdroju

W ramach zajęć edukacyjnych i warsztatów Muzeum prowadzi Akademię Malarstwa na Szkle, a także organizuje

Zajęcia edukacyjne w Gajówce Mikołaja Gorczańskiego Parku Narodowego

Gorczański Park Narodowy organizuje zajęcia edukacyjne w Gajówce Mikołaja

Szyld Muzeum Orkana w Rabce-Zdroju | fot. Dominika Zareba

Muzeum Pienińskiego Parku Narodowego | fot. Kamil Sorocki

warsztaty plastyki obrzędowej. W Muzeum odbywa się wiele wydarzeń cyklicznych, takich jak: konkurs palm wielkanocnych, Wielka Sobota w Muzeum, Noc Muzeów, koncerty organowe, jarmark – spotkania ze sztuką i rzemiosłem, wystawa bożonarodzeniowa.

Rabka-Zdrój, ul. Orkana 2, tel. +48 18 267 67 47, www.muzeum-orkana.pl

Teatr Chrzyszcz w Trzcinie

Teatr organizuje przedstawienia, również dla najmłodszych widzów, oraz warsztaty teatralne, np. „Magia teatru”, spotkania z aktorami, warsztaty cieniowe teatralno-filmowe, eko-marionetki, warsztaty lalkarskie, a także warsztaty plastyczne i animacji poklatkowej.

Rabka-Zdrój, Amfiteatr, ul. Chopina 17, tel. +48 696 288 398, www.teatrchrzyszcz.pl

Gra zbójnicka i warsztaty w Muzeum Górali i Zbójników w Rabce-Zdroju

Muzeum organizuje grę edukacyjno-przygodową „Poszukiwanie zbójnickiego skarbu”, a także warsztaty artystyczne malowania ciupag, ptaszków, malowania na szkle, filcowania i in.

Rabka-Zdrój, ul. Sąddecka 4, tel. +48 795 222 925, www.muzeum-zbojnikow.pl

Miejski Ośrodek Kultury w Rabce-Zdroju

Promuje twórczość artystów w różnych dziedzinach sztuki. Organizuje zajęcia muzyczne, taneczne, teatralne, plastyczne, literackie i warsztaty twórcze – m.in. z rabczańskimi twórcami w Galerii „Pod Lilianną”.

Rabka-Zdrój, ul. Chopina 17, tel. +48 18 267 66 26, www.mok.rabka.pl
Galeria „Pod Lilianną”, Rabka-Zdrój, ul. Nowy Świat 1

Wystawy, plenery sztuki i warsztaty w Domu Twórczym Kadenówka

Drewniana willa z ok. 1930 r. jest siedzibą Fundacji Dom Twórczy Kadenówka założonej przez Paulinę Ołowską, malarzkę, fotografkę, autorkę kolaży, rysunków, wideo i instalacji. Odbywają się tu spotkania ludzi sztuki, plenery, performance, wystawy.

Rabka-Zdrój, ul. Nowy Świat 33, www.kadenowka.com

Pracownia Malarstwa na Szkle Stowarzyszenia Alternatywa Chabówka

W pracowni artystka Alicja Sokołowska prowadzi warsztaty malowania na szkle dla grup rodzinnych.

Chabówka 210, tel. +48 506 484 118, www.fb.com/AlicjaMalarstwo

Warsztaty malarstwa na szkle | fot. Dominika Zareba

Klajster Majster Pracownia Ceramiczna

Artystka Grażyna Habieda wykonuje rękodzieło oraz projekty dla indywidualnych klientów, a także prowadzi otwarte warsztaty ceramiczne dla dzieci i młodzieży.

Rabka-Zdrój, ul. Sąddecka 15, tel. +48 600 067 029, www.klajstermajster.wix.com/pracownia

Konieczniesz musisz spróbować

- **oscypków i innych produktów z bacówki na Szlaku Kultury Wołoskiej**; bryndza podhalańska, oscypek, redykółka są produktami ze znakiem Chronionej Nazwy Pochodzenia (zob. s 154–155)
- **potraw regionalnych z pogranicza Pienin i Gorców**, np. pastrągów z potoków górskich, kwaśnicy, pieczonych korpieli, piyrogów z brojdo (czyli z bryndzą), pieczonych na blasze placków na scawie (szczawnickiej wodzie mineralnej) i ziemniaczanych moskoli z masłem; wiele oryginalnych przepisów kulinarnych znajdziesz w książce kucharskiej pt. „Smaki gorczańsko-pienińskie” wydanej przez LGD Gorcze-Pieniny
- **szczaw ze Szczawnicy** – są wśród nich Helena, Jan, Stefan, Józefina, Józef, Magdalena i in.
- **kuchni japońskiej z góralską duszą w Villi Akiko w Harkłowej** na Szlaku Wieś dla Smakoszy

Wody szczawnickie | fot. Kamil Sorocki

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI I OBIEKTY GASTRONOMICZNE

SZCZAWNICA, JAWORKI, KROŚCIENKO NAD DUNAJCEM

Willa Marta i Restauracja Bohema
Szczawnica, ul. Główna 30, tel.: +48 18 262 22 70, www.willamarta.pl

Willa Pokusa i Restauracja Pokusa,
Szczawnica, ul. Zdrojowa 15-16, tel. +48 18 262 02 35, www.szczawnica.com.pl

Gospodarstwo Agroturystyczne U Ani
(Na szlaku Małopolska Wieś Pachnąca Ziołami), Krośnica (gm. Krościenko nad

Dunajcem), ul. Ojca Leona 54, tel. +48 516 744 772

Willa Granit (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), ul. Jagiellońska 70, Krościenko nad Dunajcem, tel. +48 506 275 409, www.willagranit.com.pl

Helenka Cafe w Pijalni Wód Leczniczych, Szczawnica, pl. Dietla 1, tel. +48 18 540 04 02, www.cafe-helenka.pl

OCHOTNICA GÓRNA, HARKLOWA

Agroturystyka Muzyki, Anna i Stanisław Bielscy, Ochotnica Górna, os. Jamne 177, tel. +48 18 262 43 47, www.agroturystykamuzyki.pl

Villa AKIKO na Polanie Ariake

Akiko Miwa przyjechała do Polski z Japonii w 1989 r. Przypadkowo znalazła gorczańską polanę, na której zachwyliła się widokiem na ośnieżone Tatry i Dolinę Dunajca. Wybudowała tu drewnianą willę, a przysiółek został oficjalnie wpisany do rejestru jako osiedle Ariake. Pensjonat od początku był tworzony w duchu ekologii, poszanowania natury i kultury, z własną oczyszczalnią ścieków, ogrodem warzywnym i ziołowym. Gospodyni serwuje dania ze zdrowych lokalnych produktów oraz składników sprowadzanych z Japonii.

Villa Akiko na Polanie Ariake | fot. Dominika Zaręba

Zielone schroniska w Pieninach i Gorcach

Schronisko PTTK Trzy Korony (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Sromowce Niżne, ul. Sobczańska 91, tel. +48 18 262 98 23, www.trzykorony.pl

Schronisko PTTK Orlica (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Szczawnica, ul. Pienińska 12, tel. +48 18 262 22 45, www.orlica.com

Bacówka pod Bereśnikiem, Szczawnica, ul. Języki 22, tel. +48 18 262 13 56, www.beresnik.wordpress.com

Schronisko PTTK im. Władysława Orkana na Turbaczu, Kowaniec 1, tel. +48 18 266 77 80, www.turbacz.net

Schronisko PTTK na Starych Wierchach, Klikuszowa bez nr, tel. + 48 888 915 846, www.stare-wierchy.pttk.pl

Schronisko PTTK na Maciejowej, Rabka-Zdrój, tel. +48 18 447 57 29, www.namaciejowej.pl

Koliba na Łapsowej Polanie, Nowy Targ, os. Marfiana Góra 20, tel. +48 535 579 403, www.gorce-koliba.pl

Koliba na Łapsowej Polanie | fot. Kamil Bańkowski

Schronisko PTTK na Lubniu Wielkim (Beskid Wyspowy), Rabka Zaryte 165, tel. +48 608 791 020, www.lubon.pttk.pl

Schronisko PTTK na Maciejowej | fot. Dominika Zaręba

Villa AKIKO (Na szlaku Wieś dla Smakoszy i Małopolska Wieś Pachnąca Ziołami), Harkłowa, os. Ariake 1, tel. +48 601 454 765, www.akiko.pl

Restauracja OCH, Ochotnica Dolna, Hologówka 197, tel. +48 18 262 46 60, www.restauracjaoch.pl

RABKA-ZDRÓJ

Willa Katarzynka, Rabka-Zdrój, ul. Poniatowskiego 20, tel. +48 18 267 72 82, www.willakatarzynka.pl

Gospodarstwo Agroturystyczne Cichy Zakątek, Rabka-Zdrój, ul. Bystra 13, tel. +48 18 267 90 17, www.cichy-zakatek.com

Przystanek Rabka (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), ul. Zakopiańska 6, Rabka-Zdrój, tel. +48 536 281 820, www.przystanekrabka.pl

Dworzec kolejowy w Rabce-Zdroju | fot. Kamil Sorocki

Pijalnia wód mineralnych i kawiarnia „Przy Tężni”, Rabka-Zdrój, Park Zdrojowy, tel. +48 18 269 26 95, www.uzdrowisko-rabka.pl

Między słowami – księgarnia i kawiarnia, Rabka-Zdrój, ul. Wąska 1, tel. +48 883 122 221, www.dziecimiedzyslowami.pl

Pełna oferta noclegów na stronach: www.szczawnica.pl, www.regionpieniny.pl, www.ugnowyartarg.pl, www.it.rabka.pl

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- Do Szczawnicy i Krościenka nad Dunajcem dojedziemy busem z Krakowa.
- Do Łopusznej, Harklowej i Ochotnicy kursują lokalne busey z Nowego Targu.

- Z Krakowa do Rabki-Zdroju jeżdżą liczne busey (przelotowe autobusy jadące do Zakopanego nie zatrzymują się w centrum Rabki) oraz pociągi PKP.

LEKTURY NA DROGĘ

- „Historia filozofii po góralsku”, Józef Tischner.
- „Mały królewic”, Antoine de Saint-Exupéry w tłumaczeniu na gwara podhalańską, tłum. Stanisława Trebunia-Staszela.
- „Rabcio – teatr z Rabki. Monografia Teatru Lalek Rabcio, 1949–2019”, Krystyna Kachel, Stowarzyszenie Kulturowy Gościniec.
- „Teatr Lalek Jerzego Kolecckiego”, album pod redakcją Karola Hordzieja.

- „Gorce. Przewodnik dla prawdziwego turysty”, Wyd. Rewasz.
- „Szlakami legend pienińskich”, Grażyna Królikiewicz, Zygmunt Kruczek, Wyd. PTTK Kraj.
- Książeczka Górskiej Odznaki Turystycznej PTTK do zdobywania pieczętek i rejestrowania własnych wycieczek.

OBEJRZYJ I POSŁUCHAJ

- Pieniński Park Narodowy – film 360: <https://youtu.be/8WQTjDT7M28>
- Film dokumentalny „Zabawki ludowe”, Muzeum im. Orkana w Rabce-Zdroju: <https://youtu.be/PYlhJs4aMnk> oraz filmy na kanale Muzeum na YT
- Płyta „Luboń Feet” stworzona przez artystów z Podhala – Piotra Koleckiego i Piotra Majerczyka.

„Mały książę” w gwarze podhalańskiej | fot. Dominika Zaręba

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

KROŚCIENKO NAD DUNAJCEM

Informacja Turystyczna, Krościenko nad Dunajcem, Rynek 34, tel. +48 18 262 33 04, www.kroscienko.pl

Pieniński Park Narodowy, Krościenko nad Dunajcem, ul. Jagiellońska 107b, tel. +48 535 500 627, www.pieniny.pn.pl

SZCZAWNICA

Pienińskie Centrum Turystyki, Szczawnica, ul. Główna 1, tel. +48 18 262 33 32, www.pieninskiecentrumturystyki.pl

RABKA-ZDRÓJ

Informacja turystyczna w budynku dworca kolejowego, Rabka-Zdrój, ul. Orkana 27, tel. +48 18 267 74 49, www.it.rabka.pl

ZAGRAJ

- Questy piesze Górali Pienińskich: www.skarbygorali.pl

Rowerem wokół Jeziora Czorsztyńskiego na Szlaku Kultury Włoskiej

Niedzica
Czorsztyn
Kluszkowce
Dębno Podhalańskie
Frydman
Falsztyn
Nowa Biała
Krempachy

Pomiędzy Pieninami, Gorcami a Kotliną Nowotarską, na Szlaku Kultury Wołoskiej, rozciąga się urodziwe Jezioro Czorsztyńskie, przytulone do Pienińskiego Parku Narodowego, które powstało w wyniku zbudowania zapory na Dunajcu.

Zapraszamy na wycieczkę malowniczą trasą rowerową w Dolinie Dunajca i Białki. Na szlaku czekają średniowieczne zamki w Niedzicy i Czorsztynie, strzegące niegdyś granicy z Węgry, będące świadkami wizyt polskich królów. Nie zabraknie perełek architektury drewnianej, na czele z kościołem w Dębnie Podhalańskim, wpisanym na listę UNESCO. Po drodze co rusz będziemy zachwycać się bajkowymi widokami na Tatry, Gorce, Pieniny i zamki odbijające się w tafli jeziora. W pobliskich bacówkach poskakujemy wyrabianych tradycyjnie oscypków i innych przepysznych serów na Szlaku Kultury Wołoskiej. Poprowadzą nas legendy i pieśni Górali Spiskich. Przypomnimy też sobie czasy dzieciństwa i przygody bohaterów z powieści i filmu pt. „Wakacje z duchami”, odkrywających tajemnice zamkowych skarbów.

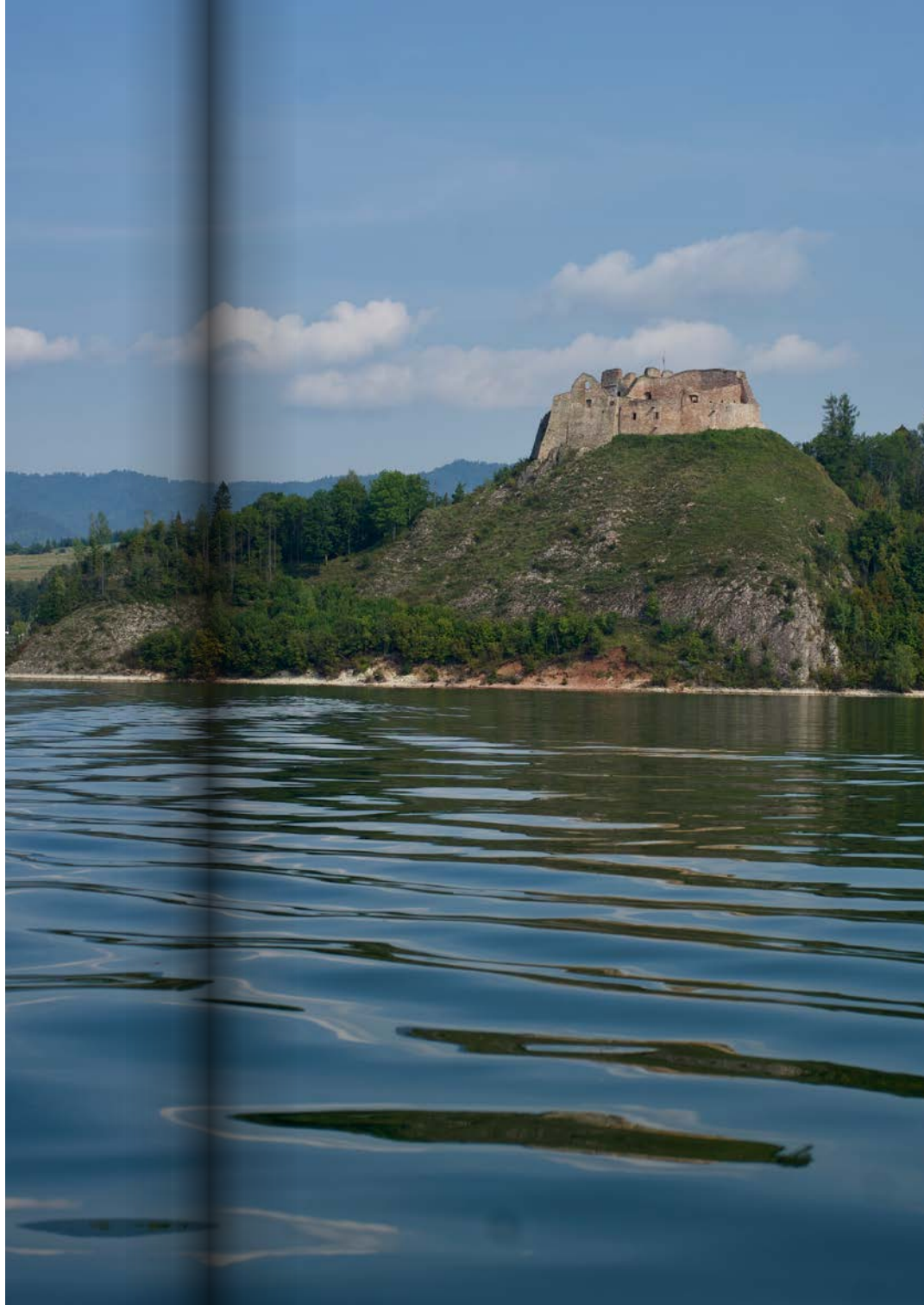
Proponujemy jednodniową wycieczkę rowerową w formie pętli wokół jeziora, po nowej trasie rowerowej, która powstała w ramach VeloDunajec oraz trasie na północnych brzegach zbiornika. Podpowiemy także, jak zaplanować sobie inne wycieczki rowerowe w okolicy. Po drodze nie zabraknie degustacji serów i smakowania urody polskiego Spiszu.

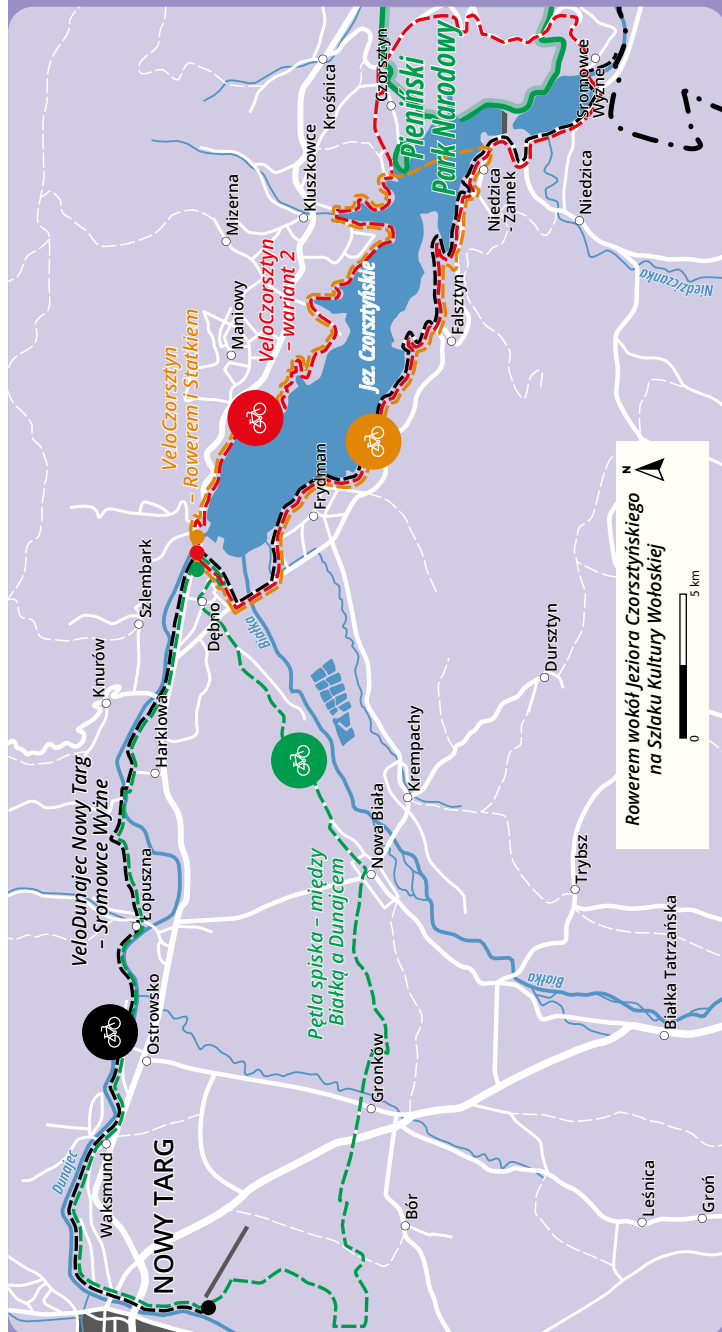
Ekowycieczka rekomendowana dla:

rodzin z dziećmi

średnio zaawansowanych cyklistów

oferta sezonowa | wyjazd weekendowy | wycieczki jednodniowe

Rowerem wokół Jeziora Czorsztyńskiego
na Szlaku Kultury Wołoskiej

MIKROWYPRAWY

1. VeloCzorsztyn – rowerem i statkiem

30 km

4–5 godz.

trasa łatwa

rowerem

statkiem

Dębno Podhalańskie – Frydman – Falsztyn – Niedzica – przeprawa statkiem lub gondolą – Czorsztyn – Kluszkowce – Maniowy – Huba – Dębno Podhalańskie

Wycieczka ma postać pętli wokół Jeziora Czorsztyńskiego, prowadzącej po nowych, w pełni asfaltowych trasach rowerowych.

My rozpoczynamy w Dębnie Podhalańskim, gdzie po zwiedzeniu zabytkowego **kościółka pw. św. Michała Archanioła** (obiekt na liście UNESCO) kierujemy się ulicą Kościelną w stronę jeziora. Obok zakładu kruszywa wjeżdżamy na trasę VeloDunajec, którą pojedziemy aż do Niedzicy (na tym odcinku pojawiają się także znaki zielonego szlaku rowerowego „Rowerem wokół jeziora”). Przejedźmy po koronie zapory bocznej we **Frydmanie**, a następnie obok lokalnego kempingu (polecamy tutejszą plażę).

Trasą rowerową, poprowadzoną po wyczerpanych, stromych brzegach jeziora, kierujemy się do **Falsztyna**. Przed miejscowością czeka nas jedyny solidny podjazd na szlaku (900 m długości i 90 m różnicy wysokości). Jego trudy wynagradza nam piękny widok na jezioro i Gorce, a później zjazd z widokiem na **zamek w Niedzicy** nad **zatołą Koszarzyńska**, gdzie swoje królestwo mają bobry.

Cały czas trzymając się brzegów jeziora, dojeżdżamy do **Niedzicy** i zmierzamy do przystani zlokalizowanych pod zamkiem. Stąd statkiem albo gondolą przeprawimy się przez jezioro pod **zamek w Czorszynie**. Transport wodny

Malownicza trasa rowerowa | fot. Jarosław Tarański

Drewniany kościół w Dębnie Podhalańskim
| fot. Kamil Sorocki

kursuje od kwietnia do listopada, gondole zabierają na pokład do czterech rowerów, statki zdecydowanie więcej.

W **Czorzstynie** wjazd na trasę znajdziemy zaraz po wyjściu z przystani. Chcąc zwiedzić zamek, proponujemy albo wymagający podjazd na rowerze ulicą Wronina przez centrum miejscowości, albo pozostawienie roweru na przystani i pieszą wycieczkę leśną ścieżką prowadzącą do ruin warowni.

Trasa rowerowa zaprowadzi nas dalej do **Kluskowiec**. Pojedziemy brzegami jeziora, z niesamowitym widokiem na rezerwat Zielone Skałki, wcinający się w taflę wody na drugim brzegu. W Kluskowcach przejeżdżamy przez słynną plażę z palmą, cały czas trzymając się trasy meandrującej brzegami jeziora. Po drodze znajdują się punkty wypoczynkowe i sympatyczne miejsca przeznaczone do relaksu, takie jak **Wyskocz Na** w Maniowach, z plażą, barem oraz wypożyczalnią rowerów wodnych i desek SUP.

Północny brzeg jeziora jest zdecydowanie bardziej płaski, więcej tu też zatoczek, przystani i plaż. Polecamy zatem nieśpieszną jazdę, zwłaszcza na odcinku **Maniowy – Huba**. Trasę poprowadzono tu po specjalnie w tym celu przygotowanej półce uformowanej na brzegach zbiornika. Po dotarciu do Huby szlak się kończy. Czeką nas przejazd przez most na drodze wojewódzkiej 969. To tylko 800 m, ale trzeba się liczyć z intensywnym ruchem samochodowym. Zaraz za mostem skręcamy w prawo, na widoczną trasę rowerową VeloDunajec, którą kierujemy się na wały i z powrotem w stronę Dębna albo możemy jechać nią dalej do Nowego Targu i Zakopanego (VeloDunajec) lub Słowacji (Szlak Wokół Tatr).

Uwagi praktyczne: na trasie jest ponad 10 miejsc odpoczynku, niektóre z nich są położone w naprawdę pięknych widokowo miejscach. Jeśli mamy więcej czasu, zjedźmy na chwilę ze szlaku, by odwiedzić jedną ze spiskich miejscowości z zabytkowym kościołem.

Ptasia Wyspa

Na Jeziorze Czorzstyińskim – na wysokości Maniów – znajduje się tajemnicza **Ptasia Wyspa**, będąca miejscem lęgowym ptaków, m.in. czapli siwej i rybitwy zwyczajnej. Ptasie życie można obserwować cichutko, z dystansu, z kajaka, deski lub rowerka wodnego

Ptasia Wyspa wiosną, z gniazdamy czapli siwej
| fot. Dominika Zaręba

2. VeloCzorzstyn – wariant dla średniozaawansowanych

40 km 4 godz. trasa średnia rowerem

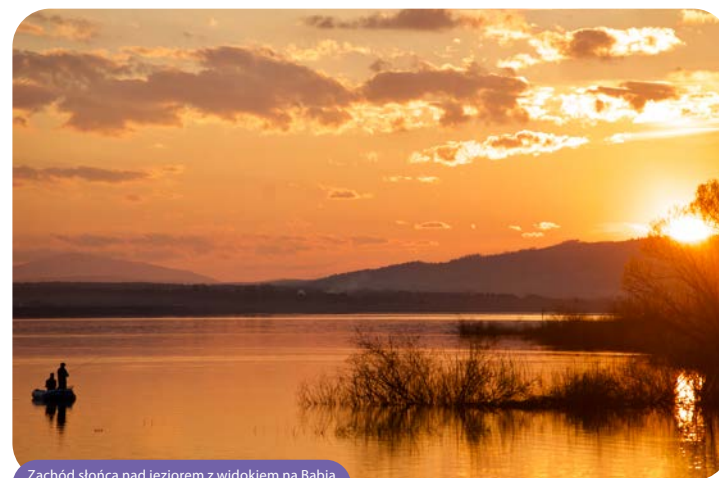

Dębno Podhalańskie – Frydman – Falsztyn – Niedzica – Sromowce Wyżne – przełęcz Osice – Czorzstyn – Kluskowce – Maniowy – Huba – Dębno Podhalańskie

To drugi wariant pierwszej wycieczki, będący propozycją dla bardziej zaawansowanych rowerzystów. Po drodze pokonamy dość wymagający podjazd pod przełęcz Osice (668 m n.p.m.), pominiemy natomiast przeprawę statkiem pomiędzy zamkami. Pozostała część trasy jest taka sama.

W **Niedzicy** nie skręcamy na przystań, tylko kierujemy się trasą VeloDunajec, przejeżdżając obok zamku i zapory, aż do **Sromowiec Wyżnych**. Tu opuszczamy VeloDunajec i wspinamy się serpentynami drogi powiatowej w stronę

Haluszowej. Na ich końcu zobaczymy panoramę Tatr, niknącą zaraz w gęstych lasach. Przy **przełęczy Osice** przetnie nam drogę niebieski szlak pieszy, prowadzący do Czorzstyna przez Polanę Majerz. (Uwaga! Nie zjeżdżamy na niego, bo rowery można tu tylko prowadzić, a przejazd można przypłacić mandatem). Niestety, rowerami do Czorzstyna trzeba pojechać główną drogą, ale na polanę Majerz koniecznie zajrzyjmy! Najłatwiej do niej dotrzeć z Czorzstyna, od ulicy Pienińskiej. Stąd tylko kilku minut

Zachód słońca nad Jezioro z widokiem na Babią Górę w tle | fot. Dominika Zaręba

Bajkowe widoki | fot. Dominika Zaręba

podejścia (prowadząc rowery) dzieli nas od **Bacówki na Polanie Majerz**. Jest to niezwykle miejsce działające w rytmie slow food i wspinały obiekt na Szlaku Kultury Wołoskiej.

Wracamy na szlak i jedziemy kawałek ulicą Turystyczną, a następnie skręcamy w ulicę Wronina, na której czeka nas szalony zjazd. Tutaj trzeba być czujnym, by nie ominąć rozjazdu na specjalnie

zrobioną dla rowerzystów asfaltową drogą prowadzącą do przystani w Czorsztynie. Jesteśmy na trasie wokół jeziora. Dalej jedziemy tak jak w wariantcie 1. Spragnieni dalszych przygód mogą kontynuować wycieczkę szlakiem VeloDunajec z Dębna Podhalańskiego w stronę Nowego Targu (15 km) lub ze Sromowiec Wyżnych w stronę Szczawnicy (20 km), jadąc przełomem Dunajca.

Bacówka na Polanie Majerz | fot. Kamil Sorocki

3. Między Białką a Dunajcem

39 km

5 godz.

trasa łatwa

rowerem

Nowy Targ – Waksmund – Łopuszna – Harkłowa – Dębno Podhalańskie – Nowa Biała – rezerwat Bór na Czerwonem – Nowy Targ

Podczas wycieczki pojedziemy fragmentami dwóch tras rowerowych – **VeloDunajec** i **Szlaku wokół Tatr**, które meandrują po niemal płaskich terenach Kotliny Nowotarskiej, rozciągających się pomiędzy dolinami Białki i Dunajca. Poznamy tajemnice fascynującego mikroregionu położonego na pograniczu Podhala i Spiszu. Trasa prowadzi w większości po asfaltowych, odseparowanych ścieżkach dla rowerów lub drogach o minimalnym natężeniu ruchu samochodowego. O widokach na Tatry, Gorce i Pieniny wspominać już nie trzeba.

Bezproblemowy i malowniczy wyjazd z **Nowego Targu** zapewni trasa

VeloDunajec, która prowadzi wzdłuż rzeki aż do Jeziora Czorsztyńskiego. Nie daleko od niej znajdują się perełki architektury drewnianej: **dwór w Łopusznej** i **kościół pw. Narodzenia NMP w Harkłowej** (więcej w rozdziale „Hej góry, doliny – góralskie ścieżki od Pienin po Gorce”, s. 112 i 109). Z Dębna pojedziemy wzdłuż Doliny Białki przez polski Spisz i Kotlinę Nowotarską. Odcinek do Nowej Białej prowadzi lekko pod górę.

Nowa Biała leży na zachodnim brzegu Białki (pozostałe spiskie wsie są po drugiej stronie rzeki). W miejscowości zachował się unikatowy układ przestrzenny. Założenie o charakterze

Nad przełomem Białki | fot. Jarosław Tarański

Szlak w kolorach jesieni | fot. Jarosław Tarański

ulicowo-placowym składa się z dwóch równoległych ulic przebiegających na osi wschód-zachód. Prostopadle do nich ciągną się długie wąskie działki. Murowane domy ustawione są kalenicowo, czyli dłuższym bokiem do ulicy, za nimi znajdują się budynki gospodarcze. Wiele domostw i budynków gospodarczych uległo zniszczeniu

podczas tragicznego pożaru w 2021 r. W centrum wsi wznosi się mурowany późnobarokowy **kościół pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej**. Niezwykłym zabytkiem Nowej Białej jest **kaplica św. Marii Magdaleny**, obok której biegnie nasza trasa (znajduje się na fotografii otwierającej rozdział). Robi wrażenie, jakby była małym kościółkiem,

Dolina Białki i białczańskie otoczeki | fot. Kamil Sorocki

a strzegła jednego z najważniejszych traktów handlowych, który nosił nazwę Furmaniec i łączył Podhale ze Spiszem (przed I wojną światową – Polskę z Węgrami). Komora celna znajdowała się w Gronkowie. Murowana z kamienia, biała kaplica została pokryta gontowym dachem z sygnaturką. Nie znamy dokładnej daty jej powstania, ale jest o niej wzmianka w dokumentach już w 1700 r. W jej pobliżu znajduje się cmentarz, na którym chowano zmarłych podczas epidemii cholery i tyfusu w XIX w. Kaplica przyciąga tłumy wiernych w czasie odpustu 22 lipca.

W Nowej Białej możemy skusić się na fakultatywne odbicie kierownic nad **przełom rzeki Białki** lub **Cisową Skale**, gdzie nie tylko ochłodzimy się w upalny dzień, ale również pocujemy klimat „Janosika”. Tu kręcono słynne sceny do tego serialu z 1973 r. w reżyserii Jerzego Passendorfera.

Na VeloDunajec | fot. Jarosław Tarański

W **Gronkowie**, po przejechaniu pod mostem i drogą krajową 49, wjeżdżamy w gęste lasy **rezerwatu przyrody Bór nad Czerwonem** (więcej w rozdziale „Pośród tatrzańskich smreków i turni – ekowędrówki z góralską duszą”; s. 25) i wracamy do Nowego Targu.

Opis kaplicy opracowano na podstawie tekstów Macieja Pinkwarta. Więcej o Nowej Białej możemy przeczytać na stronie: www.dniedziedzictwa.pl

Rezerwat przyrody Przełom Białki pod Krempachami

Obejmuje malowniczy przełom rzeki Białki, przepływającej pomiędzy **skalami Kramnica** (683 m n.p.m.) i **Oblazowa** (670 m n.p.m.). Rezerwat został utworzony w 1959 r. ze względu na walory krajobrazowe, cenną roślinność naskalną (ponad 400 gatunków roślin, w tym 20 chronionych) i reliktowy drzewostan sosnowy. W **Jaskini Oblazowej** odkryto znaleziska paleontologiczne i archeologiczne – ślady bytności neandertalczyków, rzeźbiony bumerang wykonany z ciosu mamuta, a także szczątki nosorożca włochatego, lwa jaskiniowego i hyeny jaskiniowej.

Białka, prawy dopływ Dunajca, jest cenną przyrodniczo rzeką górską. Została objęta ochroną w ramach sieci Natura 2000. W jej korycie można zobaczyć charakterystyczne białe granitowe otoczaki przyniesione z Tatr. Od wielu lat organizacje społeczne próbują ochronić jej naturalną

dolinę przed niszczeniem ciężkim sprzętem w ramach projektów „odbudowy” brzegów i regulacji koryta w celach przeciwpowodziowych. Jedną z najsłynniejszych była akcja „Warkocze Białki” – manifest ekologiczno-artystyczny, kiedy aktywiści pod egidą artystki Cecylii Malik upleli setki metrów niebiesko-zielonych warkoczy z tkanin nawiązujących do charakteru rzeki.

Polski Spisz

Urodziwa para narzeczonych ze Spiszu | fot. Artur Kaszowski

Polski Spisz jest częścią Zamagurza Spiskiego, leży w widłach Białki i Dunajca. Do 14 miejscowości spiskich należą: Falsztyn, Frydman, Kacwin, Łapszanka, Łapsze Niżne, Łapsze Wyżne, Niedzica, Trybsz (gmina Łapsze Niżne), Czarna Góra, Rzepiska, Jurgów (gmina Bukowina Tatrzańska), Dursztyn, Krempachy oraz Nowa Biała (gmina Nowy Targ).

Większą część Spiszu znajduje się w granicach Słowacji.

Kraina ta zachowała swoją odrębność kulturową. W zwyczajach, języku i kulturze materialnej można odnaleźć wpływy polskie, węgierskie, niemieckie, słowackie czy włoskie.

Ubiory ludowe **Górali Spiskich** dzielą się na jurgowskie, kacwińskie i trybskie. Odmiana jurgowska wyróżnia się bogatym zdobnictwem oraz zapożyczeniami z Podhala i Słowacji. Mężczyźni noszą portki z sukna ozdobione czerwonymi lampasami i obowiązkowo szeroki pas bacowski, a kobiety zdobione haftem Iniane koszule z motywami geometrycznymi lub kwiatowymi oraz czerwone spódnice z cienkiego sukna. Z kolei w odmianie trybskiej i kacwińskiej w stroju męskim charakterystyczne są zielone kamizelki (lajbiki) z sukna oraz tzw. węgierskie kapelusze z wywiniętym do góry rondem. Kobiety na płócienne koszule zakładają lajbiki z aksamitu.

Charakterystycznymi budowlami Spiszu są gotyckie kościoły we Frydmanie, Niedzicy, Kacwinie, Krempachach

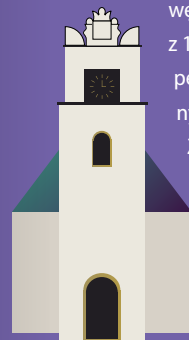
i Łapszach Niżnych. **Kościół pw. św. Stanisława Biskupa we Frydmanie**, z kwadratową wieżą zwieńczoną atyką, został przebudowany w duchu baroku w odmianie spisko-słowacko-czeskiej. W miejscowości warto zobaczyć także **kasztel** – renesansową rezydencję obronną wybudowaną przez Györgiego Horvatha w latach 1585–1590 (obiekt prywatny), a także

węgierskie piwnice winne z 1. połowy XIX w., nigdyś pełne beczek z wybornym winem węgierskim.

Z kolei **kościół pw. św. Marcina w Krempachach** reprezentuje styl przejściowy od gotyku do renesansu. Również ma

charakterystyczną kwadratową wieżę zakończoną atyką. Pod nią widać drewniany ganek, który pełnił kiedyś funkcje obserwacyjne i strażnicze.

Perłą architektury drewnianej na Spiszu jest późnogotycki **kościół pw. św. Elżbiety Węgierskiej w Trybszu**, który pochodzi z 1567 r. Polichromia zdobiąca jego wnętrze jest jednym z najwcześniejszych przykładów barokowego malarstwa ściennego w Polsce południowej. Tło stanowią widoki krajobrazów Pienin i Tatr. W scenie Wniebowzięcia NMP u stóp Maryi namalowano zamki w Czorsztynie i Niedzicy.

Więcej o kulturze i zabytkach Spiszu:
<https://gok.lapszenizne.pl>,
www.polski-spisz.com, www.etnozagroda.pl

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Jeziro Czorszyńskie

Ten sztuczny zbiornik wodny, zwany też Zalewem Czorszyńskim, położony w otulinie Pienińskiego Parku Narodowego, powstał w wyniku budowy zapory na Dunajcu w Niedzicy, między Pieninami Spiskimi a Właściwymi. Budowę rozpoczęto pod koniec lat 60. ubiegłego stulecia, a zakończono ją dopiero 1997 r. Zapora miała pełnić funkcje przeciwpodwodzowe i stabilizować poziom rzeki; powstała przy niej także elektrownia szczytowo-pompowa (udostępniona do zwiedzania). Bardzo droga i trwająca wiele lat inwestycja budziła kontrowersje. Próbowali ją powstrzymać liczni obrońcy przyrody Pienin, wskazując na nieodwracalne skutki dla bioróżnorodności i krajobrazu tego cennego zakątka. Pod wodą znalazły się Maniowy oraz stary Czorsztyn – część z najcenniejszych obiektów przeniesiono do Osady Turystycznej Czorsztyn w Kluszkowcach.

Jeziro Czorszyńskie z lotu ptaka | fot. Kamil Sorocki

Z drugiej strony, zwolennicy budowy zapory wskazują na jej istotne funkcje przeciwpodwodzowe oraz regulowanie poziomu wody w Dunajcu, co umożliwia stabilne spławianie tratw turystycznych przez flisaków i przyczynia się do rozwoju turystyki.

Zbiornik Czorszyński ma dzisiaj długość 9 km i szerokość ok. 1,3 km. Drugi zbiornik, **Jeziro Stromowickie** w Stromowcach Wyżnych, ma za zadanie zapewnić równomierny odpływ wód. Zapora w Niedzicy ma 404 m długości i 56 m wysokości, jej korona jest dostępna dla pieszych. Zobaczmy tu ciekawy **obraz 3D „Moc Żywiół”** autorstwa Ryszarda Paprockiego i Zbigniewa Wojkowskiego.

Przewóz rowerów na Jeziorze Czorszyńskim:

- gondole pomiędzy Niedzicą a Czorsztynem: www.zalewczorszynski.com
- statki kursujące pomiędzy zamkami: www.turystyka.wolski.pl

Zamek Dunajec w Niedzicy

Zamek Dunajec został wzniesiony najprawdopodobniej w 1. połowie XIV w. przez Kokosza Berzewiczego. Pełnił funkcję węgierskiej wieży strażniczej przy granicy z Polską (po łacinie Castrum de Dunajecz, a po węgiersku – Nedecvár). Pozostawał w rękach rodów węgierskich do 1945 r. Jego ostatnimi właścicielami byli Salomonowie, których komnaty mieszkalne możemy zwiedzić. Z tarasów rozciągają się piękne widoki na okolicę. Najwięcej emocji wzbudza więzienie z izbą tortur. Dzisiaj zamkiem opiekuje się Stowarzyszenie Historyków Sztuki.

Z zabytkiem wiąże się wiele niesamowitych legend. Podobno znaleziono tu zaszyfrowaną informację pisaną piśmem węzełkowym (tzw. inkaskie kipu) prowadzącą do ukrytego skarbu. Na zamku kręcono sceny do „Janosika”, był on także planem zdjęciowym słynnego serialu pt. „Wakacje z duchami”, stanowiącego adaptację książki przygodowej Adama Bahdaja dla młodzieży. Tło literackiej opowieści nawiązuje do legendy o księżniczce Brunhildzie i księciu Bolesławie, który w ataku złości na pretensje

Zamek Dunajec w Niedzicy | fot. Kamil Sorocki

Bajkowe widoki wiosną | fot. Dominika Zaręba

żyjącej rozrzutnie żony odepchnął ją tak, że wypadła z okna prosto do zamkowej studni. Zrozpaczony książę biegał po zamku, wołając: „Przebac mi, Brunhildo”, aż pewnego dnia z otchłani studni usłyszał głos: „Przebaczam ci, Bogusławie łysy”. Następnego dnia książę obudził się bez swoich gęstych kruczocharnych włosów. Duchy nieszczęsnej pary książęcej wciąż grasują na zamku...

Niedzica-Zamek, ul. Zamkowa 2, informacje o godzinach otwarcia i biletach: www.zamekniedzica.pl. Do zwiedzania udostępniono zamek, wozownię i spichlerz.

Legenda zaczerpnięta ze strony www.pieniny.net.pl

Zamek w Czorsztynie

Wznoszący się na skale ok. 50 m nad taflą wody, stał się dominantą krajobrazową i ikoną Jeziora Czorsztyńskiego. Początkowo był twierdzą graniczną, strzegącą traktu handlowo-dyplomatycznego na Węgry, zwanego Via Magna. Fundatorką grodu mogła być księżna Kinga, żona Bolesława Wstydliwego. W kronikach Jana Długosza można przeczytać, że królewscy małżonkowie schronili się tutaj przed najazdami Tatarów. Jednym z jego właścicieli był także słynny rycerz Zawisza Czarny.

Zamek był dla królów miejscem odpoczynku podczas podróży lub schronieniem w czasie wojen. Gościli w nim: Kazimierz Wielki, Ludwik Węgierski, Władysław Jagiełło, Władysław Warneńczyk czy wreszcie Jan Kazimierz, uciekający przed Szwedami. Ostatnimi właścicielami zamku i dóbr czorsztyńskich była rodzina Drohojowskich (od 1819 do 1945 r.).

Zamek w Czorsztynie | fot. Kamil Sorocki

Zabytkiem opiekuje się Pieniński Park Narodowy. Do zwiedzania udostępnione są ruiny zamku średniego i górnego, renesansowa baszta Baranowskiego i Zieleniec. Z tarasów zamku rozciąga się panorama Jeziora Czorsztyńskiego, Pienin Spiskich i Tatr, a z baszty widok na Podhale, Gorce i Pieniny Czorsztyńskie. Opodal ścieżki na zamku dolnym występują rzadkie rośliny, wśród nich endemiczny pszonak pieniński kwitnący na żółto. Można tu także zobaczyć piękne motyle z gatunku niepylak apollo, o białych plamkowanych skrzydłach, jednego z największych w Polsce. Podziemia zamku wciąż skrywać mają skarby – skrzynie ze złotem, dukatami i drogimi kamieniami. Krąży legenda o dwóch młodzieńcach, którzy wyruszyli na poszukiwanie skarbu w noc świętojańską i zaginęli.

Informacje zaczerpnięto ze stron: www.zamekwczorsztynie.pl i www.pieniny.pl; tu znajdziemy także godziny otwarcia i informacje o biletach.

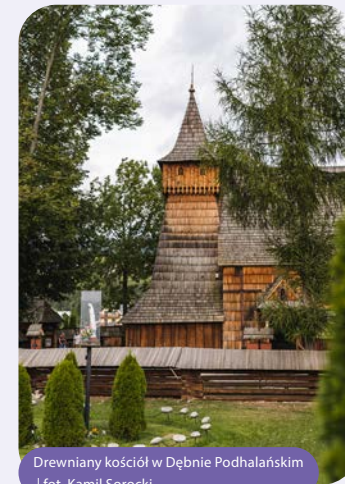
Osada Turystyczna Czorsztyn w Kluszkowcach

Na brzegu jeziora, na półwyspie Stylchyn powstał kompleks zabytkowych drewnianych budynków z XIX i początków XX w., przeniesionych tu z miejsc zalanych przez zbiornik – z miejscowości Maniowy, Czorsztyn i Kluszkowce. Wiejskie chałupy, budynki gospodarcze, drewniane pensjonaty i wille oraz kamienne piwniczki tworzą obszar przypominający skansen. Część z nich jest udostępniona turystycznie jako miejsca noclegowe i gastronomiczne. To bardzo widokowe miejsce – przy dobrej przejrzystości powietrza można stąd zobaczyć jednocześnie panoramy aż pięciu parków narodowych: Gorczańskiego, Pienińskiego, Tatrzańskiego (polskiego i słowackiego) oraz Babiogórskiego, a także sylwetki średniowiecznych zamków w Niedzicy i Czorsztynie. Obok Osady znajduje się przystań Podhalańskiego Towarzystwa Żeglarskiego, przy której biegnie nasza trasa rowerowa.

Kluszkowce, półwysp Stylchyn

Osada Turystyczna Czorsztyn | fot. Kamil Sorocki

Drewniany kościół w Dębnie Podhalańskim | fot. Kamil Sorocki

Kościół pw. św. Michała Archanioła w Dębnie Podhalańskim – zabytek światowego dziedzictwa UNESCO

Unikatowy XV-wieczny zabytek architektury drewnianej położony jest pomiędzy ujściem Białki do Jeziora Czorsztyńskiego a Doliną Dunajca. Budynek jest orientowany, jak wszystkie kościoły średniowieczne. Wzniesiono go głównie z drewna iglastego: modrzewiowego i jodłowego, bez użycia gwoździ, a belki, ułożone na zrąb, umacniane były drewnianymi kołkami. Wyróżnia się wieża z izbicą (nawieszoną kondygnacją) zwieńczoną ostrosłupowym hełmem. Jednokalenicowy dach i wieża kryte są gontem, a środek dachu zdobi wieżyczka zwana sygnaturką

Zabytkowe wnętrze kościoła w Dębnie Podhalańskim | fot. Kamil Sorocki

z dzwonowatym hełmem (w sygnaturkach umieszczano najmniejszy dzwon kościoła). Prezbiterium i nawę otaczają kryte podcienia zwane sobotami. Kościół ogrodzony jest niskim drewnianym płotem o owalnym kształcie, strzegą go stare drzewa. Z daleka przypomina nieco obiekt obronny.

Prawdziwe klejnoty skrywa wewnątrz świątyni – na czele z najstarszą w Europie zachowaną w całości polichromią na drewnie (z ok. 1500 r.). Jak czytamy na stronie parafii: *Pokrywa ona niemal całe wnętrze świątyni. Doliczono się 77 motywów występujących w 12 układach i 33 wariantach kolorystycznych! Atrakcyjne są przedstawienia zbrojnych postaci na koniach, ścigających jelenia oraz św. Jerzy (w rycerskim stroju) zabijający smoka. W ołtarzu głównym zobaczymy tryptyk (1. ćwierćwiecze XVI w.), jeden z najcenniejszych zabytków gotyckiego malarstwa tablicowego. Obraz główny, przedstawiający Matkę Bożą z Dzieciątkiem Jezus w otoczeniu św. Michała Archanioła*

i św. Katarzyny Aleksandryjskiej, jest powszechną w średniowieczu kompozycją zwaną Świętą Rozmową (Sacra Conversazione). Jednak bardziej realistyczny sposób przedstawienia postaci i bardziej miękki rysunek, zapowiadają już nowy styl – renesans.

Dębno Podhalańskie, ul. Kościelna 42,
informacje o zwiedzaniu:
www.debno.jdm.host

Najważniejsze imprezy lokalne

- **Śpiskie Zwyki**, konkurs gawędziarzy, instrumentalistów, śpiewaków oraz prezentacji zwyczajów i obrzędów kulturowych na Spiszu, Niedzica, Niedzica-Zamek, styczeń/luty
- **Małopolska Joyride**, Kluszkowce, maj
- **Przeгляд Folkloru Pienin – Gorców – Podhala „Nuta Dunajca”**, Maniowy, czerwiec
- **Frydman Triathlon**, Frydman, czerwiec
- **Śpiska Watra**, Niedzica, lipiec
- **Festyn Krempaski**, Krempachy, lipiec
- **Święto Instrumentów Pasterskich**, Kluszkowce, lipiec

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Spiska Kraina

W rodzinnym parku rozrywki w Niedzicy znajduje się park miniatur z najważniejszymi zabytkami Podtatrza, w tym zamku Dunajec, zamku Czorsztyn czy kościoła w Dębnie, a także zabytkami słowackiego Spiszu, m.in. Lubowli.

Niedzica, ul. Widokowa 5, tel. +48 18 307 00 07, www.spiskakraina.pl

Zwiedzanie Zespołu Elektrowni Wodnych Niedzica

Zwiedzanie elektrowni rozpoczyna się od wizyty w pawilonie wystawowym,

w którym zobaczymy film o zaporze, wystawy i ekspozycje tematyczne.

Niedzica, ul. Widokowa 1, tel. +48 18 261 01 44, www.zew-niedzica.pl

Ekomuzeum Dziedziny Dunajca

Na Spiszu, w gorczańskiej części Podhala i Pieninach (gminy Czorsztyn, Łapsze Niżne, Nowy Targ i słowacki Czerwony Klasztor) powstało transgraniczne **Ekomuzeum Dziedziny Dunajca**, które organizuje i promuje ofertę wycieczek i warsztatów opartą o lokalne dziedzictwo przyrodnicze, kulturowe i historyczne.

Ekomuzeum Dziedziny Dunajca,
Stowarzyszenie Sprężyna – Centrum Edukacji Nieformalnej, Kluszkowce,
Mizerna 144, tel. +48 512 858 176,
www.sprezyna.org (za pośrednictwem Stowarzyszenia można także pożyczyć rowery).

Joy Ride Bike Park w Kluszkowcach

Na górze Wdżar, na terenie ośrodka narciarskiego Czorsztyn-Ski, działa park rowerowy z trasami dla początkujących, średniozaawansowanych i zaawansowanych rowerzystów.

Kluszkowce, ul. Kamieniarska 30a, tel. +48 18 265 06 01, www.czorsztyn-ski.com.pl

Widok na Babią Górę nad Jezioro Czorsztyńskiego | fot. Dominika Zareba

Z wizytą w bacówce na Szlaku Kultury Wołoskiej

Zapraszamy do bacówki | fot. Kamil Sorocki

W Bacówce na Polanie Majerz spotkamy prawdziwych juhasów i zobaczymy, jak żyją na halach pośród lasów i górskich szczytów oraz jak powstają pasterskie przysmaki. Właściciel bacówki Wojciech Komperda jest jednym z twórców Slow Food Polska, a także bacą z ojca i dziadka. Ma pod opieką ok. 800 owiec. Na otaczającej bacówkę polanie prowadzony jest kulturowy wypas owiec. Dziedzictwo pasterskie przyniósł tu w XIV i XV w. Wołosi, którzy łukiem Karpat przybyli na te tereny z Siedmiogrodu.

Jakie smakołyki czekają na nas w bacówkach?

- **oscypek** – twardy wędzony ser z mleka owczego o wrzecionowatym kształcie, zawdzięczający

charakterystyczny kształt i zdobienie rzeźbionym drewnianym obręczom, którymi ściska się serową masę (uformowany ser moczy się w solance, a na końcu wędzi w dymie ogniska pod dachem szałas od 3 do 14 dni);

- **bryndza** – miękki ser podpuszczkowy z mleka owczego o intensywnym, słonym smaku, wytwarzany przez oddzielanie

Pożywna żętyca | fot. Kamil Sorocki

W ekologicznej bacówce | fot. Kamil Sorocki

- skrzepu, mielenie, solenie, ubijanie i dojrzewanie;
- **bundz** (bunc) – ser podpuszczkowy z owczego mleka o łagodnym smaku;
- **żętyca** (żentyca) – serwatka powstała w trakcie ogrzewania na ogniu mleka owczego; po wyjęciu skrzepu gotuje się ją przez ok. godzinę, a następnie – studzi; bacowie piją żętycę schłodzoną, świeżą lub skwaszoną po kilku dniach, jest bardzo pożywna;
- **redykołka** – mały serek robiony z resztek sera pozostających po wyrobieniu oscypków; ich „młodsza siostra”, niegdyś popularna jako upominek dla dziewczyn od juhasów;
- sery wyrabiane z mleka krowiego, np. **gołka** (w formie walca) i **korbacze** (w kształcie nitki splecionych w warkocz).

Oscypek i bryndza podhalańska są produktami regionalnymi chronionymi w Unii Europejskiej (Chroniona Nazwa Pochodzenia). Żętycę znajdziemy na liście polskich produktów tradycyjnych.

Dziedzictwo kultury wołoskiej jest prezentowane w ramach międzynarodowego

Szlaku Kultury Wołoskiej, którego celem jest udostępnianie żywego świadectwa kultury pogranicza w Karpatach.

Bacówka na Polanie Majerz, Czorsztyn, Pieniński Park Narodowy, szlak pieszy niebieski

- O kulturze wołoskiej, obrzędach, świętach pasterskich, muzyce, architekturze, a nawet o dzwonek pasterskich przeczytajcie więcej na stronie Szlaku Kultury Wołoskiej: <https://szlakwołoski.eu>.
- Informacje zaczerpnięte z publikacji „Szlak Oscypkowy”: www.malopolska.pl

Koniecznie musisz spróbować

produktów pasterskich na Szlaku Kultury Wołoskiej – bacówki znajdują się m.in. na Polanie Majerz, w Dursztynie, Łapszach Niżnych i Łapszach Wyżnych

dań regionalnych ze Spiszu, takich jak:

- **kwaśnica** (kapusta po góralsku),
- **hałuski i tarcioki** (ziemniaczane kluski),
- **moskole** (placki z gotowanych ziemniaków),
- **flaki z kwakami** (kwaki to brukiew – gruby korzeń uprawiany w małych gospodarstwach rolnych) czy
- **pstrągi** z potoków górskich, dostępnych np. podczas lokalnych imprez kulturalnych

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI I OBIEKTY GASTRONOMICZNE

KLUSZKOWCE, MANIOWY, SZLEMBARK

**Chatki Qdlatki i Tawerna Kapi-
tańska**, Kluszkowce-Plaża, ul. Przed-
szkolaków 3, tel. +48 609 264 633,
www.chatki-qdlatki.pl

Wyskocz Na (plaża, bar, wypożyczal-
nia sprzętu i pole campingowe), Ma-
niowy bez nr, tel. +48 507 681 127,
www.wyskoczna.pl

Koza u woza (glamping, ekospa i sery
kozie), Szlembark, ul. Wojtyły 64, tel. +48
730 900 145, www.kozauwoza.pl

CZORSZTYN

Willa Jasna (na szlaku Małopolska Wieś
Pachnąca Ziołami), Czorsztyn, ul. Dro-
hojowskich 7, tel. +48 18 265 03 66,
www.czorsztyn.com.pl

FRYDMAN

Camping Łęg, Frydman, ul. Nowo-
tarska bez nr., tel. + 48 507 337 019,
www.frydman.pl

Certyfikowane Miejsca Przyjazne Rowerzystom:

[https://narowery.visitmalopolska.pl/pl/
miejsca-przyjazne-rowerzystom](https://narowery.visitmalopolska.pl/pl/miejsca-przyjazne-rowerzystom).

Więcej ofert noclegów w gospodarstwach
agroturystycznych i innych obiektach
znajdziecie na stronach: www.czorsztyn.com,
www.turystyka.lapszenizne.pl,
www.ugnowytarg.pl

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- pociągiem Kraków – Nowy Targ;
potem dojazd rowerem po
VeloDunajec
- autobusem z Krakowa do
Kluszkowiec, Czorsztyna lub
Niedzicy przez Nowy Targ;
na miejscu można skorzystać
z oferty wypożyczalni rowerów,
np. Joyride w Kluszkowcach:
www.joyride.pl lub Sprężyna
w Maniowach: www.sprezyna.org

LEKTURY NA DROGĘ

- „Wakacje z duchami”, Adam
Bahdaj (1. wydanie 1962 r.
z ilustracjami Bohdana Butenki,
Wyd. Nasza Księgarnia) – powieść
przygodowa dla młodzieży,
w której trójka przyjaciół
o ksywach Paragon, Mandżaro

i Perełka odkrywa tajemnice
związane z zamkiem położonym
nad jeziorem.

- „Opowieści o zamku niedzickim”,
Irena Szydłak-Sobała, Seweryn
Mściwujewski, Wyd. Forma.
- „Ciotka, lichy i niedzickie
zamczycho”, Aga Paszkot-Zgaga,
Wyd. Pellegrina.
- „Szlak Kultury Wołoskiej.
Przewodnik”: <https://szlakwołoski.eu>.

OBEJRZYJ I POSŁUCHAJ

- „Wakacje z duchami”, serial
telewizyjny (1971) na podstawie
powieści Adama Bahdaja pod tym
samym tytułem. Sceny kręcono
m.in. na zamku w Niedzicy.
- Filmy z tras VeloMałopolska
dostępne na stronie
<https://narowery.visitmalopolska.pl>

ZAGRAJ

Questy: Cuda malowane
na Zamagurzu, Spacer po
Trybszu, Spacer z Mieczysławą
Faryniak po Dursztynie, Spacer
z błogosławionym po Łapszach,
Z szumem wodospadu po Kacwinie,
Niedzica – 700 lat tradycji i historii
Dostępne na stronie:
www.questy.org.pl

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

NIEDZICA

Informacja Turystyczna, Niedzica,
ul. Widokowa 3 (przy pawilonie
wystawowym obok korony zapory),
tel. +48 18 261 01 31,
www.turystyka.lapszenizne.pl

Przy baczówce w Dursztynie | fot. Kamil Sorocki

Zagórzańskie Dziedziny – łączące Gorce
z Beskidem Wyspowym **161**

Natura i kultura u zbiegu Popradu
i Dunajca **197**

Szlakiem wód mineralnych w Beskidzie
Sądeckim **231**

Cztery pory roku w Beskidzie Niskim **255**

Śladami dawnych zawodów i rzemiosł
na ziemi gorlickiej **283**

RE GION SĄ DEC KI

Zagórzańskie Dzia dziny – łączące Gorce z Beskidem Wyspowym

Mszana Dolna

Mszana Górna

Lubomierz

Kasina Wielka

Kasinka Mała

Niedźwiedź

Poreba Wielka

Gorczyński Park Narodowy

Okolice Zagórzańskich Dzia dzin:

Dobra, Limanowa, Tymbark, Szczyrzyc

Współautorka rozdziału: Magdalena Polańska

Współpraca: Małgorzata Józefiak, Gorczyński Park Narodowy

Zagórze łączy Beskid Wyspowy i Gorce. Splatają przyrodę z niezwykłymi krajobrazami. Wiążą tradycje pasterskie, rzemiosło, kulturę i sztukę. Scalają pasje, emocje i ducha Górali Zagórzeńskich. Region warto odwiedzać przez cztery pory roku, od wschodu do zachodu słońca, obserwując, jak bajkowo zmieniają się kolory natury, paleta krajobrazów i klimatów zagórzeńskiej krainy. Przemierzając ścieżki wydeptane przez Władysława Orkana, bacę Bulandę i Justynę Kowalczyk, nasi odkrywcy poczują się zagórzeńskimi mistrzami, pisarzami, bacami, zielarzami... Na wędrowców czekają malownicze szczyty Beskidu Wyspowego: Śnieżnica, Lubogoszcz, Szczebel, Jasień, Ćwilin czy gorczański Kudłoń – wszystkie z cudownymi wieloplanowymi widokami, których nie można spotkać nigdzie indziej! Ekoturysty chętnie wezmą udział w oryginalnych warsztatach rękodzielniczych, muzycznych, przyrodniczych, edukacyjnych albo piknikach zagórzeńskich. „Na wynos” zabiorą skarby – wiedzę, wspomnienia, osobiście wykonane pamiątki. Miłośnicy dobrej kuchni opartej na lokalnych, naturalnych produktach znajdą tu zagórzeńskie smaki zachowane w tradycyjnych potrawach, takich jak: sapka, zupa z korpeli, kołoc z bryndzą albo pierogi z suszonymi śliwkami. Pasjonaci tego zakątka stworzyli markę Zagórzeńskie Dziedziny skierowaną do miłośników gór spragnionych natury i prostoty, daleko od miasta i szosy.

Zapraszamy na niespieszne wędrowki o każdej porze roku. Zanurcie się w lesie, poczujcie bliskość drzew i rytm przyrody. Dajcie się uwieść Zagórzeńskim Dziedzynom. Odkrywajcie je pasjami! To... dziedzinnie proste!

Ekowycieczka rekomendowana dla:

rodzin z dziećmi i grup wielopokoleniowych

aktywnych seniorów

indywidualnych podróżników poszukujących autentycznych klimatów miejsca

oferta całoroczna | weekendowa | wycieczki jednodniowe

Zagórze Działy -
Łączące Gorce z Beskidem Wyspowym

0 5 km

Ochoćnica
Górna

MIKROWYPRAWY

1. Tam, gdzie bacował Bulanda

1,2 km (quest) 45 min. (quest) trasa łatwa (quest) trasa średnia (pieszo) quest pieszo
11,5 km (pieszo) 3,5 h (pieszo)

etap 1: Lubomierz, os. Szczypty – trasa questu

etap 2: przełęcz Przysłop – polana Trusiówka – Papieżówka – polana Jaworzyna Kamienicka – powrót tą samą drogą

Powędrujemy śladami Bulandy, gorczańskiego czarodzieja, który bacował na Jaworzynie Kamienickiej. Jeśli mamy mniej czasu albo podróżujemy z małymi dziećmi, możemy przejść tylko fragment szlaku, np. z przełęczy Przysłop do polany Trusiówka i/lub Papieżówki.

Pierwsza część wycieczki to 1,2-kilometrowa trasa zagadek w okolicach osiedla Szczypty w Lubomierzu – podążamy zgodnie ze wskazówkami

questu **Z Bulandą po Lubomierzu**. Drugi etap zaczyna się na **przełęczy Przysłop** (Przysłop Lubomierski, 750 m n.p.m.), w miejscu, gdzie Beskid Wyspowy wita się z Gorcami. Mówi się tu o zaślubinach tych dwóch malowniczych pasm karpackich. Na przełęczy znajdziemy parking i lokalny kiosk z produktami spożywczymi i pamiątkami.

Wędrujemy w kierunku **polany Trusiówka w Lubomierzu-Rzekach**. Jest

Bulandowa kapliczka | fot. Dominika Zaręba

Gorczańskie lasy | fot. Bogdan Skrzekut

tu przestrzeń biwakowa, gdzie można ustawić namiot, wyposażona w wygodne altanki, ławy, stoły i miejsca na ognisko oraz dwa parkingi. W sezonowym bufecie zakupimy napoje, przekąski, lokalne rękodzieło, mapy i przewodniki, a latem weźmiemy udział w warsztatach twórczych. Rozpoczyna się tu trasa **questu Dolina Potoku Kamienica** – polecana dla rodzin z dziećmi.

Przekraczamy most i wchodzimy na niebieski szlak, który prowadzi **Doliną Kamienicy** w głąb **Gorczańskiego Parku Narodowego**. Rozkoszując się szumem jednej z najpiękniejszych górskich rzek, podziwiając osobliwości gorczańskiej flory i fauny, idziemy bardzo wygodną drogą spacerową do **szłaśu**

Papieżówka. Jest to budynek, który pierwotnie pełnił funkcję schronu dla robotników leśnych. W sierpniu 1976 r. ówczesny metropolita krakowski kardynał Karol Wojtyła spędził w nim dwa tygodnie, odbywając rekolekcje. Do końca pobytu nikt nie zorientował się, kim jest tajemnicza osoba mieszkająca samotnie w tak skromnych warunkach. Wyposażenie schronu stanowiły jedynie: stół z surowych desek, zydeł z pnia i prycza, a kamienny bruk przed wejściem ułożył sam przysły papież.

Po krótkim odpoczynku w tym urokliwym miejscu ruszamy dalej. Po ok. 200 m odbijamy w lewo, zostawiając niebieski

szlak i wkraczamy na szlak spacerowy. Mijamy **wychodnie skalne Czuby Groń i Skalny Gronik**, podziwiamy Dolinę Kamienicy i pniemy się w górę. Po ok. 2,5 godz. marszu dochodzimy do polany **Jaworzyna Kamienicka** położonej na północno-wschodnich zboczach szczytu o tej samej nazwie (1288 m n.p.m.). Charakterystycznym punktem polany jest biała **kapliczka** zwana **Bulandową**, wybudowana przez bacę Tomasza

Chilpałę w 1904 r. To najstarszy zabytek sakralny na terenie Gorczańskiego Parku Narodowego. Niezwykle są widoki rozciągające się z polany – na pobliskie gorczańskie szczyty Kudłonia i Gorca, pasmo Beskidu Wyspowego i Sądeckiego oraz Dolinę Kamienicy. Wytrwali wędrowcy mogą powędrować stąd aż na Turbacz przez Polanę Gabrowską i Hałą Długą (zielonym, a następnie czerwonym szlakiem, 3,6 km, ok. 1 h 10 min.).

2. Lubogoszcz – lubo gości

1,5 km (quest) 5,5 km w jedną stronę (pieszo, nordic walking)	1,5 h (quest) 2,5 h (pieszo, nordic walking)	trasa łatwa	quest	pieszo	nordic walking

Kasinka Mała, os. Świątkówka – trasa questu Baza Lubo Gości (początek przed bramą bazy) – Baza Szkoleniowo-Wypoczynkowa „Lubogoszcz” – Lubogoszcz

Na Lubogoszcz wyruszamy czarnym szlakiem z małego parkingu zlokalizowanego nad **osiedlem Świątkówka** w **Kasince Małej**. Spacerkiem

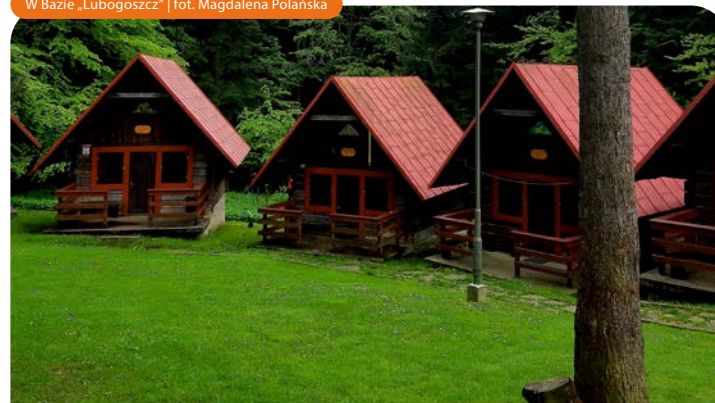
docieramy do pierwszego wzniesienia. Tam proponujemy krótki odpoczynek z długim zachwytem. Podobno w życiu nie należy oglądać się za siebie. Tutaj

Kim był Bulanda?

Bulanda, czyli **Tomasz Chilpała** (ok. 1830–ok. 1912/1913) urodził się w Szczawie, a po ślubie zamieszkał w Lubomierzu. Na Jaworzynie Kamienickiej pasł luźne stada owiec i używał swojej tajemnej wiedzy do leczenia ludzi i zwierząt, rozstrzygania sporów międzyludzkich oraz czynienia dobra. Dlatego nazwany został czarodziejem gorczańskim lub sabałą górceckim. Z datków, które przynosili mu wdzięczni ludzie, ufundował dwie kapliczki: jedną przy swoim domu w Lubomierzu, drugą na polanie Jaworzyna Kamienicka, gdzie wypasał owce.

W Bazie „Lubogoszcz” | fot. Magdalena Polańska

W magicznym lesie | fot. Kamil Bańkowski

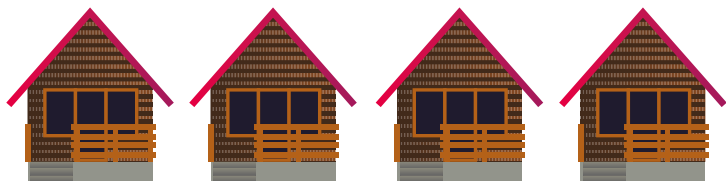
jednak złamiemy na chwilę tę zasadę, bo oto naszym oczom ukaże się majestatyczny Szczebel, u którego stóp rozlokowała się Kasinka Mała z Dolną Raby. Patrząc w drugą stronę, zobaczymy Mszaną Dolną, a dalej Gorce z Turbaczem.

Upojeni tymi pejzażami, wspinamy się lekko pod górę, aby po ok. 20 min dotrzeć do mostku, z którego widać już Bazę „Lubogoszcz”. To tutaj wita nas Jasiek, Góral Zagórzański, który poprowadzi nas do Bazy trasą **questu Baza Lubo Gości**, po drodze opowie arcy-ciekawe historie, a w nagrodę za wytrzymałość obdaruje nas prawdziwym skarbem! Po takiej rozgrzewce należy się uczta – cielesna i duchowa. Słynna kuchnia w Bazie zaserwuje nam zagórzańskie specjały, którymi zajada

się sam Karol Wojtyła, bywający w tym zakątku: sapkę, zupę z korpiewi, pierogi z suszonymi śliwkami czy razowy kołoc z bryndzą. Można tu także skorzystać z warsztatów rękodzielniczych albo wybrać się na spacer przyrodniczy.

Bardziej wytrwali wędrowcy pójdą dalej czarnym, a następnie czerwonym szlakiem na szczyt **Lubogoszcza**, który ma aż trzy wierzchołki, z których najwyższy mierzy 968 m n.p.m.

W Kasince Małej warto zobaczyć murowany neogotycki **kościół pw. Nawiedzenia NMP**, zaprojektowany przez znanego architekta Jana Sas-Zubrzyckiego, który na przełomie XIX i XX w. stworzył i przebudował wiele świątyń w południowej Polsce, kreując polski styl narodowy, oparty o neogotyki (zob. s. 466–467).

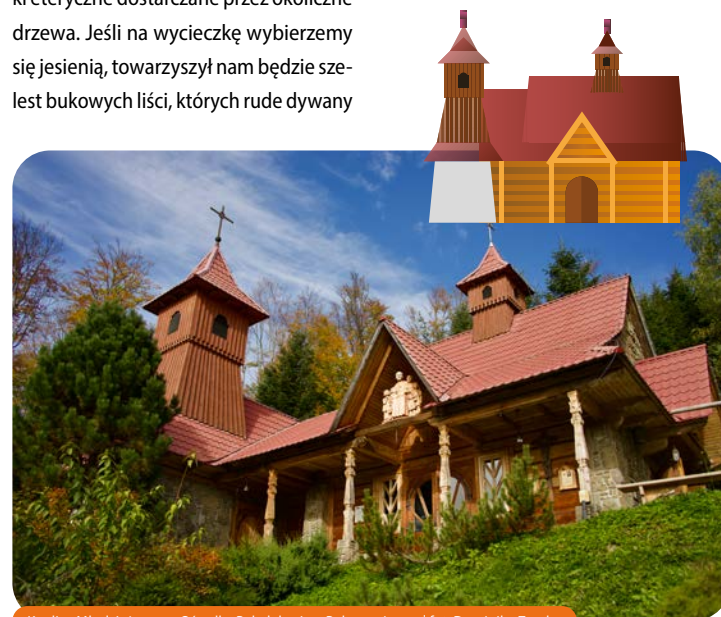
3. Śnieżnica zachwyca

3,3 km w jedną stronę
 1,5 h
 trasa łatwa
 pieszo
 nordic walking

Przełęcz Gruszowiec, parking – Młodzieżowy Ośrodek Rekolekcyjno-Rekreacyjny na Śnieżnicy – górna stacja kolejki Kasina Ski&Bike Park – Śnieżnica

Wyprawę na Śnieżnicę zaczynamy na parkingu zlokalizowanym na przełęczy Gruszowiec (679 m n.p.m.). Wspinamy się zielonym szlakiem, który będzie nam towarzyszył na sam szczyt. Chociaż początek trasy spowoduje lekką zadyszkę, jej kolejne etapy pozwolą na spokojną kontemplację beskidzkich uroczysk. Oddechamy pełną piersią, wchłaniając olejki eteryczne dostarczane przez okoliczne drzewa. Jeśli na wycieczkę wybierzemy się jesienią, towarzyszył nam będzie szeslest bukowych liści, których rude dywany

rozsypane są wówczas na całej trasie. Dłuższy odpoczynek czeka nas w **Młodzieżowym Ośrodku Rekolekcyjno-Rekreacyjnym na Śnieżnicy**, który znany jest ze swojej kuchni – na czele ze słynnym w okolicy bigosem, a także zagórzańskimi potrawami, zwłaszcza pierogami z suszonymi śliwkami. Warto zajrzeć do **kaplicy pw. Matki Boskiej**

Kaplica Młodzieżowego Ośrodka Rekolekcyjno-Rekreacyjnego | fot. Dominika Zaręba

Śnieżnej urządzonej w stylu regionalnym. Na terenie ośrodka znajdziemy miejsce na ognisko, boisko sportowe; można także skorzystać z oferty warsztatów przyrodniczych, edukacyjnych, muzycznych, plastycznych i rękodzielniczych. Kupimy tu pamiątki regionalne, które wyszły spod ręki Zagórzan.

Przed nami kolejne 20 min. spaceru w kierunku górnej stacji wyciągu krzesłkowego **Kasina Ski&Bike Park** (www.kasinaski.pl). Przy pięknej pogodzie zobaczymy stąd pasmo Lubomira i łysiny oraz Lubogoszcz. Można zjechać kolejką do dolnej stacji w Kasinie Wielkiej. Tutaj dużą atrakcją jest filmowy **budynek stacji kolejowej** oraz **kościół pw. św. Marii Magdaleny**

z XVII w., znajdujący się na Szlaku Architektury Drewnianej.

Z górnej stacji wyciągu wspinamy się zielonym i niebieskim szlakiem na szczyt **Śnieżnicy** (1007 m n.p.m.). Niestety jest on zalesiony, ale ok. 500 m pod nim zlokalizowana jest polana widokowa, z której rozciągają się przepiękne pejzaże. Jeśli szczęście nam dopisze, będziemy świadkami startu lub lotu paralotniarzy. Miejscowi nazywają Śnieżnicę Widlatą Górą, ponieważ ma ona trzy niemal równorzędne szczyty – główny, nazwany Na Budaszowie oraz dwa pozostałe, królujące nad Dobrą: Wierchy i Nad Stambrukiem. Na przełęcz Gruszowiec można wrócić szlakiem niebieskim (jest on bardzo stromy).

Stacja kolejowa w Kasinie Wielkiej

Budynek przystanku kolejowego w Kasinie Wielkiej stał się miejscem akcji wielu filmów, wśród nich były m.in.: „Lista Schindlera”, „Katyń”, „Boże skrawki”, „Karol. Człowiek, który został papieżem” czy „Szatan z siódmej klasy” w wersji z 2006 r. W ostatnim czasie stacja stanowiła plener dla historycznego serialu „Szpiedzy w Warszawie”, a także do filmu „Piłsudski”. Atuty zagórzeńskiego odcinka kolei dostrzegł również Borys Lankosz, reżyser nowego serialu kryminalnego „Erynie” powstającego na podstawie książki Marka Krajewskiego. Kasina Wielka to najwyższej położona w Polsce stacja na trasie Galicyjskiej Kolei Transwersalnej. W okresie letnim przejeżdża przez nią pociąg retro.

Można stąd wyruszyć na wyprawę po skarb trasą **questu Spacer z Jaśkiem pod Śnieżnicą** (1 h 15 min, 1,7 km).

Pociąg retro w Kasinie Wielkiej | fot. Bogdan Skrzekut

4. Magiczny Ćwilin

3,5 km w jedną stronę 1,5 h trasa łatwa pieszo nordic walking

Wilczyce – droga różańcowa – Ćwilin

Takich widoków się nie zapomina! Dla nich warto zarwać kawałek nocy, aby na szczycie przywitać wyjątkowy wschód słońca albo zobaczyć, jak spośród mroza mgieł, niczym wyspy, wynurzają się wierchołki Beskidu Wyspowego i Gorców. Na tę wyjątkową, magiczną górę można dotrzeć wieloma szlakami. My proponujemy wędrowkę łagodną trasą, nieoznaczoną na mapie, ale pokrywającą się ze stacjami tzw. **drogi różańcowej z Wilczyc.**

Nagrodą będą przepiękne, wieloplane panoramy, którymi Ćwilin częstuje nas szczydrze. Zobaczymy stąd m.in. Ostrą, Mogielicę, Lubań, Jasień, Gorc, Kudłoń czy Turbacz. Zachwyca też widok Lubonia Wielkiego i Szczębla, a jeśli szczęście nam dopisze i widoczność będzie dobra, nasze oczy dostrzegą pasma Beskidu Sądeckiego i Magury Spiskiej, Pasma Babiogórskie ze swoim najwyższym szczytem Diablakiem oraz całą grań Tatr.

Magiczny Ćwilin | fot. Bogdan Skrzekut

5. Trasa mistrzowska Justyny Kowalczyk

26 km

10 h (pieszo)
5 h (biegiem)

trasa trudna

pieszo

biegiem

Kasina Wielka – polana Mogiła – Lubogoszcz – Mszana Dolna – Czarny Dział – Ćwilin – przełęcz Gruszowiec – Śnieżnica – Kasina Wielka

Najbardziej znana i rozpoznawana w świecie Zagórzanka, multimedalistka i mistrzyni olimpijska **Justyna Kowalczyk-Tekieli** zaproponowała mistrzowską wycieczkę po Beskidzie Wyspowym. Wędrówkę zaczynamy w centrum **Kasiny Wielkiej**, jej rodzinnej miejscowości. Wzdłuż drogi głównej idziemy lub podbiegamy na **polanę Mogiła**, skąd kierujemy się na dosyć strome podejście czerwonym szlakiem na **Lubogoszcz** (968 m n.p.m.). Po drodze podziwiamy panoramę Beskidu Wyspowego i Gorców, a nawet Tatr. Kontynuując wyprawę,

zbiegamy zielonym szlakiem do **Mszany Dolnej**, a następnie żółtym szlakiem przez Czarny Dział udajemy się prosto na **Ćwilin** (1072 m n.p.m.). Roztaczające się wkoło górskie, wieloplanowe pejzaże, z pewnością długo pozostaną w naszej pamięci.

Teraz czeka nas niebieski szlak na **przełęcz Gruszowiec**. Na tym odcinku trzeba się zmierzyć z jedną z bardziej stromych ścieżek w Beskidach. Kontynuujemy trekking lub jogging, tym razem za cel obierając szczególną dla naszej mistrzyni górę – **Śnieżnicę**

Beskid Wyspowy jak malowany | fot. Kamil Bańkowski

Panorama Mszany Dolnej | fot. Kamil Sorocki

(1006 m n.p.m.). Stamtąd już przystawiając rzut beretem do mety naszej wyprawy. Niebieskim szlakiem zbiegamy do **Kasiny Wielkiej**. Po drodze pokonaliśmy 26 km i 1700 m przewyższenia.

Stolicą Zagórzan jest **Mszana Dolna**. Możemy tu przysiąść na Rynku i podziwiać

oryginalną XIX-wieczną zabudowę. Obok wznosi się charakterystyczny dla miasteczka neogotycki **kościół pw. św. Michała Archanioła** z niezwykłym wnętrzem – zwłaszcza malowidłami ściennymi i witrażami. Autorem polichromii jest ukraiński malarz Julian Makarewicz. Przy ulicy

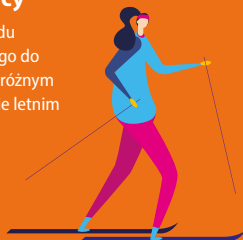
Muzykowanie przy kościele w Kasinie Wielkiej | fot. Dawid Śmieszek

Narciarskie trasy biegowe wokół Mogielicy

Niedaleko od Zagórzeńskich Dziejzin, u stóp królowej Beskidu Wyspowego – **Mogielicy** (1171 m n.p.m.), szczytu należącego do Korony Gór Polski, powstały trzy narciarskie trasy biegowe o różnym stopniu trudności, z których najdłuższa liczy 21 km. W sezonie letnim są one uzupełnieniem sieci szlaków turystycznych, ścieżek rowerowych i konnych.

Więcej informacji na stronie:
<http://trasamogielica.pl>

Centrum Obsługi Ruchu Turystycznego przy LKS „Zalesianka” w Zalesiu prowadzi wypożyczalnię sprzętu sportowego: nart z butami do biegów, rowerów górskich, kijków do nordic walkingu, sprzętu sportowego dla osób z niepełnosprawnościami.

Władysław Orkana mieści się **plac targowy**, który w 2014 r. zdobył Nagrodę Województwa Małopolskiego im. Stanisława Witkiewicza za najlepsze, współczesne realizacje architektoniczne sprzyjające

ochronie i kształtowaniu krajobrazu kulturowego Małopolski.

Trasa została opublikowana w magazynie „Na szczytach”, nr 8/2020.

6. Śladami Władysława Orkana

10,5 km

2 h

trasa łatwa

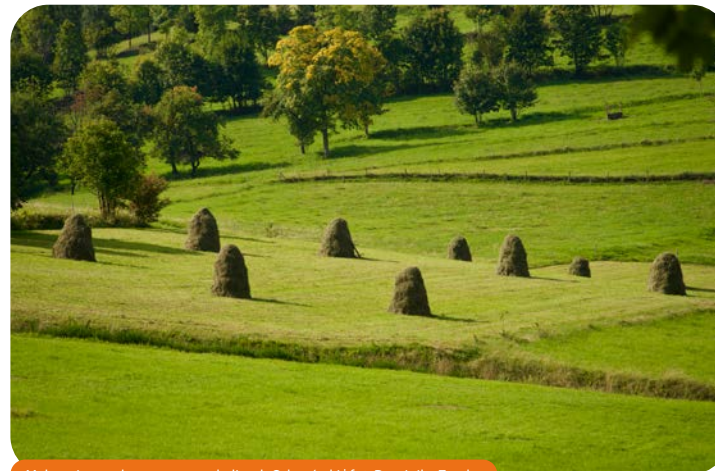
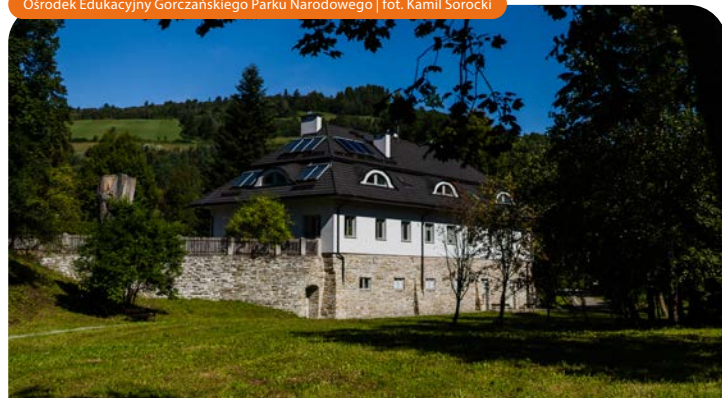
rowerem

nordic walking

Poręba Wielka, Ośrodek Edukacyjny Gorczańskiego Parku Narodowego (GPN) – kaplica św. Rozalii – os. Zagronie – Orkanówka – Niedźwiedź – Poręba Wielka, Ośrodek Edukacyjny GPN

Ośrodek Edukacyjny Gorczańskiego Parku Narodowego | fot. Kamil Sorocki

Malownicze pola uprawne w okolicach Orkanówki | fot. Dominika Zaręba

Po wizycie w **Ośrodku Edukacyjnym GPN** i zwiedzeniu **parku dworskiego hrabiów Wodzickich** wybieramy się na spacer na Orkanową dziedzinę, śladami wybitnego pisarza i piewcy Gorców z okresu Młodej Polski. Trasa prowadzi w większości drogami asfaltowymi.

Na początek kierujemy się na południe, w stronę Koninek. Niebawem zobaczymy znaki niebieskiego szlaku z Rabki-Zdroju, którym podążamy aż do **kapliczki św. Rozalii**. Po drodze zwróćmy uwagę na ślady dawnego budownictwa: drewniane domy z płazów, ozdobione elementami roślinnymi zachowały się wśród współczesnej zabudowy. Na niektórych podwórkach dostrzeżemy również stare zabudowania gospodarcze.

Do kaplicy św. Rozalii dochodzimy po ok. 3 km, stoją przy niej dwie sędziewe lipy. Tutaj rozpoczyna się zielony szlak przez Tobołów na Obidowiec i na Stare Wierchy. My kierujemy się dalej

szlakiem żółtym, po ok. 150 m skręcamy w lewo, w osiedle Zagronie. Po podejściu asfaltową drogą wspinamy się na przełęcz, dobry punkt widokowy na Koninki. Szlak żółty łączy się tu z zielonym. Mijamy przysiółek Pustka, szlaki prowadzą nas ostro w dół do **kapliczki z figurką Matki Bożej z Lourdes**, którą ufundowała matka Orkana Katarzyna Smreczyńska w podziękę za szczęśliwy powrót syna z I wojny światowej. Od kapliczki w prawo aleja jaworów posadzona przez Orkana wiedzie do przepięknej **Orkanówki – Muzeum Biograficznego Władysława Orkana**.

Idziemy dalej zielonym szlakiem, podziwiając widoki na miejscowości Niedźwiedź, Poręba i Konina oraz otaczające wzniesienia: Witów, Adamczykową, Potackową i dalsze szczyty Beskidu Wyspowego. W **Niedźwiedziu** zajrzyjmy na Rynek, przy którym stoi otoczony zielenią **pomnik Władysława Orkana**. Stąd wracamy do Poręby Wielkiej.

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Gorce i Gorczański Park Narodowy

Naprzeciw Tatr, między doliną nowotarską a wężowatą kotliną Raby, wspięło się gniazdo dzikich Gorców. Od romantycznych Pienin odciął je wartki kamieniecki potok, a od spiskiej krainy odgraniczył je falami bystry Dunajec. Samotnie stoją nad wzgórzami – pisał Władysław Orkan.

Gorczański Park Narodowy (GPN), założony w 1981 r., obejmuje centralną część Gorców. Jego symbolem jest salamandra plamista umieszczona w logo. Wśród największych skarbów przyrody gorczańskiej wymienia się dolnoregłowe lasy mieszane – buczynę karpacką, stanowiącą relikw dawnej Puszczy Karpackiej. Piętro regla górnego porasta bór świerkowy. Krajobraz Gorców to

mozaika przepięknych starych lasów i polan regłowych, które – jak czytamy na stronie Parku – *Powstały w wyniku tradycyjnej gospodarki pasterskiej. Pozostałością dawnej kultury są drewniane szałaszy reprezentujące regionalne budownictwo zagórzańskie i podhalańskie.* Wiosną zamieniają się one w krokusowe kobierce.

W Gorcach żyją duże drapieżniki karpackie, takie jak wilk i ryś. Jest to także królestwo jelenia, sarny, borsuka i gromostaja. Różnorodność drzewostanów sprzyja gniazdowaniu wielu gatunków ptaków. Są wśród nich tak rzadkie jak puchacz i głuszc. Bogata roślinność lasów oraz kwiecistych łąk tworzy siedliska dla zwierząt bezkręgowych, zwłaszcza owadów.

Siedziba GPN mieści się w Porębie Wielkiej, w zabytkowym **parku**

Gorce w jesiennej aurze | fot. Kamil Bańkowski

Krokusowy kobierzec | fot. Bogdan Skrzekut

Wodzickich założonym w XVI w. Rośnie tu aż 14 pomników przyrody, a najstarsze okazy drzew liczą 300–400 lat. Są to głównie wiąz, jesiony i lipy. **Ośrodek Edukacyjny Gorczańskiego Parku Narodowego** przyciąga multimedialną ekspozycją o przyrodzie i dziedzictwie Gorców, dostępną także dla osób z różnymi dysfunkcjami, m.in. dla niewidomych i niedowidzących. Interaktywna wędrowka *rozpoczyna się w dolinie górskiego potoku i prowadzi przez buczynę karpacką, górnoregłowy bór świerkowy, aż na polanę regłową pod Turbaczem.* Dioramy pokazują najwspanialsze okazy

gorczańskiej fauny i flory, a szczególnie uwagę poświęcono ssakom drapieżnym. Można tu zobaczyć i usłyszeć, co dzieje się w sercu lasu, pod ziemią, w powietrzu, w wodzie, nawet pod korą i we wnętrzu martwego pnia. Bacówkowa aranżacja ukazuje kulturę pasterską gorczańskich hal i odkrywa tajniki wyrobu oscypków.

Ośrodek Edukacyjny Gorczańskiego Parku Narodowego, Niedźwiedź, Poręba Wielka 4, tel. +48 18 331 79 44, www.gorzanskiopark.pl

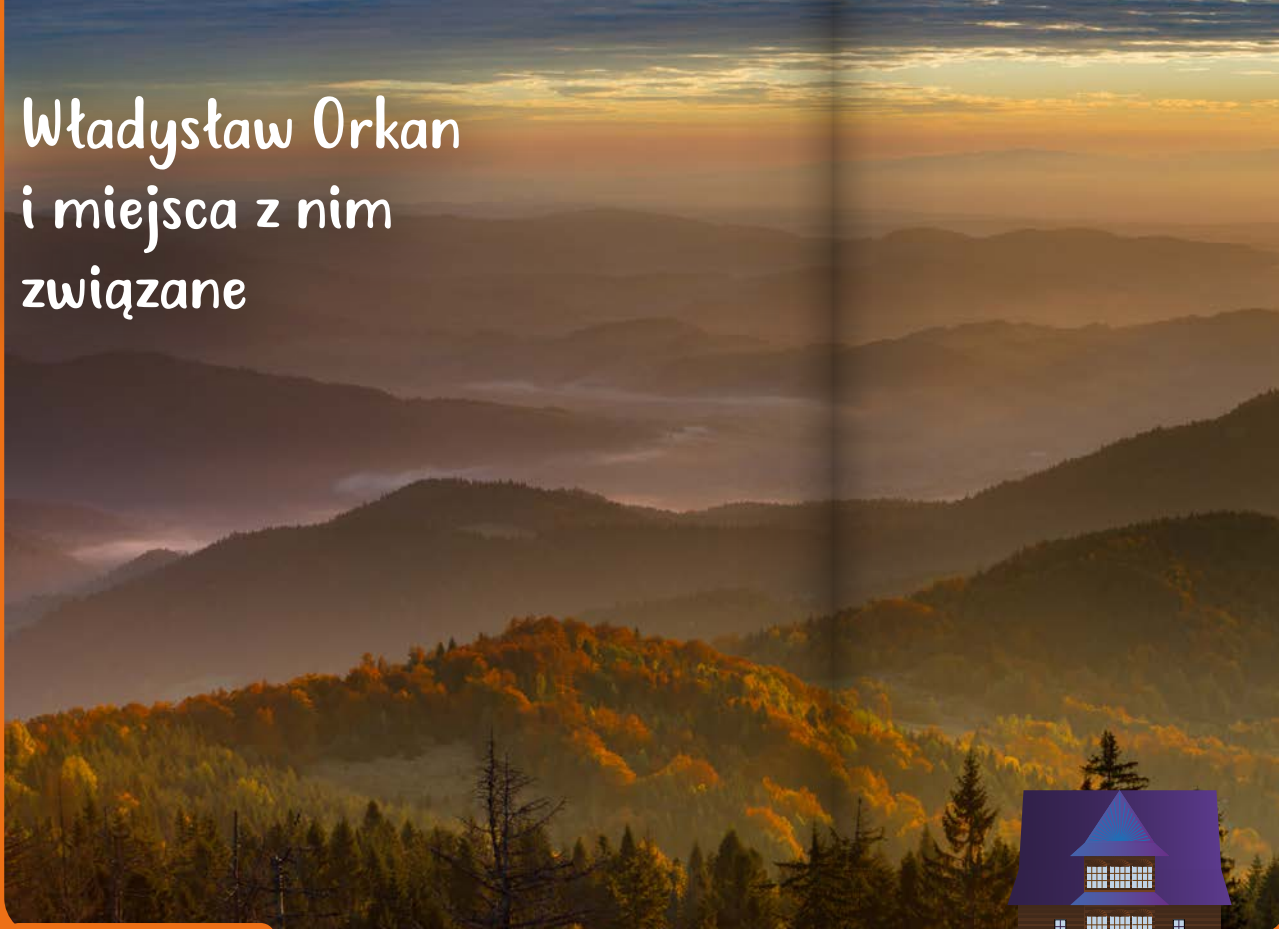

Ekspozycja w Ośrodku Edukacyjnym Gorczańskiego Parku Narodowego | fot. arch. GPN

Władysław Orkan i miejsca z nim związane

Poetyckie Gorce | fot. Kamil Bańkowski

Władysław Orkan (1875–1930) – młodo-polski pisarz, poeta i dramaturg, piewca Gorców i Podhala, działacz społeczny, miłośnik przyrody, urodził się w Porębie Wielkiej. Jego prawdziwe nazwisko to Franciszek Ksawery Smaczarz. Pochodził z ubogiej rodziny drwala i szewca kierpców. W dzieciństwie pomagał ojcu w lesie i wypasał woły na gorczańskich łąkach. Ukończył podstawową szkołę prowadzoną przez cystersów w Szczyrzycu, a następnie gimnazjum w Krakowie. Pierwsze jego literackie utwory

dostrzegł Kazimierz Przerwa-Tetmajer, a Orkan związał się ze środowiskami bohemy artystycznej z Krakowa i Lwowa. Największy rozgłos zdobyła powieść „W Roztokach”, wydana w 1903 r., opowiadająca o trudnym losie Górali Zagórzeńskich na tle dziewczęcej gorczańskiej przyrody.

Dom Władysława Orkana, zwany Orkanówką znajduje się w Porębie Wielkiej, na przysiółku Zagronie. Jest zabytkiem na Szlaku Architektury Drewnianej. Willa konstrukcji

Rzeźba Władysława Orkana dłuta Zdzisława Kościelniaka przy Orkanówce
| fot. Dominika Zaręba

i ich wykształcenie (potrafiła raz w miesiącu wędrować piechotą z Poręby do Krakowa, by w tobołku przynieść synom jedzenie). W muzeum zobaczymy także zabytki kultury materialnej Zagórzeń, a przy budynku drewnianą rzeźbę przedstawiającą pisarza autorstwa Zdzisława Kościelniaka – artysty z Raby Niżnej.

Na Rynku w Niedźwiedziu stoi **pomnik Władysława Orkana** przeniesiony tutaj z Nowego Targu, ufundowany przez polonijny Związek Podhalań. Imię Władysława Orkana nosi **Schronisko PTTK na Turbaczu**. Pisarz jest także patronem Szkoły Podstawowej w Szczyrzycu, a w tamtejszym **Muzeum Klasztornym oo. Cystersów** zobaczymy wystawę poświęconą artyście.

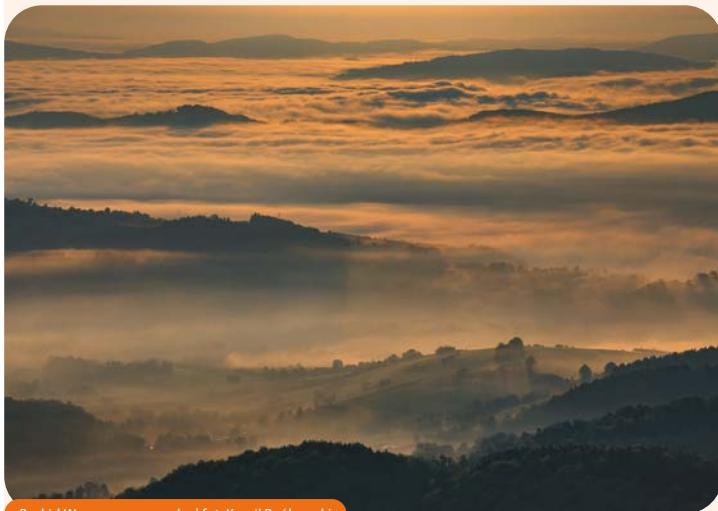
Orkanówka, Niedźwiedź, Poręba Wielka 109, tel. +48 18 331 70 99, muzeum opiekuje się gmina Niedźwiedź.

zrębowej, nawiązująca do stylu zakopiańskiego, powstała w latach 1903–1906 dzięki honorarium za powieść „W Roztokach”. Charakteryzuje ją przeszklona weranda i stromy gontowy dach. W muzealnych zbiorach znajdują się pamiątki związane z twórczością Orkana, a także oryginalne wyposażenie wnętrza – pracowni z biblioteką, jadalni, sypialni, kuchni i pokoju matki pisarza Katarzyny Smreczyńskiej, która była bardzo ważna w jego życiu, dbała o dzieci

Beskid Wyspowy i beskidzkie wyspy

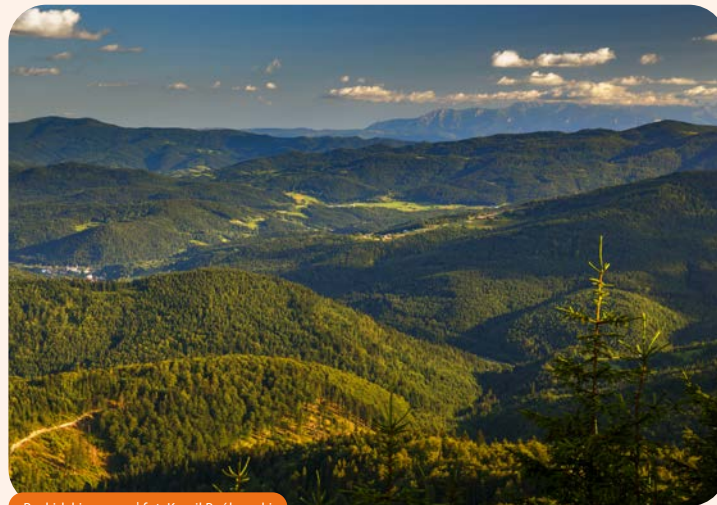
Beskid Wyspowy rozciąga się pomiędzy Doliną Raby a Kotliną Sądecką. Nazwę zawdzięcza charakterystycznym pojedynczym szczytom o stromych stokach i spłaszczonych wierzchołkach. Jej popularzację przypisuje się m.in. **Kazimierzowi Sosnowskiemu** (1875–1954), jednemu z najznamienitszych propagatorów turystyki pieszej, górskiej i krajoznawczej, zwłaszcza w Beskidach Zachodnich, autorowi przewodników, założycielowi wielu schronisk (m.in. na Turbaczu i Przehybie). Jego imię nosi Główny Szlak Beskidzki. Według miejscowych opowieści Sosnowski podczas wycieczki z grupą młodzieży na Ćwilin zobaczył rano morze mgieł i wyłaniające się z niego szczyty, niczym wyspy na tafli wody. Nazwa przyjęła się dopiero po II wojnie światowej, a badacze nie są ostatecznie zgodni co do jej twórcy.

Beskid Wyspowy o poranku | fot. Kamil Bańkowski

Beskid Wyspowy, podobnie jak inne pasma beskidzkie, ma strukturę fliszu karpackiego, czyli leżących na sobie warstw kilku skał – łupków, zlepieńców, margli i piaskowców. Charakterystycznym elementem przyrody nieożywionej są jaskinie i schroniska skalne, które stanowią jedną z najważniejszych w Polsce ostoje nietoperzy. Z dużych drapieżników mieszkają tu wilki i rysie. Skarbem przyrodniczym są cenne drzewostany jodłowe i bukowe (buczyny karpackiej) tworzące ponad 85 procent siedlisk leśnych. Dawna Puszcza Karpacka składała się z czterech podstawowych gatunków drzew – jodły, buka, świerka i jawora. W Beskidzie Wyspowym utworzono cztery rezerваты przyrody, m.in. leśny **rezerwat Śnieżnica** z buczyną karpacką.

Najwyższym szczytem Beskidu Wyspowego jest **Mogielica** (1170 m n.p.m.). Poza to sięgające powyżej 1000 m n.p.m.

Beskidzkie wyspy | fot. Kamil Bańkowski

to: Ćwilin, Jasień, Modyń, Luboń Wielki, Krzystonów, Kiczora Kamienicka, Wielki Wierch i Śnieżnica. Warto pokusić się o zdobycie **Odznaki Korona Beskidu Wyspowego „Beskidzkie Wyspy”** stworzonej przez Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej

PTTK w Krakowie i Forum Gmin Beskidu Wyspowego. Aby otrzymać wyróżnienie sygnowane wizerunkiem rysia, musimy wspiąć się aż na 40 szczytów.

Więcej informacji na stronie:
www.odkryjbeskidwyspowy.pl

Widoki z Ćwilina | fot. Magdalena Polańska

Kościół pw. św. Marii Magdaleny w Kasinie Wielkiej

Drewniany kościół pw. św. Marii Magdaleny w Kasinie Wielkiej pochodzi 1624 r. Wieża zwieńczona baniastym hełmem została dobudowana później, w 1678 r. Sam kościół jest konstrukcji zrębowej, oszalowany, z gontowym dachem pokrywającym nawę i prezbiterium. Uwagę zwraca jego barokowe wnętrze z późnobarokowymi ołtarzami z XIX w. W niebiesko-złotym ołtarzu głównym zobaczymy rzeźbę św. Marii Magdaleny oraz św. św. Piotra i Pawła, warto także obejrzeć stacje drogi krzyżowej oraz chrzcielnicę ścienną pochodzącą z XVII w.

Kasina Wielka 714

Kościół pw. św. Marii Magdaleny w Kasinie Wielkiej | fot. Kamil Sorocki

INNE CIEKAWÉ MIEJSCA W OKOLICY

Limanowa

Stolica regionu rozłożyła się u stóp Pasma Łososiańskiego. Nad miastem dominuje Miejska Góra z charakterystycznym krzyżem, z której można podziwiać widoki na okolicę.

Przy limanowskim Rynku wznosi się **kościół parafialny pw. Matki Boskiej Bolesnej** z lat 1910–1918, nawiązujący do architektury ludowej. To przykład polskiego stylu narodowego w architekturze początków XX w. W ołtarzu głównym znajduje się cenny zabytek – figura Matki Boskiej Bolesnej, pieta z końca XIV w.

W starym dworku rodziny Marsów z przełomu XVIII i XIX w. urządzono **Muzeum Regionalne Ziemi Limanowskiej** gromadzące eksponaty historyczne, etnograficzne, artystyczne i fotograficzne. Można tu zobaczyć

aptekę z przełomu XIX i XX w., a także największą w Polsce kolekcję dewizek, czyli łańcuszków do zegarka z okresu XVIII–XX w.

Muzeum Regionalne Ziemi Limanowskiej, Limanowa, ul. Józefa Marka 13, tel. +48 18 337 20 42, www.muzeum.limanowa.pl

Dobra

Wieś letniskowa Dobra leży nad rzeką Łososią i jest świetnym punktem wypadowym w Beskid Wyspowy – na szczyty Łopienia, Mogielicy, Ćwilina i Śnieżnicy. Mieszka tu wielu gawędziarzy ludowych, działa również znana szkoła muzyczna pierwszego stopnia.

Zabytkowy drewniany **kościół pw. św. św. Szymona i Judy Tadeusza Apostołów** wzniesiono pod koniec XVII w. w miejscu poprzedniego, który zniszczył pożar. Sto lat później dobudowano kaplicę Matki Boskiej Szkaplerznej, a w 2. połowie XIX w. miała miejsce znaczna przebudowa świątyni.

Kościół pw. św. św. Szymona i Judy Tadeusza Apostołów w Dobrej | fot. Kamil Sorocki

Barokowy, oszalowany budynek konstrukcji zrębowej wyróżnia słupowo-ramowa wieża wyłaniająca się z dachu. Kościół otoczony jest kamiennym murem z kapliczkami drogi krzyżowej z 1844 r. We wnętrzu zachwyca barokowa polichromia z 1760 r. z fragmentami starszych, XVII-wiecznych malowideł ściennych. W rokokowym ołtarzu głównym zobaczymy veraikon z 2. połowy XIX w. – obraz przedstawiający oblicze Chrystusa odbite na chustce św. Weroniki.

W Dobrej zachował się dawny dworski **park Małachowskich**, zabytek przyrody z okazami starych lip, jesionów i kasztanowców.

Gminny Ośrodek Kultury w Dobrej, Dobra 490, tel. +48 18 33 30 239, www.gok.gminadobra.pl

Panorama Tymbarku | fot. Kamil Sorocki

Tymbark

Dawne miasteczko handlowe na szlaku węgierskim. Akt lokacji miasta (o nazwie Jodłowa Góra) założonego na prawie magdeburskim przez Kazimierza Wielkiego pochodzi z 1353 r. Dzisiaj jest znanym centrum produkcji soków owocowych. Zaczyna się tu także wiele szlaków pieszych i rowerowych prowadzących w Beskid Wyspowy, m.in. na Łopień, Zęzów, Paproć i Mogielicę. W Tymbarku zachowała się małomiasteczkowa zabudowa z eleganckim eklektycznym **ratuszem** z 1907 r. W neobarokowym ołtarzu **kościoła pw. Narodzenia NMP** z 1824 r. kryje się dzieło sztuki – obraz Ferdynanda Olesińskiego, ucznia Jana Matejki, przedstawiający scenę narodzin Maryi.

W czasie II wojny światowej Tymbark był znanym punktem działalności Związku Walki Zbrojnej na Ziemi Limanowskiej, a także cywilnej konspiracji związanej z **dworem rodziny Turskich** i ówczesną Owocarnią. Przez miejsca pamięci związane z okresem niemieckiej okupacji prowadzi ścieżka edukacyjno-turystyczna oznakowana biało-czerwonymi kwadratami.

Więcej o historii miasteczka przeczytacie na stronie: www.tymbark.pl

Opactwo oo. Cystersów w Szczyrzycu

Opactwo szczyzi się historią sięgającą XIII w., kiedy to Teodor z rodu Gryfitów, wojewoda krakowski sprowadził tu cystersów z Ludźmierza na Podhalu. **Kościół pw. Wniebowzięcia NMP** wraz z zabudowaniami klasztorными pochodzą w obecnym kształcie z XVII w.

Przepiękne barokowe wnętrze świątyni kryje cudowny **obraz Matki Boskiej Szczyrzyckiej** , zwanej Dobrotliwą, znajdujący się w ołtarzu bocznym. W **Muzeum Klasztorным** zobaczymy mnóstwo ciekawych eksponatów sakralnych i świeckich, w tym XVIII-wieczną kopię mapy świata z XIII w. oraz **wystawę**

Obraz Matki Boskiej w opactwie cysterskim | fot. Dominika Zaręba

o Władysławie Orkanie , który był uczniem szczyrzyckiej czteroklasowej szkoły ludowej prowadzonej przez cystersów. Obecnie Szkoła Podstawowa w Szczyrzycu nosi jego imię. Jest tu też kącik opowiadający o historii browarnictwa klasztorного w Szczyrzycu, w którym pierwsze piwo uwarzono już 1623 r. Dzisiaj piwo wytwarzane jest tradycyjnymi metodami w browarze Gryf. Można je kupić lub zdegustować na miejscu, w restauracji regionalnej Marysia.

Z centrum Szczyrzycy zielony szlak prowadzi na **górę Ciecień** (829 m n.p.m.), kolejny szczyt Beskidu Wyspowego – powędrujemy najpierw pośród sadów jabłoni, a później przez bajkowy

las (ok. 4,5 km, 2 h w jedną stronę). Świątynnym punktem startowym na wybieżce jest także **Wiśniowa** , gdzie zachowała się drewniana **bożnica** żydowska z początków XX w. Nie lada atrakcją jest **Obserwatorium Astronomiczne im. Tadeusza Banachiewicza** na szczyście góry Lubomir.

Opactwo oo. Cystersów w Szczyrzycu , Szczyrzyc 1, tel. +48 18 332 00 04, www.szczyrzyc.cystersi.pl

Gmina Wiśniowa : www.wisniowa.malopolska.pl

Obserwatorium Astronomiczne im. Tadeusza Banachiewicza, Wiśniowa, Węglówka 203 , <http://weglowka.pl/obserwatorium>

Najważniejsze imprezy lokalne

- **Zagórzańska Msza św.** z udziałem mieszkańców w tradycyjnych strojach, popisowymi występami orkiestr dętych i zespołów regionalnych oraz towarzyszącym kiermaszem rękodzieła i produktów lokalnych, *Kasina Wielka (zabytkowy kościół), maj–październik, Lubomierz (zabytkowy kościół parafialny), listopad–kwiecień, każda 1. niedziela miesiąca o godz. 14.00*
- **Powiatowy Przegląd Kołodniczy** – tradycje kołodnicze Zagórzeń, Lachów i Górali Białych, *gmina Mszana Dolna, styczeń: www.mszana.pl*
- **Konkurs Palm Wielkanocnych** , *Limanowa, Niedziela Palmowa*
- **Gorczańskie Spotkanie z Janem Pawłem II** , *Lubomierz-Rzeki, polana Na Ogrodach, druga niedziela czerwca*
- **Zagórzańskie Lato** , *Mszana Górna, pierwszy weekend lipca*
- **Niedziela z Gorczańskim Parkiem Narodowym** , *Lubomierz-Rzeki, polana Trusiówka, sierpień*

Zagórzańska Msza św. | fot. Dawid Śmieszek

Marka Zagórzańskie Dziedziny

Zespół Kasinianie-Zagórzanie | fot. arch. Zespołu

Marka lokalna powstała w 2018 r. z inicjatywy Urzędu Gminy Mszana Dolna. Obejmuje administracyjnie miasto i gminę Mszana Dolna oraz gminę Niedźwiedź. Do współpracy zaproszono również Rabkę-Zdrój, Wilczyce i Węglówkę, gdzie znaczą się wpływy zagórzańskie.

Pierwszy człon nazwy odnosi się do terytorium etnograficznego i charakteryzuje szeroko pojętą kulturę ludową

– gwara, strój, muzykę, tradycje, obrzędy – wszystko, co mieszkańcy kochają, z czym się utożsamiają i co chcą na nowo odkryć i przekazywać kolejnym pokoleniom. Dziedziny są natomiast synonimem obszaru geograficznego, ukształtowania terenu, spuścizny, tożsamości, życia społecznego, zawodów, płaszczyzn działalności – wszystkiego co charakteryzuje region, z czym jego mieszkańcy się identyfikują i czym chcą się chwalić. Jak widać „dziedzina” to określenie bardzo pojemne – od przysiółka przez zawód aż do pasji, a tych tutaj nie brakuje!

Górale Zagórzańscy, opisywani z sentymentem przez Władysława Orkana, zamieszkiwali Dolinę Raby pomiędzy Gorcami a Beskidem Wyspowym. Ich stolicą była Mszana Dolna. Trudnili się rolnictwem

połączonym z hodowlą zwierząt, szalańciznym pasterstwem i eksploatacją lasów.

Mieszkańcy do dzisiaj kultuwują zagórzańskie tradycje, od święta noszą strój,

będący przejściowym pomiędzy strojem karpackim a lachowskim. U mężczyzn charakterystyczna jest długa sukmana zwaną hazuką, szyta z sukna albo serdaczek ze skóry baraniej ozdabiany haftem w motywy kwiatowe i lamowany czarnym barankiem; do tego portki z wełnianego białego sukna, o szerokich nogawicach, zdobione parzenicami o sercowatym kształcie, tzw. kogutkiem z haczykami. Strój kobiety pierwotnie w całości był szyty z płótna lnianego, na spódnicę wkładano zapaskę. Później weszły do mody materiały zadrukowywane wzorami. Na lnianą koszulę kobiety nakładają gorset bogato haftowany w motywy kwiatowe, z falbankami.

www.fb.com/zagorzanskiedziedziny
Szczegółowe informacje o warsztatach w Zagórzańskich Dziedzicach na stronie www.mszana.pl, w zakładce Zagórzańskie Dziedziny/Warsztaty kreatywne

Zagórzańskie serce | fot. Dominika Zaręba

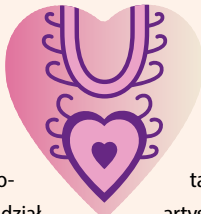

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Letnie warsztaty twórcze na polanie Trusiówka

W okresie letnim, w weekendowe popołudnia można wziąć udział w warsztatach, podczas których własnoręcznie wykonuje się pamiątkę z pobytu w tym pięknym miejscu.

Polana Trusiówka, Lubomierz

z Zagórzańskimi Dziejzunami oraz Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce-Zdroju organizowane są tu także warsztaty rękodzielnicze, artystyczne, muzyczne, taneczne, kulinarne i edukacyjne.

Baza Szkoleniowo-Wypoczynkowa „Lubogoszcz”, Kasinka Mała, tel. +48 18 33 13 001, www.lubogoszcz.pl/oferta

Lekcje i warsztaty twórcze w Bazie „Lubogoszcz”

Lekcje dla dzieci i młodzieży odbywają się na ścieżce edukacyjnej „Lubogoszcz”. Podczas nich uczestnicy dowiadują się m.in. o złożoności i wzajemnych powiązaniach organizmów w ekosystemie leśnym, uczą się rozpoznawania gatunków drzew i krzewów oraz budowy lasu. Wspólnie

Warsztaty pszczelarskie w Pasiece Bartek

Warsztaty przybliżają życie pszczoł i rośliny miododajne, można podczas nich zrzeć do ula i spróbować tego, co pszczoły z takim mozołem produkują. Tych, którym wrażeń będzie mało, zaprosimy na wycieczkę ścieżką edukacyjną. Zaproponujemy też zajmujące warsztaty przyrodnicze, podczas

W Pasiece Bartek | fot. Joanna Lojas-Labuz

W Galerii „Hold Karpatom” | fot. Bogdan Skrzekut

których nauczą się rozpoznawać ślady i tropy zwierząt oraz zrobią własne odlewy.

Kasinka Mała 625, tel. +48 600 809 776

Zwiedzanie ogrodu w Łostówce

Warzywny ogród ozdobny z małą pasieką pszczoł i oczkami wodnymi w Łostówce jest położony na Małopolskim Szlaku Ogrodów. Właściciele, pasjonaci przyrody, mogą po nim oprowadzić i opowiedzieć o jego magii.

Łostówka 221, oprowadzanie po wcześniejszym ustaleniu terminu, tel. +48 18 334 92 41

Spotkanie ze sztuką w Galerii „Hold Karpatom” w Kasinie Wielkiej

Wybitny zagórzański artysta rzeźbiarz Stanisław Dobrowolski stworzył w Kasinie Wielkiej, na osiedlu Wydarte oryginalną galerię rzeźby „Hold Karpatom”. W odległości ok. 2 km od Galerii znajdują się dwa pomniki jego autorstwa: na przełęczy Gruszowiec oraz w przysiółku Na Mogile w Kasinie Wielkiej.

Kasina Wielka, Wydarte, zwiedzanie po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z pracownikami Urzędu Gminy Mszana Dolna, tel. +48 18 331 00 09 wew. 147

Zagórzańskie warsztaty | fot. Magdalena Polańska

W ekologicznym sadzie | fot. Kamil Sorocki

Warsztaty w Pensjonacie Szczebel w Mszanie Dolnej

Pensjonat organizuje warsztaty Zagórzańskich Dziedzin, a w tygodniach poprzedzających Wielkanoc i Boże Narodzenie wiele warsztatów tematycznych. W recepcji dostępne są wszystkie ulotki questowe do zagórzańskich wypraw po skarb. Tam również można odebrać nagrodę za znalezienie sześciu zagórzańskich korali.

Mszana Dolna, ul. Krakowska 21, tel. +48 18 331 09 65, www.szczebel.com

Wioska Indiańska w Szczyrzycu i Eko-Farma

Gry terenowe, warsztaty ekologiczne, kulinarne, muzyczne i rękodzielnicze odbywają się w starym beskidzkim sadzie w Szczyrzycu. Jest tu także sklepik z pamiątkami, etnicznymi instrumentami, płytami z muzyką etniczną i ekologicznymi produktami z certyfikowanego gospodarstwa **Eko-Farma**.

Szczyrzyc, Pogorzany 8, tel. +48 508 111 684, www.wioskaindianska.pl

Eko-Farma, tel. +48 502 632 252, www.eko-farma.net

Na trasie questu w Lubomierzu | fot. Magdalena Polańska

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI I OBIEKTY GASTRONOMICZNE

MSZANA DOLNA

Pensjonat Szczebel (wraz z restauracją), Mszana Dolna, ul. Krakowska 21, tel. +48 18 331 09 65, www.szczebel.com

Folwark Stara Winiarnia,

Mszana Dolna, ul. Ogrodowa 2, tel. +48 18 331 23 82, www.folwarkstarawiniarnia.pl

Restauracja Omasta, Mszana Dolna,

ul. Orkana 25f, tel. +48 791 921 535

Restauracja Perła, Mszana Dolna,

ul. Ogrodowa 21, tel. +48 18 269 16 66, www.restauracjaperla.pl

Zajrzyjcie do: **cukierni U Potaczka**

(ul. Orkana 4), gdzie przyjeżdżała na kawę polska noblistka Wisława Szymborska oraz **cukierni U Jaśkowca** (ul. Kolbego 7) znanej z pączków, po które zawsze ustawiają się kolejki! A po zapiekanki to tylko do **Frykasa** (ul. Starowiejska 17a).

MSZANA GÓRNA

Dom Wczasowy Agnieszka, Msza-

na Górna 482, tel. +48 18 331 91 92, www.dwagnieszka.com

Gospodarstwo agroturystyczne

U Marysi, Mszana Górna 77, tel. +48 696 809 050

OLSZÓWKA

Agroturystyka U Jagody, Olszówka 106, tel. +48 880 919 144

KASINA WIELKA

Młodzieżowy Ośrodek Rekreacyjno-Rekreacyjny na Śnieżnicy (wraz z restauracją), Kasina Wielka 583, tel. +48 18 331 43 20, www.snieznica.ksm.org.pl

Agroturystyka U Władka, Kasina

Wielka 450, tel. +48 668 283 063

Gospodarstwo agroturystyczne

Agrorelax, Kasina Wielka 548,

tel. +48 600 733 944,

www.agrorelax-kasinawielka.pl

Wypoczynek na wsi | fot. Magdalena Polańska

KASINKA MAŁA

Baza Szkoleniowo-Wypoczynkowa Lubogoszcz (wraz z restauracją),
Kasinka Mała, tel. +48 18 331 30 01,
www.lubogoszcz.pl

Pokoje gościnne U Grażynki,

Kasinka Mała 228,
tel. +48 18 331 31 38,
www.kasinka-mala.pl

LUBOMIERZ

Agroturystyka Na Szlaku, Lubomierz 186, tel. +48 508 556 379

Agroturystyka W Górach, Lubomierz 318, tel. +48 18 331 54 99

ŁOSTÓWKA

Chatka nad Potokiem, Łostówka 221, tel. +48 18 334 92 41,
www.chatkanadpotokiem.pl

Konieczniesz musisz spróbować

Najbardziej charakterystyczne dla Zagórzańskich Dziejzin są cztery regionalne potrawy oraz tradycyjne zioła i przyprawy:

- **pierogi z suszonymi śliwkami** – jedno z dań, które musiały się znaleźć na wigilijnym stole Zagórzeń
- **kołoc z bryndzą** – rodzaj pieczywa drożdżowego z mąki razowej podawany w okresach wzmózonej pracy w polu, kiedy do pomocy przychodzili sąsiedzi; pieczono go także z okazji tzw. ograbku, czyli zakończenia żniw, a także na wesela
- **sapka** – kluski „rozgarnywane”, gotowane na wodzie z pszennej mąki razowej; ugotowaną kluskę o konsystencji gęstego budyniu wyklada się na talerz i rozgarnia (w lokalnej gwarze „rozgarnuje”), tworząc niewielkie wgłębienie, do którego wlewa się osmagę; tradycyjnie podawana jest ze słodką śmietanką, masłem, bądź skwarkami
- **zupa z korpilieli** – inaczej korpIELanka, postna zupa z dodatkiem brukwi (karpilieli), marchwi, ziemniaków, czasem mleka lub słodkiej śmietanki oraz polnych ziół; tę sycającą, pożywną zupę gotowano u Zagórzeń najczęściej w okresach głodu, na przednówku, kiedy zapasy były już bardzo uszczuplone
- tradycyjne zagórzeńskie **zioła i przyprawy** to: **kurdybanek**, **lebiodka** (oregano) i **lubczyk**

Kreatywne warsztaty kulinarne organizują **Śwarte Babki z Koła Gospodyń Wiejskich**:
Łętowe, tel. +48 735 750 865, www.mszana.pl, szczegóły w zakładce Zagórzeńskie Dziejziny.

Pierogi z suszonymi śliwkami w ośrodku rekreacyjnym na Śnieżnicy | fot. Dominika Zaręba

Zagórzeńskie warsztaty kulinarne | fot. Magdalena Polańska

PORĘBA WIELKA

Agroturystyka U Misia (Zagroda Edukacyjna, warsztaty edukacyjne),
Poręba Wielka 506, tel. +48 18 331 76 12,
www.agroturystykaumisia.pl

Agroturystyka Joanna Zapła,
Poręba Wielka 302, tel. +48 18 331 80 93,
www.noclegiporebawielka.net

**Gospodarstwo agroturystyczne
Monika Nowak**, Poręba Wielka 692,
tel. +48 781 073 213

SZCZYRZYC

Koziarnia (na szlaku Małopolska Wieś dla Seniorów),
Szczyrzyc, Pogorzany 221,
tel. +48 693 759 910, www.ekoagro.pl

**Restauracja Marysia z Browarem,
Dom Pielgrzyma**, Szczyrzyc 195, tel. +48
18 332 06 00, www.fb.com/browargryf

Więcej informacji o noclegach:
www.mszana.pl, www.mszana-dolna.eu,
www.niedzwiedz.iap.pl oraz
www.gorce-agroturystyka.pl

Zagórzeńskie pamiątki można kupić w pensjonacie Szczebel, ośrodku rekreacyjnym na Śnieżnicy oraz na przelęczny Przystop i polanie Trusiówka w Lubomierzu | fot. Dominika Zaręba

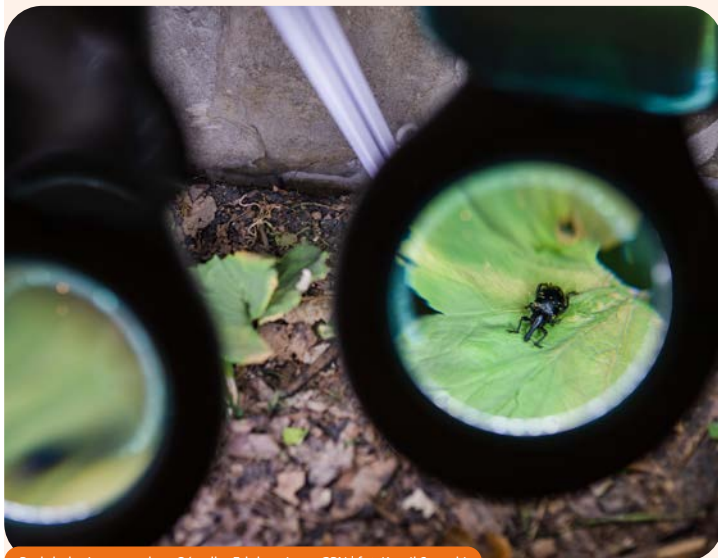
DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- busem i autobusem z Krakowa do Mszany Dolnej oraz Kasinki Małej, Mszany Górnej, Lubomierza i Szczyrzyca
- busy z Mszany Dolnej kursują do każdej z miejscowości Zagórzańskich Dziejzin
- busem z Krakowa do Limanowej

LEKTURY NA DROGĘ

- „Gorczańskim szlakiem Władysława Orkana”, Grażyna Królikiewicz, Zygmunt Kruczek, Wyd. PTTK Kraj.
- „Kultura ludowa Górali Zagórzańskich”, red. Urszula Janicka-Krzywdą, Wyd. Oficyna Wydawnicza „Wierchy”, COTG PTTK.

- „W Roztokach”, Władysław Orkan (i inne dzieła pisarza).
- „Znów idę na południe”, Stanisław Pagaczewski, Wyd. Sport i Turystyka.
- „Muzykalny stoń”, Wanda Chotomska – „smakowite niespodzianki, rymowanki rapowanki, dla niejadka i łasucha, coś dla ucha i dla brzucha”, czyli rymy z Mszaną na zawsze zostaną, najnowsze wydanie Wyd. Muza.
- „Poznaj Gorczański Park Narodowy”, Krystyna Popko-Tomasiewicz, Wyd. GPN.
- „Justyna Kowalczyk. Królowa Śniegu”, Bogdan Chruścicki, Wyd. Otwarte.
- „Nasza Beskidzka Mała Ojczyzna”, Dariusz Gacek, Wyd. Stowarzyszenie LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska”.

Podglądanie przyrody w Ośrodku Edukacyjnym GPN | fot. Kamil Sorocki

- Książeczka Górskiej Odznaki Turystycznej PTTK.

OBEJRZYJ

- „Mali ludzie wielkiej tradycji – Zagórzanie”: <https://youtu.be/epF1r06Mkp0>
- „Portrety mojego miejsca – ziemia zagórzańska 2020”: <https://youtu.be/cswFViJqWV0>
- „Gorczański Park Narodowy – zwiastun”: <https://youtu.be/WsBkzfysHfg>

ZAGRAJ

Zagórzańskie questy – w sześciu zagórzańskich miejscowościach można szukać skarbów razem z Jaśkiem – Góralem Zagórzańskim. Ulotki questowe dostaniemy we wszystkich siedzibach zagórzańskich gmin (UG Mszana Dolna, UM Mszana Dolna, UG Niedźwiedź – Gminne Centrum Kultury) wraz z folderem, w którym będzie można kompletować zagórzańskie korale. Za zebranie całego sznura przewidziane są dodatkowe nagrody.

- Kasina Wielka (**Spacer z Jaśkiem pod Śnieżnicą**)
- Kasinka Mała (**Baza Lubo Gości**)
- Lubomierz (**Z Bulandą po Lubomierzu**)

- Olszówka (**Spacer po Olszówce koło Raju**)
- Mszana Dolna (**W Mszanie Dolnej z Jaśkiem po hrabiowski skarb**)
- Niedźwiedź (**Śladami piewcy Gorców**)

Questy do pobrania: www.questy.org.pl, www.bestquest.pl

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

MSZANA DOLNA

Urząd Gminy Mszana Dolna, tel. +48 18 331 00 09, www.mszana.pl

Urząd Miasta Mszana Dolna, tel. +48 18 331 06 22, www.mszana-dolna.eu

W godzinach, gdy ww. urzędy są nieczynne oraz w dni świąteczne i weekendy zapraszamy do recepcji **pensjonatu Szczebel** w Mszanie Dolnej.

NIEDŹWIEDŹ

Urząd Gminy Niedźwiedź, tel. +48 18 331 70 02, www.niedzwiedz.iap.pl

Gorczański Park Narodowy udziela informacji turystycznej w **Ośrodku Edukacyjnym GPN** w Porębie Wielkiej, a w sezonie również w Koninkach, w punkcie sprzedaży biletów do GPN i na Trusiówce.

LIMANOWA

Informacja Turystyczna Limanowa, Rynek 25, tel. +48 18 337 58 00, www.powiat.limanowski.pl

Natura i kultura u zbiegu Popradu i Dunajca

Stary Sącz
Nowy Sącz
Chetmiec
Barcice
Rytró
Popradzki Park Krajobrazowy
Łącko
Kamienica
Gródek nad Dunajcem
Rożnów

Współautorki rozdziału: Karolina Fidyk, Monika Molek, Danuta Molek
Współpraca: Wojciech Knapik, Rafał Kamiński

Kiedy zbliżamy się do Nowego Sącza, zaczynamy odnosić wrażenie, jakbyśmy znaleźli się na jednym z historycznych szlaków handlowych, które łączyły dawne miasteczka i przecinając przełęcze Karpat, prowadziły podróżników na południe Europy, na Węgry, a nawet dalej. Wokoło nas rozpościerają się zielone wzgórza pokryte szachownicą pól, sadów i łąk. U stóp Beskidu Sądeckiego, na skraju Kotliny Sądeckiej przycupnął Stary Sącz – jedno z najstarszych miast Polski – karpackie miasteczko z klimatem, pamiętające czasy kolorowych jarmarków i odwiedziny królów. Wyruszymy w podróż do krainy położonej u zbiegu dolin Dunajca i Popradu. Prowadzić nas będą opowieści Lachów Sądeckich i melodie natury Popradzkiego Parku Krajobrazowego. Czeką nas zwiedzanie pięknych zabytków, spaceru urokliwymi uliczkami galicyjskich miasteczek oraz malownicze trasy rowerowe, które zawiodą aż nad Jezioro Rożnowskie. Posmakujemy owoców i przetworów z łąkich sadów, aromatycznych miodów i serów. Nie zabraknie też muzycznej uczty. Raz w roku miłośnicy bałkańskich rytmów gromadzą się na kultowym festiwalu Pannonica. Trzy dni koncertów, jam session do białego rana i warsztaty artystyczne to esencja tego wydarzenia.

Zapraszamy pasjonatów turystyki rowerowej oraz miłośników spacerów i wędrowek górskich. Trasy naszych wycieczek wyznaczają doliny Dunajca i Popradu oraz powstające wzdłuż nich szlaki VeloDunajec, EuroVelo 11 i Rowerowy Szlak Karpacki (Greenways). Poczujemy, jak harmonijnie spletają się natura i kultura. Zachwycimy się malowniczą sceną, jakby wyczarowaną przez najlepszych malarzy.

Ekowycieczka rekomendowana dla:

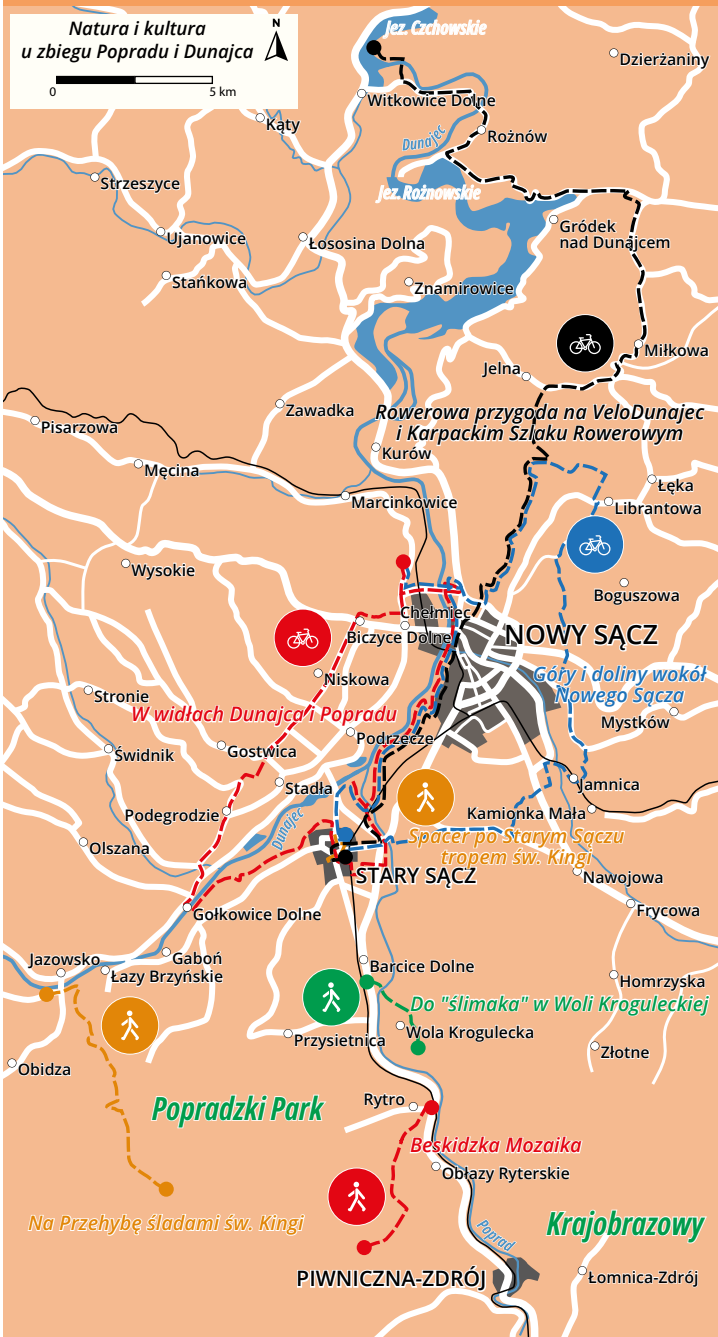
indywidualnych podróżników poszukujących miejsc o niezwykłym klimacie

rowerzystów średniozaawansowanych, także rodzin z dziećmi, którym nie straszne są duże podjazdy górskie

miłośników pieszych wędrowek o każdej porze roku

oferta całoroczna | wycieczki weekendowe i jednodniowe

MIKROWYPRAWY

1. Spacer po Starym Sączu śladami św. Kingi

1 km 1h trasa łatwa spacerem

Stary Sącz, Rynek – dom Józefa Raczka – Muzeum Regionalne im. Seweryna Udzieli – kościół pw. Trójcy Świętej – klasztor Klarysek – kościół pw. św. Elżbiety Węgierskiej

Trasa rozpoczyna się przy **domu Józefa Raczka** (Rynek 21, obiekt ogólnodostępny). To niezwykła galeria wypełniona grafikami, obrazami i rzezbami. Śień zdobią malowidła wprowadzające nas w świat kultury i historii Starego Sącza, wśród nich wizerunek św. Kingi w otoczeniu rozśpiewanych aniołów.

Spod galerii udajemy się do **Muzeum Regionalnego im. Seweryna Udzieli** (Rynek 6) – zgromadzono tu

liczne obrazy i rzeźby przedstawiające św. Kingę oraz pamiątki po innych wybitnych osobistościach pochodzących z miasteczka, takich jak ksiądz Józef Tischner i śpiewaczka operowa Ada Sari.

Z Rynku powędrujemy na plac św. Kingi, do najważniejszego miejsca na trasie wycieczki: **kościół pw. Trójcy Świętej i klasztoru Klarysek** ufundowanego przez księżną Kingę. W pobliżu wejścia na dziedziniec wznosi się

Malowidła w domu Józefa Raczka | fot. Dominika Zaręba

Bajkowy Rynek z klasztorem Klarysek w tle | fot. Marcin Rola, arch. Centrum Kultury i Sztuki im. Ady Sari

drewniana **Brama Szeklerska** (dar Węgiei z okazji kanonizacji św. Kingi) ozdobiona płaskorzeźbami przedstawiającymi twarze św. Kingi i św. Jadwigi. Zwróćmy uwagę na ozdobny szczyt kościoła pw. Trójcy Świętej z kamienną rzeźbą ukazującą Kingę w habicie i mitrze. Wejźmy do wnętrza świątyni – w nawie, po prawej stronie, znajduje się późnorennesansowy ołtarz św. Kingi. W **kaplicy św. Kingi**, odgródzonej ozdobną kratą, można obejrzeć gotycką figurę świętej, która jest najstarszym, przeznaczonym do powszechnego kultu, wizerunkiem Sądeckiej Pani. Pod figurą umieszczono srebrną trumienkę z jej relikwiami. Ścianę ponad portalem

kaplicy zdobi barokowa polichromia, na której widnieje „Ekstaza błogosławionej Kingi” oraz aniołowie unoszący Kingę do nieba. W gotyckiej kaplicy Krzyża odnajdziemy kopię obrazu kanonizacyjnego świętej. Kinga w habicie klaryski wkrocza do klasztoru.

Po zwiedzeniu kościoła warto zajrzeć do **Domu św. Kingi**. Zgromadzono tu

fotokopie obrazów Sądeckiej Pani oraz jej XX-wieczne wizerunki. Obok murów klasztoru, od strony baszty znajduje się

Na podstawie mikrowycieczki opisanej w serwisie www.malopolskatogo.pl, autorstwa Iwony Matejczuk, Małgorzaty Rapacz i Katarzyny Śnigórskiej.

Widok na Rynek z Muzeum Regionalnym | fot. Kamil Sorocki

cudowne **źródło św. Kingi**. Legenda mówi, że pewnego dnia księżna wetknęła swoją łaskę w ziemię, a ona w ciągu jednej nocy rozrosła się w lipę. Pod drzewem Kinga nakazała wykopać studnię, z której czerpano wodę – jak się okazało – uzdrawiającą. Obecnie źródło jest dostępne dla zwiedzających, znajduje się na tak zwanym Trakcie św. Kingi. Obok stoi kaplica zbudowana w 1779 r. i nazwana imieniem świętej klaryski. Jeśli dobrze się przyjrzymy, przez kratę uda nam się zobaczyć barokową rzeźbę Kingi, która trzyma w dłoniach klasztor oraz dwa anioły.

Na zakończenie spaceru zajrzyjmy do wnętrza **kościółka pw. św. Elżbiety Węgierskiej** (ul. Mickiewicza 2). Na ścianie świątyni widnieje wizerunek św. Kingi z modelem klasztoru, a w kaplicy zobaczymy późnobarokowy ołtarz z XVIII-wiecznym obrazem „Śluby błogosławionej Kingi”.

Kinga – księżna, Sądecka Pani i święta

Klasztorny dziedziniec | fot. arch. UMWM

Powstające od średniowiecza po czasy współczesne wizerunki św. Kingi – w habicie klaryski, czasem w książęcym diademie na głowie, z modelem klasztoru Klarysek w dłoni, berłem, bryłą soli i pierścieniem – na trwałe wrosły w pejzaż Starego Sącza.

Księżna Kinga (Kunegunda, 1234–1292) – córka króla Węgier Beli IV i Marii, córki cesarza bizantyjskiego – przybyła do Polski, by poślubić Bolesława V

Wstydlivego. W 1257 r. otrzymała od męża ziemię sądecką i Pieniny. W 1279 r., po śmierci Bolesława, Kinga przeniosła się do Starego Sącza. Tu ufundowała **klasztor Klarysek**, wstąpiła do zakonu św. Klary i zamieszkała w murach klasztornych. Śluby zakonne przyjęła dziesięć lat później, w wieku 55 lat. W klasztorze przechowywane są cenne rękopisy, m.in. „Żywot błogosławionej Kingi” pióra Jana Długosza. Kinga została beatyfikowana

w 1690 r. Kanonizował ją Jan Paweł II w 1999 r. podczas mszy św. odprawionej na starsądeckich Błoniach.

Według legendy pierścień, który Kinga wrzuciła do węgierskiej kopalni soli, przywędrował za nią do Polski i przyczynił się do odkrycia złóż soli w Bochni i Wieliczce. Choć wiadano o nich już wcześniej, to jednak pewne jest, że właśnie za czasów Kingi rozwinęło się tam górnictwo.

W pamięci historycznej mieszkańców św. Kinga pozostaje jako dobra gospodyni ziemi sądeckiej. W 2016 r. władze Starego Sącza ogłosili ją patronką miasta i wprowadzili nowy herb. Przedstawia on św. Kingę w czarnym welonie i habicie klaryski, ze złotym nimbem wokół głowy, trzymającą w dłoniach miniaturę kościoła i lilii. U jej stóp leży mitra księżęca.

*Klasztor Klarysek, Stary Sącz,
pl. św. Kingi 1, tel. +48 18 446 04 99,
www.klaryski.starysacz.org.pl*

*Klasztor jest niedostępny dla
zwiedzających, można odwiedzić kościół
pw. Trójcy Świętej i Dom św. Kingi.*

Brama Szeklerska z wizerunkiem św. Kingi | fot. arch. UMWM

2. W widłach Dunajca i Popradu

42 km

5-6 h

trasa średnia

rowerem

Chelmiec, RowerowyFun – Biczycze Dolne – Niskowa – Brzezna – Podegrodzie – Gołkowice Dolne – Stary Sącz, Rynek, ołtarz papieski – enklawa przyrodnicza Bobrowisko – powrót trasą VeloDunajec do Nowego Sącza – Chelmiec

Wycieczkę zaczynamy w RowerowymFunie w **Chelmcu** (ul. Biała 40), gdzie nie tylko można wypożyczyć rower górski MTB odpowiedni na wszystkie trasy regionu, ale także przenocować.

Zjeżdżamy do drogi głównej, kierujemy się w prawo i jedziemy chodnikiem ok. 1,3 km, po czym skręcamy w ulicę Magazynową. Mijamy zakłady mięsne Szubryt i wałem potoku Biczycanka docieramy do **Biczyc Dolnych**. Tu przecinamy drogę krajową 28, kierując się do miejscowości **Niskowa**. Dalej

pojedziemy drogami gminnymi na południe, przez **Brzezna** do **Podegrodzia** – stolicy Lachów Sądeckich, w której najlepiej zachował się żywy folklor lachowski. Koniecznie zajrzyjmy do tutejszego **Muzeum Lachów Sądeckich** (Podegrodzie 525).

Dalej jedziemy wzdłuż lokalnej drogi powiatowej. Po 3,5 km docieramy do żelaznego mostu, przekraczamy Dunajec i skręcamy w lewo, na trasę VeloDunajec. Jesteśmy w **Gołkowicach Dolnych**, które nazywano wcześniej

Gołkowicami Niemieckimi, ponieważ w latach 1784–1820 osadzono w nich 37 rodzin niemieckich kolonistów. W centrum miejscowości, przy głównej drodze do Starego Sącza, zachował się spory fragment **tradycyjnej zabudowy saskiej**. Warto podczas wycieczki obejrzeć charakterystyczne murowane domy zwrócone szczytami do drogi, podobne do siebie, połączone wysokim murem z półkolistą bramą prowadzącą na podwórko.

Trasa VeloDunajec prowadzi dalej przez Mostki, gdzie udostępniono do zwiedzania niemiecki **schron bojowy Ringstand 58C** z II wojny światowej, odkopany przez Stowarzyszenie Historyczno-Eksploracyjne Sądeckizny.

Docieramy do **Starogo Sącza**. Sercem miasteczka jest piękny, brukowany **Rynek**. Mijamy **klasztor Klarysek** i zjeżdżamy stromo w dół na starosądeckie Błonia.

Wznosi się tu **ołtarz papieski**, który powstał z okazji wizyty papieża Jana Pawła II w Starym Sączu. Jego styl nawiązuje do góralskiej architektury pasterskiej. Bardzo blisko ołtarza przebiega droga krajowa 87. Przekraczamy ją i docieramy do trasy rowerowej EuroVelo 11, która bezpiecznie doprowadzi nas w pobliże **enklawy przyrodniczej Bobrowisko** z 400-metrowym, drewniano-stalowym pomostem, prowadzącym nad stawami i mokradłami. Należy pamiętać, że na terenie całego Bobrowiska dopuszczony jest jedynie

ruch pieszy. Rowery możemy pozostawić na stojakach przed wejściem na pomost lub prowadzić je ze sobą. Druga opcja jest o tyle korzystna, że wejścia usytuowane są po przeciwnych stronach stawu. Nie lada atrakcją dla dzieci jest położony nieopodal **Park Linowy Lemur**, z urozmaiconymi pod względem

Ołtarz papieski zaprojektowany przez Zenona Andrzeja Remiego | fot. arch. UMWM

Spacerując przez Bobrowisko | fot. Kamil Sorocki

trudności trasami. W sąsiedztwie parku można skorzystać z usług małej gastronomii oraz **kąpieliska „Stawy”**.

Z Bobrowiska jedziemy dalej trasą VeloDunajec, prowadzącą wałami rzeki, do centrum **Nowego Sącza**. Jest tu uroczy, sporych rozmiarów **Rynek**, którego ozdobę stanowi eklektyczny

ratusz. Warto zrobić sobie przerwę, aby skosztować słynnych nowosądeckich lodów.

Opuszczamy Nowy Sącz prowadzącą w dół Dunajca trasą EuroVelo 11. Docieramy do północnej obwodnicy miasta, przejeżdżamy na lewą stronę rzeki i wracamy do RowerowegoFunu.

3. Góry i doliny wokół Nowego Sącza

54 km

7–8 h

trasa trudna
dla zaawansowanych

rowerem

Chelmiec, RowerowyFun – Nowy Sącz, ul. Zdrojowa – Zabelcze – Klimkówka – Góra Kumienińska – Librantowa – Januszowa – Chruślica – Nowy Sącz, Miasteczko Galicyjskie i Sądecki Park Etnograficzny – Falkowa – Kunów – Jamnica – Nowy Sącz, Zawada – Nowy Sącz, Łazy Biegonickie – Stary Sącz, Rynek – powrót trasą Velo Dunajec – Chelmiec

Wycieczkę zaczynamy w **Chelmcu**, w RowerowymFunie. Jest to trasa dla zaawansowanych rowerzystów, którym nie straszą długie podjazdy.

Zjeżdżamy do drogi głównej, skręcamy w prawo i jedziemy chodnikiem aż do ronda, na którym wybieramy drugi zjazd, na ścieżkę rowerową wzdłuż północnej

obwodnicy Nowego Sącza. Jedziemy prosto aż do ulicy Zdrojowej, w którą skręcamy. Zaczynamy pokonywać kolejne wzniesienia

na trasie prowadzącej przez miejscowości **Zabelcze, Klimkówka,**

Małowniczy krajobraz w okolicy Klimkówki | fot. Dominika Zaręba

W Sądeckim Parku Etnograficznym | fot. Kamil Bańkowski

Librantowa, Januszowa i Chruślica.

Po drodze podziwiamy piękne widoki na Kotlinę Sądecką i otaczające ją góry. Kierujemy się ostro w dół, przecinamy drogę krajową 28 i dojeżdżamy do **Sądeckiego Parku Etnograficznego z Miasteczkiem Galicyjskim.**

Opuszczamy Park bramą przy ulicy Falkowskiej i wspinamy się do miejscowości **Kunów** przez **Falkową**, potem czeka nas ostry zjazd do

Jamnicy. Królewskim Szlakiem

Rowerowym docieramy do **Starego Sącza**, w którym możemy odpocząć przy pięknym Ryнку. Następnie kierujemy się w stronę Dunajca i mostu św. Kingi na ulicy Wygon, przy którym wjeżdżamy na szlak rowerowy VeloDunajec. Ostatni etap wycieczki przebiega wałami rzeki. Docieramy do północnej obwodnicy Nowego Sącza, przekraczamy ponownie Dunajec i wracamy do Chelmcia.

4. Rowerowa przygoda na VeloDunajec i Karpackim Szlaku Rowerowym

47 km

6–7 h

trasa średnia

rowerem

Stary Sącz, stacja PKP, Rynek – EuroVelo 11 – VeloDunajec – Nowy Sącz – Karpacki Szlak Rowerowy – Klimkówka – Miłkowa – Przydonica – Bartkowa-Posadowa – Gródek nad Dunajcem – Rożnów – Witowice Dolne – Tropie

Zachęcamy do zorganizowania 2- lub 3-dniowej rodzinnej wycieczki rowerowej Doliną Dunajca na trasach

VeloDunajec i Karpackiego Szlaku Rowerowego Greenways. Do punktu startu w Starym Sączu można przyjechać

Rowerowa ekipa na szlaku | fot. Dominika Zaręba

z rowerami pociągami. Stąd przez malownicze Pogórze Rożnowskie pojedziemy w kierunku Jeziora Rożnowskiego. Jest to wymagająca kondycyjnie wycieczka, jednak do pokonania przez dzieci zaprawione w wyprawach rowerowych z sakwami.

Trasę można skrócić, rozpoczynając wycieczkę w **Nowym Sączu**. Stąd poprowadzi nas widokowa trasa przez **Klimkówkę**, z licznymi podjazdami i zjazdami; przemierzając ją, będziemy się delektować pięknymi panoramami **Jeziora Rożnowskiego** położonego wśród zielonych pagórków i lasów. Strome zjazdy do brzegów jeziora w okolicach **Gródka nad Dunajcem** wynagrodzi trud wcześniejszej wspinaczki. Warto

skręcić do centrum miejscowości, by skorzystać z tutejszej plaży i gastronomii.

Jeśli chcemy urozmaicić sobie wycieczkę i zmniejszyć dystans pokonywany rowerem, możemy przepłynąć się z Gródka nad Dunajcem do Rożnowa z rowerami jednym z kursujących tu stateczków (wytrawnym rowerzystom polecamy wymagającą trasę wzdłuż brzegów jeziora). W **Rożnowie** zachowały się **ruiny zamku Gryfitów**. Na trasie czeka także drewniany **kościół pw. św. Wojciecha i Podwyższenia Krzyża Świętego**.

Widok na Jezioro Rożnowskie | fot. Dominika Zaręba

Z Rożnowa do **Tropia** (z zabytkowym **kościółem pw. św. św. Andrzeja Świerada i Benedykta**) możemy pojechać prawą lub lewą stroną Dunajca (trasa VeloDunajec na tym odcinku jest projektowana). Pośród sadów i kolorowych

pól uprawnych dojeżdżamy do regionu tarnowskiego (dalszy etap wycieczki na trasie Tropie – Zakliczyn – Tarnów można zaplanować w oparciu o mikrowycieczki opisane w rozdziale „W krainie winnic i wyśmienitej kuchni”, s. 505).

5. Na Przehybę śladami św. Kingi

10,7 km
w jedną stronę

4 h

pieszo

na nartach
skiturowych

w raketach
śnieżnych

Jazowsko – Będzikówka – Kamienie św. Kingi – Przehyba, Schronisko PTTK Na Przehybie

Malowniczy szlak pieszy oznakowany na zielono prowadzi przez lasy i górskie polany, przez serce **Popradzkiego Parku Krajobrazowego** do **Schroniska PTTK na Przehybie** (1175 m n.p.m.) w Paśmie Radziejowej.

Na trasie wycieczki, już bardzo blisko Przehyby, znajduje się **pomnik przyrody Kamień św. Kingi**, zwany też Krzesłem św. Kingi. To grupa wychodni skalnych piaskowca magurskiego położona na wschodnim zboczu szczytu **Skałka**

(1161 m n.p.m.). Jeden z głazów ma kształt krzesła. Zgodnie z legendą miała tu odpoczywać św. Kinga, uciekając przed Tatarami w 1285 r.

Na Przehybę prowadzi także szlak niebieski z Rytra.

Jesienne widoki z Beskidu Sądeckiego | fot. Kamil Bańkowski, arch. UMWM

6. Do ślimaka w Woli Kroguleckiej

6,6 km

2 h

trasa łatwa

pieszo

nordic walking

Barcice – Wola Krogulecka – Barcice

Niebieski szlak pieszy zaprowadzi nas z centrum Barcic, rozświetlonych dzięki festiwalowi Pannonica, na **platformę widokową w Woli Kroguleckiej**.

Barcice to spora wieś o długiej historii, sięgającej XIII w. Niegdyś wiódł przez nią szlak węgierski. Nazwa może być związana ze św. Bartłomiejem albo z założycielem wsi – Bartem (Bartłomiejem). Niektórzy upatrują jej źródeł w pszczelarstwie i słowie „barć”. Bartnicy z Barcic mieli dostarczać miód na stoły książęce, dlatego księżna Kinga nadała wsi status dóbr królewskich. Zanim wyruszymy na szlak, zajrzyjmy do **kościółka pw. NMP Wniebowziętej** z 1901 r., w którego wnętrzu kryją się perełki dawnej sztuki: malowana na desce Ostatnia Wieczerza z XVII w. oraz ołtarz główny z obrazem Wniebowzięcia Matki Boskiej

z 1622 r. Zwróćmy uwagę na masywny zamek w bramie kościoła, który najprawdopodobniej pochodzi z dawnego zamku w Ryttrze.

Po przejściu ok. 3 km skręcamy ze szlaku w kierunku **platformy widokowej w Woli Kroguleckiej**. Konstrukcja o charakterystycznym spiralnym kształcie, zwana potocznie ślimakiem, wznosi się nad Doliną Popradu, na wysokości ponad 500 m n.p.m. Rozciągają się stąd bajkowe widoki na Beskid Sądecki, zwłaszcza Pasma Radziejowej, meandrujący poniżej Poprad, Kotlinę Sądecką, a w oddali Beskid Wyspowy i Gorce.

Szlak niebieski biegnie dalej na przepiękne widokowe polany podszytowe **Makowicy** (948 m n.p.m.). Można stąd powędrować także do **Chaty Górskiej Cyrla**.

Platforma widokowa w Woli Kroguleckiej | fot. arch. UMWM

Muzyczne Barcice | fot. Dominika Zaręba

7. Beskidzka mozaika

6,5 km

3 h

trasa łatwa

pieszo

na nartach
skiturowych

w raketach
śnieżnych

Rytró – Dolina Popradu – Dolina Wielkiej Rostoki – miejsce pamiątkowe po dawnej szkole nad obłokami – polana Niemcowa

Z Rytra, znanej miejscowości wypoczynkowej nad Popradem w Beskidzie Sądeckim, wyruszymy czerwonym szlakiem na **Niemcowa** (963 m m.p.m.), polanę w paśmie Radziejowej, położoną na grzbiecie ciągnącym się między szczytami Niemcowej i Kordowca.

Przez jakiś czas droga prowadzić będzie między domami, aż dojdziemy do miejscy, z którego rozciąga się widok na **ruiny zamku w Ryttrze** oraz **doliny Popradu**

i **Wielkiej Rostoki**. Nazwa zamku i miejscowości pochodzi od niemieckiego słowa *ritter*, oznaczającego rycerza. Zamek powstał na przełomie XIII i XIV w. jako strażnica na węgierskim szlaku.

Opuszczamy teren zabudowań. Idąc wśród pól i łąk, docieramy do lasu. Warto przysiąść na chwilę na środkowej polanie. Beskid Sądecki to miejsce życia największych polskich drapieżników: wilka, rysia i niedźwiedzia. Rozglądamy się

Widoki z polan w Ryttrze | fot. Kamil Bańkowski

Rogaś z Doliny Rostoki

Pamiętacie Rogasia – zaprzyjaźnionego z dziećmi sarniátko z powieści Marii Kownackiej? Rogasń pochodził właśnie z tych stron. Rostoka Wielka to potok w Beskidzie Sądeckim. Tę samą nazwę nosi dolina, którą płynie. W czasach, gdy była tu Kownacka, Rytko było już popularnym letniskiem.

W Dolinie Rostoki Wielkiej zachowały się podmokłe łąki i bagniste bajorka – istny raj dla gadów, płazów i roślinności charakterystycznej dla terenów podmokłych. Dość łatwo tu spotkać zaskrońca, jaszczurki zwinkę i żyworódkę, kumaka górskiego i traszkę albo prawdziwą gratkę rarytas: gniewosza plamistego, agresywnego, choć absolutnie niejadowitego węża. W 1996 r. w dolinie potoku Rostoka Wielka powstał **Park Ekologiczny** ze ścieżką przyrodniczą, w którym chroni się unikatowe stanowiska fauny i flory, typowe dla górskich terenów podmokłych. W pobliżu znajduje się park linowy, podobno największy na południu Polski.

Park Ekologiczny, Rostoka Rytkerska 57, wstęp wolny

Park Linowy ABlandia, Rytko 607, www.ablandia.pl

uważnie, bo właśnie tu w ciągu dnia możemy spotkać sóweczkę. Ta najmniejsza sowa Europy (rozmiarów szpaka!) jest aktywna głównie w ciągu dnia. Nie pokażuje, a raczej pogwizduje i jest dość ciekawskim, mało płochliwym ptakiem.

Dochodzimy do pozostałości po drewnianej chacie, przy której stoi ułamany pień martwego już drzewa. Jednak to miejsce tętni życiem, na drzewie rozwinęło się wiele gatunków grzybów i porostów, a przyroda przejmuję w posiadanie również pozostałości po chacie. Kolejny przystanek wędrówki to **szkoła**

nad obłokami, opisana w książce **Marii Kownackiej** (1894–1982) pod takim właśnie tytułem. Czteroklasowa szkoła podstawowa z wypożyczalnią książek działała tu do 1961 r., uczęszczało do niej 15–25 dzieci. Teraz możemy zobaczyć tylko kamienne podmurówki niewielkiego budynku i pamiątkową tablicę. Na polanę **Niemcową** – cel naszej wędrówki – docieramy, idąc przez rozległe, latem bardzo smacowite borówczysko.

Opracowano na podstawie trasy Beskidzka Mozaika: www.malopolskatago.pl

Zamek w Rytrze z charakterystyczną okrągłą basztą | fot. Kamil Bańkowski

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Zabytkowy Rynek w Starym Sączu

Stary Sącz zachował średniowieczny, bardzo prosty układ miejski, oparty na prawie magdeburskim. Centrum miasta stanowi rozległy prostokątny plac, wyłożony brukiem z naturalnych granitowych otoczków przyniesionych Dunajcem z Tatr. Pierwszy rynek brukowano aż 11 lat. Wokół niego stanęło 25 domów, z których do dziś zachowały się 22. W średniowieczu, podczas projektowania miasta, wytyczono po dwie prostopadłe ulice wychodzące z każdego rogu placu. Ich przedłużenia i przecznice dzielą Stary Sącz na kwartały i sprawiają, że w tym mieście nie można się zgubić. Niedługo na Rynku wznosił się ratusz. Stał po tej stronie placu, gdzie obecnie znajduje się XIX-wieczna studnia otoczona blisko 150-letnimi lipami. Budynek spłonął w pożarze w 1795 r. i już nie został odbudowany (replikę niezrealizowanego

projektu nowego ratusza z 1807 r. zobaczymy dzisiaj w Miasteczku Galicyjskim w Nowym Sączu).

Warto zajrzeć do **Muzeum Regionalnego im. Seweryna Udzieli** (1857–1937), znanego etnografa i kolekcjonera, twórcy Muzeum Etnograficznego w Krakowie. Mieści się ono w barokowej kamienicy z XVII w. – tzw. Domu na Dołkach. Dowiemy się tu o bogatej historii miasta i sztuce ludowej regionu, zobaczymy pamiątki z wizyty papieża Jana Pawła II, a także te związane z księdzem Józefem Tischnerem, filozofem i pisarzem pochodzącym ze Starego Sącza.

W 2018 r. Stary Sącz – zespół staromiejski wraz z klasztorem Klarysek – otrzymał prestiżowy status pomnika historii.

Muzeum Regionalne im. Seweryna Udzieli, Stary Sącz, Rynek 6, tel. +48 18 446 00 94, www.muzeum.stary.sacz.pl

Rynek w Starym Sączu | fot. Kamil Bańkowski

Enklawa przyrodnicza Bobrowisko

W widłach Dunajca i Popradu powstała ścieżka prezentująca bogactwo przyrodnicze i krajobrazowe stawów i lasów łęgowych. Te podmokłe, gęste knieje mogą nam przypominać tropikalną dżunglę. Tylko drzewa i inne rośliny różnią się od występujących w lasach deszczowych, są wśród nich głównie wierzba, brzoza, olsza i topola.

Przez kilka dekad, od lat 50. ubiegłego stulecia, działała tu starsądecka żwirownia. Zamknięto ją, gdy zaczęły się kurczyć zasoby surowca. Po rekultywacji terenu przyroda wróciła do życia, a swój dom znalazło tutaj wiele gatunków zwierząt, na czele z bobrem europejskim – symbolem enklawy. Pośród trzcin, pałek i skrzypów bytuje kilka wyjątkowych gatunków płazów, w tym traszka grzebieniasta i ropucha szara. W okolicy gniazduje również wiele cennych gatunków ptaków – czapla siwa, łabędź niemy, perkoz dwuczuby, kormoran i kaczka krzyżówka; łęgowy las zamieszkuje dzięcioł czarny i duży.

Przez serce Bobrowiska poprowadzą nas drewniane pomosty łączące dwa punkty obserwacyjne – oryginalnie zaprojektowane interaktywne budynki, zwane czatowniami. Dzięki specjalnie wyciętym oknom, a w większej czatowni także lunetom, możemy podglądać m.in. gniazda i żerowiska ptaków, a także żeremia i tamy stworzone przez pracowite bobry.

Enklawa przyrodnicza Bobrowisko, Stary Sącz, czynne całą dobę, można pobrać przewodnik mobilny na systemy iOS i Android: Bobrowisko Stary Sącz.

Sądecki Park Etnograficzny i Miasteczko Galicyjskie w Nowym Sączu

Otulony zielenią **Sądecki Park Etnograficzny** przybliża tradycyjne budownictwo drewniane i kulturę ludową wszystkich grup etnograficznych i etnicznych tworzących dziedzictwo Sądeckiej – od Lachów Sądeckich przez

Miasteczko Galicyjskie | fot. Kamil Sorocki

Górali Sądeckich i Podgórczan po Łemków Sądeckich, Niemców Galicyjskich, Żydów i Cyganów Karpaccich.

Zwiedzając tę piękną przestrzeń, przeniesiemy się w czasie. Zobaczymy zagrody chłopskie, chałupy, świątynie (łemkowską cerkiew greckokatolicką, kościół rzymskokatolicki i protestancki), XVII-wieczny dwór szlachecki, folwark dworski, budynki przemysłu wiejskiego (kuźnię, olejarnię, wiatrak i in.) oraz obiekty małej architektury (kapliczki, pasieki i suszarnie owoców). To największy skansen w Małopolsce.

Natomiast w **Miasteczku Galicyjskim**, będącym częścią Sądeckiego Parku Etnograficznego, zaprezentowano małomiasteczkową zabudowę z końca XIX w., obejmującą niewielki plac rynkowy i pierzeje z kilkunastoma domami. Zobaczymy tu ratusz, dwór szlachecki, domy mieszczańskie, warsztaty i sklepiki. W odtworzonych budynkach znajdują się m.in.: antykwariat, poczta galicyjska, żydowska karczma, remiza, apteka i gabinet dentystyczny, cukiernia lwowska, dom krawcy, zakład fryzjerski i szewski, atelier fotografa, pracownia zegarmistrza, warsztat garncarski i wiele innych.

Nowy Sącz – stolica Sądeckiej, położona w Kotlinie Sądeckiej, w widłach Dunajca i Kamienicy Nawojowskiej – jest fascynującym miastem o ponad 700-letniej historii, lokowanym w 1292 r. jako miasto królewskie przez króla Wacława II. Przy okazałym zabytkowym Rynku wznosi się elegancki **ratusz** z charakterystyczną wieżą zegarową, który podczas odbudowy po pożarze pod koniec XIX w. zyskał charakter eklektyczny. Wystrój wnętrza nawiązuje do neorenesansu i neobaroku. Nieopodal Rynku, na skarpie nad Dunajcem wznoszą się **ruiny zamku królewskiego** z XIV w. fundacji Kazimierza Wielkiego. Historię i zabytki miasta o wielokulturowych tradycjach przybliża Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu.

Sądecki Park Etnograficzny, Nowy Sącz, ul. Wieniawy-Długoszoszowskiego 83B, tel. +48 18 441 44 12

Miasteczko Galicyjskie, Nowy Sącz, ul. Lwowska 226, tel. +48 18 444 35 70

Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu, gmach główny: ul. Jagiellońska 56, Galeria Marii Ritter i Stare Wnętrze Mieszczańskie: Rynek 2, Dom Gotycki: ul. Lwowska 3, tel. +48 18 443 77 08, www.muzeum.sacz.pl

Czatownia na Bobrowisku | fot. Kamil Sorocki

Lachy Sądeckie

Stroje Lachów Sądeckich | fot. Kamil Bankowski

Lachy Sądeckie to jedna z najbardziej wyrazistych kulturowo grup polskiego Podkarpacia, jakie powstały na styku góralszczyzny karpackiej i Krakowiaków. Ich wsie położone są w rozległej, żyznej Kotlinie Sądeckiej, a dwa najważniejsze miasta regionu, Stary i Nowy Sącz, wyznaczające centrum grupy, rozsiadły się u zbiegu głównych rzek: Dunajca, Popradu i Kamienicy Nawojowskiej – czytamy na stronie etnozagroda.pl.

Świąteczny **strój ludowy** Lachów Sądeckich jest pięknie zdobiony. W stroju męskim wyróżniają się granatowe

sukienne kaftany z długimi rękawami, bogato zdobione mosiężnymi guzami i wielobarwnym haftem w bukiety kwiatowe. W stroju żeńskim – panieńskim – charakterystyczne są aksamitne gorsety (czarne, granatowe lub bordowe) wyszywane koralikami oraz dekorowane haftami z bukietów kwiatowych i cekinami, a u mężatek – kaftany z sukna lub aksamitu, również bogato haftowane. Typowe motywy haftów lachowskich to wzory roślinne, tulipany, serca, romby i inne elementy geometryczne. Są one ułożone pasowo albo przybierają kształt drzewa życia.

Żywy **folklor lachowski** zachował się najlepiej w **Podegrodziu** i jego okolicach. Działa tu wielu entuzjastów

W Muzeum Lachów Sądeckich w Podegrodziu | fot. Kamil Bańkowski

kultury lachowskiej. To im zawdzięczamy przetrwanie tańców, muzyki, ubiorów, haftów i tradycyjnej kuchni. **Gwarra sądecka** jest uznawana, po śląskiej i góralskiej, za jedną z bardziej żywych odmian języka polskiego. Oprócz słów i określeń związanych z życiem i pracą w górach cechują ją liczne naleciałości z języków słowackiego, ukraińskiego i niemieckiego. W tradycyjnym słownictwie znajdziemy takie „kwiatki”, jak *Bryjów* (zwyczajowa nazwa Starego Sącza) albo *bojycyć*, czyli plotkować. I proszę się nie *chichrać* (śmiać się), bo może was ktoś *prasnuć* (uderzyć)!

W Podegrodziu powstało ciekawe **Muzeum Lachów Sądeckich im. Zofii i Stanisława Chrzęstowskich**, filia Muzeum Okręgowego w Nowym Sączu.

Muzeum Lachów Sądeckich,
Podegrodzie 525, tel. +48 18 440 01 88,
www.muzeum.sacz.pl.

Opracowano na podstawie stron:
www.wiano.eu (Elżbieta Piskorz-Branekova), www.etnozagroda.pl
i przewodnika „Stary Sącz – karpackie miasteczko z klimatem” (Marek Styczyński).

Popradzki Park Krajobrazowy

Popradzki Park Krajobrazowy obejmuje większą część Beskidu Sądeckiego: małownicze doliny Dunajca i Popradu oraz zalesione pasma górskie Radziejowej i Jaworzyny Krynickiej. To największy w Małopolsce park krajobrazowy. Powstał w 1987 r.

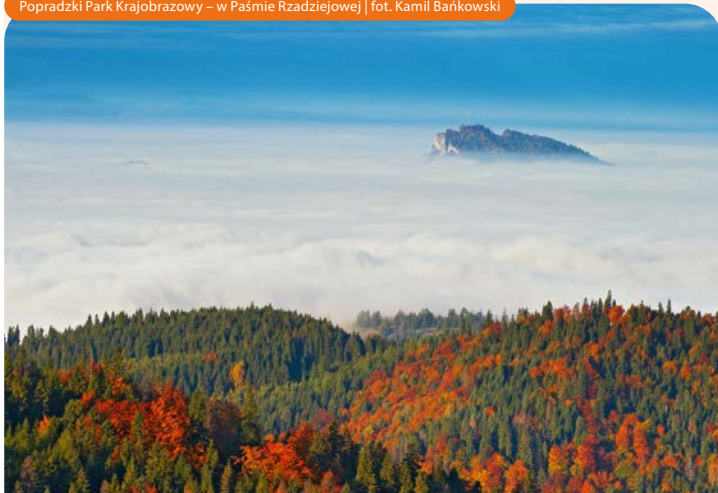
Na obszarze Parku występują rośliny alpejskie, znajduje się tu również jedyne w Polsce naturalne stanowisko głogu wielkoowocowego. W lasach żyje wiele gatunków ssaków, np. wilk, ryś, jeleni, rzadziej żbik, niedźwiedź, borsuk, gronostaj i łasica, a w górskich potokach bóbr i wydra. Doliczono się 160 gatunków ptaków, są wśród nich: głuszec, jarażbek, puchacz, puszczyk uralski, orlik krzykliwy a nawet orzeł przedni. W Parku spotkać można także niemal wszystkie polskie gatunki płazów i gadów, a do osobliwości należy wąż Eskulapa.

Charakterystyczny jest piętrowy układ roślinności. Większa część

Parku leży w piętrze pogórza (do 500 m n.p.m.); dominują tu pola, łąki i lasy mieszane z lipą, grabem, bukiem i brzozą. Regiel dolny sięga 1100 m n.p.m. i jest porośnięty lasami bukowo-jodłowymi, a wiosną udekorowany kobiercami kwiatów, na czele ze śnieżyczką przebiśniegiem, konwalią dwulistną czy zawilcem gajowym. Występuje tu także czosnek niedźwiedzi. Regiel górny porasta las świerkowy z borówczyskami.

Ważną postacią, która zapoczątkowała ochronę tutejszej przyrody, był hrabia **Adam Stadnicki** (1882–1982), przedwojenny właściciel olbrzymich obszarów leśnych od Nawojowej po tereny dzisiejszej Słowacji. We własnych dobrach tworzył pierwsze rezerваты, wydzielając kilkuhektarowe mateczniki i uroczyska do troskliwej ochrony lasów i starych drzew. Jednym z nich jest puszczański **rezerwat Baniska**, leżący na stokach Radziejowej, w którym chroni się fragmenty Puszczy Karpackiej z kilkusetletnimi jodłami, olbrzymimi bukami i wiekowymi jaworami.

Popradzki Park Krajobrazowy – w Paśmie Radziejowej | fot. Kamil Bańkowski

Jaszczurka zwinka | fot. Dominika Zaręba

Zespół Parków Krajobrazowych
Województwa Małopolskiego, oddział
Stary Sącz, Barcice, Wola Krogulecka 82,
tel. +48 18 446 09 00, www.zpkwm.pl/park/popradzki-park-krajobrazowy
Pałac w Nawojowej, Nawojowa,
ul. Zamkowa 1, www.palacwnawojowej.pl

Małownicza Dolina Dunajca na Sądecczyźnie

Dunajec wkracza na ziemię sądecką, wijąc się małowniczym przełomem pomiędzy gorczańskim Pasmem Lubania a Pasmem Radziejowej w Beskidzie

Sądeckim. Dotąd wąska dolina rzeki na terenie Kotliny Sądeckiej zaczyna się rozrastać, Dunajec płynie pośród bajkowych sadów **Łącka** i wsi **Górali Sądeckich**. Kiedy wreszcie przyjmuje wody Popradu, traci swój charakter górskiej rzeki o stromych brzegach. Zaczyna płynąć rozległą doliną wieloramiennym korytem. Od Nowego Sącza meandruje szerokimi zakolami pośród pagórków Pogórza Rożnowskiego do Gródka nad Dunajcem. Tu zostaje przegrodzony zaporami wodnymi w Rożnowie,

Dolina Dunajca na Pogórzu Rożnowskim o wschodzie słońca | fot. Kamil Sorocki

a następnie w Czchowie, tworząc **jeziora Rożnowskie i Czchowskie**. Dalej płynie pośród wzgórz pokrytych szachownicą łąk, pól, sadów i lasów. Tędy prowadził niegdyś szlak z Krakowa na Węgry. Współczesnych podróżników przyciągają widokowe trasy rowerowe – Karpacki Szlak Rowerowy i VeloDunajec.

Gródek nad Dunajcem, miejscowość wypoczynkowa na brzegu Jeziora Rożnowskiego, powstał w XIV w. jako gród broniący Doliny Dunajca. Na **wyspie Grodzisko**, będącej obecnie rezerwatem ptactwa wodnego, zachowały się ruiny średniowiecznego zamku. W okolicy znajdziemy ciekawe zabytki świeckie i sakralne. Miłośników historii zainteresuje **zamek w Rożnowie** – a właściwie ruiny zamku Gryfitów położone na stromym wzgórzu. Ta średniowieczna warownia rycerska z XIV w. w stylu gotyckim strzegła

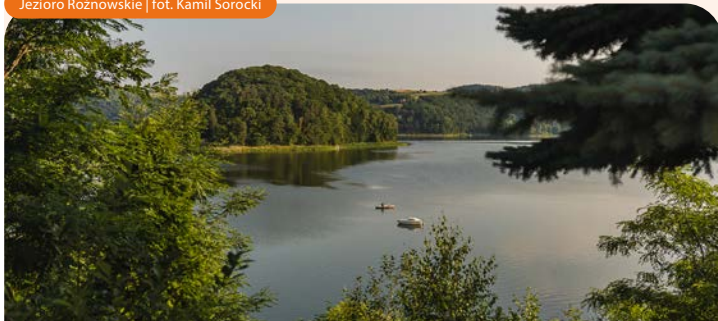
szlaku węgierskiego. Jednym z właścicieli zamku był słynny rycerz Zawisza Czarny. Pasjonatów architektury drewnianej zauroczy XVII-wieczny kościół **pw. św. Wojciecha i Podwyższenia Krzyża Świętego w Rożnowie** – jednonawowy, konstrukcji zrębowej, oszalowany. Obok niego stoi XIX-wieczna dzwonnica z dachem krytym gontem. Największą sakralną perełką okolicy jest **kościół pw. św. św. Andrzeja Świerada i Benedykta w Tropiu**. To jeden z najstarszych kościołów w Małopolsce. Świątynia strzegąca brzegów Dunajca pochodzi z przełomu XI i XII w. Wcześniej stała tu pustelnia św. Świerada, benedyktyńskiego mnicha. Fundatorem kościoła miał być król Kazimierz Odnowiciel.

Więcej informacji na stronach:
www.jeziororoznowskie.pl,
www.gminagrodek.pl

Górale Sądecki

Region położony pomiędzy **Kamienią, Szczawą a Łąckiem** zamieszkiwali Górale Sądecki, dzieleni jeszcze na podgrupy, np. Górale Łąckich. Ich tradycyjnym zajęciem, poza rolnictwem i pasterstwem, było sadownictwo. Miejsce na styku Beskidu Sądeckiego, Wyspowego i Gorców stanowiło także ośrodek rzemiosła tkackiego i drzewnego, ze słynną fabryką mebli giętych w **Jazowsku**. Strój Górali Sądeckich łączy różne style karpaccie z zapożyczeniami od sąsiadów lachowskich. W stroju męskim charakterystyczne są płócienne portki bogato zdobione haftami (np. sercówką) i kamizelki z granatowego płótna. Kobiety na Iniane koszule wkładały gorsety, z czasem bogato haftowane koralikami w motywy kwiatowe. Najzamożniejsze podkreślały swój status, nosząc korałe z koralowca.

Jezioro Rożnowskie | fot. Kamil Sorocki

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Wydarzenia Centrum Kultury i Sztuki im. Ady Sari w Starym Sączu

Niezwykły ośrodek kultury animuje życie artystyczne miasta, organizując szereg festiwali, koncertów, wystaw, wernisaży i innych imprez o zasięgu lokalnym, krajowym, a nawet międzynarodowym.

Stary Sącz, ul. Batorego 23
(budynek Kina Sokół),
tel. +48 18 446 16 41,
www.ckis.stary.sacz.pl

Oferta edukacyjna Muzeum Okręgowego w Nowym Sączu

Lekcje muzealne, interaktywne zajęcia warsztatowe i ścieżki edukacyjne dla dzieci, młodzieży oraz dorosłych prowadzone są we wszystkich oddziałach muzeum. Dotyczą dziejów Nowego Sącza, życia codziennego zarówno w mieszczarskiej kamienicy, jak i wiejskiej chałupie, tradycyjnych strojów, obrzędów i sztuki regionu.

Nowy Sącz, ul. Jagiellońska 56 (gmach główny), tel. +48 18 443 77 08,
www.muzeum.sacz.pl

Radosna Pannonica | fot. Michał Szwerc, arch. Centrum Kultury i Sztuki im. Ady Sari

Festiwal Pannonica

Organizowany od 2013 r., jest kulturalną wizytówką Sądeckiym oraz okazją do afirmacji różnorodności i wielokulturowości. Odbywa się w Barcicach, Do 2022 r. odbywał się w Barcicach, od 2023 będzie organizowany w miejscowości Myślec, na historycznym szlaku wędrówek ludów z południa na północ Europy. Zjeżdżają na niego muzycy grający żywiołowe rytmy karpackie, bałkańskie, węgierskie i romskie.

Miejski Ośrodek Kultury w Nowym Sączu

Organizuje wybitne wydarzenia artystyczne, teatralne i edukacyjne. Pod egidą MOK-u działa ponad dwadzieścia (amatorskich!) i profesjonalnych zespołów

artystycznych, m.in. Teatr Robotniczy im. Bolesława Barbackiego, Zespół Regionalny „Sądeczanie” i Sądecka Orkiestra Symfoniczna.

Nowy Sącz, al. Wolności 23, tel. +48 500 273 727, www.mok.nowysacz.pl

Najważniejsze imprezy lokalne

- Festiwal Podróży i Przygody Bonawentura, *Stary Sącz, marzec*: www.fb.com/bonawentura
- Święto Kwitnącej Jabłoni, *Łącko, Łososina Dolna, maj*
- Święto Dzieci Gór, *Nowy Sącz, lipiec*: www.swietodzieciogor.pl
- Starosądecki Festiwal Muzyki Dawnej, *Stary Sącz, czerwiec/lipiec*: www.sfmd.wstarymsaczu.pl
- Festiwal Pannonica, *Myślec, koniec sierpnia/początek września*: www.pannonica.pl
- Sądecka Jesień Kulturalna, *Nowy Sącz, wrzesień/październik*: www.sadeckajesienkulturalna.pl
- Sącz Jazz Festiwal, *Stary Sącz, listopad*: www.jazz.wstarymsaczu.pl

Na Festiwalu Pannonica, Dikanda | fot. Dominika Zaręba

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI I OBIEKTY GASTRONOMICZNE

NOWY SĄCZ I CHELMIEC

RowerowyFun (pokoje gościnne, wypożyczalnia rowerów, Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Chelmiec, ul. Biała 40, tel. +48 48 503 152 640, www.roverowyfun.pl

Gościniec Galicyjski (pokoje gościnne i restauracja, Małopolska Trasa Smakoszy, Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Nowy Sącz, ul. Lwowska 226, tel. +48 18 441 63 90, <https://miastecz kogalicyjskie.pl>

Lodziarnie na Sądeckim Szlaku Lodowym w Nowym Sączu:

Orawianka (ul. Wałowa 10), **Wytwórnia Lodów – Argasińscy** (ul. Tadeusza Kościuszki 9, www.argasinscy.pl), **Coc-tailbar** (ul. Lwowska 4, www.coc-tailbar.eu), **Wytwórnia Lodów Miś** (ul. gen. Wieniawy Długoszoskiego 83a),

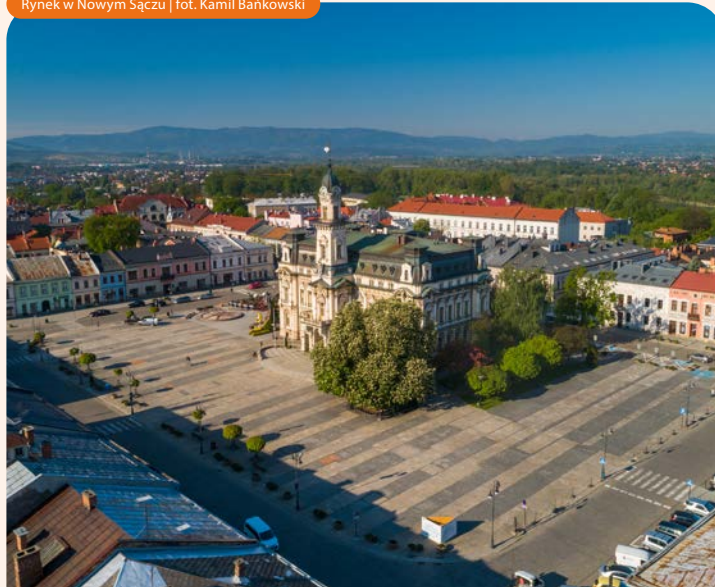
STARY SĄCZ, BARCICE, GOŁKOWICE I OKOLICE

Ekolatka (Małopolska Wieś dla Dzieci), Barcice Dolne 8, tel. +48 18 446 16 03, www.ekolatka.pl

Restauracja Marysieńka, Stary Sącz, Rynek 12, tel. +48 517 657 864

Pracownia Pieroga AMAR (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Stary Sącz, ul. Daszyńskiego 9, tel. +48 18 443 66 50, www.pracowniapieroga.pl

Rynek w Nowym Sączu | fot. Kamil Bańkowski

Restauracja Szklarnia, Gołkowice
Dolne 257, tel. +48 18 440 03 94,
www.restauracja-szklarnia.pl

RYTRO

Zajazd PTTK Pod Roztoką (hotel i restauracja, Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Rytro 186, tel. +48 18 446 91 51,
www.rytro.com.pl

Chata Górská Cyrła (Małopolska Wieś Pachnąca Ziołami), Rytro 64, tel. +48 18 446 96 89

Schronisko PTTK na Przehybie, tel. +48 18 442 13 90, www.przehyba.pl

Ośrodek Rekreacyjny RyterSki (noclegi i restauracja, Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Rytro 302, tel. +48 882 807 112, www.ryterski.pl

Gospodarstwo agroturystyczne Orle Gniazdo (Małopolska Wieś dla Dzieci), Rytro 234, tel. +48 18 446 92 46, www.wbeskid.pl/nosal

Karczma Nad Potokiem (Małopolska Trasa Smakoszy, Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Rytro 380, tel. +48 18 449 71 29, www.perlapoludnia.pl

Łąckie jabłko i śliwki

Łącko słynie z **łąckiego jabłka**, wpisanego na listę produktów regionalnych Unii Europejskiej, oraz z wysokoprocenowej **śliwownicy łąckiej**, będącej wizytówką regionu. Do niedawna oficjalnie widniejąca na ministerialnej liście produktów tradycyjnych i odznaczona wieloma nagrodami śliwowica łącka nie mogła być legalnie wprowadzona do obrotu. Sytuacja zmieniła się w chwili, gdy Tłocznia Maurera uzyskała zgody na produkcję i sprzedaż śliwownicy oraz innych destylatów owocowych jako „okowity”. Smak górskich jabłek oraz innych owoców i warzyw znajdziemy także w naturalnych sokach, syropach, sokach kiszonych, winach i cydrze.

Kwitnące sady w Łącku | fot. Kamil Bańkowski

Skarby natury | fot. Kamil Sorocki

Willa Poprad (noclegi i restauracja), Rytro 306, tel. +48 18 44 002 11,
www.willapoprad.pl

ZABRZEŻ I OKOLICE

Szum Dunajca (przy torze kajakowym, noclegi, kemping), Łącko, Zabrzeż 160, tel. +48 734 719 674,
www.fb.com/szumdunajca

Szyldy na starosądeckim Rynku | fot. Dominika Zaregła

Pijalnia firmowa Tłocznia Maurer (Dziedzictwo Kulinarne Małopolska, Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Łącko, Zabrzeż 318, tel. +48 605 913 100,
www.maurer.com.pl

Sopatowiec – przyjazny dom w górach, Jazowsko, Sopatowiec 64, tel. +48 606 607 646, www.sopatowiec.pl, (próbuje się podnieść po pożarze)

KAMIENICA

Gospodarstwo agroturystyczne W Słonecznej Dolinie, Kamienica 467, tel. +48 502 029 961,
www.wslonecznejdolinie.pl

Pijalnia Wód Mineralnych w Szczawie, Szczawa 584

Więcej informacji o noclegach i gastronomii znajdziecie na stronach: www.wstarymsaczu.pl, www.ziemiassadecka.info, www.rytro.pl, www.gminagrodek.pl, www.lacko.pl, www.visitkamienica.pl

Konieczniesz musisz spróbować

- słynnych **lodów na Sądeckim Szlaku Lodowym** w Nowym Sączu, wytwarzanych przez rodzinne firmy z tradycjami
- **miodów z rodzinnej pasieki** – z gospodarstw pasiecznych: Kószka z Gródka nad Dunajcem: www.miodkoszka.pl, Miś z Oblazów Ryterskich: www.miody-mis.pl i Jodłowa Dolina z Rytra: www.jodlowa-dolina.malopolska.pl
- **serów Kluska** – serów dojrzewających wykonywanych zgodnie z tradycyjną recepturą, w 100% z surowego (niepasteryzowanego) mleka owczego, bez ulepszcaczy: www.kluska.pl
- **ekologicznych soków z owoców i warzyw**, bez barwników i konserwantów – z Tłoczni Maurera z Zabrzeży: www.maurer.com.pl, Soku z Gór z Łącka: www.sokzgor.pl oraz Tłoczni Owoców Pawłowski ze Żbikowic k. Łososiny Dolnej: www.sokipawlowski.pl; znajdziecie je w wielu sklepach i restauracjach w regionie
- **suszonej śliwki – suski sechłońskiej** ze Śliwkowego Szlaku, produktu z chronionym oznaczeniem geograficznym Unii Europejskiej: www.nasliwkomyszlaku.pl
- **piwa Pilsvar z Grybowa** produkowanego w dawnym browarze Grybów, w miejscowości Siolkowa, które jest dostępne w sklepach i restauracjach w całym regionie: www.pilsweizer.com

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- z Krakowa do Nowego Sącza, Starego Sącza, Barcic i Rytra dojedziemy pociągiem, do Nowego Sącza także busem i autobusem
- pomiędzy Nowym a Starym Sączem oraz Nowym Sączem a Chelmcem kursują autobusy miejskie

LEKTURY NA DROGĘ

- „Stary Sącz – karpackie miasteczko z klimatem. Przewodnik z klimatystycznym”, Marek Styczyński, Dominika Zaręba, Wyd. Amistad, UMiG Stary Sącz.
- „Mądrość człowieka gór”, Józef Tischner, Wyd. Społeczny Instytut Wydawniczy Znak.
- „Poeci Sądeckiżyny. Antologia”, Bolesław Faron, Wyd. Edukacyjne

Szydły na starosądeckim Rynku | fot. Dominika Zaręba

- „Legends sądeckie” – komiks, Mariusz Bocheński, Wyd. Katolickie Centrum Edukacji Młodzieży Kana.
- „Szkola nad obłokami”, „Rogaś z Doliny Roztoki”, Maria Kownacka (różne wydania).
- „Chleb nasz powszedni, czyli kuchnia Lachów Sądeckich”, Zenon Szewczyk, Wyd. Nova Sandec.
- „Popradzki Park Krajobrazowy. Przewodnik”, Anna Boguś, Piotr Dmytrowski, Iwona Szczygieł, Anna Świsterska oraz „Spacerownik popradzki” umożliwiający otrzymanie odznaki Odkrywczy Popradzkiego Parku Krajobrazowego; do pobrania na stronie: www.zpkwm.pl.
- LosWiaheros docierają do Starego Sącza – VeloMałopolska: <https://youtu.be/CuJOZtKU94s>
- Kościół i klasztor Klarysek w Starym Sączu, Małopolski Instytut Kultury: <https://youtu.be/GowflPa4Jl4>
- Kanał YT Pannonica Festival

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

NOWY SĄCZ

Centrum Informacji Turystycznej,
ul. Szwedzka 2, tel. +48 18 444 24 22,
www.ziemiassadecka.info

STARY SĄCZ

Informacja Turystyczna, Rynek 5,
tel. + 48 18 446 18 58, www.wstarymsaczu.pl

W Kamienicy ma siedzibę **Gorczańska Organizacja Turystyczna**:
www.visitkamienica.pl

ZAGRAJ

- Questy: Z Rogasiem po Dolinie Roztoki w Rytrze, Dawne życie na Niemcowej, Spacer po Rytrze z hrabią Stadnickim, My se Łącowioki, Kamienickie ślady przeszłości; do pobrania na stronie: www.questy.org.pl

OBEJRZYJ I POSŁUCHAJ

- Filmy o Sądeckim Parku Etnograficznym i inne na kanale YT Muzeum Okręgowego w Nowym Sączu: <https://youtu.be/hlkBwczFcuk>

Pannonica Festival! | fot. Dominika Zaręba

Szlakiem wód mineralnych w Beskidzie Sądeckim

Piwniczna-Zdrój
Muszyna
Szczawnik
Żegiestów-Zdrój
Krynica-Zdrój
Tylicz
Popradzki Park Krajobrazowy

Współautor rozdziału: Jarosław Kłás
Współpraca: Jarosław Tarański, Karolina Fidyk

Pośród świerków, jaworów i jodeł Beskidu Sądeckiego, z romantycznych szczytów i hal rozciągają się bajkowe widoki na Tatry i inne malownicze pasma karpackie Polski i Słowacji. W tym przygranicznym zakątku, leżącym w dolinach Popradu, Muszynki i Kryniczanki, przycupnęły znane klimatyczne miejscowości uzdrowskowe, w których pod koniec XIX w. odkryto złoża wód mineralnych – Piwniczna-Zdrój, Muszyna, Krynica-Zdrój. Zobaczmy tu miejsca naznaczone dziedzictwem Górali Nadpopradzkich i Łemków. Zakątki, które inspirowały Nikifora, najslynniejszego polskiego malarza naiwnego, a także wielu innych utalentowanych artystów ludowych i rzemieślników. W piękno otaczającej przyrody harmonijnie wtapiają się drewniane kościoły i lemkowski cerkwie. Wille wznoszone w stylu szwajcarskim połączonym z rodzimymi wzorcami architektonicznymi przyciągały kuracjuszy oraz znane postacie nauki i sztuki. Jan Kiepura, wybitny śpiewak operowy i aktor wznosił nawet w Krynicy swoją własną willę Patria. Dzisiaj turystyka prozdrowotna wraca do czasów swojej dawnej świetności, a wraz z nią moda na aktywny wypoczynek i zdrowe jedzenie. Oczywiście z kubkiem albo bidonem uzdrawiającej lokalnej szczawy w dłoni!

Powędrujecie pieszo lub wybieriecie się na przejażdżkę rowerem szlakiem wód mineralnych i źródeł na pograniczu polsko-słowackim. Poznacie początki słynnych uzdrowisk i przemysłu rozlewniczego opartego na wodach o zdrowotnych właściwościach. Każda pora roku jest tutaj niepowtarzalna i wymarzona do nieśpiesznego spacerowania i zachwycania się urokami karpackiej przyrody.

Ekowycieczka rekomendowana dla:

rodzin z dziećmi i grup wielopokoleniowych

aktywnych seniorów

indywidualnych wędrowców, także pasjonatów narciarstwa skitowego

oferta całoroczna | wycieczki weekendowe

MIKROWYPRAWY

1. Do wód w Piwnicznej-Zdroju

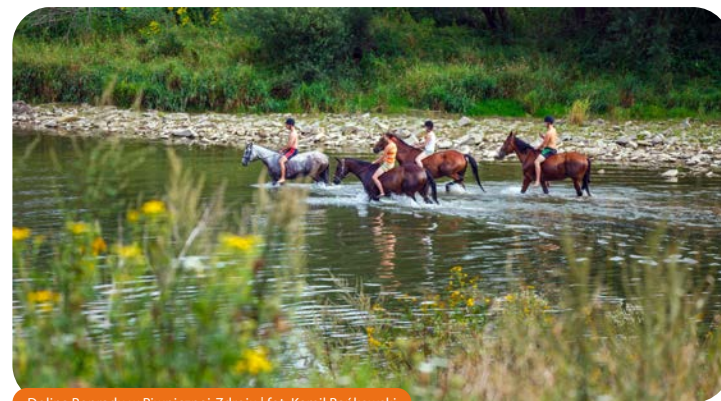
4,4 km 1,5 h trasa łatwa spacerem nordic walking
w jedną stronę

Piwniczna-Zdrój, Pijalnia Artystyczna – Baseny na Radwanowie –
Głębokie, źródło św. Kingi

Wycieczkę rozpoczynamy w **Parku Zdrojowym w Piwnicznej-Zdroju**, przy **Pijalni Artystycznej**. Pod koniec XIX w. odkryto tu złoża wód mineralnych. Szybko zaczęli przybywać pierwsi kuracjusze.

Po skosztowaniu Piwniczanki, produkowanej nieprzerwanie od 1968 r., ruszamy ulicą Kościuszki, biegnącą wzdłuż Doliny Popradu. Po drodze mijamy **Baseny na Radwanowie** – sympatyczne kąpielisko z basenem krytym i otwartym (proponujemy skorzystać z tej atrakcji

w drodze powrotnej). Po niecałych 4 km docieramy do wsi **Głębokie**, gdzie kierując się znakami szlaku AquaVelo skręcamy w prawo i wędrujemy lekko pod górę do ujęcia wody mineralnej – **źródła Głębozcanka** wypływa tu wysoko zmierzalowana woda wodorowęglanowo-sodowo-wapniowo-magnezowa, zalecana do picia i kąpeli przy nerwicach czy chorobach dróg oddechowych. Źródła eksploatowane są przez trzy obudowane i zadaszone odwierty. Warto odpocząć

Dolina Popradu w Piwnicznej-Zdroju | fot. Kamil Bańkowski

w otaczającym źródło parku. Można tu skosztować wody mineralnej, a powyżej ujęcia znajdziemy altany z ławeczkami. W stronę źródła spogląda św. Kinga.

Wycieczka zainspirowana propozycją na stronie: www.malopolskatogo.pl

Szlaki piesze w okolicy Piwnicznej-Zdroju – do schronisk i na wieże widokowe

Łomnica-Zdrój – Schronisko PTTK Hala Łabowska, 1021 m n.p.m. – szlak niebieski, 2,5 h, 6 km

Piwniczna-Zdrój – Chata Magóry – Eliaszkówka, 1023 m n.p.m. (wieża widokowa) – szlak zielony, 3 h, 8 km

Piwniczna-Zdrój – Bacówka na Obidzy – Radziejowa, 1262 m n.p.m. (wieża widokowa) – szlak czerwony i niebieski, 5 h, 13,7 km

Figura św. Kingi w otoczeniu źródła św. Kingi w Głębokiem | fot. Dominika Zaręba

2. Śladami wód mineralnych przez Dolinę Popradu

34 km

4-5 h

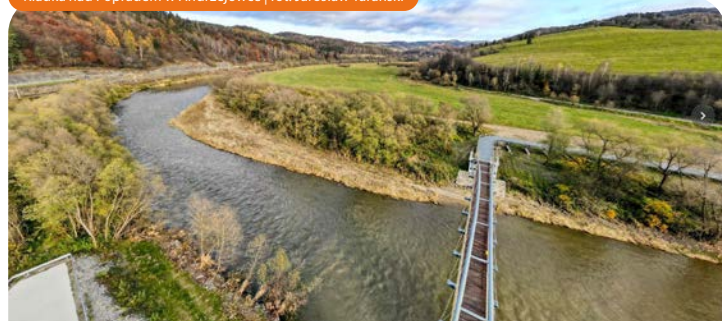
trasa średnia

rowerem

Muszyna-Zapopradzie – Legnava (Słowacja) – Milik – Złockie – Andrzejówka – Mały Lipnik (Słowacja) – Żegiestów-Zdrój – Szczawnik – Jastrzębik – Podjastrzębik – Muszyna

Kładka nad Popradem w Andrzejówce | fot. Jarosław Tarański

Spotkanie na szlaku – pan Krzysztof ze Szczawnika | fot. Dominika Zaręba

Przez ostatnie lata w Dolinie Popradu powstały nowe szlaki dla miłośników dwóch kółek. Ta wycieczka to propozycja sprawdzenia prawie wszystkich z nich. Jej trasa wykorzystuje m.in. przebiegi **VeloKrynica, VeloNatura, AquaVelo i Roweroowego Szlaku Wód Mineralnych**.

AquaVelo

Rowerowy Szlak Wód Mineralnych AquaVelo o długości 230 km łączy miejscowości uzdrowskie pogranicza polsko-słowackiego.

Przebieg trasy: Krynica-Zdrój – Muszyna – Żegiestów-Zdrój – Piwniczna-Zdrój – Szczawnica – Vyšné Ružbachy – Stará Ľubovňa – Ľubovnianske Kúpele – Bardejov – Bardejovské Kúpele.

Więcej informacji na stronach: www.aquavelo.eu, www.muszyna.pl

Wycieczkę polecamy zacząć w Muszynie, w dzielnicy Zapopradzie. Znajdują się tu malownicze Ogrody Sensoryczne (zob. s. 246). Trasa nie będzie płaska, co pocujemy już przy wyjeździe z Muszyny na tzw. **Borysów**, gdzie przekroczymy granicę Polski i Słowacji. Na samej granicy czeka nas bardzo ostry

zjazd przez las do Doliny Popradu, którą prowadzi dłuższy odcinek trasy, raz po stronie polskiej, raz słowackiej. Rzekę będziemy przekraczać trzema kładkami pieszo-rowerowymi (w Miliku, Andrzejówce i Żegiestowie-Zdroju). Pamiętajcie, że na Słowacji kaski są obowiązkowe!

Po przekroczeniu kładki w **Żegiestowie-Zdroju**, przed podjazdem na Palenicę polecamy odbić nowym deptakiem w stronę centrum sympatycznego uzdrowiska. Z tarasu widokowego obok **kościółka pw. św. Kingi** rozciąga się niesamowity widok na Poprad.

Wracamy na nasz szlak i wspinamy się asfaltową drogą na Palenicę. Mijamy **kościół pw. św. Anny w Żegiestowie-Zdroju** – to dawna cerkiew pw. św. Michała Archanioła z okresu międzywojennego z trzema baniastymi kopułami.

Kiedy kończy się asfalt, wjeżdżamy w las drogą szutrową o dobrej nawierzchni, która powstała w ramach budowy **Rowerowego Szlaku Wód Mineralnych**. Na tym odcinku, w drodze na przełęcz, warto często oglądać się za siebie, ponieważ przy dobrej

widoczności gwarantowane są widoki na Tatry. Po zjeździe do **Szczawnika** polecamy przystanek pod **cerkwią pw. św. Dymitra**, za którą jest miejsce odpoczynku i źródełko.

Przed nami ostatni podjazd tej wycieczki, czyli krótka wspinaczka pod kolejny piękny drewniany **kościół pw. Narodzenia NMP w Złockiem**. To dawna cerkiew greckokatolicka z lat 1867–1872, konstrukcji zrębowej, oszalowana. Wewnątrz zobaczymy polichromie oraz ikonostas z 2. połowy XIX w. autorstwa znanych mistrzów – Antoniego i Michała Bogdańskich (zob. s. 269). W Złockiem, przy potoku zatrzymajmy się także przy słynnej bulgocącej **mofecie im. prof. Henryka Świdzińskiego**. Ze szczelin ziemi, nazwanych Bulgotką i Dychawką, wydobywają się wyziewy wulkaniczne

zawierające głównie dwutlenek węgla. Mofeta jest pomnikiem przyrody nieożywionej i największą tego typu formą geologiczną w Polsce. Zajmuje powierzchnię ok. 25 m².

Dalej czeka nas przyjemny zjazd przez **Jastrzębik** do Doliny Kryniczanki. Asfaltowymi drogami powstającymi w ramach budowy **VeloKrynica** i **AquaVelo** dotrzemy z powrotem do Muszyny. Tu podjedźmy jeszcze na Rynek i odpocznijmy w jednej z kawiarni.

Park rowerowy i ślizgostrada w Złockiem

Powstały na zboczach Kotylniczego Wierchu. Latem czekają tam trasy downhillowe o różnym stopniu trudności, a zimą trasy saneczkowe (sanki można wypożyczyć na miejscu, zob. www.siedemdolin.pl).

3. Artystyczno-mineralny spacer po Krynicy-Zdroju

Pijalnia Główna – stara muszla koncertowa – Stary Dom Zdrojowy – Nowy Dom Zdrojowy – Muzeum Nikifora – kościół zdrojowy pw. Przemienienia Pańskiego i Matki Bożej Częstochowskiej – pomnik Nikifora – Willa Patria

Przechadzkę po Krynicy-Zdroju najlepiej rozpocząć w samym sercu miejscowości, czyli na krynickim deptaku. Wznosi się tu **Pijalnia Główna**, modernistyczny budynek z dużymi przeszkleniami zbudowany w latach 1969–1971 według projektu Stanisława Spyta i Zbigniewa

Mikołajewskiego, częściowo przebudowany podczas ostatniej modernizacji w latach 2012–2014. Na początku spaceru warto tu skosztować krynickich wód mineralnych, w tym słynnego Zubera – szczywy o mocnym siarkowodorowym zapachu. W budynku mieści się też sala

Mineralne serce Krynicy-Zdroju | fot. Kamil Bańkowski

koncertowa, w której odbywają się występy Orkiestry Zdrojowej. Obok Pijalni Główniej stoi niewielka **muszla koncertowa** z tablicą upamiętniającą **Jana Kiepurę** (1902–1966) – związanego z Krynicą śpiewaka operowego i aktora. Na wprost muszli wznosi się **Stary Dom Zdrojowy**. Ten charakterystyczny neorenesansowy obiekt, stanowiący znak rozpoznawczy krynickich wód mineralnych, zbudowano w latach 80. XIX w. według projektu Juliana Niedzielskiego i Jana Zawieskiego. Przechodząc na drugą stronę deptaku, zobaczymy **Nowy Dom Zdrojowy** wzniesiony w latach 1938–1939 w duchu modernizmu. Zaprojektował go Witold Minkiewicz. Stąd udajemy się na **Bulwar Dietla** i jednym z mostków przekraczamy potok Kryniczanka, by dotrzeć do **Muzeum Nikifora** poświęconego życiu i twórczości artysty.

Spacerując po **Bulwarze Dietla**, warto nieco zbroczyć z deptaku, by

zobaczyć kolejne ciekawe obiekty: przypominający cerkiew dawny drewniany **kościół zdrojowy pw. Przemienienia Pańskiego i Matki Bożej Częstochowskiej** z 1863 r., zaprojektowany przez Feliksa Księżarskiego w stylu barokowym, zwany także kaplicą Na Dietłówce. Stąd już blisko do **pomnika Nikifora**, uwiecznionego z pędzlem w dłoni i w towarzystwie psa przez artystę rzeźbiarza Czesława Dźwigaję w 2005 r. Spod pomnika można udać się na **dolną stację kolejki linowo-terenowej**, która od 1937 r. wjeżdża na **Górkę Parkową w Parku Zdrojowym** lub podążyć dalej aleją Nikifora i ulicą Pułaskiego, by zobaczyć m.in. modernistyczny budynek hotelu **Willa Patria**. Obiekt ufundował Jan Kiepusa. Wzniesiono go w latach 1932–1934 według projektu Bohdana Pniewskiego. Jeszcze przed II wojną światową nakręcono tam kilka filmów.

Nikifor Krynicki

Willa Romanówka – Muzeum Nikifora | fot. Dominika Zaręba

Właściwie Epifaniusz Drowniak (1895–1968). Malarz samouk związany z Krynicą. Syn Polaka i Łemkini. Miał wadę słuchu i wymowy. Żył samotnie, w nędzy, traktowany jak odmieńiec. Jego

twórczość zaliczana jest do nurtu prymitywizmu, zwanego sztuką naiwną.

Nikifora i jego talent odkrył i pokazał światu ukraiński malarz Roman Turyn. Wraz z upływem czasu dzieła Nikifora

Krynica na obrazie Nikifora | fot. Stanisław Ostrowski

zyskały uznanie, nie tylko w kraju. W latach 50. i 60. XX w. prezentowane były na wystawach polskich i zagranicznych. Dopiero wtedy zaczęło wzrastać jego znaczenie jako artysty.

Nikifor stworzył wiele tysięcy prac. Na resztkach papieru lub tektury malował autoportrety, portrety, motywy cerkiewne, krajobrazy (głównie krynickie), architekturę i pejzaże. Używał przede wszystkim akwareli, a potem kredek. Miał problemy z pisaniem. Swoje dzieła, często z błędami, podpisywał zwykle jako „Matejko” lub „Netyfor”.

Muzeum Nikifora – Oddział Muzeum Okręgowego w Nowym Sączu, Krynica-Zdrój, Bulwary Dietla 19, tel. +48 18 471 53 03, www.muzeum.sacz.pl

Ławeczka Nikifora | fot. Kamil Bańkowski

4. Skitury dla początkujących w Paśmie Jaworzyny Krynickiej

Jaworzyna Krynicka – szlak czerwony – Czubakowska – szlak niebieski – Przystop – górna stacja wyciągu Słotwiny Arena – wieża widokowa w koronach drzew

Proponujemy krótką wycieczkę skiturową z wykorzystaniem kolejki gondolowej na Jaworzynę Krynicką. Sprzęt skiturowy oraz rakiety śnieżne są dostępne wypożyczalni **Mondo Sport** przy dolnej stacji kolejki (www.mondosport.pl). Trasa idealnie nadaje się również na skiturową wyprawę z dziećmi. Na **Jaworzynę Krynicką** (1114 m n.p.m.) można oczywiście wspiąć się na nartach (to wydłuża trasę o ok. 1,5 h).

Z Jaworzyny Krynickiej powędrujemy przez hale i piękny las szlakiem czerwonym, a następnie niebieskim do **górnej stacji wyciągu Słotwiny Arena**. Tutaj czeka niemała atrakcja – **wieża widokowa w koronach drzew**. Na drewnianą konstrukcję o wysokości

niemal 50 m prowadzi specjalna, wznosząca się stopniowo ścieżka o długości 1030 m. Umieszczone przy niej tablice i instalacje przybliżają zasoby przyrodnicze i kulturowe Krynicy i okolic.

Na koniec czeka nas sympatyczny zjazd trasą narciarską do Czarnego Potoku i miejsca startu.

Od skrzyżowania szlaku czerwonego z niebieskim można także powędrować w drugą stronę, do **Bacówki PTTK nad Wierchomlą**. W Beskidzie Sądeckim – w Paśmie Jaworzyny Krynickiej i Radziejowej oznakowano sieć szlaków narciarskich PTTK, co sprawiło, że ten karpacki zakątek stał się prawdziwą mekką skiturowców (zob. www.zima.pttk.pl).

Zachód słońca w okolicy Hali Łabowskiej | fot. Dominika Zaręba

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Piwniczna-Zdrój

Miasto nad rzeką Poprad zostało założone w 1348 r. W kolejnych wiekach rozwijało się prężnie ze względu na korzystne usytuowanie przy trakcie węgierskim. Do dzisiaj zachował się dawny układ urbanistyczny z czworobocznym **Rynkiem** i wychodzącymi z jego narożników ulicami. Ozdobą placu są XIX-wieczne domy mieszczarskie oraz **ratusz**.

O walorach leczniczych tutejszych szczaw, zwanych wówczas kwaśnymi wodami, pisał już w 2. połowie XIX w. doktor Józef Dietl – twórca balneologii. Zostały one potwierdzone w badaniach z 1885 r. Na pierwszy odwiert Piwniczna musiała jednak czekać do 1932 r. Wtedy też utworzono uzdrowisko oraz wybudowano łaźniarki mineralno-borowinowe dla przyszłych kuracjuszy. Dziś leczy się

tu choroby układu pokarmowego, oddechowego i schorzenia reumatologiczne.

Wizytówką Piwnicznej-Zdroju jest działająca od 2016 r. **Pijalnia Artystyczna**, która oferuje nie tylko piwnicznańską wodę wodorowęglanowo-magnezowo-wapniowo-żelazistą (niezastąpioną w leczeniu choroby wrzodowej i stanów zapalnych jelit), ale także pyszną kawę. Regularnie organizowane są w niej koncerty, wystawy i przedstawienia. Pijalnia jest położona nad Popradem, w otoczeniu **Parku Zdrojowego**.

Warto odwiedzić **Muzeum Regionalne Towarzystwa Miłośników Piwnicznej** prezentujące bogate dziedzictwo etnograficzne regionu. Dowiemy się tu o dawnych zawodach rzemieślniczych, zobaczymy narzędzia rolnicze oraz strój Czarnych Górali. Bardzo

Wody mineralne i przemysł rozlewniczy w Beskidach

Krynica, Piwniczna, Muszynianka... Wszyscy kojarząmy te nazwy. Wymienione wody pochodzą z jednej okolicy. Ze względu na specyficzną budowę geologiczną Beskidu Sądeckiego w Dolinie Popradu występuje dużo naturalnych źródeł wód mineralnych. Szacuje się, że stanowią one ok. 60 procent polskich zasobów. Najczęściej występują tu szczawy. Miejscowe wody mineralne wykorzystywane są w przemyśle rozlewniczym i leczeniu uzdrowiskowym. Korzystnie wpływają głównie na układ pokarmowy, moczowy, krążenia i ruchu (szczególnie na schorzenia reumatyczne).

Nagromadzenie wód mineralnych, korzystny mikroklimat, liczne tereny zielone – to idealne warunki dla uzdrowiska.

Nic zatem dziwnego, że w tej okolicy w XIX w. rozwinął się bodaj największy kompleks uzdrowiskowy w Polsce, w skład którego wchodzi znane kurorty: Krynica-Zdrój, Piwniczna-Zdrój, Żegiestów-Zdrój, Muszyna, a nieco dalej, w Beskidzie Niskim – Wysowa-Zdrój i Wapienne (zob. rozdział „Cztery pory roku w Beskidzie Niskim”, s. 274).

Elegancka Pijalnia Artystyczna jest wizytówką Piwnicznej-Zdroju | fot. Janusz Gawron, arch. UMMW

ciekawa jest także kolekcja dawnego sprzętu narciarskiego, najstarsze eksponaty pochodzą z połowy XVIII w.

W gminie Piwniczna-Zdrój, w dolinie potoku Łomniczanka znajduje się miejscowość wypoczynkowa **Łomnica-Zdrój**. Jest to dawna wieś królewska założona przez króla Kazimierza Wielkiego. W jej górnej części ukryło się wiele źródeł wód mineralnych, m.in. przy

niebieskim szlaku turystycznym na **Halę Łabowską** ze **schroniskiem PTTK**.

Źródła wody mineralnej znajdziemy także w **Wierchomli Wielkiej**, skosztujemy tu wodorowęglanowo-wapniowo-magnezowej Wierchomlanki. W tej rekreacyjnej wiosce ze stacją narciarską stoi zabytkowa **cerkiew pw. św. Michała Archanioła** z 1821 r., obecnie kościół rzymskokatolicki. Świątynia

Czarni Górale w Beskidzie Nadpopradzkim

Charakterystyczna dla Beskidu Sądeckiego grupa Czarnych Górali, zwanych także Góralami Nadpopradzkimi, zamieszkiwała okolice Piwnicznej-Zdroju i Rytra. Wyróżniali się oni specyficzną kulturą, muzyką i strojem. Mężczyźni nosili ciemne wełniane portki – holośnie, niespotykane u innych górali. Zamiast parzenic mieli czerwone lampasy. Kobiety ubierały spódnice z niebieskiego płótna i białe zapaski oraz, obowiązkowo, czerwone korale (zawsze nieparzyste).

Czarni Górale byli blisko związani z karpackim pasterstwem. Na halach wypasali głównie czarne owce, których ciemna wełna i skóry były wykorzystywane do wytwarzania strojów ludowych i dekoracji. Dzisiaj w regionie – w Łomnicy-Zdroju, Piwnicznej-Zdroju oraz Wierchomli Wielkiej – odradza się hodowla czarnej owcy.

Kubki na zętycę | fot. Kamil Bańkowski

nawiązuje do architektury łemkowskiej, we wnętrzu zachował się ikonostas z 2. połowy XX w. i piękna polichromia.

Między Piwniczną-Zdrojem a Rytrem odbywają się **spływy** łodziami malowniczą Doliną Popradu.

Pijalnia Artystyczna, Piwniczna-Zdrój, ul. Zdrojowa 42, tel. +48 18 446 44 53, www.pijalnia-artystyczna.pl

Muzeum Regionalne, Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Piwnicznej-Zdroju, Rynek 11, tel. +48 18 44 64 157, www.mgok.piwniczna.pl, www.tmp-piwniczna.pl

Baseny na Radwanowie, Piwniczna-Zdrój, Łomnickie 85, tel. +48 18 442 32 08, www.basenyradwanow.piwniczna.pl

Spływy łodziami popradzkimi, tel. +48 18 446 84 49, www.splywdolinapopradu.pl

Muszyna

Muszyna położona jest w Dolinie Popradu i jego dopływów: Szczawnika i Muszyny. Jej historia sięga średniowiecza, ale uzdrowiskiem stała się dopiero

w okresie międzywojennym. Pierwsze odwierty wód mineralnych wykonano w 1932 r. W Muszynie leczy się choroby układów oddechowego i pokarmowego. Miejscowe szczawy to: Muszyna, Józef, Stanisław, Antoni, Milusia, Anna i Grunwald.

Centrum miasta w **Rynkiem** o nieregularnym kształcie ma ciekawy układ urbanistyczny. Współczesny ratusz wzniesiono w latach 2019–2021 na ruinach zabytkowych piwnic z czasów szlaku węgierskiego, nawiązując do galicyjskiej architektury. Przy Rynku zwracają uwagę dwie zabytkowe **kapliczki** z przełomu XVIII i XIX w.: **św. Floriana** i **św. Jana Nepomucena**, którzy mieli chronić mieszkańców przez pożarami i powodzią. Wokół Rynku wiją się uliczki. Szczególnie ciekawa jest **ulica Kościelna** z zachowanym zabytkowym zespołem szeregowej mieszczarskiej zabudowy mieszkalnej. Na stromym wzgórzu nad uzdrowiskiem wznoszą się ruiny

Ratusz i Rynek w Muszynie | fot. Dominika Zareba

Wieża widokowa w Ogrodach Sensorycznych
| fot. Kamil Sorocki

XIV-wiecznego **zamku Baszta**, który niegdyś bronił granicy i krzyżujących się tu szlaków handlowych, pełniąc także funkcję komory celnej.

W Muszynie powstały **Ogrody Zmysłów**, zwane też **Ogrodami Sensorycznymi**. Służą one celom terapeutycznym i edukacyjnym, są dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Podzielono je na osiem stref: zdrowia

(z urządzeniami do ćwiczeń na świeżym powietrzu), zapachu (z kompozycjami aromatycznych roślin), dźwięku (z odgłosami natury – śpiewem ptaków, szumem drzew, szmerem wody), zapachowo-dotykową (ogród pełen roślin, z miejscami piknikowymi), smaku (z krzewami i drzewami owocowymi), wzroku (z kompozycjami kwiatowych dywanów i wieżą widokową); jest tu także strefa Afrodyty, greckiej bogini miłości, w której nowożeńcy mogą posadzić drzewko oraz strefa baśni i legend o Muszynie – opowieści dawnego Państwa Muszyńskiego.

- Park Zdrojowy** (ogólnodostępny), wejście od ul. Mściwujewskiego lub Pijalni Antoni
- Pijalnia w ratuszu**, Muszyna, Rynek 34
- Pijalnia Cechini**, Muszyna, ul. Zazamcze 23, www.cechini-muszyna.pl
- Pijalnia Antoni**, Muszyna, al. Zdrojowa 18
- Pijalnia Milusia**, ul. Piłsudskiego 23

Cerkiew greckokatolicka pw. św. Jakuba Młodszego Apostoła w Powroźniku

Świątynia zbudowana w 1600 r. jest obecnie rzymskokatolickim kościołem parafialnym. To najstarsza cerkiew w polskich Karpatach, od 2013 r. znajduje się na liście światowego dziedzictwa UNESCO. Była wielokrotnie remontowana, a na obecną formę została przeniesiona w latach 1813–1814, po powodzi. Obiekt zachodniotermkowski, konstrukcji zrębowej, ma ściany i dach pokryte gontem. Wewnątrz zachowała się cenna polichromia figuralna z 1603 r. Piękny ikonostas pochodzi z lat 1743–1744. Zobaczmy tu także wiele niezwykłych ikon, takich jak Sąd Ostateczny z 1623 r.

Zabytkowa cerkiew w Powroźniku
| fot. Kamil Bańkowski

Powroźnik 50, gm. Muszyna,
tel. +48 18 471 16 44

Kościół pw. św. Anny w Żegiestowie-Zdroju | fot. Dominika Zaręba

Żegiestów-Zdrój

Żegiestów to wieś nad Popradem lokowana w XVI w. Jej część od 1924 r. ma status uzdrowiska, które w dwudziestoleciu międzywojennym było symbolem elegancji i luksusu. Śladem po dawnej świetności są wybitne przykłady polskiego modernizmu: **Nowy Dom Zdrojowy** projektu Adolfa Szyszki-Bohusza z 1929 r. oraz **sanatorium Wiktor** autorstwa Jana Bagieńskiego i Zbigniewa Wardały z 1936 r. W Żegiestowie-Zdroju leczy się choroby układu pokarmowego i moczowego oraz reumatyczne. Najpopularniejsze wody to Anna, Zofia II i Andrzej II.

Pijalnia Anna, Żegiestów-Zdrój, deptak

Krynica-Zdrój

Dobroczynne właściwości krynickich wód leczniczych i mineralnych odkryto już w XVII w., jednak uzdrowski charakter Krynicy kształtował się na przełomie XVIII i XIX w., kiedy powstały pierwsze zakłady kąpielowe, a miejscowość urzędowo nazwano zdrojem. W 1808 r. uruchomiono tu pierwszą w Polsce rozlewnię wód. Dziś krynickie szczawy – Krynica, Jan, Józef, Zuber, Słotwinka, Mieczysław i Tadeusz – dostępne są z naturalnych źródeł i odwiertów. Stosuje się je głównie w leczeniu układu moczowego, pokarmowego i krążenia.

Prawdziwy rozkwit Krynicy-Zdroju nastąpił w 2. połowie XIX w. za sprawą **Józefa Dietla** (1804–1878) – lekarza,

Krynickie wille | fot. Dominika Zaręba

Przy głównym deptaku w Krynicy-Zdroju | fot. Dominika Zaręba

rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego i prezydenta Krakowa. Pod koniec XIX stulecia i w 1. połowie XX w. miejscowość była szczególnie popularna wśród sławnych Polaków, wielu z nich przyjeżdżało wówczas do krynickich willi. Najpiękniejsze, bogato zdobione **drewniane wille** pochodzą z 2. połowy XIX w. Snycerskim kunsztem nawiązują do architektury najznamienitszych kurortów alpejskich, zwłaszcza do stylu szwajcarskiego, który łączy się tu z rodzimymi stylami karpacczymi. Wyróżniają się wykuszami, wieżyczkami i werandami, na ich froncie najczęściej znajduje się ganek oparty na słupach, są oszalowane, konstrukcji zrębowej lub słupowo-ramowej. Wiele takich zabytkowych obiektów zobaczmy m.in. przy Bulwarach Dietla.

Do gminy Krynica-Zdrój należy **Tylicz**, malownicza górską wieś letniskowa położona na pograniczu Beskidu Sądeckiego i Niskiego. W **Parku Zdrojowym** nad brzegiem potoku Muszynka znajduje się stylowa **Pijalnia Tyliczanka**, gdzie można spróbować szczywy wodoroślano-wapniowej, manganowej,

z dużą zawartością żelaza. Stosowana jest przy schorzeniach przewodu pokarmowego, niezytu łożadka, we wszelkiego rodzaju anemiach czy niedokrwistości. Przy tylickim Rynku wznosi się drewniany **kościół pw. św. św. Apostołów Piotra i Pawła** z 1612 r. Jest konstrukcją zrębowej, oszalowany, jego wnętrzu kryje rokokowe ołtarze z 2. połowy XVIII w. W głównym ołtarzu zobaczymy obraz Matki Boskiej Tylickiej z przełomu XVI i XVII w. Drugim zabytkiem na Szlaku Architektury Drewnianej jest dawna **cerkiew greckokatolicka pw. św. św. Kosmy i Damiana** z 1743 r. To typowa cerkiew łemkowska z XVIII w., z zachowanym ikonostasem.

Pijalnia Główna, Krynica-Zdrój, al. Leona Nowotarskiego 9/3, www.pijalniaglowna.pl

Pijalnia Mieczysław, Krynica-Zdrój, al. Leona Nowotarskiego 2 (Stary Dom Zdrojowy)

Pijalnia Jana, Krynica-Zdrój, Park Zdrojowy (u podnóża Góry Parkowej)

Pijalnia Słotwinka, Krynica-Zdrój, Park Słotwiński

Pijalnia Tyliczanka, Tylicz, Park Zdrojowy, www.tylicz.eu

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Lekcje muzealne w Muzeum Nikifora w Krynicy-Zdroju

Muzeum organizuje prezentacje twórczości i sylwetki artysty pt. „Opowieści o Nikiforze Krynickim – legendzie sztuki europejskiej XX w.”, a także kolekcji rzeźby ludowej i malarstwa na szkłe ze zbiorów muzealnych.

Krynica-Zdrój, Bulwary Dietla 19, tel. +48 18 471 53 03, www.muzeum.sacz.pl

Wydarzenia kulturalne i edukacyjne w Miejsko-Gminnym Ośrodku Kultury w Piwnicznej-Zdroju

Piwniczański MGOK im. Danuty Szaflarskiej to prawdziwe serce kulturalne Doliny Popradu. Organizator wydarzeń artystycznych, muzycznych, etnograficznych – spotkań o kulturze Górali Nadpopradkich, plenerów fotograficznych etc.

Piwniczna-Zdrój, Rynek 11, tel. +48 18 446 41 57, www.mgok.piwniczna.pl

Warsztaty i wydarzenia w Parku Kultury i Dawnego Rzemiosła w Muszynie

Park składa się z Muzeum Regionalnego Państwa Muszyńskiego, Dworu Starostów z salą widowiskową, kawiarni

Dwór Starostów oraz Domu Dawnego Rzemiosła, w którym są organizowane warsztaty ceramiczne. W sezonie odbywają się tu koncerty, animacje dla najmłodszych, warsztaty i kiermasze rękodzielnicze. Organizatorem wydarzeń jest Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Muszynie.

Muszyna, ul. Kity 17, tel. +48 18 534 92 81, www.mgok.muszyna.pl

Baba z Gór w Muszynie

Przewodniczka i animatorka czasu wolnego, muszynianka Zuzanna Długosz organizuje tematyczne wycieczki i spacerzy oraz kreatywne warsztaty tematyczne.

Muszyna, ul. Leśna 5a, tel. +48 500 125 999, www.babazgor.pl, Miejsce Przyjazne Rowerystom

Najważniejsze imprezy lokalne

- **Jarmark Muszyński**, kwiecień–maj, Muszyna
- **Nadpopradzkie Sobótki**, czerwiec, Piwniczna-Zdrój
- **Święto Muszyńskich Ogrodów**, Muszyna, czerwiec
- **Festiwal Pieroga Łomniczańskiego**, sierpień, Łomnica-Zdrój
- **Festiwal im. Jana Kiepur**, Krynica-Zdrój, sierpień: www.festiwalkiepur.pl
- **Festiwal Biegowy**, Piwniczna-Zdrój, wrzesień

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI

SCHRONISKA GÓRSKIE

Schronisko PTTK Hala Łabowska, Łabowa bez nr, tel. +48 18 447 64 53, <http://halalabowska.panodinfomatyki.com>

Bacówka na Obidzy, Piwniczna-Zdrój, Obidza 17, tel. +48 18 44 65 305, www.bacowkanaobidzy.pl

Bacówka nad Wierchomlą, Piwniczna-Zdrój bez nr, tel. +48 502 458 518, www.wierchomla-schronisko.pl

Chata Magóry, Piwniczna-Zdrój, Magóry 11, tel. 18 446 56 06, www.chatkamagory.pl

Schronisko Górskie PTTK Jaworzyna Krynicka, Krynica-Zdrój, tel. +48 18 471 54 09, www.schronisko-jaworzyna.pl

PIWNICZNA-ZDRÓJ I OKOLICE

Agroturystyka Żywczak (Małopolska Wieś dla Seniorów), Wierchomla Wielka 121, tel. +48 18 446 82 79, www.pokoje-wierchomla.pl

Ośrodek Jazdy Konnej Piwniczna-Zdrój, Łomnickie 7, tel. +48 692 712 546, www.fb.com/ojkpiwnicznazdroj

MUSZYNA I OKOLICE

Chata Muszyna (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Muszyna, ul. Grunwaldzka 74, tel. +48 600 171 575, www.chatamuszyna.pl

Willa Stara Chałpa (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Muszyna, ul. Polna 30, tel. +48 519 898 520, www.willa-starachalpa.pl

Pokoje Gościnne u Wojaka (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Muszyna, ul. Ogrodowa 29A, tel. +48 691 55 66 10, www.uwojaka.pl

Tylicz z lotu ptaka | fot. Kamil Bańkowski

Chata Natura (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Muszyna, ul. Grunwaldzka 174, tel. +48 500 411 654

Gospodarstwo Agroturystyczne U Janka (Małopolska Wieś dla Seniorów), Szczawnik 28, tel. +48 18 471 48 35

Chata Dwie Doliny (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Szczawnik 14D, tel. +48 511 896 221, www.chatadwiedoliny.pl

Chata u Bożeny, Szczawnik 56B, tel. +48 509 890 439, www.fb.com/chataubozeny56b

KRYNICA-ZDRÓJ I TYLICZ

Pensjonat Kościuszko (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Krynica-Zdrój, ul. Kościuszki 36, tel. +48 18 471 23 45, www.kosciuszko-krynica.pl

Willa Michalina (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Krynica-Zdrój, ul. Sądecka 1, tel. +48 609 524 538, www.krynica-michalina.pl

Tylickie Wzgórze u Grzegorza, agroturystyka i pensjonat (Małopolska Wieś dla Dzieci i Małopolska Wieś Pachnąca Ziołami), Tylicz, ul. Konfederatów Barskich 29a, tel. +48 503 104 294, www.ugrzegorza.pl

Agroturystyka U Jędrusia (Małopolska Wieś dla Seniorów), Tylicz, ul. Kazimierza Wielkiego 34b, tel. +48 18 473 12 82, www.tyliczujedrusia.pl

Willa U Babci Mili (Małopolska Wieś dla Seniorów), Tylicz, ul. Kazimierza Wielkiego 23, tel. +48 513 567 610, www.ubabcmili.pl

Agroturystyka U Krysi i Jasia (Małopolska Wieś Pachnąca Ziołami), Tylicz, ul. Pułaskiego 11a, tel. +48 502 033 357, www.tylicznoclegi.pl

Więcej Miejsc Przyjaznych Rowerzystom na stronie: <https://narowery.visitmalopolska.pl>

Pełna oferta noclegowa Piwnicznej-Zdroju, Muszyny i Krynicy-Zdroju znajduje się na stronach: www.piwniczna.pl, www.muszyna.pl, www.krynica-zdroj.pl

POLECANE OBIEKTY GASTRONOMICZNE

PIWNICZNA-ZDRÓJ I OKOLICE

Restauracja Majerzanka (w menu pierogi łomniczańskie i placki pasterskie), Piwniczna-Zdrój, ul. Zagrody 28, tel. +48 18 446 40 21, www.majerzanka.pl

Kawiarnia Lodziarnia Florencja (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Piwniczna-Zdrój, Rynek 16, tel. +48 669 906 999, www.florencja.eu

MUSZYNA

Kawiarnia Dwór Starostów, Muszyna, ul. Kity 17, tel. +48 18 534 92 81, www.mgok.muszyna.pl

Placki pasterskie | fot. Kamil Bańkowski

Restauracja Ratel, Muszyna, Rynek 18, tel. +48 515 082 034, www.restauracjaratel.pl

Kawiarnia Cukiernia Szarotka, Muszyna, Rynek 14A, tel. +48 662 006 116

Lodziarnia Wanda, Muszyna, ul. Piłsudskiego 56, tel. +48 18 471 48 59, www.fb.com/LodziarniaWandaMuszyna

KRYNICA-ZDRÓJ I TYLICZ

Karczma Cichy Kącik (Małopolska Trasa Smakoszy), Krynica-Zdrój, ul. Sądecka 2, tel. +48 18 471 23 19, www.cichyakacik.com.pl

Karczma Łemkowska (Małopolska Trasa Smakoszy), Krynica-Zdrój, ul. prof. Henryka

Kaplica na Dietlówce | obraz: Robert Janus

Świdzińskiego 20, tel. +48 18 473 67 17, www.karczmalemkowska.pl

Karczma nad Kryniczanką, Krynica-Zdrój, ul. Piłsudskiego 23, tel. +48 608 472 220, www.karczmanadkryniczanka.pl

Karczma Wiejska Chata, Tylicz, ul. Wiejska 1, tel. +48 18 473 11 77, www.wiejskachata.com.pl

Konieczniesz musisz spróbować

- **zdrowotnych wód mineralnych** w pijalniach i przy źródłkach zlokalizowanych na Małopolskim Szlaku Wód Mineralnych (www.mineralnamalopolska.pl); kwaśne szczawy (wody mineralne) z Tylicza używane są do gotowania i pieczenia np. pulchnego ciasta naleśnikowego ze szczawą, kawy na szczawie etc.
- **pierogów łomniczańskich** nadziewanych ziemniakami i bryndzą
- **placków pasterskich** pieczonych na blasze
- **produktów z bacówki** – serów i żętycy.

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- koleją PKP dojedziemy wygodnie z Krakowa do Krynicy-Zdroju

Samo zdrowie! | fot. Dominika Zaręba

- stacje pośrednie: Piwniczna-Zdrój, Żegiestów-Zdrój, Muszyna-Zdrój
- busem z Krakowa i Nowego Sącza dostaniemy się do Krynicy-Zdroju
- busem z Nowego Sącza dojedziemy do Piwnicznej-Zdroju i Muszyny

LEKTURY NA DROGĘ

- „Nikifor. Malarstwo”, Wyd. Bosz.
- „Sekrety Krynicy i okolic”, Bartłomiej G. Sala, Wyd. Dom Wydawniczy Księży Młyn.
- Książeczka GOT (Górskiej Odnaki Turystycznej PTTK) klub Książeczka Oznak Narciarskich PTTK – do rejestrowania wycieczek górskich.

OBEJRZYJ I POSŁUCHAJ

- Kultura tradycyjna Czarnych Górali Nadpopradzkich, Polskie Radio: www.polskieradio24.pl/8/478/

- Artykuł/2397230, Kultura-tradycyjna-Czarnych-Górali-Nadpopradzkich
- Dalej jazda Panie Gazda – Czesław Mozil u Górali Nadpopradzkich na Szlaku Kultury Wołoskiej w Beskidzie Sądeckim: <https://youtu.be/Dco2pDiEXPw>
- Filmy na kanale YT Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury w Piwnicznej-Zdroju
- Film fabularny „Mój Nikifor”, reż. Krzysztof Krauze

ZAGRAJ

- Questy piesze w Piwnicznej-Zdroju: Łomnica – zdrowej wody krynica, Na granicy
- Questy piesze w Krynicy-Zdroju: Sławni co w Krynicy mieszkali, Mofety i wodne skarby Tylicza i in.
- Dostępne na stronie: www.questy.org.pl

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

PIWNICZNA-ZDRÓJ

Informacja Turystyczna, Piwniczna-Zdrój, Rynek 11, tel. +48 18 446 83 25, www.piwniczna.pl

KRYNICA-ZDRÓJ

Informacja Turystyczna, Krynica-Zdrój, ul. Zdrojowa 15, tel. +48 18 472 55 77, www.krynica-zdroj.pl

MUSZYNA

Centrum Informacji Turystycznej, Muszyna, Rynek 34 (w budynku ratusza), tel. +48 18 534 91 61, www.muszyna.pl
Muzeum Regionalne Państwa Muszyńskiego, Muszyna, ul. Krzywa 1, www.mgok.muszyna.pl

Cztery pory roku w Beskidzie Niskim

Gładyszów

Krzywa

Czarne

Zdynia

Regietów

Hańczowa

Nowica

Konieczna

Wysowa-Zdrój

Sękowa

Wapienne

Magurski Park Narodowy

Współautor rozdziału: Albert Pach

Współpraca: Jarosław Kłaś

Dzkie ostępy, jodłowo-bukowe lasy, górskie polany i zielone pastwiska, łąki pełne aromatycznych ziół i kwiatów. Jesteśmy w czarowanej krainie Beskidu Niskiego, w karpackiej ostoi przyrody, miejsca na styku kultur – wołoskiej, łemkowskiej, polskiej, żydowskiej, romskiej i wielu innych. Pośród bogactwa natury znajdziemy spokojne wsie i przysiółki, drewniane cerkwie grekokatolickie i prawosławne, pamiątki i wspomnienia po wysiedlonych łemkowskich siedzibach, zagrody i bacówki, cmentarze opowiadające dramatyczne historie z I wojny światowej projektowane przez wybitnego słowackiego architekta Dušana Jurkoviča. W tym najbardziej na wschód wysuniętym zakątku Małopolski mieszkają i tworzą ludzie, którzy na nowo opowiadają o pięknie regionu i dzielą się swoją pasją do niego. W gościnnych gospodarstwach agroturystycznych spróbujecie zdrowej regionalnej kuchni, dowiecie się o przyrodzie i o tym, jak wyglądała tradycyjna zagroda łemkowska, weźmiecie udział w warsztatach artystycznych i kulinarnych. Może uda wam się upiec chleb na zakwasie albo zrobić drewnianą łyżkę? Posmakujecie też wód mineralnych w Wysowej-Zdroju i Wapiennem. Zapraszamy na zielone ścieżki wciąż nieodkrytego Beskidu Niskiego, pełnego poezji Jerzego Harasymowicza i piosenek Wojtka Bellona.

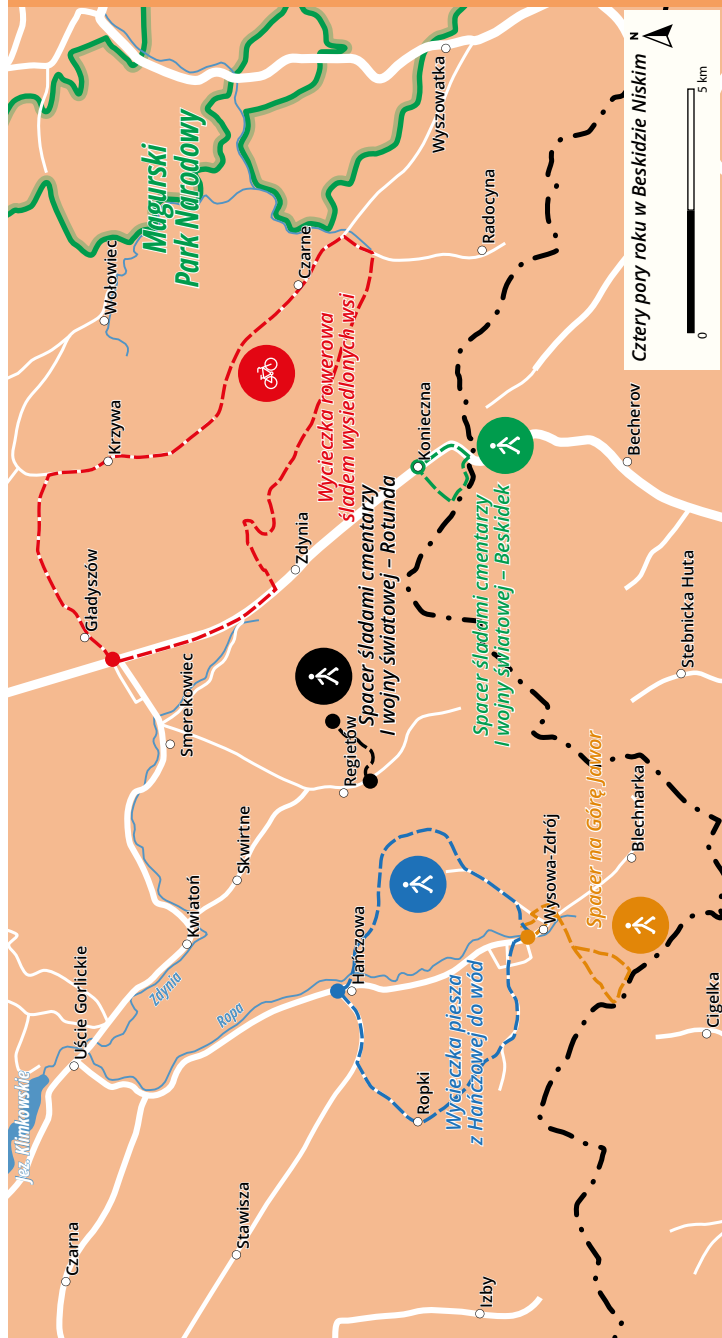
Proponujemy wyjazd tygodniowy z noclegiem w jednym z klimatycznych gospodarstw agroturystycznych. Okolicę poznacie, wędrując wybranymi szlakami mikro-wypraw – spacerowymi, nordic walkingowymi, rowerowymi, konnymi, a zimą na nartach biegowych. Na szlaku odnajdziecie lokalne smaki łemkowszczyzny i odpoczniecie na łonie dzikiej przyrody wśród zniwiałających krajobrazów.

Ekowycieczka rekomendowana dla:

rodzin z dziećmi
aktywnych seniorów
indywidualnych podróżników poszukujących autentycznych klimatów miejsca

oferta całoroczna, tygodniowa | wycieczki weekendowe

Ślady GPS mikrowycieczek: www.traseo.pl/malopolska-ekoturystyka

MIKROWYPRAWY

1. Wycieczka rowerowa śladem wysiedlonych wsi

28 km 4 h trasa łatwa rowerem

Gładyszów, Malowane Wierchy – Krzywa – Jasionka – Czarne – Radocyna – Lipna – Zdunya – Gładyszów

Wyruszamy z **Gładyszowa**, z bazy rowerowej zlokalizowanej w agroturystyce Malowane Wierchy. Kierujemy się do wsi Krzywa, po drodze mijamy przyrodnicze kapliczki, które na stałe wpięły się w krajobraz Beskidu Niskiego. Po 4 km robimy odpoczynek przy **pomniku Lotników – bohaterów z II wojny światowej**. Obok pomnika znajduje się tablica upamiętniająca ich ostatni lot do Polski.

Mijamy drewnianą **cerkiew pw. św. św. Kosmy i Damiana w Krzywnej**, przysiółek Jasionka i kierujemy się w stronę Radocyny. Po drodze przejeżdżamy obok cmentarzy w nieistniejącej

już wsi **Czarne**, która została całkowicie wysiedlona po Akcji „Wisła”. Na pamiątkę tych wydarzeń postawiono tu symboliczne drzwi. Warto zaglądnąć na zabytkowy **cmentarz nr 53** z I wojny światowej. Obok znajduje się dawny **cmentarz łemkowski**. W tutejszej bawółce kupimy świeży oscypek lub bundz. W Czarnej znajduje się także **pracownia ceramiczna Jurka Szczepkowskiego** – można umówić się z nim na warsztaty lub na jazdę konną. W tym miejscu narodziło się również znane Wydawnictwo Czarne stworzone przez Andrzeja Stasiuka i Monikę Sznajderman. Mijając po drodze kapliczki i dzikie drzewa

Rowerem śladem wysiedlonych wsi | fot. Krystian Kiwacz, arch. UMWM

Śnieżne trasy przez lasy

W Beskidzie Niskim w ramach projektu pn. „Śnieżne trasy przez lasy” oznakowano kiladziesiąt km tras narciarstwa śladowego. Przebiegają one urokliwymi drózkami i ścieżkami leśnymi, łąkami i terenami podleśnymi, z pięknymi panoramami pasm Beskidu Niskiego i Sądeckiego. Dzięki nim dotrzemy na nartach do wyludnionych wiosek łemkowskich, starych cmentarzy, cerkwi, unikatowych kapliczek i krzyży kamiennych. Główny szlak jest oznakowany na zielono i ma formę pętli liczącej 50 km.

Więcej informacji na stronie: www.snieznetrasy.pl

owocowe cały czas przypominają nam o historii i ludziach, którzy zamieszkiwali te tereny. Z **Radocyny** jedziemy dalej szutrową drogą w stronę **Zdyni** (robimy pętlę), przejeżdżając przez wysiedloną wieś **Lipna** – tutaj również zobaczymy symboliczne drzwi. Po kilku kilometrach docieramy do terenów organizowanej co

roku łemkowskiej Watry – kilkudniowej imprezy, na którą zjeżdżają się łemkowie z całego świata. W miejscowości Zdynia kierujemy się na Gładyszów, gdzie zwiedzimy greckokatolicką **cerkiew pw. Wniebowstąpienia Pańskiego** znajdującą się na Szlaku Architektury Drewnianej.

2. Spacer śladami cmentarzy I wojny światowej – Rotunda

3,5 km
w jedną stronę

1,5 h

trasa łatwa

pieszo

nordic walking

Regietów Wyżny (Studencka Baza Namiotowa) – Rotunda – Regietów Wyżny

Cmentarz nr 51 na Rotundzie projektu Dušana Jurkoviča | fot. Dominika Zaręba

W krainie huculów – aktywny czas w siodle

W Regietowie znajduje się największa w Europie stadnina koni huculskich. Huculy to niewielkie koniki górskie i jedna z najstarszych polskich ras, która powstała na terenie Bukowiny oraz Karpat Wschodnich. Nie do końca znane jest ich pochodzenie, najprawdopodobniej są potomkami m.in. koni tatarskich, arabskich, tureckich, koni Przewalskiego i in. Rasa kształtowała się w warunkach surowego klimatu górskiego. Jej nazwa wywodzi się od Huculów – górali ruskich, którzy szczególnie sobie ją upodobali. Jak czytamy na stronie Stadniny Koni Huculskich Gładyszów: *Huculy charakteryzują się dużą inteligencją i wytrzymałością w pracy. Nigdy nie traciły kontaktu z człowiekiem, co niewątpliwie przyczyniło się do ukształtowania ich charakteru. Z reguły są to łagodne i pojętne zwierzęta. Dobrze traktowane szybko potrafią to docenić i tym samym odplacić. W przeciwnym wypadku mogą stać się nerwowe, a nawet złośliwe.* Huculy zagrały w wielu polskich filmach, np. „Ogniem i mieczem” Jerzego Machulskiego, „Szatan z VII klasy” Kazimierza Tarnasa czy „Stara baśń” Jerzego Hoffmana.

W stadninie powstała **Izba Tradycji – Huculskie Muzeum** opowiadające o historii rasy i ojczyźnie huculów.

Miłośnicy turystyki konnej koniecznie muszą wybrać się na rajd konny albo wycieczki po lasach i polanach Beskidu Niskiego, korzystając z oferty stadnin na szlaku Małopolska Wieś w Siodle.

Więcej informacji na stronie: www.huculy.com.pl

W krainie huculów w Regietowie | fot. Krystian Kiwacz, arch. UMWM

Startujemy spod studenckiej bazy namiotowej w Regietowie Wyżnym i wędrujemy stromo pod górę czerwonym szlakiem pieszym na zalesiony szczyt **Rotunda** (771 m n.p.m.). Nie czekają tu na nas widoki, ale za to zwiedzimy odnowiony **cmentarz nr 51** z I wojny światowej, uznawany za najpiękniejszy

w Beskidzie Niskim. Zaprojektował go wybitny słowacki artysta architekt Dušan Jurkovič. Nekropolie według jego projektów budowano dość wysoko w górach – kiedyś były widoczne z daleka, dzisiaj wzgórze w większości porosły gęstym lasem. Wracamy tą samą drogą.

3. Spacer śladami cmentarzy z I wojny światowej – Beskidek

Konieczna, cerkiew – Dujawa – przełęcz Beskidek – Beskidek – Konieczna

Wędrowkę rozpoczynamy we wsi **Konieczna**, obok prawosławnej **cerkwi pw. św. Bazylego Wielkiego**. Wyruszamy niebieskim szlakiem PTTK na południe drogą asfaltową prowadzącą do granicy ze Słowacją. Mijamy przysiółek Dujawa. Na skrzyżowaniu szlaków skręcamy w prawo i idziemy dalej szlakiem żółtym aż do głównej grani Gór Hańczowskich, położonych na granicy polsko-słowackiej. Tu skręcamy szlakiem czerwonym na zachód, idąc dalej graniczną granią, by dotrzeć na szczyt **Beskidek** (685 m n.p.m.). Na jego zboczu zwiedzaemy zaprojektowany przez Dušana Jurkoviča zabytkowy **cmentarz z I wojny światowej nr 46** z charakterystyczną smukłą, kamienną wieżą. Stąd wracamy już do Koniecznej – chwilę wędrując

czerwonym szlakiem, by następnie skręcić do wsi za znakami szlaku niebieskiego. Przy cerkwi w Koniecznej znajduje się drugi, mniejszy **cmentarz nr 47**.

Dušan Jurkovič o swojej pracy:

Gdy dzielono teren, nikt nie miał ochoty na pograniczne Karpaty. Dałem sobie przydzielić górską krainę. (...) Gdy moi koledzy zakładali parki, wysypywali ścieżki piaskiem, sadzili krzewy i kwiaty, ja postanowiłem umieszczać swoje cmentarzyki w naturalnym pięknie stoków karpaccich, jak gdyby wytworzyły je tam niewidzialne ręce miejscowej tradycji ludowej. (...) Jest rzeczą oczywistą, że sięgnąłem w pierwszym rzędzie po drewno jako materiał budowlany.

Zaczerpnięto ze strony:
www.wysowa-zdroj.pl

Cmentarz nr 46 Konieczna-Beskidek projektu Dušana Jurkoviča | fot. Kamil Bańkowski

4. Spacer na górę Jawor

Wysowa-Zdrój, centrum – góra Jawor – granica państwa – Wysowa-Zdrój, centrum

Spacer rozpoczynamy w centrum **Wysowej-Zdroju**, w **Parku Zdrojowym**. Wędrujemy przez uzdrowisko niebieskim szlakiem na południe.

Dochodzimy do drewnianej prawosławnej **cerkwi pw. św. Michała Archanioła**. Stąd kierujemy się dalej szlakiem zielonym, który skręca w prawo z głównej drogi. Przekraczamy rzekę Ropę. Na rozwidleniu dróg skręcamy w lewo, opuszczając szlak zielony i wspinamy się na **górze Jawor**, do miejsca objawień maryjnych uznawanych przez grekokatolików i prawosławnych. Wznosi się tu **cerkiew pw. Opieki Matki Bożej na Świętej Górze**

Jawor, a obok bije źródło. Dalej zmierzamy w kierunku granicy polsko-słowackiej, do czerwonego szlaku pieszego. Rozciąga się stąd panorama Beskidu Niskiego m.in. ze słowacką górą Busov i Lackową. Czerwony szlak prowadzi na jej szczyt, my natomiast wędrujemy nim do skrzyżowania ze szlakiem zielonym, którym skręcamy w prawo i wracamy do Wysowej-Zdroju. Po zakończeniu spaceru odwiedzamy **Pijalnię Wód Mineralnych**, która jest czynna cały rok.

Propozycja trasy powstała w oparciu o portal www.karpating.pl

W cerkwi pw. Opieki Matki Bożej na Świętej Górze Jawor | fot. Kamil Bańkowski

5. Wycieczka piesza z Hańczowej do wód

17,5 km

6–7 h

trasa średnia

pieszo

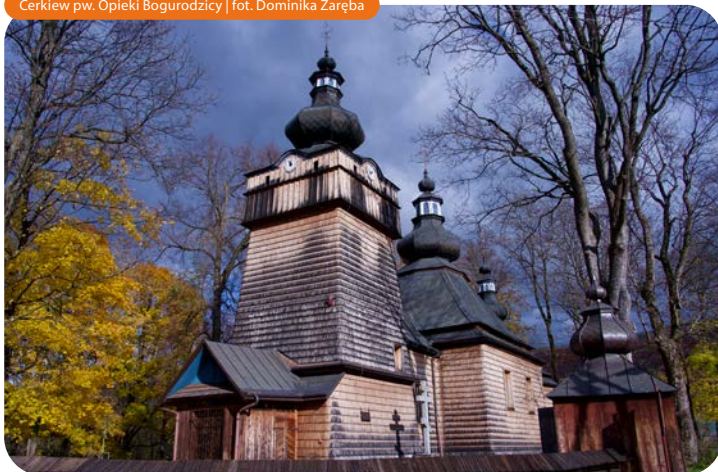
Hańczowa – Kozie Żebro (847 m n.p.m.) – Wysowa-Zdrój, centrum – Huta Wysowska (644 m. n.p.m.) – Ropki – Hańczowa

Wędrówkę rozpoczynamy w **Hańczowej**, przy bajkowej **cerkwi pw. Opieki Bogurodzicy**. Kierujemy się drogą na północ, po czym skręcamy w prawo czerwonym szlakiem pieszym. Przechodzimy przez most na Ropie i idziemy dalej przez piękne widokowe polany w stronę lasu. Po ok. 2 km wchodzimy na grań i spotykamy zielony szlak. Stąd wspinamy się na **Kozie Żebro** (847 m n.p.m.). Zielonym szlakiem schodzimy do **Wysowej-Zdroju** (polecamy odpoczynek w **Parku Zdrojowym** i degustację wód mineralnych). Dochodzimy do głównej drogi, skręcamy w prawo i wędrujemy za znakami niebieskiego

szlaku, który za chwilę – przy drewnianym **kościółku pw. NMP Wniebowziętej** skręci z drogi w lewo. Zmierzamy w górę na przysiółek **Huta Wysowska** (644 m. n.p.m.), gdzie czekają na nas widoki na łagodne wzgórza Beskidu Niskiego. Stąd, idąc w dół, dochodzimy do **Ropek** (piękną zabytkową cerkiew pw. Narodzenia Bogarodzicy z Ropek przeniesiono do Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanku) i dalej czerwonym szlakiem wracamy do Hańczowej.

Wycieczka zainspirowana opisem na blogu: www.idziemydalej.pl

Cerkiew pw. Opieki Bogurodzicy | fot. Dominika Zaręba

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Beskid Niski – enklawa karpackiej przyrody

Najniższe pasmo Karpat położone jest na pograniczu polsko-słowackim. Trzy czwarte jego powierzchni zajmują lasy, a resztę łąki, pastwiska i inne tereny rolne. Przyrodnicy traktują Beskid Niski jako strefę przejściową pomiędzy Karpatami Zachodnimi i Wschodnimi. Najwyższym szczytem po stronie polskiej jest **Lackowa** (997 m n.p.m.). W krajobrazie pasma – poprzeczanego dolinami rzek Wiśloka, Wiślak, Oslawica, Jasiołka, Ropa i Biała – wyróżniają się wychodnie piaskowca magurskiego oraz gęste lasy bukowe, bory jodłowe i jodłowo-bukowe oraz cenne jaworzyny (wielogatunkowe lasy składające się z klonów, wiązów, buków, jodeł, lip i jesionów, w których posyciu roślinie charakterystyczna paproć – jęczyznik zwyczajny, objęty ścisłą ochroną gatunkową). Porastająca Beskid Niski buczyna karpacka w wielu miejscach ma charakter cennego starodrzewu. W tym zakątku dawnej Puszczy Karpackiej swój dom mają wilk, ryś i niedźwiedź brunatny. Region jest też

cenną ostoją ptaków – żyją tu m.in. puszczyk uralski, dzięcioły (zielonosiwy, biało-grzbiety, białoszyi, trójpalczasty), derkacz, orzeł przedni i orlik krzykliwy. Ten ostatni stał się symbolem **Magurskiego Parku Narodowego**, utworzonego w 1995 r. Beskidzka przyroda chroniona jest także w formie obszarów Natura 2000 i rezerwatów przyrody. Społeczność lokalna zaangażowana w ochronę przyrody i krajobrazu stara się o powołanie w Beskidzie Niskim parku krajobrazowego, który tworzyłby naturalną otulinę dla Magurskiego Parku Narodowego.

Beskid Niski kojarzy się z poezją **Jerzego Harasymowicza** (1933–1999), od którego wzięło się sformułowanie „krajiny łagodności”. Do jego twórczości nawiązywał bard, poeta i kompozytor **Wojtek Bellon** (1952–1985), m.in. w słynnych „Pejzażach Harasymowiczowskich” z repertuaru Wolnej Grupy Bukowina.

Magurski Park Narodowy, www.magurskipn.pl, siedzibą Parku jest Krempna w woj. podkarpackim

Panorama Beskidu Niskiego | fot. Kamil Sorocki

Cmentarze wojenne z I wojny światowej

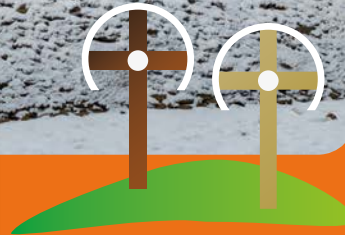

Cmentarz nr 51 na Rotundzie | fot. Kamil Bańkowski

Cmentarze wojenne z czasów I wojny światowej są rozsiane po całym regionie – w leśnych ostępach, na łąkach czy szczytach gór. W okolicy stacjonowały walczące strony, a w 1915 r. rozegrała się tu bitwa gorlicka, jedno z większych starć na froncie wschodnim. Na cmentarzach zbudowanych przez Austriaków pochowano żołnierzy przeciwnych stron. W Beskidzie Niskim budową cmentarzy zarządzał słowacki architekt **Dušan Jurkovič** (1868–1947), który inspirował się budownictwem regionalnym. Zaprojektowane przez niego cmentarze, niezwykle wkomponowane w beskidzki krajobraz, charakteryzują się

prostymi, symetrycznymi planami (koło, owal, prostokąt, krzyż), otoczone są kamiennymi, drewnianymi lub kamienno-drewnianymi ogrodzeniami, a na każdym wznosi się główny pomnik w formie drewnianych wysmukłych wież, kaplic czy kamiennych ścian. Artysta zbudował 35 cmentarzy.

Cmentarz nr 46 (Konieczna – Beskidek), położony na wzgórzu Beskidek (685 m n.p.m.), został zaprojektowany na planie krzyża łacińskiego. Wyróżnia go wysoka, smukła, kamienna wieża z iglicowym hełmem obitym gontem. Groby ułożone są symetrycznie względem alejki biegnącej od wejścia w kierunku

wieży. Pochowano tu 315 żołnierzy, w tym 164 armii austro-węgierskiej, 148 rosyjskiej i 3 nierozpoznanych.

Cmentarz nr 48 (Regietów) położony na stoku Jaworzynki, jest ogrodzony kamiennym murem i drewnianym płotem. Ściana pomnikowa złożona została z kamiennych słupów oraz drewnianego krzyża przechodzącego przez gontowy daszek. Spoczywa tu 210 żołnierzy, w tym 74 armii austro-węgierskiej i 136 rosyjskiej.

Cmentarz nr 51 (Regietów Niżny), rozpostarty na planie koła, znajduje się

Cmentarz nr 53 w Czarnem | fot. Dominika Zareba

na wzgórzu Rotunda (771 m n.p.m.). Otoczony jest ziemno-kamiennym wałem. Pośrodku założenia wznosi się pięć wysokich, czworobocznych, drewnianych wież z krzyżami, obitych gontem. Na cmentarzu spoczywa 54 żołnierzy – 42 z armii austro-węgierskiej i 12 rosyjskiej.

Cmentarz nr 56 (Smerekowiec) przykuwa uwagę ogrodzeniem wykonanym z kamienia i betonu. Jego linia stanowi połączenie części okręgowych i prostych odcinków. Różne wysokości oraz liczne załamania konstrukcji czynią całość bardzo malowniczą. Główny pomnik to wysoki drewniany krzyż. Na cmentarzu spoczywa 23 żołnierzy, w tym 22 armii austro-węgierskiej i 1 rosyjskiej.

Cmentarz nr 53 (Czarne) jest położony na łące pośród drzew w wysiedlonej wiosce. Ma charakterystyczną drewnianą bramę i ogrodzenie. Pochowano tu 316 Rosjan i 61 Austriaków.

Obiekty na otwartym powietrzu.

Autor opisów: Paweł Kutaś

Wysiedlone wsie łemkowskie

Obszar Beskidu Niskiego przed II wojną światową był dość gęsto zaludniony – w większości mieszkała tu wtedy ludność pochodzenia rusińskiego, nazywana Łemkami. Kultura łemkowska wyrosła na osadnictwie wołosko-ruskim w XV i XVI w. Łemkowie trudnili się rolnictwem, hodowlą, kamieniarstwem i wytwarzaniem galanterii drzewnej.

Wsie opustoszały po wojnie, podczas akcji pacyfikacyjnej „Wisła” przeprowadzonej przez władze PRL-u w 1947 r. Z terenów południowo-wschodniej Polski przymusowo wysiedlono ponad 150 tys. ludzi, z czego z samej łemkowszczyzny ponad 30 tys. Po dawnych wioskach pozostały jedynie ślady – kapliczki i krzyże, zdziczałe drzewa owocowe, sterty kamieni, czasem kamienne podmurówki domów, cerkwiska. Dzisiaj, na pamiątkę po

Symboliczne drzwi ustawione w wysiedlonych wsiach | fot. Kamil Sorocki

dawnych mieszkańcach, postawiono nietypowe tablice informacyjne opowiadające o wsiach – są to samotnie stojące na łące **symboliczne drzwi**, które mają przypominać o przeszłości tych ziem. Zobaczymy je m.in. w takich miejscach jak: Czarne, Lipna, Radocyna czy Długie. Autorką instalacji jest Natalia Hładyk.

W Czarnej mieszkałam przez osiem lat w domu bez prądu nad Wisłoką, w domu Jurka, wcześniej Chwałyka, a jeszcze wcześniej przed wojną Wasyla Bajsy. Wieczorami po kątach chałupy czał się mrok, rozświetlany tylko tu i ówdzie światłem naftowych lamp. Dobrze się przy nich pracowało, nie pozwalały na rozpraszanie uwagi, dawały skupienie. Pamiętam nieustanny stukot klawiszy dwóch maszyn do pisania i brudzące palce granatowe kalki.

No bo skąd i po co miał być prąd we wsi, która – do wojny bogata i ludna (dwie cerkwie, szkoła, pięćdziesiąt osiem gospodarstw, dwa młyny wodne i wiatrak) – została całkowicie wysiedlona? (...) Po cerkwi został tylko kamienny próg, który dziś trudno znaleźć wśród zielska. Żyliśmy tam otoczeni grobami i duchami.

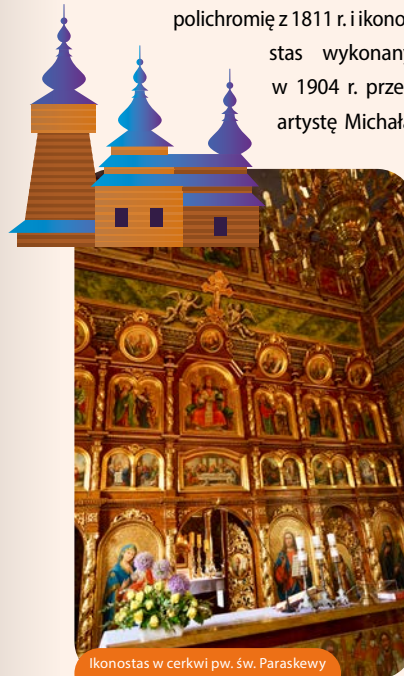
Monika Sznajderman, „Pusty las”

Cerkwie łemkowskie na Szlaku Architektury Drewnianej

Kwiatów

Parafialna **cerkiew greckokatolicka pw. św. Paraskewy** (obecnie rzymskokatolicki kościół pomocniczy) datowana jest na 2. połowę XVII w. Świątynia konstrukcji zrębowej ma ściany i dachy kryte gontem. Charakterystyczne są jej strzeliste dachy namiotowe zwieńczone baniastymi wieżyczkami. Jest klasycznym przykładem łemkowskiej architektury cerkiewnej. Uważa się ją za jedną z najpiękniejszych cerkwi w Polsce ze względu na idealne proporcje bryły świątyni. Wnętrze kryje przepiękną polichromię z 1811 r. i ikonostas wykonany w 1904 r. przez artystę Michała

Ikonostas w cerkwi pw. św. Paraskewy w Kwiatówiu | fot. Dominika Zareba

Bogdańskiego, wnuka **Józefa Bogdańskiego** (1800–1884), znanego malarza cerkiewnego. Członkowie rodziny Bogdańskich, pochodzącej z Jaślik, byli utalentowani artystycznie; dzieło ojca kontynuowali synowie, a później wnukowie. Wyróżnia się malowidło Opieki Bogurodzicy na stropie, ołtarz główny z XIX w., dwa ołtarze boczne z ikonami Matki Boskiej z Dzieciątkiem oraz Zdjęcia z Krzyża.

Kwiatów bez nr, przewodnik Jan Hyra, tel. +48 18 351 61 87, www.paraфияuscie.pl

Brunary Wyżne

Dawna **cerkiew greckokatolicka pw. św. Michała Archanioła** (obecnie rzymskokatolicki kościół parafialny pw. NMP Wniebowziętej) pochodzi z 1797 r. Świątynia konstrukcji zrębowej, oszalowana, zachowała najważniejsze cechy cerkwi zachodniołemkowskiej, chociaż była wielokrotnie przebudowywana. Barwne malowidła we wnętrzu, z motywami rokokowo-klasycystycznymi i roślinnymi stworzyli Józef Bogdański z synem Antonim Bogdańskim w 1898 r. W nawie zachowały się fragmenty starszej barokowej polichromii z końca XVIII w. Wnętrze zdobią cenne ikony.

Brunary Wyżne 45, tel. +48 18 351 67 76, <http://paraфия.brunary.pl>

Cerkiew pw. Wniebowstąpienia Pańskiego w Gładyszowie | fot. Dominika Zaręba

Gładyszów

Parafialna **cerkiew greckokatolicka pw. Wniebowstąpienia Pańskiego** powstała w latach 1938–1939. Wzniesiona przez huculskich cieśli na planie krzyża greckiego, jest świątynią nietypową dla łemkowszczyzny. Zachwyca piękno i idealne proporcje bryły bezwieżowej cerkwi. Na skrzyżowaniu naw wyrasta baniasta kopuła kryta blachą. Charakterystyczne są trójkątne szczyty ścian, oszalowane pionowo i pomalowane na żółto. Wybuch II wojny światowej sprawił, że nie wykończono wnętrza świątyni, w którym m.in. nie ma ikonostasu. W bocznych ołtarzach zwróćmy uwagę na XVIII-wieczne ikony – Ukrzyżowania i Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Świątynia jest współużytkowana przez kościół rzymskokatolicki.

Gładyszów 46, tel. +48 18 351 00 22, www.parafla-gladyszow.pl

Krzywa

Parafialna **cerkiew greckokatolicka pw. św. św. Kosmy i Damiana** jest obecnie rzymskokatolickim kościołem filialnym pw. NMP Niepokalanie Poczętej. Zaczęto ją

wznosić w 1924 r. na miejscu wcześniej spalonych świątyni, wzorując się na cerkwiach staroruskich. Jest konstrukcją zrębowej, oszalowana, z blaszaną kopułą wieńczącą centralną część nawy i dwoma wieżyczkami. We wnętrzu nie ma malowideł ani ikonostasu, ściany obite są deskami.

Krzywa bez nr

Hańczowa

Dawna parafialna **cerkiew greckokatolicka pw. Opieki Bogurodzicy w Hańczowej** (obecnie cerkiew prawosławna pod tym samym wezwaniem) pochodzi z 1. połowy XIX w. Reprezentuje styl cerkwi zachodniołemkowskich z łamanymi dachami namiotowymi i baniastymi wieżyczkami. Świątynia ma konstrukcję zrębową i ściany pokryte gontem. Wnętrze s krywa XIX-wieczną polichromię i ikonostas autorstwa

Nowica znana jest z tradycji produkcji drewnianych łyżek | fot. arch. UMWM

Naucz się leśnej mowy
z lisiej myśli z szeptu saren
księżyc idzie szlakiem do dąbrowy
elegie pisać na pniach

Strumyki wypłukują srebro czyszy
w kropelkach rosy plawią się trawy
niechaj najprostsze słowo noc usłyszy
i w księdze lasu zapisze nieśmiało

Bohdan Ihor Antonycz, „Las”, w: „Cała chmielność świata”, tłum. z jez. ukraińskiego: Władysław Graban

artystów ze znanej rodziny Bogdańskich – Antoniego i synów Michała i Zygmunta. Dzieła pochodzą z końca XIX w.

Hańczowa 56

Wysowa-Zdrój

Cerkiew greckokatolicka pw. św. Michała Archanioła (obecnie prawosławna) datowana jest na 2. połowę XVIII w. Została wzniesiona w stylu zachodniołemkowskim. Jej wnętrze kryje piękną neogotycką polichromię oraz cenny barokowy ikonostas.

Wysowa-Zdrój bez nr

Nowica

Cerkiew greckokatolicka pw. św. Paraskewy to zachodniołemkowski zabytek, pochodzący prawdopodobnie z lat 1842–1843. Jest konstrukcją zrębowej, jej ściany pokryte gontem. Charakterystyczna jest wieża o pochyłych ścianach konstrukcji słupowo-ramowej. Wnętrze kryje kompletny ikonostas z końca XVIII w. Piękna polichromia pochodzi z 1927 r. Sama Nowica słynie z łyżkarstwa. Urodził się tutaj łemkowski poeta i prozaik **Bohdan Ihor Antonycz** (1909–1937).

Nowica bez nr

Cerkiew pw. św. Paraskewy w Nowicy | fot. Dominika Zaręba

Cerkiew greckokatolicka w Bartnem | fot. Kamil Bańkowski

Bartne

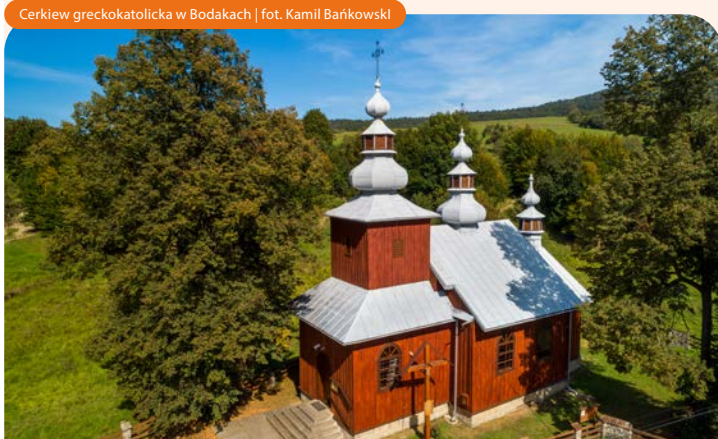
Cerkiew greckokatolicka pw. św. św. Kosmy i Damiana została wzniesiona w 1842 r. To typowa drewniana świątynia zachodniołemkowska – budowla trójdzielna konstrukcji zrębowej z wieżą o konstrukcji słupowo-ramowej. Wewnątrz zobaczymy późnobarokowy ikonostas. W międzywojniu Bartne słynęło z kamieniarstwa. Warto zwrócić uwagę na położone nieopodal: spichlerz plebański z ekspozycją o historii kamieniarstwa ludowego w tej miejscowości oraz cmentarz łemkowski z wykonanymi przez lokalnych kamieniarzy

nagrobkami. W Bartnem znajduje się również **cerkiew prawosławna pw. św. św. Kosmy i Damiana**, która została wybudowana w latach 1928–1929. Świątynia w stylu wschodniołemkowskim ma konstrukcję zrębową, jest jednonawowa, oszalowana i kryta blachą.

Bartne bez nr, gm. Sękowa, tel. +48 18 351 84 54, <https://muzeum.gorlice.pl>

Bodaki

Cerkiew greckokatolicka pw. św. Dymitra z 1902 r. obecnie służy wier-nym kościoła rzymskokatolickiego. Do jej

Cerkiew greckokatolicka w Bodakach | fot. Kamil Bańkowski

budowy prawdopodobnie wykorzystano elementy poprzedniej świątyni. Budynek cerkwi jest trójdzielny, o konstrukcji zrębowej, kryty blachą. Wnętrze zdobi polichromia. **Cerkiew prawosławna pw. św. Dymitra w Bodakach** wzniesiono natomiast w 1. połowie lat 30. XX w. To znacznie skromniejsza świątynia drewniana, trójdzielna i oszalowana.

Bodaki bez nr, gm. Sękowa

Źródło: „Szlak Architektury Drewnianej”, Bartłomiej Cisowski, Marta Duda, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, wyd. Bezdroża, Kraków 2005.

Peretki architektury drewnianej na liście UNESCO w Sękowej i Owczarach

Sękowa

Kościół pw. św. św. Apo-stołów Filipa i Jakuba leży nad rzeką Sękówką. Bywa nazywany perłą Beskidu Niskiego. Został wybudowany z modrzewiowych bali ok. 1520 r. Jest to świątynia jednonawowa, o konstrukcji zrębowej,

Wnętrze kościoła w Sękowej | fot. Kamil Bańkowski

kryta gontem. W XVII w. dobudowano do niej wieżę, soboty oraz sygnaturkę. W XIX w. nieznacznie przebudowano zakrystię i chór, a wewnątrz pokryto neogotycką polichromią. Podczas I wojny światowej budynek został mocno zniszczony, ponieważ wewnątrz wojska austriackie urządziły stajnię. Świątynia

Kościół w Sękowej wpisany na listę UNESCO | fot. Kamil Bańkowski

była jednym z ulubionych tematów malarzy przełomu XIX i XX w., na czele ze Stanisławem Wyspiańskim, Włodzimierzem Tetmajerem i Józefem Mehofferem.

Owczary

Cerkiew grekokatolicka pw. Opieki Matki Bożej konstrukcji zrębowej została wzniesiona w 1653 r. Wieżę dobudowali majstrowie ciesielscy w 1783 r. Wyróżnia się gontowe pokrycie jej ścian i dachów namiotowych, a we wnętrzu zachwyca barokowy ikonostas z XVIII w., złożony i bogato rzeźbiony. Polichromia pochodzi z 1938 r.

W ostatnich kilkudziesięciu latach kościoł w Sękowej i cerkiew w Owczarach były kompleksowo restaurowane, za co nagrodzono je m.in. nagrodą Europa Nostra.

Sękowa 13 i Owczary-Małaśtów bez nr, tel. +48 507 400 954 (przewodnik – Sękowa), +48 18 351 89 73 (przewodnik – Owczary), www.sekowa.rzeszow.opoka.org.pl

Beskidzkie uzdrowiska

Wysowa-Zdrój

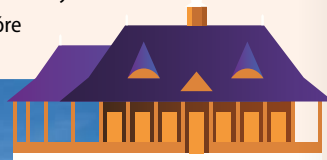
Początki wsi sięgają XIV w. Niewielki kurort rozwinął się tu w XIX stuleciu.

Pijalnia Wód Mineralnych w Wysowej | fot. Kamil Bańkowski

Pierwsza **Pijalnia Wód Mineralnych** (rozlewnia), która powstała w okresie międzywojennym, spłonęła wiosną 1963 r. Budynek z charakterystycznym zadaszonym tarasem i podcieniami wspartymi na słupach odbudowano w 2006 r. Jest położony w pięknym **Parku Zdrojowym**. W pijalni spróbujemy wód ze źródeł: Henryk, Franciszek, Anna, Józef II, Słone. Z wód mineralnych można także korzystać bezpłatnie w ujęciach znajdujących się na terenie parku zdrojowego, są to: Józef I, Bronisław, Aleksandra. W uzdrowisku produkowana jest woda Wysowianka. Kurację mogą tu przejść osoby z chorobami układu oddechowego, pokarmowego i moczowego.

Wznosząca się nad Wysową-Zdrojem **góra Jawor** jest celem pielgrzymek wyznawców prawosławia i grekokatolików. Drewnianą kaplicę wzniesiono tu w 1929 r., cztery lata po objawieniu się Matki Bożej jednej z miejscowych Łemkiń. Największe uroczystości odbywają się na św. św. Piotra i Pawła, kiedy to tysiące wiernych podążają z Wysowej-Zdroju z krzyżami, które

Uzdrowisko Wapienne | fot. Kamil Bańkowski

wkopywane są obok kaplicy. Pielgrzymi gromadzą się także w piątą niedzielę po Wielkanocy, kiedy to święci się wodę z pobliskiego źródła, zabierając ją przez ludzi do domów.

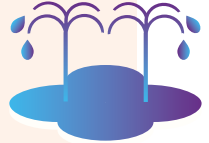
Pijalnia Wód Mineralnych, Wysowa-Zdrój 94, Park Zdrojowy, www.uzdrowisko-wysowa.pl

Wapienne

To jedno z najmniejszych i najmłodszych polskich uzdrowisk. Choć już w XVII w.

korzystano z właściwości leczniczych tułtejszych wód, miejscowość otrzymała status uzdrowiska dopiero w 1986 r. Obecnie z ujęć Marta i Kamila wydobywa się wody siarczkowe i borowinowe. W miejscowości leczone są m.in. schorzenia reumatyczne i dermatologiczne, narządu ruchu i układu krążenia.

Pijalnia Wód Leczniczych, Wapienne 45, gm. Sękowa, www.uzdrowiskowapienne.pl

Najważniejsze imprezy lokalne

- **Dzikie Stoły**, co roku inna lokalizacja, maj, wrzesień: www.dzikiestoly.pl
- **Majówka w Regietowie**, Regietów, maj
- **Spotkania Teatralne InNowica**, Nowica, czerwiec: www.innowica.pl
- **Wysowa-Zdrój pachnąca ziołami**, Wysowa-Zdrój, lipiec
- **Watra – święto kultury łemkowskiej**, Zdynia, lipiec: www.watrAZdynia.pl
- **Wakacyjne spotkania z operą**, Regietów, lipiec
- **Międzynarodowy zlot motocyklowy Steel Horses Meeting**, Regietów, sierpień
- **Święto Rydza**, Wysowa-Zdrój, wrzesień, www.swietorydza.pl
- **Dni Huculskie**, Regietów, wrzesień

Rydze marynowane | fot. Dominika Zaręba

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Warsztaty twórcze Towarzystwa z Beskidu Niskiego

Warsztaty organizowane latem przez gospodarstwa agroturystyczne należące do Towarzystwa z Beskidu Niskiego. Wśród nich są m.in. warsztaty pszczelarskie, malarskie, rzeźbiarskie, zielarskie, kulinarne, wykonywania biżuterii inspirowanej karpackimi krywkami czy wyrobu tradycyjnych tyłek drewnianych.

Towarzystwo tworzą pasjonaci, którzy działają na rzecz zachowania piękna i autentyczności Beskidu Niskiego. Organizują oni również wiele wydarzeń,

takich jak Dzikie Stoły, koncerty, spotkania z artystami i pisarzami, cykle warsztatów bazujących na lokalnej tradycji i zasobach natury, a także imprezy sportowo-krajoznawcze.

*Towarzystwo z Beskidu Niskiego,
Gładyszów 52, tel. +48 607 314 270,
www.zbeskiduniskiego.pl*

Warsztaty ceramiczne w Czarnem

Organizowane przez artystę Jurka Szczepkowskiego. Jak czytamy na jego stronie internetowej: *W pięknej dolinie Beskidu Niskiego nurzamy się w glinie i uczymy pracy na kole garncarskim.*

Ceramika w Czarnem | fot. Dominika Zaręba

Łemkowska Zagroda Edukacyjna Dziubyniłka | fot. arch. UMWM

Wypalamy własną ceramikę w unikalnym piecu opalonym drewnem. Uczymy się żyć „po prostu”. Blisko natury.

*Czarne 4, tel. +48 608 348 044,
www.jurekszczepkowski.pl*

Programy edukacyjne w łemkowskiej Zagrodzie Edukacyjnej Dziubyniłka

W zagrodzie, będącej rekonstrukcją tradycyjnej zabudowy łemkowskiej, można wziąć udział w warsztatach tematycznych dla dzieci, młodzieży i dorosłych. Gospodarze – Danuta i Jan Dziubynowie – są rdzennymi Łemkami i dzielą się bogatą wiedzą o historii i tradycjach regionu. W programie znajdują się m.in.: „Życie na wsi 100 lat temu”, „Kręć się kręć wrzecziono – obróbka lnu”, „Bicie oleju”, „Od ziarenka do...”, „Zabawki naszych dziadków”, „Łemkowskie pisanki”, „Kuchnia łemkowska”.

*Gładyszów 75, tel. +48 18 351 00 50,
www.dziubyniłka.pl*

Krywulki z Chyży Hani

Anna Dobrowolska, właścicielka pensjonatu Chyża Hani w Krzywej, organizuje na zamówienie warsztaty robienia krywulek – tradycyjnych łemkowskich ozdób z koralików. W gospodarstwie można także kupić piękną autorską biżuterię.

*Krzywa 16, tel. +48 18 351 02 60,
www.fb.com/chyazahani*

Lekcje edukacyjne w cerkwi w Bartnem

Podczas zajęć prowadzonych pod egidą Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach dowiemy się m.in. o budowie i wyposażeniu cerkwi, historii Łemków w Polsce czy ludowym kamieniarstwie w Bartnem.

Bartne bez nr, gm. Sękowa, tel. +48 18 351 84 54, https://muzeum.gorlice.pl

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI I MIEJSCA GASTRONOMICZNE

GŁADYSZÓW, IZBY, BANICA

Agroturystyka Malowane Wierchy (Towarzystwo z Beskidu Niskiego, Dziedzictwo Kulinarne Małopolska, Małopolska Wieś z Tradycją), Gładyszów 52, tel. +48 694 914 985, www.malowanewierchy.pl

Gospodarstwo agroturystyczne Dziubyniłka (Małopolska Wieś z Tradycją), Gładyszów 75, tel. +48 18 351 00 50, www.dziubynilka.pl

Stara Cegielnia – stadnina, rajdy jeździeckie, noclegi (Małopolska Wieś w Siodle), Gładyszów 70, tel. +48 503 068 055, www.kario.com.pl

W Malowanych Wierchach | fot. Dominika Zaręba

Gospodarstwo agroturystyczne i ekologiczne Opalówka (Towarzystwo z Beskidu Niskiego, Małopolska Wieś Pachnąca Ziołami), Banica 13, tel. +48 18 351 62 36, www.beskidbanica.pl

Spotkanie w Krzywem | fot. Dominika Zaręba

Dania i produkty rydzowe w Starym Domu Zdrojowym | fot. Dominika Zaręba

Agroturystyka Dom na Łąkach (Towarzystwo z Beskidu Niskiego), Izby 35, tel. +48 18 351 65 60, www.izby.com.pl

REGIETÓW, ROPKI

Stadnina Koni Huculskich Gładyszów, hotel Jaśmin i karczma Huculanka (Małopolska Wieś w Siodle, Małopolska Trasa Smakoszy), Regietów 28, tel. +48 18 351 00 97, www.huculy.com.pl

Agroturystyka Swystowy Sad (Towarzystwo z Beskidu Niskiego), Ropki 10, tel. +48 18 353 22 94, www.ropki.com.pl

Agroturystyka Siwejka, Ropki 20, tel. +48 690 551 830, www.siwejka.pl

NOWICA

Agroturystyka Szpilkowo (Towarzystwo z Beskidu Niskiego, Dziedzictwo Kulinarne Małopolska, Małopolska Wieś z Tradycją), Nowica 6, tel. +48 516 969 626, www.szpilkowo.pl

Agroturystyka Nowica 21 (Towarzystwo z Beskidu Niskiego), Nowica 21, tel. +48 18 351 68 48, www.nowica21.pl

Trzy Potoki (Towarzystwo z Beskidu Niskiego), Nowica 10, tel. +48 18 541 21 14, www.trzypotoki.pl

Nowica Łan, Nowica 1, tel. +48 48 792 744 992, www.nowicalan.com

WYSOWA-ZDRÓJ

Stary Dom Zdrojowy (Towarzystwo z Beskidu Niskiego, Dziedzictwo Kulinarne Małopolska, Małopolska Wieś dla Smakoszy), Wysowa-Zdrój 12, Park Zdrojowy, tel. +48 509 249 716, www.wysowa.com.pl

Gospodarstwo agroturystyczne Julia (Małopolska Wieś Pachnąca Ziołami), Wysowa-Zdrój 114, tel. +48 18 353 20 20, www.julia-wysowazdroj.pl

Pokoje gościnne Słoneczko (Małopolska Wieś Pachnąca Ziołami), Wysowa-Zdrój 142, tel. +48 18 353 21 80

Karczma Gościnną Chata (Małopolska Trasa Smakoszy), Wysowa-Zdrój 63, tel. +48 782 976 478, www.goscinnachatawysowa.pl

Konieczniesz musisz spróbować

produktów regionalnych należących do Sieci Dziedzictwo Kulinarne Małopolska, takich jak:

- pierogi, kartacze, kielbasa, chleb w agroturystyce Malowane Wierchy w Gładyszowie
- kiszone rydze i żur w Starym Domu Zdrojowym w Wysowej-Zdroju
- herbaty ziołowe i proziaki w agroturystyce Szpilkowo w Nowicy
- dania wegetariańskie inspirowane kuchnią lemkową w agroturystyce Swystowy Sad
- domowy chleb i przetwory z owoców, warzyw i grzybów w agroturystyce Dom na Łąkach
- ekomiody z Sękowej
- żywność ekologiczna i mięsa od firmy Oikos z Sękowej

wody mineralnej z Wysowej-Zdroju: Wysowianki, którą wyróżnia zawartość naturalnego, łatwo przyswajalnego jodu oraz wód leczniczych Henryk, Józef i Franciszek (zob. www.wysowianka.pl)

siarczkowych wód leczniczych z uzdrowiska Wapienne, ze źródeł Marta i Kamila **dań kuchni lemkowej**, placków o nazwie **prouzoki (prozioki)** z dodatkiem sody (lokalna nazwa sody to proza), oraz specjalów takich jak **homilky, kiselyca, tertiany, fuczki czy matylo**. Spróbujcie odszukać tych potraw podczas podróży!

W uzdrowisku Wapienne | fot. Kamil Bańkowski

SĘKOWA I OKOLICE

Chyża Hani (Małopolska Wieś dla Seniorów), Krzywa 16, tel. +48 18 351 02 60, www.fb.com/chy zahani

Buczynowa Dolina (Małopolska Wieś dla Seniorów), Wapienne 59, tel. +48 792 539 187, www.buczynowadolina.com

Stacja Podkowa – stadnina, noclegi (Małopolska Wieś w Siodle), Męcina Wielka 115, tel. +48 510 058 955, www.fb.com/agroturystykapodkowa

Gospoda Magurska (Małopolska Trasa Smakoszy), Małastów 135, tel. +48 609 442 336, www.gospoda-magurska.pl

Śniadanie w Malowanych Wierchach | fot. Kamil Sorocki

Sielsko Anielsko, Męcina Wielka 74, tel. +48 600 453 701, www.sielskoanielsko.eu

Pyszne regionalne posiłki ze zdrowych produktów lokalnych zamówimy w rekomendowanych gospodarstwach agroturystycznych z Beskidu Niskiego.

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- do Gorlic dojedziemy busem z Krakowa (prywatni przewoźnicy) lub koleją (Gorlice Zagórzany)
- z Gorlic możemy dostać się transportem lokalnym do różnych miejscowości Beskidu Niskiego. Niestety połączenia te nie są regularne, niektóre kursują np. tylko raz dziennie

LEKTURY NA DROGĘ

- „Beskid bez kitu” i „Beskid bez kitu. Zima”, Maria Strzelecka, Wyd. Libra; literacko-plastyczna opowieść dla dzieci (i ich rodziców) o Łemkowszczyźnie obecnej i tej sprzed pół wieku, o jej tajemnicach, kulturze, magii i przyrodzie.
- „Pusty las”, Monika Sznajderman, Wyd. Czarne.
- „Opowieści galicyjskie”, Andrzej Stasiuk, Wyd. Czarne.

OBEJRZYJ I POSŁUCHAJ

- Cmentarz wojenny nr 51 – Rotunda: <https://youtu.be/G7PQcD6-e7w>

Kapliczka w Nowicy | fot. arch. UMWM

- Wolna Grupa Bukowina, Pejzaże Harasymowiczowskie: <https://youtu.be/B4SvNAPsmmg>
- Julia Doszna – lemkowa pieśniarka: <https://youtu.be/oGAsTmvgv3E>

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

UŚCIE GORLICKIE

Informacja Turystyczna, Uście Gorlickie 80, www.usciegorlickie.pl

SĘKOWA

Punkt Informacji Turystycznej, Siary 19, tel. +48 18 351 87 70, www.sekowa.pl

WYSOWA-ZDRÓJ

Centrum Produktu Turystycznego i Kulturowego Beskidu Gorlickiego, Wysowa-Zdrój 61, tel. +48 516 006 346, www.karpating.pl

Śladami dawnych zawodów i rzemioł na ziemi gorlickiej

Gorlice
Biecz
Szymbark
Łosie
Bobowa
Stróże
Jezioro Klimkowskie

Wyobraźcie sobie kupców z beczkami wina i innymi dobrami przemierzających karpackie przełęcze i wędrujących Doliną Ropy. Wsłuchajcie się w opowieści o gorączce czarnego złota i narodzinach przemysłu naftowego. Przenieście się w czasy, kiedy Ignacy Łukasiewicz wynalazł lampę naftową, a w Gorlicach zapłonęła pierwsza na świecie uliczna latarnia na naftę. Na szlakach znajdują się miejsca, które opowiadają niesamowite historie ludzi i ich dawnych zawodów – maziarzy z Łosia, koronczarek z Bobowej, pszczelarzy ze Stróży. Odwiedźcie średniowieczne miasteczko Biecz, nazywane małym Krakowem lub polskim Carcassonne, położone nad Ropą na Pogórzu Karpackim. Zajrzyjcie do skansenów w Szymbarku, Gorlicach i Łosiu przybliżających dziedzictwo przemysłowe regionu, pełnych atrakcji i ciekawostek dla dzieci. Odkryjcie skarby kultury, które pozostawili po sobie dawni mieszkańcy tych ziem – drewniane kościoły i cerkwie łemkowskie, żydowskie karczmy, cmentarze z I wojny światowej projektowane przez najlepszych architektów w Europie. Nie zabraknie też kulinarnych doznań, oryginalnych smaków z pogranicza, kuchni pogórzańskiej, łemkowskiej i żydowskiej oraz produktów regionalnych.

Zapraszamy na wycieczki pełne historii. Ciekawe przetrzenie znajdą tu zarówno miłośnicy nieśpiesznych spacerów w otoczeniu zabytków, jak i pasjonaci turystyki rowerowej, którzy lubią duże różnice wysokości w terenie. Warto zatrzymać się w pokojach gościnnych lub lokalnym gospodarstwie agroturystycznym. Odwiedzane miejsca zaciekawia najmłodszych podróżników, zaspokoją także gusta doświadczonych ekoturystów w każdym wieku.

Ekowycieczka rekomendowana dla:

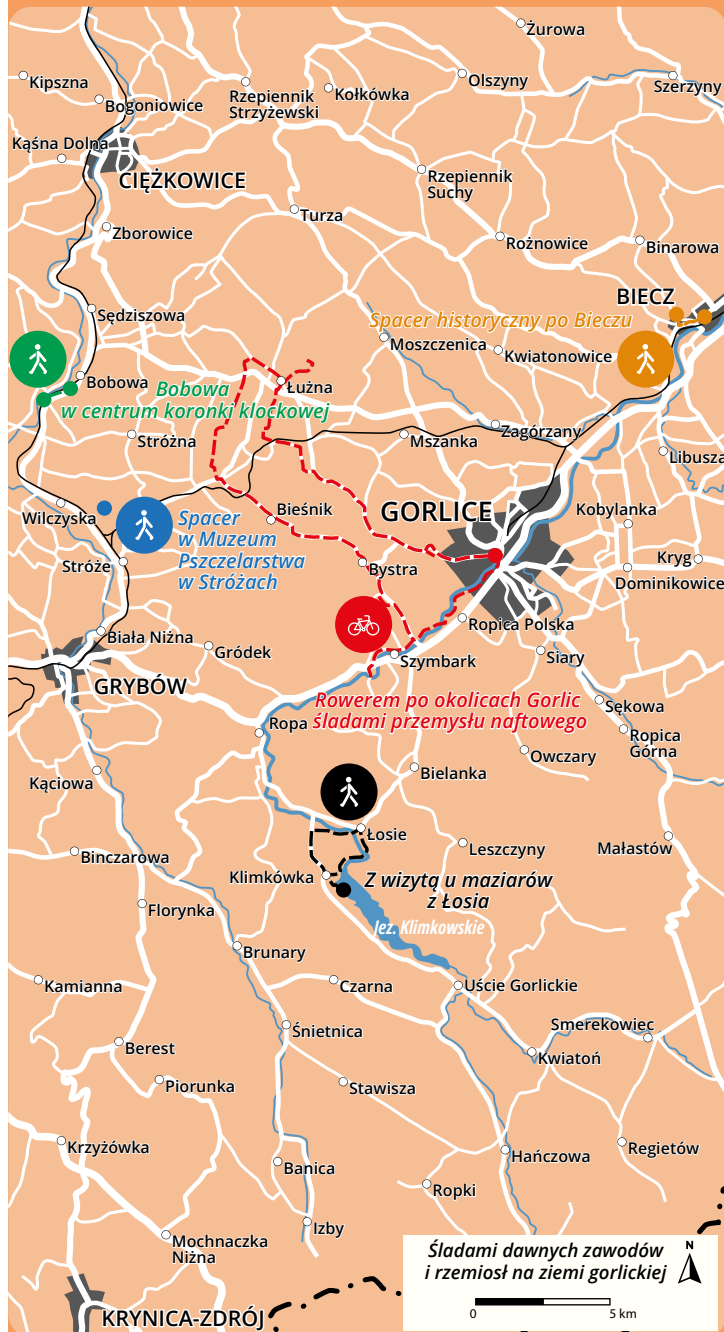
rodzin z dziećmi i aktywnych seniorów

indywidualnych odkrywców historii i przyrody

doświadczonych rowerzystów

oferta całoroczna | wycieczki weekendowe i jednodniowe

Śladami dawnych zawodów i rzemiosł na ziemi gorlickiej

MIKROWYPRAWY

1. Z wizytą u maziarzy z Łosia

7,5 km

3 h

trasa łatwa

pieszo

nordic walking

Klimkówka – Pniaki – Nad Ruskiem – Zawoda – Łosie, Zagroda Maziarska – Telechówki – Na Szlabcie – zapora wodna Klimkówka – Klimkówka – ścieżka przyrodnicza – zalew Klimkówka

Celem wędrowki jest niezwykła łemkowska wieś Łosie, która niegdyś wzbogaciła się na handlu mazią i smarami. Po drodze zobaczymy także perełki architektury drewnianej i malowniczy przełom rzeki Ropy.

Z Klimkówki wyruszamy w kierunku wsi Ropa i idziemy ok. 2 km drogą,

która w sezonie jest niestety dość ruchliwa. Za lasem, na wysokości przysiółka Na Ruskiem skręcamy w prawo w spokojną malowniczą drogę asfaltową prowadzącą do Doliny Ropy. W przysiółku Zawoda przekraczamy rzekę mostkiem dla pieszych i skręcamy zaraz w lewo. Po chwili jesteśmy już w Łosiu, przy bramie

Wóz maziarski w Zagrodzie Maziarskiej w Łosiu | fot. Konrad Syga, arch. UMWM

Maziarze z Łosia

Łemkowska wieś Łosie przeobraziła się na skutek narodzin przemysłu naftowego. Jej mieszkańcy wykorzystali szansę – wzbogacili się na handlu produktami ropopochodnymi. Od setek lat mieszkańcy Łosia wyrabiali dziegieć drzewny i maź, niezbędne w każdym gospodarstwie domowym. Smarowano nimi osie drewnianych kół wozów oraz skrzypiące sprzęty domowe. Służyły też w medycynie ludowej.

Rozkwit przemysłu naftowego pod koniec XIX w. przyczynił się do zwiększenia asortymentu produktów ropopochodnych i rozwoju handlu międzynarodowego. Każdego roku maziarze z Łosia wyruszyli na szlaki handlowe sięgające do Rygi na północy, Kolożwaru (dziś Kluż-Napoka) na południu, Brna na zachodzie i Odessy na wschodzie. Zaczęli budować okazałe domy, a tradycyjne lemki stroje coraz częściej zamieniali na nowoczesne kreacje.

Małopolski Instytut Kultury w Krakowie, „Maziarze z Łosia, wiejskie bogactwo w globalnym przemyśle naftowym”

Mieszkańcy Łosia wyrabiali dziegieć drzewny i maź | fot. Dominika Zaręba

cerkwi pw. Narodzenia NMP. Ze świątynią sąsiaduje unikatowy skansen **Zagroda Maziarzka w Łosiu**, opowiadający o historii wsi, związanej z maziarzami oraz handlem mazią i smarami. Mikromuzeum jest prawdziwą perełką etnograficzną – trzeba sobie zarezerwować minimum 1,5 godziny na jego zwiedzenie z przewodnikiem.

W drodze powrotnej powędrujemy przez osady położone w Dolinie Ropy

do **zapor wodnej w Klimkówce.** Przy zaporze mieści się mała elektrownia szczytowa. Przez obiekt hydrotechniczny nie ma przejścia, dlatego musimy obejść zaporę stromą ścieżką wijącą się przez las, trawersując wzniesienie **Kiczera-Żdżar** (610 m n.p.m.) należące do tzw. Pienin Gorlickich. Jest to Obszar Natura 2000 – ostoja nietoperzy utworzona dla ochrony kolonii rodzonych podkowca małego i nocka

Cerkiew pw. Narodzenia NMP w Łosiu | fot. Dominika Zaręba

dużego. Spod zaporę dróżka leśna zaprowadzi nas do wsi **Klimkówka.** Na koniec warto spacerować się **przyrodniczą ścieżką edukacyjną**, która wiedzie przez łąki i las nad **Jezioro Klimkowskie**, zwane zalewem Klimkówka, które powstało na rzece Ropie w 1994 r. Tutaj, przy **kempingu Słoneczna Przystań** znajduje się plaża oraz wypożyczalnia kajaków z małą

Jezioro Klimkowskie | fot. Dominika Zaręba

gastronomią. Zalew Klimkówka był plenerem filmu „Ogniem i mieczem” Jerzego Hoffmana – „udawał” w nim rzekę Dniepr; było to jednak pod koniec lat 90., kiedy brzegi jeziora były jeszcze dziewicze i niezagospodarowane.

2. Rowerem po okolicach Gorlic – śladami przemysłu naftowego

41 km

5–6 h

trasa średnia

rowerem

Szymbark – Gorlice – Wola Łużańska – Pustki – Górk – Szalowa – Bieśnik – Bystra – Szymbark

Prezentujemy pomysł na wycieczkę rowerową do najciekawszych miejsc w okolicach Gorlic i Szymbarku, podczas której poczujecie leniwy klimat regionu i odkryjecie jego bogatą historię związaną z przemysłem naftowym. Obiecujemy, że trasa będzie urozmaicona. Znaczna część szlaku prowadzi przez góry i doliny, a dzięki zdobytym wysokościami dotrzecie do świetnych punktów widokowych.

Start i meta znajdują się w pobliżu **kasztelu w Szymbarku i Skansenu Wsi Pogórzańskiej im. prof. Romana Reinfussa** (zarezerwujcie sobie czas przed lub po wycieczce na zwiedzanie tych unikatowych atrakcji). Obok miejsca rekreacji zwanego **Przystankiem Szymbark** wjeżdżamy na ścieżkę rowerową, która wyprowadzi nas w kierunku

Gorlic. Jazda tym odcinkiem będzie gładka i przyjemna, ponieważ ścieżka przebiega w pobliżu rzeki Ropy, i – mimo zmiennej nawierzchni – jest względnie płaska. Ze wzniesieniami powalczymy dopiero za Gorlicami, ale zanim je zdobędziemy, koniecznie zajrzyjmy do zaściankowego miasta.

Z centrum wyjeżdżamy w kierunku **Góry Zamkowej (Gorlickiej Golgoty)**. Na szczycie wznosi się monumentalna figura Chrystusa, a dokoła rozciąga się niesamowita panorama. Warto także zrobić sobie przystanek i wstąpić do **Skansenu Przemysłu Naftowego „Magdalena”**.

To dopiero pierwszy wymagający podjazd. Kolejnym punktem na trasie będzie **cmentarz z okresu I wojny**

Nad Ropą | fot. Dominika Zaręba

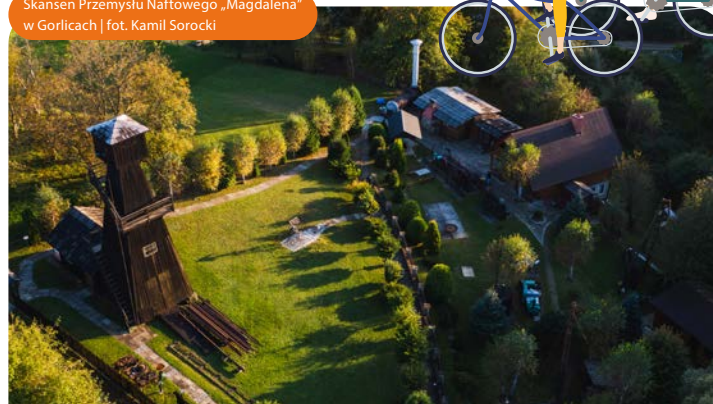
światowej nr 123 Łużna-Pustki, położony na wzgórzu Pustki. Możecie tu poczuć ducha burzliwej historii tych ziem, a przy dobrej pogodzie zobaczyć stąd nawet Tatry. Cmentarz projektował znany rzeźbiarz i malarz Jan Szczepkowski, jego dzieło dokończył słowacki architekt Dušan Jurkovič – twórca najbardziej niezwykłych cmentarzy w Beskidzie Niskim (więcej w rozdziale „Cztery pory roku w Beskidzie Niskim, s. 266–267). Na tutejszym cmentarzu wyróżnia się kaplica jego projektu, nawiązująca kształtem do słowiańskiej gontyny. Cmentarz został wyróżniony Znakami Dziedzictwa Europejskiego nadanym przez Komisję Europejską, ponieważ odzwierciedla ważne europejskie wartości ekumenizmu i braterstwa.

Dalej już spokojnymi asfaltowymi drogami docieramy do **Szalowej**. Warto tu zwiedzić późnobarokowy **kościół pw. św. Michała Archanioła** z 1. połowy XVIII w., który znajduje się na Szlaku Architektury Drewnianej. Na koniec czeka nas jeszcze podjazd przez **Bieśnik**, a następnie spokojny zjazd w kierunku rzeki Ropy i powrót do Szymbarku.

Jeśli macie ochotę na dalsze odkrywanie okolicy, proponujemy wycieczkę z tego miejsca przez Bielankę i Łosie w okolicy zalewu Klimkówka, na którego południowych brzegach powstaje nowa ścieżka rowerowa.

Skansen Przemysłu Naftowego „Magdalena” w Gorlicach | fot. Kamil Sorocki

Cmentarze wojenne w okolicach Gorlic

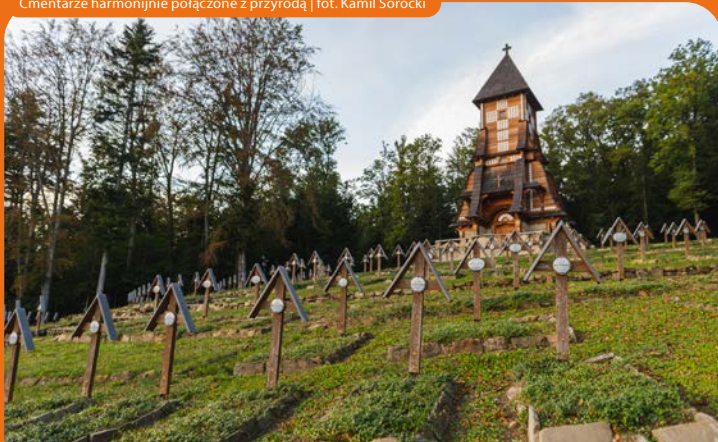

Cmentarz wojenny nr 123 Luźna-Pustki | fot. Kamil Sorocki

Ziemia gorlicka stanowiła przestrzeń licznych walk w trakcie I wojny światowej, spośród których największą była bitwa pod Gorlicami, znana też jako

bitwa gorlicka, operacja gorlicka lub małe Verdun. Do starcia doszło na początku maja 1915 r. Była to największa walka na froncie wschodnim I wojny

Cmentarze harmonijnie połączone z przyrodą | fot. Kamil Sorocki

godnym pochowaniem ciał żołnierzy podkreślającym chwałę zwycięzców zajmował się Wydział Grobów Wojennych w austriackim Ministerstwie Wojny. Okoliczne tereny podzielono na okręgi cmentarne. W każdym z nich rozpoczęła się budowa licznych nekropoli, na których pochowano wspólnie poległych różnych narodowości, religii i wyznań. W ten sposób powstał unikatowy kompleks cmentarny. Każda jego część projektowana była indywidualnie i jest niepowtarzalna, mają one jednak cechy wspólne: akcent centralny, główną oś kompozycyjną, ustawienie mogił z krzyżami lub płytami nagrobnymi w rzędach, ogrodzenie z bramą. Do budowy używano betonu, kamienia, metalu i elementów drewnianych. Projektowanie cmentarzy powierzono m.in. **Dušanowi Jurkovičowi, Hansowi Mayrowi i Janowi Szczepkowskiemu.**

Charakterystycznym elementem projektów tego pierwszego są smukłe wieże, kaplice i krzyże. Cmentarze te położone są zazwyczaj na zboczach i harmonijnie łączą się z przyrodą. Podobnie tworzył Jan

Światowej, podczas której Niemcy i Austro-Węgry zwyciężyły z Rosją, przerywając jej front. Bitwa stanowiła przełom decydujący o dalszych losach wojny. W walkach wzięło udział ok. 300 tys. żołnierzy, z czego 80 tys. po stronie rosyjskiej, a 220 tys. po stronie państw centralnych. Po obu stronach konfliktu poległo w sumie ok. 20 tys. osób. Uporządkowaniem pól bitewnych oraz

Szczepkowski. Cmentarze Hansa Mayra są zlokalizowane niżej, w rejonie dróg i zabudowań, monumentalne i proste. Obecnie w okolicach Gorlic znajduje się ok. 100 cmentarzy wojennych z I wojny światowej.

Izba Pamięci Grupy Rekonstrukcji Historycznej „Gorlice 1915”, Gorlice, ul. Mickiewicza 14/16, www.gorlice.pl

3. Spacer historyczny po Bieczu

1,2 km

1,5 h

trasa łatwa

spacerem

Biecz, kolegiata pw. Bożego Ciała – Baszta Radziecka i dom Barianów-Rokickich – Dom Kromera – Rynek – Gród Starościński – szpital św. Ducha – kościół i klasztor Franciszkanów Reformatów

Niestety po bieckim zamku, zburzonym w 1475 r., zachowały się tylko fundamenty, dlatego spacer po Bieczu zaczynamy od kościoła farnego, czyli **kolegiaty pw. Bożego Ciała**. Ten ceglano-kamienny budynek, dominujący w panoramie miasta, to jeden z ciekawszych przykładów architektury późnego gotyku w Polsce. W wyposażeniu świątyni znaleźć można również elementy późniejsze: renesansowe i barokowe. Polichromie wykonał Włodzimierz Tetmajer, a niektóre

z witraży prawdopodobnie zaprojektował sam Stanisław Wyspiański.

Wychodząc z kościoła, warto przejść alejką spacerową wokół zachowanych **fragmentów murów obronnych**. Miasto, ze względu na swoje znaczenie i strategiczne położenie, było otoczone rozbudowanymi fortyfikacjami. Do dziś zachowały się **Baszta Rzeźnicka** (obronna dzwonnica przy kolegiacie), **Baszta Kowalska** i **Baszta Radziecka** (lub Rajcowska) z przylegającym do niej

Kolegiata pw. Bożego Ciała w Bieczu | fot. Kamil Sorocki

Rynek w Bieczu z renesansowym ratuszem | fot. Kamil Sorocki

domem Barianów-Rokickich, czyli tzw. starą apteką. W budynku nakrytym renesansową attyką już w XVI w. mieściła się najstarsza na Podkarpaciu apteka, prowadzona przez Marcina Rokickiego. Obecnie działa tu muzeum z ekspozycją dotyczącą aptekarstwa, rzemiosła i dawnej muzyki. Nieopodal, w innym renesansowym obiekcie, czyli **domu Kromera** (choć sam Kromer nie miał z nim wiele wspólnego) znajduje się drugi oddział muzeum – tzw. Kromerówka. Zobaczyć tu można wystawy poświęcone historii miasta i okolicy, a także część ekspozycji dotyczącą Marcina Kromera i Wacława Potockiego.

Stąd udajemy się już prosto na **Rynek**, gdzie uwagę przykuwa okazały renesansowy **ratusz** z wieżą ozdobioną geometrycznym sgraffitem i nakrytą kopułą. Z platformy widokowej na wieży rozpościera się piękna panorama okolicy, natomiast pod wieżą znajduje się

turma, czyli średniowieczne więzienie. Lochy, w których przetrzymywano skazańców są obecnie oddziałem Muzeum Ziemi Bieckiej. Zobaczyć w nich można m.in. dawne narzędzia tortur. Będąc na Ryнку, przyjrzyjmy się narożnej mieszczkańskiej **kamienicy Chodorów** (to tzw. dom Zbója Becza – zgodnie z tradycją należał do legendarnego założyciela miasta) oraz dawnej synagogi, która obecnie jest siedzibą lokalnych władz. Przemierzając dalej miasto, zobaczymy jeszcze **Gród Starościński** będący rezydencją m.in. barokowego poety Wacława Potockiego, **szpital św. Ducha** – pochodzący z XVI w., najstarszy zachowany budynek szpitalny w Polsce, ufundowany przez św. królową Jadwigę, a także **kościół i klasztor Franciszkanów Reformatów** z XVII w.

Dłuższa wycieczka opisana w serwisie www.malopolskatogo.pl: „Małe i duże – czyli spacer po Bieczu”.

4. Bobowa – w centrum koronki klockowej

1 km

1,5 h

trasa łatwa

spacerem + dojście do kirkutu: 1,5 km / 30 min

Bobowa, dwór Długoszowskich – kościół pw. Wszystkich Świętych – Rynek – kościół cmentarny pw. św. Zofii – Galeria Koronki Klockowej – synagoga – kirkut

Spacer po Bobowej rozpoczynamy przy **dworze Długoszowskich** zwanym zamkiem. Ten klasycystyczny budynek z XVII w. był siedzibą rodową Długoszowskich. To w nim wychował się **Bolesław Wieniawa-Długoszowski** (1881–1942) – dyplomata, generał Wojska Polskiego, osobisty adiutant Józefa Piłsudskiego.

Następnie kierujemy się do **kościółka pw. Wszystkich Świętych**. To pochodząca z XIV w. gotycka masywna jednonawowa świątynia ze sklepieniem krzyżowo-żebrowym, która pomimo licznych przekształceń zachowała pierwotny charakter. W 2. połowie XVI w. należała do luteranów. Wewnątrz warto zwrócić uwagę na obraz Jacka Malczewskiego w ołtarzu głównym. Na

Rynku o średniowiecznym rodowdzie uwagę przykuwa **kapliczka z figurą św. Floriana** z 1800 r. oraz **rzeźba koronczarki**. Przy okazji można zjeść w miejscowej lodziarni tradycyjne lody, podziwiając zbiory etnograficzne. Przy Rynku nr 7 w Cafe Pasja powstało kameralne **muzeum z ekspozycją „Okruchy pamięci”** poświęconą tutejszym Żydom, których sprowadził do Bobowej w 1732 r. ówczesny właściciel tych ziem – Michał Jaworski. Chciał w ten sposób podnieść upadający handel w miasteczku. Pamiątki po Żydach z Bobowej zgromadził pan Józef Gucwa. Mikromuzeum z ekspozycją mieści się dawnym domu Markusa Jakuba Landaua, który przed wojną prowadził tu gospodę.

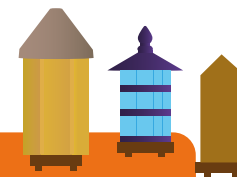
Ekspozycja „Okruchy Pamięci” w Bobowej | fot. Dominika Zaręba

Z Rynku udajemy się do niewielkiego **kościółka cmentarnego pw. św. Zofii**. Ta urokliwa jednonawowa kamienna świątynia pochodzi z XV w. i nosi wszelkie znamiona architektury gotyckiej. Wracając, trzeba zajrzeć do **Galerii Koronki Klockowej** w Centrum Kultury i Promocji Gminy Bobowa przy ulicy Grunwaldzkiej 18. Podczas wizyty zwróćmy uwagę na **mural** przedstawiający koronkę klockową, wykonany na ścianie Centrum w 2015 r. przez artystkę tworzącą pod pseudonimem NeSpoon.

Stąd już całkiem blisko do **synagogi** przy ulicy Żydowskiej, która wzniesiona została w 1756 r. Murowana z kamienia barokowa budowla z drewnianą przybudówką stanowi jeden z cenniejszych w Polsce obiektów żydowskiej

architektury sakralnej. Po pożarze z 1889 r. i zniszczeniach II wojny światowej synagogę odnowiono. Wewnątrz zachowały się fragmenty polichromii z 1778 r. Dziś stanowi czynne miejsce kultu w trakcie pielgrzymek chasydów, którzy przybywają do Bobowej z całego świata (głównie z USA) na założony w XVII w. **kirkut**, gdzie znajduje się otoczony czcią ohel, czyli grobowiec bobowskich cadyków, w którym pochowany jest **Salomon ben Natan Halberstam** (1847–1906) – rabin, założyciel znanej miejscowej jeshivy i chasydzkiej dynastii Bobo. Kirkut oddalony jest od Rynku o ok. 1,5 km. Dojście do niego zajmuje niespełna 30 min.

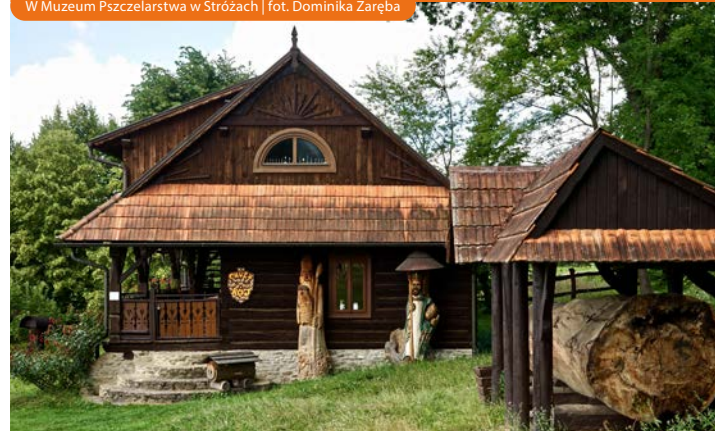

Spacer w Muzeum Pszczelarstwa w Stróżach

To wyjątkowe miejsce na mapie Sądeckizny i Małopolski powstało w 2000 r. z inicjatywy Anny i Janusza Kasztelewiczów, właścicieli Gospodarstwa Pasiecznego „Sądecki Bartnik”. Początkiem skansenu były ule zakupione od krakowskiego pszczelarza Bogdana Szymusika, który jest jego patronem. Jak czytamy na stronie „Sądeckiego Bartnika”: *W kolekcji muzeum znajduje się ponad 100 uli: kładowych, figuralnych, ramkowych, a także słomianych kószek. Zwracają uwagę rzeźbione ule figuralne, np. św. Ambroży – patron pszczelarzy albo diabeł, który według dawnych wierzeń chronił pszczoły i pszczelarzy od zła. Robią wrażenie drewniane chaty wystawowe, drewniane kapliczki, rzeźby i mnóstwo oryginalnych akcesoriów pszczelarskich.*

Więcej informacji znajdziecie na stronie: www.bartnik.pl/o-muzeum

W Muzeum Pszczelarstwa w Stróżach | fot. Dominika Zaręba

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

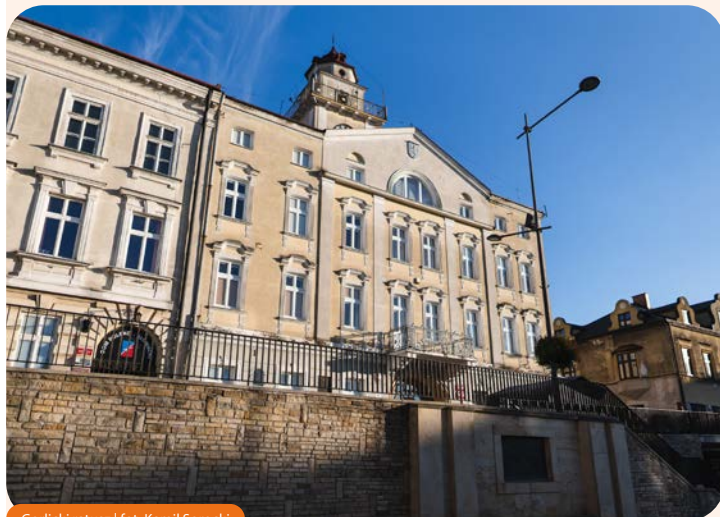
Gorlice – serce szlaku naftowego

Gorlice powstały prawdopodobnie jeszcze w XIV w., u zbiegu rzek Sękówka i Ropa, a pierwsi osadnicy mieli tu przybyć z Görlitz (Zgorzelca). To właśnie od nich wywodzi się nazwę miasta. W XIX w. Gorlice stanowiły znaczący ośrodek rodzącego się przemysłu naftowego. W latach 50. tego stulecia działał tu **Ignacy Łukasiewicz** (1822–1882) – farmaceuta, założyciel pierwszej kopalni ropy naftowej na świecie (w Bóbrce na Podkarpaciu) i wynalazca lampy naftowej. W Gorlicach ulepszał swoją lampę i proces destylacji ropy naftowej, a także skonstruował pierwszą na świecie

uliczną lampę naftową, która stała się przy skrzyżowaniu obecnych ulic Węgierskiej i Kościuszki. Stąd dziś klimatyczne Gorlice promują się jako Miasto Światła, a jedną z głównych atrakcji jest **Skansen Przemysłu Naftowego „Magdalena”**, gdzie można nie tylko zobaczyć dawne narzędzia, maszyny i urządzenia, ale też samemu doświadczyć pracy związanej z wydobywaniem i przetwarzaniem tzw. czarnego złota.

Układ urbanistyczny Gorlic – z czworobocznym, położonym tarasowato **Rynkiem** i odchodzącymi z jego narożników ulicami – pochodzi z XIV w. W zachodniej pierzei zachowały się zabytkowe kamienie mieszczarskie z XVIII i XIX w. Zwraca uwagę także okazały

Gorlicki ratusz | fot. Kamil Sorocki

ratusz, w którego najstarszej, narożnej części mieściła się apteka Łukasiewicza. W 2013 r. stała przy nim **ławeczka Ignacego Łukasiewicza** – dzieło artysty rzeźbiarza, malarza i medaliera Zdzisława Tohla, pochodzącego z Przemyśla.

Jednym z najcenniejszych zabytków miasta jest **dwór Karwacjanów** – dawna siedziba rodowa założycieli Gorlic. W XV w. powstała najstarsza część dworu, obronna wieża mieszkalna, która razem z fosą i drewnianymi umocnieniami stanowiła uzupełnienie systemu obronnego miasta. Karwacjanie byli zamożną mieszczańską rodziną osiadłą w Krakowie, a historycy domniemają, że przybyli z zachodu Europy – z Francji lub Włoch. Dwór został zniszczony podczas I wojny światowej i odbudowany na podstawie archiwalnych fotografii.

Warto pospacerować w pełnym starodrzewu **parku Miejskim**, położonym w widłach Ropy i Sękówki, który

Pomnik Dersława I Karwacjana | fot. Kamil Sorocki

uważany jest za jeden z najpiękniejszych parków w Polsce. Nosi on imię Wojciecha Biechońskiego – burmistrza Gorlic w latach 1887–1902 i uczestnika powstania styczniowego. Mieszkańcy i przyjeźdźni lubią fotografować się pod **pomnikiem niedźwiadków**.

Pasjonaci zabytków z I wojny światowej będą mogli spędzić w Gorlicach cały dzień, odwiedzając cmentarze wojenne. Do najbardziej spektakularnych należy **cmentarz nr 91 na Górze Cmentarnej** – przypominający fortecę, zaprojektowany przez Emila Ladewiga.

Muzeum Regionalne PTTK im. Ignacego Łukasiewicza, Gorlice, ul. Wąska 7–9,
tel. +48 18 352 26 15, www.pttkgorlice.pl

Galeria Sztuki Dwór Karwacjanów
– Muzeum Dwory Karwacjanów
i Gładyszów, Gorlice,
ul. Wróblewskiego 10a, tel. +48 18 353
56 18, <https://muzeum.gorlice.pl>

Dwór Karwacjanów | fot. Kamil Sorocki

Gorlickie Zagłębie Naftowe

Gorlice na archiwalnej fotografii | arch. Zagrody Maziańskiej w Łosiu

Okolice Gorlic stanowią jeden z najstarszych na świecie obszarów wydobycia i przetwórstwa ropy naftowej. Od tego surowca wywodzą się miejscowe nazwy, takie jak rzeka Ropa czy wsie Ropa i Ropica Polska. Zbieraniem naturalnie wypływającego oleju skalnego zajmowali się maziarze, znani również jako łybacy lub ropiarze. Kopano też tzw. bęsie, czyli płytkie dolki, do których napływała ropa. W 1530 r. ropa załaziła kopalnię poszukującego złota Seweryna Bonera, w efekcie czego powstało powiedzenie „ten,

któ w Ropie złota szukał, ropą (lub smołą) się opłukał”.

W 1852 r. w Siarach powstał pierwszy na świecie szyb naftowy, który uruchomił książę Stanisław Jabłonowski. Rok później do Gorlic przeniósł się **Ignacy Łukasiewicz** i rozpoczął pracę w miejscowej aptece. Jednocześnie udoskonalał swoje osiągnięcia dokonane w ciągu minionego roku we Lwowie we współpracy z Janem Zehem: destylację ropy i konstrukcję lampy naftowej. Zakładał

też z właścicielami roponośnych ziem spółki i kopalnie w okolicach Gorlic, Krosna i Jasła (pierwszą na świecie kopalnię ropy naftowej uruchomił w Bóbrce w 1854 r.). W tym samym roku dzięki jego pracom w Gorlicach zapłonęła pierwsza na świecie uliczna lampa naftowa. Pionierami przemysłu naftowego byli poza Łukasiewiczem także Wojciech Biechoński, Władysław Długosz, William Henry MacGarvey, Adam Skrzyński czy Józef Szymonowicz.

Druga połowa XIX w. to rozkwit wydobycia i przetwórstwa ropy naftowej w okolicy. Powstały wówczas liczne kopalnie

Laweczka Łukasiewicza | fot. Kamil Sorocki

i rafinerie, a krajobraz zdominowały szyby naftowe. Gorączka czarnego złota ogarnęła niemal cały teren Galicji ciągnący się wzdłuż Karpat. Dziś przemysł naftowy ma raczej znaczenie symboliczne, ale dziedzictwo z nim związane jest nadal ważne dla regionu. Na terenie Karpat powstał **Karpacko-Galicyski Szlak Naftowy**, prowadzący z Gorlic przez Podkarpacie do Lwowa. Jedną z ciekawych miejscowości na szlaku jest wioska **Kryg**, gdzie zachowało się kilkadziesiąt szybów naftowych. Zobaczymy tu pola naftowe z kiwonami (pompami), a w **kościelcu pw. Matki Bożej Królowej Polski** witraże ufundowane przez nafciarzy.

Skansen Przemysłu Naftowego „Magdalena”, Gorlice, ul. Lipowa 14,
tel. +48 600 491 470,
www.skansenmagdalena.cba.pl

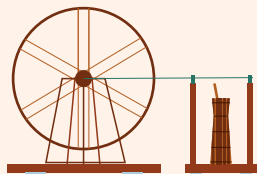
Skansen Wsi Pogórzańskiej im. prof. Romana Reinfussa w Szymbarku

Skansen prezentuje tradycyjne budownictwo i kulturę ludową Pogórzan gorlickich. Zobaczyć w nim można kilkanaście obiektów z wyposażeniem, które zostały przeniesione z okolicznych wiosek (wśród nich chałupy i obiekty gospodarcze, takie jak stodoły, obory, wiatraki, olejarnie czy ule). W skansenie są też zabytkowe pojazdy i maszyny rolnicze oraz ekspozycja związana z bitwą pod Gorlicami z czasów I wojny światowej. W dolnej części kompleksu mieści się park edukacyjny, poświęcony historii budownictwa ludowego i maszyn z pogranicza polsko-słowackiego, w którym dorośli i dzieci przez zabawę mogą poznać funkcjonowanie dawnych urządzeń

i narzędzi. Nieopodal skansenu wznosi się udostępniony do zwiedzania, mallowiczny renesansowy **kasztel** – dwór obronny z XVI w., będący siedzibą rodu Gładyszów. Cały kompleks, choć nieduży, jest niezwykle interesujący i stanowi świetną rodzinną atrakcję.

Skansen Wsi Pogórzańskiej im. prof. Romana Reinfussa w Szymbarku – Oddział Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach, Szymbark bez nr., tel. +48 18 351 10 18

Kasztel w Szymbarku – Oddział Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach, Szymbark bez nr., tel. +48 18 351 31 14, <https://muzeum.gorlice.pl>

Roman Reinfuss (1910–1998)

Wybitny etnograf, badacz karpackiej kultury i sztuki ludowej, szczególnie łemkowszczyzny. Działacz na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Profesor Uniwersytetu Marii Skłodowskiej-Curie w Lublinie i Uniwersytetu Wrocławskiego. Wieloletni kierownik Pracowni Dokumentacji Polskiej Sztuki Ludowej. W Skansenie Wsi Pogórzańskiej ma swój pomnik – ławeczkę.

Roman Reinfuss na archiwalnej fotografii | arch. Zagrody Maziarskiej w Łosiu

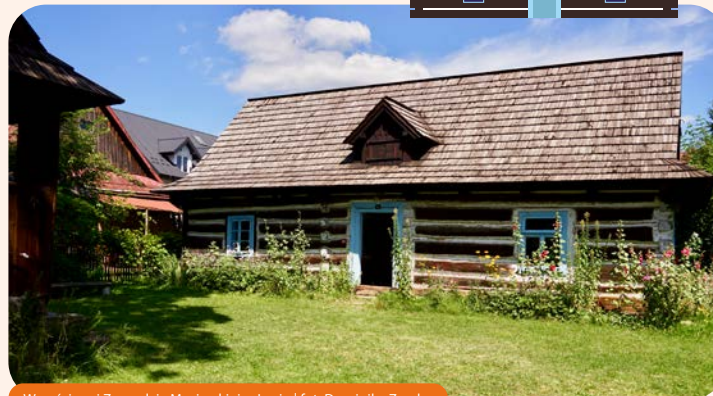
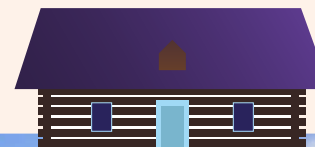
W Skansenie Wsi Pogórzańskiej w Szymbarku | fot. Kamil Bańkowski

Zagroda Maziarska w Łosiu

Kameralne muzeum urządzono w tradycyjnej zagrodzie łemkowskiej z końca XIX w., składającej się z oryginalnej chyży (chałupy) z 1899 r. oraz budynków gospodarczych – spichlerza i stajni. Dowiemy się tu, czym było maziarstwo i jak wieś Łosie wzbogaciła się na handlu mazią i smarami. Wystawa pokazana jest na szerszym tle etnograficznym związanym z tradycyjną kulturą łemkowszczyzny. W Beskidzie Niskim Łemkowie trudnili się także łyżkarstwem, dziegciarstwem i kamieniarstwem. W zagrodzie zobaczymy ponadto

oryginalne wozy maziarskie, w tym wóz Dymitra Kareła, jednego z ostatnich łośiańskich maziarzy. Po sąsiedzku wznosi się przepiękna greckokatolicka drewniana **cerkiew pw. Narodzenia NMP** z 1810 r. znajdująca się na Szlaku Architektury Drewnianej.

Zagroda Maziarska w Łosiu – Oddział Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach, Łosie 34, tel. +48 18 353 43 63, <https://muzeum.gorlice.pl>

W gościnnej Zagrodzie Maziarskiej w Łosiu | fot. Dominika Zaręba

Wystawa etnograficzno-historyczna w Zagrodzie Maziarskiej w Łosiu | fot. Dominika Zaręba

Dziegieć

Dziegieć to ostry płyn o smolistym zapachu. Ma zastosowanie w medycynie ludowej, weterynarii, rzemiośle. Używano go także w praktykach magicznych. Powstaje w drodze tzw. suchej destylacji z drewna. Z jego wyrobu wciąg słynie łemkowska wieś Bielanka koło Łosia. Dziegieciarzy uważano za ludzi posiadających czarodziejskie umiejętności.
Małopolski Instytut Kultury w Krakowie

Biecz i beccki z węgierskim winem

Biecz to malownicze miasteczko położone na wzgórzu, na pograniczu Małopolski i Podkarpacia. Jego początki sięgają średniowiecza. Ze względu na swoją korzystną lokalizację przez wieki pełnił ważne funkcje obronne i handlowe. To tędy transportowano węgierskie wino i tu powstała pierwsza na Podkarpaciu apteka. Śladem tamtych czasów są pozostałości okazałych murów obronnych i piękna architektura. Dzięki tym walorom Biecz bywa nazywany małym Krakowem lub polskim Carcassonne. Ze względu na licznych rozbójników, którzy grasowali w okolicy, napadając

na kupców, miasto otrzymało tzw. prawo miecza, czyli wykonywania kary śmierci. Dało to początek legendzie o bieckiej szkole katów, uczącej tortur i uśmiercania.

Biecz słynie też z pierników, które powstawały w Wytwórni Pieczywa Cukierniczego „Kasztelanka”. Ich legendarny smak odtworzony został w 2015 r. w drodze konkursu. Wybitną postacią związaną z Bieczem

Ratusz w Bieczu | fot. Jarosław Kłasiński

Pozostałości murów obronnych w Bieczu | fot. Kamil Sorocki

był **Marcin Kromer** (1512–1589) – urodzony w mieście renesansowy humanista, dyplomata, historyk i teoretyk muzyki, który patronuje odbywającemu się latem festiwalowi muzyki dawnej. Kromer Festival Biecz co roku przyciąga tłumy melomanów.

Muzeum Ziemi Bieckiej, Biecz,
ul. Węgierska 1, tel. +48 13 44 71 950,
www.muzeum.biecz.pl

nigdzie indziej w Polsce ten rodzaj rękodziela nie jest tak popularny, jak w tej okolicy. Tworzeniem koronek zajmują się głównie kobiety zwane koronkarkami. Od 2000 r. odbywa się w Bobowej **Międzynarodowy Festiwal Koronki Klockowej**, podczas którego prezentowane są różne koronki, organizowane są kiermasz i warsztaty, a także wystawa pokonkursowa. Przy Centrum Kultury i Promocji Gminy Bobowa działa **Galeria Koronki Klockowej**, gdzie można zapoznać się

Bobowa – stolica koronkarstwa

Bobowa znana jest z ręcznego wyrabiania koronki klockowej, która powstaje w wyniku wiązania wielu nici (tradycyjnie lnianych) nawijanych na podłużne drewniane szpule zwane klockami. Dzięki temu tworzy się piękne ażurowe wyroby z różnymi motywami i wzorami. Początki koronkarstwa w Bobowej sięgają XVI w., ale jego rozkwit przypada na początek XX w., ponieważ w 1899 r. w miejscowości założono Krajową Szkołę Koronkarską. Jej uczennice zdobyły złoty medal na wystawie w San Francisco w 1905 r. Obecnie

Koronki z Bobowej | fot. Dominika Zaręba

Koronkowy mural w Bobowej | fot. Dominika Zaręba

z pracą koronczarek i jej efektami, a także kupić wyroby bezpośrednio od twórczyń.

Warto też wspomnieć, że najprawdopodobniej w Bobowej urodził się przedstawiciel innej części artystycznego świata: **Wojciech Bobowski** (ok. 1610–1675), znany jako Ali Ufki lub Ali Ufki Bey. Był to XVII-wieczny muzyk, malarz i uczo-ny. W 1638 r. trafił do osmańskiej niewoli, a potem na dwór sułtana, gdzie przeszedł na islam i rozpoczął karierę dyplomaty i tłumacza. Jego utwory stanowią kanon muzyki osmańskiej XVII w.

Galeria Koronki Klockowej, Bobowa,
ul. Grunwaldzka 18, tel. +48 18 351 40 13,
www.ck.bobowa.pl

Kościół w Binarowej wpisany na listę UNESCO
| fot. Kamil Sorocki

INNE CIEKAWY MIEJSCA W OKOLICY

Binarowa

Kościół pw. św. Michała Archanioła w Binarowej to wzniesiona ok. 1500 r. gotycka świątynia jednonawowa o konstrukcji zrębowej, zbudowana z drewna jodłowego, kryta gontem. O sto lat młodsza od niej wieża ma konstrukcję słupową. W kolejnych latach kościół

Wnętrze kościoła w Szalowej | fot. Kamil Bańkowski

nieżnacznie przebudowywano. W XVI i XVII w. jego wnętrze zostało ozdobione bogatą polichromią – najcenniejszą spośród innych tego typu obiektów w Małopolsce. Wśród najstarszego wyposażenia można znaleźć rzeźby, płaskorzeźby i figury z XIV i XV w. O świątyni pisał Miron Białoszewski w wierszu „Stara pieśń nad Binnarową”.

Binarowa 409, gm. Biecz,
tel. +48 13 44 76 396

Szalowa

Późnobarokowy **kościół pw. św. Michała Archanioła w Szalowej** jest datowany na rok 1736 lub 1739. Wzniesiony w konstrukcji zrębowej, ma ściągane częściowo kryte gontem. Wieże z baniastymi hełmami, nadbudowane nad zachodnimi częściami naw bocznych, tworzą ciekawą fasadę, w której środku wyrasta trójkątny szczyt. Urzeka bogate barokowo-rokokowe wyposażenie kościoła z XVIII w. W ołtarzu głównym zobaczymy obrazy Świętej Trójcy i św. Michała Archanioła, także z XVIII w. Świątynia uznawana jest za jeden z najcenniejszych kościołów barokowych w Polsce.

Szalowa 14, gm. Łużna,
tel. +48 18 352 24 14

Najważniejsze imprezy lokalne

- **Kromer Festival Biecz**, Biecz, lipiec:
www.kromerfestivalbiecz.pl
- **Biesiada u Bartnika**, Muzeum Pszczelarstwa, Stróże, lipiec
- **Święto Maziarzy Łosiańskich**, Łosie, sierpień
- **Międzynarodowy Festiwal Koronki Klockowej w Bobowej**, Bobowa, wrzesień: www.ck.bobowa.pl
- **Etnograficzny Rajd Rowerowy śladami prof. Romana Reinfussa**, Skansen Wsi Pogórzejskiej im. prof. Romana Reinfussa w Szymbarku, wrzesień
- **Weekend i Bieg Naftowy**, Gorlice, październik: www.weekendnaftowy.pl

W Muzeum Pszczelarstwa w Stróżach można spotkać nie tylko pszczoły
| fot. Dominika Zaręba

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Warsztaty edukacji regionalnej i przyrodniczej w gospodarstwie Skrawek Nieba w Łosiu

Zajęcia edukacyjne dla dzieci i dorosłych, warsztaty kulinarne, plenery malarskie, wycieczki nordic walkingowe, przejazdy wozem maziarskim i inne atrakcje są organizowane w zagrodzie edukacyjnej w ramach gospodarstwa i Stowarzyszenia Skrawek Nieba w Łosiu.

Łosie 92, tel. +48 500 141 969
www.skraweknieba.eu

Warsztaty edukacyjne w Zagrodzie Maziarskiej w Łosiu

Skansen etnograficzny ma bogatą ofertę tematycznych warsztatów edukacyjnych dla dzieci, młodzieży i dorosłych.

Stare zabawy podwórkowe w Zagrodzie Maziarskiej w Łosiu | fot. Dominika Zareba

Wśród nich m.in.: „Kraj tkania”, „Koł jak i jest każdy widzi”, „Ludowy print”, „Pisan-ki po łemkowsku”, „Marzanna i jej przyjaciółki”, „Skład z zabawkami. Złudzenia i iluzje”, „Święta w zagrodzie”, „Stare zabawy podwórkowe” i wiele innych.

Łosie 3, tel. +48 18 35 34 363,
<https://muzeum.gorlice.pl/edukacja-i-warsztaty/lekcje-w-zagrodzie>

W Galerii Sztuki w Dworze Karwacjanów w Gorlicach | fot. Kamil Sorocki

Warsztaty edukacyjne w Dworze Karwacjanów w Gorlicach

Galeria Sztuki „Dwór Karwacjanów” prowadzi warsztaty historyczno-plastyczne dla najmłodszych nt. sztuki starożytno-ego Egiptu i Grecji oraz początków malarstwa w jaskiniach

Gorlice, ul. Wróblewskiego 10a, tel. +48 18 353 56 18, <https://muzeum.gorlice.pl/edukacja-i-warsztaty/lekcje-w-muzeum>

Zajęcia edukacyjne w Kasztelu w Szymbarku

Warsztaty edukacyjno-plastyczne i konstrukcyjno-plastyczne dla dzieci i młodzieży, np. „Mój herb – moje logo”, „Renesansowe odloty”, „Szata zdobi człowieka”, a także lekcje muzealne na temat sztuki renesansu i in.

Szymbark bez nr, tel. +48 18 351 31 14, <https://muzeum.gorlice.pl/edukacja-i-warsztaty/lekcje-w-kasztelu>

Zajęcia edukacyjne w Skansenie Wsi Podgórzeńskiej w Szymbarku

Warsztaty etnograficzne i etnograficzno-plastyczne dla dzieci i młodzieży pt. „Co ma piernik do wiatraka”, „W malowanej

skrzyni wiannej”, „W podgórzeńskiej zagrodzie”, „Zioła w wiejskiej chacie” i wiele innych, a także lekcje muzealne pt. „Do sztabu marsz! Bitwa Gorlicka – 1915”.

Szymbark bez nr, tel. +48 18 351 10 18, <https://muzeum.gorlice.pl/edukacja-i-warsztaty/lekcje-w-skansenie>

Warsztaty w Galerii Koronki Klockowej w Bobowej

Centrum Kultury i Promocji w Bobowej, a także lokalni twórcy prowadzą warsztaty koronkarskie.

Bobowa, ul. Grunwaldzka 18, tel. +48 18 351 40 13, www.ck.bobowa.pl

Rzeźba koronczarki | fot. Dominika Zareba

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI I OBIEKTY GASTRONOMICZNE

GORLICE, BIECZ

Dwór Karwacjanów –
pokoje gościnne, Gorlice,
ul. Wróblewskiego 10a,
tel. +48 18 353 56 18,
<https://muzeum.gorlice.pl>

Dark Pub Gorlice – restauracja i ho-
telik, Gorlice, ul. Wąska 11, tel. +48 18
352 02 31, www.darkpub.pl

Sokolskie Chaty, Gorlice, ul. Kwia-
to-
wa 13, tel. +48 536 866 985,
www.sokolskiechaty.pl

Willa Historia – pokoje gościnne,
Biecz, ul. Węgierska 13, tel. +48 531 690
830, www.villahistoria.com

Fuczki – lemkowski placuszki z kapustą kiszoną
| fot. Dominika Zareba

Kawiarnia Polskie Piekarnie (pier-
nik Kasztelan Biecki), Biecz, Rynek 11,
tel. +48 668 42 17 13,
www.fb.com/polskiepiekarnielibusza

Restauracja i kawiarnia U Becza,
Biecz, Rynek 2, tel. +48 733 612 616,
www.restauracjaubecza.pl

Pasja Cafe w Bobowej | fot. Dominika Zareba

Noclegi w Muzeum Pszczelarstwa w Stróżach | fot. Dominika Zareba

KLIMKÓWKA, ŁOSIE, ROPA

**Gospodarstwo agroturystyczne
Skrawek Nieba**, Łosie 92, tel. +48 500
141 969, www.skraweknieba.eu

Agroturystyka Barnilka, Klimkówka
115, tel. +48 508 900 072,
www.barnilka.com

Kemping Słoneczna Przystań,
Klimkówka 95, tel. +48 602 178 977,
www.fb.com/Slonecznaprzystan

Dwór w Ropie – hotel i restauracja
(Małopolska Trasa Smakoszy), Ropa
578A, tel. +48 18 353 41 58,
www.dworwropie.pl

Miody z Sądeckiego Bartnika | fot. Dominika Zareba

Restauracja Bartna Chata zaprasza na miodowe dania | fot. Dominika Zaręba

Zajazd Pstrąg u Eda, Łosie 210, tel. +48 18 353 49 40, www.pstragueda.pl

BOBOWA, STRÓŻE

Gospodarstwo agroturystyczne Koronkarnia (Małopolska Wieś z Tradycją), Bobowa, ul. Grunwaldzka 27, tel. +48 506 706 376, www.fb.com/koronkarnia

Dom gościnny U Babci Marysi, Muzeum Pszczelarstwa i restauracja Bartna Chata (Małopolska Wieś dla Seniorów i Małopolska Trasa Smakoszy), Stróże 235, tel. +48 18 445 18 82, www.bartnik.pl

Koniecznie musisz spróbować

- kuchni łemkowskiej i potraw takich jak np. **proziaki** czy **fuczki**
- **pierników Kasztelan Biecki** z Biecza
- **miodu, wyrobów i dań miodowych** od Sąddeckiego Bartnika w Stróży
- **lodów** przy Rynku w Bobowej

Pasja Cafe, Gucwa – lody tradycyjne, Bobowa, Rynek 7, tel. +48 351 41 44

Marka KARPATING

Marka lokalna Karpating jest symbolem wspólnej oferty przedsiębiorców i instytucji działających na ziemi gorlickiej. Jej logotyp stosowany jest do oznaczania produktów związanych z regionem, wytwarzanych i dostępnych na lokalnym rynku. *Karpating to energia do życia, odkrywania skarbu czarnego złota, źródeł zdrowotnych wód, podróży karpackich. Karpating pachnie niedźwiedzim czosnkiem, powszednim chlebem, wabi dźwiękiem klockowej koronki. Cerkwie i kościoły wybrzmiewają na znak połączenia wschodu z zachodem, a hejnał z gorlickiej wieży niesie się echem w karpackie źródle.*

Więcej informacji znajdziecie na stronie stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Beskid Gorlicki: www.karpating.pl

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- autobusem lub busem dojedziemy z Krakowa do Gorlic i Biecza
- koleją dostaniemy się z Krakowa do stacji Gorlice Zagórzany (położonej 6 km od centrum miasta) i Biecza

LEKTURY NA DROGĘ

- Książki Romana Reinfussa o łemkowszczyźnie, np. „Śladami łemków”, „Karpacki świat Bojków i łemków”.

Lampy naftowe w Skansenie Magdalena | fot. Kamil Sorocki

- „Łemkowszczyzna po obu stronach Karpat”, Stanisław Kryciński, Wyd. Libra.
- „Maziarze z Łosia, wiejskie bogactwo w globalnym przemyśle naftowym”, Skansenova, Wyd. Małopolski Instytut Kultury.
- „Bitwa Gorlicka”. Przewodnik, PTTK, Oddział Gorlice, do pobrania na stronie: www.pttkgorlice.pl.
- „Elegia o śpiewających drzewach i inne wiersze”, Bohdan Ihor Antonycz Wyd. Kolegium Europy Wschodniej.

OBEJRZYJ I POSŁUCHAJ

- film dokumentalny „Oj pojechał maziarz z Łosia”, Krzysztof J. Krzyżanowski: <https://youtu.be/nciTiLctFdo>

- film rysunkowy dla dzieci „Być jak Ignacy – historia Ignacego Łukasiewicza”: <https://youtu.be/ZWEOuRbT6ak>
- film dokumentalny „Okruchy pamięci” o Żydach z Bobowej, Nasza Bobowa: https://youtu.be/ZYFq_ivSFo
- film dokumentalny „Historia bobowskiej koronki klockowej”, Centrum Kultury i Promocji Gminy Bobowa: <https://youtu.be/UYvcrsUuBn4>
- koncerty na kanale YT Kromer Festival Biecz
- utwory Zespołu Folkowego Serencza z Gorlic – muzyka łemkowska: www.serencza.pl

ZAGRAJ

Pobierz aplikację turystyczną Karpating – Beskid Gorlicki na urządzenia z systemem Android i iOS.

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

BIECZ
Punkt Informacji Turystycznej Urzędu Miejskiego w Bieczu, Rynek 1, tel. +48 13 44 068 60, www.biecz.pl

GORLICE
Pawilon Historii Miasta Gorlice, Rynek 2, tel. +48 18 355 12 80, www.gorlice.pl

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Beskid Gorlicki, Gorlice, ul. 11 Listopada 37, tel. +48 18 352 65 76, www.lgdbeskidgorlicki.pl, www.karpating.pl

Historia i przyroda na Szlaku Orlich Gniazd **317**

Dreżyną, rowerem i spacerem przez urokliwe jurajskie krajobrazy **345**

Z wizytą u artystów i aniołów na Bursztynowym Szlaku **369**

Rowerem i kajakiem przez Ekomuzeum Doliny Karpia **397**

Przyroda i dziedzictwo industrialne w Dolinie Wisły, Przemszy i Soły **417**

MA ŁO POL SKA ZA CHOD NIA

Historia i przyroda na Szlaku Orlich Gniazd

Bydlin

Rabsztyn

Olkusz

Klucze

Pustynia Błędowska

Krzeszowice

Rudno

Bukowno

Wolbrom

Park Krajobrazowy Orlich Gniazd

Tenczyński Park Krajobrazowy

Uroki Jury Krakowsko-Częstochowskiej odkryjemy podczas podróży Szlakiem Orlich Gniazd, łączącym legendarne jurajskie zamki i warownie. Średniowieczne fortece, nazwane kilkadziesiąt lat temu orlimi gniazdami, położone są na skalistych wzniesieniach. Przez stulecia miały chronić szlaki handlowe w tworzącym się państwie piastowskim. Region, przez który biegnie szlak, jest jednym z najcenniejszych krajobrazowo zakątków Polski, a także kolebką polskiej kultury. Orle gniazda a obok nich malownicze wapienne ostańce, położone pośród zielonych pagórków porośniętych lasami, stwarzają wrażenie niezwyklej harmonii występującej pomiędzy człowiekiem i środowiskiem. Podczas ekowycieczek poznamy historie i legendy zamków w Bydlinie i Rabsztynie oraz zamku Tenczyn w Rudnie. Odwiedzimy kolebkę polskiego górnictwa srebra i ołowiu – srebrne miasto Olkusz, pełne ciekawych muzeów, o początkach sięgających XIII w. Odkryjemy tajemnice przyrodnicze Pustyni Błędowskiej – największego w środkowej Europie obszaru lotnych piasków, który powstał na skutek wycinki borów, głównie na potrzeby olkuskiego górnictwa.

Zapraszamy na dłuższe i krótsze wycieczki rowerowe z noclegiem w namiocie lub gospodarstwie agroturystycznym. Przemierzcie jeden z najpiękniejszych polskich szlaków kulturowych, na którym natura łączy się z historią. Poznacie zagadki miejsc owianych legendami, przez które prowadzą questy.

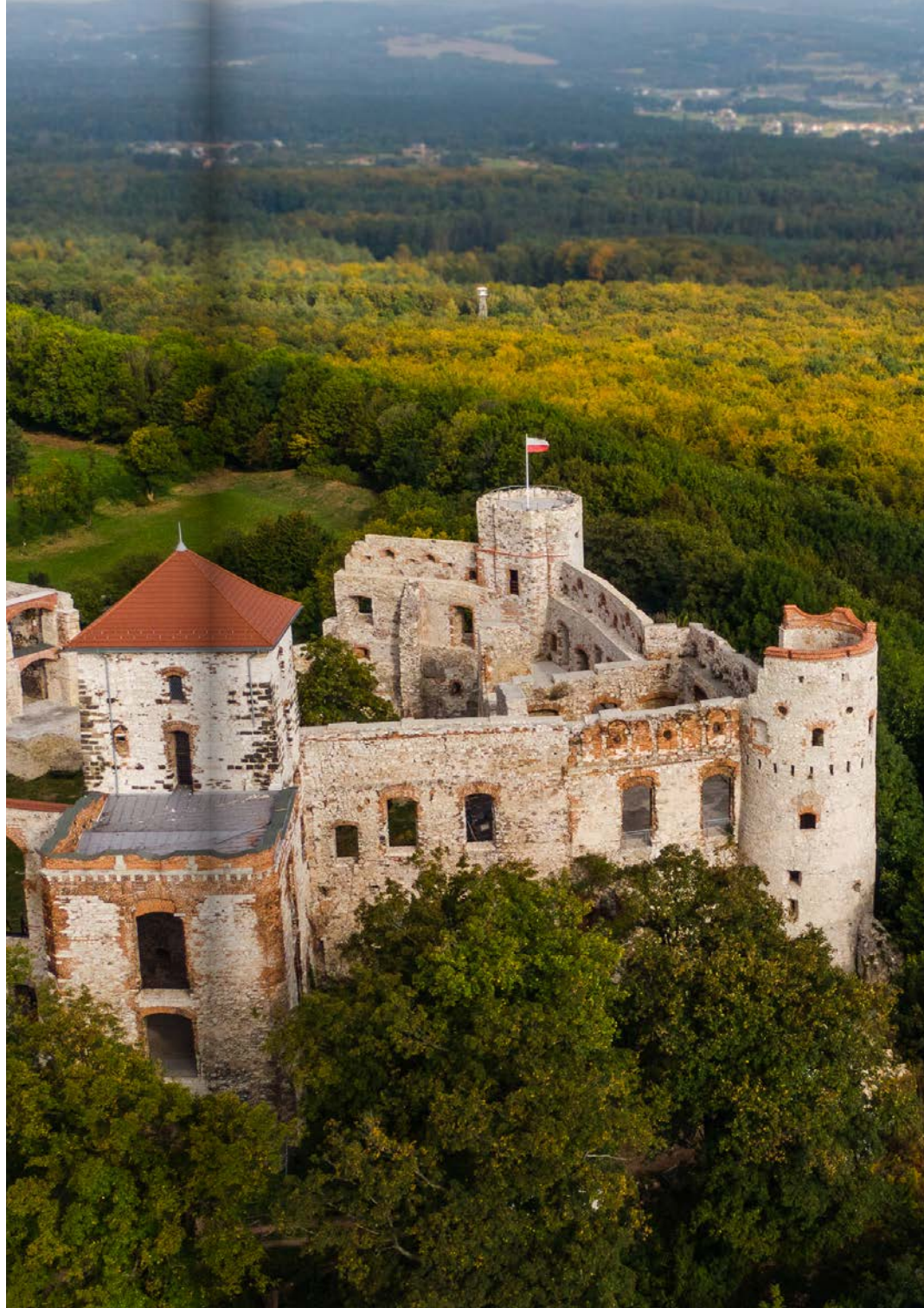
Ekowycieczka rekomendowana dla:

miłośników turystyki rowerowej

grup rodzinnych doświadczonych w wycieczkach na dwóch kółkach

indywidualnych odkrywców historii i przyrody

oferta sezonowa i całoroczna | wyjazd weekendowy | wycieczki jednodniowe

Historia i przyroda
na Szlaku Orlich Gniazd

0 5 km

MIKROWYPRAWY

1. Rowerowa przygoda na Szlaku Orlich Gniazd

103 km

2 dni

trasa średnia

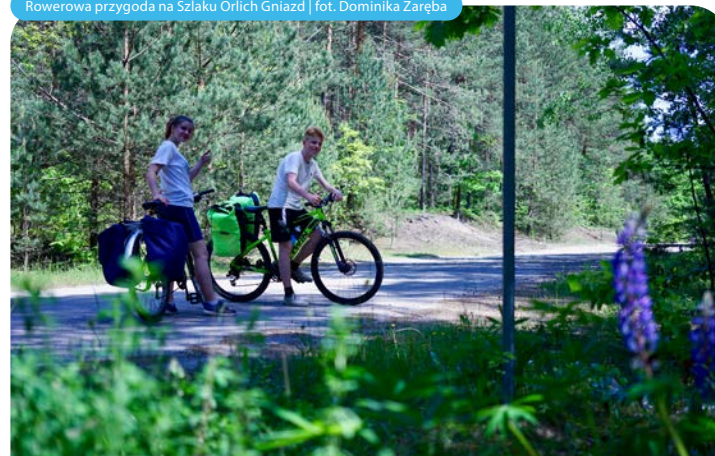
rowerem

Ogrodzieniec-Podzamcze (woj. śląskie) – Smoleń, ruiny zamku Pilcza – Dolina Wodącej – Góry Bydlińskie (granica województw) – Krzywopłaty – ruiny zamku w Bydlinie – Bydlin – Cieślin – Golczowice – Jaroszowice – Rabsztyn – Olkusz – Raclawice-Podskale – Paczółtowice – Czerna – Krzeszowice – Tenczynek – Rudno, zamek Tenczyn – Kopce, Las Zwierzyniec – Brzoskwinia – Grzybów, Las Zabierzowski – Szczylgice – Kraków-Mydlniki – Kraków-Cichy Kąć

Zapraszamy na rodzinną wycieczkę przygodową rowerowym Szlakiem Orlich Gniazd. Naszym punktem startowym będzie **Podzamcze z ruinami zamku Ogrodzieniec**, które są symbolem Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej (zamek położony jest jeszcze na obszarze województwa śląskiego). By tu dojechać, proponujemy wynająć busa z możliwością przewozu rowerów. Wycieczkę podzielimy na dwa dni,

z noclegiem w okolicach Rabsztyna lub Olkusza (warto zabrać namiot). Szlak prowadzi drogami leśnymi, polnymi, a częściowo asfaltem (na tych odcinkach musimy współdzielić drogę z samochodami). Weźmy pod uwagę przewyższenia jurajskiego terenu, dojazdy, na ogół krótkie, do wartych zwiedzenia obiektów, a także odcinki prowadzące drogami gruntowymi czy szutrowymi. Mogą się one okazać trudne technicznie,

Rowerowa przygoda na Szlaku Orlich Gniazd | fot. Dominika Zaręba

zwłaszcza piaszczyste leśne ścieżki, na których czasem przyjdzie nam popchać rower z sakwami. Z doświadczenia wiemy, że dzieci aktywne rowerowo lubią takie przygody i długo je potem wspominają. Największym atutem szlaku jest unikatowy krajobraz Jury Krakowsko-Częstochowskiej, zarówno przyrodniczy, jak i kulturowy, oraz poczucie bliskości natury.

Szlak Orlich Gniazd

Szlak Orlich Gniazd (rowerowy i pieszy) wiedzie przez najpiękniejsze zakątki Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Łączy wspaniałe zamki pomiędzy Krakowem a Częstochową, nazwane orlimi gniazdami. Został wytyczony w 1999 r. przez działaczy PTTK z Częstochowy, Krakowa oraz Zawiercia pod auspicjami Związku Gmin Jurajskich.

Obecnie szlak rowerowy liczy 190 km, w tym 86 km w województwie małopolskim i 104 km w śląskim. Trwają starania, by teren, przez który przebiega szlak, został wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO.

Projekt pieszego Szlaku Orlich Gniazd narodził się już w 1948 r. – jednym z jego inicjatorów był wybitny krajoznawca Kazimierz Sosnowski. Szlak liczy 164 km, na terenie Małopolski 60 km. Znajdują się na nim: zamek Korzkiew, ruiny zamku królewskiego w Ojcowie, zamek Pieskowa Skala w Suloszowej oraz zamki w Rabsztynie i Bydlinie.

Szlaki rowerowy i pieszy oznakowane są na czerwono. Ich koordynatorem jest Związek Gmin Jurajskich. W 2019 r. zostały wpisane do sieci Greenways.

Więcej informacji na stronie www.orlegniazda.pl

Z Podzamcza ruszamy w kierunku Smolenia, pod ruiny **zamku Pilcza** z XIV w., malowniczo położone w leśnym rezerwacie przyrody Smoleń. Po sympatycznym zjeździe spod zamku odbijamy w prawo (czerwonym szlakiem pieszym) w **Dolinę Wodącej**. Jedziemy głównie leśnymi szutrówkami, mijając kwietne śródleśne polany. Dolina Wodącej to jeden z najpiękniejszych jurajskich zakątków, słynący z zespołów wapiennych ostańców i jaskiń. Nad doliną górują Skąły Zegarowe. W tutejszej Jaskini na Biśniku odnaleziono najstarsze ślady człowieka, pochodzące sprzed 500 tys. lat. Najwyższy punkt, jaki osiągniemy na tym odcinku, to 464 m n.p.m. Później czeka nas stromy zjazd do przysiółka **Góry Bydlińskie**.

Tu przekraczamy granicę Małopolski i kierujemy się do Bydlina. Po drodze – w okolicy Krzywopłotów, na **polanie Bory**, obok XIX-wiecznej kapliczki – zobaczymy polowy ołtarzyk, a przy nim niewielki **pomnik poświęcony oddziałowi AK „Surowiec”**, który kwaterował w okolicznych lasach w 1944 r. Są tu także tablice upamiętniające ofiary powstania styczniowego oraz powstań i wojen w latach 1794–1945.

Quest Wędrowka po skarby historii Bydlina

Mikrowycieczka trasą questu przybliży historię zamku oraz bitwy na zamkowym wzgórzu stoczonej przez Legiony w 1914 r. Początek znajduje się przed bramą na terenie kościoła pw. św. Małgorzaty w Bydlinie.

2 km

1 h 15 min.

quest

XVIII-wieczna kaplica cmentarna w Bydlinie | fot. Dominika Zaręba

Zmierzamy do kolejnego orlego gniazda – **ruin zamku w Bydlinie** ukrytych w lesie na wzgórzu. Żeby zwiedzić obiekt, najlepiej zaparkować rowery przy wiacie naprzeciwko **zabytkowego cmentarza** z XVIII-wieczną kamienną **kaplicą cmentarną**. Na terenie wzgórza znajdują się także ślady okopów z okresu I wojny światowej. W 1914 r. legionieści stoczyli tu bitwę pod Krzywopłotami.

Przejeżdżamy przez **Bydlin**, mijamy **kościół pw. św. Małgorzaty** z 1865 r. z renesansowym ołtarzem głównym, a następnie **Cieślin**, gdzie przy ulicy Jurajskiej widać zespół dawnych **dworskich stawów** oraz **kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika** z lat 20. XX w. Świątynia kryje gotycką figurę Matki Bożej z Dzieciątkiem z przełomu XIV i XV w. Z Cieślina do **Golczowic** jedziemy przez las wąską asfaltową drogą, praktycznie pozbawioną

ruchu kołowego. Za mostem na Białej Przemszy czeka nas kolejny ciekawy odcinek trasy pośród lasów, najpierw drogą asfaltową, a następnie leśnym duktem. Jesteśmy w **Parku Krajobrazowym Orlich Gniazd**. Docieramy do otoczonego pięknym lasem **Jaroszowca**. Miejscowość została założona na przełomie XIX i XX w. jako osada przemysłowa (z kopalniami rud żelaza i cementownią), jednak rozwój osiedla nastąpił dopiero w latach 50. XX w. wraz z powstaniem Zakładów Budowlanych i Montażowych „Szkłobudowa I”, a następnie Huty Szkła Walcowanego. Osiedle otaczają ostańcowe wzniesienia Pazurka (**rezerwat leśny i przyrody nieożywionej Pazurek**) i Stołowej Góry, pokryte głównie lasami bukowymi, objęte obszarem ochrony Natura 2000 – Jaroszowiec. Mijamy **kościół pw. NMP Wspomożenia Wiernych w Jaroszowcu** z lat 1981–1995, gdzie

Ruiny zamku Rabsztyn | fot. Dominika Zaręba

znajduje się otoczony czcią obraz Matki Bożej Wspomożenia Wiernych namalowany przez Jana Szczęsnego Stankiewicza, ucznia Jana Matejki.

Za ulicą Kolejową kończy się asfalt. Wjeżdżamy na ścieżkę prowadzącą znowu przez las, od czasu do czasu mijamy kwiatne pola i polany. To wyjątkowo uroczy krajobrazowo odcinek szlaku, jednak dość trudny ze względu na piaszczyste podłoże. Przyjdzie nam czasem popchać rower. Nagrodą będzie nie tylko bliskość zachwycającej przyrody, ale także kolejne orle gniazdo – owiane legendami **zamek Rabsztyn**, górujący malowniczo na wapiennym wzniesieniu. Po jego zwiedzeniu pojedziemy do Olkusza, zwanego srebrnym miastem – kolebki polskiego górnictwa srebra i ołowiu, o początkach sięgających XIII w. Wstąpmy koniecznie na tutejszy zabytkowy **Rynek** i poszukajmy **rzeźb olkuskich gwarków** – dawnych górników.

Szlak prowadzi bocznymi drogami przez olkuskie osiedla. Przekraczamy dwa wiadukty – najpierw nad torami kolejowymi, a następnie nad drogą nr 791 – by ponownie zanurzyć się w wiejskie krajobrazy. W **Raławicach (Podskale)** znajduje się **Powroźnikowa**

Skala, największy ostaniec w okolicy, o wysokości 35 m, wybitny punkt widokowy. Przejeżdżamy u jego stóp, kierując się do Doliny Raławki, która zaprowadzi nas do **Paczółtowic**. Mijamy **pomnik Niepodległości** – głaz wystawiony w 100. rocznicę wybuchu powstania listopadowego 1830 r., z dobudowanym obeliskiem upamiętniającym przemarsz oddziałów strzeleckich pod osobistym dowództwem Józefa Piłsudskiego w dniu 6.08.1914 r. W centrum wsi wznosi się zabytkowy **kościół pw. Narodzenia NMP** z lat 1510–1515 (wieża z XVIII w.), który należy do najcenniejszych obiektów późnogotyckiej drewnianej architektury Małopolski. Wzniesiony z drewna jodłowego, jest

Olkuski Gwarek | fot. Dominika Zaręba

Na pięknym Rynku w Olkuszu | fot. Kamil Sorocki

konstrukcji zrębowej, kryty gontem. Jego wnętrzu kryje wczesnobarokowy ołtarz główny z 1604 r. z otoczonym czcią gotyckim obrazem Matki Bożej (Paczółtowickiej) z 2. połowy XV w.

Po przejechaniu Paczółtowic zmierzamy w kierunku perełki przyrodniczej szlaku – **rezerwatu przyrody Dolina Eliaszówki** (uwaga, za wsią ostrzy skręt w lewo). Rezerwat leśny obejmuje uformowaną w dolnokarbońskich wapieniach dolinę pokrytą naturalnym starodrzewem buczyn, grądów i łęgów. Na trasie znajduje się ciekawe **źródło św. Eliasza**, zwane też Źródłem Miłości – od kształtu ocembrowania w formie serca. Stoi tu także kamienna kapliczka z 1848 r., przedstawiająca biblijnego

proroka Eliasza, który ukrywał się w grocie nad potokiem Kerit (wschodnia strona Jordanu), pił wodę ze źródła i był karmiony przez kruka. Wysoko na prawym zboczu Doliny Eliaszówki wznosi się niezwykle cenny XVII-wieczny barokowy zespół **klasztoru oo. Karmelitów Bosych w Czernej**. Jego sercem jest kościół z lat 1631–1640 o jednolitym barokowym wyposażeniu wykonanym w tzw. czarnym marmurze. W ołtarzu głównym zobaczymy obraz Tomasza Doblabbelli z 1640 r., w bocznym – otoczony kultem obraz Matki Boskiej Szkaplerznej z XVIII w. (www.karmelczerna.pl).

Jedziemy dalej Doliną Eliaszówki, obok ruin dawnego mostu z XVII w., zwanego **Diabelskim Mostem**, następnie

Klasztor oo. Karmelitów Bosych w Czernej | fot. Dominika Zaręba

mijamy źródło św. Elizeusza. Stąd Dolina Krzeszówki zaprowadzi nas prosto do centrum **Krzeszowic** (uwaga na ruchliwy odcinek drogi powiatowej, ul. Grunwaldzka). Plantami nad Krzeszówką dotrzemy do krzeszowickiego parku. Po drodze zobaczymy **kościół pw. św. Marcina**, wzniesiony w latach 1832–1844 wg projektu niemieckiego architekta i malarza Karla Friedricha Schinkla, zaliczany do czołowych dzieł neogotyckiej architektury w Polsce.

Quest pieszy Krzeszowice. W starym źródłu Zofii Potockiej

Spacer po dawnym uzdrowisku Krzeszowice śladami rodu Potockich, z których działalnością wiąże się najważniejsze zabytki miasta. Początek znajduje się pod łazienkami „Zofia”, od strony ulicy Daszyńskiego.

3,7 km

1 h 45 min.

quest

Kierujemy się przez **Park Miejski** (dawniej zdrojowy), z charakterystyczną **Kapliczką pod Matką Boską** (pierwotnie ujęciem źródła siarczkowego), mijamy **dawne łazienki „Zofia”**, obecnie ośrodek balneologiczny. Ulicą Daszyńskiego przejeżdżamy wiaduktem nad torami kolejowymi i mostem nad Krzeszówką do wsi **Tenczynek**. W Tenczynku-Rzeczkach (róg ulic Zwierzynieckiej i Pareńskiego) zwróćmy uwagę na opuszczoną **willę Eliza** z końca XIX w., z którą związana jest historia „Wesela” Stanisława Wyspiańskiego. Artysta często w niej gościł, a córki właściciela prof. Stanisława Pareńskiego umieścił

Dolina Eliaszówki i Diabelski Most
| fot. Dominika Zaręba

w swoim dramacie. Willa znana była ze spotkań krakowskiej bohemy artystycznej – był tu także Tadeusz Boy-Żeleński, który ożenił się z Zofią, jedną z córek

Obraz Matki Boskiej Szkaplerznej
| fot. Dominika Zaręba

właściciela. W odległości ok. 150 m od wili warto zobaczyć oryginalną XIX-wieczną bramę wjazdową do dawnego zwierzyńca hrabiów Potockich. Po drodze miniemy też XVIII-wieczny barokowy **kościół pw. św. Katarzyny** położony nad stawem.

Stąd ulicą Zamkową dotrzemy pod **zamek Tenczyn**, wzniesiony przez wojewodę krakowskiego Andrzeja herbu Topór (Tęczyńskiego) na najwyższym wzniesieniu Garbu Tenczyńskiego (401 m n.p.m.). Żeby dostać się na teren ruin zamku, musimy popchać rower albo pojechać objazdem asfaltową drogą zgodnie z oznakowaniem.

Po zwiedzeniu zamku z ulicy Zamkowej odbijamy w lewo w las i jedziemy 9 km leśnym duktem przez **Tenczyński Park Krajobrazowy** i **Las Zwierzyniec** założony przed 1845 r. przez hrabiów Potockich, ówczesnych dziedziców

Krzeszowic. W okolicach Kopców, na skrócie szlaku na tzw. Drogę Krakowską, znajduje się leśniczówka i leśny parking z miejscami do wypoczynku oraz stanowisko informacyjne. Tu też spotykamy szlak Greenways Kraków – Morawy – Wiedeń (zob. s. 430). Jadąc dalej przez las, docieramy do przysiółka Kamyk i zjeżdżamy do Brzoskwini. W okolicy znajduje się **Dolina Brzoskwinki** – zalesiony wąwóz o zboczach usłanych wapiennymi skałami o oryginalnych kształtach. Pojedziemy widokowymi wierzchołkami przez **Brzoskwinię** i **Kleszczów** do malowniczego **Lasu Zabierzowskiego**, a później przez pola i łąki z widokiem na Kraków zjedziemy do **Szczyglic** (ten fragment został opisany w rozdziale „Rodzinie blisko Krakowa”, s. 642), dalej – przez Mydlniki i Bronowice dotrzemy do krakowskich Błoi (Cichy Kącik).

Uzdrowisko Krzeszowice

W Parku Miejskim w Krzeszowicach | fot. Kamil Sorocki

W ponad 700-letnich dziejach Krzeszowic – wsi biskupów krakowskich, która w połowie XVI w. weszła w skład dóbr rodziny Tęczyńskich (zamku tenczyńskiego) – decydujące zmiany nastąpiły na przełomie lat 70. i 80. XVIII w. Powstały wówczas pierwsze obiekty zdrojowe: łaźienki na bazie miejscowych źródeł siarczanych, a także inne służące wygodzie kuracjuszy, jak np. **pałacyk Vauxhall**. Działalność leczniczą, potwierdzoną nadaniem Krzeszowicom w 1928 r. statusu uzdrowiska, przerwał wybuch II wojny światowej; została ona wznowiona dopiero w 1964 r., z chwilą odkrycia

nowych źródeł solankowo-siarczkowych i otwarcia w dawnych łaźniach „Zofia” ośrodka rehabilitacyjnego. Wiek XIX to okres rozwoju gospodarczego i urbanistycznego Krzeszowic, które wówczas należały do rodziny Potockich. Uczynili oni Krzeszowice nie tylko swą siedzibą (linia krzeszowicko-krakowska rodu), ale przede wszystkim centrum administracyjno-gospodarczym swych rozległych dóbr. W 1924 r. dotychczasowa wieś otrzymała prawa miejskie.

Spacerując pięknym **parkiem Potockich** o powierzchni 12 ha, pełnym pomnikowych drzew, warto zwrócić

uwagę na **zespół pałacowy Potockich**, który składa się z pałacu starego z ok. 1820 r. oraz pałacu nowego z połowy XIX w. Przysiadźmy także na krzeszowickim **Rynku** o małomiasteczkowej zabudowie z szeregiem domów z XIX i XX w.

Więcej informacji na stronie
www.gminakrzeszowice.pl

Pałac Potockich w Krzeszowicach
| fot. Dominika Zaręba

Neogotycki kościół pw. św. Marcina
w Krzeszowicach | fot. Kamil Sorocki

2. Pętla na Szlaku Orlich Gniazd: Rabsztyn – Klucze – Rabsztyn

19,5 km

3–4 h

trasa średnia

rowerem

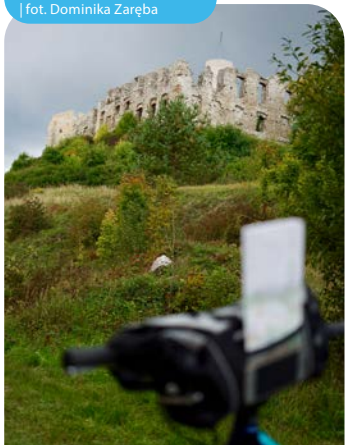
Zamek Rabsztyn (parking) – przysiółek Podgrabie – Pustynia Błędowska, Róża Wiatrów – Czubatka (382 m n.p.m.) – Klucze – Jaroszewiec – zamek Rabsztyn

Jednodniowa wycieczka rowerowa poprowadzi nas przez urocze leśne ostępy, umożliwiając bliski kontakt z przyrodą i krajobrazami Szlaku Orlich Gniazd. Musimy jednak wyposażyć się w rower górski, gdyż wiele odcinków jest typowo terenowych, a fragmentami piaszczystych. W końcu będziemy pedałowac w okolicach unikatowej atrakcji turystycznej – Pustyni Błędowskiej, jedynej takiej formacji w Polsce!

Wycieczkę proponujemy rozpocząć w **Rabsztynie**, przy parkingu pod ruinami zamku. Wjeżdżamy na drogę prowadzącą do Olkusza, by po chwili skręcić w prawo, w drogę leśną do przysiółka **Podgrabie**. Kiedy nawierzchnia

zamienia się w asfalt, jedziemy nim do końca i skręcamy w prawo, a później w pierwszą przecznicę w lewo. Pośród pól dojeżdżamy do drogi nr 791, w którą skręcamy w prawo (uważajmy, jadąc z dziećmi) i na pierwszym skrzyżowaniu odbijamy w lewo (droga prosto prowadzi do Klucz, a w prawo do Bogucina Dużego). Przed pierwszymi zabudowaniami skręcamy w prawo, w las i jedziemy przecinką biegnącą skrajem Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd. Tu podążajmy za śladem GPS, żeby skręcić w prawo w odpowiednią drogę leśną w kierunku **Pustyni Błędowskiej**. Pośród malowniczego lasu, przecinając ulicę Bolesławską, jedziemy prosto pod punkt widokowy **Róża**

Pod ruinami zamku Rabsztyn
| fot. Dominika Zaręba

Pies Fuks na szlaku
| fot. Dominika Zaręba

Na Pustyni Błędowskiej | fot. Dominika Zaręba

Wiatrów położony na skraju pustyni. Powstała tu okazała drewniana konstrukcja z podestami, altanami, platformami widokowymi i tablicami edukacyjnymi.

Dalej pojedziemy skrajem lasu i pustyni – niestraszne nam będą leśne piaszczyste dukty, a czasem konieczność pchania roweru. Otaczająca przyroda wynagrodzi każdy trud. Docieramy pod **wzgórze Czubatka** (382 m n.p.m.) – kolejny punkt widokowy na Pustynię Błędowską. Na sam wierzchołek raczej ciężko będzie wjechać rowerami, więc czeka nas krótka, ale stroma wspinaczka. Z punktu widokowego mamy bajkowy widok na polską Saharę. Są tu także miejsca piknikowe i tablice informacyjne. Z Czubatki

zjeżdżamy do **Klucz** ulicą Górną. Z Klucza kierujemy się do **Jaroszewca**, skąd Szlakiem Orlich Gniazd, przez malowniczy las i piaszczyste leśne ścieżki, przebijamy się prosto pod **zamek Rabsztyn**. Teraz czas na zwiedzanie okolic ruin. Sam zamek jest niesamowicie fotogeniczny z różnych perspektyw!

O'błądny quest po pustyni

Spacer pełen ciekawostek przyrodniczych i historycznych po jednym z większych obszarów lotnych piasków w Europie – Pustyni Błędowskiej. Początek questu znajduje się przy Róży Wiatrów.

3,8 km

1 h 45 min.

quest

Na leśnych ścieżkach | fot. Dominika Zaręba

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Ruiny zamku Bydlin

Ruiny zameczku, zbudowanego zapewne przez rycerza Niemierzę herbu Strzała pod koniec XIV w., wznoszą się na zalesionym wzgórzu. Na przełomie XVI i XVII w. Mikołaj Firlej, wojewoda krakowski, przebudował zamek na kościół pw. Świętego Krzyża. Spalony przez Szwedów w 1655 r., odbudowany, od XVIII w. opuszczony – kościół popadł w ruinę.

Na zboczach wzgórza widoczne są zarysy okopów, będących świadectwem walk w 1914 r. Na początku I wojny światowej, 17–18 listopada 1914 r. pod Bydlinem i Krzywopłotami ok. 1400 żołnierzy 6 Batalionu 1 Brygady Legionów Polskich Józefa Piłsudskiego wraz z oddziałami austro-węgierskimi stoczyły ciężki, lecz zwycięski bój z wojskami rosyjskimi.

Ruiny zamku Bydlin | fot. Dominika Zareba

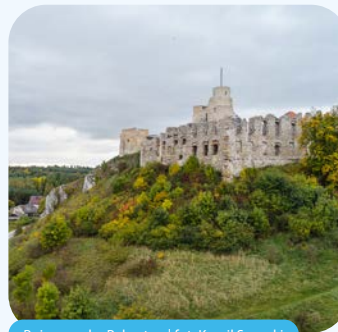
Zginęło 46 legionistów, których pochowano, obok innych poległych, na tutejszym cmentarzu. U wejścia na zabytkowy cmentarz zwraca uwagę kamienna XVIII-wieczna **kaplica pw. Pocieszenia NMP**, która pierwotnie była pustelnią.

Bydlin to jedna z najstarszych wsi w regionie, wzmiankowana w 1120 r., która między 1375 a 1404 r. uzyskała prawa miejskie. Utraciła je z nieznanych przyczyn po 1530 r., być może skutkiem konkurencji okolicznych miast: Olkusza, Pilicy czy Wolbromia.

Zamek Bydlin, Zawadka bez nr, obiekt na otwartym powietrzu, ogólnodostępny

Ruiny zamku Rabsztyn

Początki zamku stojącego na wysokiej wapiennej skale sięgają końca XIII w. Jego nazwa pochodzi z języka niemieckiego – od słowa *Rabenstein*, czyli kruca skała. Twierdza została rozbudowana w XIV–XV w. o zamek średni, a w XVI w. o zamek dolny, który w 1. połowie XVII w. przekształcono w renesansową rezydencję. Po spaleniu przez Szwedów podczas potopu w 1657 r., zaczął popadać w ruinę. W 2. połowie XIX w. został częściowo wysadzony przez poszukiwaczy skarbów. Ruiny zabezpieczono dopiero wspólnie, dokonując przy tym rekonstrukcji części murów, m.in. węzła bramnego i fragmentów zamku górnego z wieżą, na

Ruiny zamku Rabsztyn | fot. Kamil Sorocki

której urządzono punkt widokowy. Wybudowano także dwa drewniane mosty.

Pod zamkiem zwraca uwagę **chata Kocjana**, przeniesiony ze Skalskiego dom rodzinny Antoniego Kocjana z 1862 r. Był on konstruktorem lotniczym, prowadził własne Warsztaty Szybowcowe (skonstruował połowę spośród 1400 szybowców wyprodukowanych w Polsce w latach 30. XX w.). W okresie okupacji niemieckiej był szefem wywiadu lotniczego AK, zasłużonym w rozpracowaniu wywiadowczym niemieckiej broni rakietowej V-2. Wewnątrz można zobaczyć poświęconą mu ekspozycję biograficzną.

Zamek Rabsztyn, opiekę nad zamkiem sprawuje Miejski Ośrodek Kultury w Olkuszu, tel. +48 32 706 52 36, informacje o godzinach otwarcia, biletach i przewodnikach: www.zamekrabsztyn.pl

Legenda o zamku Rabsztyn

Jedna z legend głosi, że pod ruinami zamku w Rabsztynie, głęboko pod ziemią jest drugi piękny zamek. W jednej z głównych jego komnat znajdują się dwie skamieniałe dziecięce postacie – chłopczyk i dziewczynka. Chłopczyk ma na palcu pierścień wysadzany diamentami, a dziewczynka zawieszony na szyi sznur pereł. W sąsiednich komnatach śpią rycerze zakłęci w kamienne posągi. Raz do roku, w Niedzielę Palmową, kiedy z najbliższego kościoła rozlegnie się bicie dzwonu i wychodzi procesja, w ukrytej twierdzy zaczynają dziać się dziwne rzeczy. Pierścień na palcu chłopca obraca się i cały zamek zaczyna budzić się do życia. Otwierają się drzwi sal zamkowych, słychać gwar, rozmowy i muzykę, a zbudzeni rycerze zasiadają do stołów uginających się od najwymyślniejszych potraw. (...)

Małgorzata Budny, „Legends i opowieści niesamowite o zamkach jurajskich oraz duchach w nich mieszkających”

Olkusz – srebrne miasto

Olkusz, obok Wieliczki i Bochni, należy do najstarszych ośrodków polskiego górnictwa. Pierwsze wzmianki o wydobywanych tu rudach ołowiu (z domieszkami srebra) pochodzą z połowy XIII w. Zapewne wówczas, przed 1299 r., nastąpiło przeniesienie pierwotnej osady zwanej Starym Olkuszem i założenie miasta w obecnym miejscu. Rozwój górnictwa, któremu sprzyjały liczne królewskie przywileje, decydował o znaczeniu Olkusza. W XV w. miasto stało się jednym z głównych dostawców ołowiu w Europie, przeżywając od połowy XVI w. swój złoty wiek. W latach 1578–1601 działała tu królewska mennica. Jednak wyczerpywanie się złóż, szkody górnicze i kłęski

Srebrny Szlak Gwarków Olkuskich | fot. Kamil Sorocki

żywiłowe spowodowały w 2. połowie XVII w. stopniowy upadek miasta, pogłębiony wojną ze Szwedami. Ponowny rozwój Olkusza nastąpił dopiero w początkach XIX w., dzięki budowie kopalni rud cynku.

Malowniczy olkuski **Rynek** otaczają zabytkowe kamienice. Na niektórych zachowały się gmerki – czyli stare mieszkańskie herby. W piwnicach gotyckiego ratusza powstała multimedialna trasa turystyczna na **Podziemny Olkusz**. O historii miasta, tutajszego górnictwa i o dziedzictwie regionu do-

wiemy się więcej w **Muzeum Regionalnym PTTK im. Antoniego Minkiewicza**, mieszczącym się przy Rynku, w zabytkowej kamienicy z XVI w. Jest ono jednym z najstarszych muzeów regionalnych w Polsce, zostało założone w 1911 r. Jego patron **Antoni Minkiewicz** (1881–1920) był inżynierem górnikiem i działaczem społecznym, a także ministrem

aprowizacji. Zwiedzenie olkuskiej starówki ułatwi **Srebrny Szlak Gwarków Olkuskich**, czyli dawnych górników. Jest to okrężna, oznaczona 18 figurami gwarków ścieżka edukacyjno-historyczna.

Prawdziwą perełką architektury sakralnej jest **bazylika pw. św. Andrzeja** z przełomu XIII i XIV w., o bogatym wystroju i wyposażeniu. Zobaczymy tu m.in. słynny poliptyk olkuski z 1485 r. (nastawa ołtarzowa charakterystyczna dla późnego gotyku), renesansowy ołtarz główny, gotyckie stalle oraz zaliczane do najstarszych w Europie organy z 1. połowy XVII w.

Olkusz nazywany jest także miastem muzeów – można tu zwiedzić m.in. **Muzeum Twórczości Władysława Wołkowskiego** (1902–1986) – znanego polskiego dizajnera, nazywanego Michałem Aniołem od wikliny, **Muzeum Pożarnictwa Ziemi Olkuskiej**, **Kolekcję Mineralów i Skamieniałości** czy **Muzeum Afrykanistyczne**.

Podziemny Olkusz, Olkusz, Rynek 4, tel. +48 32 706 52 18, <https://podziemnyolkusz.pl>

Muzeum Regionalne PTTK im. A. Minkiewicza, Olkusz, Rynek 20, tel. +48 32 643 42 27, www.pttkolkusz.pl

Muzeum Twórczości Władysława Wołkowskiego, Olkusz, ul. Szpitalna 32, tel. +48 494 39 66, www.mok.olkusz.pl

Więcej informacji na stronie www.olkusz.eu

Zamek Tenczyn

Górująca nad okolicą jurajska warownia, nazywana małym Wawelem, stoi na stożku wulkanicznym – na najwyższym

Zamek Tenczyn | fot. Kamil Sorocki

wzniesieniu Garbu Tenczyńskiego (401 m n.p.m.), zbudowanym ze skał pochodzenia wulkanicznego. W latach 1331–1361 wojewoda krakowski Andrzej herbu Topór (Tęczyński) wznosił w tym miejscu potężny zamek, który w XV w. został rozbudowany, a w XVI w. przekształcony w renesansową rezydencję z dziedzińcem otoczonym arkadowymi krużgankami, później ufortyfikowaną pięciobocznymi bastionami i barbakanem. Niestety w 1656 r. Szwedzi spłądowali zamek w poszukiwaniu skarbów koronnych, a następnie z zemsty, że ich nie znaleźli, spalili twierdzę. Po zniszczeniach potopu zamek został częściowo odbudowany, jednak od połowy XVIII w. opuszczony, popadł w ruinę. Kompleksowe zabezpieczenie wraz z rekonstrukcją części murów podjęto dopiero w 2007 r. Chociaż prace nie zostały w pełni ukończone, zamek udostępniono turystycznie. Jego największą atrakcją stała się odrestaurowana **wieża Nawojowa**, nazwana tak na cześć protoplasty rodu Tenczyńskich – Nawoja z Morawicy, z ekspozycją historyczną i platformą widokową na szczycie. Z wieży tej rozpościera się

piękny krajobraz, obejmujący nie tylko najbliższą okolicę, ale też Tatry i Beskidy! Zamek znajduje się na terenie miejscowości Rudno, która graniczy ze wsią **Tenczynek** – dawną osadą służebną zamku tenczyńskiego, założoną w 1319 r., która od 2. połowy XVII w. do XX w. była ośrodkiem górnictwa węgla kamiennego.

Zamek Tenczyn, Rudno 1, informacje o zwiedzaniu i biletach na stronie: www.fb.com/ZamekTenczyn

Legenda o zamku Tenczyn

W czasie potopu szwedzkiego żołnierze Karola Gustawa napadli i zdobyli zamek. Przetrasnęli wówczas każdy zakamarek w poszukiwaniu skarbów koronnych, które miały tu być rzekomo przewiezione z Krakowa, przed jego kapitulacją. Zapewne nie wiedzieli, że można je wykraść tylko dwa razy w roku – w noc Bożego Narodzenia i na Wielkanoc, bo przez cały rok strzegą je trzy diabły zamienione w czarne psy. Skarbów nie znaleziono, natomiast wszystko, co miało jakkolwiek wartość i dało się wywieźć, złupiono całkowicie.

Małgorzata Budny, „Legends i opowieści niesamowite o zamkach jurajskich oraz duchach w nich mieszkających”

Pustynia Błędowska – polska Sahara

Pustynia Błędowska z lotu ptaka | fot. Kamil Sorocki

Największy w Europie Środkowej obszar lotnych piasków, zwany polską Saharą, ciągnie się od Błędowa (dzielnicy Dąbrowy Górniczej) po Klucze. Zasoby piasków zostały tu naniesione przez topniejące lodowce 2–3 mln lat temu.

Róża Wiatrów na Pustyni Błędowskiej | fot. Kamil Sorocki

Następnie tereny te porosły lasy, które z kolei były przetrzebione w średniowieczu. Zapotrzebowanie na drewno wzrosło w XVIII w. wraz z rozwojem górnictwa srebra i hutnictwa. Wyrąb odsłonił luźne polodowcowe piaski i zapoczątkował nowe procesy przyrodnicze, np. powstawanie typowych pustynnych wydym z cennymi murawami napiaskowymi. Od lat 60. XX w. pustynia była sztucznie zalesiana wierzbą ostrolistną. By chronić ten bezcenny krajobraz przyrodniczy, w 1994 r. zaniechano nasadzeń.

Pustynię porasta roślinność ciepłolubna oraz zarośla wierzby, sosna i brzoza

brodawkowata. Z rzadkich gatunków roślin występują tu dziewięciol bezłodygowy, pomocnik baldaszkowaty i płucnica islandzka. Wiosną na pustyni rozkwita na żółto pięciornik wiosenny, w początkach lata – różowa macierzanka piaskowa, a trochę później rozchodnik ostry i goździk kropkowany. Najbogatsza gatunkowo jest Dolina Białej Przemszy, która dzieli Pustynię Błędowską na część północną i południową. Pustynia jest włączona

w obszar **Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd**. Zrealizowano tu część scen do filmu „Faraon” z 1965 r. w reżyserii Jerzego Kawalerowicza na podstawie powieści Bolesława Prusa.

Pustynna legenda

Olkuscy gwarkowie drążyli kopalniane szyby. Pracowali ochoczo przy wydobyciu rud cynku i ołowiu, a przy okazji także srebra. Jak wiadomo, piekło jest na dole, a niebo w górze. Górnicy hałasowali, stukali i pukali nad głowami diabłów. Ta zuchwałość rozsierdziła mieszkańców podziemi i postanowili ukroczyć ten proceder, tym bardziej że srebro uważali za swoją własność, wobec czego jeden z nich poleciał z wielkim workiem nad morze po piasek. W drodze powrotnej zahaczył o wieżę kościoła w Kluczach, wór się rozdarł i ogromne masy piasku rozsypały się po okolicy.

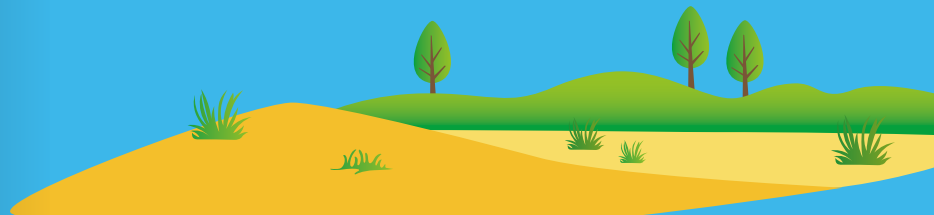
Tomasz Lamorski, „Przewodnik po ścieżkach dydaktycznych. Murawy na piaskowe wśród wydym i drzew”

Punkty widokowe na pustynię:

wzgórze Czubatka – 355 m n.p.m. (Klucze),
wzgórze Dąbrówka – 382 m n.p.m.
(Chechło) i Róża Wiatrów (od strony drogi Klucze-Bolesław).

Informacje krajoznawcze zaczerpnięto z publikacji „Klucze. Gmina na pustynnym szlaku”, 2005 r.

Więcej informacji na stronie www.pustyniablędowska.pl

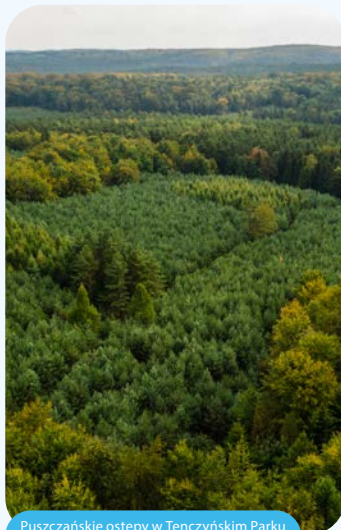
Park Krajobrazowy Orlich Gniazd

Założony w 1981 r., rozciąga się na terenie województw małopolskiego i śląskiego. Obejmuje m.in. Pustynię Błędowską, wapienne ostańce i jaskinie, cenne ekosystemy leśne na czele z buczyną oraz unikalny jurajski krajobraz z zabytkami dziedzictwa – słynnymi orlimi gniazdami. Występują tu charakterystyczne gatunki roślin storczykowatych, w tym obuwik pospolity, oraz roślinność tworząca murawy kserotermiczne, naskalne i napiaskowe. Dolina Białej Przemszy bogata jest w płazy – mieszka tu żaba zielona, żaba trawna, ropucha szara, zielona i paskówka, rzekotka drzewna, kumak nizinny, traszka zwyczajna, grzebieniasta i góraska. Z bezkręgowców występuje wiele gatunków chrząszczy, motyli i żałek, a także rak szlachetny.

Tenczyński Park Krajobrazowy

Utworzony w 1981 r., obejmuje jeden z największych kompleksów leśnych w regionie – **Puszcę Dulowską**. Jego nazwa pochodzi od Garbu Tenczyńskiego i miejscowości Tenczynek, wiążących się z historycznymi właścicielami tych ziem – Tęczyńskimi i ich zamkiem Tenczyn. Na terenie Parku występują charakterystyczne

Puszczańskie ostępy w Tenczyńskim Parku Krajobrazowym | fot. Kamil Sorocki

skały pochodzenia wulkanicznego lub subwulkanicznego z różnych okresów – z końca karbonu, permu i triasu. Ciekawa jest np. arkoza kwaczalska (zbudowana z piaskowców i zlepieńców), w której ukryły się skamieniałe pnie drzew sprzed ponad 300 mln lat. W krajobrazie dominują głęboko wcięte dolinki z wapiennymi formami skalnymi, a także jaskinie i schroniska skalne. Do obszarów leśnych należą m.in. grądy (z grabem, dębem, bukiem i jodłą), buczyna karpacka czy bór sosnowy. Do osobliwości przyrodniczych zalicza się stanowiska fiołka bagiennego, lilii złotogłów, kruszczyka drobnolistnego i rosiczki okrągłolistnej.

Więcej informacji na stronie Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego: www.zpkwm.pl

INNE CIEKAWE MIEJSCA W OKOLICY

Bukowno – tradycje górniczo-hutnicze

Bukowno położone jest na granicy Wyżyny Śląskiej i Krakowsko-Częstochowskiej, nad rzekami Biała Przemsza, Sztoła, Baba i Warwas, w otoczeniu borów sosnowych, lasów mieszanych i cennej florystycznie ciepłolubnej buczyny storczykowej. W rejonie **Diablej i Stoskowej Góry** rośnie lilia złotogłów, orlik pospolity, a w **Dolinie Sztoły** – wawrzynek wilczełyko i kwitnące na wiosnę kobierce konwalii majowej. W tutejszych lasach mieszkają łosie.

Region ten od wieków stanowił ważny obszar gospodarczy. Dawna wieś Starczynów (dzisiaj część Bukowna) została nabyta w 1402 r. przez radę królewskiego miasta Olkusza od rycerza Rafała z Michowa. W połowie XVI w. była rozwiniętą osadą górniczo-przemysłową, działała tu także papiernia. Pochodzący stąd papier, sygnowany znakiem wodnym z herbem Olkusza, rozchodził się szeroko po całej Rzeczpospolitej – użyto go m.in. do publikacji aktu Unii Lubelskiej z 1569 r. Natomiast Stare Bukowno należało od XV w. do końca XVIII w. do biskupów krakowskich i tzw. klucza sławkowskiego. Od początków XIX w. rozwijał się tu prężnie ośrodek górnictwa cynku i ołowiu, działały kopalnie galmanu. Największy boom przemysłowy,

związany z kopalnictwem i hutnictwem cynkowo-ołowiowym, nastąpił w latach 50. XX w. wraz z rozwojem kopalni „Bolesław”. O historii przemysłu i tradycjach górniczo-hutniczych opowiada wystawa **Kopalnia Wiedzy o Cynku**, urządzona w przestrzeni zabytkowego budynku administracyjnego byłej kopalni „Ulisses”.

Kopalnia Wiedzy o Cynku, Bukowno, ul. Kolejowa 37, tel. +48 696 097 365, zwiedzanie po wcześniejszej rezerwacji, www.zghboleslaw.pl/kopalniawiedzy

MOSiR Bukowno, Bukowno, ul. Spacerowa 1, tel. +48 32 642 10 96, www.mosirbukowno.pl, www.umbukowno.pl

Wolbrom

Położony na wapiennym cyplu, na wysokości 375–385 m n.p.m., jest źródłiskowym obszarem Białej Przemszy – rzeka bierze początek na wolbromskich torfowiskach.

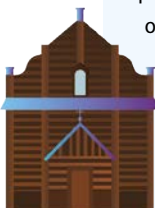

Pieszne wędrówki w Bukownie | fot. Kamil Sorocki

Historia dawnego miasta królewskiego sięga początków XIV w. Wolbrom założyli bracia – Wolfram i Hilary, krakowscy mieszczanie, którym Władysław Łokietek dał prawo wyrębu lasu. Miasto kupiecko-rzemieślnicze znajdowało się na przecięciu ważnych szlaków handlowych, które łączyły Małopolskę z Wielkopolską i Śląskiem. Upadek miasta rozpoczął się w XVI w. od przesunięcia szlaku handlowego, w kolejnym stuleciu nowych zniszczeń dokonał potop szwedzki. Rewitalizacja Wolbromia rozpoczęła się w 1931 r., kiedy ponownie

otrzymał prawa miejskie. W czasie II wojny światowej w wolbromskim getcie przetrzymywano 8 tysięcy Żydów, z których większość naziści przewieźli do obozu zagłady w Bełżcu. Tylko 300 Żydów z Wolbromia przeżyło wojnę... Pamiątką po nich jest XIX-wieczny budynek dawnej szkoły żydowskiej oraz fragment dawnego cmentarza.

Zabudowa najstarszej części miasta – z dwupiętrowymi kamienicami z końca XIX w. przy **Rynku** i charakterystycznymi

domami z sieniami na przestrzał w uliczkach – zachowała małowiaśczykowy charakter. Najcenniejszym zabytkiem sakralnym jest barokowy, modrzewiowy **kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP** z 1638 r., znajdujący się na Szlaku Architektury Drewnianej. Pełnił funkcje kościoła przyszpitalnego. Charakterystyczna jest piękna fasada z trójkątnym szczytem. Wnętrze pokrywają barokowe malowidła.

Najważniejsze imprezy lokalne

- **Majówka Hrabiny Zofii**, Krzeszowice, maj
- **Obroń Zamku Tenczyn przed Szwedem**, zamek Tenczyn, koniec lipca/początek sierpnia
- **Noc z Duchami – Noc z Rycerzami**, zamek Rabsztyn, sierpień
- **Rodzinny Rajd Rowerowy**, Bukowno, sierpień lub początek września: www.raidbukowno.pl
- **Rodzinne Rajdy po Olkuskich Szlakach Rowerowych**, gmina Olkusz, wiosna, jesień
- **Festiwal Juromania**, zamek Rabsztyn, zamek Tenczyn, zamek Bydlin, Klucze, wrzesień
- **Międzynarodowy Bieg Uliczny Szlakiem Walk Legionistów i Zawody Nordic Walking**, Bydlin, listopad

Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Wolbromiu | fot. Kamil Bańkowski

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Park rekreacyjno-krajobrazowy Silver Park w Olkuszu

Miejsce dla miłośników jazdy na rowerach, rolkach, deskorolkach i hulajnogach oraz sportów ekstremalnych. Park powstał na terenie XIX-wiecznej kopalni galmanu „Józef” i pielęgnuje także dziedzictwo górnicze Olkusza. Można tu zobaczyć np. maszyny górnicze pochodzące z okolicznych kopalni rud cynku i ołowiu. Obiektem zarządza **Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji – MOSiR Olkusz**.

Rajdy i gry terenowe | fot. Dominika Zaręba

Silver Park, ul. Głowackiego bez nr, Olkusz, tel. +48 600 150 247

MOSiR Olkusz, ul. Wiejska 1a, Olkusz, tel. +48 32 649 44 90, www.mosir.olkusz.pl

Miniatury Urszuli Lemańskiej z Klucza | fot. Dominika Zaręba

Kamienny Kwiatek w Nawojowej Górze

Galeria sztuki Dagmary Kwiatek i Krzysztofa Kamińskiego. Artystka tworzy obrazy olejne, a także specjalizuje się w rzadkiej, szlachetnej technice fotograficznej – gumy chromianowej, sięgającej XIX w. Organizowane są tu także warsztaty malarsko-rysunkowe i wystawy czasowe.

Kamienny Kwiatek, Nawojowa Góra (gm. Krzeszowice), ul. Gwoździec 35, tel. +48 608 373 807, www.kamiennykwiatek.eu

Odnaka PTTK – Questy Wyprawy Odkrywców

Miłośnicy gier terenowych mogą starać się o odznakę questową, która przyznawana jest w kilku kategoriach: popularna, mała, w stopniach: brązowym, srebrnym i złotym oraz duża w stopniach: brązowym, srebrnym i złotym – w zależności od liczby ukończonych questów.

Więcej informacji: www.questy.org.pl/ odznaka-pttk-questy

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI I OBIEKTY GASTRONOMICZNE

OLKUSZ I RABSZTYN

MOSiR Olkusz (pokoje gościnne),
Olkusz, ul. Wiejska 1a, tel. +48 32 649
44 90, www.mosir.olkusz.pl

Restauracja Batorówka, Olkusz,
Rynek 20, tel. +48 32 754 58 33,
www.batorowkaolkusz.pl

Restauracja Podzamcze,
Rabsztyn 22, tel. +48 32 645 07 42,
www.podzamczersztyn.pl

Konieczniesz musisz spróbować

- **miodu z Jury**, m.in. z pasiek: **Jurajska Pszczoła** z Bukowna (pasieka wędrowna, Wodąca 32) i pasieki **Miodowy Ogród** w Olkusz (ul. Cegielniana 37)
- **ziemniaków po cabańsku** (więcej w rozdziale „Drezyna, rowerem i spacerem przez urokliwe jurajskie krajobrazy”, zob. s. 366)
- **jagnięciny jurajskiej z owcy olkuskiej i smalcu jurajskiego gotowanego**, wpisanych na listę produktów tradycyjnych (promowanych przez Lokalną Grupę Działania „Nad Białą Przemszą”)
- **Czaru Pustyni** – samogonu produkowanego z żyta rosnącego wokół Pustyni Błędowskiej i źródlanej wody. Trunek znajduje się na liście produktów tradycyjnych. Żyto wyspane do kadzi zalewane jest wodą z cukrem lub lokalnym miodem
- **piwa z Browaru Tenczynek**

KLUCZE I OKOLICE, WOLBROM

Ośrodek Rekreacyjny „Leśny Zakątek”, Jaroszewiec, ul. Kolejowa 15a,
tel. +48 32 645 70 85,
www.lesnyzakatek.turystyka.pl

Agroturystyka Jurna Chata, Ryczówek, Godawica 14, tel. +48 509 193 868,
www.jurnachata.pl

Hotel Karczma Klimtówka (na szlaku Małopolska Trasa Smakoszy), Wolbrom, ul. Ordon 2, tel. +48 607 554 171,
www.klimtowka.pl

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- do Olkusza i Wolbromia dostaniemy się z Krakowa pociągiem, z przesiadką w miejscowości Tunel lub Katowicach; miasta mają także dużo połączeń busowych z Krakowem
- do Krzeszowic dojedziemy pociągiem bezpośrednio z Krakowa
- jeśli jedziemy grupą rowerową na Szlak Orlich Gniazd, warto wynająć busa z przyczepką, który zawiezie nas do wybranego miejsca startu

LEKTURY NA DROGĘ

- „Rowerowy Szlak Orlich Gniazd”, przewodnik rowerowy, Roman Trzmielewski, Wyd. Compass.
- „Legendy i opowieści niesamowite o zamkach jurajskich oraz duchach w nich mieszkających”, Małgorzata Budny, Wyd. Dikappa.
- „Przewodnik po ścieżkach dydaktycznych. Murawy napiaskowe wśród wydm i drzew”, Tomasz Lamorski oraz „Oblędny przewodnik. Jak poznawać Pustynię Błędowską”, Maja Głowacka (z komiksem dla dzieci), do pobrania na stronie: www.gmina-klucze.pl.
- „Park Krajobrazowy Orlich Gniazd. Przewodnik”, Anna Boguś, Piotr Dmytrowski, do pobrania na stronie: www.zpkwm.pl.
- „Tenczyński Park Krajobrazowy. Przewodnik”, Anna Boguś, Piotr Dmytrowski, Marek Kołodziej,

Zespół Parków Krajobrazowych
Województwa Małopolskiego, do
pobrania na stronie: www.zpkwm.pl.

OBEJRZYJ I POSŁUCHAJ

- Film „Szlak Orlich Gniazd – wznies się na wyżyny” i inne filmy na kanale szlaku:
<https://youtu.be/CQDx7yv10IY>
- Film „Faraon” z 1965 r. w reżyserii Jerzego Kawalerowicza, kręcony częściowo na Pustyni Błędowskiej

ZAGRAJ

- Questy są dostępne na stronie www.questy.org.pl

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

OLKUSZ

Punkt Informacji Turystycznej, Olkusz,
ul. Floriańska 8, tel. +48 32 642 19 26,
www.olkusz.eu

KLUCZE

Pustynne Centrum Informacji
(prowadzi Urząd Gminy Klucze),
tel. +48 32 642 85 08, wew. 73

Początek lata na Szlaku Orlich Gniazd
| fot. Dominika Zareba

Drezyną, rowerem i spacerem przez urokliwe jurajskie krajobrazy

Regulice
Alwernia
Wygielzów
Trzebinia
Bołecin
Chrzanów

Współautor rozdziału: Grzegorz Pater

Współpraca: Krzysztof J. Pucek, Agnieszka Mendela

Czy w dzieciństwie marzyliście o podróży drezyną po torach kolejowych?

Wędrowaliście kiedyś przez krainę wygasłych wulkanów? Potraficie wyobrazić sobie krajobraz sprzed 200 mln lat, z epoki późnego triasu, kiedy pojawiły się pierwsze dinozaury i pterozaurowy, a w morzach żyły amonity? Jeśli te pytania brzmią intrygująco, to mamy dla was pomysł na niezapomnianą wycieczkę po mniej znanych zakątkach Jury Krakowsko-Częstochowskiej. To tutaj miejscowi pasjonaci stworzyli niesamowitą atrakcję ekoturystyczną – Lokalną Kolej Drezynową w Regulicach. Drezyną rowerową, napędzaną pracą własnych mięśni, przejedziemy po nieczynnej linii kolejowej nr 103, prowadzącej pośród lasów, pól, skał wapiennych i licznie bijących triasowych źródeł. Okolica jest usiana prawdziwymi perełkami geologicznymi, a otaczające nas krajobrazy pokazują harmonijną symbiozę człowieka z przyrodą. Gdy jest się na Jurze, trzeba też zwiedzić takie kultowe miejsca, jak Nadwiślański Park Etnograficzny – bajkowy skansen budownictwa drewnianego i górujące nad nim ruiny średniowiecznego zamku Lipowiec. Zajrzyjmy także do Trzebini, by poznać klimat miasta górniczego o ciekawej historii, gdzie dziedzictwo industrialne przeplata się z terenami zielonymi i wiejskimi krajobrazami. W Chrzanowie pospacerujemy po sympatycznym Rynku i poznamy historię pierwszej w Polsce fabryki lokomotyw.

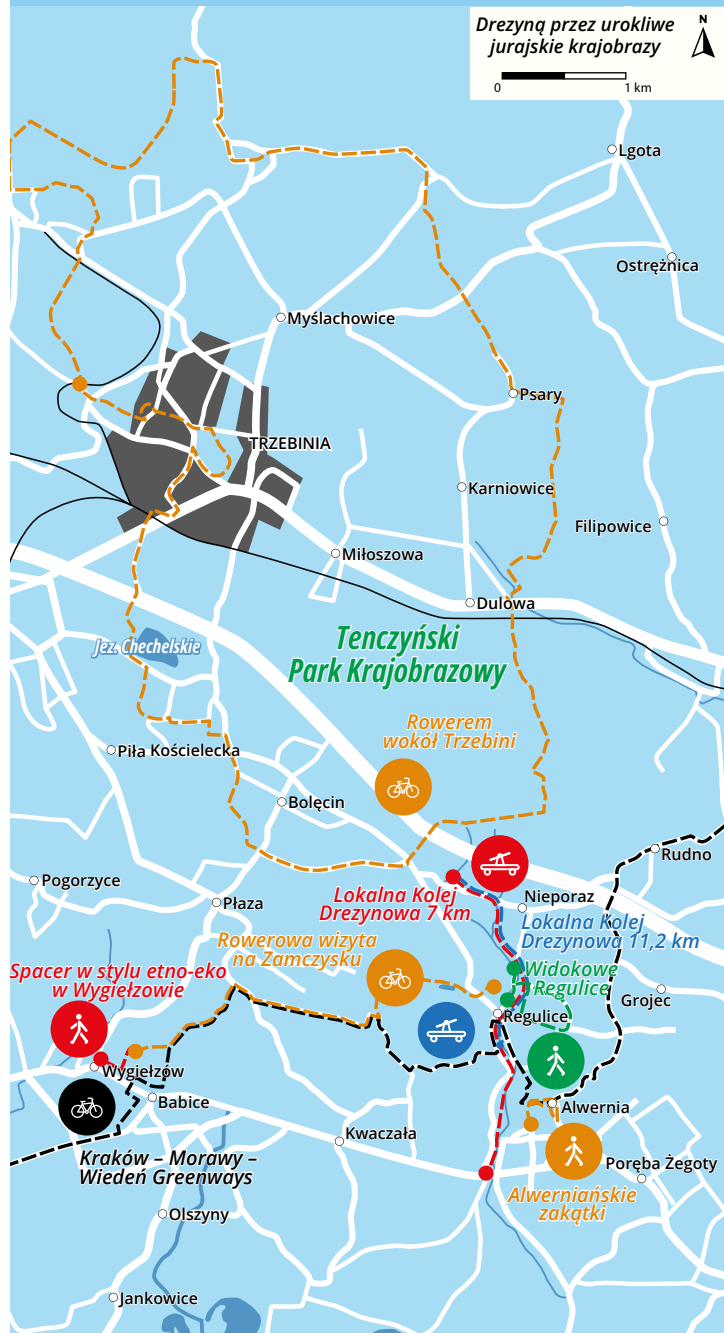
Proponujemy jednodniową lub weekendową wycieczkę pełną atrakcji przyrodniczych, geologicznych i historycznych, w tym związanych z dziedzictwem industrialnym – kolejowym. Głównym punktem programu jest przejazd drezyną rowerową w Regulicach. Uzupełnieniem ekowycieczki będzie spacer lub przejażdżka rowerowa po regionie, która zaprowadzi nas do skansenu w Wygiełzowie albo do Puszczy Dułowskiej w okolicach Trzebini. Na szlaku czekają na nas fantastyczne jurajskie krajobrazy i klimaty dawnych wsi Krakowiaków Zachodnich.

Ekowycieczka rekomendowana dla:

rodzin z dziećmi, a także grup rodzinnych wielopokoleniowych młodzieży i seniorów

oferta sezonowa i całoroczna | oferta weekendowa | wycieczki jednodniowe

Ślady GPS mikrowycieczek: www.traseo.pl/malopolska-ekoturystyka

MIKROWYPRAWY

1. Lokalna Kolej Dreżynowa w Regulicach (dwie wersje trasy)

wersja krótka	11,6 km	1,5 h	trasa średnia	dreżyną
wersja długa	7 km	1 h	trasa łatwa	dreżyną

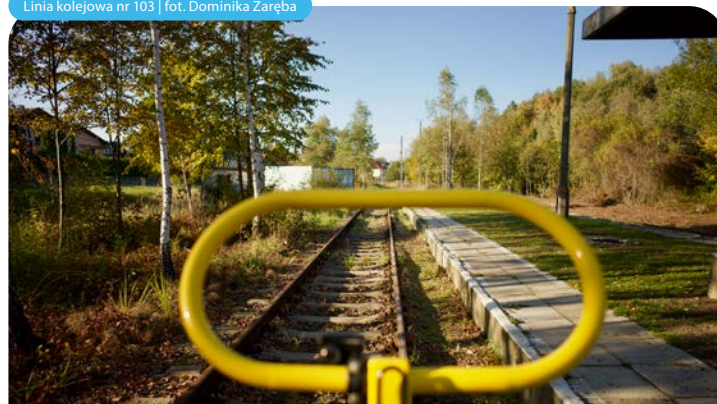
wersja długa: Regulice – Stacja Winnica – Regulice Górne – Nieporaz – Alwernia-Spalona – Regulice
wersja krótka: Regulice – Stacja Winnica – Regulice Górne – Nieporaz – Regulice

W małych Regulicach aktywnie spędzić czas, wybierając się na przejażdżkę dreżynami po nieczynnej linii kolejowej nr 103, uruchomionej ponad 120 lat temu (zob. s. 356). Lokalna Kolej Dreżynowa jest jedyną tego typu atrakcją w Małopolsce. Wykorzystuje jeden z najpiękniejszych szlaków kolejowych w naszym kraju, pełen bogactwa przyrodniczego i geologicznego. Jego niezwykłość możecie podziwiać z pokładu 10 czteroosobowych dreżyn rowerowych (napędzanych

samodzielnie, przy pomocy mięśni nóg), albo spróbować swoich sił, uruchamiając dreżynę ręczną. Wycieczka rozpoczyna się na starej stacji kolejowej Regulice, a szlak (i nasz przewodnik – kierownik!) poprowadzi po terenach gminy Alwernia.

Stacja kolejowa Regulice,
ul. Kolejowa 6, tel. +48 518 52 52 59,
www.drezynyregulice.pl, wymagana
wcześniejsza rezerwacja, kolej działa
w okresie wiosna-jesień, kiedy
temperatura przekracza 10°C.

Linia kolejowa nr 103 | fot. Dominika Zaręba

2. Alwerniańskie zakątki

2,1 km

1,5 h

trasa łatwa

spacerem

nordic walking

Parking naprzeciwko strażnicy strażackiej – ul. Klasztorna – al. Bernardyńska – Rynek – ul. Zacisze – ul. Gęsikowskiego – ul. Garncarska – Rynek – parking

Krótki spacer po malowniczych zakątkach Alwerni rozpoczynamy na parkingu naprzeciwko strażnicy strażackiej, skąd zmierzamy ulicą Klasztorną, wzdłuż wawozu lessowego, w kierunku **klaszturoo. Bernardynów**. Następnie wchodzimy na teren zespołu klasztornego. Mijamy opatówkę, stajnie i bramę w murze wychodzimy po drugiej stronie wzgórza. Zmierzamy schodami w dół, w stronę alei Bernardyńskiej. Ruszamy w stronę **Rynku w Alwerni**. Swoim urokiem zachwycają tu drewniane domy podcienio-we. Następnie schodzimy schodami do ulicy Zacisze, która jest bodajże najbardziej urokliwą uliczką Alwerni, a stamtąd

Rynek w Alwerni | fot. Kamil Sorocki

ulicą Gęsikowskiego, nazwaną na cześć twórcy **Muzeum Pożarnictwa**, wracamy na parking przy strażnicy. Warto po drodze zajrzeć do **Galerii „A” Ośrodka**

Muzeum Pożarnictwa w Alwerni | fot. Kamil Bańkowski

Kultury w Alwerni, mieszczącej się w północnej części Rynku.

Wzgórze, na którym usytuowany jest klasztor oraz Rynek w Alwerni, budują głównie melafiry, a jego wierzchnią

część pokrywają osady lessu. W wyniku rozmaitych procesów geologicznych powstał wawóz lessowy o długości 400 m i głębokości 20 m, co czyni go najgłębszą tego typu formą w Polsce.

3. Widokowe Regulice

3,8 km

2 h

trasa łatwa

spacerem

nordic walking

Parking przy kościele – al. Jana Pawła II – ul. Kijowska – wzgórze Grzmiączka – ul. Do Krzyża – ul. Długa – ul. Kijowska – al. Jana Pawła II – parking

Wycieczkę rozpoczynamy pod zabytkowym **kościółem pw. św. Wawrzyńca Biskupa i Męczennika w Regulicach**, skąd zmierzamy do **źródła triasowego**, zachwycającego czystością i smakiem wody. Następnie udajemy się ulicą Kijowską, zgodnie z czarnym szlakiem rowerowym, w kierunku **wzgórze Grzmiączka**, mijając po drodze lokalną winnicę. Ze wzgórza, na którym

od 2000 r. znajduje się krzyż milenijny, roztacza się panorama Regulic. Następnie kierujemy się na wschód, zmierzając do ulicy Długiej, skąd rozpościera się widok na Alwernię i Kotlinę Oświęcimską, a przy dobrej przejrzystości można nawet dostrzec Tatry. Wchodzimy z powrotem w ulicę Kijowską i wzdłuż malowniczego **wawozu Kijów** wracamy na parking.

Widokowe Regulice | fot. Dominika Zaręba

Rowerowa wycieczka do zamku Lipowiec | fot. Kamil Sorocki

4. Rowerowa wizyta na zamczysku

 15,8 km
w obie strony
  3–4 h
  trasa średnia
  rowerem

Regulice, parking przy cmentarzu – ul. Kościelna – ul. Stawowa – Wąwóz Simota – Kwaczała, ul. Kamionka – ul. Widokowa – Płaza, ul. Kamionka – ul. Podlas – zamek Lipowiec – powrót tą samą trasą

Regulice to kraina wygasłych wulkanów. Znajdują się tu trzy nieczynne kamieniołomy melafirów, tj. skał wulkanicznych powstałych w końcowych ruchach górotwórczych na przełomie karbonu i permu. Kamieniołomy funkcjonowały do końca lat 70. XX w.

Kierując się w dół z parkingu w Regulicach, wjeżdżamy w ulicę Stawową. Warto skupić wzrok na poszukiwaniu czapli, żurawi czy zimorodków. Następnie za odsłonięciami nieczynnego **kamieniołomu melafirów** zaczynamy stromy, blisko kilometrowy podjazd w kierunku punktów widokowych na **Kamionce**

w Kwaczale. Tam przywitają nas sielskie krajobrazy pól i starych sadów owocowych. Punktem kulminacyjnym wycieczki jest **zamek Lipowiec**, dawna siedziba biskupów krakowskich, otoczony starodrzewem **rezerwatu przyrody Lipowiec**.

W Nadwiślańskim Parku Etnograficznym | fot. Kamil Sorocki

5. Spacer w stylu etno-eko w Wygiełzowie

 2 km
w obie strony
  2 h
  trasa łatwa
  spacerem

Parking przy Nadwiślańskim Parku Etnograficznym w Wygiełzowie – ul. Podzamcze – ścieżka leśna trawersująca Górę Zamkową z zamkiem Lipowiec – powrót tą samą trasą i zwiedzanie skansenu

Spacer przyniesie nam mnóstwo estetycznych doznań zarówno w dziedzinie kulturowej, jak i przyrodniczej. Najpierw wyruszymy na Górę Zamkową kierując się w stronę wznoszącej się ponad lasem wieży zamku Lipowiec. Po drodze, za ogrodzeniem Muzeum, widać piękne drewniane zabytki. Mijamy biały **dwór z Drogi- ni** z 1730 r., w którym prezentowane jest XVIII- i XIX-wieczne życie zamożnej szlacheckiej rodziny Bzowskich. Tutaj ulica Podzamcze skręca w kierunku zamku.

Zaczynamy powoli wspinać się na wzgórze. Wchodzimy do bajkowego lasu bukowego. Jesteśmy w **rezerwacie przyrody Lipowiec**, gdzie mają swój dom m.in. dzięcioł czarny, pustułka i jeryzyk. Las pełen jest rzadkich gatunków roślin – może uda wam się rozpoznać któryś

z nich? Rosną tu np. kopytnik pospolity, miodunka ćma, kokorycz, buławik czerwonony, kruszczyk drobnolistny i złoć żółta, a wczesną wiosną zachwycają kobierce zawiłców gajowych! Tak, pośród natury, zbliżamy się do legendarnego **zamku Lipowiec** (obecnie można go oglądać jedynie z zewnątrz, gdyż poddawany jest renowacji). Zostawmy sobie jeszcze czas, by w drodze powrotnej zwiedzić niezwykle muzeum na otwartym powietrzu, poświęcone kulturze Krakowiaków Zachodnich, a przy tym prawdziwą perełką kulturalną Małopolski – **Nadwiślański Park Etnograficzny**.

Warto skorzystać z tematycznej wycieczki po skansenie, opisaną na portalu www.malopolskatago.pl.

6. Rowerem wokół Trzebini

48 km

6 h

trasa średnia

rowerem

Trzebinia, dworzec PKP – zalew Chechło – Piła Kościelecka – Bołęcín, skałka triasowa – Puszcza Dulowska – Droga Alwerska – Dulowa – Psary – Płoki, kościół – Czyżówka – Trzebinia-Siersza – Trzebinia-Wodna – Trzebinia, zalew Balaton – Trzebinia, dworzec PKP

Czerwony szlak rowerowy jest propozycją dla osób zainteresowanych poznaniem pięknych przyrodniczych i historycznych okolic Trzebini.

Spod dworca PKP w Trzebini jedziemy najpierw na południe, nad Jezioro Chechelskie, zwane inaczej zalewem Chechło. Po drodze mijamy **sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej**. W tym neogotyckim kościele pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa znajduje się cudowna figura Matki Bożej Fatimskiej.

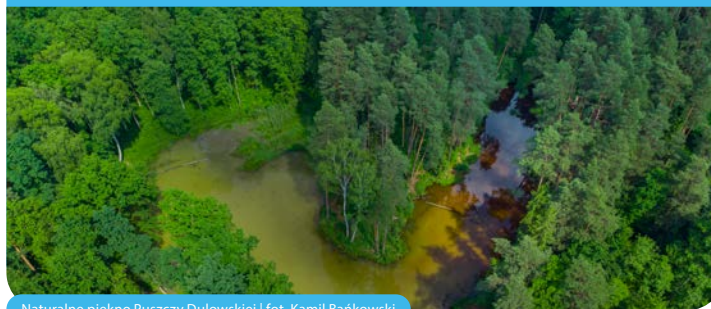
Docieramy nad **zalew Chechło** – sztuczny zbiornik zaporowy zasilany przez rzekę Chechło i potok Młoszówka, które wypływają z Puszczy Dulowskiej. Nad jeziorem jest plaża miejska, a w sezonie działa mała gastronomia. W otoczeniu akwenu, pośród szuwarów, można zaobserwować rośliny błotne, takie jak

manna mielec, pałka szerokolistna i wąskolistna, trzciny i sity, a także dość rzadkie jeżogłówki gałęziste. Na sąsiednich podmokłych łąkach rosną storczyki i inne ciekawe gatunki roślin kwitnących, np. mieczyk dachówkowaty i goryczka wąskolistna, a ponadto gatunki chronione – kosaciec syberyjski i zimowit jesienny.

Następnie bocznymi drogami przez **Piłę Kościelecką** pojedziemy do **Bołęcina** – tematycznej Wioski pod Skałą. Tutaj największą atrakcją jest malownicza **Skałka Triasowa** – wapienny ostaniec i unikatowy pomnik przyrody nieożywionej. Zmierzamy w kierunku **Puszczy Dulowskiej**. Po przejechaniu nad autostradą A4 zagłębiamy się w leśny kompleks, leżący w granicach **Tenczyńskiego Parku Krajobrazowego**. Jest on pozostałością przastarej

Puszcza Dulowska

W drzewostanie puszczy dominuje sosna zwyczajna, brzoza brodawkowata, a miejscami olsza czarna. Występują w niej liczne tamy i zeraemia bobrów, których para została wprowadzona w tych lasach w 1985 r. W latach 60. XX w. przywędrowało tutaj stado łosi, a ich obecna liczebność jest określana na kilkanaście sztuk. Ponadto często można spotkać jelenie, sarny i dziki. Spośród ptactwa żyją tu cietrzewie, czajki, derkacze, krogulce, myszołowy, żurawie, bociany.

Naturalne piękno Puszczy Dulowskiej | fot. Kamil Bańkowski

puszczy sięgającej od Krakowa po Dolinę Przemysłu.

Jedziemy Drogą na Siejkę, a następnie skręcamy w lewo, na północ, w Drogę Alwerską, która poprowadzi nas przez puszcę do **Dulowej** – wsi leżącej na styku dwóch parków krajobrazowych – Dolinki Podkrakowskie i Tenczyńskiego. Powstała tu wioska tematyczna **Dulowa – Zaginiona Wioska** (www.fb.com/dulowa).

Przez tereny polne i leśne dotrzemy do **Psar**. Szlak prowadzi obok neogotyckiej **kaplicy pw. Świętego Krzyża** z początków XX w., przebudowanej w stylu góralskim. Wewnątrz kryje się drewniany krucyfiks z XVI w. Dalej pojedziemy leśną drogą, która prowadzi skrajem Parku Krajobrazowego Dolinki Podkrakowskie do **Płoków**. Przy **kościelcu pw. Matki Bożej Patronki Rodzin Robotniczych** skręcamy w lewo. Biała świątynia ze strzelistą wieżą wzniesiona

w latach 50. XX w. na wzgórzu Zagajnik jest miejscem kultu maryjnego. Strzeże cudownego obrazu Matki Boskiej z Dzieciątkiem, pochodzącego z 2. połowy XV w.

Ulicą Dworską zmierzamy w stronę lasu i jedziemy do wsi **Czyżówka**, w kierunku ośrodka wypoczynkowego **Elektrowni Siersza**. W tle widać charakterystyczne chłodnie kominowe tutejszej elektrowni, którą objeżdżamy. Jedziemy teraz przez tereny leśno-przemysłowe w kierunku trzebińskiego Balatonu. **Kąpielisko Balaton** znajduje się w nieczynnym wyrobisku, a szlak prowadzi koroną tego dawnego kamieniołomu wapienia. Powstał tu popularny ośrodek rekreacyjny z plażą, małą gastronomią, parkiem linowym i tyrolką, a nawet skałką wspinaczkową. Na koniec warto pojechać do centrum, na trzebiński **Rynek**. W mieście wytyczono kilka tras spacerów po jego najciekawszych zakątkach.

Zalew Chechło | fot. Dominika Zaręba

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

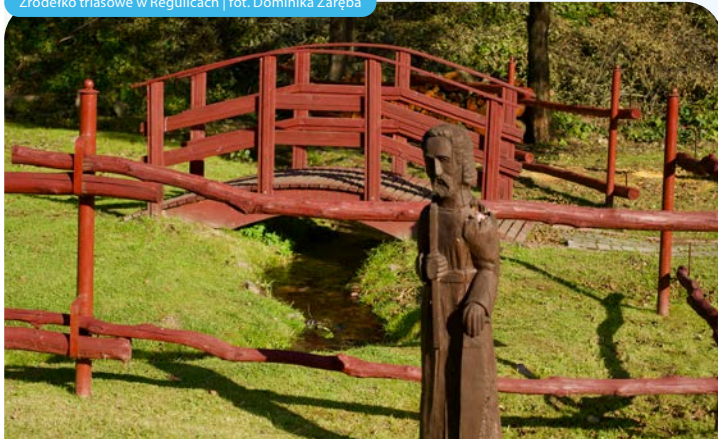
Linia Kolejowa nr 103

Linia kolejowa nr 103 relacji Trzebinia – Skawce została oddana do użytkowania w 1899 r. Jest to jeden z najpiękniejszych szlaków kolejowych w Polsce, pełny bogactwa przyrodniczego i geologicznego. „Stotrójka” przez stulecie wykorzystywana była do transportu pasażerskiego oraz towarowego, m.in. do przewożenia urobku z pobliskich kamieniołomów melafirów. Niestety, początek XXI w. przyniósł upadek linii z uwagi na zmniejszające się zainteresowanie przejazdami pasażerskimi. Po 15 latach zapomnienia dwóch śmiałków postanowiło przywrócić ją do życia i po miesiącach prac torowych nadać linii nową funkcję, uruchamiając jedyne w Małopolsce przejazdy drezynami rowerowymi!

Stacja kolejowa Regulice, ul. Kolejowa 6,
www.drezynyregulice.pl

Źródełko triasowe w Regulicach | fot. Dominika Zaręba

Źródełko triasowe w Regulicach

Warstwę wodonośną stanowią triasowe wapienie oraz dolomity, a wypływająca woda ma stałą temperaturę 9,2°C. Wywierzyisko zachwyca czystością i smakiem wody, której przypisuje się właściwości lecznicze. W 1883 r. rajcy miejscy z Krakowa, ze względu na znakomitą jakość źródła, potwierdzoną przeprowadzonymi badaniami, chcieli wykorzystać je nawet do zasilenia krakowskich wodociągów.

Teren przy źródełku został zagospodarowany. Ustawiono tu wiaty i ławki do odpoczynku, jest także miejsce, w którym możecie rozpalic ognisko. Źródło stanowi jeden z obiektów Ekomuzeum Alwernia.

Źródełko triasowe, Regulice, al. Jana Pawła II (między numerami 16 a 18, poniżej nasypu kolejowego), źródełko na otwartym powietrzu, dostępne przez całą dobę

Klasztor oo. Bernardynów w Alwerni z lotu ptaka | fot. Kamil Bańkowski

Klasztor oo. Bernardynów w Alwerni

Klasztor powstał w 1616 r. z inicjatywy Krzysztofa Korycińskiego, właściciela pobliskich dóbr. Pierwowzór budowli znajduje się we Włoszech, w Toskanii (na górze La Verna, na której św. Franciszek często spędzał czas na modlitwie i poście, i gdzie w 1224 r. otrzymał stygmaty). Budowa murowanego kościoła w stylu barokowym miała miejsce w latach 1625–1656. Jednonawowa świątynia otrzymała stosunkowo skromne wyposażenie. W latach 1703–1708 dobudowano niedużą kaplicę, w której umieszczono otoczony kultem obraz „Ecce Homo”, a pod koniec XIX w. wzniesiono 55-metrową charakterystyczną wieżę.

Klasztor oo. Bernardynów, Alwernia, ul. Klasztorna 1, świątynia otwarta jest codziennie do wieczornej mszy św.

Rynek w Alwerni i Małopolskie Muzeum Pożarnictwa

Pierwsze pisemne wzmianki o Alwerni pochodzą z 1778 r., kiedy król Stanisław August Poniatowski

nadał jej przywilej organizowania dwunastu targów w roku. W tym czasie powstało założenie urbanistyczne z prostokątnym **Rynkiem** oraz otaczającymi go domami. Miasto zostało zlokalizowane wzdłuż drogi prowadzącej do klasztoru. Pod koniec XVIII w. Alwernia liczyła trzydzieści trzy domy i ponad dwustu mieszkańców, którzy mieli tu swoje warsztaty i sklepy. Byli to m.in. garncarze, szewcy, stolarze, a także piekarze, rzeźnicy i kramarze. Do dziś na Rynku zachowały się XIX- i XX-wieczne drewniane domy o konstrukcji zrębowej i czterospadowych dachach z podcieniami, a sam Rynek przybrał formę parku z okazałymi drzewami.

Małopolskie Muzeum Pożarnictwa zostało założone w 1953 r. i przetrwało dzięki grupie pasjonatów – strażaków z OSP w Alwerni. Szczyci się unikalną kolekcją strażackich wozów konnych i samochodów pożarniczych, zbiorem medali, odznaczeń, pamiątkowych plaketek i fotografii.

Małopolskie Muzeum Pożarnictwa, Alwernia, ul. Korycińskiego 10; w 2021 r. zbiory muzealne i zarządzanie muzeum przeszły pod egidę Nadwiślańskiego Parku Etnograficznego.

Muzeum Nadwiślański Park Etnograficzny i zamek Lipowiec w Wygietzowie

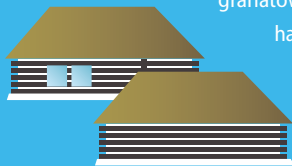

Skansen w Wygietzowie | fot. Kamil Sorocki

Skansen budownictwa ludowego Krakowiaków Zachodnich otwarto już w 1973 r. Muzeum prezentuje architekturę zarówno wiejską, jak i małomiasteczkową. Można tu obejrzeć chałupy oraz budynki gospodarcze – spichlerz, olejarnię, kuźnię, młyn czy stodołę, a także liczne przykłady małej architektury wiejskiej – kapliczki, pasieki i studnie, harmonijnie wkomponowane w otaczającą przyrodę. Na uwagę zasługuje przeniesiony z Ryczowa drewniany kościół w stylu gotyckim z 1623 r. oraz położona obok dzwonnica z 1778 r., zwieńczona baniastym hełmem, która

pochodzi z Nowej Góry. Z kolei w białym XVIII-wiecznym dworze z Drogin dowiemy się, jak żyła niegdyś bogata szlachta.

Krakowiacy Zachodni zamieszkiwali obszary na zachód od Krakowa, po obu stronach Wisły. Spośród innych grup etnicznych wyróżniał ich ubiór i styl budownictwa. Mężczyźni nosili sukmany, granatowe lub prążkowane spodnie i czerwoną rogatywkę z pawim piórem albo czarny kapelusz. Na strój kobiet składał się m.in. gorset, czarny lub granatowy, z czasem zdobiony haftem, cekinami lub kolorowymi spódnice.

U stóp Góry Zamkowej (362 m n.p.m.) wznosi się imponujący średniowieczny **zamek Lipowiec** położony w sercu **rezerwatu przyrody Lipowiec**. Niegdyś strzegł szlaków handlowych z Krakowa na Śląsk. Jego funkcje zmieniały się na przestrzeni wieków. Początkowo należał do rycerskiego rodu Gryffitów, by od XIII w. stać się rezydencją biskupów krakowskich, a później więzieniem dla skazańców – osób, które zawiły przeciwko kościołowi, w tym także duchownych oraz zwolenników reformacji. W 1655 r. zamek nie obronił się przed potopem szwedzkim. W sylwetce budowli wyróżnia się okrągła, wolnostojąca wieża z przełomu XIII i XIV w. Zabytek owiany jest legendami mrozącymi krew w żyłach. Podobno od czasu do czasu, wraz z podmuchem wiatru i pod osłoną ciemnej nocy, na prowadzącej do niego drodze można napotkać karety zjawę. Nie ma w niej woźnicy, a ciągną ją – nie

Piękno architektury drewnianej | fot. Kamil Sorocki

dotykając kopytami ziemi – trzy pary czarnych koni. Z bezszelestnie poruszającej się karety wysiada biskup i rozmywa się w powietrzu na oczach tych, którzy znajdują się w pobliżu.

Informacje na podstawie strony www.muzeum.wygietzow.pl; legendę zaczerpnięto ze strony www.mapakultury.pl.

Nadwiślański Park Etnograficzny, Wygietzów, ul. Podzamcze 1, tel. +48 32 613 40 62, www.mnpe.pl, zamek jest w trakcie renowacji.

Zamek Lipowiec w jesiennej aurze | fot. Kamil Sorocki

Trzebinia i jej górnicza historia

Nazwa miasta pochodzi od słowa „trzebić”, czyli karczować las. Trzebinia była znanym ośrodkiem górniczym, w którym eksploatowano złoża węgla, cynku i ołowiu. Jej bogata historia sięga XII w. Już w 1415 r. jako własność królewska otrzymała prawa magdeburskie i górnicze. Przez wieki należała do wielu właścicieli, a najdłużej pozostawała w rękach rodu Trzebińskich – od 2. połowy XVI w. do początku XIX w. Pierwszym z rodu był Jerzy Schilhra vel Silhra, który przyjął nazwisko Trzebiński. Był to okres świetności i rozwoju miasta, które miało przy-
 więcej organizowania jarmarków, a ludności żydowskiej przyznano prawo handlu. W 1. połowie XIX w. działało tu pięć kopalń, dwie huty cynku i huta szkła. Później powstawały nowe, w tym kopalnia galmanu, czyli rud cynku, a od początku XX w. rozwijał się przemysł ciężki z rafinerią,

elektrownią i cementownią. W tym czasie do miasta przybyli też salwatorianie, którzy rozpoczęli budowę kościoła zaprojektowanego w stylu neogotyckim przez znanego architekta i konserwatora sztuki **Jana Sas-Zubrzyckiego** (zob. s. 466–467) – obecnie jest to **sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej**. Salwatorianie sprowadzili tu figurę Matki Bożej z Fatimy w 1962 r. Wnętrze świątyni wyróżnia się pięknymi witrażami i 35-głosowymi organami.

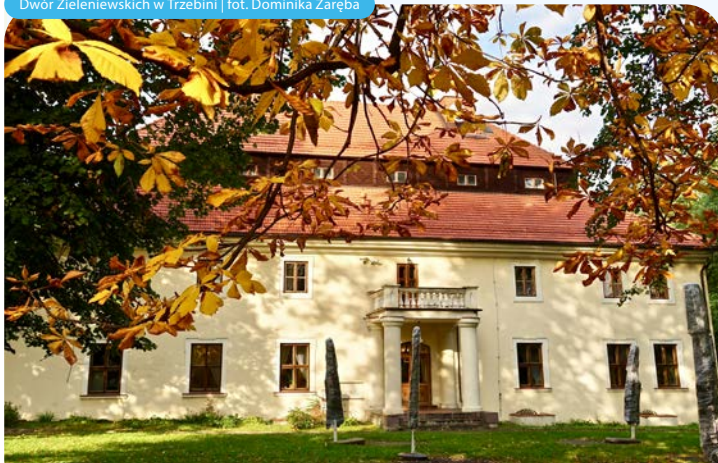
Podczas II wojny światowej Trzebinia została włączona do III Rzeszy – powstały obozy pracy i jenieckie, a także podobóz Auschwitz-Birkenau. Losy

trzebińskich Żydów poznamy na **Trzebińskim szlaku kultury żydowskiej i Holocaustu**.

O historii rozwoju przemysłu w mieście opowiada **Muzeum Regionalne** prowadzone przez Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Trzebińskiej „COR” w dawnej łaźni górniczej na terenie nieczynnego szybu „Zbyszek”.

Dwór Zieleniewskich w Trzebinii | fot. Dominika Zaręba

Jednym z najważniejszych zabytków Trzebinii jest **dwór Zieleniewskich**, otoczony parkiem. Jego historia sięga XIII w. Obecny budynek ma XVIII-wieczny charakter, wyróżnia się lamany dachem polskim i czterokolumnowym portykiem. Nosi imię ostatnich właścicieli dworu i kopalni węgla – Pauliny i Zbigniewa Zieleniewskich (obecnie jest tu centrum kulturalne i hotel z restauracją).

Skalką Triasową, łączącą ją z zamkiem Tenczyn (zob. s. 334). Motywem przewodnim są skały i kamienie, ich właściwości magiczne i lecznicze oraz związane z nimi wierzenia, baśnie, legendy i przesady, a także dziedzictwo przyrodnicze i historyczne wsi.

W Krainie Tajemnic Natury zobaczymy również najwyższą w powiecie chrzanowskim **wydmę śródlądową**. U jej podnóża bije źródło ukryte w mezozoicznych skałach. W Bołęcinie zachowało się wiele przykładów skamieniałej fauny, dominują wśród nich amonity, koralowce, liliowce i ramienionogi. Jeśli jeszcze nie słyszeliście opowieści o wędrujących kamieniach, lochach wykutych w wapiennych skałach, wielkim podziemnym jeziorze, zaklętym szlachcicu, kamiennym kościele i leśnych boginkach strzegących studni bez dna, to czym prędzej udajcie się do Wioski pod Skałą.

Muzeum Regionalne, Trzebinia, ul. Grunwaldzka 1, tel. +48 698 526 924, www.muzeum.trzebinia.org.pl

Dwór Zieleniewskich – Trzebińskie Centrum Kultury, Trzebinia, ul. Marszałka Piłsudskiego 47a, tel. +48 32 612 23 68, www.fb.com/DworZieleniewskich

Bołęcין – Wioska pod Skałą

Tematyczna Wioska pod Skałą w Bołęcinie nawiązuje do legendy o tajemniczych lochach znajdujących się pod

Wioska pod Skałą w Bołęcinie, www.fb.com/wioskapodskała

Skalka Triasowa – wapienny ostaniec i unikatowy pomnik przyrody nieożywionej | fot. Dominika Zaręba

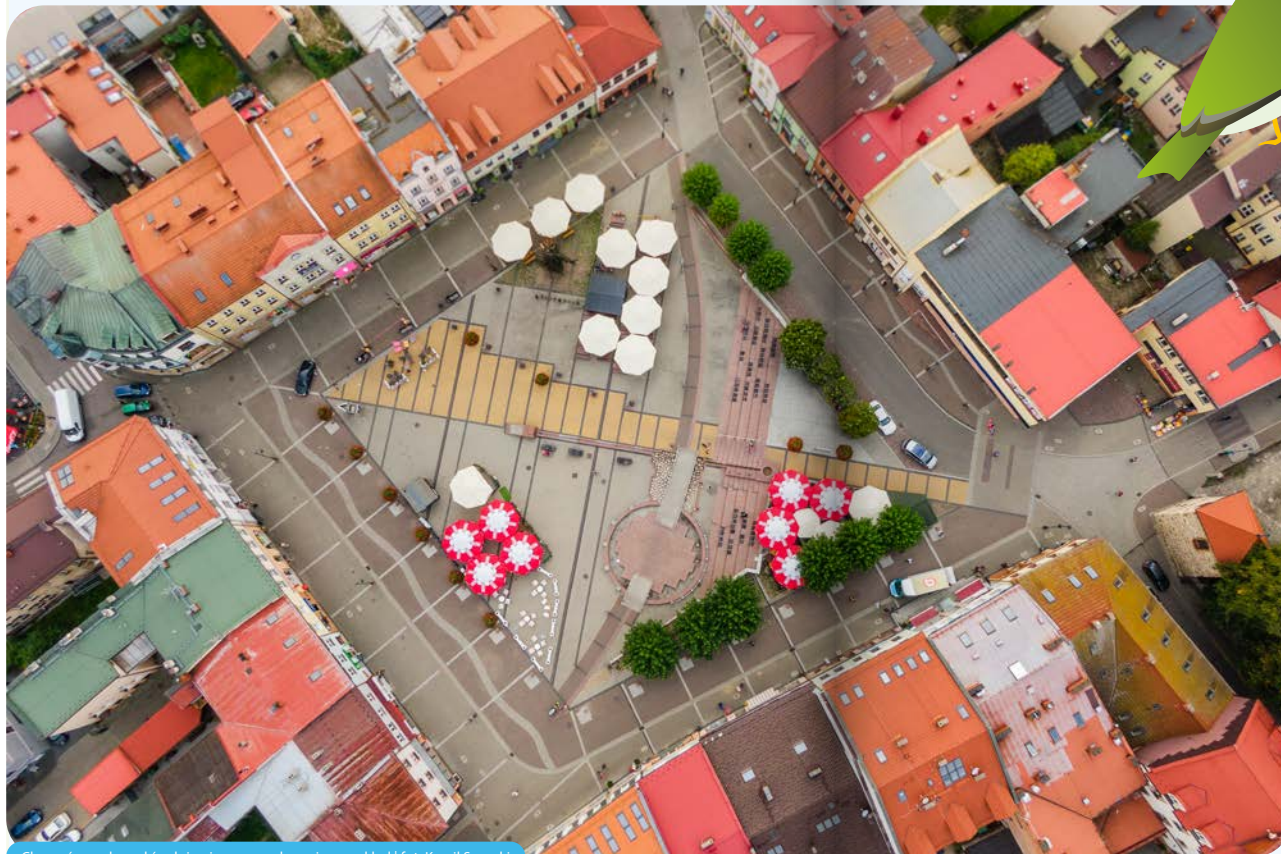

INNE CIEKAWY MIEJSCA W OKOLICY

Chrzanów

Miasto powiatowe, położone nad rzeką Chechło, przy drodze na Śląsk, zachowało średniowieczny układ szachownicowy – z **Rynkiem** i uliczkami prostopadłe się od niego rozchodzącymi. Chrzanów otrzymał prawa miejskie w XIV w. Od XIV do XVII w. właścicielami Chrzanowa byli kolejni przedstawiciele

rodu Ligezów herbu Półkozic. W tym czasie miasto rozwijało się prężnie, nie miało murów. Odbywały się w nim jarmarki, istniała komora celna, tworzył się cech tkacki, przedmiotem lukratywnego handlu stały się także rudy ołowiu. Był to również okres napływu ludności żydowskiej. Chrzanów zaczął podupadać od najazdów szwedzkich. Nowy rozwój

Chrzanów zachował średniowieczny szachownicowy układ | fot. Kamil Sorocki

przemysłu miał miejsce w dwudziestolecu międzywojennym – powstała wtedy pierwsza w Polsce **Fabryka Lokomotyw Fablok**. Wybuch II wojny światowej był tragiczny dla losów miasta i jego mieszkańców, nastąpiła eksterminacja ludności żydowskiej (społeczność ta liczyła wówczas ok. 8 tys. osób, stanowiąc blisko połowę mieszkańców Chrzanowa).

Chrzanowski **Rynek** otacza zespół XIX-wiecznych kamienic wpisany do rejestru zabytków. Spośród

nich wyróżnia się secesyjna dwupiętrowa kamienica pod nr 13. Zwraca uwagę jej fasada z glazurowanej cegły i dekoracje w kształcie liści kasztanowca. Warto pospacerować po **Parku Miejskim**, pośród śpiewów ptaków – kosów, sikorek, zięb i trznadli; mieszka tu nawet dzięcioł zielony – i starych drzew, będących pozostałością po dawnym parku

dworskim. Od strony ulicy Mickiewicza w parku zachował się dawny lamus dworski z XVI w., który jest siedzibą **Muzeum w Chrzanowie im. Ireny i Mieczysława Mazarakich**. Dowiemy się tu o historii miasta i regionu, w tym o jego bogatym dziedzictwie kulturowym. Jedną z najcenniejszych kolekcji jest zbiór judaików – przedmiotów związanych z kulturą religijną chrzanowskich Żydów.

Muzeum w Chrzanowie, Chrzanów,
ul. Mickiewicza 13, tel. +48 32 753 87 11,
<https://muzeum.chrzanow.pl>

Najważniejsze imprezy lokalne

- Chrzanowski bieg uliczny „Pociąg do biegania”, Chrzanów, maj
- Festiwal Etnomania, Wygiełzów, lipiec, www.etnomania.pl
- Herbatka u Zieleniewskich, czyli piknik w stylu retro, park przy Dworze Zieleniewskich, Trzebinia, sierpień
- imprezy plenerowe w Nadwiślańskim Parku Etnograficznym – kulinarne, historyczne i muzyczne; kalendarz na stronie Muzeum: <http://mnpe.pl>, Wygiełzów, cały rok

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Ekomuzeum Garncarstwa im. Jana Głuszka w Regulicach

Garncarstwo należy do najstarszych rzemiosł na tym terenie. Ekomuzeum Garncarstwa wraz z Izłą Tradycji Regionalnych dysponuje sprawnie działającymi ekspozycjami, służącymi do obróbki gliny i wytwarzania glinianych naczyń.

Regulice, ul. Kijowska 2, zwiedzanie po umówieniu się pod tel. +48 888 514 915, Stowarzyszenie Przyjaciół Regulic i Nieporazu, www.sprin.krakow.pl

Winnica Czark w Regulicach

Winnica została założona w 2005 r. jako druga w Polsce. Produkowane są tu wina

Ekomuzeum Garncarstwa | fot. Grzegorz Pater

wytrawne, półwytrawne i półsłodkie ze szczepów Maréchal Foch, Léon Millot oraz Solaris. W winnicy poznacie zasady uprawy winorośli, spróbujecie lokalnego wina oraz zakupicie butelkę do degustacji w domu.

Regulice, ul. Brandyska 1, tel. +48 501 633 248, www.winniczak.pl, zwiedzanie po wcześniejszym umówieniu się.

Kolejowe atrakcje Stowarzyszenia „Stacja Chrzanów”

Wykłady, wystawy czasowe ekspozycji oraz spacerów tematycznych związanych z historią kolei i Fabryki Lokomotyw Fablok.

Chrzanów, ul. Mieszka I 9, zwiedzanie po umówieniu się pod tel. +48 888 514 915, www.fb.com/StacjaChrzanow

W Nadwiślańskim Parku Etnograficznym | fot. Dominika Zaręba

Zajęcia warsztatowe w Nadwiślańskim Parku Etnograficznym w Wygietzowie

Lekcje warsztatowe dla dzieci w różnych grupach wiekowych, np.: „Nie święci garnki lepią”, „Pszczele opowieści”, „Budujemy po krakowsku”, „Jak to z Inem było”, „Na szkle malowane” i wiele innych.

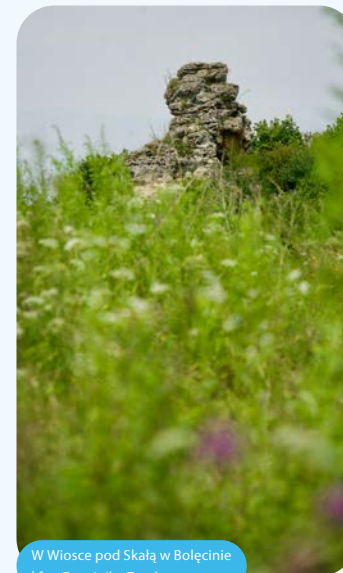
Wygietzów, ul. Podzamcze 1, tel. +48 32 613 40 62, www.mnpe.pl, grupy 15–25 os.

Gry terenowe i questy w Wiosce pod Skalą w Bołecinie

Gry terenowe i questy, gry kostumowe, gry fabularne, zajęcia geologiczne i paleontologiczne, warsztaty tematyczne wykorzystujące skały i minerały jako tworzywo, a także tematyczne spacerów edukacyjne i pikniki. Pobawicie się

w odkrywco w prehistorycznych stworzeń, pospacerujecie po dnie triasowego morza i poskaczecie po wydmie polodowcowej.

Wioska pod Skalą w Bołecinie, Bołecin, ul. Stawowa 4, tel. +48 662 499 319, +48 660 347 203, www.fb.com/wioskapodskala, oferta dla grup szkolnych, przedszkolnych i turystów indywidualnych.

W Wiosce pod Skalą w Bołecinie | fot. Dominika Zaręba

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE OBIEKTY NOCLEGOWE I GASTRONOMICZNE

32 620 11 05, www.karczmazagroda.com

Restauracja Utarte, Chrzanów, Rynek 16, tel. +48 32 623 14 69, www.restauracjautarte.pl

ALWERNIA, REGULICE

Kawiarnia i lodziarnia Lawendowe Pole, Regulice, ul. Chrzanowska 42, tel. +48 796 016 599, www.lawendowepole.com

Barter Bar, Chrzanów, al. Henryka 12, tel. 48 888 189 070, www.barterbar.pl

WYGIEŁZÓW, CHRZANÓW

Karczma Zagroda (Nadwiślański Park Etnograficzny, Małopolska Trasa Smakoszty), Wygiełzów, ul. Podzamcze 1, tel. +48

TRZEBINIA I OKOLICE

Dwór Zieleniewskich (restauracja i pokoje gościnne), Trzebinia, ul. Marszałka Piłsudskiego 47a, tel. 32 612 23 68, www.fb.com/DworZieleniewskich

Konieczniesz musisz spróbować

- **ziemniaków po cabańsku** – serwowanych podczas lokalnych imprez np. w Nadwiślańskim Parku Etnograficznym a także w polecanych restauracjach w Chrzanowie
- **lodów Lawendowe Pole** w Regulicach
- **zapiekankę bołęcińskich** z Zajazdu Rowerowego „Nawsie”
- **wina** z Winnicy Czak

Ziemniaki po cabańsku znajdują się na liście produktów tradycyjnych, a przepis przekazywany jest z pokolenia na pokolenie. Cabanie to pasterze, którzy osiedlili się na ziemi chrzanowskiej w czasach najazdów tatarskich w XIII w. Potrawę z ziemi chrzanowskiej tradycyjnie przygotowywano na polach i pastwiskach, na ogniu, w glinianym garnku, z czasem zastąpionym żeliwnym kociołkiem. Była szczególnie popularna w czasie wykopków. Podawano ją na liściach kapusty. Jest to prażonka z ziemniaków i mięsa z dodatkiem cebuli, marchwi i czasem buraków. Można przygotować także wersję wegetariańską – zastępując mięso grzybami albo fasolą.

Przygotowanie ziemniaków po cabańsku w wersji wege | fot. Dominika Zaręba

L'Antica Stazione (w budynku stacji PKP Trzebinia), Trzebinia, ul. Dworcowa 1, tel. +48 730 310 010, www.anticastazione.pl

Restauracja „Stary Młyn”, Trzebinia, ul. Piłsudskiego 21, tel. +48 606 289 327

Zajazd Rowerowy „Nawsie” (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Bołęcina, ul. Zakopiańska 2, tel. +48 576 960 730, www.zajazdroverowy.pl

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- do Alwerni i Wygiełzowa busem relacji Kraków-Oświęcim
- do Alwerni, Wygiełzowa, Bołęcina i Chrzanowa busem relacji Kraków-Chrzanów
- do Trzebini i Chrzanowa dostaniemy się pociągiem linii Kraków-Oświęcim

LEKTURY NA DROGĘ

- „W ruchu”, Barbara Sadurska, Małopolski Instytut Kultury w Krakowie, rozdziały: „Najpiękniejszą lokomotywą na świecie. Fabryka Lokomotyw Fablok w Chrzanowie” i „Pojechać do Warszawy. Droga żelazna nr 103 – stacja w Regulicach”.
- Przewodnik turystyczny „Chrzanów. Między Małopolską i Śląskiem”, Piotr Grzegorzek, Marek Szymaszkiwicz, Urząd Miejski w Chrzanowie.

- „Historia Żydów w Trzebini”, Andrzej Kostka, Gmina Trzebinia – Urząd Miasta w Trzebini, publikacja dostępna na stronie: www.trzebinia.pl.

OBEJRZYJ

- kanał YT Lokalna Kolej Drezynowa w Regulicach

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

WYGIEŁZÓW

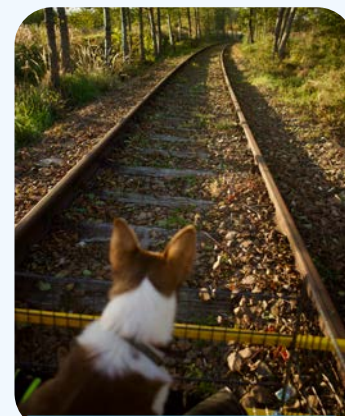
Informacja Turystyczna (tylko w sezonie), ul. Podzamcze 1, tel. +48 32 210 93 13

CHRZANÓW

Punkt Informacji Turystycznej przy Miejskiej Bibliotece Publicznej, Chrzanów, ul. Broniewskiego 10C, tel. +48 32 343 43 60

TRZEBINIA

Informacja Turystyczna, Dom Kultury Sokół, Trzebinia, ul. Kościuski 74, tel. +48 32 611 06 21, www.trzebinia.pl

Pies, który jeździł drezyną | fot. Dominika Zaręba

Z wizytą u artystów i aniołów na Bursztynowym Szlaku

Lanckorona
Kalwaria Zebrzydowska
Stryków
Wadowice
Andrychów
Park Krajobrazowy Beskidu Małego

Współautorka rozdziału: Ewa Klimala

Współpraca: Tomasz Ostrowski

Kiedy jedziecie z Krakowa w kierunku Wadowic, w oddali wynurza się, niczym wulkan, Góra Lanckorońska, brama Beskidów. Krajobraz tego malowniczego zakątka karpackiego tworzy barwna mozaika łagodnych, falistych wzgórz, pól, łąk i lasów, a nieco dalej łagodnych zalesionych szczytów Beskidu Małego. W piosence Marka Grechuty było to miejsce oddalone „od tupotu szybkich spraw”. Sercem regionu jest Kalwaria Zebrzydowska, wpisany na listę UNESCO zespół architektoniczno-krajobrazowy rozciągający się od klasztoru oo. Bernardynów aż po Lanckoronę z jej unikatową drewnianą architekturą. Mówi się, że mieszkają tu anioły. Zobaczycie je w okienkach drewnianych domów i zagród oraz w rysunkach wybitnego scenografa teatralnego i malarza – Kazimierza Wiśniaka. Co roku zlatują na lanckoroński Rynek podczas grudniowego festiwalu Anioł w Miasteczku. Zakątek ten upatrzyli sobie liczni artyści – malarze, fotograficy, aktorzy, muzycy, pisarze i poeci. Odwiedzimy też Stare Miasto w Wadowicach oraz leżący u stóp Beskidu Małego Andrychów, który zachował klimat galicyjskiego miasteczka. Zapraszamy was do bajkowej krainy, gdzie w harmonijny sposób natura spleta się z kulturą.

Proponujemy 2–3 dniowy wyjazd z noclegiem w gospodarstwie agroturystycznym lub rodzinnym pensjonacie. Okolicę poznacie, przemierzając wybrane szlaki mikrowycieczek – spacerowe, nordic walkingowe lub rowerowe. Koniecznie wybierzcie sobie jeden z proponowanych warsztatów artystycznych, rękodzielniczych lub kulinarnych i zapiszcie się na niego przed wyjazdem. Na szlaku odnajdziecie lokalne smaki i poczujecie artystyczną duszę miejsca.

Ekowycieczka rekomendowana dla:

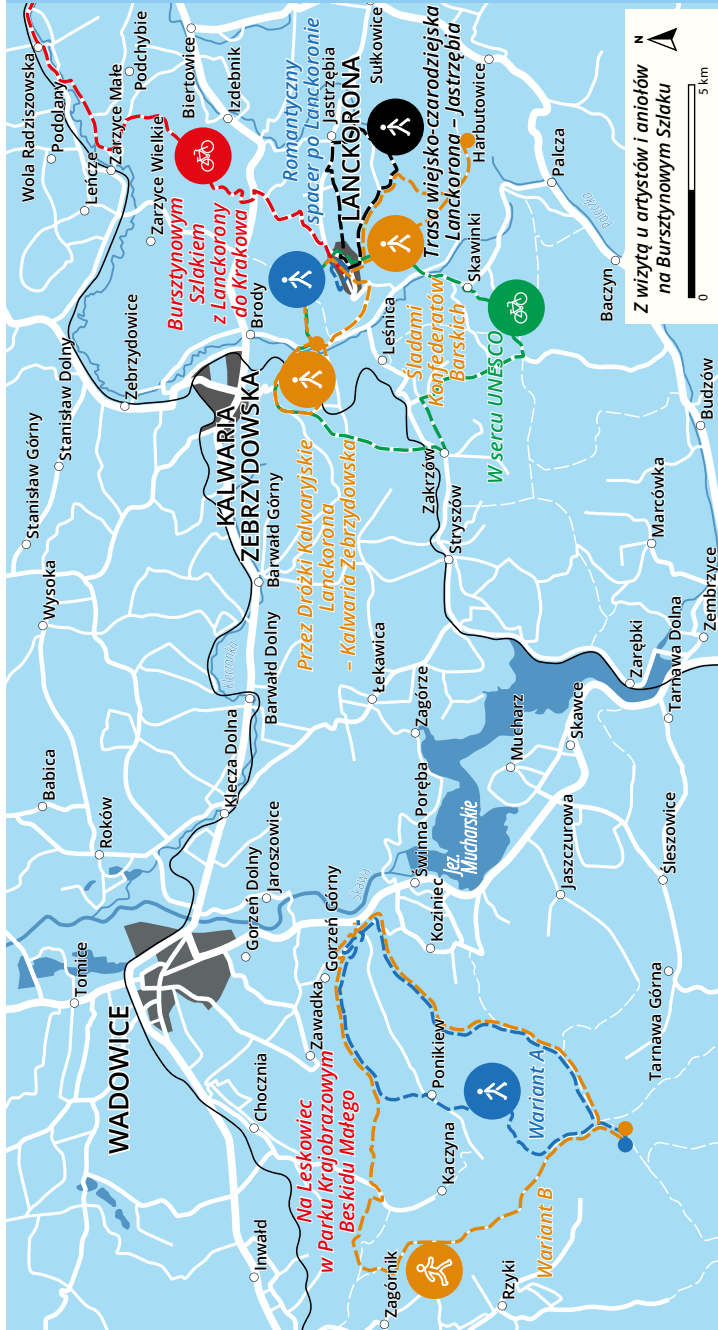
rodzin z dziećmi

seniorów

indywidualnych podróżników poszukujących miejsc o niezwykłym klimacie

oferta całoroczna | wycieczki weekendowe i jednodniowe

MIKROWYPRAWY

1. Romantyczny spacer wokół Góry Lanckorońskiej

1,5 km 45 min. trasa łatwa spacerem

Lanckorońska, Rynek – ul. św. Jana – alejki spacerowe na Górze Zamkowej – ul. Zamkowa – ul. Świętokrzyska – Rynek

Z Rynku lanckorońskiego skręcamy w ulicę św. Jana i mijamy zabytkowy **kościół parafialny pw. Narodzenia św. Jana Chrzyciela** (jego główny ołtarz z obrazem przedstawiającym chrzest Chrystusa jest jednym z najcenniejszych przykładów sztuki wczesnobarokowej w Małopolsce). Alejka Cichych Szeptów zaprowadzi nas na **Górę Lanckorońską** (550 m n.p.m.) z ruinami średnio-wiecznego **zamku**. Z góry zejdziemy

Alejką Zakochanych, by powędrować dalej malowniczą ulicą Zamkową (z zabytkową **willą Zamek** u jej szczytu), a później ulicą Świętokrzyską wrócić na Rynek (zapach chleba z pobliskiej piekarni Siwków przypomina o piosence „Lanckorońska” Marka Grechuty). Na **Rynku** romantyczni przybysze lubią fotografować się pod **pomnikiem Serce Anioła** autorstwa włoskiego rzeźbiarza Enrico Muscetry.

Widok z uliczki św. Jana | fot. Kamil Sorocki

2. Trasa wiejsko-czarodziejska Lanckorona – Jastrzębia

9,2 km

2–3 h

trasa łatwa

pieszo

nordic walking

Lanckorona, Rynek – ul. Krakowska – ul. Ławki – ul. Dębowa – Zagroda Ławeczki (zagroda edukacyjna) – Jastrzębia, gospodarstwo edukacyjno-zielarskie „U Maciejowej” – drogą przez las do ul. Leśnej – ul. Kopań – Lanckorona, Rynek

Wokół nas będą się rozciągać sielankowe krajobrazy z mozaiką pól, łąk i lasów. Po drodze zobaczymy tradycyjne zagrody i stodoły oraz odwiedzimy wioskę tematyczną Jastrzębia, znaną z wciąż żywych tradycji rzemieślniczych, kulinarnych i zielarskich. Warto wcześniej umówić się na warsztaty w jednej z zagród edukacyjnych.

Wizyta w gospodarstwie „U Maciejowej” w Jastrzębi | fot. Kamil Sorocki

3. Śladami Konfederatów Barskich

9 km

3 h

trasa łatwa

pieszo

nordic walking

Lanckorona, Rynek – ul. Piłsudskiego – ul. Palecka – Dział Palecki (krzyż Konfederatów Barskich) – las Groby – ul. Kopań – Lanckorona, Rynek

Lanckorona i okolice zapisały się w historii konfederacji barskiej piękną kartą. Jeden z jej najwybitniejszych dowódców Kazimierz Pułaski 1 listopada 1769 r. stoczył tu zwycięską bitwę z wojskami rosyjskimi.

Na naszą wycieczkę wyruszymy z lanckorońskiego **Rynku** i powędrujemy

malowniczymi uliczkami Piłsudskiego oraz Palecką (przy której zobaczymy **kapliczkę słupową ze św. Józefem**, a dalej **kaplicę św. Anny** – miejsce pochówku dowódców konfederacji barskiej). Celem wędrowki jest **las Groby**, w którym pochowano ok. 300 konfederatów

Izba Muzealna w Lanckoronie | fot. Kamil Sorocki

barskich, poległych w bitwie z wojskami rosyjskimi w 1771 r. (obecnie znajduje się tam kapliczka).

Do Lanckorony wrócimy ścieżką przez pola i las do granic Jastrzębi, a następnie pójdziemy przez przysiółek Kopań, kierując się na widoczną z oddali wieżę kościoła

pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Lanckoronie. Na koniec możemy zwiedzić **Izbę Pamięci Konfederatów mieszczańską w Izbie Muzealnej** przy Rynku oraz ruiny **zamku** na szczycie Góry Lanckorońskiej, naturalną twierdzę konfederatów. Trasę można także pokonać rowerem.

4. Przez Dróżki Kalwaryjskie Lanckorona – Kalwaria Zebrzydowska

10 km

3–4 h

trasa łatwa

pieszo

nordic walking

Lanckorona, Rynek – ul. Świętokrzyska – ul. Legionistów – Koło Grobku – Most Anielski – dróżki kalwaryjskie – Kalwaria Zebrzydowska, klasztor oo. Bernardynów – dróżki kalwaryjskie – Most na Cedronie – Lanckorona, Rynek

Wędrowka prowadzi pośród wzgórz i parków zespołu architektoniczno-krajobrazowego Kalwarii Zebrzydowskiej i Lanckorony. Z **Rynku lanckorońskiego**

wyruszymy uliczkami otaczającymi Górę Zamkową – Świętokrzyską i Legionistów (w pobliżu znajduje się najstarszy pensjonat w Polsce, słynna **Willa**

Tadeusz). Jest to także trasa Beskidzkiej Drogi św. Jakuba. W zakątku zwanym Koło Grobku, zobaczymy pierwsze kaplice i kościółki wpisane na listę zabytków UNESCO, na czele z **kościółem Grobu Matki Bożej**. Rzekę Cedron przekroczymy **Mostem Anielskim**, by malowniczymi

Dróżkami Pana Jezusa i Matki Bożej, będącymi częścią zespołu UNESCO, wspiąć się na wzgórze Żar z sanktuarium pasyjno-maryjnym i **klasztorem oo. Bernardynów**. Do Lanckorony wrócimy dróżkami prowadzącymi drugą stroną góry Żar, przekraczając **Most na Cedronie**.

5. W sercu UNESCO

Lanckorona, ul. Legionistów – Brody – Kalwaria Zebrzydowska (dróżki kalwaryjskie) – Bugaj – Zakrzów – Stronie – Skawinki – Lanckorona

To trasa rowerowa z licznymi, dość stromymi podjazdami. Wysiłek wynagradzają przepiękne widoki na Beskid Mały.

Zaczynamy na **Rynku** w Lanckoronie, jedziemy ulicą Świętokrzyską, przed

amentarzem skręcamy w ulicę Legionistów i kierujemy się ostro w dół do Brodów. Tu zaczynają się pierwsze kaplice **drózek kalwaryjskich – Wniebowstąpienie**, a dalej **Ogrojec** i **Pojmanie**. Odpocznijmy chwilę i wejdźmy do **kościółka Grobu Matki Bożej** – to jedna z największych kaplic na dróżkach. Następnie przez **Most Anielski**, ścieżkami prowadzącymi pośród kaplic, podjeżdżamy pod **klasztor oo. Bernardynów**. Dalej udajemy się w kierunku Bugaja. Po kilku podjazdach i zjazdach przez wieś i przepiękny las możemy odpocząć przy **kapliczce św. Antoniego**, skąd już niedaleko do **Dworu Senator** w Zakrzowie (w zabytkowym obiekcie mieści się hotel i restauracja).

Stąd kierujemy się do Stronia, gdzie na skrzyżowaniu skręcamy w prawo

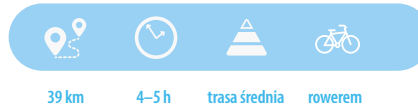

Kapliczka Dzwonek w Skawinkach | fot. Dominika Zaręba

i główną drogą jedziemy w do Zachełmnej. To dość długi podjazd, z pięknym widokiem na Lanckoronę, Skawinki i Kalwarię Zebrzydowską. Dalej czeka nas zjazd do Skawinek, po drodze mijamy malowniczą **kapliczkę Dzwonek** oraz

drewniany kościół pw. św. Joachima. Dojeżdżamy do głównej drogi, skręcamy w lewo, a na rozwidleniu w prawo i rozpoczynamy ostatni już podjazd do Lanckorony – ulicami Tondyry, a następnie Palecką.

6. Bursztynowym Szlakiem Greenways z Lanckorony do Krakowa

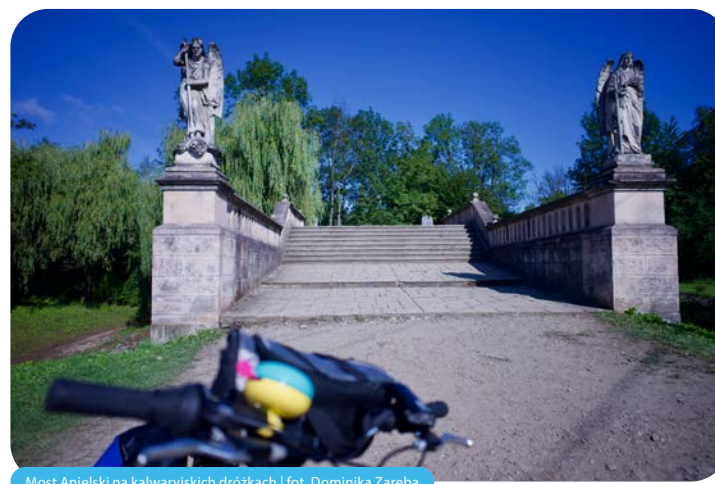

Lanckorona, Rynek – ul. Świętokrzyska – ul. Krakowska – Chatałówka – Zarzycze Małe – Wola Radziszowska – Radziszów – Skawina – Tynec – Trasa Tyniecka – Kraków

Proponujemy wybrać się koleją z rowerami z Krakowa do stacji Kalwaria Zebrzydowska – Lanckorona. Stąd pojedziemy najpierw na **lanckoroński Rynek** (ok. 4 km ostrego podjazdu serpentynami), po drodze podziwiając

kaplice na **kalwaryjskich dróżkach** i **Most Anielski**.

Z Lanckorony do Krakowa wrócimy trasą Bursztynowego Szlaku Greenways – wiedzie ona malowniczymi drogami o stosunkowo niedużym natężeniu

Most Anielski na kalwaryjskich dróżkach | fot. Dominika Zaręba

ruchu, a także częściowo leśnymi i polnymi ścieżkami. Z Rynku w Lanckoronie zjeżdżamy ulicą Świętokrzyską, a następnie serpentynami ulicy Krakowskiej. Kiedy dojedziemy do głównej drogi Kraków – Bielsko-Biała (nr 52), skręcamy w lewo, potem musimy przeprowadzić rower przez przejście dla pieszych i koło kapliczki z krzyżem wjechać na asfaltową drożkę (ul. Krakówka) wiodącą przez las w kierunku **Zarzyc Małych** (nieдалеко od szlaku, w Zarzycach Wielkich warto zaglądnąć do **Galerii Ulepianka**).

Pojedziemy najpierw drogą przez las, a dalej utwardzonymi drogami polnymi i leśnymi. Z Zarzyc Małych podążamy już drogami o niskim i średnim natężeniu ruchu. W **Woli Radziszowskiej** czeka na nas architektoniczna perełka – drewniany **kościół pw. Wniebowzięcia NMP** z końca XV w. Mijamy Radziszów i przemysłową część Skawiny. Stąd już blisko do Wiślanej Trasy Rowerowej, która poprowadzi nas obok **klasztoru oo. Benedyktynów w Tyńcu** prosto do serca Krakowa.

Uwaga! Oznakowanie Bursztynowego Szlaku Greenways jest odnawiane.

7. Na Leskowiec w Parku Krajobrazowym Beskidu Małego

22 km
 4 h biegiem / 6 h pieszo
 trasa średnia
 biegiem
 pieszo

Czartak (przysiółek Mucharza) – Iłowiec (471 m n.p.m.) – Łysa Góra (548 m n.p.m.) – Przełęcz pod Gancarzem – Schronisko PTTK Leskowiec – Czartak

Proponujemy pętlę biegową z Czartaka przez Leskowiec – najwyższy szczyt Beskidu Małego. Trasa nadaje się na treningi do biegów górskich ultra, ale może również stanowić wariant rekreacyjny, także w wersji pieszej, np. w połączeniu z noclegiem w schronisku.

Z parkingu obok skrzyżowania drogi 28 Wadowice – Sucha Beskidzka

z szosą na Ponikiew biegniemy kilkaset metrów asfaltem w kierunku wsi Ponikiew (zgodnie z oznakowaniem żółtego szlaku), a następnie, zaraz za mostem, skręcamy w prawo, by widoczną gruntową drogą zacząć podbieg. Docieramy do asfaltu i tam musimy być czujni, aby dostrzec odbicie szlaku w lewo – w jedną z gruntowych dróg prowadzących przez

Kapliczka na szlaku | fot. Tomasz Ostrowski

zagajnik i łąki aż do lasu porastającego grzbiec. Dalej, cały czas żółtym szlakiem, podbiegamy na **Iłowiec** (471 m n.p.m.) i grzbieciem raz wznoszącym się, raz opadającym kierujemy się aż na **Łysą Górę** (548 m n.p.m.). Niedaleko za tym szczytem od prawej strony dochodzi szlak niebieski z Zawadki, którym podążamy dalej do wsi **Ponikiew**. Tu zaczyna się długi podbieg – najpierw Doliną Ponikiewki, a następnie coraz bardziej stromo wznoszącą się drogą leśną. Na **Przełęczy pod Gancarzem** dołącza od zachodu szlak zielony. Dalej jest równie stromo, aż do rozległej łąki, z której rozciąga się ładna panorama Palenicy. Skąd zostało już tylko 100 m w dół do

Schronisko PTTK Leskowiec | fot. Kamil Bańkowski

Schroniska PTTK Leskowiec, położonego (wbrew nazwie) pod szczytem **Groń Jana Pawła II** (890 m n.p.m.), inaczej zwanym Jaworzyną. Zainteresowani dotarciem na szczyt **Leskowca** (922 m n.p.m.) mogą zrobić sobie małą przebieżkę tam i z powrotem: szerokim płajem przez **przełęcz Władysława Miodowicza**, a następnie lekko wspinającą się drogą leśną. Spod schroniska trasa żółtym i zielonym szlakiem prowadzi w dół szeroką drogą, by później wspiąć się znów pod **Magurkę Ponikiewską** (trójwierchołkowy szczyt – 820, 818, 791 m n.p.m.). Niedaleko za nią odbijamy w lewo żółtym szlakiem. Trasa prowadzi cały czas lasem (po drodze szczyt góry Żar, trawers Kaprała i Brzegorowiec, zwany także Skalnicą). Ostatni fragment prowadzi cały czas w dół, dość niewygodną kamienistą drogą, a potem asfaltem wśród domów.

Najkrótszy szlak pieszy na Leskowiec wiedzie z przysiółka Rzyki-Jagódki (szlak czarny, 3,2 km, 1,5 h). Z Andrychowa na Leskowiec dojdziemy szlakiem zielonym (14 km, 5 h).

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Zabytkowy Rynek w Lanckoronie

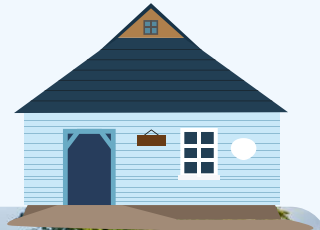
Kiedy król Kazimierz Wielki zakładał Lanckoronę w 1366 r., nadał jej przywileje równe Krakowowi – w każdy czwartek odbywały się tu wolne targi, mieszkańcy mogli sprzedawać i kupować sukna i inne towary.

O dawnych tradycjach handlowych miasteczka świadczy m.in. charakterystyczna architektura lanckorońskich drewnianych domów, pamiętająca jeszcze czasy średniowiecza. Wydatne okapy dachów tworzą podcienia służące niegdyś do wystawiania towarów. Szerokie wrota do sieni – tzw. mieczowane bramy, z zastrzałami i mieczami – służyły jako bramy wjazdowe dla wozów. Kamienne piwnice mają wejścia od zewnątrz

budynku, na podcieniu, dzięki czemu przechowywane w nich towary można było łatwo i szybko wyjmować i wystawić na sprzedaż.

Zajrzyjcie do **Muzeum – Izby Muzealnej im. prof. Antoniego Krajowskiego**, mieszczącej się w zabytkowym, drewnianym, pobielanym domu, który ocalał z tragicznego pożaru w 1868 r. Zobaczycie tu m.in. makietę Rynku sprzed pożaru.

Izba Muzealna, Rynek 23, Lanckorona,
tel. + 48 33 876 35 67, godz. otwarcia na
stronie: www.gok.lanckorona.net

Rynek w Lanckoronie latem | fot. Kamil Bańkowski

Ruiny zamku lanckorońskiego | fot. Kamil Sorocki

Ruiny zamku na Górze Lanckorońskiej (550 m n.p.m.)

Początki zamku lanckorońskiego sięgają XIV w., obiekt był następnie rozbudowywany przez kolejnych właścicieli okolicznych ziem. Pierwotnie miał jedną murowaną wieżę, później doczekał się trzech. Otoczony fosą, wyposażony w most zwodzony, posiadał dziedzińiec, kaplicę zamkową i pomieszczenia gospodarskie. Podobno istnieją tajemne podziemne przejścia łączące zamek z Rynkiem lanckorońskim. Jak głoszą stare podania, wejście pod podziemi znajdowało się w studni w kuchni zamkowej.

Zamek był jednym z punktów oporu konfederatów barskich – dodatkowe fortyfikacje ziemne zostały wykonane pod kierunkiem inżynierów francuskich (1770–1771). Kiedy zajęli go Austriacy, stał się koszarami i więzieniem. Na przełomie XVIII i XIX w. popadł w ruinę.

Ruiny zamku na Górze Lanckorońskiej otacza las pełen przyrodniczych ciekawostek – to dom saren, lisów, dzików, tchórzy, borsuków, wiewiórek i jeży. Mieszkają tu traszka karpacka i salamandra. Z cennych gatunków ptaków zobaczyć

lub usłyszeć można sowę uszatą, puszczyk, myszołowa albo dzięcioła zielonego, czarnego i pstrego. Przez Górę Lanckorońską prowadzą alejki spacerowe o tajemniczych nazwach, wśród nich Alejka Cichych Szeptów czy Alejka Zakochanych.

*Obiekt na wolnym powietrzu,
ogólnodostępny.*

Miejsca związane z twórczością Kazimierza Wiśniaka w Lanckoronie

Kazimierz Wiśniak, wybitny artysta malarz, rysownik, scenograf teatralny, współzałożyciel krakowskiej Piwnicy pod

**Kazimierz Wiśniak – król lanckorońskich
krasnoludków | fot. Dominika Zaręba**

Baranami, od lat związany jest z Lanckoroną. Jego praca artystyczna odcisnęła trwałe ślady na regionie. Rysunki artysty uatrakcyjniają imprezy i jarmarki, dokumentują działania lokalnych liderów i pasjonatów, przedstawiają lanckorońskie legendy i historie, ożywiają zabytki i zapomniane zakątki. Kazimierz Wiśniak ilustruje również lokalną gazetę „Kurier Lanckoroński”, wydawaną przez Towarzystwo Przyjaciół Lanckorony.

Galeria Lanckorońska Kazimierza Wiśniaka, Lanckorona, Rynek 69
Izba Zbiorów przy Bibliotece Publicznej, Lanckorona, ul. 3 Maja 11, godz. otwarcia na stronie: www.gbplanckorona.naszabiblioteka.com

Przedwojenne wille

Lanckorońskie wille, zbudowane głównie w stylu zakopiańskim, wznoszono w latach 20. i 30. ubiegłego stulecia z myślą o przyjmowaniu letników.

Najstarszym pensjonatem (prawdopodobnie w całej Polsce) jest **Willa Tadeusz**, położona na zboczu Góry Lanckorońskiej, zatopiona w zieleni lasu.

Klasztor oo. Bernardynów | fot. Kamil Sorocki

Powstała w 1924 r., a jej budowniczym był legionista Tadeusz Lorenz senior. Pensjonat funkcjonuje nieprzerwanie już niemal sto lat, bywały tu znane osobistości ze świata sztuki i nauki. Drugim najstarszym pensjonatem jest **Willa Zamek** położona w otoczeniu niezwykłego ogrodu z cennymi okazami roślin. O widoku z balkonu willi w Lanckoronie śpiewał Marek Grechuta w piosence „Lanckorona”.

Willa Tadeusz, Lanckorona, ul. Legionistów 1, **Willa Zamek**, Lanckorona, ul. Zamkowa 24,

Klasztor oo. Bernardynów i dróżki kalwaryjskie w Kalwarii Zebrzydowskiej

Klasztor oo. Bernardynów i kalwarię ufundował Mikołaj Zebrzydowski, wojewoda krakowski. Wszystko rozpoczęło się w 1601 r., kiedy Zebrzydowski – wzorując się na kaplicy z góry Kalwaria w Jerozolimie – wznosił kościół Ukrzyżowania Pana Jezusa. W kolejnym roku przekazał świątynię wraz z połową góry Żar ojcom bernardynom.

Kościół pw. św. Joachima w Skawinkach | fot. Kamil Sorocki

Drewniany kościół w Skawinkach i kapliczka Dzwonek

XVIII-wieczny **kościół parafialny pw. św. Joachima** (przeniesiony z Przytkowic) jest pięknym przykładem barokowego sakralnego budownictwa drewnianego. Został wzniesiony w konstrukcji zrębowej, na rzucie krzyża greckiego. **Kapliczka Dzwonek**, pochodząca z XIX w., kryta gontem, ma charakterystyczny cebulasty hełm. Dzwonek w kapliczce wzywał niegdyś mieszkańców do modlitwy na Anioł Pański, zwoływał na spotkania i ostrzegał w chwilach niebezpieczeństwa.

Parafia św. Joachima, Skawinki 214, tel. +48 33 876 35 96

Sanktuarium pasyjno-maryjne z zespołem 42 kościołów i kaplic tworzy niezwykle park przestrzenno-krajobrazowy, zwany polską Jerozolimą. Ten niezwykle zakątek został wpisany na listę obiektów światowego dziedzictwa UNESCO. Sercem sanktuarium jest bazylika Matki Bożej Anielskiej, która otaczać ma opieką – niczym pod skrzydłami Aniołów – wszystkich mieszkańców i pielgrzymów. Kaplice i kościoły słynnych kalwaryjskich Drózek Pana Jezusa i Drózek Matki Bożej wzorowano na obiektach z Ziemi Świętej.

Sanktuarium Pasyjno-Maryjne, Kalwaria Zebrzydowska, ul. Bernardyńska 46, tel. +48 33 876 55 39, <http://kalwaria.eu>

Park Krajobrazowy Beskidu Małego i poezja Emila Zegadłowicza

Salamandra z Beskidu Małego | fot. Tomasz Ostrowski

Położony na terenie dwóch województw – małopolskiego i śląskiego, ciągnie się od Andrychowa po Dolinę Skawy. Najbardziej popularnym celem wycieczek pieszych i biegowych jest Leskowiec (922 m n.p.m.) w paśmie Łamanej Skały, z położonym na zboczu sąsiedniego Gronia Jana Pawła II zielonym schroniskiem PTTK, działającym od 1932 r.

W parku dominują lasy iglaste lub mieszane – świerkowo-bukowo-jodłowe. Gospodarcza i przemysłowa działalność człowieka przetrzebiła naturalne buczyny karpackie. Osobliwościami flory parku są gatunki z Polskiej Czerwonej

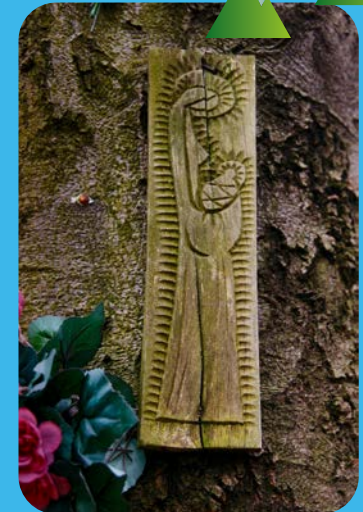
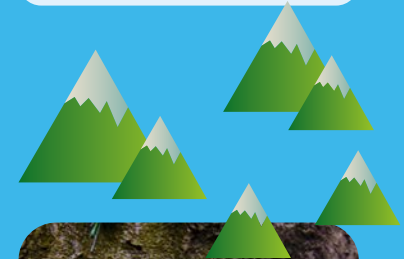
Księgi Roślin, takie jak np. rosiczka okrągłolistna, goryczka wąskolistna, świetlik wiosenny i różne gatunki storczyków. Tutejsze lasy są ostoją wilków, rysi, żbików, czasem także zawędrują tu niedźwiedzie. Zanotowano ponad 110 gatunków ptaków, a także charakterystyczne dla regionu płazy, na czele z salamandrą plamistą, ropuchą zieloną, traszką karpacką czy kumakiem górskim.

Z Beskidu Małego pochodził **Emil Zegadłowicz** (1888–1941) – piewca natury i kultury beskidzkiej. Wybitny poeta, prozaik i znawca sztuki był promotorem nurtu regionalizmu w literaturze,

korzystającego w języku z gwar beskidzkich oraz nawiązań do wierzeń ludowych i folkloru. Założona przez niego grupa Czartak wydawała pismo artystyczno-literackie o tej samej nazwie, w którym twórcy odwoływali się do kultury ludowej i bliskości z naturą. W „Czartaku” publikowali m.in. Bolesław Leśmian, Janina Brzostowska, Stanisław Ignacy Witkiewicz. Jak pisze Maria Ziemianin w zbiorze „Emil Zegadłowicz. Myśli”: *Czartakowcy kładli duży nacisk na konieczność harmonijnego życia człowieka z przyrodą, na jej piękno i ochronę. Można by zatem nazwać ich pierwszymi polskimi ekologami.*

W **Gorzeniu Górnym** znajduje się dwór, w którym mieszkał Zegadłowicz (nie jest udostępniony do zwiedzania), w 2018 r. część pochodzących z niego eksponatów znalazła się w zbiorach Muzeum Miejskiego w Suchej Beskidzkiej. Zegadłowicz odkrył talent lokalnego artysty **Jędrzeja Wowro**, pseudonim Wawro (1864–1937) – rzeźbiarza ludowego, świątkarza i snycerza. Jego twórczość można zaliczyć do nurtu naiwnej i ująć w kanonie takich twórców jak Nikifor czy Heródek.

Więcej informacji o Parku Krajobrazowym Beskidu Małego na stronie: www.zpkwm.pl
O artystach warto przeczytać na stronie www.wadowice.pl

Klimaty Beskidu Małego w duchu kultury i natury | fot. Dominika Zaręba

Palac Bobrowskich w Andrychowie | fot. Kamil Sorocki

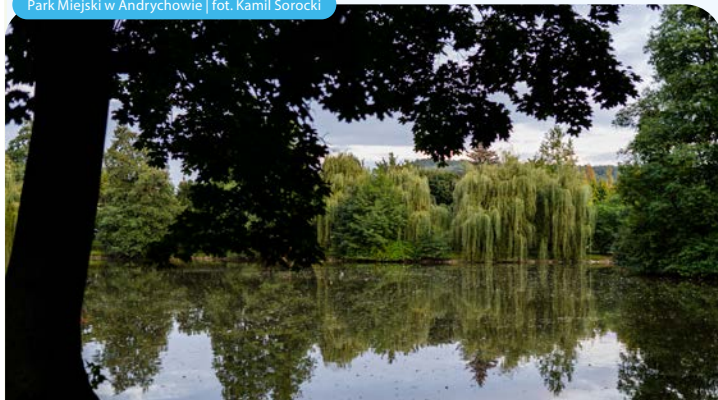
Andrychów

Położony u stóp Beskidu Małego, powstał na przełomie XIII i XIV w. Prawdopodobnie osadę założyli uchodźcy z Moraw (nazywała się wówczas Indrzychowem). Prawa miejskie Andrychów otrzymał w 1704 r., za panowania Augusta II.

Rozkwitało tu tkactwo i rzemiosło, a miasto miało królewskie przywileje organizowania jarmarków. Jak czytamy na stronie miasta: *Koniec XVIII w. przyniósł znaczny rozwój tkactwa – miejscowy cech liczy 700 warsztatów tkackich. Wyroby andrychowskich chłopów były znane w kraju i za granicą. Chłopskie kolegi-*

cje były właścicielami składów w Stambule, Smyrnie, Aleksandrii, Wenecji, Marsylii, Barcelonie, Lubecie, Hamburgu, Moskwie.

Park Miejski w Andrychowie | fot. Kamil Sorocki

Andrychów przeszedł prawdziwą rewolucję przemysłową w XIX w. Powstawały wówczas przędzalnie, tkalnie i farbiarnie. Wzrosła także liczba ludności żydowskiej, która specjalizowała się w produkcji i handlu tkaninami.

Starówka andrychowska zachowała charakter galicyjskiego miasteczka górskiego. Jej sercem jest **Park Miejski** ze stawem i wysepką – pozostałość po dawnym parku przypałacowym. Przylega doń klasycystyczny, monumentalny **pałac Bobrowskich** w kształcie podkowy. Opodal Rynku zwraca uwagę rzeźba prezentująca przyjaźń Andrychowa z morawskim miasteczkiem Břeclav. **Rzeźba Morawskie Niewiasty** – autorstwa Františka Vargi jest darem od partnerskiego miasta Břeclav z Republiki Czeskiej. Stała się współczesnym symbolem Andrychowa.

Rzeźba „Morawskie Niewiasty” | fot. Kamil Sorocki

Towarzystwo Miłośników

Andrychowa, Izba Regionalna Ziemi Andrychowskiej, Andrychów, ul. Krakowska 69, zwiedzanie możliwe po kontakcie z kustoszem, tel. +48 604 210 949, www.tmandrychow.pl. Na stronie można także przeczytać wiele ciekawych informacji o andrychowskich Żydach i pamiątkach po nich.

INNE CIEKAWÉ MIEJSCA W OKOLICY

Dwór w Stryszowie

Zabytek dawnej kultury szlacheckiej został wzniesiony pod koniec XVI w. jako budynek obronny. Jego fundatorem był najprawdopodobniej Adam Suski, syn Caspera de Castiglione, twórcy zamku w Suchej Beskidzkiej. Piętro dworu, które z trzech stron obwiedziono drewnianym gankiem, powstało podczas przebudowy w połowie XVIII w., obiekt stał się wówczas siedzibą rezydencyjną. W salonie i dawnej kaplicy zachowała się polichromia barokowa. Dziś zobaczymy tu wnętrza dworu polskiego z XIX w., a także niezwykle wystawy czasowe. Dwór jest oddziałem Zamku Królewskiego na Wawelu.

Stryszów 508, tel. +48 33 879 74 89, <http://dwor-stryszow.pl>

Wadowice

Miasto znane jako miejsce urodzenia Karola Wojtyły, późniejszego papieża Jana Pawła II. Od średniowiecza do przełomu XVIII i XIX w. miało zabudowę drewnianą

i było małym ośrodkiem, położonym z dala od szlaków handlowych. Wszystko zmieniło po wybudowaniu traktu z Wiednia do Lwowa (zwanego gościńcem cesarskim lub traktem wiedeńskim). Wówczas Wadowice stały się siedzibą cyrkułu wadowickiego – jednostki administracyjnej Cesarstwa Austrii, a pod koniec XIX w. ruszyła tu także kolej Galicji i Austro-Węgier. Nastąpił rozwój gospodarczy i kulturalny miasteczka. Nowa zabudowa, wraz z **Rynkiem** – sercem handlowym (obecnie **pl. Jana Pawła II**), koncentrowała się wzdłuż nowej głównej drogi. Z tego okresu pochodzi m.in. charakterystyczny **ratusz** oraz obecny wygląd kościoła parafialnego – **bazyliki Ofiarowania NMP** z neobarokową fasadą.

Muzeum Miejskie, ul. Kościelna 4, Wadowice, tel. +48 33 873 81 00, <https://wck.wadowice.pl>

Muzeum Dom Rodzinny Jana Pawła II, ul. Kościelna 7, Wadowice, tel. +48 33 823 35 65, <https://domjp2.pl>

Jezioro Mucharskie w jesiennej aurze | fot. Dominika Zareba

Jezioro Mucharskie

Znane też jako zbiornik Świnna Poręba, powstało wskutek budowy zapory na rzece Skawa. Była to najdłużej prowadzona inwestycja hydrotechniczna w Polsce. Akwen powoli ożywia jako miejsce rekreacji i sportów wodnych.

Można wybrać się na rejs statkiem albo wypożyczyć kajak lub rower wodny.

Więcej informacji na stronach:
www.mucharskie24.pl,
www.przystan-ieniowka.pl

Najważniejsze imprezy lokalne

- **Rajd Szlakami Konfederatów Barskich**, Lanckorona, maj
- **Bajkolandia** – Centrum Kultury i Wypoczynku w Andrychowie, Andrychów, czerwiec
- **Wadowickie Koncerty Organowe**, Wadowice, lipiec
- **Młyn Jazz Festiwal**, Młyn Jacka, Jarosowice (k. Wadowic), lipiec
- **Festiwal Terra Artis, Międzynarodowe Warsztaty Gitarowe**, Lanckorona, lipiec
- **Festiwal Romantyczna Lanckorona**, Lanckorona, sierpień
- **Święto Jarzębiny**, Krzywaczka – Karczma pod Kogutkiem, wrzesień,
- **Dyniowisko**, Lanckorona, październik
- **Zimowy Festiwal Anioł w Miasteczku**, Lanckorona, weekend po 6.12, www.aniolwmiasteczku.pl

Rynek w Lanckoronie zimą | fot. Dominika Zareba

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Warsztaty ceramiki w Lanckoronie

Najstarszą pracownią jest **Ceramika z Lanckorony Piotra i Asi Piaskowskich**, którzy tworzą dzieła użytkowe i dekoracyjne, małe formy rzeźbiarskie (słynne koty i ptaki) i inne cuda. W **Galerii Ceramiki Ewy i Jacka Budzowskich** znajdziemy ptaki ze złotymi dziobami i ceramiczne rzeźby. **Farfurka** – autorska pracownia i galeria ceramiki artystycznej powstała w drewnianej lanckorońskiej chacie. Niedaleko, w Stanisławiu Górnym, warto odwiedzić **Galerię Bruklin 5** Justyny Mielcarek, pełną niezwykłych aniołów i innych dzieł sztuki.

Ceramika z Lanckorony, ul. Świętokrzyska 13, www.ceramikazlanckorony.pl; Galeria Budzowskich, ul. Świętokrzyska 19, www.budzowski.pl, Farfurka, ul. św. Jana 4, www.farfurka.pl, Galeria Bruklin 5, Stanisław Góry 5

Zaułek Animacji Krzysztofa Falkowskiego w Lanckoronie

Galeria teatralnych lalek ze sceną teatru lalek organizuje spektakle dla dzieci i dorosłych, warsztaty teatralno-edukacyjne, rezydencje artystyczne i kulturalno-historyczne spacerunki po Lanckoronie.

ul. Józefa Piłsudskiego 16, Lanckorona, tel. +48 605 25 33 24, www.zaulekanimacji.pl

Krasnoludek Dolibuk | fot. Dominika Zareba

Oferta eko-artystyczna Cafe „Pensjonat” w Lanckoronie

Eko-artystyczna kawiarnia i galeria mieści się w zabytkowym budynku dawnego magistratu. Można w niej zobaczyć rysunki Kazimierza Wiśniaka. Odbywają się tu warsztaty artystyczne i kulinarne, czytanie bajki o krasnoludku Dolibuku, spotkania literackie, koncerty i wydarzenia kulinarne.

Rynek 69, Lanckorona, tel. +33 876 34 01, www.cafepensjonat.pl

W Zagrodzie Ławeczki | fot. Kamil Sorocki

Zagroda ławeczki w Lanckoronie

Zagroda edukacyjna stworzona w drewniano-murowanym domu ze stodołą, z wielkim ogrodem, otoczona rozległymi łąkami i lasem. Dom remontowany jest w zgodzie z ideą upcyklingu – rzeczy stare dostają tu nowe życie, można też obejrzeć dawne sprzęty i urządzenia tradycyjnego gospodarstwa. Zagroda organizuje warsztaty edukacyjne, spacerowe, spotkania muzyczne i literackie, plenery malarskie i inne nietypowe wydarzenia.

Lanckorona, ul. Dębowa 18, tel. +48 605 100 755, www.lanckorona.edu.pl

Gospodarstwo edukacyjno-zielarskie „U Maciejowej” w Jastrzębi

Gospodarze zajmują się propagowaniem roślin w kuchni. Prowadzą zajęcia dotyczące zdrowego żywienia, tradycyjnej kuchni lokalnej, warsztaty starych zawodów, rękodzielnicze, kosmetyczne i zielarskie.

Jastrzębia 171, tel. +48 668 002 070

Dwór w Lanckoronie

Artystyczna przestrzeń z dobrą energią – inspirująca, otwarta, gościnna – stworzona w starym dworze przez Piotra i Dagmarę Ciastków. Organizuje wystawy sztuki, koncerty i spotkania kulturalne. W ofercie także noclegi.

Lanckorona, ul. Kazimierza Wielkiego 7, tel. +48 784 410 014, www.fb.com/dworlanckorona

Weranda Anieli w Kalwarii Zebrzydowskiej

Pracownia artystyczna Katarzyny Baran, która prowadzi doskonalenie technik rysunkowych i malarskich, zajęcia z grafiki, podstaw rzeźby i malarstwa, a dla najmłodszych zabawy plastyczne.

Kalwaria Zebrzydowska, ul. Długa 24, tel. +48 604 144 259

Galeria Ulepianka w Zarzyczach Wielkich

Galeria prowadzona przez małżeństwo artystów prezentuje twórczość malarza Grzegorza L. Piotrowskiego oraz ceramikę Joanny Piotrowskiej. Stworzono ją, by ukazać historię wsi, przypomnieć zapomniane wyroby rzemieślnicze i ludowe. Spotkania artystyczne połączone są z zajęciami w ogrodzie ziołowym, a także z prezentacją starych maszyn rolniczych i przedmiotów użytku domowego. W ofercie także zajęcia z malarstwa, rysunku, grafiki, batiku, papieru czerpanego itp.

Zarzycze Wielkie 47 (Leńcze), tel. +48 793 554 410

Ekocentrum ICPPC w Stryszowie

W zagrodzie edukacyjnej prowadzonej przez Jadwigę Łopatę można zobaczyć, jak kompleksowo działają ekologiczne rozwiązania techniczne. Wytwarza się tu żywność tradycyjnymi

Galeria Ulepianka | fot. arch. Galerii

ekologicznymi metodami dla siebie i gości. W ofercie są warsztaty eko-edukacyjne dla dzieci i dorosłych oraz noclegi w ekologicznych domach.

Stryszów 156, tel. +48 33 879 71 14, www.eko-cel.pl

Centrum Kultury Kulinarnej w Zakrzowie

Powstaje przy Inkubatorze Kuchennym spółdzielni Smaki Gościńca i LGD Gościńc 4 Żywiółów. Dla grup dorosłych, dzieci i młodzieży, po wcześniejszej rezerwacji, organizowane są warsztaty oraz weekendy kulinarne.

Zakrzów 175, tel. +48 33 843 62 18, www.smakigoscinca.com, www.gosciniiec4zywiolow.pl

Galeria Sztuki R7 w Roczynach koło Andrychowa

Prace Zbigniewa Burego i Alex Johanson (choć to jedna osoba) goszczą w najważniejszych galeriach sztuki. Malarz, rzeźbiarz,

W Galerii Sztuki R7 | fot. arch. Galerii

ceramik, animator kultury, buduje swój niezwykły świat sztuki, swobodnie i szeroko czerpiąc z różnorodnych konwencji i stylów.

Roczyny, gm. Andrychów, ul. Leśna bez nr (obok nr 8), tel. +48 511 062 457

Apilandia – Interaktywne Muzeum Pszczelarstwa

Interaktywna ekspozycja o pszczołach i pszczelarstwie, skierowana do rodzin i grup szkolnych.

Kleczka Dolna 148 (k. Wadowic), tel. +48 33 870 64 02, wew. 57, www.centrum-apilandia.pl

Konieczniesz musisz spróbować

- **wypieków**, a zwłaszcza chleba z piekarni Rodzinnej Siwek w Lanckoronie oraz Piekarni w Zakrzowie i Stryszowie
- **Smaków Gościńca** – produktów lokalnych wytwarzanych w okolicach Lanckoronny – chleba, ciast, miódów, soków, syropów, przetworów owocowych i warzywnych, pierogów i innych przysmaków
- **chrzanówki lanckorońskiej**, serwowanej w czasie świąt i wydarzeń na lanckorońskim Rynku i w kawiarniach
- **grycanków z pokrzywą** (pierogów z mąki razowej), lepionych w spółdzielni Smaki Gościńca (docenia je wegetarianie)
- **kremówki wadowickiej** wypiekanej w jednej z lokalnych cukierni
- **sezonowych rydzów** w Andrychowie

Smaki Gościńca | fot. Dominika Zareba

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI I OBIEKTY GASTRONOMICZNE

LANCKORONA I OKOLICE

Willa Tadeusz, ul. Legionistów 1, Lanckorona, tel. +48 33 876 35 92, www.willatadeusz.com

Willa Zamek, ul. Zamkowa 24, Lanckorona, tel. +48 33 876 35 15, www.willa-zamek.pl

Agroturystyka Leśny Ogród, ul. św. Jana 16, Lanckorona, tel. +48 577 313 717, www.lesnyogrod.com

Lanckorona 310, ul. Łańnicka 63, Lanckorona, tel. +48 668 735 606, www.lanckorona310.pl

Agroturystyka „U Maciejowej”, Jastrzębia 171, tel. +48 668 002 070

Gospodarstwo Agroturystyczne „W Aroniach”, Izdebnik 495, tel. +48 33 876 33 15, www.waroniach.pl

Cafe „Pensjonat” (Na szlaku Małopolska Trasa Smakoszy), Rynek 69, tel. +48 33 876 34 01, www.cafepensjonat.pl

Arka Cafe, ul. Świętokrzyska 101, tel. +48 606 424 642, www.arkacafe.pl

Willa Zamek | fot. Dominika Zareba

U Maciejowej | fot. Kamil Sorocki

Schronisko Leskowiec | fot. Kamil Bańkowski

Karczma pod Kogutkiem (Na szlaku Małopolska Wieś dla Smakoszy), Krzywaczka 7, tel. +48 12 273 11 58, www.podkogutkiem.com

Restauracja Hana Kołacz, Lanckorona, ul. Krakowska 20, tel. +48 33 876 35 17

Targowa 19 – plenerowa kawiarnia, Lanckorona, ul. Targowa 19, tel. +48 602 449 441, www.targowa19.pl

Sezonowe rydze w Restauracji Mickiewicza w Andrychowie | fot. Kamil Sorocki

WADOWICE, KALWARIA ZEBRZYDOWSKA I OKOLICE

Galicjanka – kawiarnia, piekarnia, cukiernia (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Wadowice, pl. Jana Pawła II 13 oraz ul. Zegadłowicza 30, tel. +48 33 488 01 02, www.galicjanka.com

Resto Grill Stary Dom, ul. Jagiellońska 62, Kalwaria Zebrzydowska, tel. +48 33 476 61 66, www.restogrillstarydom.pl

Dwór Senator w Zakrzowie, Zakrzów bez nr, Stronie, tel.: +48 33 879 74 26, www.dwor-senator.pl

ANDRYCHÓW I OKOLICE

Schronisko PTTK Leskowiec, Krzeszów bez nr, tel. +48 33 872 16 94, www.leskowiec.pttk.pl

Restauracja Mickiewicza, Andrychów, pl. Mickiewicza 1, tel. +48 697 697 030, www.restauracjamickiewicza.pl

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- busem z Krakowa do Kalwarii Zebrzydowskiej i Wadowic
- pociągiem relacji Kraków – Zakopane do stacji: Leńcze, Przytkowice, Kalwaria Zebrzydowska-Lanckorona, Stronie lub Stryszów
- busem do Lanckorony z Izdebnika lub Kalwarii Zebrzydowskiej
- Andrychów znajduje się na linii busów z Krakowa do Bielsko-Białej

LEKTURY NA DROGĘ

- Książki Kazimierza Wiśniaka, Wyd. Vandre: www.vandre.pl.
- „Kurier Lanckoroński” (dostępny w sklepikach, kawiarniach i Izbie Muzealnej w Lanckoronie).
- „Przygody Dolibuka – lanckorońskiego krasnoludka”, Dominika Zaręba (słowo) i Celina

Zbigniew Strzeżywój Burzyński jako św. Mikołaj | fot. Dominika Zaręba

Kędziera (obraz), Wyd. Atitlan, www.fb.com/dolibuk.

- „Park Krajobrazowy Beskidu Małego”, Anna Boguś, Piotr Dmytrowski, Marek Kroczek, Iwona Szczygieł, Anna Świsterska, Tadeusz Wieczorek, Wyd. Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego oraz „Spacerownik Beskidu Małego” (umożliwia otrzymanie odznaki Odkrywcy Parku Krajobrazowego Beskidu Małego), do pobrania na stronie: www.zpkwm.pl.
- Poezja i twórczość Emila Zegadłowicza, np. „Powsinogi beskidzkie”.

OBEJRZYJ I POSŁUCHAJ

- Marek Grechuta „Lanckorona” <https://youtu.be/9igazhPGCjs>
- Zaczarowany świat Kazimierza Wiśniaka <https://youtu.be/9VCbAUW9Jxg>

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

WADOWICE

Centrum Informacji Turystycznej, ul. Kościelna 4, tel. +48 33 873 23 65, www.it.wadowice.pl

ANDRYCHÓW

Informacja Turystyczna, Rynek 27, tel. +48 33 842 99 35, <https://andrychow.eu>

Rowerem i kajakiem przez Ekomuzeum Doliny Karpia

Zator
Spytkowice
Brzeźnica
Osiek
Przeciszów
Polanka Wielka
Tomice
Obszary Natura 2000 – Dolina
Dolnej Skawy i Wiślicka

Dolina Karpia wita nas krzykiem ptaków, stawami rybnymi i pięknie meandrującymi rzekami. To obszar o niewielkich rozmiarach, ale z wyrazistym charakterem, nazywany także Mazurami Małopolski. Jego niepowtarzalny, malowniczy krajobraz został ukształtowany przez naturę i ludzkie dłonie. Bogactwo przyrodnicze, liczne zbiorniki wodne, wiejski klimat, ścieżki piesze, trasy rowerowe, spływy kajakowe po Wiśle i Skawie, lasy i pagórki, to wszystko mieści się na zaledwie 310 km². Dolina Karpia jest także ostoją ptaków o znaczeniu europejskim. Utworzono tu obszary Natura 2000. W okolicy żyją gatunki flory i fauny zagrożone wyginięciem – na czele ze ślepowronem, faunistycznym symbolem regionu. Odwiedzając Dolinę Karpia, poczujemy klimat dawnego Księstwa Zatorskiego z jego bogatą kulturą i historią, która zostawiła swoje ślady w postaci zamków, pałaców i kościołów. Zetkniemy się również z wielowiekową tradycją hodowli karpia, skosztujemy tej wysmienitej ryby przyrządzanej na setki sposobów, a także poznamy inne wyjątkowe produkty lokalne. Na szlaku spotkamy też niezwykłych ludzi, którzy podzielią się z nami swoją pasją do pszczelarstwa, wikliniarstwa, ceramiki, malarstwa i kulinariów. To oni tworzą otwarte muzeum tematyczne – Ekomuzeum Doliny Karpia.

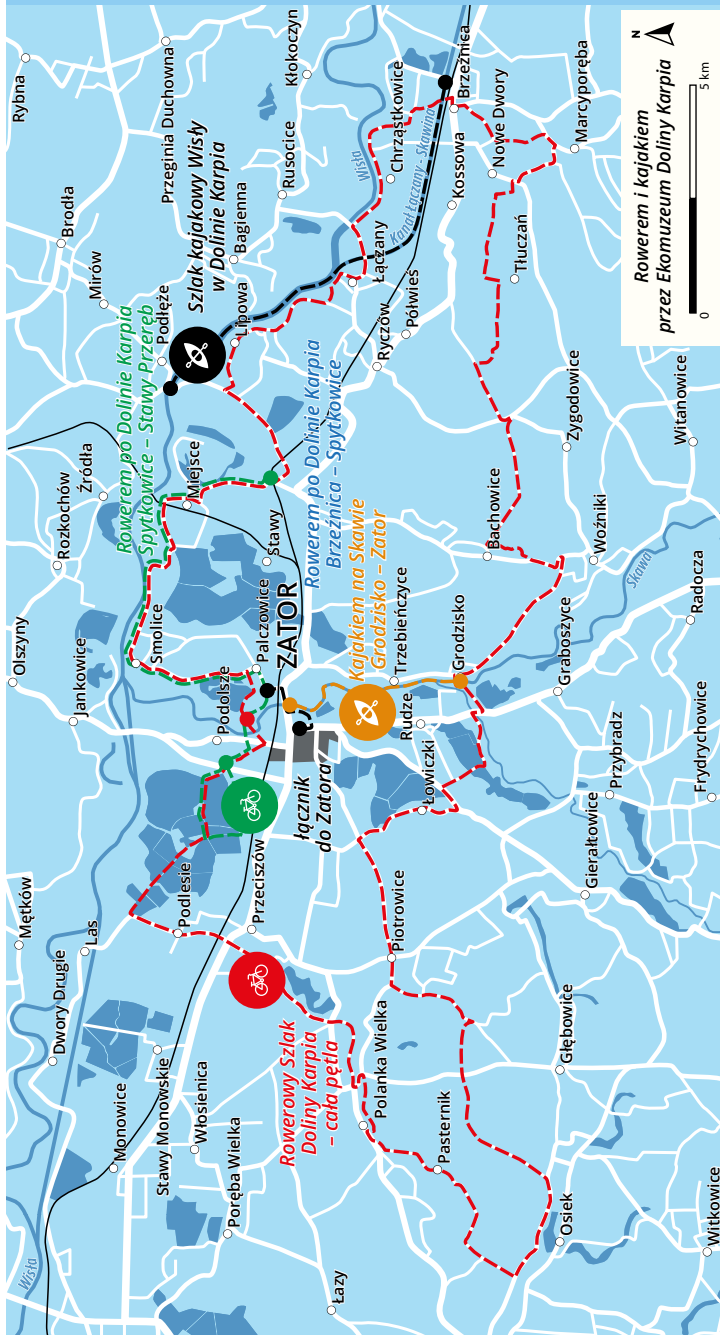
Proponujemy weekendowy wyjazd z noclegiem w obiekcie oznaczonym marką lokalną Dolina Karpia. Okolicę poznać, przemierzając Dolinę Karpia rowerem lub kajakami. Proponujemy wybrać się na wycieczkę rowerową Szlakiem Doliny Karpia. Koniecznie wybierzcie jeden z proponowanych warsztatów rękodzielniczych lub kulinarnych i zapiszcie się na niego przed wyjazdem. Na szlaku odnajdziecie lokalne smaki, zabytki architektury drewnianej, galerie sztuki i pracownie twórcze.

Ekowycieczka rekomendowana dla:

rodzin z dziećmi, także w grupach wielopokoleniowych miłośników turystyki przyrodniczej i kulinarnej

oferta sezonowa | wyjazd weekendowy | wycieczki jednodniowe

Ślady GPS mikrowycieczek: www.traseo.pl/malopolska-ekoturystyka

MIKROWYPRAWY

1. Rowerowy Szlak Doliny Karpia

99,2 km 7–8 h trasa średnia rowerem

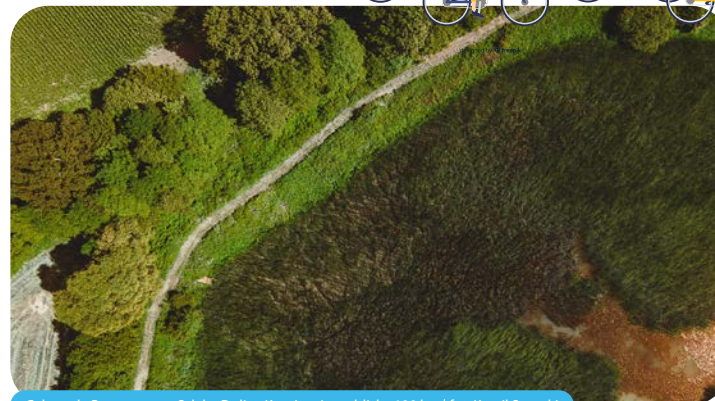
Osiek – Polanka Wielka – Piotrowice – Łowiczki – Rudze – Grodzisko – Woźniki – Bachowice – Zygodowice – Tłuczań – Nowe Dwory – Marcyporęba – Brzeźnica – Chrzastowice – Łączany – Lipowa – Spytkowice – Miejsce – Smolice – Palczowice – Zator – Podolsze – Przeciszów – Polanka Wielka – Osiek

Rowerowy Szlak Doliny Karpia został zaprojektowany w formie pętli i oznakowany na czerwono. Należy do sieci szlaków Greenways. Zaawansowani rowerzyści mogą przemierzyć całą trasę w jeden dzień. W pięknym krajobrazie okolicy zakątki przyrodnicze o naturalnym charakterze łączą się z dominującą na tym obszarze gospodarką rolną i rybacką.

Za umowny początek szlaku uznaje się **Osiek** i punkt wypoczynkowy dla

rowerzystów w pobliżu zabytkowego **kościółka pw. św. Andrzeja**. Znajduje się tu tablica informacyjna z wieloma ciekawostkami dotyczącymi Doliny Karpia.

Z punktu wypoczynkowego wyruszamy w stronę Piotrowic. Na tym odcinku szlak biegnie wśród pól i łąk, w oddali widać liczne góry i pagórki. Wjeżdżamy

Cała pętla Rowerowego Szlaku Doliny Karpia mierzy blisko 100 km | fot. Kamil Sorocki

Wnętrze kościoła w Osieku | fot. Kamil Bańkowski

na teren gminy Zator. Trasa wiedzie tu wzdłuż kompleksu **stawów Bugaj**. Nieestety ze względu na liczne zabudowania i zadrzewienia nie jest on widoczny ze szlaku, dlatego warto zjechać nieco z drogi, aby poprzyglądać się bogatej nadwodnej faunie i florze. Dalej szlak, meandrując pomiędzy **stawami w Rudzach**, prowadzi w stronę rzeki Skawy, którą przecina na moście w Grodzisku. Z tego miejsca zobaczymy niewielki jaz. Kolejną miejscowością na trasie są **Woźniki** z drewnianym **kościółem pw. Wniebowzięcia NMP**. Następnie skręcamy do Bachowic. Ten odcinek jest pełen stromych podjazdów i zjazdów, jednak wysiłek fizyczny

Szlak Doliny Karpia jest oznakowany na czerwono | fot. Kamil Sorocki

wynagradzają piękne krajobrazy. Szlak wiedzie naprzemiennie drogami polnymi i leśnymi w stronę **Brzeźnicy**, która jest najbardziej wysuniętą na wschód gminą Doliny Karpia. Z Brzeźnicy jedziemy na północ, w stronę Wisły, a dalej, wzdłuż jej wałów, w kierunku zachodnim, do gminy Spytkowice. Na tym odcinku nasza trasa pokrywa się częściowo z Wiślaną Trasą Rowerową, łączącą m.in. Kraków z Oświęcimiem.

Mijamy **zamek w Spytkowicach** i jedziemy dalej na północ, przez kolejne wioski: Miejsce, Lipową i Smolice do Zatora. Po drodze przejeżdżamy w pobliżu licznych stawów i łowisk. Trasa ponownie przecina rzekę Skawę i wije się przez miejscowość Podolsze w stronę **stawów Przeręb**. Na tym odcinku Szlak Doliny Karpia przebiega między dawnymi zabudowaniami gospodarstwa rybackiego, a w pobliżu akwenów zobaczymy licznych przedstawicieli różnych gatunków ptaków wodnych. Stąd tabliczki kierunkowe poprowadzą nas w stronę **Przeciszowa**, i dalej, wśród pagórków **Połanki Wielkiej**, z powrotem do Osieka.

2. Rowerem po Dolinie Karpia, Spytkowice – Stawy Przeręb (Zator)

35 km
w dwie strony
+ 4 km łącznik
do Zatora

4–5 h

trasa łatwa

rowerem

Spytkowice, zamek (ul. Zamkowa), ul. Starowiejska, ul. Floriana – Miejsce, Pasięka na Zastawiu, ul. Wiśłana – Smolice, ul. Wiśłana, ul. Zaskawie – Palczowice, ul. Nadwiślańska, ul. Orzeszkowej – Podolsze, ul. Mostowa, ul. Starowiejska, ul. Widok, ul. Długa, ul. Jagodowa, ul. Rybacka, ul. Przyrębiska, ul. Jagodowa – Zator (powrót tą samą trasą)

Łącznik do Zatora: od ul. Orzeszkowej – Aleja Kasztanowa – ul. Krakowska (Uwaga! Ruchliwa droga, rower można prowadzić chodnikiem) – ul. Zamkowa – ul. Piastowska – Zator, Rynek

Wycieczkę rozpoczynamy przy **zamku w Spytkowicach** otoczonym parkiem. Zmierzamy na północ Szlakiem Doliny Karpia wzdłuż starorzecza Wisły i **Obszaru Natura 2000 Wiśliska**.

Dojeżdżamy do **Pasięki na Zastawiu** (warto wcześniej zadzwonić do właścicieli i umówić się na pogawędkę

o pszczołach i zakupy w minisklepiku pszczelarskim przy pasiece). Dalej droga wije się pomiędzy polami uprawnymi w kierunku Wisły. Mijamy **stawy Wawrzek i Czupryński** i jedziemy wzdłuż wału wiślanego. W miejscowości **Smolice** przy szlaku utworzono plac zabaw dla ekoturystów podróżujących z dziećmi.

Kompleks stawowy Przeręb | fot. Kamil Sorocki

Zamek w Spytkowicach | fot. Kamil Bańkowski

Następnie skręcamy na południe, mijając zbiorniki wodne żwirowni Smolice oraz **zbiornik Ślepowron**, którego nazwa pochodzi od gniazdujących na wyspie ptaków. To zalane wyrobisko pożwirowe jest wykorzystywane przez wędkarzy. Na wyspach w nieczynnej części mają swoje siedliska m.in.: mewa białogłowa, mewa pospolita, śmieszka, rybitwa rzeczna oraz ślepowron (od 1998 r. odbywają się tutaj lęgi tych ptaków, to także jedna z najważniejszych kolonii tego gatunku w Polsce).

Dojeżdżamy do miejscowości **Palczowice**. Tutaj warto na chwilę zbroczyć z trasy, by zobaczyć drewniany **kościół pw. św. Jakuba Młodszego** z 1894 r., znajdujący się na Szlaku św. Jakuba. Dalej kierujemy się na zachód, przekraczamy Skawę i ruchliwą drogę, zmierzając nad malownicze stawy zatorskie. Mijamy **staw Natalin** i jedziemy ulicą Rybacką przez sam środek **Obszaru Natura 2000 Dolina Dolnej Skawy** i bajkowego kompleksu **stawów Przeręb** – jednego z największych

w Dolinie Karpia. Następnie skręcamy na południe, na groblę oddzielającą **stawy Nowińczyk, Błaskowiec Dolny i Górny**, po czym odbijamy na wschód, objeżdżając stawy.

W drodze powrotnej warto zbroczyć z głównego szlaku i dojechać do **Zatora** – stolicy Doliny Karpia. W tym celu można zjechać z trasy przy ulicy Orzeszkowej (stąd mamy ok. 2 km do Zatora). W mieście nie tylko zobaczymy ciekawe zabytki w okolicy Rynku, ale także spróbujemy lodów, krówek zatorskich, zjemy regionalny obiad albo kupimy lokalny produkt sygnowany marką Dolina Karpia. Z Zatora wracamy na główny szlak tą samą trasą i dalej do Spytkowic.

Z kijkami po Dolinie Karpia

W Dolinie Karpia wyznaczono wiele atrakcyjnych tras do nordic walkingu, które są oznakowane trzema kolorami, w zależności od stopnia trudności – zielonym, czerwonym i czarnym. Szlaki powstały na terenie gmin: Spytkowice, Brzeźnica, Zator, Przeciszów i Osiek.

informacje o wszystkich szlakach znajdziecie na stronie www.dolinakarpia.eu.

3. Kajakiem po Dolinie Karpia: Spytkowice – Brzeźnica

10 km

3 h

trasa łatwa

kajakiem

Spytkowice, prom – Dolina Wisły – Kanał Łęczański – Brzeźnica, Izba Regionalna Doliny Karpia

Splyw kajakowy malowniczą Wisłą i Kanałem Łęczańskim to atrakcja turystyczna oznaczona marką lokalną Dolina Karpia. Uczestnicy mają do dyspozycji 2-osobowe kajaki. Brzegiem wzdłuż części trasy przebiega ścieżka ornitologiczna.

Jeśli popłyniemy z przewodnikiem, dowiemy się, czy możliwe jest, aby jedna rzeka przepływała pod drugą, dlaczego obszar Doliny Karpia już w średniowieczu był znany polskim królom oraz jaki związek z insygniami królewskimi mają flisacy z **Łączan** – miejscowości znanej z galarnictwa, przez którą wiedzie trasa spływu. Galary miały pływać tu Wisłą już w średniowieczu. **Kanał Łęczański** to żeglowny kanał o długości 15,7 km pomiędzy Łączanami a Skawiną. Słodkim urozmaicheniem wycieczki będzie degustacja krówki zatorskiej – produktu oznaczonego marką lokalną Dolina Karpia.

Splyw kajakowy Wisłą | fot. Grzegorz Pyjos

Miejszem zbiórki jest **Izba Regionalna Doliny Karpia w Brzeźnicy**, skąd organizator przewozi uczestników na miejsce startu w Spytkowicach.

Izba Regionalna Doliny Karpia w Brzeźnicy, ul. Wiślana 22

Organizator: www.kajaki-na-wisle.pl, tel. +48 668 389 789. Kajaki można wypożyczyć indywidualnie lub skorzystać z wycieczki z przewodnikiem pasjonatem. Jest to trasa kajakowa dla każdego, od nowicjusza po eksperta, również dla rodzin z dziećmi od 4 roku życia – niepełnoletni mogą płynąć wyłącznie pod opieką rodzica.

Kajaki na Skawie

Splywy Skawą odbywają się na trasie Świnna Poręba – Podolsze, przebiegającej w większości przez obszar Natura 2000 Dolina Dolnej Skawy. Skawa jest rzeką górską z licznymi bystrzami i meandrami, wciąż nieodkrytą. Znajdują się na niej trzy jazy (w Jarosowicach przed Wadowicami, Grodzisku i Podolszu), gdzie kajakarze muszą przenosić kajaki. Najłatwiejszy, polecany odcinek to Grodzisko – Zator.

Kajaki na Skawie: wypożyczalnia kajaków, spływy zorganizowane i szkółka kajakowa, Tomice, ul. Podlesie 9, tel. +48 608 093 166, www.kajaki-na-skawie.pl

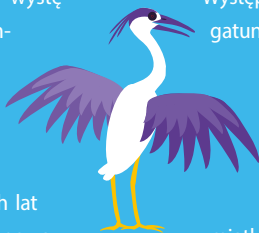
Stawy Doliny Karpia i Dolina Skawy

Stawy Doliny Karpia | fot. Kamil Sorocki

Stawy zlokalizowane w Zatorze, Prze-ciszowie i Spytkowicach wraz z Doliną Skawy słyną z ogromnego bogactwa ptaków wodno-błotnych – występuje tu ponad 270 gatunków, co sprawia, że jest to jedno z najciekawszych miejsc do ich obserwacji w Polsce.

W ciągu kilku ostatnich lat właśnie tutaj zanotowano nowe dla krajowej awifauny gatunki: czapłę złotawą, biegusa tundrowego oraz biegusa karłowatego. Na stawach można spotkać ponadto bardzo egzotyczne

ptaki przylatujące z południowej Europy. Są to: warzęcha, ibis kasztanowaty, kormoran mały czy pelikan różowy.

Występują tu stosunkowo liczne gatunki, które w Unii Europejskiej uznano za zagrożone: ślepowron, bąk, bączek, zausznik, podgorzałka (kaczka zagrożona w skali światowej), hełmiatka, rybitwa białowąsa (najliczniejsze stanowisko w kraju), zielonka oraz podróżniczek.

Miłośnicy roślin również znajdą tutaj coś dla siebie – ostoje na stawach mają

Dolina rzeki Skawy, mimo że jest silnie przekształcona przez człowieka jest bogata w gatunki rzadkie i chronione. Koryto na znacznych odcinkach zachowało charakter dzikiej, podgórskiej rzeki z zaroślami wierzbowymi (zdominowanymi przez krzewiaste gatunki wierzby oraz podrost topoli czarnej) i fragmentami gęstych lasów łęgowych. Niektóre zbiorniki, szczególnie te niewielkie i ukryte w zaroślach wierzbowych, upodobały sobie bobry. To dzięki bogactwu przyrody powstały tu Obszary Natura 2000 – Dolina Dolnej Skawy i Wiślińska.

Opracowano na podstawie tekstów przyrodniczych z przewodnika „Rowerem po Dolinie Karpia”, autorzy: Marcin Karetta, Mateusz Ledwoń, Piotr Rymarowicz

wymierające w naszym kraju gatunki: kotewka, orzech wodny, grzybieńczyk wodny czy nadwodniki. Szczególnie dwa ostatnie z wymienionych występują tu bardzo licznie, stając się florystycznym symbolem Doliny Karpia.

Lato w Dolinie Karpia | fot. Kamil Sorocki

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Zabytki Zatora

Zatorski **Rynek** uzyskał obecny kształt pod koniec XIV w., w wyniku drugiej lokacji miasta. Układ zabudowy jest szachownicowy. Kiedyś przy Ryнку stała bożnica żydowska, ale została zniszczona przez hitlerowców. Najbardziej okazały obiekt to **ratusz** z XVI w. Zobaczmy tu także **budynek dawnego sądu grodzkiego** z XIX w., który obecnie jest siedzibą Izby Regionalnej Ziemi Zatorskiej i Doliny Karpia, prowadzonej przez Towarzystwo Miłośników Ziemi Zatorskiej.

Kościół pw. św. św. Wojciecha i Jerzego powstał pod koniec XIV w. dzięki siostrze benedyktynek ze Stańątek. W 1836 r. z inicjatywy Potockich całość przebudowano w stylu neogotyckim – nadbudowano wieżę z czterema wielobocznymi wieżyczkami zwieńczoną hełmem oraz fasadę główną. Pod kościołem znajdują się krypty byłych właścicieli

Zatorski zabytkowy kościół | fot. Kamil Sorocki

Zatora, m.in. adiutanta Napoleona I Stanisława Dunin-Wąsowicza i jego żony Anny z Tyszkiewiczów Potockiej. Do zabytkowych elementów wyposażenia świątyni należą: spiżowa chrzcielnica w kształcie kielicha z 1462 r., gotycka figura Chrystusa Zmartwychwstałego oraz bardzo interesująca mozaika majolikowa autorstwa Włocha Gianfrancesco Capodiferro z 1535 r. „Ecce homo”, przedstawiająca twarz Chrystusa ukoronowanego cierniem.

Opodal kościoła wznosi się **pałac w Zatorze**, którego historia sięga XV w. – to dawna siedziba książąt zatorskich, a obecnie własność Potockich z Krzeszowic. W XIX w. Aleksander Potocki przebudował „zamek zatorski” w stylu romantycznego neogotyku, według projektu Franciszka Marii Lanciego, znanego architekta pochodzenia włoskiego. Podczas II wojny światowej Niemcy wywieźli niemal wszystkie pamiątki, jakie zgromadziły tu rodziny Potockich, Tyszkiewiczów i Poniatowskich. Ciekawostką jest, że wielu obywateli zatorszczyzny przychodziło na świat właśnie w pałacu, ponieważ to w nim mieściła się przez pewien czas sala porodowa.

Izba Regionalna Ziemi Zatorskiej i Doliny Karpia, Zator, Rynek 2,
tel. +48 789 222 595, www.ttmz.z.eu

Kościół pw. św. św. Wojciecha i Jerzego, Zator, pl. Kościuszki 3

Pałac w Zatorze, pl. Kościuszki 1
(nieodstępny do zwiedzania).

Zamek w Spytkowicach

Na podstawie znalezisk archeologicznych można przyjąć, że obronny zamek istniał tu już pod koniec XV w. W 1. połowie XVI w. przebudował go kasztelan sądecki Wawrzyniec Myszkowski. Początkowy, gotycko-renesansowy styl budowlany został zmieniony na wczesnobarokowy prawdopodobnie ok. 1630 r., kiedy to biskup krakowski Marcin Szyszkowski nakazał powiększenie i przekształcenie zamku w swoją rezydencję. Spytkowicki zamek został zniszczony przez pożar w końcu XIX w. Działania wojenne w 1945 r. przyczyniły się do dalszego upadku zabytku. W latach 80. i 90. XX w. przeprowadzono w nim gruntowne prace remontowe i konserwatorskie.

Założenie ogrodowe ma kształt litery U. Park w stylu angielskim, przebudowany przez Lubomirskich na przełomie XVIII i XIX w., wyróżnia się swobodą kompozycji i wykorzystuje naturalny lęgowy krajobraz nadwiślański. Zobaczmy tu drzewa pomnikowe, m.in. dąb szypułkowy i szpaler lip drobnolistnych (więcej na stronie www.parki.org.pl).

Spytkowice, ul. Zamkowa

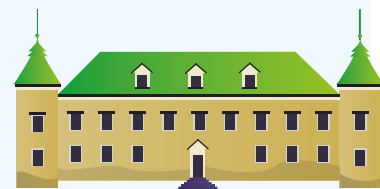
Drewniane kościółki Doliny Karpia

W regionie nie brakuje skarbów na Szlaku Architektury Drewnianej – wszystkie kościółki zostały wzniesione w XVI i XVII w. Mają konstrukcję zrębową i dachy kryte gontem. Były budowane bez użycia gwoździ, przez lokalnych rzemieślników.

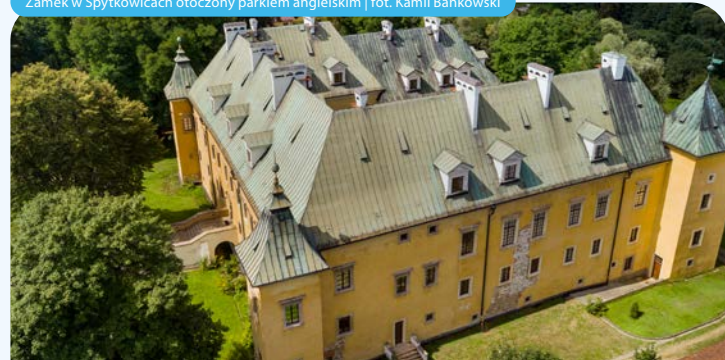
Kościół pw. św. Andrzeja w Osieku

Pochodzi z 1. połowy XVI w., natomiast charakterystyczna wieża z ostrosłupowym hełmem została dobudowana w początkach XVII w. To późnogotycka świątynia odmiany śląskiej. Oszalowane, z dwukalenicowym dachem krytym gontem, położony jest na wzgórzu, w otoczeniu starych dębów. Wewnątrz zachwca manierystyczny ołtarz św. Karola Boromeusza z połowy XVII w.

Osiek, ul. Kościelna 13

Zamek w Spytkowicach otoczony parkiem angielskim | fot. Kamil Bańkowski

Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Woźnikach
| fot. Kamil Sorocki

Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Woźnikach

Wzniesiony w stylu nadwiślańskim, z wieżą zwieńczoną strzelistą iglicą. Po pożarze w 1959 r. został odbudowany. Woźniki słyną z wikliniarstwa (nawet parapet chóru muzycznego świątyni wypleciony jest z wikliny).

Woźniki, ul. Kościelna 39

Kościół pw. św. Andrzeja w Graboszycach

Wyróżnia się charakterystyczną czworoboczną wieżą z nadwieszoną izbicą i blaszczanym cebulastym hełmem oraz małą sygnaturką – wieżyczką, w której umieszczano się najmniejszy z dzwonów.

Graboszyce bez nr.

Kościół pw. Nawiedzenia NMP w Tłuczaniu

Pomimo że odnowiono go w 1. połowie XIX w., nosi wyraźne cechy baroku (co widać np. w sygnaturce). Został odbudowany po pożarze w 1943 r. Matka Boża Tłuczańska otaczana była wielkim kultem religijnym.

Tłuczanie, ul. Kościelna 3

Kościół pw. św. Marcina w Marcyporębie

Jego wieżę dobudowano dopiero w XX w. Uwagę zwraca barokowa wieżyczka sygnaturkowa. Piękna polichromia wewnątrz kościółka pochodzi z XIX–XX w.

Marcyporęba, pl. św. Jana Pawła II 4

Kościół pw. św. Mikołaja w Polance Wielkiej

Był kilkakrotnie odnawiany z powodu usytuowania na podmokłym terenie, przez co stracił swój pierwotny charakter. W drewnianej wieży, pełniącej funkcję dzwonnicy, wisiał dzwon z 1413 r., odlany w ludwisarni Jana Freudenstata w Krakowie.

Polanka Wielka, ul. Kościelna 26

Najważniejsze imprezy lokalne:

- **Święto Karpia, Zator, pierwszy weekend lipca**
- **Targi Turystyczne Doliny Karpia – impreza na Rynku w Zatorze oraz otwarte atrakcje w całej Dolinie Karpia, 15 sierpnia**

Kościół pw. św. Andrzeja w Osieku
| fot. Kamil Bańkowski

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Wycieczki ornitologiczne i fotograficzne

Towarzystwo na rzecz Ziemi organizuje wycieczki z wykwalifikowanym ornitologiem, zaopatrzoną w sprzęt niezbędną do obserwacji ptaków (lornetki dla każdego uczestnika, lunetę). Trasa biegnie przez jeden z największych kompleksów stawowych w Dolinie Karpia – Przeręb, zgodnie z wyznaczoną ścieżką edukacyjną (ok. 3 km). Podczas wycieczki uczestnicy zapoznają się z fauną i florą Doliny Karpia, obszarem Natura 2000 Dolina Dolnej Skawy oraz karpiową gospodarką rybacką. Można także zapisać się na warsztaty fotografii przyrodniczej ze znanym fotografem przyrody Marcinem Karetą.

miejsce zbiórki: ul. Rybacka w Zatorze,
tel. +48 33 842 21 20

Pasieka na Zastawiu

W rodzinnej pasiece Przemysława i Katarzyny Kasperczyków pozyskuje się wartościowe miody odmianowe (spadziowy, rzepakowy, gryczany, nawłociowy, lipowy). Oprócz miodów pszczoły dostarczają pyłek, pierzę, propolis i wosk do produkcji zapachowych świec. Lokalne produkty można kupić w domowym sklepiku lub w sklepie internetowym. Gospodarze organizują także warsztaty pszczelarskie dla dzieci, młodzieży i dorosłych, podczas których poznaje się pszczelą rodzinę oraz produkty przez nią wytwarzane. Miód rzepakowy z pasieki oraz oferta warsztatów otrzymała znak marki lokalnej Dolina Karpia.

Miejsce (Spytkowice), ul. Floriana 158, tel.
+48 516 464 086, www.nazastawiu.pl,
wymagana wcześniejsza rezerwacja

Pasieka na Zastawiu | fot. Kamil Sorocki

Galeria Sztuki Bałysówka w Tomicach

Urządzona w zabytkowym drewnianym domu z 2. połowy XIX w., prezentuje prace zarówno lokalnych twórców ludowych, jak i profesjonalnych artystów. Ich dzieła są oczywiście do kupienia. W Galerii organizuje się warsztaty ceramiczne, podczas których można m.in. poznać ciekawy japoński sposób wypalania ceramiki *raku*. Gospodynią miejsca jest artystka Mira Sabatowicz.

Tomice ul. Św. Jakuba 2, tel. +48 606 998 332, www.balysowka.pl

Pracownia Twórcza Bę202 w Bęczynie

Powstała z myślą o twórczej edukacji dzieci i dorosłych. Pod opieką artysty plastyka rozwinięcie swoje umiejętności, szkolenie warsztat i stymulując wyobraźnię. Na miejscu można zakupić oryginalne wyroby artystyczne inspirowane sztuką ludową, sygnowane przez uznanego artystę Borysa Fiodorowicza.

Bęczyn, ul. Leśna 56, tel. +48 502 931 349, <http://be202.pl>

Galeria sztuki Bałysówka | fot. Kamil Sorocki

Wiklinowe rzeźby z Wiklinexu w Woźniakach | fot. Kamil Sorocki

Gospodarstwo wikliniarskie Wiklinex w Woźniakach

Zobaczycie tu plantację wikliny, prześledzicie proces jej obróbki i dowiedziecie się, na czym polega trudna sztuka wyplatania, a podczas warsztatów spróbujecie sami stworzyć wiklinowe cudzika. Gospodarstwo oferuje różnorodne wyroby z wikliny, w tym meble oraz wyroby ogrodowe.

Woźniki, ul. Zacisze 57, tel. +48 668 485 163

Koniecznie musisz spróbować

- **karpia zatorskiego i przetworów karpio wych** w zalewach z firmy Skarby Doliny Karpia sp. z o.o.
 - **menu Doliny Karpia, chleba Revel oraz lodów tradycyjnych Revel w Restauracji Revel w Zatorze**
 - **krówki zatorskiej, wafelków zatorskich oraz lodów zatorskich** dostępnych w Kawiarni/Lodziarni Lolly Polly w Zatorze
 - **miodu rzepakowego nektarowego** dostępnego w Pasiece na Zastawiu w Miejscu oraz poprzez zamówienia na www.nazastawiu.pl
 - **ziaren orkiszu i mąki orkiszowej** firmy Diogra dostępnych poprzez zamówienia na www.diogra.pl
 - **menu regionalnego w restauracjach: Tarniówka w Osieku, Resto w Półwi oraz Czeremcha w Hotelu Active&Spa w Radoczycy**
 - **karpia na 100 sposobów** serwowanego w czasie świąt i wydarzeń w całej Dolinie Karpia
- Produkty można zakupić na stoisku z lokalnymi wyrobami w **Supermarkecie Hana** w Zatorze, przy Rynku 14.

Warsztaty z produkcji krówek zatorskich

Zobaczycie linię produkcyjną krówek, poszczególne etapy ich wytwarzania oraz spróbujecie świeżych słodyczy,

Wędzony karp | fot. arch. Stowarzyszenia Dolina Karpia

będziecie też mogli zabrać je ze sobą do domu. Warsztaty to jedna z usług oznaczonych marką lokalną Dolina Karpia.

LollyPolly sp. z o.o., Zator, ul. Słowackiego 22, tel. +48 33 506 52 06

Warsztaty pszczelarskie w Marcyporębie

W Pasiece u Wojtka poznacie mroczną i tajemniczą krainę pszczół, zrobicie świecę z węzy pszczelej i posmakujecie wymienionych miodów.

Marcyporęba, ul. Kamieniec 30, tel. +48 602 697 038

Warsztaty z filetowania karpia

Poznacie techniki filetowania karpia oraz historię gospodarki rybackiej na obszarze Doliny Karpia. Na koniec czeka was degustacja karpia wędzonego.

Łowisko Wędkarskie, Podolsze (kierunek Smolice), Zator, tel. +48 509 465 914

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI I OBIEKTY GASTRONOMICZNE

Miejsca ze znakiem marki lokalnej Dolina Karpia

MOLO Resort (również restauracja),
Osiek, ul. Główna 231A, tel. +48 33 432
25 00, www.czasnamolo.pl

Villa Natura, Przeciszów, ul. Podlesie 36,
tel. +48 792 902 208, www.villanatura.info

Restauracja Revel, Zator, ul. Rynek
14, tel. +48 33 841 24 99,
www.revel-pub.com.pl

Radocza Park Hotel Active&Spa
(również restauracja), Radocza k. Wado-
wic, ul. Parkowa 1, tel. +48 33 873 49 25,
www.radoczapark.pl

Kawiarnia/lodziarnia Lolly Polly,
Zator, ul. Słowackiego 22, tel. +48 33
506 52 06, www.lollypolly.pl

Resto Restauracja & Kawiarnia, Pół-
wieś, ul. Zatorska 34, tel. +48 572 828
505, www.resto-restauracja.pl

Restauracja Tarniówka, Osiek,
pl. Tarniówka 1, tel. +48 33 845 82 07,
www.tarniowka.eu

Marka lokalna Dolina Karpia

Znak marki lokalnej Dolina Karpia jest gwarancją pochodzenia, jakości oraz przyjaznego stosunku do klienta i środowiska. Oznaczone są nim produkty rękodzielnicze, spożywcze, użytkowe, a także oferty turystyczno-rekreacyjne, edukacyjne, gastronomiczne i noclegowe. Znakiem zarządza Stowarzyszenie Dolina Karpia.

Więcej informacji znajdziecie na stronie www.dolinakarpia.org

W podróży towarzyszy nam logo Doliny Karpia | fot. Kamil Sorocki

Inne obiekty

**Gospodarstwo Agroturystyczne
Ranczo w Dolinie Karpia**, Spytkowa-
ce, ul. Górki 125, tel. +48 504 298 436,
www.ranczowdoliniekarpia.pl

**Gospodarstwo Agroturystyczne
Na Rozstajach i minizoo Zwierzy-
niec**, Spytkowice, ul. Lipowa 8, tel. +48
33 879 17 74

Restauracja Zachęta, Brzeźnica,
ul. Krakowska 136,
tel. +48 33 879 20 64

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- busem z Krakowa do Zatora
- autobusem miejskim MPK
z Krakowa do Brzeźnicy

LEKTURY NA DROGĘ

- „Rowerem po Dolinie Karpia”, red.
Piotr Rymarowicz, autorzy: Adrianna
Nikiel, Marcin Karetta, Mateusz
Ledwoń, Paulina Sondej, Wyd.
Stowarzyszenie Dolina Karpia.

ZAGRAJ

- Questy w Dolinie Karpia,
www.dolinakarpia.org

OBEJRZYJ

- Filmy na kanale YT Dolina Karpia, np.
<https://youtu.be/M3Ah0D63xOc>

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

ZATOR

Centrum Informacji Turystycznej,
ul. Rynek 2, tel. +48 795 584 531,
<https://dolinakarpia.eu>

Krówka zatorska | fot. Kamil Sorocki

Przyroda i dziedzictwo industrialne w Dolinie Wisły, Przemszy i Soły

Chetmek
Libiąż
Oświęcim
Brzezinka
Kęty
Brzeszcze
Wieprz

Obszar Natura 2000 Dolina Dolnej Soły

Współautor rozdziału: Waldemar Rudyk
Współpraca: Krzysztof J. Pucek

Podróż na zachód Małopolski dostarczy nam niecodziennych wrażeń estetycznych, spotkań z niezwykle ludźmi kultury i sztuki oraz z dziką przyrodą lasów, rzek i stawów. Wśród malowniczych krajobrazów poprowadzą nas meandrujące rzeki: Przemsza, Wisła i Soła, otoczone mozaiką kolorowych pól i łąk. Styk odmiennych kulturowo obszarów nadaje tej okolicy klimat i walory pogranicza. Wielowiekowe tradycje regionu, związane z rolnictwem i flisactwem, radykalnie zmieniła rewolucja przemysłowa i społeczna. W latach 30. XX w. w Chelmku powstała pierwsza w Polsce fabryka obuwia, wkrótce czeszy przemysłowcy z rodziny Batów zapoczątkowali dalsze przemiany industrialne. Wszystko to znacząco wpłynęło na obecny kształt, charakter i specyfikę regionu. Dziś czeka tu na nas fascynujące dziedzictwo przemysłowe – fabryki zamienione w muzea i ośrodki kultury, kolej cesarza Ferdynanda oraz dzielnice robotnicze projektowane zgodnie z koncepcją miasta ogrodu. Zwiedzając okolice, zatrzymamy się w otoczonych zielenią, historycznych miastach. Odwiedzimy Stare Miasto w Oświęcimiu, z zamkiem piastowskim, pełne współczesnej sztuki światowej rangi, a także średniowieczny Rynek w Kętach, strzeżony przez św. Jana Kantego.

Zapraszamy w podróż po nieodkrytych ścieżkach historii, sztuki i przyrody. Region pełen zabytków industrialnych i bogaty przyrodniczo poznacie, wędrując pieszo, jadąc na rowerze lub płynąc kajakiem. Można tu wygodnie dotrzeć koleją. Zanurcie się w fascynującej historii i dziedzictwie odwiedzanych miejsc. Na pewno będziecie chcieli do nich powracać i na nowo je odkrywać.

Ekowycieczka rekomendowana dla:

rodzin z dziećmi

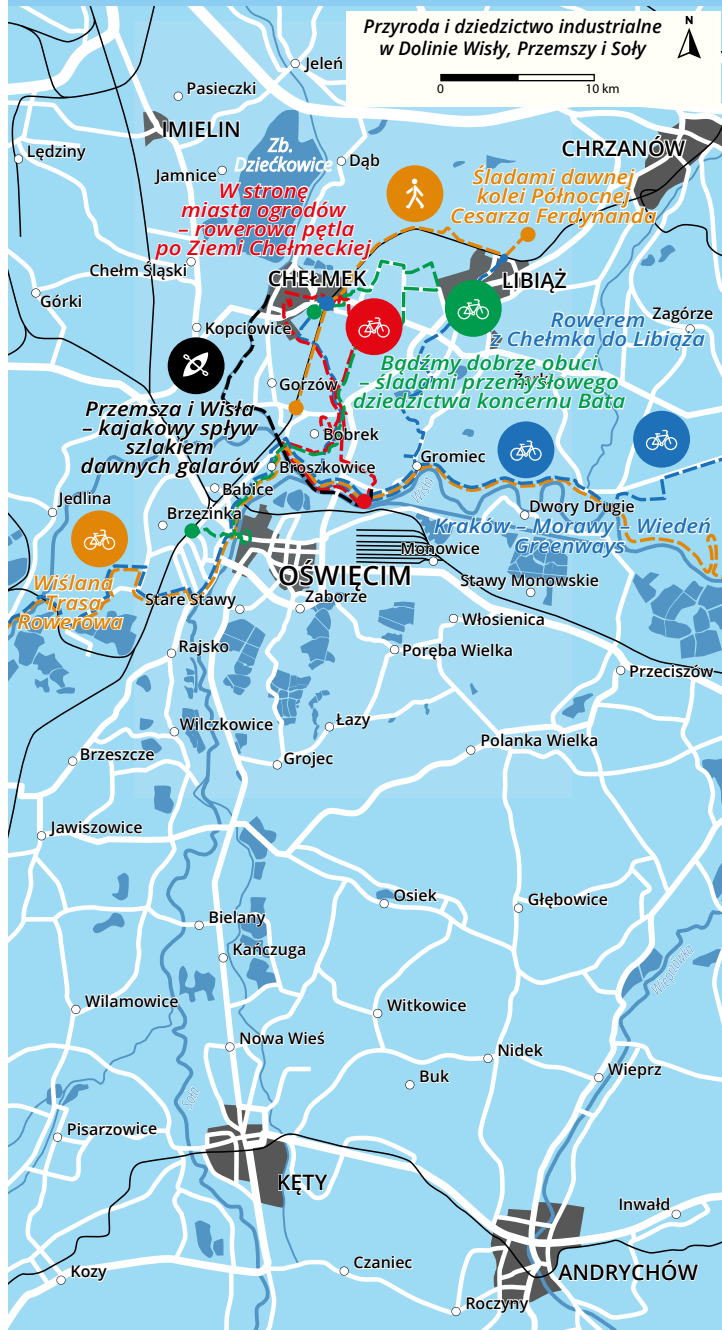
małych grup wielopokoleniowych – w gronie rodziny i przyjaciół

aktywnych seniorów

indywidualnych podróżników poszukujących miejsc o niezwykłym klimacie

oferta całoroczna | wycieczki weekendowe i jednodniowe

MIKROWYPRAWY

1. W stronę miasta ogrodów – rowerowa pętla po ziemi chełmeckiej

23 km 3 h trasa łatwa rowerem

Bobrek Dolny, kapliczka flisaków, ul. Starowiejska – Bobrek Dolny, zespół pałacowo-parkowy – Bobrek – las Płachta – Chełmek – wzgórze Skala – Chełmek-Stara Kolonia – Chełmek-Nowopole – Ieńniczówka Nowopole – las Płachta – Bobrek – Wiślana Trasa Rowerowa – Bobrek Dolny

Wycieczkę rozpoczynamy w **Bobrku Dolnym**, w pobliżu ulicy Starowiejskiej i **Wiślanej Trasy Rowerowej** (WTR). Mijamy **kapliczkę flisaków**, usytuowaną w pobliżu brzegu Wisły. Obieramy kierunek południowy i wyruszamy w głąb wsi. Docieramy do **zespołu pałacowo-parkowego w Bobrku**. W świat dawnego majątku ziemskiego wprowadza

nas piękna aleja pomnikowych dębów. Park jest reliktem nieistniejącej już Puszczy Nadwiślańskiej. Zwróćmy uwagę na położone przy parku **czworaki** – zabytkowy kompleks zabudowań mieszkalnych i gospodarczych z XVIII w.

Na obrzeżach parku, przy dawnym trakcie, obecnie drodze wojewódzkiej 933, w krajobrazie dominuje bryła

Wiślana Trasa Rowerowa | fot. Kamil Sorocki

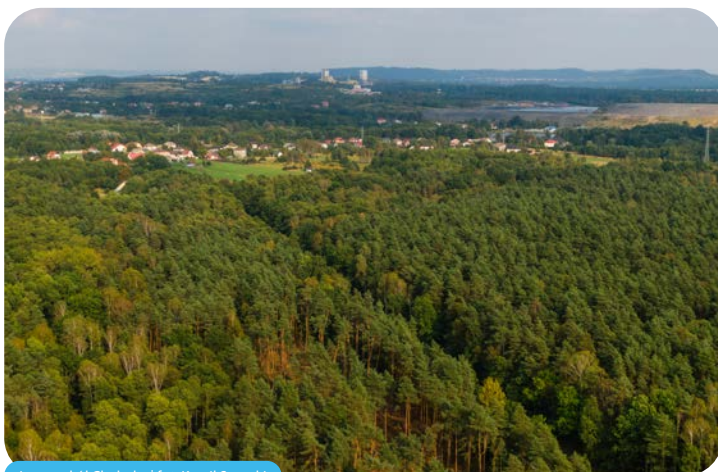
Kościół pw. Przenajświętszej Trójcy w Bobrku
| fot. Kamil Sorocki

kościół pw. Przenajświętszej Trójcy z przełomu XVIII i XIX w. Świetnie zachowana świątynia wraz z plebanią, gospodarstwem i cmentarzem stanowi wyjątkowy w Małopolsce przykład architektury sakralnej.

Ulicą Nowopole wyruszamy w dalszą drogę. Kierujemy się na północ

gruntową, a potem szutrową drogą przez las nazywany w przeszłości Płachtą. Na pierwszym rozwidleniu skręcamy w lewo i docieramy do zawieszanej na wiekowym dębie kapliczki. To miejsce nosi nazwę **Pod Obrazkiem**, a okoliczni mieszkańcy starają się omijać je wieczorową porą. Przejeżdżamy pod mostem kolejowym dawnej Kolei Północnej Cesarza Ferdynanda i po kilku minutach opuszczamy las. Nad zabudowaniami miejscowości Chelmek wznosi się masywna sylwetka **wzgórza Skała** (295 m n.p.m.).

Na wzgórzu docieramy ulicami Leśną i Na Skałce. Za misyjnym krzyżem skręcamy w pełną drogę do kamieniołomów i jedziemy z powrotem ulicą Słowackiego w stronę miasta. Skręcając z ulicy Głogowej w Krakowską, zwróćmy uwagę na oryginalny **relief** – naścienną kompozycję artystyczną na budynku dawnej szkoły „ósemki” w Chelмку. Niezwykle interesujący obiekt artystyczny składa się

Lasy wokół Chelmka | fot. Kamil Sorocki

Rowerem z Chelmka do Libiąża

20 km

3 h

trasa łatwa

rowerem

Chelmek, dworzec PKP – Chelmek, MOKSiR – las Płachta – Bobrek – Wiślana Trasa Rowerowa – Gromiec – Libiąż, stacja PKP

Kościół pw. Przemienienia Pańskiego w Libiążu
| fot. Kamil Sorocki

Po zwiedzeniu Chelmka i doświadczeniu industrialno-artystycznej atmosfery miasta jedziemy przez las zwany Płachtą do Bobrka, w kierunku Doliny Wisły. Tu za znakami WTR szusujemy po wałach do wsi **Gromiec** z Miejscem Obsługi Rowerzystów. Przejeżdżamy przez miejscowość, a następnie pośród stawów przez zielone tereny leśne docieramy do **Libiąża**. Tu po drodze zwiedzamy **kościół**

pw. Przemienienia Pańskiego, wybudowany w latach 1904–1911 według projektu znanego polskiego architekta i malarza – **Teodora Talowskiego** (1857–1910), zwanego Gaudim Północy. Projektował w stylu eklektyzmu z wykorzystaniem secesji i historyzmu. Wycieczkę kończymy na stacji PKP w Libiążu.

z czterdziestu wykutych w blasze kasetonów i idealnie komponuje się ze szlachetną, modernistyczną bryłą budynku. Autorką projektu jest absolwentka Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie Maria Błotko-Kiszka.

By odnaleźć ślady batowskiej idei i dziedzictwa (zob. s. 426–427), odwiedzamy dawną kolonię pracowniczą – tzw. **Starą Kolonię** w Chelмку. Jeśli zajrzemy tu na przełomie maja i czerwca, nasz zachwyt wzbudzą kwitnące pomnikowe różaneczniki katawbijskie.

W drogę powrotną do WTR udajemy się przez dzielnicę Chelmka **Nowopole**. Tuż za osiedlem domów jednorodzinnych i ogrodami działkowymi, na ok. 200-metrowym wzgórzu wznosi się okazały murowany budynek dawnej **leśniczówki Bobrek**. Powstała

ona na miejscu dawnego folwarku Nowopole, należącego do klucza bobreckiego. W XIX w. odkryto tu i opisano geologiczną rzadkość na ziemiach polskich – złoża gipsu, a na początku XX w.

Relief na budynku dawnej szkoły w Chelмку
| fot. Waldemar Rudyk

księżna Ogińska założyła kopalnię i przetwórnictwo tego minerału. W sąsiedztwie leśniczówki, staraniem chełmeckiego ośrodka kultury, powstała plenerowa ekspozycja zachowanych młyńskich kamieni i pozostałości górniczych wyrobisk. Wiosną skryte w lesie wyrobiska pokopalniane, zwane warpami, pokrywają

się ciemnozielonym dywanem kopytnika pospolitego.

Opuszczamy osadę szutrową leśną drogą prowadzącą stromo w dół. Po przejechaniu ok. 2 km znajdziemy się na rozwidleniu dróg. Dalej pojedziemy prosto, znanym już traktem w stronę bobreckiego kościoła, rzeki Wisły i WTR.

2. Bądźmy dobrze obuci – śladami przemysłowego dziedzictwa koncernu Bata

21 km

3 h

trasa łatwa

rowerem

Chelmek Fabryka, dworzec PKP – Dom Pamięci Baty – teren dawnej fabryki obuwia – siedziba MOKSiR – Stara Kolonia – Paprotnik – Libiąż, Kosówki – Jazdówka – leśniczówka na Nowopolu – Bobrek, zespół pałacowo-parkowy – Broszkowice – Oświęcim, Rynek – Oświęcim, dworzec PKP

Wycieczkę w poszukiwaniu śladów działalności czeskich przemysłowców i wizjonerów – Tomasza i Jana Batów – rozpoczynamy od **dworca Chelmek Fabryka**. Sprawna kolej, spławna rzeka Przemsza i rozbudowana sieć dróg były jednymi z czynników decydujących

o powstaniu fabryki, która stała się częścią światowego imperium obuwniczego. Zachowane z tego okresu pamiątki, zdjęcia, dokumenty, maszyny oraz urządzenia gromadzi i upowszechnia miejscowy ośrodek kultury. Kolekcję można oglądać w należącym do ośrodka **Domu**

Mieszkańcy Chelmka z czasów Baty | fot. arch. MOKSiR Chelmek

Rynek w Oświęcimiu | fot. Kamil Sorocki

Pamięci Baty przy ulicy Staicha. Stąd kierujemy się na teren dawnej fabryki. Jedynym zachowanym obiektem w obecnej strefie przemysłowej jest okazały, modernistyczny budynek kotłowni.

Kolejnym miejscem gromadzenia świadectw przemysłowego dziedzictwa Chelmka jest siedziba **Miejskiego Ośrodka Kultury, Sportu i Rekreacji (MOKSiR)** przy placu Kilińskiego. W adaptowanej na ośrodek kultury dawnej fabrycznej kantynie mieści się galeria sztuki, kino oraz unikalna kolekcja maszyn i urządzeń obuwniczych.

Z przedpola fabryki kierujemy się na **Starą Kolonię**. Dawne osiedle pracownicze jest dobrze zachowanym zespołem ceglanych, modernistycznych budynków o niewielkich gabarytach, tworzących harmonijną całość z otaczającą zielenią i terenami rekreacyjnymi. Od strony zachodniej osiedle zamyka park oraz kompleks kortów tenisowych. Pas zieleni wyraźnie oddziela strefę produkcyjną od mieszkalnej.

Opuszczamy Chelmek, kierując się w stronę **Paprotnika** i pobliskiego **Libiąża**. Na rozległych wzgórzach **Jazdówki**, dzielnicy Libiąża, funkcjonował

należący do fabryki kamieniołom, a w pobliżu działała batowska szkoła szybowcowa. Pasją braci było lotnictwo, to ono gwarantowało szybką i skuteczną komunikację między fabrykami w różnych zakątkach świata.

Dalej udajemy się malowniczą trasą przez las do **Bobrka**. Radziecki **dwupłatowiec w Bobrku**, przy zajęździe Magda zrządzeniem przypadku przypomina o symbolicznym początku batowskiej ery Chelmka i okolic. W 1931 r. na polanie bobreckiego parku wylądował samolot (oczywiście nie ten), pilotowany przez Tomasza Batę. Król obuwia w tak efektowny sposób odwiedził księcia Sapię, w celu zawarcia transakcji zakupu ziemi pod budowę fabryki w Chelmku.

Z Bobrka udajemy się do Oświęcimia: przejeżdżamy przez Wisłę, mijamy **Broszkowice**, a następnie wśród łąkowej roślinności nad Sołą docieramy do serca Miasta Pokoju. Po drugiej stronie Soły zobaczymy odnowiony **Rynek**. W reprezentacyjnej części placu funkcjonował jeden z czterystu eleganckich, nowoczesnych sklepów firmowych Bata w Polsce. Wycieczkę kończymy na oświęcimskim dworcu PKP.

Tomasz Bata i kolonia pracownicza dawnej fabryki Polskiej Spółki Obuwia Bata

Dawna Fabryka Obuwia | arch. MOKSIR Chelmek

Tomasz Bata (1876–1932), syn szewca, późniejszy czeski przemysłowiec i twórca firmy obuwniczej, był jednym z najślynniejszych przedsiębiorców świata. W 1894 r. w morawskim miasteczku Žilina założył wraz z dwojgiem rodzeństwa niewielką fabrykę butów. Firma na początku zatrudniała tylko 10 osób, a po dwóch latach działalności groziło jej bankructwo. Bata wpadł jednak na pomysł, by zamiast skóry do wyrobu butów wykorzystywać dużo tańszy materiał tekstylny. Jego innowacyjność, odwaga i żylka przedsiębiorcza stały się wręcz legendą. Chelmek, położony na splawnej rzece oraz cesarskiej linii kolejowej, został wybrany przez firmę Bata jako miejsce nowej inwestycji. W 1931 r. rozpoczęła się budowa fabryki obuwia oraz osiedla robotniczego.

Stara Kolonia w Chel- mku

to dobrze zachowany zespół urbanistyczny z lat 30. XX w., składający się z budynków mieszkalnych i terenów rekreacyjnych, zrealizowany na zlecenie koncernu Bata. Całościowa koncepcja budowy miasta dla ok. 15 tys. mieszkańców oraz strefy przemysłowej powstała w biurze projektowym koncernu w Žilinie. Jej autorstwo przypisuje się wybitnym twórcom Franciszkowi Lydie-mu Gahurze i Mirosławowi Drofie. Z planowanej budowy ok. 1,5 tys. obiektów do 1939 r. zrealizowano zaledwie siedemnaście. Wśród nich znajduje się **willa Alojzego Gabesama**, pierwszego prezesa fabryki. Osiedle tworzą dwu- i trójkon-dygnacyjne budynki o prostych moder-nistycznych kształtach. Wzniesione z ce-gły na dolomitowych podpiwniczeniach,

W plenerowej galerii rzeźby przed MOKSIR Chelmek | fot. Kamil Sorocki

mimo pozornej jednolitości, różnią się detalami architektonicznymi, standardem i metrażem mieszkań.

Stara Kolonia – Willa Gabesmana | fot. Paweł Waligóra

Osiedle zostało zaprojektowane w duchu idealnego miasta ogrodu. Zakładano, że nowy Chelmek będzie stworzony dla osób wydajnie pracujących, godnie mieszkających, szczęśliwych, uprawiających sport i regenerujących siły w otoczeniu zieleni i przyjaznej architektury. Był to jeden z elementów nowoczesnej utopii, konsekwentnie realizowany w Chelмку i na całym świecie przez Batów: Tomasza i jego przyrodniego brata Jana. Jan, kontynuator dzieła, uważał, że jedną z podstaw godnego życia jest bycie dobrze obutym. Jak wiadać, ambicje Batów sięgały o niebo dalej.

O niesamowitym życiu Tomasza Baty pisze Mariusz Szczygieł, pisarz, reportażysta, znawca kultury i dziedzictwa Czech w książce „Gottland” (Wyd. Czarne).

3. Śladami dawnej Kolei Północnej Cesarza Ferdynanda

19,5 km
12 km

3 h rowerem
3–4 h pieszo
nordic walking

trasa średnia

rowerem

pieszo

nordic walking

Libiąż, dworzec PKP – kapliczka kolejowa – Chelmek, stary dworzec – kolejowy słup kilometrażowy – Gorzów Chrzanowski, dworzec PKP (koniec trasy pieszej) – Wronka, dawny dom dróżnika – most na Wiśle – Oświęcim-Babice – Oświęcim-Brzezinka – Oświęcim, dworzec PKP

Trasa nie należy do łatwych, ale powinna zadowolić eksploratorów oraz miłośników kolei i wędrówek po bezdrożach. Wycieczkę rozpoczynamy od wizyty na odnowionym dworcu PKP w Libiążu. Przechodzimy przez tory i kierujemy się w stronę lasu. Po kilku minutach docieramy do miejsca, z którego roztacza się widok na skalne urwiska kopalni dolomitu. Pozyskiwany tu kamień używany był do budowy kolei cesarza Ferdynanda.

Stary dworzec kolejowy w Chelmku | fot. Waldemar Rudyk

Wracamy do torów, skręcamy w prawo i wzdłuż linii kolejowej zmierzamy w stronę Chelmka. Między stacjami Libiąż, Chelmek i Gorzów linia przebiega przez podmokłe lasy. Okoliczne bagna i rozlewiska uświadamiają nam, jak trudne zadanie stało przed jej budowniczymi. Wszystkie prace ziemne wykonywane były ręcznie, a transport materiałów odbywał się konnymi zaprzęgami. W sąsiedztwie nasypu spotkać można dawne betonowe lub kamienne **słupy kilometrażowe i graniczne**. Na końcu łuku, który zatacza trasa, zobaczymy

C.K. Uprzywilejowana Kolej Północna Cesarza Ferdynanda

Inicjatorem budowy kolei był baron Salomon Rothschild. Zgodnie z ówczesną procedurą do uzyskania koncesji potrzebny był przywilej udzielony przez cesarza. Tak oto patronem linii biegnącej przez Chelmek stał się cesarz Ferdynand. Trasa z Wiednia do Krakowa powstawała etapami. Docelowo miała połączyć stolicę cesarstwa z kopalnią soli w Wieliczce. Pierwszą linię, z Wiednia do Deutsch-Wagram, otwarto w roku 1837. Odcinek z Oświęcimia do Trzebini budowano siedem lat, a pierwszy pociąg dotarł w te strony w 1856 r.

Dawna kolej Północna i Dworzec w Chelmku w I połowie XX w. | arch. MOKSiR Chelmek

zawieszoną na dębie, czarną drewnianą **kapliczkę upamiętniającą ofiary i miejsce katastrofy kolejowej z 9 maja 1964 r.**, która została odnaleziona na wyciętym drzewie przy torach i odnowiona przez MOKSiR w Chelmku.

Docieramy do Chelmka i pod mostem kolejowym przedostajemy się na drugą stronę torów. Kierujemy się do **starego dworca**. Obiekt zachował niezmieniony wygląd i cechy charakterystyczne dla budynków C.K. kolei. Kolejny, równie stary dworzec został przebudowany w 1946 r., po trwającej obecnie kolejnej modernizacji będzie pełnił funkcje kulturalne i muzealne. Dalej przemieszczamy się prawą stroną torów, docierając do mostu i wydajnej piaszczystej

skarpy. Jedynie tyle pozostało po dróżniczej osadzie. W kolejnym miejscu po domku dróżnika do dziś zachowała się jedynie nazwa „Wronka” oraz gruzowisko cegieł i dachówek.

Na przylegającym do torów pagórku odnajdziemy przyrodnicze ciekawostki – liczne lisie jamy i bujną w okresie wegetacji kolonię rdestowca japońskiego. Docieramy do **stacji Gorzów Chrzanowski** i tu możemy zakończyć trasę.

Natomiast wytrwałym rowerzystom polecamy dalszą przejażdżkę w stronę dworca w Oświęcimiu. Nadal poruszamy się wzdłuż nasypu, aż do rzeki Wisły. Po prawej stronie dostrzeżemy ujście Przemszy oraz wyraźnie widoczną **tablicę „0”**. To punkt wyznaczający początek żeglugi

Kolejowy most kratownicowy na Wiśle i linia Trzebinia – Oświęcim | fot. Kamil Sorocki

oraz zerowy kilometr Wisły. Aby przepłynąć się na drugi brzeg, przechodzimy pod mostem kolejowym w stronę drogowego mostu Benedykta XVI. Tuż za przeprawą skręcamy w prawo w polną drogę. Mijamy wiadukt kolejowy i podążamy malowniczą ścieżką w stronę **Babiec**. Jedziemy spokojnymi uliczkami, tory pokonujemy kładką kolejową, z której dobrze widoczna jest bryła współczesnego dworca, a po prawej stronie niepozorny budynek dawnej stacji. Austriacki pisarz i dziennikarz Martin Pollack w „Cesarzu Ameryki” ukazuje znaczenie tego miejsca dla wielkiej fali emigracji mieszkańców Galicji na przełomie XIX i XX w. Dojeżdżamy do **Brzezinki**, a następnie udajemy się w stronę **dworca PKP w Oświęcimiu** ze szklaną mozaiką zachowaną na froncie budynku.

Kraków – Morawy – Wiedeń Greenways

Przez Oświęcim i Brzezinkę przebiega międzynarodowy szlak Greenways Kraków – Morawy – Wiedeń, który może być atrakcyjną kontynuacją rowerowych przygód. Możemy nim np. wrócić do Krakowa (z noclegiem po drodze), albo wyruszyć w podróż na południe. Ten blisko 800-kilometrowy zielony szlak łączy historycznie powiązane miasta i miasteczka oraz malownicze tereny wiejskie dzielące wspólne dziedzictwo Europy Środką – w Polsce, Republice Czeskiej i Austrii. Na szlaku zobaczymy wiele cennych zabytków, w tym także wpisanych na listę światowego dziedzictwa UNESCO, obszarów chronionych, malowniczych dolin rzecznych i parków oraz atrakcji dziedzictwa industrialnego, kulinarnego i muzycznego.

4. Przemsza i Wisła – kajakowy spływ szlakiem dawnych galarów

9,7 km

3–4 h

trasa średnia

kajakiem

Chełmek, stary most na Przemszy, ul. Chrobrego – ujście Przemszy do Wisły (punkt zerowy) – Bobrek Dolny, ul. Starowiejska

Spływ rozpoczynamy w pobliżu pieszej kładki przy ulicy Chrobrego w Chełmku. Miejsce zostało oznaczone jako „Ujście Przemszy – szlak dawnych galarów”. Stąd do morza pozostało już tylko 946 km! Tuż przy dawnym żelaznym moście znajduje

się mała plaża oraz miejsce do wodowania kajaków.

Spływ rozpoczyna się nurtem stosunkowo wartkim jak na ujście rzeki. Płyniemy szerokim korytem o wysokich brzegach porośniętych drzewami.

Historyczny powrót repliki galara na Przemszy w 2016 r. | fot. arch. MOKSiR Chełmek

Po przebyciu ok. 1 km mijamy nowy betonowy most, wiosłujemy w kierunku miejscowości **Gorzów**. Wprawni obserwatorzy mogą dostrzec pliszkę górską. Na miłośników przyrody czeka tu wiele niespodzianek, począwszy od śladów obecności bobrów, przemykających siewek i śpiewów wikłaczy, po majestatyczny przelot rybołowa. Ten unikalny, chroniony ptak, którego liczebność w Polsce wynosi zaledwie 30 par, wybrał ujście Przemszy jako swój teren lęgowy. Płyniemy dalej. Jedyną terenową

przeszkodą, odczuwalną przy niższym stanie wody, jest bieżąca tuż pod nurtem rzeki rura z gazem. Trzeba tu maksymalnie rozpedzić kajak i ślizgiem pokonać przeszkodę, płynąc bliżej prawego brzegu. W tym rejonie nurt staje się bardzo wolny, a w perspektywie pojawia się rzeka Wisła. Dopływamy do cypla u zbiegu rzek. Tu, po wielu latach nieobecności, dzięki MOKSiR-owi w Chełmku, powrócił

Kajaki na Wisle i Przemszy | fot. Paweł Waligóra

Kapliczka flisacka | fot. Monika Madejczyk

znak „0”, który stanowi symboliczny początek wiślanej żeglugi i oznaczania jej długości do ujścia do Bałtyku.

Przepływamy pod malowniczym kratownicowym mostem kolejowym, po ok. 300 m mijamy **most drogowy im. Benedykta XVI**. W nadrzecznym krajobrazie zaczynają dominować wiklinowe zarośla oraz wysokie wierzby. Po prawej stronie zobaczymy **ujście rzeki Soły**, a widok po lewej zamyka linia wału przeciwpowodziowego, jego koroną biegnie Wiślana Trasa Rowerowa. Po kolejnym kilometrze mijamy czwarty z kolei most – Niepodległości. Do zakończenia spływu pozostaje ostatni kilometr. Tu często wiatr spowalnia bieg kajaka, ale to okazja, by wypatrzeć na nadbrzeżnych drzewach ślepowrony. Przybijamy do lewego brzegu w **Bobrku Dolnym**, na wysokości ulicy Starowiejskiej i **kapliczki flisaków** z 1911 r. Według ustnych przekazów mieszkańców przy kapliczce modlili się przed wyprawą dawni flisacy, wyruszający galarami do Krakowa, Sandomierza i Puław. Dla upamiętnienia tradycji galarniczych od 2016 r. odbywają się **flisy Przemszą i Wisłą**, a przy kapliczce

odprawiane są uroczyste msze św. w intencji dawnych i obecnych wodniaków.

Organizator spływu: Miejski Ośrodek Kultury Sportu i Rekreacji w Chelmecku w porozumieniu z firmą „Kajaki na Skawie”; Chelmek, pl. Kilińskiego 3, tel. +48 601 661 771

Szlak dawnych galarów

Przez kilka stuleci, do lat 50. XX w., Przemsa stanowiła ważny szlak transportowy. W miarę rozwoju śląskiego przemysłu rzeka zapełniała się potężnymi płaskodennymi łodziami, zwanymi galarami. Największe, liczące do 20 m długości, miały wyporność pozwalającą transportować 80 ton ładunku, głównie węgla. Żegluga takimi kolosami wymagała szczególnej wiedzy i umiejętności. Sztukę flisu i budowania łodzi przekazywano z ojca na syna.

Od lat 30. ubiegłego wieku Przemsa zapadła się o 5–8 m, a w dobie PRL-u jej zanieczyszczenie przybrało rozmiary katastrofy ekologicznej. Upadek przemysłu ciężkiego, powstanie oczyszczalni oraz procesy naturalnego oczyszczania się rzek sprawiły, że odnowiło się życie biologiczne. Obecnie rzeka jest odkrywana jako ciekawy szlak turystyczny.

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Artystyczny MOKSiR w Chelmecku

Klimatyczny budynek dawnej kantyny fabryki Polskiej Spółki Obuwia Bata od lat powojennych stanowi centrum życia kulturalnego regionu. Funkcjonuje tu **kino Iluzja**, **galeria Epicentrum**, można także zobaczyć kolekcję zabytkowych maszyn obuwniczych związaną z historią Baty. W zbiorach ośrodka znajduje się także kilkanaście obrazów **Włodzimierza Czerwy** (1937–1993) – artysty i filozofa, ekscentryka znad Przemszy. Niecodzienna sceneria tworzy dobrą przestrzeń dla koncertów, spotkań, wernisaży, spektakli.

Plenerowa galeria rzeźby jest integralną częścią zielonej strefy wokół MOKSiR-u. W otoczeniu wysokich drzew, łąki naturalnej, kwietnej i monokulturowej, prezentowana jest ekspozycja

24 rzeźb i innych obiektów artystycznych. Prace powstają w trakcie rezydencji artystycznych i plenerów. Tradycja spotkań twórczych sięga 1987 r. Została zapoczątkowana przez Południowe Zakłady Przemysłu Skórzanego „Chelmek”. Przestrzeń współlistnienia sztuki i natury spełnia funkcję kieszonkowego parku, towarzyskiej agory, sceny działań artystycznych, koncertów, pokazów filmowych. Klamrą łączącą przyrodniczą tkankę z architekturą jest oniryczny **mural** śląskiej artystki **Mony Tusz** na froncie budynku, symboliczne ukazanie snu o minionym obuwniczym dziedzictwie (www.monatusz.art.pl).

MOKSiR, Chelmek, pl. Kilińskiego 3, tel. +48 33 846 12 96, www.moksir.chelmek.pl

Dom Pamięci Baty, Chelmek, ul. Staicha 3, tel. +48 33 846 12 96, *ekspozycję można zwiedzać po uprzednim uzgodnieniu terminu wizyty*

Artystyczny MOKSiR w Chelmecku z murem Mony Tusz | fot. Kamil Sorocki

Zespół pałacowo-parkowo-folwarczny w Bobrku

W przeszłości zespół pałacowo-parkowy stanowił – wraz z gruntami uprawnymi, lasami i miejscowościami – ogromny klucz ziemski. Majątek, zwany również Państwem Bobreckim, należał do magnackich rodów Wielopolskich, Potulickich, Ogińskich i Sapiechów.

Obecnie w **czworakach** rodzina Klimowiczów gromadzi i eksponuje bogate zbiory etnograficzne: dawne maszyny, urządzenia, przydatne w gospodarstwie domowym przedmioty i narzędzia, dzieła sztuki ludowej.

Park o powierzchni 24 ha i naturalnym, angielskim charakterze, został już w 1925 r. uznany za zabytek przyrody. Metryki najstarszych drzew – dębów, lip, pomnikowego cisa – sięgają ponad 400 lat. Zachowała się tu **kamienna kapliczka** z 1854 r. oraz – na skraju parku, w pobliżu ulicy Nadwiślańskiej – dolo-mitowa płyta upamiętniająca **konia**

Atamana z 1936 r., który uratował życie rannemu księciu Leonowi Sapiesze.

Pałac w stylu neoklasycystycznym z XIX w. został wzniesiony na ruinach średniowiecznego zamku. Tworzy harmonijną jedność z otoczeniem. Neoklasycystyczna architektura i położenie sprawiły, że w czasach świetności był wyjątkową rezydencją.

Czworaki zwiedzimy za pośrednictwem MOKSIR-u w Chelmku. Pałac jest własnością prywatną, niedostępną dla turystów. Można natomiast podziwiać otaczający go park.

Stare Miasto w Oświęcimiu

Początki Oświęcimia sięgają XI w., jakkolwiek w źródłach pisanych jego nazwa, jako siedziby kasztelanii, pojawia się dopiero w 1177 r. Gród wówczas znalazł się we władaniu książąt opolskich, a następnie książąt cieszyńskich, którzy w 1272 r. nadali mu prawa miejskie. Najważniejszy okres rozwoju miasta, malowniczo

Malowniczy Rynek w Oświęcimiu | fot. Kamil Sorocki

położonego między Sołą a Wisłą, przypada na czasy, kiedy było stolicą niezależnego księstwa oświęcimskiego.

Sercem starego miasta jest **Rynek**, wyróżniający się zabytkową architekturą z okresu XVIII-XIX w. Był to przez wieki ważny punkt na szlakach handlowych – m.in. szlaku solnym, początkowo otoczony drewnianą zabudową. W ramach współczesnej modernizacji przywrócono Rynekowi charakter z okresu przedwojennego. W XIX-wiecznym Ratuszu utworzono ciekawe muzeum o dziejach miasta.

Powędrujmy na zamek oświęcimski, wznoszący się na brzegu Soły. Po drodze zauważymy charakterystyczną wieżę **kościółka parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP** z XIV w. (lub końca XIII w.), wielokrotnie przebudowywanego. Najstarszymi częściami dawnego **zamku książąt oświęcimskich** są kwadratowa wieża z przełomu XIII i XIV w. o wysokości 40 m (świetny punkt widokowy) oraz przyległy fragment muru obronnego z basteją. Powstało tu **Muzeum Zamek** z podziemną **Interaktywną Trasą**

Historyczną pt. „Gra o Niepodległość” w tunelach pod zamkiem, która opowiada o wydarzeniach z okresu I wojny światowej.

Współczesny wizerunek Oświęcimia jako Miasta Pokoju kreują niezwykle

Planty nad Sołą | fot. Kamil Sorocki

Czworaki w Bobrku | fot. Paweł Waliągóra

instytucje kultury. Jedną z nich jest **Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży (MDSM)**, którego głównym celem jest budowanie porozumienia młodego pokolenia, bez względu na narodowość czy pochodzenie. W otoczeniu można zobaczyć **drewnianego konia** Waldemara

Rudyka pt. **„Pegaz Wolności”**.

Spacerując po mieście, zwróćmy uwagę na niezwykle **murale** wykonane przez znanych współczesnych

artystów. Zwiedzanie możemy zakończyć odpoczynkiem przy **Plantach nad Sołą** – wspaniałej zielonej przestrzeni miasta. W tutejszym lesie łągowym ma swoje stanowisko chroniony gatunek paproci – pióropusznik strusi, ponadto gniazduje tu m.in. ślepowron.

Muzeum Zamek, Oświęcim, ul. Zamkowa 1, tel. +48 33 842 44 27; Ratusz, Rynek Główny 2, tel. +48 787 915 911, www.muzeum-zamek.pl

Centrum Żydowskie w Oświęcimiu – Muzeum i Synagoga, Oświęcim, pl. ks. J. Skarbka 5, tel. +48 510 781 199, www.ajcf.pl

Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży w Oświęcimiu, Oświęcim, ul. Legionów 11, tel. +48 33 843 21 07, www.mdsm.pl

Muzeum Auschwitz-Birkenau – Miejsce Światowego Dziedzictwa UNESCO

Auschwitz – to niemiecka nazwa Oświęcimia, która w okresie II wojny światowej budziła grozę w całej okupowanej Europie. W założonym tu w 1940 r. obozie koncentracyjnym „Konzentrationslager Auschwitz” faszyci wymordowali około 1 100 000 osób, głównie narodowości żydowskiej ze wszystkich prawie krajów Europy. Początkowo przeznaczony dla polskich więźniów politycznych, w 1941 r. został wytypowany przez Reichsführera SS Heinricha Himmlera jako miejsce „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”. Auschwitz przekształcono w potężny i rozległy terytorialnie kombinat masowej zagłady. Zachowane po wojnie obozy „Auschwitz – Birkenau” stały się symbolem ludobójstwa i Holocaustu, miejscem refleksji, spotkań ludzi różnych narodowości, bez względu na religię i przekonania, inspiracją dla wielu antywojennych inicjatyw i ruchów.

Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau, Oświęcim, ul. Więźniów Oświęcimia 20, tel. +48 33 844 80 00, www.auschwitz.org

Centrum Obsługi Turystów w Brzezince, Brzezinka ul. Mężczeństwa Narodów 14 (w sąsiedztwie głównego parkingu dla zwiedzających KL Birkenau), www.gminaoswiecim.pl

Szlak Murali w Oświęcimiu | fot. Dominika Zaręba

INNE CIEKAWÉ MIEJSCA W OKOLICY

Kęcki Rynek

Miasto królewskie z ponad 700-letnią historią jest położone w dolinie Soły, w Kotlinie Oświęcimskiej na Podgórzu Wilamowickim, u stóp Beskidu Małego. Najstarsze dokumenty z lokacji miasta pochodzą z 1277 r.

Średniowieczny układ urbanistyczny Kęt jest wpisany do wojewódzkiego rejestru zabytków. **Rynek** przez wieki tętnił życiem, odbywały się tu jarmarki i ważne zebrania miejskie. Kamienice otaczające plac pochodzą z XIX i XX w. Jego środek zdobi kamienny **pomnik św. Jana Kantego** z 1851 r., patrona miasta, urodzonego w Kętach. **Jan Kanty** (1390–1473), profesor i teolog Akademii Krakowskiej, był twórcą cennych rękopisów i autorem słynnych kazań. Mieszkańcy Kęt uważają go za wielkiego orędownika dobroczynności. Pomnik zaprojektował krakowski artysta Marcin Rogoziński. Kiedy Niemcy nakazali pomnik zdjąć z Rynku w 1941 r., otrzymał schronienie w parafialnym kościele, by powrócić tu w 1992 r.

Przy Rynku, pod nr 16, w XIX-wiecznej kamienicy ma siedzibę interesujące **Muzeum im. Aleksandra Kłosińskiego**, gromadzące świadectwa przeszłości z miasta i okolicy. **Aleksander Kłosiński** (1892–1974) był mieszkańcem Kęt, który przez wiele lat zbierał pamiątki związane z regionem. Historię miasta opowiada legenda o zwaśnionych księżętach piastowskich, którzy pogodzili się po udanych łowach w miejscu, gdzie powstała późniejsza osada.

Na starówce można zwiedzić liczne zabytki sakralne, m.in. **kościół pw. św. św. Małgorzaty i Katarzyny** z fragmentami gotyckich murów z XIV w., który kryje XV-wieczny cudowny obraz Matki Bożej Kęckiej.

Muzeum im. Aleksandra Kłosińskiego, Kęty, Rynek 16, tel. +48 33 845 31 07, www.muzeum.kety.pl

Średniowieczny Rynek w Kętach | fot. Kamil Sorocki

Obszar Natura 2000 Dolina Dolnej Soły

Kompleks stawów hodowlanych i żwirowni przylegających do doliny rzeki Soły ciągnie się od południowych przedmieść Oświęcimia do mostu drogowego w Kętach.

Soła ma na tym odcinku charakter naturalnej rzeki podgórskiej, otacza ją cenny wierzbowo-topolowy las łęgowy. Jest to prawdziwa ptasia ostoja, gniazdują tu np. ślepowron i bączek, rybitwa rzeczna i białowąsa. Rozległe lączy żwirowe Soły to miejsca łęgowe m.in. sieweczki rzecznej. Na urwistych brzegach można wypatrzyć zimorodka i brzegówkę. Zaobserwowano tu łącznie 200 gatunków ptaków!

Brzeszcze

Nazwa miejscowości wywodzi się od brzości, czyli wiązu górskiego, który porastał niegdyś obszary nad Wisłą. Na początku XX w. jej rolniczy i rybacki charakter zmieniło odkrycie złóż węgla kamiennego i budowa kopalni. W Brzeszczach zachowały się ciekawe dzielnice robotnicze z zabytkową architekturą murywaną – **Stara Kolonia**, **Nowa Kolonia** i **Kolonia Urzędnicza** z początków ubiegłego wieku, natomiast w graniczącej z miastem wsi Jawiszowice znajduje się cenny barokowy **kościół pw. św. Marcina** z 1692 r., zabytek na Szlaku Architektury Drewnianej – konstrukcji zrębowej, przykryty gontowym dachem.

Smutną pamiątką po czasach II wojny światowej jest **budynek Karnej Kompanii Kobiet Podobozu KL Auschwitz-Birkenau Bor/Budy**. Warto zwiedzić wystawę tematyczną oraz ścieżkę edukacyjną, którą opiekuje się Fundacja Pobliskie Miejsca Pamięci.

Gmina Brzeszcze bogata jest w cenne zakątki przyrodnicze, ukryte między Sołą a Wisłą, z lasami łęgowymi, starorzeczami zwanymi wiśliskami, stawami oraz cennymi ostojami ptaków chronionymi w formie **Obszaru Natura 2000 Stawy w Brzeszczach**.

Fundacja Pobliskie Miejsca Pamięci Auschwitz-Birkenau, Brzeszcze,
ul. Bór 67, tel. +48 888 220 174,
www.auschwitz-podobozy.org

Obszar Natura 2000 Stawy w Brzeszczach | fot. Kamil Bańkowski

Muzeum Świni w Wieprzu | fot. arch. GOK w Wieprzu

Wieprz

Wieprz słynie z potraw oraz domowych produktów z małych ogrodów i pól. To zakątek typowo rolniczo-hodowlany, mieści się tu słynna **Spółdzielnia Mleczarska**, wyrabiająca m.in. markowe masło extra. Przy Gminnym Ośrodku Kultury w Wieprzu powstało **Muzeum Świni** i **Klub Kulinarnego Podróżnika**.

Cennym zabytkiem jest **kościół pw. św. św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza w Nidku** na Szlaku Architektury Drewnianej, powstały przed 1529 r., konstrukcji zrębowej, kryty gontem. W jego wnętrzu zachowały się gotyckie detale ciesielskie.

Muzeum Świni, Wieprz, ul. Centralna 19,
tel. 33 8755 216,
www.muzeumswini.wieprz.pl

Najważniejsze imprezy lokalne

- **Wiosenny Przegląd Sztuki Nieprofesjonalnej**, Chelmek, galeria Epicentrum, marzec
- **Spływ kajakowy „Flis na Przemszy”**, Chelmek, Bobrek, czerwiec
- **Noc Kupały w gminie Oświęcim**, Broszkowice, czerwiec
- **Letnie Koncerty Organowe** – Oświęcimskie Centrum Kultury, Oświęcim, czerwiec – sierpień
- **Międzynarodowy Dziecięcy Festiwal Folklorystyczny „Darujmy światu pokój”**, Oświęcimskie Centrum Kultury, Oświęcim, lipiec
- **Tydzień Kultury Beskidzkiej**, Oświęcim, lipiec – sierpień
- **Międzynarodowe Biennale Plakatu Społeczno-Politycznego** – Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży w Oświęcimiu, Oświęcim, wrzesień
- **Alternatywna Scena Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży w Oświęcimiu**, Oświęcim, wrzesień
- **Folklorystyczne Spotkania nad Przemszą** – MOKSiR w Chelмку (prezentacje kultury i tradycji ludowych regionów Śląska i Małopolski odbywają się od ponad dwudziestu w Parku Rodzinnym), Chelmek, wrzesień
- **Festiwal Wieś Pełna Skarbów, Lokalna Grupa Działania „Dolina Soły”**, różne miejscowości gmin: Wieprz, Kęty, Oświęcim, Chelmek, Brzeszcze, wrzesień, <http://wps.dolinasoly.eu>
- **Jesień Oświęcimska** – Oświęcimskie Centrum Kultury, Oświęcim, wrzesień
- **Krakowski Salon Poezji** – Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży w Oświęcimiu, Oświęcim, cykliczne spotkania co 2 miesiące

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Robotnicze Stowarzyszenie Twórców Kultury (RSTK) w Chełmku

Od 1984 r. skupia malarzy, rzeźbiarzy i poetów. Czterdziestu artystów nadaje okolicy swoistego kolorytu i stanowi trzon miejscowego środowiska kulturalnego. Mecenat miasta, ośrodka kultury, a wcześniej znanego kombinatu obuwniczego, pozwala im na stały rozwój, organizację plenerów, wystaw, akcji artystycznych, spotkań i pokazów.

Antoni Korycik – galeria w Chełmku

Antoni Korycik, nestor chełmeckich twórców, częstuje gości herbatą i prezentuje bogatą kolekcję malarstwa, rzeźb oraz pamiątek z minionych czasów i dziejów RSTK. Artysta jest honorowym prezesem Stowarzyszenia, filarem i jego współtwórcą.

Rodzinna pracownia państwa Cebratów „Naprawa Rzeczy Pięknych” w Chełmku

Miejsce pełne starych przedmiotów, mebli i architektonicznych detali przypomina wysmakowaną teatralną scenografię. Przywraca się tu drugie życie przedmiotom,

Pracownia Antoniego Korycika
| fot. Monika Madejczyk

porzucając od drobnych rzeczy codziennego użytku, po motocykle, meble, decyjnalia i elementy architektury.

Dom Ludowy w Chełmku

W Domu Ludowym przy ulicy Chrobrego prężnie działają rękodzielniczy Aktywni+ oraz zespół śpiewaczy Chełmkowianki. Ich opowieści, pieśni i gościnność to wciąż żywa ludowa tradycja tych stron.

Galeria Antoniego Korycika, rodzinna pracownia państwa Cebratów, Dom Ludowy w Chełmku oraz czworaki w Bobrku są udostępniane po wcześniejszym umówieniu w MOKSiR-ze w Chełmku, tel. +48 601 661 771, www.moksir.chelmek.pl

Pasieka Malwa i Skansen pszczelarski w Grojcu

Unikatowe miejsce stworzył Krzysztof Zych, działacz Koła Pszczelarskiego Ziemi Oświęcimskiej. W skansenie zobaczymy ule

Naprawa Rzeczy Pięknych | fot. Urszula Hagno-Cebrat

z różnych okresów historycznych, najstarsze z początków XX w., a także sprzęt pszczelarski, np.: miodarki, podkurzacz, walce, prasy do węzy, klepacze czy podkarmiaczki. Weźmiemy także udział w lekcjach pszczelarstwa i warsztatach wyrobu świec z wosku.

Grojec, al. Ogrodowa 43, tel. +48 502 405 286

Izba Młynarska w Nowej Wsi k. Kętów

Przed laty w dolinie rzeki Macochy w Nowej Wsi i okolicach pracowało aż szesnaście młynów, papierni i tartaków.

Izba Młynarska w Nowej Wsi | fot. Wojciech Procnier

Zachował się tylko jeden. Jego gospodarzem i kustoszem jest Piotr Procnier, młynarz w szóstym pokoleniu! W zagrodzie powstała muzealna izba młynarska, a unikalne urządzenia i maszyny nadal mielą zboże. Odwiedzając gościnne progi, możemy nabyć lokalne produkty, a przede wszystkim wysłuchać niezwykłych opowieści gospodarza.

Nowa Wieś, gm. Kęty, ul. Młyńska 9, tel. +48 606 332 133

Pracownia garncarska w Wieprzu

Autorska pracownia Mariusza Bieguna została stworzona z pasji i miłości do ceramiki. Podczas organizowanych tu warsztatów dla dzieci, młodzieży i dorosłych można poczuć kontakt z gliną i poznać jej duszę.

Wieprz, ul. Spacerowa 2, tel. +48 602 608 697

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI I OBIEKTY GASTRONOMICZNE

CHEŁMEK I BOBREK

Zajazd Magda, Bobrek, ul. Nowo-
pole 1, tel. +48 33 846 32 00,
www.zajazdmagda.pl

Ptyś Cafe, Chełmek, ul. Baty 7, tel. +48
33 846 16 45, www.ptyscafe.pl

Zajazd Józstach (restauracja i pokoje go-
ścińne), Chełmek, ul. Krakowska 15a, tel.
+48 33 846 40 79, www.fb.com/jozstach

OŚWIĘCIM I OKOLICE

**Międzynarodowy Dom Spotkań
Młodzieży** (pokoje gościńne),
Oświęcim, ul. Legionów 11,
tel. +48 33 843 21 07, www.mdsm.pl

Polin House (Miejsce Przyjazne Rowe-
rzystom), Oświęcim, Rynek Główny 16,
tel. +48 698 175 157, www.polinhouse.pl

Old Tree Villa & Restaurant (Miejsce
Przyjazne Rowerzystom), Broszkowice
k. Oświęcimia, ul. Zgodna 1, tel. +48 33
841 11 21, www.villaoldtree.pl

Hotel Olimpijski & Restauracja
(Miejsce Przyjazne Rowerzystom),
Oświęcim, ul. Chemików 2A, tel. +48 33
842 38 41, www.hotelolimpijski.com

Koniecznie musisz spróbować

- **prażonego** – to danie jednogarnkowe z ziemniaków, warzyw i wędlin, w zależności od okolicy nazywane prażonymi, pieczonkami, pieczonymi itd.; przy różnych okazjach robią je rodziny, koła gospodyń, OSP czy zespoły śpiewacze, jest to jednym słowem jadlo o dużych walorach integracyjnych (prażone na wcześniejsze zamówienie oferuje zajazd Magda w Bobrku i zajazd Józstach w Chełmku)
- **potraw z ryb z Doliny Soły**, zwłaszcza wędzonego pstrąga górskiego, do którego wędzenia używa się zrębów olchowych; można go skosztować m.in. w restauracji Przystań nad Sołą w Bielanach koło Kęt
- **miodu z Pasieki Malwa** w Grojcu k. Oświęcimia

Hotel Galicja Wellness & SPA
(Miejsce Przyjazne Rowerzystom),
Oświęcim, ul. gen. Dąbrowskiego 119,
tel. +48 33 843 61 15,
www.hotelgalicja.com.pl

Restauracja Ogród Smaków (Miej-
sce Przyjazne Rowerzystom), Oświęcim,
ul. Karola Olszewskiego 28-28a, tel. +48
695 109 995, www.ogrod-smakow.pl

Café Bergson (Miejsce Przyjazne Rowe-
rzystom), Centrum Żydowskie w Oświę-
cimiu, Oświęcim, pl. ks. J. Skarbka 5, tel.:
+48 512 010 199, www.ajcf.pl/cafe

Café Bistro, Oświęcim, Rynek Główny
17, tel. +48 512 292 779,
www.bistrokolaczek.pl

**Hotel i restauracja Przystań nad
Sołą**, Bielany (gm. Kęty), ul. Mosto-
wa 17, tel. +48 33 848 64 60,
www.hotelprzystan.pl

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- do Chełmka i Libiąża dojedziemy wygodnie PKP z Krakowa (linia Kraków – Oświęcim) lub z Katowic, z przesiadką w Oświęcimiu
- Oświęcim ma bardzo dobre połączenie busowe z Krakowem i Katowicami
- Kęty znajdują się na trasie busów z Krakowa do Bielska-Białej

LEKTURY NA DROGĘ

- „Gottland”, Mariusz Szczygieł, Wyd. Czarne.
- „Był sobie czas”, Katarzyna Kobylarczyk, Wyd. MIK Kraków: rozdziały o Chełmku i Bobrku.
- „Modernizm, architektura i nowoczesność w II Rzeczypospolitej”

Chełmeckie ptaszki – symbol naszej ekowycieczki | fot. Dominika Zareba

tom I, pod red. Andrzeja Szczerskiego,
Wyd. Dodo Editor.

- „Rzeki mojego życia”, Zofia Krauzowa, Wyd. Literackie.
- „Szlak lokalnych produktów Doliny Soły” oraz „Kulinarne smaki czterech krain”, Stowarzyszenie LGD „Dolina Soły”, do pobrania: www.dolinasoly.eu.

OBEJRZYJ

- „Chełmek Fabryka. Opowieść o modernistycznej wizji i zwykłym życiu”:
<https://youtu.be/GSnlM9ghy8>
- MOKSiR w Chełmku – kanał na YouTube, np. „Ujście Przemszy – szlak dawnych galarów. Przemsza – rzeka zapomniana”:
<https://youtu.be/aACvjWAPSu0>

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

CHEŁMEK
MOKSiR, pl. Kilińskiego 3,
Chełmek, tel. +48 33 846 12 96,
www.moksir.chelmek.pl

OŚWIĘCIM

Centrum Informacji Turystycznej,
ul. St. Leszczyńskiej 12

**Miejski Punkt Informacji
Turystycznej**, Rynek Główny
2, tel.: +48 33 843 00 91, www.
it.oswiecim.pl

Stowarzyszenie LGD „Dolina Soły”

Rajsko, ul. Edukacyjna 9,
Oświęcim,
tel. +48 33 843 60 28,
www.dolinasoly.eu

MAŁO
POLSKA
ZA
CHODNIA

Przyroda i dziedzictwo industrialne w Dolinie Wisły, Przemszy i Soły

Rowerem przez Przedgórze **447**

Powisłe Dąbrowskie jak malowane
na rowerze **477**

W krainie winnic i wyśmienitej kuchni **501**

Ekowędrowki przez Pogórze Ciężkowickie **531**

Na szlaku miodu i wina u stóp Brzanki **555**

RE GION TAR NOW SKI

Rowerem przez Przedgórze

Brzesko
Okocim
Porąbka Uszevska
Dębno
Borzęcin
Strzelce Wielkie i Małe
Dotęga
Radłów
Wierzchosławice
Wojnicz

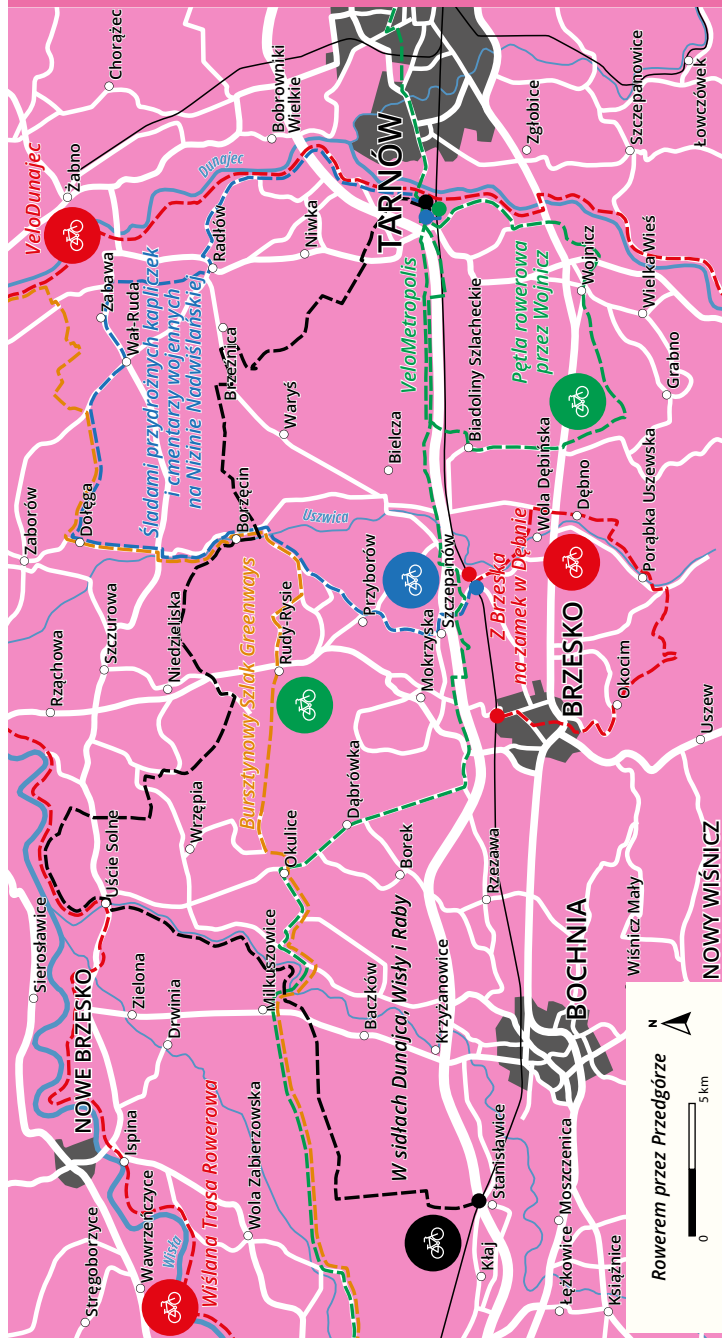
Zmierzając w kierunku Tarnowa, w widłach Uswicy, Wisły i Dunajca możemy podziwiać miejsca i krajobrazy wyczarowane z pól, lasów, drewnianych chałup, szlacheckich dworców, kolorowych przydrożnych kapliczek, drewnianych kościółków i ceglanych neogotyckich kościołów projektowanych przez wybitnego architekta i konserwatora sztuki – Jana Sas-Zubrzyckiego. Pojedziemy rowerem przez malownicze zakątki pełne pamiętek historycznych od średniowiecza po powstanie styczniowe. Wsłuchamy się we wspomnienia z I i II wojny światowej zachowane na zabytkowych cmentarzach wojennych oraz w miejscach poświęconych pamięci Żydów i Romów, którzy jeszcze sto lat temu tworzyli lokalną społeczność. Zajrzemy na średniowieczny Rynek w Brzesku i wsłuchamy się w dzieje rodu Goetzów, twórców okocimskiego browaru, znanych filantropów związanych z regionem. Zwiedzimy niesamowity zamek w Dębnie, gdzie poznamy rycerskie tradycje i legendy. Szlaki prowadzące przez Wojnicz przypomną nam o dawnych traktach handlowych biegnących na Węgry i historii kasztelanii wojnickiej, która witała św. Kingę. W Wierchosławicach dowiemy się o działalności ruchu ludowego oraz życiu jego słynnego przywódcy i premiera II Rzeczypospolitej – Wincentego Witosa.

Poznajcie Przedgórze – region położony tak blisko Krakowa, a wciąż mało odkryty, pełen niespodzianek i emocjonujących opowieści. Proponujemy wycieczki rozbudowaną siecią szlaków rowerowych w regionie, m.in. szlakiem EnoVelo oraz Wiślaną Trasą Rowerową. Region jest świetnie skomunikowany koleją, dlatego możliwości planowania eskapad rowerowych są niezliczone.

Ekowycieczka rekomendowana dla:

miłośników turystyki rowerowej
grup rodzinnych doświadczonych w wycieczkach na dwóch kółkach
oferta sezonowa | wycieczki weekendowe i jednodniowe

Rowerem przez Przedgórze

0 5 km

N

Ślady GPS mikrowycieczek: www.traseo.pl/malopolska-ekoturystyka

MIKROWYPRAWY

1. Z Brzeska na zamek w Dębnie

26 km 3–4 h trasa łatwa rowerem

Brzesko Okocim, stacja PKP – Brzesko, Rynek – Okocim Górny – Okocim-Kamieniec – Porąbka Uszewska – Dębno, zamek w Dębnie – Wola Dębińska – Maszkienice – Sterkowiec, stacja PKP

Podczas tej niedługiej sympatycznej wycieczki poznamy ciekawe zabytki świeckie i sakralne, przejedziemy przez piękne tereny leśne i odnajdziemy wspinał się miejsca widokowe. Szlak prowadzi w większości drogami o stosunkowo niskim natężeniu ruchu, częściowo utwardzonymi duktami leśnymi.

Wycieczkę zaczynamy na stacji PKP Brzesko Okocim i zmierzamy w kierunku centrum **Brzeska**, mijając po drodze **cmentarz z I wojny światowej nr 276**

i sąsiadujący z nim **cmentarz żydowski** (na przełomie XIX i XX w. Żydzi stanowili dwie trzecie mieszkańców miasta).

Dojeżdżamy na malowniczy kwadratowy **Rynek**, pamiętający czasy średniowiecza. Można tu przysiąść na ławeczce i poczytać o zabytkach i ciekawostkach ziemi brzeskiej opisanych na tablicy informacyjnej obok fontanny i **okocimskich koziołków**. Jeśli nie zabraliśmy prowiantu na drogę, to koniecznie zaopatrzymy się w przepyszne produkty,

Żydzi w Brzesku

W 1939 r. w Brzesku było zarejestrowanych 211 działalności gospodarczych prowadzonych przez Żydów. Były również rodziny inteligencji: sędziowie, adwokaci, lekarze, urzędnicy. (...) Żydzi brzescy mieli duży wpływ na życie miasta nie tylko z racji swojej pozycji ekonomicznej. Wielu wykształconych włączyło się w działalność społeczną, kulturalną i polityczną. Brali udział w pracach rady miasta, cieszyli się powszechnym szacunkiem. (...) Prężna i światła społeczność Żydów brzeskich została zniszczona przez okupantów niemieckich, którzy zajęli miasto 5 września 1939 r.

Polin, Muzeum Historii Żydów Polskich, www.sztetl.org.pl

Cmentarz żydowski w Brzesku
| fot. Dominika Zaręba

Na Rynku w Brzesku | fot. Dominika Zaręba

które oferuje **Bar Mleczny Smakosz** (ul. Sobieskiego 10).

Zmierzamy teraz w kierunku **Browaru Okocim**. Musimy przejechać przez ruchliwe rondo u zbiegu dróg nr 75 i 94, ale za chwilę skręcimy już w spokojniejsze podmiejskie okolice. Po przekroczeniu rzeki Uszwicy znajdziemy się na terenie Browaru Okocim, otoczonego zabytkowym **parkiem krajobrazowym** z **pałacem Goetza** – dawną siedzibą rodu Goetzów okocimskich, właścicieli tych ziem i twórców słynnego browaru. Stąd ulica Browarna zaprowadzi nas do **Okocimia Górnego**, gdzie warto

Kościół pw. Trójcy Przenajświętszej w Okocimiu | fot. Dominika Zaręba

zajrzeć do niezwykle neogotyckiego **kościola pw. Trójcy Przenajświętszej**. Świątynia została wzniesiona z ciosów piaskowca w latach 1884–1885 wg projektu Maxa Szwedy, architekta cieszyńsko-wiedeńskiego.

Mijamy cmentarz i przejeżdżamy przez centrum **Okocimia**. Zachowało się tu dość dużo tradycyjnych drewnianych domów. Na skrzyżowaniu na końcu wsi skręcamy w prawo i zjeżdżamy stromo w dół, podziwiając widoki na pasma beskidzkie. Na rozwidleniu dróg wybieramy tę prowadzącą lekko w prawo, pod górkę. W okolicach przysiółka **Kamieniec** rozpoczyna się malowniczy fragment szlaku prowadzący przez las (pamiętajmy, by na skrzyżowaniu leśnych dróg odbić w lewo – tam, gdzie znajduje się szlaban) do **Porąbki Uszewskiej**, znanego miejsca kultu maryjnego. Mijamy **kościół**

pw. św. Andrzeja Apostoła z lat 1910–1918, zaprojektowany przez Jana Sas-Zubrzyckiego w stylu gotyku nadwiślańskiego i podjeżdżamy pod **grootę Matki Bożej z Lourdes**

Grota Matki Bożej z Lourdes w Porąbce Uszewskiej | fot. Dominika Zaręba

z 1904 r., będącą repliką słynnego miejsca we Francji.

Dalej jedziemy spokojną ulicą wzdłuż potoku Niedźwiedź. Po drodze mijamy kilka charakterystycznych kapliczek przydrożnych, dobrze zachowanych obiektów architektury ludowej z pierwszej połowy ubiegłego stulecia. Prosto do Dębna zaprowadzi nas oznakowanie nowych szlaków EnoVelo. Przejeżdżamy obok **gospodarstwa agroturystycznego Na Kuźniku**, naprzeciwko którego znajduje się miejsce pamięci poświęcone działaczom społecznym i bohaterom I i II wojny światowej pochodzącym z Porąbki Uszewskiej.

Jedziemy przez wieś **Dębno**, mijając gotycki **kościół pw. św. Małgorzaty**.

Zamek w Dębnie | fot. Kamil Sorocki

Zaraz za zabytkowym **cmentarzem parafialnym** z lat 1830–1840 skręcamy w lewo, w kierunku zamku otoczonego pięknym parkiem. W pobliżu głównego wejścia na cmentarz wznosi się neogotycka **kaplica grobowa Jastrzębskich** – ostatni właściciele zamku, zaprojektowana przez słynnego Jana Sas-Zubrzyckiego, którego dzieła towarzyszą nam w czasie wycieczek po ziemi tarnowskiej.

Późnogotycki **zamek w Dębnie** wznosił w latach 1470–1480 Jakub z Dębna – kanclerz wielki koronny i kasztelan krakowski herbu Odrowąż. Po zwiedzeniu tego kulminacyjnego punktu naszej wycieczki, dojeżdżamy do stacji PKP Sterkowice, gdzie kończymy eskapadę.

2. Śladami przydrożnych kapliczek i cmentarzy wojennych na Nizinie Nadwiślańskiej

50–55 km

6 h

trasa średnia

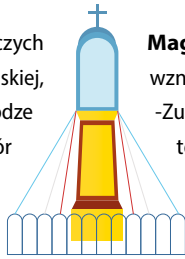

rowerem

Sterkowiec, stacja PKP – Szczepanów – Przyborów – Borzęcin – Borzęcin Dolny – Dołęga, dwór w Dołędze – Nowa Wieś – Wał-Ruda – Zabawa – Radłów – Łęka Siedlecka – Siedlec – VeloDunajec – Komorów – [zjazd do Wierchosławic, Muzeum Wincentego Witosy] – Gosławice – Ostrów – Bogumiłowice, stacja PKP

Pojedziemy wśród malowniczych krajobrazów Niziny Nadwiślańskiej, przez wsie, pola i lasy; po drodze zobaczymy szlachecki dwór w Dołędze, wiele zachowanych drewnianych domów i przydrożnych kapliczek oraz kilka zabytkowych cmentarzy z I wojny światowej.

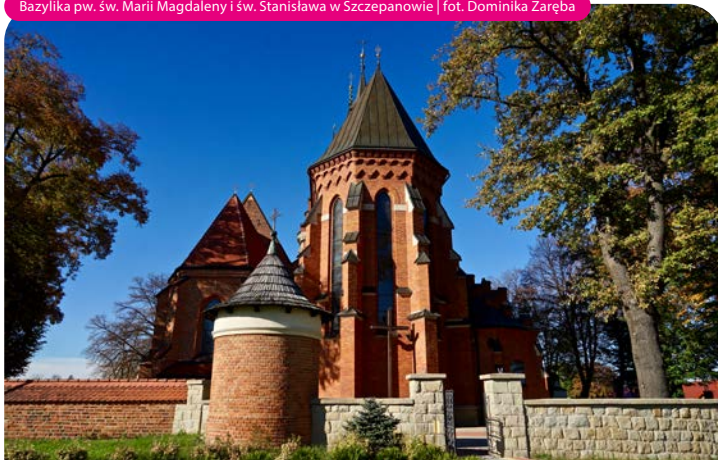
Wycieczkę rozpoczynamy na stacji PKP Sterkowiec (zatrzymują się tu pociągi kolei regionalnych). Przejeżdżamy przez **Szczepanów**, mijając ceglana neogotycką **bazylikę pw. św. Marii**

Magdaleny i św. Stanisława, wzniesioną wg projektu Jana Sas-Zubrzyckiego, wybitnego architekta. Stworzone przez niego budynki z początku XX w. są ikonami ziemi tarnowskiej. Dalej pojedziemy pośród wiejskich krajobrazów

Przyborowa i Borzęcina. Po drodze zachwycą nas liczne przydrożne kapliczki, zachowało się tu także wiele pięknych drewnianych zagród otoczonych wiejskimi ogrodami. W Borzęcinie przejeżdżamy nad rzeką Uszwicą i mijamy

Bazylika pw. św. Marii Magdaleny i św. Stanisława w Szczepanowie | fot. Dominika Zaręba

Kapliczki przydrożne na szlaku | fot. Jagoda Ostrowska

kościół pw. Narodzenia NMP – tu również działał Jan Sas-Zubrzycki. Przy Gminnym Ośrodku Kultury w Borzęcinie znajduje się **miejsce wypoczynkowe dla rowerzystów**, gdzie można nawet podładować telefon energią słońca.

Obok cmentarza parafialnego w Borzęcinie skręcamy w lewo i jedziemy

przez **Borzęcin Dolny**. Warto wiedzieć, że na tutejszym cmentarzu spoczywają Romowie zamordowani przez Niemców w borzęcińskim lesie w 1942 r. **Pomnik** poświęcony ich pamięci – rzeźbę z piaskowca przedstawiającą postać matki tulącej dziecko – wykonał romski artysta z Węgier Andras Kallai.

Kolejnym interesującym obiektem na naszej trasie jest szlachecki **dwór w Dołędze** z połowy XIX w., położony na Szlaku Architektury Drewnianej. Po zwiedzeniu zabytku i jego malowniczego otoczenia pojedziemy spokojną drogą pośród stawów, łąk i lasów do miejscowości **Wał-Ruda**, gdzie znajduje się **cmentarz z I wojny światowej nr 261**. Na skrzyżowaniu z główną drogą nr 964 skręcamy w lewo i jedziemy nią ponad kilometr przez wieś **Zabawa**. Mijamy ceglany **kościół pw. Trójcy**

Los Romów na ziemi tarnowskiej

Jak pisze Adam Bartosz, Cyganie/Romowie byli jedną z tych kategorii ludzi, których ideologię nazizmu skazali na całkowitą zagładę. Przygotowali im los ten sam, co Żydom.

Największa zbiorowa mogiła Romów znajduje się w miejscowości **Szczurowa**, w której mieszkało ok. 100 przedstawicieli tej mniejszości. Naziści zamordowali tu 93 mieszkańców, od niemowląt po osoby starsze. Mogiły i miejsca pamięci Romów znajdują się także w **Borzęcinie Dolnym**, **Bielczy** (skąd pochodził ostatni romski król) i **Żabnie**. W lesie pomiędzy Wałem-Rudą a Borzęcinem, gdzie naziści dokonali egzekucji, stoi drewniany **pomnik Pamięci o Zagładzie Romów**, który zaprojektowała romska artystka Małgorzata Mirga-Tas. Romowie z ziemi tarnowskiej należeli do grupy językowo-etnograficznej Polska Roma, czyli Polskich Cyganów Nizinnych. Pochodziła z niej także słynna romska poetka Papusza (właśc. Bronisława Wajs).

Adam Bartosz, „Tabor pamięci Romów”, 2003

Pomnik Pamięci o Zagładzie Romów | fot. Kamil Sorocki

Drewniane chaty w Borzęcinie | fot. Kamil Sorocki

Przenajświętszej – sanktuarium bł. Karoliny Kózkówny. Obok znajduje się cmentarz parafialny oraz **cmentarz z I wojny światowej nr 260.** Z głównej drogi odbijamy w prawo w uliczkę Zakościele. W pobliżu zakrętu, już na terenie **Biskupic Radłowskich**, zobaczymy gotycki **słup graniczny** w formie czworobocznego graniastosłupa. Jest to najstarszy tego typu obiekt w Polsce. Stał na granicy dóbr należących do biskupów krakowskich i rycerskiej wsi Zabawa. W ten sposób miały się zakończyć właśnie o własność tych ziem. Zobaczymy na nim łaciński napis: „Hoc signum verum

clerum distinguit et hern 1450 may 4” (czyli w wolnym tłumaczeniu: Ten znak posiadłości duchowne rozdziela i pańskie 1450 rok 4 maj).

Spokojną drogą pośród pól zmierzamy dalej do **Radłowa**. Mijamy radłowski cmentarz parafialny, którego część stanowi **cmentarz z I wojny światowej nr 268**. Na drugim skrzyżowaniu skręcimy w prawo, w ulicę Rzemieślniczą, a następnie w lewo, w ulicę Brzeską, by dotrzeć na radłowski rynek – **plac Tadeusza Kościuszki**. Stoi tu ciekawy

Cmentarz z I wojny światowej nr 214 w Gosławicach | fot. Dominika Zaręba

Szlachecki dwór w Dołędze | fot. Kamil Sorocki

brązowy **pomnik lwa z lirą** przedstawiający herb Radłowa.

Z Radłowa wyjeżdżamy główną drogą 975, mijając **kościół pw. św. Jana Chrzciciela**, który po zniszczeniach w czasie I wojny światowej został odbudowany wg projektu znanego architekta i rzeźbiarza Karola Stryjeńskiego, autora m.in. kilku schronisk tatrzańskich. Kawalek dalej z głównej drogi odbijamy w prawo, w kierunku Dunajca. W **Łęce Siedleckiej** mijamy **cmentarz z I wojny światowej nr 210**. W Siedlcu wjeżdżamy na **VeloDunajec** i jedziemy tą trasą na południe do **Komorowa**. Tutaj możemy wybrać jeden z dwóch wariantów: krótszym pojedziemy przez **Gosławice**, obok malowniczego **cmentarza z I wojny światowej nr 214**, a następnie przez Ostrów do Bogumiłowic, na stację PKP.

Warto jednak wydłużyć trasę i w Komorowie skręcić na **Wierzchosławice**, żeby zwiedzić **Muzeum Dom Wincentego Witosa** mieszczące się w drewnianej zagrodzie rodzinnej znanego działacza ruchu ludowego i premiera Rzeczypospolitej Polskiej. Stamtąd

pojedziemy do Gosławic i dalej przez Ostrów do Bogumiłowic (trasa będzie wówczas dłuższa o ok. 5 km). Między Wierzchosławicami a Radłowem znajduje się kilka akwenów pożywirowych bogatych w różne gatunki ryb i roślin wodnych – **jeziora Trzydniaki i Dwudniaki** oraz **zbiorniki S1 i S2**. Zakątek ten, nazywany Pojezierzem Tarnowskim, jest popularny wśród amatorów wędkarstwa.

Gotycki słup graniczny | fot. arch. Tarnowskiej Organizacji Turystycznej

3. Pętla rowerowa przez Wojnicz

34,5 km 3–4 h trasa łatwa rowerem

Bogumiłowice, stacja PKP – Sieciechowice – Mikołajowice – Łukanowice – Wojnicz – Sufczyn – Biadoliny Szlacheckie – VeloMetropolis – Bogumiłowice

Pętla prowadząca przez równinne tereny to propozycja łatwej trasy po spokojnych drogach w rejonie Wojnicza. Start i meta zlokalizowane są na stacji PKP w Bogumiłowicach.

Pierwsze kilometry wiodą lokalną szosą, którą przebiega obecnie trasa **VeloDunajec** (w przyszłości będzie to osobna trasa rowerowa po wałach przeciwpowodziowych). Mijamy urokliwe **Sieciechowice**, robiącą wrażenie betoniarnię w **Mikołajowicach** i kierujemy się do **Łukanowic**. Tu przecinamy drogę krajową nr 94, ale szybko zapominamy o ruchu samochodowym, jadąc coraz bardziej zapomnianymi szosami wśród domostw i pól uprawnych. Po kilku kilometrach docieramy do **Wojnicza**.

Mijamy **kościół pw. św. Wawrzyńca Męczennika** i kierujemy się do **Rynku**. To urokliwy plac, przy którym można odpocząć. Nie zapomnijmy zajrzeć do położonego nieopodal zabytkowego drewnianego **kościoła pw. św. Leonarda** z 2. połowy XVI w.

Ruszamy dalej na zachód, mijamy **cmentarz z I wojny światowej nr 282**. Czeka nas jedyne wzniesienie podczas tej wycieczki, czyli droga przez **Wąwóz Szwedzki**. To wyjątkowy odcinek trasy, który oferuje ciekawe krajobrazy niezależnie od pory roku. Na szczęście wzniesienie nie jest zbyt strome ani zbyt długie, więc po chwili zjeżdżamy już szosą do **Sufczyna**. Ponownie przecinamy drogę krajową (z pomocą

przychodzi chodnik i oznakowane przejście dla pieszych) i kierujemy się lekko z góry przez **Perłę** do kierunku **Biadoliny Szlacheckich**.

Docieramy do linii kolejowej. Przecinamy ją i wjeżdżamy na oznakowany szlak **VeloMetropolis** wiodący przez

Lasy Radłowskie wzdłuż autostrady A4. To ciekawy odcinek trasy, na którym nowoczesność (autostrada, wiadukty i przejścia dla zwierząt) łączy się z sielankowym klimatem lasu i stawów. Po kilku kilometrach dojeżdżamy na metę w Bogumiłowicach i zamykamy pętlę.

4. W sidłach Dunajca, Wisły i Raby

76 km 5–6 h trasa średnia rowerem

Bogumiłowice, stacja PKP – Gosławice – Wierzchosławice – Hutki – Brzeźnica – Borzęcin – Niedzieliska – Strzelce Wielkie – Barczków – Uście Solne – Wyżyce – Mikluszowice – Gawłówek – Stanisławice, stacja PKP

Jest to propozycja dłuższej wycieczki wykorzystującej szlaki **EnoVelo** oraz **VeloDunajec** i **VeloRaba**. Po drodze będzie płasko, ponieważ ten obszar, rozpostarty trójkątem między Puszcza Niepołomicką, Tarnowem i rzeką Wisłą, to prawdopodobnie jedyny tak rozległy równinny kawałek województwa małopolskiego.

Do punktu startu w Bogumiłowicach proponujemy dojechać pociągiem. Pierwsze kilometry ze stacji kolejowej pokonamy trasą **VeloDunajec** po małowniczych wałach Dunajca (polecamy zjechać z nich na starorzeczca w Komorowie). Potem łącznikiem z **Gosławic** przejedziemy przez **Wierzchosławice** (w pobliżu trasy znajduje **Muzeum Dom**

Kościół pw. św. Wawrzyńca Męczennika w Wojniczu | fot. Kamil Sorocki

Jesienne klimaty na szlakach EnoVelo | fot. Dominika Zaręba

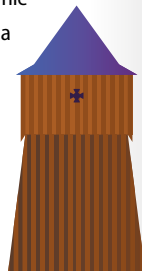
Kościół pw. św. Sebastiana w Strzelcach Wielkich z charakterystyczną dzwonnica | fot. Dominika Zaręba

Wincentego Witos) do **Lasów Radłowsko-Wierzchosławickich**. Tu znacznie się zdecydowanie bardziej gravelowy odcinek z szutrową nawierzchnią. Jedyne, co może spowolnić jazdę, to bogactwo jeziorzek oraz atrakcji przyrodniczych w okolicznych lasach, dla których warto się zatrzymać. Z **Borzęcina** pojedziemy nowym szlakiem **EnoVelo**, który na tym odcinku prowadzi bardzo spokojnymi drogami przez lasy i pola.

W **Strzelcach Wielkich** polecamy zwiedzić drewniany **kościół pw. św.**

Sebastiana z lat 1784–1785, konstrukcji zrębowej, oszalowany. Obok niego przykuwa uwagę drewniana dzwonnica konstrukcji słupowej. Wyposażenie kościoła jest głównie późnobarokowe i rokokowe, z XVIII w. W miejscowości można odpocząć w ogromnej wiacie turystycznej dla rowerzystów położonej w parku dworskim.

Jedziemy dalej w kierunku Wiosły. W **Barczkowie** warto poszukać

Wiata rowerowa w Strzelcach Wielkich | fot. Dominika Zaręba

starego domu, który zagrał główną rolę w filmie „Demon” w reżyserii Marcina Wrony. Docieramy do **Uścia Solnego**. Niegdyś był to ważny nadwiślański port załadunkowy soli z kopalni, transportowanej do Gdańska. W okolicach zażytkowego założenia Rynku z czasów Kazimierza Wielkiego zachowały się drewniane domy zrębowe i zażytkowe stodoły.

Z **Uścia Solnego** do **Mikuszowic** pojedziemy fragmentem trasy VeloRaba, która na tym odcinku prowadzi po wałach

i ma przyjemną szutrową nawierzchnię. Dotrzemy nią do **Puszczy Niepołomickiej**. Stąd można aż do końca wycieczki jechać drogami asfaltowymi przez Puszcę. Tym, którzy chcą zachować w uszach chrzęst kamyczków pod oponami, proponujemy przejazd szutrową **Drogą Królewską**. Kto wie, może z trasy uda się wypatrzeć żubry za ogrodzeniem Ośrodka Hodowli Żubrów w Poszynie?

Wycieczkę kończymy na stacji PKP Stanisławice, położonej zaraz na skraju Puszczy Niepołomickiej.

Nadwiślańskie pejzaże | fot. Dominika Zaręba

EnoVelo

Nowe trasy rowerowe tworzone w regionie tarnowskim, których motywem przewodnim jest enoturystyka. Sieć EnoVelo z założenia ma stanowić połączenie aktywnego wypoczynku i kulinarnego odkrywania regionu wraz z jego bogactwem przyrodniczym.

Więcej informacji na stronie: www.enovelo.pl

Oznakowanie EnoVelo | fot. Piotr Kolodziej

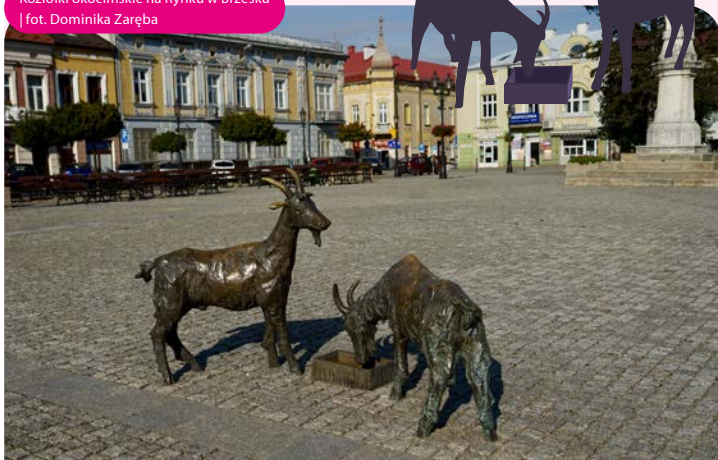
NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Rynek w Brzesku

Według zapisów historycznych Brzesko w XIII w. było osadą położoną na szlaku wiodącym z Krakowa na Ruś i Węgry. Miasto zostało lokowane przez Melsztyńskich w 1385 r. na prawie magdeburskim. Zachował się jego średniowieczny układ urbanistyczny z kwadratowym Rynkiem i gotyckim **kościółem pw. św. Jakuba** z 1447 r.

Brzeski **Rynek** ma niepowtarzalny klimat. Wokół niego mieszczą się stylowe kamienice ze zdobionymi kolorowymi elewacjami. Architektem jednej z nich był Teodor Talowski, zwany polskim Gaudim. Pośrodku placu stoi barokowa **figura św. Floriana** z 1731 r., która jest jedną z najstarszych tego typu w regionie – wieczorne podświetlenie eksponuje jej walory. Klimatyczne lampy i ławki zdobią centrum miasta, dodatkowo punktami świetlnymi oznaczono mury dawnego ratusza.

Koziółki okocimskie na Rynku w Brzesku
| fot. Dominika Zaręba

Podczas rewitalizacji brzeskiego Rynku na jego płycie pojawiły się charakterystyczne **koziółki**. Ich historia od ponad 200 lat łączy się z pobliskim Browarem Okocim i herbem zakładu.

Więcej o ciekawych miejscach Brzeska przeczytacie na stronie www.brzesko.pl

Zespół pałacowo- parkowy Goetzów- Okocimskich

Goetzwowie to rodzina z Bawarii, która osiadła w Czechach, a później w Galicji. Tutaj otrzymała tytuł szlachecki.

Jan Ewangelista Goetz (1815–1893), założyciel **Browaru Okocim**, pierwsze doświadczenie piwowarskie

Pałac Goetzów w Brzesku | fot. arch. Tarnowskiej Organizacji Turystycznej

zdobył w małym browarze swojego ojca, a później udoskonalał je w różnych zakątkach Europy, m.in. w Wiedniu. Znałby był z działalności społecznej – ufundował w Okocimiu szkołę (wg projektu wspomnianego już Teodora Talowskiego), kościół i bibliotekę.

Jego syn **Jan Albin Goetz** (1864–1931), znany jako baron Jan Goetz Okocimski, podobnie jak ojciec był przedsiębiorcą i filantropem, a także działaczem politycznym. Razem z żoną hrabiną Zofią z Sumińskich wybudował pod koniec XIX w. w pobliżu browaru kompleks pałacowy wzorowany na architekturze wiedeńskiej, otoczony parkiem krajobrazowym w stylu angielskim. Na powierzchni 40 ha rosną 43 gatunki drzew, w tym egzotyczne, oraz 12 gatunków krzewów. W centrum parku znajduje się neobarokowy **pałac Goetzów** w stylu neobarokowo-neorokokowym, wybudowany w latach 1898–1900, dzisiaj będący własnością prywatną.

Kolejny znany potomek rodu to **Antoni Jan Goetz** (1895–1962) – przemysłowiec i polityk, poseł na Sejm

II Rzeczypospolitej. Ostatnią dekadę życia spędził w Kenii, prowadząc herbaciarnię. Został uwieczniony na portrecie Jacka Malczewskiego.

Zwiedzanie Browaru Okocim organizuje Stowarzyszenie Miłośników Browaru Okocim, Brzesko, ul. Browarna 14, tel. +48 795 554 646, www.smbokocim.pl

Zamek w Dębnie

Późnogotycki zamek powstał w latach 1470–1480 w miejscu wcześniejszej warowni. Jego fundatorem był **Jakub Dębiński** herbu Odrowąż (1427–1490), kanclerz wielki koronny i kasztelan krakowski. Obiekt jest perłą i wybitnym zabytkiem architektury możnowładczej, służył celom reprezentacyjnym.

Kaplica Jastrzębskich | fot. Kamil Sorocki

Rezydencja ma kształt nieregularnego czworoboku z wewnętrznym dziedzińcem. Wyróżniają się gotyckie, renesansowe i barokowe portale. W 1586 r. zamek przeszedł renowację w stylu renesansowym. Jego ówczesnym właścicielem był sekretarz króla Stefana Batorego – Węgier Ferenc Wesselini. Kolejni właściciele (m.in. Tarłowie, Lanckorońscy, Rogawscy, Rudniccy, Splawscy i Jastrzębscy) remontowali rezydencję, jednak nie zmienili pierwotnej bryły i struktury warowni.

Jedną z legend opowiada o pojawiającej się na zamku białej damie. To piękna Tarłówna o złotych warkoczach, córka wojewody, która zakochała się w biednym dworzaninie. Za nieposłuszeństwo ojcu została zamurowana żywcem w wieżycę.

Zwiedzając Dębno, zajrzyjmy na położony w pobliżu zamku zabytkowy cmentarz parafialny. Obok głównego wejścia zobaczymy neogotycką **kaplicę grobową Jastrzębskich**, ostatnich panów na zamku. Zaprojektował ją słynny architekt i konserwator sztuki

Jan Sas-Zubrzycki. Cennym zabytkiem Dębna jest także późnogotycki **kościół pw. św. Małgorzaty**, wzniesiony na przełomie XV i XVI w. z fundacji Jakuba Dębińskiego. Wewnątrz zobaczymy siedem gotyckich portali, a na jednym z nich kartusz, czyli ozdobne obramowanie herbu Odrowąż Dębińskich.

*Muzeum Zamek w Dębnie (oddział Muzeum Okręgowego w Tarnowie),
Dębno 189, tel. +48 14 665 80 35,
www.muzeum.tarnow.pl*

Dwór w Dołędze

Drewniany dwór szlachecki został wzniesiony w 1848 r. na planie podkowy przez Marię i Aleksandra Gunterów. Odegrał istotną rolę w czasie powstania styczniowego. Odbływały się tutaj tajne narady oraz przygotowywano plany przebiegu powstania. Podczas walk udzielano w nim pomocy medycznej powstańcom. Był także ważnym punktem oporu w czasie II wojny światowej – przebywał tu **Józef Retinger** (1888–1960), doradca Władysława Sikorskiego,

Wnętrze szlacheckiego dworu w Dołędze | fot. Kamil Sorocki

literaturoznawca, pisarz i polityk, orędownik zjednoczonej Europy.

Jak czytamy na stronie Muzeum Okręgowego w Tarnowie, na przełomie XIX i XX w. we dworze często gościła krakowska elita kultury i nauki polskiej: Adam Asnyk, Stanisław Wyspiański, Lucjan Rydel, prof. Michał Siedlecki i inni.

Muzeum Dwór w Dołędze powstało dzięki staraniom ostatniej właścicielki obiektu, Jadwigi Wolskiej Tumidajskiej, członkini Armii Krajowej. Zwiedzając dwór, poznamy jego historię i zobaczymy XIX-wieczne wnętrza – salon, jadalnię, sypialnię-salon, pokój Michała Siedleckiego oraz sypialnię kobietą.

Drewniana chata obok dworu w Dołędze | fot. Kamil Sorocki

Dwór otoczony jest parkiem, w którym znajduje się zabytkowa drewniana **kapliczka NMP Niepokalanie Poczętej**, najstarsza z czterech istniejących w parafii Zaborów, wzniesiona w roku 1849 przez rodzinę o patriotycznych tradycjach. Wiedzie do niej malownicza leśna alejka. W pobliżu dworu można także zobaczyć przeniesioną ze Skrzyszowa drewnianą wiejską chatę.

*Muzeum Dwór w Dołędze (oddział Muzeum Okręgowego w Tarnowie),
Dołęga 10, tel. +48 14 671 54 14,
www.muzeum.tarnow.pl*

Neogotyck nadwiślański Jana Sas-Zubrzyckiego

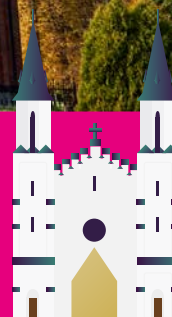
Kościół pw. św. Andrzeja w Porąbce Uszewskej | fot. Dominika Zaręba

Na ziemi tarnowskiej zachowały się liczne ślady działalności wybitnego architekta i konserwatora sztuki **Jana Sas-Zubrzyckiego** (1860–1935), który był profesorem Politechniki Lwowskiej i członkiem Polskiej Akademii Umiejętności, a dużą część życia spędził w Krakowie. W swoich pracach naukowych opisywał założenia **polskiego stylu narodowego** w architekturze. Tworzył głównie w duchu neogotyku nadwiślańskiego. Jest autorem projektów ponad 40 kościołów, przebudował także blisko 20 świątyń w Małopolsce, na Podolu i Bukowinie.

Kościół pw. św. Andrzeja w Porąbce Uszewskej z lat 1914–1918 zbudowano z cegły z wykorzystaniem kamienia i betonu. To eklektyczna świątynia z elementami neogotyku i neoromanizmu. Piękne witraże zostały wykonane w Krakowskim Zakładzie Witrażów S.G. Żeleński.

Bazylika pw. św. Marii Magdaleny i Stanisława Biskupa w Szczepanowie z 1914 r. to neogotycka świątynia z cegły wyróżniająca się strzelistą wieżą, która kryje dwa dzwony z XVI w. Architekt zaprojektował także ołtarz główny.

Kościół pw. św. Bartłomieja Apostoła w Szczurowej został

zbudowany w latach 1887–1893. Tę neogotycką murowaną świątynię wyróżniają dwie symetryczne wieże zwieńczone ostrosłupowymi hełmami. Otoczona jest zabytkowymi lipami i murem z kamienia pińczowskiego. W bocznym ołtarzu można zobaczyć cenną figurę z ok. 1500 r., zwaną Madonną Szczurowską. Polichromię zaprojektował sam Jan Matejko.

Kościół pw. Narodzenia NMP w Borzęcinie został przekształcony i rozbudowany zgodnie z projektem Jana Sas-Zubrzyckiego w latach 1912–1917. Jest to świątynia eklektyczna z widocznymi pozostałościami architektury barokowej oraz neorenesansową fasadą. Charakterystyczną wieżę z dachem hełmowym, podzieloną na kilka kondygnacji, ukończono w 1922 r.

Kościół pw. Matki Boskiej Anielskiej w Bielczy zbudowano w latach 1906–1908. Murowana świątynia ma styl eklektyczny z elementami neogotyckimi i neoromańskimi. W bryle wyróżnia się kwadratowa wieża przylegająca do nawy bocznej.

Kościół pw. NMP Wniebowziętej w Wietrzycowicach powstał w latach 1917–1924. Neogotycką świątynię wzniesiono z cegły i kamienia. Wysoka trzykondygnacyjna wieża na planie kwadratu przykryta jest ostrosłupowym hełmem. Witraże figuralne powstały w Krakowskim Zakładzie Witrażów S.G. Żeleński.

Kościół pw. Narodzenia NMP w Borzęcinie | fot. Dominika Zaręba

Muzeum Wincentego Witosa w Wierzchosławicach

Wierzchosławice są nierozdzielnie związane z **Wincentym Witosem** (1874–1945). To tu przyszedł na świat i spędził dzieciństwo najślynniejszy przywódca ruchu ludowego i trzykrotny premier II RP. *Ubogi chłop z Galicji, który dzięki uporowi i ambicji stał się mężem stanu. Patriota – w czynach, a nie tylko w słowach. Człowiek nieprzeciętny i ponadprzeciętnie oddany Polsce* – pisze Małgorzata Olejniczak w książce o bohaterze.

Muzeum Wincentego Witosa to dwa oddalone o 500 m obiekty, tzw. Stary Dom – 200-letnia chłopska chałupa kryta strzechą, w której Witos urodził się i spędził dzieciństwo, oraz Nowa Zagroda – pięć budynków drewnianych krytych dachówką, położonych obok siebie w układzie czworokąta: dom mieszkalny, stajnia, dwie stodoły oraz piwnica z nadbudową. W domu znajduje się kuchnia z piecem chlebowym obsługiwany z sieni, gabinet Witosa

Wnętrze Muzeum Wincentego Witosa
| fot. Kamil Sorocki

z jego biurkiem i innymi pamiątkami, pokój, w którym mieszkała jego córka wraz z mężem oraz pokój pani domu, czyli żony Wincentego Witosa. W tzw. dużej stodole zgromadzono przedmioty i narzędzia rolnicze używane na wsi w 2. połowie XIX w., zaś w małej zebrano przede wszystkim historyczne sztandary ludowe oraz kilka innych eksponatów, takich jak wieńce dożynkowe.

*Muzeum Wincentego Witosa (oddział Muzeum Okręgowego w Tarnowie),
Wierzchosławice 698, tel. +48 14 679 70 40,
www.muzeum.tarnow.pl*

Dom rodzinny Wincentego Witosa | fot. Kamil Sorocki

Kościół pw. św. Leonarda w Wojniczu | fot. Kamil Sorocki

Skarby Wojnicz

W średniowieczu Wojnicz był grodem kaszteleńskim, który strzegł dunajckiego odcinka szlaku handlowego biegnącego na Węgry. Nazwa miasta wywodzi się od słowa „woj”, oznaczającego członka drużyny książęcej. Wojnicz, lokowany między 1239 a 1278 r., należy do najstarszych miast w południowo-wschodniej Polsce. O jego ówczesnej randze świadczy zjazd możnowładztwa małopolskiego zorganizowany w 1239 r. z okazji powitania Kingi, córki króla

węgierskiego, późniejszej żony Bolesława Wstydliwego.

Wały Kaszteleńskie w Wojniczu są relikami średniowiecznego grodu, położonego wśród bagnisk i rozlewisk Dunajca. Znaczną część tego ogromnego założenia obronnego zniszczyła bezpowrotnie kapryśna rzeka. Fortyfikacje powstały w XI w., a w XIII–XIV w. zostały rozbudowane.

Pałac Dąbskich | fot. Kamil Sorocki

W pobliżu zabytkowego **Rynku**, przy ulicy Leonarda zobaczymy perełkę architektury drewnianej – **kościół pw. św. Leonarda**, konstrukcji zrębowej, oszalowany, kryty gontem, prawdopodobnie z 2. połowy XVI w. Ta jednonawowa świątynia zachowała w niemal niezmiennym stanie pierwotną gotycką strukturę. We wnętrzu warto zwrócić uwagę na obraz św. Kingi namalowany przez Floriana Cynka, współpracownika Jana Matejki.

Ważnym zabytkiem architektury świeckiej Wojnicza jest **pałac Dąbskich** z 1876 r. otoczony parkiem. Do zespołu pałacowego należą także

kordegarda (wartownia), willa z okresu międzywojennego oraz zegar słoneczny. W pałacu spotykała się miejscowa szlachta planująca powstanie styczniowe.

Więcej informacji o mieście na stronie: www.wojnicz.pl

Radłów

Dzisiejsze miasto Radłów jest dawną wsią biskupów krakowskich. Jego nazwa pochodzi prawdopodobnie od radła – narzędzia rolniczego. Trapezowy radłowski **Rynek** powstał na przełomie

Radłowski lew | fot. Kamil Sorocki

XVII i XVIII w. przy głównej ulicy, na wprost ogrodu pałacowego, w którym do dzisiaj zachował się piękny klasycystyczny pałac z ok. 1830 r. Przy Rynku stoi pomnik Tadeusza Kościuszki z 1911 r.

oraz współczesna rzeźba przedstawiająca symbol miasta – lwa z lirą. *Lew dobrze tkwi w kulturze średniowiecznej, przede wszystkim rycerskiej, ale nie tylko. Jego użytek artystyczny wywodzi się ze średniowiecznych bestiariuszy, symbolizuje sobą waleczność, dzielność, ale także takie cechy jak wierność, poczucie godności i swobody* – przekonywał historyk prof. Józef Szymański, urodzony w Wojniczu.

Najstarszym zachowanym zabytkiem Radłowa jest **kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela** z 1337 r., wielokrotnie przebudowywany. Jest to obiekt gotycki z elementami barokowymi i neogotyckimi. Zniszczony w czasie I wojny światowej został odbudowany i rozbudowany według projektu Karola Stryjeńskiego – znanego architekta, rzeźbiarza i dyrektora Państwowej Szkoły Przemysłu Drzewnego w Zakopanem.

Więcej informacji o mieście na stronie: www.gminaradlow.pl

Radłów z lotu ptaka | fot. Kamil Sorocki

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Lekcje muzealne w oddziałach Muzeum Okręgowego w Tarnowie

Muzeum Wincentego Witosa w Wierzchosławicach organizuje zajęcia edukacyjne „Spacer z premierem” oraz warsztaty muzealne, np. „W wiejskiej skrzyni” (o obrzędach i zwyczajach małopolskiej wsi z początku XX w.), „Wspomnienia ze szkolnej ławy” (opowieść o szkole wiejskiej z dawnych lat) i in. W **Muzeum Zamek w Dębnie** odbywają się lekcje muzealne i zajęcia w terenie przybliżające życie w średnio-wiecznym zamku – np. „Zanim giermek stał się rycerzem”, „Tajemnice zamkowej kuchni i spiżarni”, „Dawno, dawno temu... Legendy o Dębnie” i in.

Muzeum Wincentego Witosa, Wierzchosławice 698, tel. +48 14 679 70 40

Muzeum Zamek w Dębnie, Dębno 189, tel. +48 +48 14 665 80 35, www.muzeum.tarnow.pl

W Muzeum Wincentego Witosa | fot. Dominika Zaręba

Najważniejsze imprezy lokalne

- **Biesiada Agroturystyczna** z konkursem kulinarnym i degustacją regionalnych potraw, *Porąbka Uszewska, lipiec*
- **Święto Wikliny**, *Isep, gmina Wojnicz, lipiec*
- **Święto Grzyba**, *Borzęcin, sierpień*
- **Międzynarodowy Turniej Rycerski „O złoty warkocz Tarłówny”**, *zamek Dębno, wrzesień*

Pasieka Produkcyjna Pszczeli Raj im. dr Wandy Ostrowskiej w Borzęcinie

Miejsce z bogatą ofertą zajęć edukacyjnych dotyczących pszczelarstwa i pszczoł, przeznaczonych dla wszystkich pokoleń. Można tu także kupić miód ekologiczny oraz cenny wosk pszczeli bez antybiotyków i środków chemicznych.

Borzęcin 728a, tel. +48 510 120 170, www.pasiekapszczeliraj.pl

Koniecznie musisz spróbować

- **fasoli Piękny Jaś**, uprawianej w jedenastu gminach Małopolski (m.in. Wietrzychowice i Wojnicz), oznaczonej chronioną nazwą pochodzenia Unii Europejskiej – jednym z popularniejszych dań są **pierogi z fasoli Piękny Jaś**
 - **regionalnych potraw z Przedgórza**, serwowanych podczas lokalnych imprez, do których przygotowania wykorzystuje się kaszę, suszone owoce, groch, kiszoną kapustę i ziemniaki (warto także sięgnąć po książkę kucharską „Smaki Przedgórza” wydaną przez Lokalną Grupę Działania Kwartet na Przedgórzcu)
 - **piwa z browaru Okocim**
 - **wojnickich kukielek**, które kształtem przypominają wrzecionowate strucleki ozdobione kwiatkami z ciasta, z widocznymi na przekroju ziarenkami mkniku lub czarnuszki
- Wojnickie kukielki znajdują się na liście produktów tradycyjnych województwa małopolskiego. Tradycja ich wypiekania sięga 1. połowy XIX w. **Stanisław Jachowicz** (1796–1857), poeta i bajkopisarz wspominał: *Wojnicz miasto nad Dunajcem w Galicji na trasie do Wiednia mil 9 od Krakowa, tu piekarze mają szczególniejszy sposób wypiekania nader smacznych podłużnych struclek, które zowią kukielkami, przyjeżdżając przez Wojnicz, niepodobna się oprzeć chęci kupienia kukielek wojnickich.*

Galeria Findrówka w Wojniczu

Galeria powstała w 2011 r. w zabytkowej kamienicy obok **Izby Regionalnej im. ks. Jana Królikiewicza**. Jej idea jest prezentowanie i upowszechnianie wiedzy o sztuce współczesnej.

Sama Izba Regionalna przybliża historię miasta. Można w niej obejrzeć wnętrze domu mieszczańskiego oraz ekspozycję poświęconą historii chleba i rzemiosła.

Wojnicz, Rynek 29, tel. +48 14 631 98 43

Gminne Centrum Kultury w Wierzchosławicach

GCK organizuje wiele ciekawych wydarzeń kulturalnych – koncerty, debaty oksfordzkie, warsztaty, a także współorganizuje rajdy rowerowe i spływy kajakowe Dunajcem.

Wierzchosławice 39a, tel. +48 14 657 57 57, www.kultura.wierzchoslawice.pl

Fasola Piękny Jaś | fot. Dominika Zaręba

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI I OBIEKTY GASTRONOMICZNE

BRZESKO

Szyszkarnia Restauracja & Hotel
(dania kuchni staropolskiej), Brzesko,
ul. Piastowska 8, tel. +48 14 663 51 44,
www.szyszkarnia.com

Szkolne Schronisko Młodzieżowe
(Miejsce Przyjazne Rowerzystom),
Brzesko, ul. Piastowska 2B,
tel. +48 14 652 03 40,
www.noclegi-brzesko.pl

Restauracja Pawilon, Brzesko, ul. We-
soła 4 (w budynkach dawnego Teatru
Letniego z 1902 r.) i **Bar Smakosz**,
ul. Sobieskiego 10, tel. +48 14 663 17 61,
www.pss-brzesko.com

Restauracja Pałac Goetz, Brzesko,
ul. Barona Jana Gotza 6, tel. +48 14 686
56 00, www.palacgoetz.pl

DĘBNO, WOJNICZ I OKOLICE

Nasz Młyn (pokoje gościnne i restaura-
cja), Sufczyn 306 (gm. Dębno), tel. +48
14 300 01 33, www.naszmlyn.pl

Restauracja Pod Jesionami,
Dębno 6A, tel. +48 14 66 58 016,
www.fb.com/jesionydebno

**Gospodarstwo agroturystyczne
Na Kuźniku**, Porąbka Uszewska 360
(gm. Dębno), tel. +48 601 302 360

**Kawiarnia – Lodziarnia Śmietan-
kowy Bzik**, Porąbka Uszewska 1069
(gm. Dębno)

Restauracja Essencia, Wojnicz,
ul. Nadbrzeźna 3, tel. +48 14 679 08 92,
www.essencia-wojnicz.pl

Cukiernia Sama Słodcyz, Wojnicz,
Rynek 23, tel. +48 570 373 070,
www.fb.com/samaslodczyzwojnicz

RADŁÓW, DOŁĘGA, WIERZCHOSŁAWICE I OKOLICE

Noclegi u Zosi, Wał-Ruda 100
(gm. Radłów), tel. +48 517 025 065,
www.noclegiuzosi.pl

Restauracja Radłowska, Radłów,
ul. Zakościele 1, tel. +48 604 454 468,
www.fb.com/restauracja.radlowska

Pole namiotowe Dołęga, Dołęga
bez nr, kontakt przez Tarnowskie Cen-
trum Informacji: www.it.tarnow.pl

**Gminne Centrum Kultury w Wierz-
chosławicach – noclegi** (Miejsce
Przyjazne Rowerzystom), Wierzosła-
wice 39A, tel. +48 14 657 57 57,
www.kultura.wierzoslawice.pl

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- najwygodniejszy i najszybszy jest dojazd PKP – kolejami regionalnymi dotrzemy z Krakowa z rowerem do punktów startowych naszych mikrowycieczek (stacje kolejowe: Brzesko Okocim, Biadoliny, Sterkowiec, Bogumiłowice)

LEKTURY NA DROGĘ

- „EnoVelo. Trasy rowerowe Pogorza”, Mapa turystyczna 1:100 000, Tarnowskie Centrum Informacji, Tarnowska Organizacja Turystyczna, Wyd. Compass.
- „Wincenty Witos”, Małgorzata Olejniczak, Wyd. Buchmann.
- „Jan Sas-Zubrzycki. Architekt, historyk i teoretyk architektury”, Jerzy Wowczak, Historia lagellonica.
- „Bajki i powiastki. Wojnickie kukielki”, Stanisław Jachowicz, WolneLektury.pl.
- „Smaki Przedgórza”, Paweł Piszczek, książka kulinarna do pobrania na stronie LGD Kwartet na Przedgórzu: www.kwartetnapredgorzu.pl.

OBEJRZYJ I POSŁUCHAJ

- „Muzeum Dwór w Dołędze”, Muzeum Okręgowe w Tarnowie: <https://youtu.be/GnY-skPx4No>

- „Zamek w Dębnie”, Dębińskie Centrum Kultury: <https://youtu.be/22dr-ZSJ0Ks>
- „Dov Landau. Moje Brzesko”, Stowarzyszenie Pamięć i Dialog (były mieszkaniec Brzeska, ocalały z Zagłady Dov Landau wspominając czasy dzieciństwa, chodząc ulicami swojego rodzinnego miasta): <https://youtu.be/hUF5xwZ1IUU>
- „Antoni Jan Goetz Okocimski i jego przodkowie”: <https://youtu.be/cdzlJbxAPqk>
- „Borzęcin: Pomordowani Romowie upamiętnieni”: <https://youtu.be/nOloelcTAvQ>

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

TARNÓW

Tarnowskie Centrum Informacji,
ul. Rynek 7, tel. + 48 14 688 90 90,
www.it.tarnow.pl

Kapliczka przydrożna | fot. Dominika Zaręba

Powiśle Dąbrowskie jak malowane na rowerze

Dąbrowa Tarnowska
Żabno
Siedliszowice
Odporyszów
Olesno
Breń
Zalipie
Wietrzychowice
Pasięka Otfinowska
Otfinów

Współpraca: Jan Czaja, Piotr Kołodziej, Jarosław Tarański

Powisłe Dąbrowskie to kraina otulona od zachodu Doliną Dunajca, a od północy Doliną Wisły. Płaskowyż Tarnowski spotyka się tu z Kotliną Sandomierską, pagórkowate wierzchowiny z nadwiślańskimi równinami. Krajobraz tego zakątka tworzą smagane wiatrem łany zbóż, przydomowe sady i ogrody, aleje wierzbowe, podworskie parki, liczne kapliczki, krzyże i figury przyrodne a nade wszystko kolorowe kwiaty malowane na zalipiańskich domach. Miłośnicy historii znajdą w okolicy wiele pamiątek z czasów I i II wojny światowej, a także dwory i pałace oraz ciekawe muzea. Wzdłuż Dunajca i Wisły powstały widokowe trasy rowerowe – VeloDunajec, Wiślana Trasa Rowerowa oraz Bursztynowy Szlak Greenways, które będą nas prowadziły podczas mikrowypraw, m.in. do malowanego Zalipia – jednej z najsłynniejszych wsi w Polsce, gdzie od pokoleń ozdabia się zagrody barwnymi motywami kwiatowymi. Na Powisłu Dąbrowskim odnajdziemy ślady Ikara znad Dunajca – Jana Wnęka, projektanta maszyny latającej skonstruowanej na wzór skrzydeł ptaków czy nietoperzy. Zajrzymy do niezwykłego Ośrodka Spotkania Kultur w Dąbrowie Tarnowskiej, powstałego w budynku dawnej synagogi chasydzkiej.

Proponujemy jednodniowe i weekendowe mikrowycieczki rowerowe osnute wokół tras i szlaków rowerowych w regionie. Po drodze czekają na nas takie atrakcje jak przeprawy promowe z rowerami przez Dunajec. Na pamiątkę można zabrać produkty z rodzinnej Winnicy Bogu-Miła albo malowane rękodzieło.

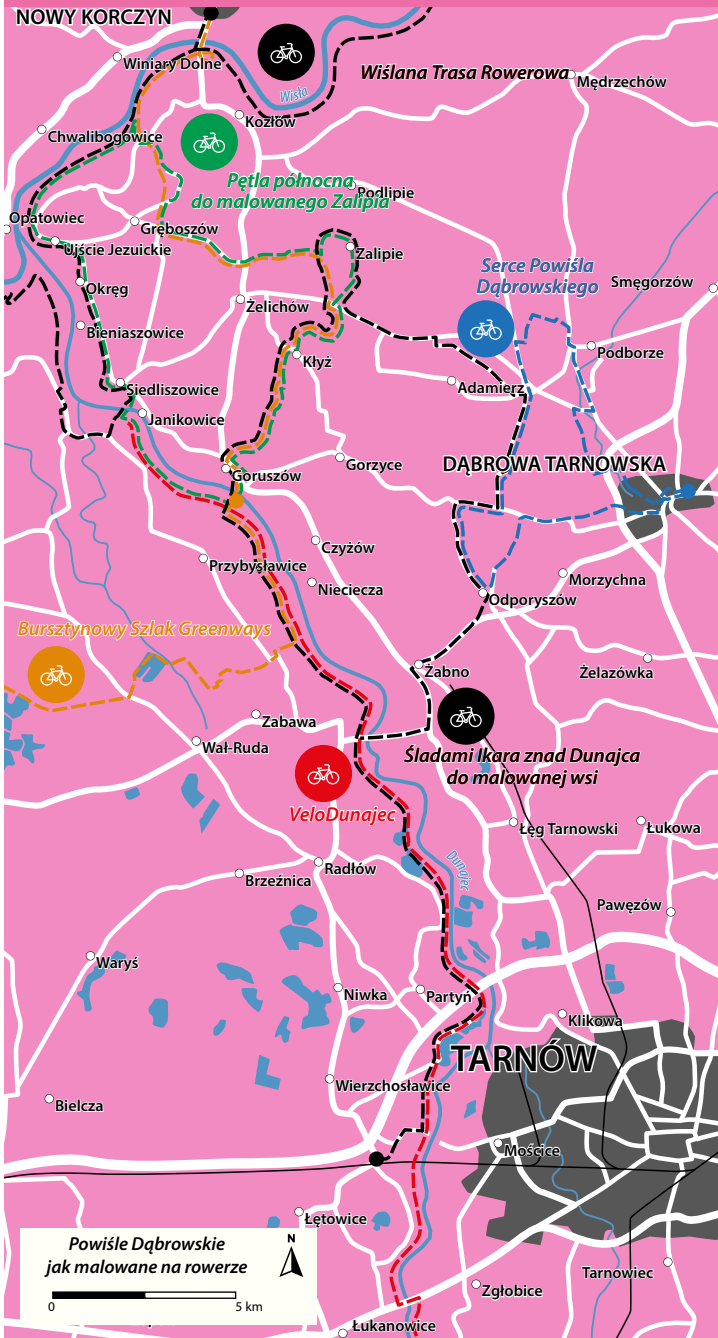
Ekowycieczka rekomendowana dla:

miłośników turystyki rowerowej

grup rodzinnych doświadczonych w wycieczkach na dwóch kółkach

oferta sezonowa | wycieczki jednodniowe i weekendowe

Powiat Dąbrowski
jak malowane na rowerze

Ślady GPS mikrowycieczek: www.traseo.pl/malopolska-ekoturystyka

MIKROWYPRAWY

1. Pętla północna – do malowanego Zalipia

38 km 5–6 h trasa średnia rowerem

Pasieka Otfinowska – Bursztynowy Szlak Greenways – prom na Dunajcu – Otfinów, kościół – Kłyż – Niwki – Zalipie, kościół, Izba Regionalna, Trendy z Przeszłości, Dom Malarek, Zagroda Felicji Curyłowej – Miłocin – Gręboszów – Wola Gręboszowska – Karsy – Wiślana Trasa Rowerowa – Ujście Jezuickie – Okręg – Bieniaszowice – Siedliszowice – prom na Dunajcu – Wietrzychowice – VeloDunajec – Pasieka Otfinowska

Proponujemy pętlę krajoznawczą, której główną atrakcją jest zwiedzenie malowanej wsi Zalipie. Trasa przebiega Bursztynowym Szlakiem Greenways, po drogach o dość niskim natężeniu ruchu, oraz Wiślana Trasą Rowerową i VeloDunajec. Szlak wiedzie wśród wiejskich krajobrazów Powiśla Dąbrowskiego, przez wsie otoczone polami uprawnymi i łąkami

zboż. Podczas wycieczki dwa razy przejdziemy Dunajcem promem. Wycieczkę rozpoczynamy we wsi **Pasieka Otfinowska**. Warto zwiedzić tutejszy **cmentarz wojenny nr 256** z I wojny światowej, na którym pochowano 189 żołnierzy armii austro-węgierskiej. Cmentarz jest położony przy wale wiślany, tuż obok VeloDunajec. Został

Skarby malowanej wsi | fot. Kamil Bańkowski

Pośród łanów zbóż na Nizinie Nadwiślańskiej | fot. Dominika Zaręba

otoczony niskim kamiennym murem, a jego centralny punkt stanowi drewniany, rzeźbiony krzyż.

Przekraczamy promem Dunajec i docieramy do Otfinowa. Po lewej stronie wznosi się neogotycki **kościół pw. św. św. Apostołów Piotra i Pawła** zbudowany w dwudziestoleciu międzywojennym wg projektu znanego architekta i konserwatora sztuki Jana Sas-Zubrzyckiego (zob. s. 466–467). Wnętrze świątyni z neogotyckimi ołtarzami zdobią bogate w ornamenty polichromie i witraże. Przez wieś przejeżdżamy boczną drogą, mijamy cmentarz i skręcamy w prawo, w stronę Zalipia. Szlak prowadzi przez **Kłyz i Niwki**, w których zobaczymy już

pierwsze zagrody pomalowane w kwiaty.

W Niwkach docieramy do głównej drogi (prowadzącej do Dąbrowy Tarnowskiej), skręcamy w nią w lewo, a następnie – przy oznakowaniu malowanej wsi **Zalipie** – w prawo.

Zwiedzanie Zalipia proponujemy rozpocząć od **kościółka pw. św. Józefa Oblubieńca NMP**: by do niego dojechać, na rozwidleniu dróg trzeba skręcić w prawo. Wnętrze świątyni zdobią malowidła w stylu zalipiańskim.

Następnie

Wiślana Trasa Rowerowa | fot. Dominika Zaręba

Prom na Dunajcu | fot. Jarosław Tarański

pojedziemy w kierunku Domu Malarek, mijając piękne malowane zagrody. Jedną z nich (nr 173) można zwiedzać – po domu rodzinnym oprowadza artystka Marzena Lizak, właścicielka **Izby Regionalnej Trendy z Przeszości**. Docieramy do **Domu Malarek** – ośrodka pracy twórczej, w którym warto obejrzeć wystawę, kupić pamiątkę albo odpocząć na ławeczce, podziwiając malowany zegar słoneczny. Przejeżdżamy przez wieś, robiąc pętlę, by na koniec zwiedzić **Zagrodę Felicji Curyłowej**, malarki

i propagatorki unikatowej sztuki ludowej kultywowanej w Zalipiu.

Udając się z Zalipia w kierunku Doliny Wisły, trzeba przejechać przez kilka wsi. Jest kilka możliwości dotarcia do **Wiślanej Trasy Rowerowej (WTR)**. My proponujemy trasę przez **Wolę Gręboszowską i Karsy** (jeśli chcemy skrócić sobie drogę, pomijając WTR, możemy pojechać przez Gręboszów prosto do Ujścia Jezuickiego).

W Karsach skręcamy w lewo na wały wiślane. Pedalujemy przez ok. 5 km wygodną trasą WTR do **Ujścia Jezuickiego**, gdzie zjeżdżamy na spokojną drogę wiejską i kierujemy dalej na południe wzdłuż wału Dunajca przez wsie Okręg, Bienaszowice i Siedliszowice. W **Siedliszowicach** po lewej stronie mijamy **kurhan**. Część źródeł datuje go na XIII w. i przypisuje jego usypanie Tatarom. Inne wskazują na jego dużo starsze pochodzenie z późnego okresu rzymskiego, ponieważ w okolicy znaleziono

VeloDunajec i promy na Dunajcu

VeloDunajec na odcinku Ostrów k. Tarnowa – Wietrzychowice (26,2 km) jest już niemal ukończoną trasą rowerową, która daje możliwość szybkiego dojazdu do miejscowości i atrakcji Niziny Nadwiślańskiej. Gotowy jest odcinek Ostrów – Głów (12,2 km). Na fragmencie z Głowa do Biskupic Radłowskich musimy skorzystać z asfaltowej drogi publicznej (2,1 km). Wreszcie odcinek Biskupice Radłowskie – Wietrzychowice jest ukończoną trasą rowerową po wałach Dunajca (11,9 km). W Wietrzychowicach łączy się w Wiślana Trasa Rowerowa.

Miejsce, w którym Dunajec uchodzi do Wisły, tzw. **Cypel** w miejscowości **Nowopołe**, to nadzwyczajny zakątek przyrodniczy. Rzeki łączą się bez mieszania wód, różnią się kolorem i tworzą przepiękny krajobraz.

Więcej informacji na stronie: <https://narowery.visitmalopolska.pl>.

Za kursowanie promów odpowiada Powiatowy Zarząd Dróg w Tarnowie, tel. +48 14 674 12 30. Przejawy są nieczynne, kiedy podnosi się poziom wody w rzece, pojawia się pokrywa lodowa lub kra.

prom Pasięka Otfinowska – Otfinów, godz. 6.00–21.00

prom Siedliszowice – Wietrzychowice, godz. 6.00–18.00, V–X 6.00–20.00

pozostałości porcelany z tego czasu. Na szczycie kurhanu stoi figura św. Floriana.

W Siedliszowicach wsiadamy na prom i przepływamy się przez Dunajec do **Wietrzychowic**. Wjeżdżamy od razu na **VeloDunajec** i kierujemy się na południe, z powrotem do Pasieki Otfinowskiej. Warto wiedzieć, że w Wietrzychowicach urodził się prezydent Krakowa z lat 1933–1939 **Mieczysław Kaplicki**

(1875–1959), znany lekarz dermatolog pochodzenia żydowskiego. Natomiast we wsi **Sikorzyce**, przez którą prowadzi VeloDunajec, można zobaczyć dom rodzinny poety, prozaika i tłumacza literatury rosyjskiej i węgierskiej **Tadeusza Nowaka** (1930–1991). Do słów Tadeusza Nowaka Marek Grechuta skomponował pieśni wydane na jego szóstym albumie.

2. Śladami Ikara znad Dunajca do malowanej wsi

74 km 6–8 h
lub 2 dni
z noclegiem

trasa średnia rowerem

Bogumiłowice, stacja PKP – Ostrów – VeloDunajec – Żabno – Odporyszów – Olesno – Winnica Bogu-Miła – Zalipie – Kłyż – Otfinów – prom na Dunajcu – Pasieka Otfinowska – VeloDunajec – Biskupice Radłowskie, pomnik Bohaterów Września – Bogumiłowice, stacja PKP

Malowniczy szlak prowadzi Doliną Dunajca i przez Powiśle Dąbrowskie. Wycieczkę zaczynamy na stacji PKP w Bogumiłowicach, z której kierujemy się na północ, w stronę **Ostrowa**. Tutaj wjeżdżamy na szlak rowerowy **VeloDunajec**, którym

– przecinając rzekę – jedziemy aż do **Żabna**. Przejeżdżamy przez centrum miasta, obok Rynku i w pobliżu **kościółka pw. Ducha Świętego** z 2. połowy XVII w.

Kierujemy się teraz na Odporyszów i Olesno. Okoliczne tereny są bardzo

Winnica Bogu-Miła | fot. arch. Winnicy

plaskie, a liczne pola uprawne wprowadzają sielską atmosferę. W **Odporyszowie**, przy **sanktuarium pw. Matki Bożej Zwycięskiej** znajduje się **Muzeum Jana Wnęka** – rzeźbiarza ludowego pochodzącego z regionu, który uznawany jest także za konstruktora pierwszej na świecie maszyny latającej.

W centrum **Olesna**, za **kościółkiem pw. św. Katarzyny** skręcamy w lewo, w ulicę Długą, przy której, na krańcu miejscowości, znajduje się **Winnica Bogu-Miła**. Etykiety na produktach z winnicy mają symbole kojarzące się z zalipskimi kwiatami. Jesteśmy już w małej zalipskiej ojczyźnie i zmierzamy do tej słynnej malowanej wsi. Na

ścianach domów zobaczymy prawdziwe dzieła sztuki. W Zaliptu możemy zatrzymać się na nocleg.

Następnie udajemy się do **Otfinowa**. Tu przepływamy się przez Dunajec promem rzeczny, ponownie wjeżdżamy na **VeloDunajec** i pedałujemy na południe w stronę mety, czyli stacji PKP w Bogumiłowicach. Po drodze, w **Biskupicach Radłowskich**, zobaczymy **pomnik Bohaterów Września 1939 r.** upamiętniający żołnierzy poległych podczas obrony mostu na Dunajcu. Są tu także cmentarze z **I wojny światowej nr 257 i 258**. W miejscowości **Głów** znajduje się **MOR (Miejsce Obsługi Rowerzystów)** oraz **cmentarz z I wojny światowej nr 209**.

Rowerem przez Powiśle Dąbrowskie | fot. Piotr Kołodziej

W malowanym Zaliptu - Trendy z Przeszłości | fot. Dominika Zaręba

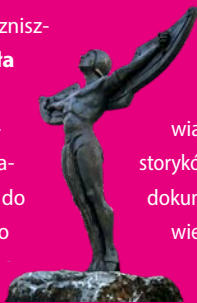

Jan Wnęk – Ikar znad Dunajca

Pomnik Ikara znad Dunajca | fot. Dominika Zaręba

Jan Wnęk (1828–1869) był rzeźbiarzem, cieślą i konstruktorem, nazywano go Witem Stwoszem z Powiśla, polskim Leonardem da Vinci oraz Ikarem znad Dunajca. Od najmłodszych lat trudnił się rzeźbiarstwem i snycerstwem, wyczarowując swoje dzieła z lipowego drewna. Pracował przy odbudowie zniszczonego po pożarze **kościół** i **kaplicy św. Małgorzaty w Odporyszowie** – wykonał kilkaset rzeźbionych i płaskorzeźbionych figur, m.in. do zespołu kapliczek. Zachowało

się około stu jego drewnianych rzeźb – znajdują się one w zbiorach **Muzeum Jana Wnęka w Odporyszowie** oraz Muzeum Etnograficznego w Krakowie.

Jan Wnęk uważany jest także za projektanta maszyny latającej, którą wykonywał loty ślizgowe m.in. z kościelnej wieży w Odporyszowie. Niestety ze względu na zbyt małą liczbę wiarygodnych dowodów, część historyków nie uznaje tych zasług. Z filmu dokumentalnego pt. „Człowiek z powietrza” w reżyserii Marka Kołdrasa,

wyprodukowanego przez Studio.pl, dowiadujemy się, że: *Miał on wykonywać loty ślizgowe na urządzeniu własnej konstrukcji w Odporyszowie pod Tarnowem, na ćwierć wieku przed Niemcem Otto Lilienthałem – oficjalnie uznawanym za pierwszego człowieka, który wzbił się w powietrze przy pomocy szybowca.*

Zachowane źródła podają, że Wnęk zbudował skrzydła, które nazywał lotami, na wzór skrzydeł ptaków lub nietoperzy. Stworzył je na podstawie własnych obserwacji i badań. Była to konstrukcja wykonana z drewna jesionu, obciążnięta

plótnem. Pierwszy lot wykonał w 1866 r. ze wzgórza w Odporyszowie, a następnie już z wieży kościoła. Jak czytamy na stronie parafii: *Lot Ikara obserwowali tłumy mieszkańców wioski oraz przybyłych pielgrzymów. W kalendarzu krakowskim z roku 1867 ukazała się informacja, iż „chłop w Odporyszowie na skrzydłach latał”. W latach 1866–1869 Wnęk wielokrotnie powtarzał swoje loty, latając w różnych kierunkach, osiągając różne odległości. Ostatni lot odbył się w czasie odpustu parafialnego 10 czerwca 1869 r. Po niefortunnym starciu runął w dół, doznając rozległych obrażeń, w wyniku których po dwóch miesiącach, 10 lipca zmarł.*

Pomnik Jana Wnęka – lotnika ze skrzydłami stoi w Odporyszowie, poniżej kościoła.

Muzeum Jana Wnęka, sanktuarium Matki Boskiej Zwycięskiej,
Odporyszów (gm. Żabno), pl. Kościelny 1,
tel. +48 533 838 652,
www.fb.com/SanktuariumOdporyszow

Sanktuarium pw. Matki Bożej Zwycięskiej w Odporyszowie | fot. Dominika Zaręba

3. Serce Powiśla Dąbrowskiego

27,5 km

4 h

trasa łatwa

rowerem

Dąbrowa Tarnowska, Rynek, cmentarz żydowski, Ośrodek Spotkania Kultur, Park Miejski, Zazamcze – Swarzów – Zarzeczce – Breń, zespół pałacowo-ogrodowy, bastionowe fortalicjum polowe – Olesno – Odporyszów – Oleśnica – Dąbrowa Tarnowska

Rodzinną wycieczkę rowerową przez Dąbrowę Tarnowską i okolice przybliży klimat Powiśla Dąbrowskiego.

Zaczynamy na **Rynku** w Dąbrowie Tarnowskiej, skąd przejdziemy przez centrum miasta w kierunku cmentarza żydowskiego. Vis-à-vis cmentarza, w budynku zrewitalizowanej w 2012 r. dawnej synagogi chasydzkiej, znajduje się **Ośrodek Spotkania Kultur z Muzeum Powiśla Dąbrowskiego**. Koniecznie zajrzyjmy do środka, by dowiedzieć się więcej o kontekście kulturowo-przyrodniczym odwiedzanego regionu.

Stąd udamy się do **Parku Miejskiego**, przejedziemy przez tę zieloną enklawę, a następnie ulicą Zazamcze

popedałujemy wzdłuż rzeki Breń przez **Swarzów** do miejscowości **Breń**. Tu zwróci naszą uwagę zabytkowy **zespół dworsko-parkowy**, znajdujący się na Małopolskim Szlaku Ogrodów – świadectwo zamożności i potęgi rodów szlacheckich Powiśla. W XIX-wiecznym dworze ma siedzibę **Centrum Polonii – Ośrodek Kultury, Turystyki i Rekreacji**. Po odpoczynku w bajkowym parku wracamy na szlak.

Nieco dalej na naszej trasie, pośród polu uprawnego, znajduje się kolejny unikatowy zabytek – **bastionowe fortalicjum polowe**, tzw. okopy szwedzkie. Według miejscowych przekazów fortyfikacja została wybudowana przez

Zabytkowy park w Brniu | fot. Dominika Zaręba

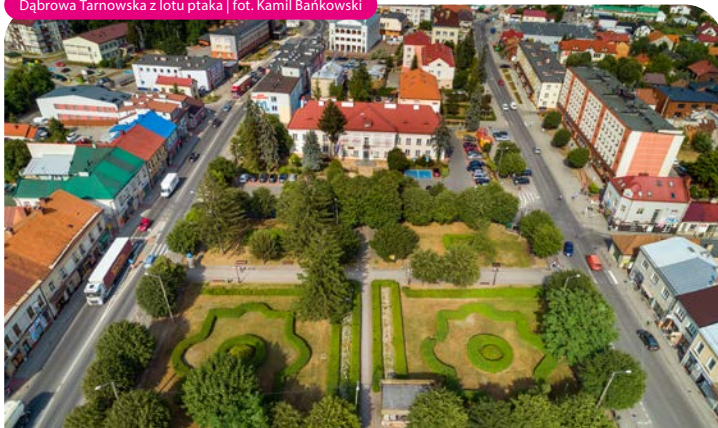
Szwedów w XVII w. Wzniesiono ją na planie pięciokąta o bokach długości 100 m, jest otoczona fosą. Pomiędzy drzewami dostrzeżemy wały o wysokości do 2 m, które na każdym z pięciu boków przechodzą w ziemne bastiony. Niektórzy historycy twierdzą, że fortyfikacja mogła powstać jako refugium Czarторыskiego, ówczesnego właściciela Brnia, który stanął na czele powstania przeciwko Szwedom.

Kawałek dalej skróćmy na południe, do Olesna. Po drodze zobaczymy Owczarnię – klasycystyczny **zespół dworsko-parkowy** z XIX w. (obecnie własność prywatna). Przejedziemy

przez centrum miejscowości, minimy **kościół parafialny pw. św. Katarzyny**, wyróżniający się stylem barokowym i neobarokowym. Stąd udamy się prosto w kierunku Odporyszowa – znanego z działalności Ikara znad Dunajca. Obejrzymy **pomnik Jana Wnęka** i odwiedzimy zabytkowy kościół – **sanktuarium pw. Matki Bożej Zwycięskiej**. Pośród pól, sadów i gdzieś tam lasów – przez **Oleśnicę** – wrócimy do Dąbrowy Tarnowskiej, zamykając pętlę.

Trasa zainspirowana wycieczką użytkownika o nicku mbiedron na www.traseo.pl

Dąbrowa Tarnowska z lotu ptaka | fot. Kamil Bańkowski

Okopy szwedzkie | fot. Dominika Zaręba

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Dawna synagoga i zabytki Dąbrowy Tarnowskiej

Stara synagoga w Dąbrowie Tarnowskiej istniała prawdopodobnie już od 1697 r. Niestety w 1885 r. została zniszczona w czasie wielkiego pożaru, który wybuchł w mieście. Oprócz bożnicy spłonęły też 92 budynki, w znacznej części należące do Żydów. Obecny obiekt pochodzi z 2. połowy XIX w., jego głównym architektem i inżynierem był Abraham Goldstein. Synagoga wyróżnia się stylem eklektyczno-klasycystycznym z elementami mauretańskimi. Charakterystyczną

fasadę tworzą dwie smukłe wieże po bokach, połączone kolumnowym portykiem z trójkondygnacyjną galerią wpartą na czterech masywnych kolumnach. Na szczycie fasady zobaczymy ornament w kształcie tablic dekalogu. W 2012 r. powołano tu **Ośrodek Spotkania Kultur**, który służy krzewieniu żywego dziedzictwa i wymianie myśli. Mieści się tutaj także **Muzeum Powiśla Dąbrowskiego**.

Cennym zabytkiem Dąbrowy Tarnowskiej jest okazała barokowa **brama wjazdowa** do nieistniejącego już

Żydzi dąbrowscy

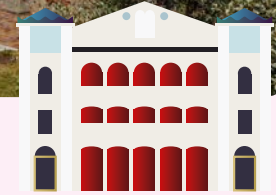
Pojawili się w mieście przed jego lokacją w 1693 r. Od 1697 r. posiadali synagogę, a prawdopodobnie od 1702 r. istniała gmina żydowska. Żydowscy mieszkańcy miasta zajmowali się głównie handlem, rzemiosłem, produkcją wódki i piwa, wyrobem miodów oraz prowadzili karczmy. Dominowali w handlu i niektórych gałęziach rzemiosła. Z czasem należeli do najbogatszych mieszkańców. Dąbrowa Tarnowska była w tamtych latach typowym galicyjskim miasteczkiem, w którego codziennym i odświętnym życiu spotykały się dwie kultury i religie: chrześcijaństwo i judaizm, koegzystując ze sobą (sztetl – miasteczko polsko-żydowskie).

Źródło: www.oskdabrowa.pl/historia/zydzi-dabrowscy

Dawna synagoga w Dąbrowie Tarnowskiej | fot. Dominika Zaręba

Ośrodek Spotkania Kultur w Dąbrowie Tarnowskiej | fot. Kamil Bańkowski

pałacu Lubomirskich, przypominająca łuk triumfalny, wkomponowana w kościelne ogrodzenie (kościół postawiono tutaj po wojnie). Daje pewne wyobrażenie o dawnej świetności pałacu, którego bogate wyposażenie było wręcz legendarne.

Kościół pw. Wszystkich Świętych w Dąbrowie Tarnowskiej pochodzi z 1771 r. Trójnawowa świątynia stanowi ciekawy przykład barokowej architektury drewnianej, nawiązującej do wzorów budownictwa murowanego.

We wnętrzu zachowały się piękne późnobarokowe polichromie, a także późnogotycki krucyfik z przełomu XV i XVI w.

Ośrodek Spotkania Kultur, Dąbrowa Tarnowska, ul. Berka Joselewicza 6, tel. +48 14 657 00 09, www.oskdabrowa.pl. Za pośrednictwem ośrodka można zwiedzić także zabytkowy cmentarz żydowski.

Kościół pw. Wszystkich Świętych, Dąbrowa Tarnowska, ul. Kościelna 25a, tel. +48 14 64 22 526

Barokowa brama | fot. arch. Tarnowskiej Organizacji Turystycznej

Zabytkowy park w Brniu

Breńskie posiadłości od XV w. zmieniały właścicieli. Park powstał w XVIII w., za panowania rodu Czartoryskich herbu Pogoń Litewska. Projekt stworzył i nadzorował jego realizację wiedeński mistrz ogrodów Pfaffner, który wykreował ogród w stylu francuskim, wersalskim. Zieleni rozplanowano geometrycznie, a drzewa i krzewy strzyżono w różne kształty. Jak czytamy na stronie Małopolskiego Szlaku Ogrodów: *Jest zbudowany na planie trzech prostokątów. Na osi głównej znajduje się gaik, a na osi poprzecznej labirynt, otoczony kanałami z wodą, nad którymi znajduje się mostek łączący ogród francuski z parkiem angielskim i pałacem.* Z zabytkowych obiektów w parku zachowała się brama wjazdowa i kaplica Matki Bożej. W zespole dworsko-parkowym ma siedzibę Centrum Polonii.

Bręń 1 (gm. Olesno), park udostępniony do zwiedzania

Żabno

Żabno leżało na ważnych szlakach handlowych. Dokładna data nadania mu

praw miejskich nie jest znana. Wiadomo, że w 1333 r. Władysław Łokietek przekazał Żabno Spytkowi Leliwicie. W źródłach historycznych zanotowano, że w 1394 r. z Żabna do Nowego Korczyna podążył król Władysław Jagiełło ze swoim dworem. Od XV w. miasto było ważnym ośrodkiem rzemiosła i jarmarków, handlowało się tu sukniem, zbożem i innymi produktami rolnymi. W herbie Żabna zobaczymy topór, gwiazdę sześcioramienną i półksiężyc. Najprawdopodobniej jest to połączenie herbów Leliwa (pierwszego wspomnianego właściciela) i Topór – w 1441 r. żabiańskie dobra przeszły w posiadanie rodu Toporczyków-Tęczyńskich.

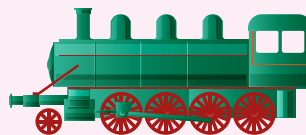
Dominantą krajobrazu miasteczka są budowle wznoszące się przy Rynku: XIX-wieczny dawny ratusz z zegarem (obecnie siedziba Zespołu Szkół Ponadpodstawowych) oraz **kościół pw. Ducha Świętego** z 2. połowy XVII w., kilkakrotnie przebudowywany po pożarach i zniszczeniach wojennych. Świątynia reprezentuje style barokowy i neobarokowy. Zobaczymy tu rzeźby ludowego twórcy Jana Wnęka – Ikara znad Dunajca (s. 486–487).

Z Żabna pochodził pisarz, prozaik i eseista pochodzenia żydowskiego

Kościół pw. Ducha Świętego w Żabnie | fot. arch. Tarnowskiej Organizacji Turystycznej

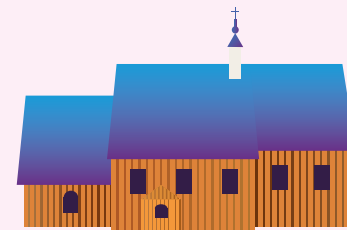
Adolf Rudnicki (1909–1990). Dominującym motywem jego twórczości były losy polskich Żydów oraz wpływ tradycji i kultury żydowskiej na sztukę. Pod koniec XIX w. ludność żydowska stanowiła blisko połowę mieszkańców Żabna. W mieście zachował się zabytkowy **cmentarz żydowski** – kirchoł żabiański, który powstał pod koniec XVII w. Przez Żabno przebiega **nieczynna linia kolejowa Tarnów – Szczucin** z 1906 r. W ramach Małopolskich Szlaków Turystyki Kolejowej w sezonie można przyjechać tu pociągiem retro z Tarnowa.

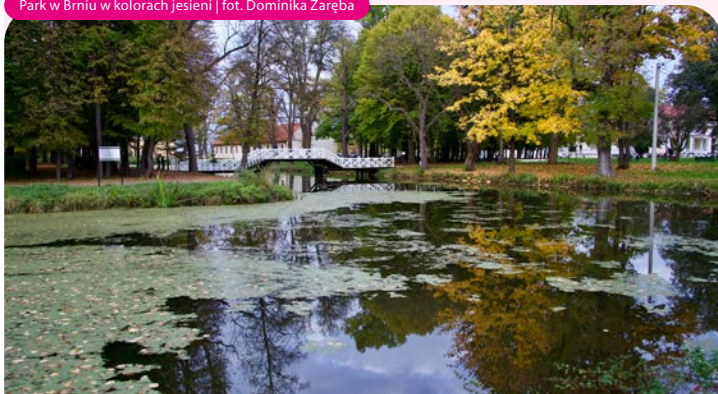
Urząd Miejski, Żabno, ul. Władysława Jagiełły 1, www.zabno.pl

Kościół pw. Ducha Świętego, Żabno, Rynek 27, tel. +48 14 645 60 60

Pociąg retro: Nowosądeckie Stowarzyszenie Miłośników Kolei, www.kolejgalityckie.pl

Wola Żelichowska, Żelichów 2 (gm. Gręboszów), tel. +48 641 60 47

Zalipie – malowana wieś

Malowana altanka w Zalipiu | fot. Kamil Bańkowski

Zalipie na Powiślu Dąbrowskim jest jedną z najbardziej znanych i kolorowych wsi w Polsce. Zawdzięcza to tradycji zdobienia domów i ich wnętrza, której początki sięgają prawdopodobnie XVIII w., czyli jeszcze czasów kurnych chat. Kobiety miały wtedy zwyczaj, by poczerniała od sadzy ściany zdobić białymi nieregularnymi plamami – packami – przy pomocy wapna i pędzla zrobionego z prosa lub żyta. Z czasem na packowanych ścianach zaczęto przy użyciu glin malować proste wzory roślinne w odcieniach beżu i brązu. Dopiero wraz z upowszechnieniem kolorowych farb i pędzelków, wzory zaczęły nabierać barw i rozmachu. Kobiety wzajemnie się inspirowały,

wymyślając motywy zdobień. Zawsze malowały bez użycia szablonów, a technika ozdabiania przechodziła z pokolenia na pokolenie.

Tradycja zalipiańskiego zdobnictwa przetrwała do dzisiaj, dzięki czemu wciąż pojawiają się nowe malowidła, które zdobiją domy, ściany mieszkań, sprzęty, obory, studnie, płoty, a nawet psie budy. Jest to ewenement na skalę światową. Malowane zagrody rozsiane są po całej, rozległej wiosce.

Najbardziej znaną propagatorką zalipiańskiej sztuki ludowej była **Felicja Curyło** (1903–1974). Dom artystki, **Zagroda Felicji Curyłowej**, jest dzisiaj filią Muzeum Okręgowego w Tarnowie

i obowiązkowym punktem na trasie zwiedzania Zalipia. Ważnym miejscem jest także **Dom Malarek**, ośrodek pracy twórczej działający od 1977 r., w którym organizowane są warsztaty plastyczne i wiele wydarzeń kulturalnych.

Malowany zegar słoneczny | fot. Dominika Zaręba

Będąc w Zalipiu, warto wstąpić do ceglanego **kościółka pw. św. Józefa Oblubieńca NMP** z połowy XX w. Jego wnętrze zdobią kompozycje kwiatowe zaprojektowane przez tarnowskiego malarza Józefa Szuszkiewicza, wykonane w 1966 r. przez malarki pod kierunkiem Felicji Curyłowej. W czerwcu 2008 r., z inicjatywy dyrektorki Domu Malarek Wandy Chlastawy, rozpoczęto ponowne malowanie kościoła. Dzięki zaangażowaniu malarek i ofiarności parafian powstała nowo zaprojektowana kompozycja kwiatowa. Na szczególną uwagę zasługuje kapliczka pw. św. Błażeja, która ma typowy zalipiański charakter.

Zagroda Felicji Curyłowej, Zalipie 135,
tel. +48 14 641 19 12,
www.muzeum.tarnow.pl

Dom Malarek, Zalipie 128A,
www.dommalarek.pl

Kościół pw. św. Józefa Oblubieńca NPM, Zalipie 160, tel. +48 14 641 19 02

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Ośrodek Spotkania Kultur w Dąbrowie Tarnowskiej

W odnowionej synagodze chasydów odbywają się koncerty, wykłady, spotkania, zajęcia dydaktyczne i szkoleniowe. Jest to miejsce dialogu międzykulturowego, które często zamienia się w salę koncertową i scenę teatralną.

Dąbrowa Tarnowska, ul. Berka Joselewicza 6, tel. +48 14 657 00 09, www.oskdabrowa.pl

Dąbrowski Dom Kultury w Dąbrowie Tarnowskiej

Jest miejscem pracy twórczej zarówno artystów amatorów, jak i profesjonalistów – działają tu koła zainteresowań, zespoły artystyczne, warsztaty dla

Dom Malarek w Zalipiu | fot. Dominika Zaręba

dzieci, młodzieży i rodzin. DDK organizuje wiele wydarzeń kulturalnych w mieście. Współpracuje ze Stowarzyszeniem Twórców Kultury Powiśla Dąbrowskiego.

Dąbrowa Tarnowska, ul. Kościuszki 11, tel. +48 14 655 92 14, www.ddkdabrowa.pl

Centrum Polonii – Ośrodek Kultury, Turystyki i Rekreacji w Brniu

W dworku otoczonym malowniczym zabawkowym parkiem odbywają się wydarzenia kulturalne, warsztaty plastyczne, spotkania historyczne i inne imprezy.

Brń 1 (gm. Olesno), tel. +48 14 642 21 35, www.centrumpolonii.pl

Dom Malarek w Zalipiu

Organizuje warsztaty plastyczne dla dzieci i dorosłych. Można nauczyć się m.in. technik tworzenia zalipiańskich malowanek.

Zalipie 128A, tel. +48 14 641 19 38, www.dommalarek.pl

Zagroda Felicji Curytowej w Zalipiu

Zaprasza na warsztaty muzealne, m.in.: „Kolorowa ekologia w Zalipiu”

(tworzenie malowanek zalipiańskich), „Zalipiańska zakładka do książki”, „Pająk” (kwiaty z bibuły) i in.

Zalipie 135, tel. +48 14 641 19 12, www.muzeum.tarnow.pl

Trendy z Przeszłości w Zalipiu

Pracownia plastyczno-konserwatorska prowadzona w rodzinnej zalipiańskiej zagrodzie przez Marzenę Lizak. Można tu zwiedzić Izbę Regionalną i kupić oryginalne rękodzieło.

Zalipie 173, tel. +48 731 240 408

Winnica Bogu-Miła w Oleśnie

Winnica położona na całkowicie płaskim terenie, z nasadzeniami ciągnącymi się na linii północ-południe. Otaczającą ją lasy chronią winorośl przed wiatrami. Ten nieprzemysłowy, czysty zakątek był kiedyś zagłębieniem truskawkowym (w okolicy truskawki uprawiane są do dzisiaj). Wino wytwarzane przez właściciela – Jarosława Bogumiła wyróżnia się etykietami z kolorowymi zalipiańskimi kwiatami. Można umówić się na oprowadzanie po winnicy i degustację.

Olesno, ul. Długa 158, tel. +48 605 475 625, www.fb.com/Winnica.BoguMila

Winnica Bogu-Miła – odmiany winorośli:

wina białe: Solaris, Pinot Gris, Gewurztraminer, Johanner
wina czerwone: Regent, Roesler

Muzeum Drogownictwa w Szczucinie

Muzeum powstało w 1982 r. Jest siedzibą Zespołu Historii Drogownictwa Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad. Na ekspozycji zewnętrznej prezentowane są ciekawe maszyny i urządzenia, które kiedyś służyły drogowcom. Wystawa wewnątrz budynku obejmuje mnóstwo eksponatów związanych z budową oraz utrzymaniem dróg i mostów, a także przedstawienia dróg i mostów w sztuce. Na wzniesieniu obok Muzeum utworzono skansen maszyn drogowych, przez który prowadzi spiralna alejka.

Szczucin, ul. 1 Maja 39, tel. +48 14 643 52 78, [Miejsce Przyjazne Rowerzystom](#)

Najważniejsze imprezy lokalne

- Konkurs „Malowana Chata”, Zalipie, czerwiec
- Koncert Muzyki Duszy, Ośrodek Spotkania Kultur, Dąbrowa Tarnowska, czerwiec
- Dni Dąbrowy Tarnowskiej, w tym Dąbrowska Noc Bluesowa, Dąbrowa Tarnowska, lipiec/sierpień
- Święto Powiśla Dąbrowskiego połączone z dożynkami, Ujście Jezuićkie, sierpień

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI I MIEJSCA GASTRONOMICZNE

DĄBROWA TARNOWSKA

Hotel Cristal Park i Restauracja Powiśle, Dąbrowa Tarnowska, ul. Sportowa 2a, tel. +48 14 657 01 00, www.dabrowa.cristalpark.pl

Restauracja U Braci, Dąbrowa Tarnowska, ul. Piłsudskiego 12, tel. +48 14 657 87 87

Trzy Kulki – lodziarnia, kawiarnia, Dąbrowa Tarnowska, Rynek 23, tel. +48 733 879 333, <https://www.fb.com/trzykulki>

ZALIPIE

Gospodarstwo agroturystyczne Gościna u Babci (Małopolska Wieś z Tradycją; gospodarstwo od pokoleń kultuwyje tradycje malowania kwiatów), Zalipie 165, tel. +48 696 048 175, www.goscina-u-babci.pl

Koniecznie musisz spróbować

- **owoców i warzyw** z sadów i ogrodów Niziny Nadwiślańskiej
- **wina** z Winnicy Bogu-Miła
- **potraw regionalnych** polecanych przez Lokalną Grupę Działania Zielony Pierścień Tarnowa, takich jak: **siuśpaj** (kasza jęczmienna z suszonymi śliwkami) z Woli Rzędzińskiej, **strząska** (potrawa podawana na śniadanie wielkanocne jako główne danie, spożywana z chlebem) czy **koziółki** z Siedliszowic – ciastka o zgeometryzowanym (rombowym, trójkątnym, trapezowatym) kształcie; można ich spróbować podczas lokalnych wydarzeń kulturalnych: www.lgdzpt.pl

Nocleg pod Brzozami, Zalipie 119, tel. +48 517 402 440

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- miejscem przesiadkowym jest Tarnów, do którego dojedziemy z Krakowa pociągiem lub busem (stacje: Bogumiłowice, Tarnów Mościce, Tarnów)
- z Tarnowa dostaniemy się busami m.in. do Dąbrowy Tarnowskiej, Żabna, Olesna, Szczucina

LEKTURY NA DROGĘ

- „Konkurs »Malowana Chata«”, Anna Bartosz i Adam Bartosz, Wyd. Muzeum Okręgowe w Tarnowie.
- „Perły Powiśla Dąbrowskiego – Album fotograficzny”, Wyd. Stowarzyszenie Samorządów Powiatu Dąbrowskiego, do pobrania na stronie: www.powiatdabrowski.pl.

- „Opowiadania wybrane”, Adolf Rudnicki, Wyd. Ossolineum.
- Poezja Tadeusza Nowaka, np. „Wiersze wybrane”.

OBEJRZYJ I POSŁUCHAJ

- „Kwiaty wyobraźni” – film o malowanym Zalipiu: <https://youtu.be/sNSkETtCt6k>
- „Rowerem do Malowanego Zalipia” – VeloMałopolska: <https://youtu.be/Qvh1eorlWg>
- „Synagoga w Dąbrowie Tarnowskiej – perła Powiśla”, film zrealizowany przez uczniów Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych nr 2

w Dąbrowie Tarnowskiej: https://youtu.be/n9BcVTFwI_Y

- „Człowiek z powietrza”, reż. Marek Kołdras, Studio.pl, zwiastun: <https://youtu.be/HmDGyXQXbqY>
- Pieśni Marka Grechuty do słów Tadeusza Nowaka.

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

DĄBROWA TARNOWSKA

Miejska Biblioteka Publiczna, ul. Polna 13, tel. +48 14 657 00 07, www.dabrowatar.pl

TARNÓW

Tarnowskie Centrum Informacji, ul. Rynek 7, tel. +48 14 688 90 90, www.it.tarnow.pl

Wina z Winnicy Bogu-Miła | fot. arch. Winnicy

Zalipiarskie kwiaty | fot. Dominika Zaręba

W krainie winnic i wyśmienitej kuchni

Tarnów

Dąbrówka Szczepanowska

Szczepanowice

Janowice

Pleśna

Łowczówek

Rzuchowa

Zakliczyn

Łustawice

Czchów

Iwkowa

Współautor rozdziału: Jan Czaja

Współpraca: Marcin Pałach, Barbara Tekieli, Paweł Rybak,

Elżbieta Tomczyk-Miczka

Posłuchajcie melodii wiatru znad Dunajca opowiadającego historie o kupcach wożących beczki z winem i rozmaite smakowitości z południa Europy. Powędrujcie pośród krajobrazów wyrysowanych przez łagodne wzgórza pokryte sadami i winnicami, wśród zapachu ziół i polnych kwiatów. Za zaporą spiętrzającą Jezioro Czchowskie Dunajec mija pagórkowate Pogórze, meandruje przez Kotlinę Sandomierską i zmierza w kierunku Tarnowa. Jesteśmy w najbardziej słonecznym zakątku Małopolski, na polskim biegunie ciepła. Ten mikroregion jest często nazywany polską Toskanią, ponieważ dynamicznie odradza się tu polskie winiarstwo. Miejsce jest wymarzone dla wszystkich, którzy poszukują pięknych krajobrazów, romantycznych widoków oraz zdrowych produktów lokalnych pochodzących prosto od rolnika. Czekają tu na was zabytki historyczne, takie jak średniowieczny zamek w Czchowie, strzegący niegdyś szlaku węgierskiego, czy niezwykle Stare Miasto w Tarnowie z zachwycającym Rynkiem, miasto kultury, pełne muzeów oraz wydarzeń muzycznych i teatralnych. Nie zabraknie atrakcji dla melomanów. W Lusławicach powstało niesamowite centrum muzyki stworzone przez mistrza Krzysztofa Pendereckiego. Zapraszamy was na wędrowki po bajkowej krainie winnic, wyśmienitej kuchni i sztuki!

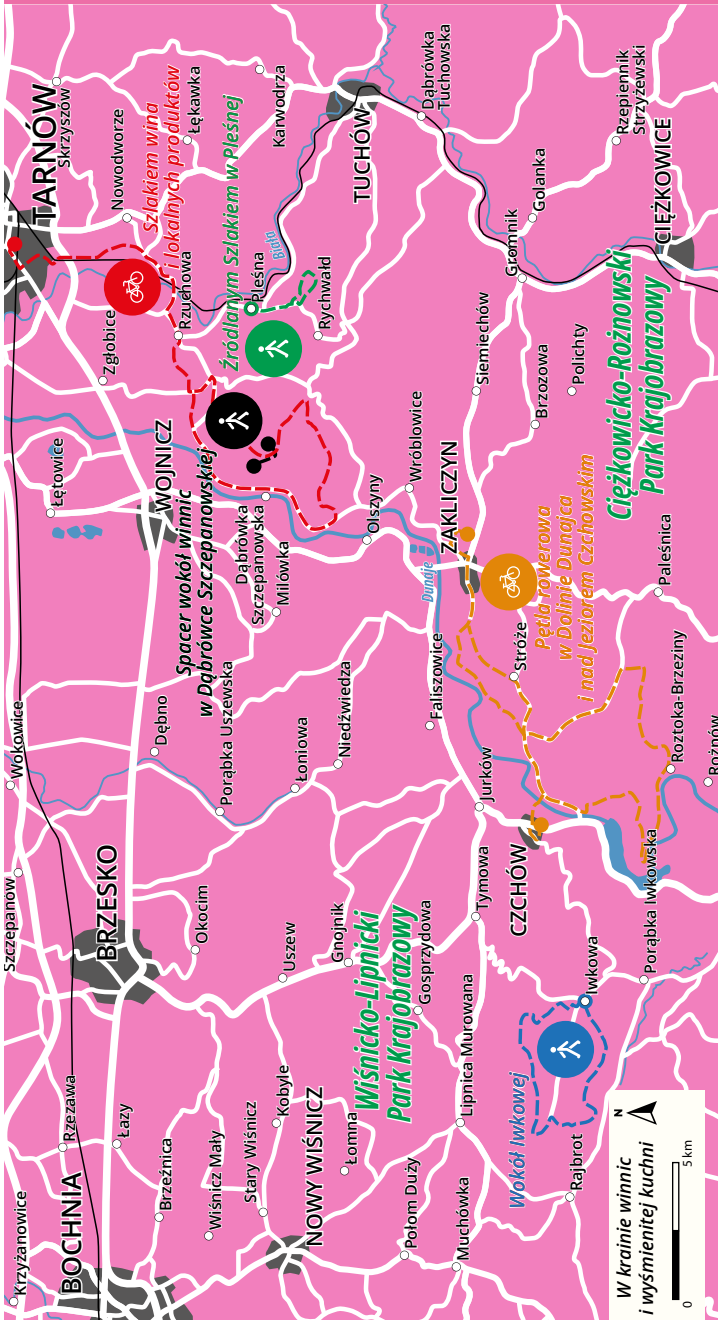
Będzie to wyprawa o kulinarnym charakterze. Okolicę poznać, wędrując wybranymi szlakami mikrowycieczek – spacerowymi, nordic walking i rowerowymi wykorzystującymi m.in. powstającą tu trasę VeloDunajec. Podczas podróży odnajdziecie lokalne winnice i poznać smaki ekologicznych produktów z sadów i pól.

Ekowycieczka rekomendowana dla:

miłośników wina i spacerowania
pasjonatów turystyki rowerowej, którym nie strasze podjazdy i górki indywidualnych podróżników poszukujących autentycznych smaków i klimatów

oferta całoroczna | wycieczki weekendowe i jednodniowe

Ślady GPS mikrowycieczek: www.traseo.pl/malopolska-ekoturystyka

MIKROWYPRAWY

1. Spacer wokół winnic w Dąbrowce Szczepanowskiej

1,5 km 45 min trasa łatwa spacerem

Wieża widokowa w Dąbrowce Szczepanowskiej – cmentarz wojenny nr 193 – wieża w Dąbrowce Szczepanowskiej

Spacer rozpoczynamy przy 16-metrowej drewnianej **wieży widokowej w Dąbrowce Szczepanowskiej**, która wznosi się na wzgórzu **Golgota** (395 m n.p.m.) i jest jednocześnie punktem na trasie Źródlanego Szlaku (zob. s. 536). Dzięki energii pochodzącej z paneli fotowoltaicznych zamontowanych na dachu konstrukcja jest oświetlona nocą. Rozciąga się z niej panorama Tarnowa z zakolem Dunajca, zaś przy dobrej widoczności zobaczymy stąd Tatry, a nawet Babią Górę.

Spod wieży powędrujemy bocznymi drogami o małym natężeniu ruchu, delektując się pejzażami Pogorza oraz Beskidu Sądeckiego, Niskiego i Wyspowego. Szlak, który pozwala na podziwianie krajobrazów aż z trzech stron świata, doprowadzi nas do zabytkowego **cmentarza z I wojny światowej nr 193**, składającego się z dwóch oddzielnych kwater. W prawej części pochowani są Rosjanie, a w lewej żołnierze armii austriacko-węgierskiej. Centralnym punktem jest wysoki

Wieża widokowa w Dąbrowce Szczepanowskiej
fot. Łukasz Kieroński, arch. Tarnowskiej Organizacji Turystycznej

Zabytkowy cmentarz w Dąbrówce Szczepanowskiej | fot. Kamil Bańkowski

pylon – kamienna wieża w kształcie trapezu. Możemy tu również zobaczyć odrestaurowane pozostałości po okopach pamiętających walki z 1914 r. Następnie wracamy pod wieżę, gdzie możemy usiąść

i odpocząć. Warto, po wcześniejszym uzgodnieniu z właścicielami, zaplanować zwiedzanie winnic w najbliższej okolicy – **Winnicy Dąbrówka** lub **Winnicy Zadora** w pobliskich Szczepanowicach.

2. Źródlanym Szlakiem w Pleśnej

7,5 km

2 h

trasa łatwa

pieszo

nordic walking

Pleśna – ścieżka przyrodnicza Źródlanego Szlaku – Łowczówek, cmentarz wojenny nr 171 – czarny szlak – Pleśna

Szlak rozpoczyna się w centrum **Pleśnej**, skąd wędrujemy kawałek drogą w stronę Lichwina, a następnie skręcamy na ścieżkę przyrodniczą wyznaczoną w ramach Źródlanego Szlaku (zob.

s. 536). Poznamy ją po charakterystycznym oznakowaniu w postaci kropli wody.

Ścieżka prowadzi głębokim lessowym jarem, w otoczeniu grabów, buków

Cmentarz nr 171 w Łowczówku | fot. Sebastian Smoleń, Paweł Topolski, arch. LGD Dunajec-Biała

i brzoź oraz dębów szypułkowych. Wiosną, kiedy kwitną zawilce, ziarnopłon i miodunka ćma, posycie mieni się kolorami. Z czasem rozkwitają fiołki, marzanna, kokoryczka, gajowiec, konwalia i jaskier. Znajdziemy tu też stanowiska kopytnika i bluszczu. Na początku ścieżki mijamy dąb – pomnik przyrody. Wędrujemy wśród licznych krzewów bzu czarnego i wawrzynka. Przy odrobinie szczęścia możemy też wypatrzeć lilię złotogłów z charakterystycznymi różowymi kielichami. Na koniec miniemy stanowiska buczyny karpackiej.

Docieramy do **cmentarza z I wojny światowej nr 171** w Łowczówku, na którym pochowano 123 żołnierzy Legionów Polskich Józefa Piłsudskiego. Zaprojektował go **Jan Szczepkowski**

(1878–1964), rzeźbiarz i malarz, uwieczniony na portrecie Olgi Boznańskiej. Szczepkowski projektował również cmentarze na Pogórze (zob. s. 547) i w okolicach Gorlic (zob. s. 292–293). Centralnym punktem cmentarza jest kaplica.

Okolice cmentarza to dobre miejsce do odpoczynku. Znajduje się tu wiata turystyczna, stoły, ławki i toalety, a nawet sprzęt do naprawy rowerów. Po odpoczynku wracamy do Pleśnej czarnym szlakiem pieszym.

Warto wiedzieć, że gmina Pleśna znana jest z upraw fasoli Piękny Jaś z Doliny Dunajca.

3. Szlakiem wina i lokalnych produktów

40,7 km (wersja dłuższa)
33 km (wersja krótsza)

5–6 h

trasa średnia

rowerem

Świebodzin, stacja PKP Kłokowa – Rzuchowa, Centrum Produktu Lokalnego – Dolina Dunajca – Dąbrówka Szczepanowska – Janowice – Lubinka – Lubcza – Szczepanowice – Rzuchowa – Świebodzin lub Tarnów

Winnice w Dolinie Dunajca w Janowicach | fot. Kamil Sorocki

Trasa poprowadzi nas przez okolice Tarnowa – to polski biegun ciepła położony w Dolinie Dunajca, na granicy Kotliny Sandomierskiej i Pogórza. Pojedziemy przez urokliwy i pagórkowaty zakątek pełen rodzinnych winnic skupionych pod marką ENOTarnowskie. Są to m.in. **Winnica Dąbrówka w Dąbrówce Szczepanowskiej, Winnica Janowice i Winnica Uroczysko w Janowicach** oraz **Winnica Zadora w Szczepanowicach**. Przed wyruszeniem na szlak warto umówić się na wizytę w jednej z nich.

Wycieczkę rozpoczynamy na stacji PKP Kłokowa w Świebodzinie. W Rzuchowej odwiedzimy **Centrum Produktu Lokalnego**, możemy tu kupić lokalne produkty prosto od rolnika. Centrum działa w ramach Stowarzyszenia Grupa ODROLNIKA, które promuje rolnictwo ekologiczne i zdrową kuchnię oraz prowadzi tu najmniejszą w regionie **Winnicę Epigon**.

Z Rzuchowej pojedziemy przez Zadziałe w kierunku Doliny Dunajca i tworzonej tu trasy VeloDunajec, która poprowadzi nas na południe przez **Dąbrówkę**

ENOTarnowskie

Region tarnowski jest kolebką polskiego winiarstwa. Tutejsze tradycje upraw winorośli sięgają czasów renesansu. Hetman Jan Tarnowski robił tu wina, które miały zachwycać podniebienie królowej Bony, winnicę posiadał wojewoda braclawski Maciej Lanckoroński, pan na zamku w Melsztynie, winorośl uprawiał też książę Sanguszko wokół pałacu na Gumniśkach w Tarnowie. Rodzina Chrzęstowskich herbu Zadora sadziła winorośl w Szczepanowicach.

Okolice Tarnowa to polski biegun ciepła – z jednej strony rozciąga się Dolina Wisły i słoneczna Kotlina Sandomierska, z drugiej Płaskowyż Tarnowski i pierwsze karpackie wzniesienia na Pogórzu w dolinach Dunajca i Białej. Są tu łagodne stoki o południowej ekspozycji, osłonięte od północy gęstymi lasami, wzgórzami i sadami oraz gliniaste gleby z domieszką ilów i pisaków – ubogie, czyli takie, jakie lubi winorośl. W XXI w. w regionie odrodziły się tradycje winiarstwa, a rodzinne winnice skupione są pod marką ENOTarnowskie.

www.enotarnowskie.pl

Tarnowskie winnice | fot. Damian Radziak, arch. LGD Dunajec-Biała

W Centrum Produktu Lokalnego w Rzuchowej | fot. arch. LGD Dunajec-Biała

Szczepanowską do Janowic. Poczujemy tu klimat małopolskiej Toskanii. W Janowicach odbijemy na wschód i dotrzemy do podnóża **Lubinki** (412 m n.p.m.).

Winogrona na początku lata | fot. Dominika Zaręba

W okolicach tego zalesionego masywu znajdują się cztery zabytkowe **cmentarze z I wojny światowej – nr 191, 192, 193 i 194**.

Następnie skręcimy w lewo, na **Lubczę** i pojedziemy w kierunku **Szczepanowic**, u stóp wzgórza **Golgota** (395 m n.p.m.) z **wieżą widokową**. Stąd przez Zadziałe wrócimy do Rzuchowej. Po drodze będzie sporo wymagających podjazdów i wspaniałych widoków. Krótszy wariant wycieczki zakłada powrót na stację PKP Kłokowa w Świebodzinie. W dłuższym wariantcie pojedziemy dalej do centrum Tarnowa przez Świebodzin lokalnymi szlakami rowerowymi. Polecamy zatrzymać się nocleg w mieście i zwiedzić to niezwykle miejsce, o którym głośno ostatnio nawet w CNN. W 2021 r. stacja ogłosiła, że jest to jedno z najpiękniejszych miast Europy.

4. Pętla rowerowa w Dolinie Dunajca i nad Jeziorem Czchowskim

46 km

7–8 h

trasa średnia

rowerem

Zakliczyn, Rynek – Wesołów – Filipowice – Piaski-Drużków – prom na Dunajcu – Czchów, Rynek – prom na Dunajcu – Tropie – Roztoka-Brzeziny – Dzierżaniny – Ruda Kameralna – Filipowice – Wesołów – Zakliczyn, Rynek

Ze względu na liczne wzniesienia Pogórza górujące nad Jeziorem Czchowskim tę widokową pętlę rekomendujemy doświadczonym rowerzystom. Trud podjazdów zrekomensują malownicze widoki i bliskość przyrody. Trasę pokonają także doświadczone w cykloturystyce dzieci.

Zaczynamy w **Zakliczynie** – miasteczku z typową galicyjską zabudową i zabytkowym **Rynkiem**. Można tu przed rozpoczęciem wycieczki posilić się pysznymi lodami. Z Zakliczyna jedziemy większymi drogami przez **Wesołów** i **Filipowice**, zbliżając się do

Doliny Dunajca. W miejscowości **Piaski-Drużków** skręcamy w prawo na prom, którym przewieziemy rowery na drugą stronę Dunajca, do **Czchowa**. Przed nami rozwija się ładna panorama miasteczka z charakterystyczną sylwetką zamku. Wspinamy się stromo na średniowieczny czchowski **Rynek**. W jego północnej pierzei zachowało się sześć dawnych domów podcieniowych. Jedziemy teraz na **zamek w Czchowie**. Pięknie odnowiony, już z daleka przykuwa uwagę okrągłą wieżą. Rowerzy możemy wprowadzić aż na zamkowy dziedziniec. W sezonie do zwiedzania

Wschód słońca na zamku w Czchowie | fot. Kamil Sorocki

Zamek Tropsztyn

Zamek obronny z XIII w. zrekonstruowano w latach 90. ubiegłego stulecia. Wznosi się na półwyspie oblany z trzech stron wodami Dunajca. Zgodnie z legendą kryje skarb Inków. Historia ta wiąże się z postacią dawnego właściciela zamku – Sebastiana Berzeviczego (potomka fundatorów zamku w Niedzicy), który podczas podróży do Peru zakochał się i poślubił inkaską Indiankę szlacheckiego pochodzenia.

Zamek Tropsztyn, Fundacja Zamku Tropsztyn, tel. +48 14 684 34 61, www.polarin.pl

Zamek Tropsztyn | fot. Dominika Zareba

udostępniana jest wieża, z której miejscowi trębaczce wygrywają w południe hejnał.

Z zamku wracamy nad Dunajec i tym samym promem przepławiamy się z powrotem do miejscowości Piaski-Dróżków. Tutaj czeka nas stroma wspinaczka przez Pogórze, by dostać się ponad zakolem Dunajca do **Tropia**. Zakątek ten

kryje bardzo cenny zabytek – romański **kościół pw. św. św. Andrzeja Świerada i Benedykta** z przełomu XI i XII w. Jego fundatorem miał być król Kazimierz Odnowiciel. Odpocznijmy w tym urokliwym miejscu, podziwiając widoki na Jezioro Czchowskie, a w oddali na **zamek Tropsztyn** z charakterystyczną kwadratową wieżą. **Jeziro Czchowskie** powstało w latach 1938–1948 w wyniku spiętrzenia Dunajca na zaporze wodnej w Czchowie jako zbiornik retencyjny wyrównawczy dla Jeziora Rożnowskiego.

Dalej pojedziemy kawałek na wschód **Karpackim Szlakiem Rowerowym** przez

Europejskie Centrum Muzyki

Będąc w Zakliczynie, warto podjechać do oddalonych o ok. 3 km Lusławic i **Europejskiego Centrum Muzyki Krzysztofa Pendereckiego**. Jeśli nocujecie w okolicach Zakliczyna, koniecznie sprawdźcie aktualny program kulturalny Centrum.

zalesione Pogórze Rożnowskie do wioski **Roztoka-Brzeziny**. Tu odbijamy w lewo, na **Dzierżaniny**, skąd wyruszymy już na północ. Warto wspomnieć, że w Dzierżaninach ma siedzibę **Spółdzielnia Socjalna Serce Pogórze** zrzeszająca miejscowych rolników i producentów zdrowej żywności, położona na małopolskiej trasie Wieś dla Smakoszy. Znana jest z promocji potraw z fasoli Piękny Jaś z Doliny Dunajca, np. pierogów i krokietów z farszem fasolowym (www.sercepogorza.pl).

Wracamy do Zakliczyna przez miejscowości **Budzyń** i **Ruda Kameralna**, gdzie nadal występują niewielkie złoża dawniej eksploatowanych rud żelaza. Wzdłuż Rudzianki dojedziemy do Filipowic, a następnie przez Stróże do Zakliczyna. W miasteczku warto posilić się w jednej z restauracji w okolicach Rynku.

5. Wokół Iwkowej

16 km

4-5 h

trasa łatwa

pieszo

nordic walking

Iwkowa – Szpilówka, wieża widokowa – Piekarska Góra – bacówka Biały Jeleń – Sołtysie Góry – Iwkowa

Wycieczka na wieżę widokową w Iwkowej | fot. Dominika Żaręba

Krzysztof Penderecki

Krzysztof Penderecki (1933–2020) to jeden z najwybitniejszych polskich kompozytorów, pianista i pedagog, dawny rektor Akademii Muzycznej w Krakowie. Do najbardziej znanych jego dzieł zalicza się „Polskie Requiem”, „III Symfonia”, „Pasję wg św. Łukasza” i „Tren – Ofiarom Hiroszimy”. Był też twórcą muzyki filmowej, np. do „Rękopisu znalezionego w Saragossie” w reżyserii Wojciecha Jerzego Hasa, a jego utwory znalazły się na ścieżkach dźwiękowych filmów „Lśnienie” Stanleya Kubricka, „Katyń” Andrzeja Wajdy i wielu innych.

Promy na Dunajcu: *Piaski-Drużków – Czchów (napędzany ręcznie) i Wytrzyścza – Tropie (napędzany elektrycznie) czynne są cały rok poza okresami wysokiego poziomu wody w rzece oraz pokrywy lodowej lub kry, tel. +48 14 663 12 21 – Zarząd Dróg Powiatowych w Brzesku*

Przystań Łaziska z plażą i zapleczem gastronomicznym działa w sezonie przy zaporze wodnej w Czchowie. Można tu wypożyczyć kajaki, rowery wodne etc., a także wybrać się na rejs statkiem po Jeziorze Czchowskim.

Święty Urban – obraz w kapliczce | fot. Dominika Żaręba

Wycieczkę czerwonym szlakiem w formie pętli zaczynamy w centrum Iwkowej. Mijamy murowany **kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego** wzniesiony w 1956 r. w miejscu spalonej drewnianej świątyni. Za kościołem skręcamy w prawo i przechodzimy obok cmentarza. Droga asfaltowa po chwili zamienia się w polną. Przed nami rysują się łagodne zalesione wzgórza Pogórze

Wiśnickiego z wieżą widokową na horyzoncie. Czerwony szlak prowadzi na szczyt **Szpilówka** (516 m n.p.m.), proponujemy jednak pokonać to podejście szlakiem zielonym biegnącym pośród bajkowego lasu obok **kaplicy-pustelni św. Urbana**, która stoi przy źródleku na stoku Bukowca (494 m n.p.m.). Według miejscowych podań św. Urban był uczniem św. Świerada z Tropia, który mieszkał tu samotnie na przełomie X i XI w. Spod kapliczki wchodzimy na grań i zmierzamy na Szpilówkę. Z wieży widokowej, mierzącej 34 m wysokości,

rozciągają się malownicze widoki m.in. na Beskid Wyspowy, Żywiecki i Sądecki. Możemy stąd wrócić do Iwkowej lub udać się w dalszą wędrówkę.

Ruszamy dalej zalesioną granią (prowadzi tędy także zielony szlak PTTK) przez **Piekarską Górę** (515 m n.p.m.) – stoi na niej krzyż upamiętniający udział mieszkańców w powstaniu styczniowym. Z grani szlakiem czerwonym schodzimy stromo w dół aż do asfaltu i udajemy się do klimatycznej **bacówki Biały Jeleń** (warto tu zamówić ciepły posiłek). Do centrum Iwkowej wracamy przez gęsty las porastający **Sołtysie Góry** (492 m n.p.m.). Mijamy gospodarstwo agroturystyczne **Zagroda na Pacanach** i idziemy dalej ścieżką z widokami na Beskidy – Wyspowy, Niski i Sądecki. Przy zabudowaniach i krzyżu skręcamy w lewo, a po wyjściu na łąkę zmierzamy w dół ścieżką w kierunku lasu. Kiedy zacznie się asfalt, jesteśmy już blisko centrum Iwkowej. Polecamy jeszcze odwiedzić drewniany **kościół pw. Nawiedzenia NMP w Iwkowej** (Iwkowa 12), który znajduje się na Szlaku Architektury Drewnianej. W zachwyt wprawia artystyczne wnętrza świątyni z polichromią z 1629 r. Iwkowa znana jest z wędzonych owoców – śliwek, jabłek i gruszek. Są to tak zwane susorki iwkowskie.

W pobliskiej wiosce **Połom Mały** warto zajrzeć do rodzinnej **Winnicy Nowizny** z parkiem linowym dla najmłodszych podróżników.

Przy tworzeniu trasy wycieczki korzystaliśmy z opisu wędrówki na blogu: www.mynaszlaku.pl

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Tarnów – perła renesansu i polski biegun ciepła

Drugie co do wielkości miasto Małopolski zaskakuje nie tylko liczbą cennych zabytków, ale też wielokulturowością i wspaniałą artystyczną atmosferą. Urzeka wyjątkowa uroda Starego Miasta, w którym zachowały się średnio-wieczne uliczki oraz gotyckie i renesansowe budowle. Według Jana Długosza nazwa Tarnów pochodzi od tarniny, krzewów rosnących do dzisiaj w pobliżu ruin zamku na **Górze św. Marcina** (384 m n.p.m.). Drewniane szafirowe korale przypominające owoce tarniny, a także herbata tarninówka są dzisiaj produktami lokalnymi i atrakcyjnymi pamiątkami z regionu.

Tarnów założył w 1330 r. rycerz Spycimir Leliwita (herbu Leliwa), przodek rodu Tarnowskich. Lata świetności miasta przypadają na wiek XVI, kiedy należało ono do **Jana Amora Tarnowskiego** (1488–1561), hetmana wielkiego

Tarnowski ratusz | fot. Kamil Bańkowski

koronnego, wybitnego polityka i mecenasa sztuki. Wówczas powstało ok. 200 kamienic będących własnością bogatych kupców, a **ratusz** przebudowano według projektu włoskiego artysty Jana Marii Padovana. Obiekt wyróżnia renesansowa attyka z czerwonej cegły (przypominająca krakowskie Sukiennice) z maskaronami – symbolizują

Tarnowskie niebieskie korale przypominają owoce tarniny | fot. Kamil Sorocki

Malowniczy Rynek w Tarnowie | fot. Dominika Zaręba

one 14 urzędujących członków starej i nowej rady miejskiej. Dziś funkcjonuje tu oddział **Muzeum Okręgowego w Tarnowie** z najcenniejszą i największą w Polsce kolekcją portretów sarmackich. Ciekawostką jest zegar ratuszowy odmierzający czas od XVII stulecia, nąrczany ręcznie za pomocą korby. To najstarszy działający zegar wieżowy w Małopolsce. Ozdobą tarnowskiego Rynku są kolorowe renesansowe kamienice. Opołał, w zaułku ulicy Żydowskiej można zobaczyć **bimę** z XVII w. – pozostałość najstarszej tarnowskiej synagogi, która została spalona przez nazistów w listopadzie 1939 r. Ważnym miejscem pamięci związanym z eksterminacją tarnowskich Żydów jest **las Buczyna w Zbylitowskiej Górze** koło Tarnowa, gdzie 11 czerwca 1942 r. rozstrzelano od 6 do 8 tys. Żydów, a także od kilkuset do 2 tys. polskich więźniów politycznych.

W neogotyckiej **bazylice katedralnej pw. Narodzenia NMP** (pierwotnie był to gotycki kościół, został przebudowany pod koniec XIX w.) znajduje się zespół reprezentacyjnych nagrobków rodzin Tarnowskich i Ostrogskich

autorstwa Jana Marii Padovana. Nagrobek Barbary z Tęczyńskich Tarnowskiej, zmarłej młodo pierwszej żony hetmana Jana Amora Tarnowskiego, wykonany przez Bartolomea Berecciego, zalicza się do najpiękniejszych renesansowych pomników kobiecych w Europie. W położonym niedaleko katedry Domu Mikołajowskim mieści się najstarsze w Polsce, założone w 1888 r., **Muzeum Diecezjalne**, w którym kryją się unikatowe zbiory pozyskane z drewnianych kościołów Małopolski.

Koniecznym jest odwiedzić **Muzeum Etnograficzne** mieszczące się w XVIII-wiecznym zajezdzie podmiejskim. Znajduje się tu jedyna w Europie stała wystawa prezentująca historię i kulturę Romów. Na dziedzińcu zgromadzono oryginalne wozy cygańskie, które biorą udział w barwnej paradzie podczas Międzynarodowego Taboru Pamięci Romów.

Warto też pospacerować śladami generała **Józefa Bema** (1794–1850), rodowitego tarnowianina, bohatera

Rynek w Zakliczynie | fot. Dominika Zaręba

Polski i Węgier. W Parku Strzeleckim znajduje się mauzoleum z prochami generała sprowadzonymi z Syrii w 1929 r. W **Galerii Panorama** na zabytkowym dworcu kolejowym możemy podziwiać fragmenty „Panoramy siedmiogrodzkiej”, znanej też pod nazwami „Bitwa pod Sybinem” czy „Bem w Siedmiogrodzie”. Dzieło powstało pod kierunkiem Jana Styki. Uwagę zwraca sam budynek dworca. Na eklektyczno-secesyjne wyposażenie jego wnętrza z lat 1906–1910 składają się ozdobna stolarka drzwi i okien, mosiężne okucia i lampy, mozaikowa podłoga oraz witraże okienne.

Opracowano na podstawie tekstów Barbary Tekieli.

Oddziały Muzeum Okręgowego w Tarnowie: Tarnów, Ratusz, Rynek 1, tel. +48 14 692 90 00; Muzeum Historii Tarnowa i Regionu, Rynek 20–21, tel. +48 14 639 08 65; Muzeum Etnograficzne, ul. Krakowska 10, tel. +48 14 622 06 25; Galeria Panorama, pl. Dworcowy 4, tel. +48 784 912 326, www.muzeum.tarnow.pl

Muzeum Diecezjalne, Tarnów, pl. Katedralny 6, tel. +48 14 621 99 93, www.muzeum.diecezja.tarnow.pl

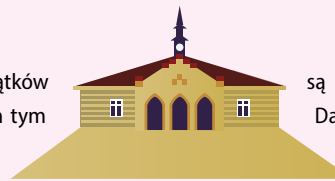
Biegun ciepła

Tarnów szczyty się najwyższą średnią temperaturą powietrza w roku i tu najdłużej, aż 114 dni, trwa termiczne lato. Pomiary temperatury zapoczątkowali Sanguszkowie w latach 60. XIX w. **Wzgórze w Gumnikach**, na którym stoi **pałac Sanguszków**, ostatnich właścicieli miasta, okazało się najcieplejszym miejscem w Polsce.

Zakliczyn – miasteczko galicyjskie

Zakliczyn był lokowany w 1557 r. na gruntach wsi Opatkowice. Mieszkańcy, którzy otrzymali od właściciela miasta liczne przywileje i zwolnienia oraz działki budowlane, zostali zobligowani do wybudowania swoich domów w ciągu roku. Wykształcił się tutaj oryginalny sposób konstrukcji budynków na dziewięciu słupach z zastrzałami, który dawał całkowitą dowolność zmieniania układu ścian bez konieczności naruszania więźby dachowej. Był on stosowany wyłącznie przez cieśli z Zakliczyna. Przykłady budynków

z końca XVIII i początków XIX w. wznoszonych tym systemem przetrwały do dziś przy **Ryn-**

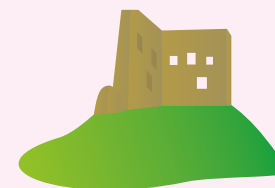

ku oraz odchodzących od niego ulicach: Mickiewicza i Malczewskiego.

Zakliczyn to także handlowa stolica Pogórza, a zakliczyński Rynek jest drugi co do wielkości w Małopolsce po Rynku Głównym w Krakowie. Zdobi go elegancki klasycystyczny **ratusz**, w którym ma siedzibę Zakliczyńskie Centrum Kultury. Miejscowość znana jest także z zabytkowych klasztorów – **klasztoru Franciszkanów pw. Matki Bożej Anielskiej** (franciszkanie przybyli tu już w 1622 r.) oraz **klasztoru sióstr Bernardynek** w pobliskich **Kończy-skach**. Cennym zabytkiem jest **cmentarz z I wojny światowej nr 293**, na którym pochowano żołnierzy pochodzenia żydowskiego. Nagrobkami

są macewy z gwiazdami Dawida.

Po drugiej stronie Dunajca wznoszą się **ruiny zamku w Melsztynie**, który został wybudowany w 1. połowie XIV w. przez kasztelana krakowskiego Spycmira Leliwitę – założyciela Tarnowa. Melsztyn był bardzo ważnym ośrodkiem politycznym średniowiecznej Polski, a zarazem siedzibą możnego rodu Spytków.

Zakliczyńskie Centrum Kultury, Ratusz, Rynek 1, tel. +48 14 628 33 31, www.zakliczyninfo.pl

Zamek Melsztyn, www.melsztyn.pl

Fasola Piękny Jaś z Doliny Dunajca

Gmina Zakliczyn jest centrum uprawy fasoli Piękny Jaś. Kuchnia fasolowa ma swoją kulminację podczas wrześniowego **Święta Fasoli**. Jaś z Doliny Dunajca wyróżnia się dużymi białymi ziarnami i wysoką zawartością magnezu. Smakosze cenią jego słodki smak, a kucharze to, że dzięki cienkiej skórce krótko się gotuje. Inne miejsca słynące z produkcji fasoli to: Czchów, Wojnicz, Wierchosławice, Radłów, Wietrzychowice, Tarnów, Pleśna, Żabno, Gręboszów i Gródec nad Dunajcem. Janina Molek z Jurkowa, ambasadorka kuchni fasolowej, zarejestrowała kilka fasolowych dań i wódkę fasolówkę na liście produktów tradycyjnych. Jest także współautorką książki kucharskiej „Fasola z Doliny Dunajca”.

Więcej informacji na stronie: www.piekny-jas.pl

Fasola z Doliny Dunajca | fot. Dominika Zaręba

Malowniczy Czchów

Na zamku w Czchowie | fot. Kamil Sorocki

Czchów był siedzibą królewskiej stacji celnej i lokalnym ośrodkiem handlowym, w którym organizowano słynne jarmarki. Prawa miejskie otrzymał z pewnością przed 1333 r., utracił je w 1928 i odzyskał w roku 2000. W średniowieczu słynął z licznych cechów rzemieślniczych, z najmocniejszym cechem sukieniczym na czele. Dzięki niemu Czchów uznawany był za drugi co do wielkości ośrodek tkacki w Małopolsce.

W miasteczku do dziś zachował się XI-V-wieczny układ urbanistyczny oraz murowane budynki przy **Rynku** z charakterystycznymi drewnianymi podcieniami

wspartymi na słupach (odbudowane po pożarze w 1946 r.). Pośrodku Rynku wznosił się niegdyś ratusz, został jednak rozebrany w XVIII w. Dzisiaj w jego miejscu stoją dwie **figury świętych – Floriana**, u stóp którego spoczywa kamienny romański lew, oraz średniowieczna drewniana figura **Jana Nepomucena**. Tuż przy gotyckim **kościółce pw. Narodzenia NMP** wzniesionym z białego wapienia stoi drewniana dzwonnica z 1930 r. Wnętrze świątyni kryje niezwykle XIV-wieczne malowidła opowiadające m.in. o życiu Matki Boskiej: Narodzenie, Zwiastowanie, Koronacja.

Zamek w Czchowie, wzniesiony z piaskowca, strzegł przebiegającego nieopodal szlaku handlowego prowadzącego

na Węgry. Do dziś zachowała się cylindryczna wieża z XIV w. o wysokości 20 m, fragmenty murów oraz ruiny budynku mieszkalnego. Pierwsze wzmianki o zamku pochodzą z 1356 r. – był wówczas siedzibą starostów czerskich.

Zamek w Czchowie zapewne często odwiedzał król Władysław Jagiełło, który lubił osobiście sprawdzać obronność swojego królestwa. Z biegiem czasu zmieniały się jednak sposoby walki, a zamki tego typu okazywały się nieskuteczne. Opuszczone, popadały w ruinę. Los ten nie ominął i czchowskiej warowni, która uległa zniszczeniu w XVII w. Ocalała wieża była używana w XVIII w. jako więzienie. Obecnie zamek w Czchowie jest pięknie wyremontowany. O każdej porze można wejść na dziedziniec, z którego roztaczają się bajkowe widoki na Dolinę Dunajca. W jego otoczeniu zobaczymy rekonstrukcje i makiety dawnych machin oblężniczych.

Baszta czynna V–X, zwiedzanie z przewodnikiem, więcej informacji:
www.moksir.czchow.pl

Rynek w Czchowie | fot. Kamil Sorocki

Winnice w Dolinie Dunajca

Winnica Zadora

Winnica jest położona na wysokości 280 m n.p.m., w otoczeniu łagodnych wzgórz, bukowych lasów i sadów owocowych. Powstała w 2007 r. w pobliżu miejsca, gdzie rodzina Chrzęstowskich herbu Zadora przez stulecia do I wojny światowej prowadziła winnicę. Wyjątkowa jakość win czerwonych, z których znana jest Zadora, nagradzanych w międzynarodowych konkursach, wynika z korzystnej lokalizacji w zasięgu polskiego bieguny ciepła oraz składu podłoża, ukształtowanego na skraju Kotliny Sandomierskiej przez osady morza mioceńskiego. Właściciele organizują zwiedzanie winnicy z degustacją wyborowych produktów.

Winnica Zadora (członek sieci Dziedzictwo Kulinarne Małopolska i Francuskiego Stowarzyszenia Rycerzy Wina), Szczepanowice 215, Zofia Michalowska, tel. +48 502 714 696, www.winniczadora.pl

Winnica Zadora | fot. arch. Tarnowskiej Organizacji Turystycznej

Winnica Zadora – odmiany winorośli

wina białe: Johanner, Solaris, Phoenix, Merzling, Seyval Blanc, Helios, Ortega, Orion, Bianca, Chardonnay, Hibernal
wina czerwone i różowe: Regent, Rondo, Dornfelder, Pinot Noir, Cabernet Cortis, Leon Millot, Marechal Foch

Winnica Dąbrówka

Położona na skraju Kotliny Sandomierskiej i Pogórza Zachodniokarpackiego, powstała w 2010 r. Południowa ekspozycja stoku zapewnia doskonałe nasłonecznienie, a naturalną osłonę stanowi las. Ze wzgórz, na których znajduje się winnica, roztacza się wspaniała panorama okolicy i meandrującego Dunajca. Przy dobrej pogodzie widać stąd nawet Tatry. Jak piszą właściciele: *Winnica Dąbrówka to odskocznia od problemów, kłopotów i trosk dnia codziennego. Wyczekiwanie na dojrzałość owoców, zbiór oraz późniejsza winifikacja ma coś z magii.* Odbywają się tu kultowe

Winnica Dąbrówka | fot. Artur Bujak, arch. Tarnowskiej Organizacji Turystycznej

wydarzenia winiarskie, takie jak Wianki na Winnicy.

Winnica Dąbrówka, Dąbrówka Szczepanowska 108, Robert Beściak, tel. +48 534 030 430, www.winnicadabrowka.pl; winnica oferuje noclegi i zakup wina w piwnicy winnej, Błonie 124A

Winnica Dąbrówka – odmiany winorośli

wina białe: Solaris, Hibernal, Johanner, Jutrzenka, Muscat Ottonel, Muscaris, Pinot Blanc, Seyval Blanc

wina różowe i czerwone: Regent, Rondo, Pinot Noir, Monarch, Cabernet Cantor, Alibernet, Dunaj

Winnica Janowice

Winnica została założona wiosną 2013 r. na południowo-zachodnim stoku ponad Doliną Dunajca. Odpowiednie warunki klimatyczne pozwalają na uprawę odmian winorośli klasycznej – vitis vinifera (winorośl właściwa) i odmian hybrydowych. Jak piszą właściciele: *Z winnego wzgórza rozciąga się niezwykle czarujący widok na przełom Dunajca w okolicach Zakliczyna oraz na*

Lusławice. W oddali można dostrzec gmach Europejskiego Centrum Muzyki Krzysztofa Pendereckiego. Co roku w sierpniu odbywa się tu niezwykle festiwal Vitis Music Sfera z koncertami muzyki klasycznej i jazzowej. Winnica zaprasza na degustacje grupowe.

Winnica Janowice, Janowice bez nr, Wiesław Chlipala, tel. +48 604 413 265, www.winnicajanowice.pl; winnica oferuje wynajem domku

Winnica Janowice – odmiany winorośli

wina białe: Solaris, Hibernal, Johanner, Seyval Blanc, Chardonnay, Siegerrebe, Auxerrois

wina różowe i czerwone: Regent, Rondo, Pinot-Noir, Pinot Noir Précoce

Winnica Uroczysko | Winnica Janowice | fot. Kamil Sorocki

Winnica Uroczysko

Winnica z bajkowymi widokami powstała w 2011 r. na południowym stoku o lekko zachodniej ekspozycji, na wysokości 285–308 m n.p.m., nad Doliną Dunajca. Można się tu poczuć jak w polskiej Toskanii. Organizowane są degustacje oraz komentowane oprowadzanie po winnicy.

Winnica Uroczysko, Janowice 328, Andrzej Haus, tel. +48 516 495 359,
www.fb.com/winnicauroczysko;
winnica oferuje noclegi

Winnica Uroczysko – odmiany winorośli

wina białe: Solaris, Seyval Blanc, Jutrzenka, Pinot Gris, Gewürztraminer, Hibernat

wina czerwone: Rondo, Regent, Cabernet Cortis, Cabernet Cantor, Zweigelt, Pinot Noir

Winnica Gierowa | fot. Damian Radziak, arch. LGD Dunajec-Biała

Winnica Gierowa

Jej nazwa pochodzi od przysiółka Janowic. Powstała w 2014 r. na tarasach byłego osuwiska o ekspozycji południowo-zachodniej, na wysokości 320 m n.p.m. Położona jest w środku sadu czereśniowego. Gospodarze organizują oprowadzanie po winnicy i degustacje komentowane.

Winnica Gierowa, Janowice 265, Grzegorz Gondek, tel. +48 608 850 475,
www.fb.com/winnicagierowa

Winnica Gierowa – odmiany winorośli

wina białe: Saint Pepin, Bianca, Seyval Blanc, Jutrzenka, Solaris, Muscaris

wina czerwone: Pinot Noir, Monarch, Pinot Noir Précoce

Jan Czaja i Barbara Klósek ze Stowarzyszenia GRUPAODROLNIKA | fot. arch. Stowarzyszenia

Winnica Michałowin

Maleńka ekologiczna winnica wznosi się na wypłaszczonej wzniesieniu na wysokości 280 m n.p.m. Jest bardzo dobrze nasłoneczniona i ma świetną wentylację. Można skorzystać z oprowadzania po winnicy i degustacji. Uprawia się tu odmiany białych winorośli (m.in. Solaris, Johanniter, Muscat Odeski, Jutrzenka) oraz czerwonych (Rondo, Regent, Pinot Noir i in.).

Winnica Michałowin, Rzuchowa 194, Jan Michałowski, tel. +48 606 281 317

Winnica Kulawik

To maleńka winnica, która powstała w 2010 r. na stoku o nachyleniu 10% i wysokości ok. 250 m n.p.m. Jest osłonięta zalesionymi wzniesieniami. Można skorzystać z oprowadzania po winnicy i degustacji win czerwonych (odmiany Cascade i Regent) oraz białych (Solaris, Hibernat).

Winnica Kulawik, Szczepanowice 126, Tadeusz Kulawik, tel. +48 509 074 172;
winnica oferuje noclegi

Centrum Produktu Lokalnego w Rzuchowej i Winnica Epigon

Zajmuje się promocją produktów lokalnych, rolnictwa ekologicznego, zdrowego stylu życia, świadomego odżywiania i postaw przyjaznych środowisku. Znajduje się na szlaku Wieś dla Smakoszy oraz w sieci Dziedzictwo Kulinarne Małopolska. Tworzy i wspiera utrzymanie małych, tradycyjnych gospodarstw rolnych, starych gatunków zwierząt i starych odmian roślin, a przez to podejmuje starania o zachowanie tradycyjnej polskiej wsi dla przyszłych pokoleń. Inicjatorem

Winnica Epigon
| fot. Damian Radziak, arch. LGD Dunajec-Biała

powstania Centrum było Stowarzyszenie Grupa ODROLNIKA. W jego budynku działa sklepik z lokalnymi produktami prosto od rolnika, sprzedawanymi na zasadach uczciwego handlu. Obok znajduje się ogródek edukacyjny dla dzieci. Powstało tu także Małopolskie Centrum Winiarstwa z **Winnicą Epigon**, gdzie organizowane są degustacje win z ENOTarnowskiego.

Centrum Produktu Lokalnego, Rzuchowa 1A, tel. +48 14 307 05 01, www.cpl.odrolnika.pl; produkty można zamawiać poprzez strony: www.paczkaodrolnika.pl oraz www.lokalnosc.pl

Winnica Nowizny

Gospodarstwo enoturystyczne działające w harmonii z naturą powstało w 2005 r. Początkowo właściciele planowali posadzić sad śliwkowy (okolica słynie z produktu regionalnego – śliwki suski sechłońskiej), jednak okazało się,

W Winnicy Nowizny | fot. Kamil Sorocki

że wyjątkowe położenie na zboczu o południowo-zachodnim nachyleniu sprzyjałoby bardziej uprawie winorośli. Gospodarze organizują oprowadzenie po winnicy oraz prezentację multimedialną na temat uprawy winorośli i produkcji wina. Na miejscu można nie tylko kupić wino, ale też skosztować ciasta i pierogów (np. z suszoną śliwką). Jest tu także minipark linowy dla dzieci. Winnica znajduje się na szlaku Wieś dla Smakoszy.

Winnica Nowizny, Połom Mały 60, Urszula Kamińska, tel. +48 14 684 48 14, www.winnicanowizny.pl

Winnica Nowizny – odmiany winorośli

wina białe: Solaris, Seyval Blanc, Muscaris, Aurora, Bianca, Hiberna

wina czerwone: Regent, Marechal Foch

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Europejskie Centrum Muzyki Krzysztofa Pendereckiego w Lusławicach

Centrum organizuje koncerty i wydarzenia artystyczne. Można tu zobaczyć ekspozycję pt. „Krzysztof Penderecki – dziedzictwo polskiej muzyki XX i XXI wieku”. Jego ideą jest inspirowanie najzdolniejszych młodych muzyków z całego świata do doskonalenia umiejętności i osiągnięcia pełnej dojrzałości artystycznej.

Lusławice 250, tel. +48 14 665 10 30, www.penderecki-center.pl

Warsztaty i wystawy w oddziałach Muzeum Okręgowego w Tarnowie

Przy Rynku, w **Muzeum Ratusz – Galerii Sztuki Dawnej** oraz w **Muzeum Historii Tarnowa i Regionu** można wziąć udział w lekcjach muzealnych poświęconych historii miasta i Rzeczypospolitej szlacheckiej, np. „Husaria – chluba i duma Polski”, „Akademia Pod Maszkaronem”, „Portret i kultura staropolska”, „Historia dawnego Tarnowa”, „W cieniu starych ruin” i in. **Galeria Panorama**, mająca siedzibę w budynku dworca kolejowego, organizuje lekcje muzealne, m.in.:

„Niezwykłe życie generała Bema” i „Stacja Tarnów”, także dla osób z niepełnosprawnością wzroku. W **Muzeum Etnograficznym** prowadzone są zajęcia plastyczne i etnograficzne dla dzieci i młodzieży.

Tarnów, Muzeum Ratusz, Rynek 1, tel. +48 14 692 90 00; Muzeum Historii Tarnowa i Regionu, Rynek 20–21, tel. +48 14 639 08 65; Muzeum Etnograficzne, ul. Krakowska 10, tel. +48 14 622 06 25; Galeria Panorama, pl. Dworcowy 4, tel. +48 784 912 326, www.muzeum.tarnow.pl

Teatr im. Ludwika Solskiego w Tarnowie

Miejsce o bogatym dorobku i historii sięgającej XVIII w. Jako teatr dramatyczny powstał w 1945 r. w budynku Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Nosi imię **Ludwika Solskiego** (1855–1954), jednego z najwybitniejszych polskich aktorów teatralnych. Artysta wyreżyserował także inauguracyjny spektakl „Zemsta” Aleksandra Fredry, w którym zagrał marszałka Dyndalskiego. Zwiedzając region, koniecznie sprawdźcie aktualny repertuar teatru!

Tarnów, ul. Mickiewicza 4, tel. +48 14 622 12 51, www.teatr.tarnow.pl

Spytawy kajakowe z KajakiDunajcem.pl

W ofercie znajdują się spływy kajakowe i pontonowe Dunajcem, Białą, Rabą

i Popradem, także kilkudniowe. Najpopularniejsze trasy to: Jurków – Zakliczyn, Jurków – Isep k. Wojnicza, Jurków – Tarnów, Tarnów – Ujście Jezuickie. Można także wypożyczyć rowery elektryczne.

Kąpielisko Chorwacja, Jurków-Kamieniec (gm. Czchów), tel. +48 888 780 222, www.kajakidunajcem.pl

Najważniejsze imprezy lokalne

- **Baszta Jazz Festival**, Czchów, lipiec: www.jazz.czchow.pl
- **Biesiada Rycerska**, Melsztyn, czerwiec
- **Wianki na Winnicy**, Winnica Dąbrówka, Dąbrówka Szczepanowska, czerwiec
- **Dni Otwartych Winnic**, Dąbrówka Szczepanowska, Szczepanowice, Janowice, czerwiec–lipiec
- **Święto Owoców i Produktów Pszczelich**, Pleśna, lipiec
- **Pleśnieński Bachus**, Pleśna, lipiec
- **Festiwal Emanacje**, Europejskie Centrum Muzyki Krzysztofa Pendereckiego w Lusławicach i inne miejsca w całej Małopolsce, lipiec–sierpień: www.emanacje.pl
- **Festiwal Vitis Music Sfera**, Winnica Janowice, sierpień: www.festival.vitismusicsfera.pl
- **Święto Fasoli**, Zakliczyn, wrzesień
- **Święto Suszonej Śliwki**, Iwkowa, wrzesień
- **Tarnowskie Dionizje**, Tarnów, listopad
- **Międzynarodowy Tabor Pamięci Romów**, Tarnów i okolice, lipiec, sierpień lub wrzesień: www.muzeum.tarnow.pl

Pierwszy Tabor Pamięci Romów zorganizowany został w lipcu 1996 r., 32 lata po tym, jak władze PRL zakazały Cyganom wędrowania po polskich drogach. Miał przypomnieć nie tylko tamten zakaz, lecz również zagładę narodu romskiego dokonaną przez hitlerowców.

Międzynarodowy Tabor Pamięci Romów w Tarnowie | fot. Kamil Bańkowski

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI I OBIEKTY GASTRONOMICZNE

TARNÓW I OKOLICE

Pokoje gościnne – Tarnowskie Centrum Informacji (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Tarnów, Rynek 7, tel. +48 14 688 90 90, www.it.tarnow.pl

Hotel Gal (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Tarnów, ul. Dworcowa 5, tel. +48 14 688 99 30, www.hotelgaltarnow.pl

Euro Aparthotel „U Jana” (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Tarnów, Rynek 14, tel. +48 14 626 05 64, www.euroaparthotel.pl

Aparthotel Zakątna (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Tarnów, ul. Zakątna 19, tel. +48 664 009 460, www.aparthotelzakatna.pl

Hotel Cristal Park (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Tarnów, ul. Traugutta 5, tel. +48 14 633 12 25, www.tarnow.cristalpark.pl

Hotel Krzyski (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Tarnów, ul. Krzyska 52B, tel. +48 14 620 11 34, www.hotelkrzyski.pl

Cafe Tramwaj (serwuje herbatę tarninówkę), Tarnów, pl. Sobieskiego – w czerwonym wagoniku tramwaju

Restauracja Stara Łaźnia (urządzona w dawnej mykwie żydowskiej, można tu spróbować dań żydowskich i nalewki tarninówki), Tarnów, pl. Więźniów KL Auschwitz 1, tel. +48 14 692 00 39, www.laznia.tarnow.pl

Hotel Dunajec (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Zgłobice, ul. Krakowska 85, tel. +48 14 674 30 96, www.hoteldunajec.pl

Dwór Prezydencki, Zgłobice, ul. Dworska 1, tel. +48 781 66 66 76, www.dwor-prezydencki.pl

Gospodarstwo Pasieczne Bonika (miody), Tarnów, ul. Westerplatte 8/12, tel. +48 509 212 372, www.miodpszczeli.com

ZAKLICZYN I OKOLICE

Agroturystyka Domek pod Różami (Małopolska Wieś dla Dzieci, Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Zakliczyn, ul. Różana 3, tel. +48 14 665 31 01, www.margaret-zakliczyn.pl

Agroturystyka Pod Świerkami (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Zakliczyn, ul. Jana III Sobieskiego 3, tel. +48 796 651 244, www.noclegizakliczyn.pl

**Gospodarstwo agroturystyczne
Złoty Pstrąg**, Zakliczyn, Kończyska
106, tel. +48 14 665 30 59,
www.turystyka-zakliczyn.pl

Restauracja Missterium, Zakliczyn,
Rynek 31, tel. +48 14 300 03 10,
www.missterium.pl

Restauracja Podzamcze (Małopol-
ska Trasa Smakoszy), Melsztyn 50,
tel. +48 14 665 94 14,
www.restauracja-podzamcze.pl

CZCHÓW I OKOLICE

**Agroturystyka Nad Jeziorem – Osa-
da Indiańska Szalony Koń** (Miejsce
Przyjazne Rowerzystom), Piaski-Drużków
45–46 (gm. Czchów), tel. +48 607 261 344,
www.agroturystyka-osadaindianska.pl

Kawiarnia Miód i Vanilia, Czchów,
ul. Węgierska 7, tel. +48 603 793 749

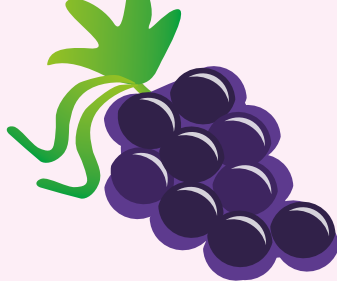
**Hotel Łaziska i Restauracja pod So-
szą**, Czchów, ul. Kolonia 4, tel. +48 723 110
110, www.hotellaziska.com.pl/restauracja

PLEŚNA I OKOLICE

**Noclegi w winnicach: Winnica Dą-
brówka** w Dąbrówce Szczepanowskiej,
**Winnica Janowice i Winnica Uroczy-
sko** w Janowicach oraz **Winnica Kula-
wik** w Szczepanowicach

IWKOWA

Bacówka Biały Jeleń (Małopolska
Wieś w Siodle, Małopolska Wieś dla
Dzieci i Wieś dla Smakoszy), Iwkowa 586,
www.bacowka.com.pl

Zagroda na Pacanach, Iwkowa 842, tel.
+48 693 45 48 72, www.zagrodapacany.pl

Koniecznik musisz spróbować

- potraw na bazie **fasoli Piękny Jaś z Doliny Dunajca** (produkt regionalny chroniony w UE) w **Centrum Produktu Lokalnego w Rzuchowej i Spółdzielni Socjalnej Serce Pogórza w Dzierżaninach**, zlokalizowanych na małopolskiej trasie Wieś dla Smakoszy, a także serwowanych podczas lokalnych wydarzeń kulturalnych
- słynnych **win z winnic ENOTarnowskie**; winnice można zwiedzać lub skorzystać z degustacji po wcześniejszym umówieniu się z właścicielami
- **suszonych owoców**, a zwłaszcza **suski sechlońskiej** produkowanej na Sliwkowym Szlaku, m.in. w Iwkowej (produkt regionalny chroniony w UE), www.nasliwkowymyszlaku.pl
- **produktów z tarniny** będących kulinarną marką Tarnowa; są to **herbata tarninówka** oraz **nalewka alkoholowa tarninówka**, obradowane logotypem miasta

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- busem z Krakowa do Tarnowa, Zakliczyna (linia Kraków – Gorlice) i Czchowa (linia Kraków – Nowy Sącz)
- pociągiem (linia Kraków – Tarnów) do stacji: Tarnów, Świebodzin-Kłokowa, Pleśna

LEKTURY NA DROGĘ

- „Winnice w Dolinie Dunajca”, LGD Dunajec-Biała, do pobrania na stronie: www.enotarnowskie.pl.
- „Fasola z Doliny Dunajca”, Lucyna Kmak, Janina Molek, Marek Nowakowski, Wyd. Nowa Sandec – kompendium wiedzy o fasoli Piękny Jaś. W książce znajdziecie ok. 100 ciekawych, niekiedy wręcz egzotycznych przepisów.
- „Tarnów i region na weekend”, mapa turystyczna 1:100 000, Tarnowskie Centrum Informacji, Tarnowska Organizacja Turystyczna, Wyd. Compass.
- „Legends tarnowskie”, Ewa Stadtmüller, Wyd. S-CAN.
- „Małopolski szlak martyrologii Romów – przewodnik turystyczny”, Adam Bartosz, Wyd. Muzeum Okręgowe w Tarnowie.
- „Żydowskim szlakiem po Tarnowie”, Adam Bartosz, Wyd. Muzeum Okręgowe w Tarnowie, S-CAN, Urząd Miasta Tarnowa.

Książki można kupić w oddziałach Muzeum Okręgowego w Tarnowie lub na stronie: www.sklep.muzeum.tarnow.pl

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

TARNÓW
Tarnowskie Centrum Informacji,
Rynek 7, tel. + 48 14 688 90 90,
www.it.tarnow.pl

CZCHÓW
Centrum Informacji Turystycznej,
Rynek 3, tel. +48 14 68 43 188,
www.moksir.czchow.pl

ZAKLICZYN
Lokalna Grupa Działania Dunajec-
Biała, ul. Browarki 7, tel. +48 14 665
37 37, www.dunajecbiala.pl

PLEŚNA – ŁOWCZÓWEK
Biuro Informacji Turystycznej
Gminy Pleśna, Ośrodek Sportowo-
Rekreacyjny „Relaks”, Łowczówek 63,
tel. +48 693 661 126,
http://centrum-kultury.plesna.pl

OBEJRZYJ I POSŁUCHAJ

- „ENOTarnowskie – odkryj winnice Pogórza”:
<https://youtu.be/WNeLygftD4Q>
- Vitis Music Sfera Festival:
<https://youtu.be/eU4vtDGWq-A>

Herbata tarninówka z Tarnowa
| fot. Dominika Zareba

Ekowędrówki przez Pogórze Ciężkowickie

Ciężkowice
Kąсна Dolna i Górna
Bruśnik
Jastrzębia
Jamna
Ciężkowicko-Rożnowski Park Krajobrazowy

Czy wiecie, gdzie krajobraz Pogórza jest najbardziej nasycony osobliwościami przyrody, z którymi związane są mroczne legendy? Gdzie przeplata się historia i tradycje ludowe? Taką cudowną mieszankę odnajdziecie w okolicach Ciężkowic. Na obrzeżach miasteczka odwiedźcie rezerwat przyrody Skamieniałe Miasto – z pobudzającymi wyobraźnię wychodniami skalnymi piaskowca ciężkowickiego, a w sąsiedniej Kąsnej Dolnej dworek Ignacego Jana Paderewskiego, który oferuje żywą lekcję historii i patriotyzmu, połączoną z bogatą ofertą festiwalową. Poznać staropolskie tradycje mieszczańskie, zachwycając się piękną architekturą Rynku w Ciężkowicach. Niepisaną stolicą tradycji ludowych jest natomiast wieś Jastrzębia z Muzeum Etnograficznym Grociarnia, eksponującym dorobek folklorystyczny. Z wieży widokowej w Bruśniku zobaczycie wyjątkowy krajobraz Pogórza Ciężkowickiego – mozaika pól i lasów jest odzwierciedleniem bogactwa kulturowego regionu. Jamna przyciąga miłośników historii oraz osoby poszukujące ciszy, wytchnienia i pysznej strawy. Chatka Włóczykija i Schronisko Dobrych Myśli znalazły się w Sieci Dziedzictwo Kulinarne Małopolska. Powędrujemy przez serce Ciężkowicko-Rożnowskiego Parku Krajobrazowego, którego symbolem jest skała Czarownica.

Przedstawiamy propozycje jednodniowych mikrowycieczek spacerowych, pieszych i rowerowych. Aby zwiedzić region, warto wybrać się tu na weekend z noclegiem w klimatycznej chatce lub gospodarstwie agroturystycznym. Dogodne połączenie kolejowe ułatwia podróżowanie bez samochodu i prawdziwe zespolenie z otaczającą naturą.

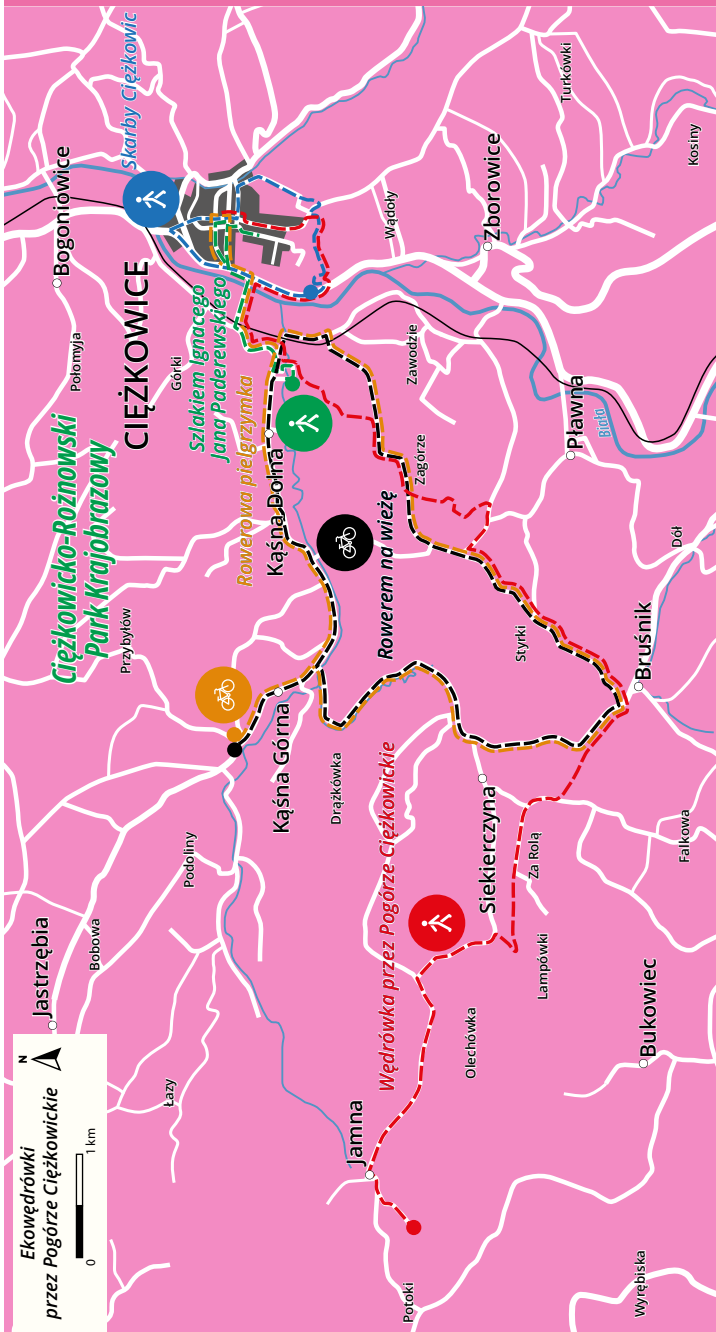
Ekowycieczka rekomendowana dla:

rodzin z dziećmi

grup wielopokoleniowych i aktywnych seniorów

oferta całoroczna | wycieczki weekendowe i jednodniowe

Ślady GPS mikrowycieczek: www.traseo.pl/malopolska-ekoturystyka

MIKROWYPRAWY

1. Skarby Ciężkowic

6,5 km

2 h

trasa łatwa

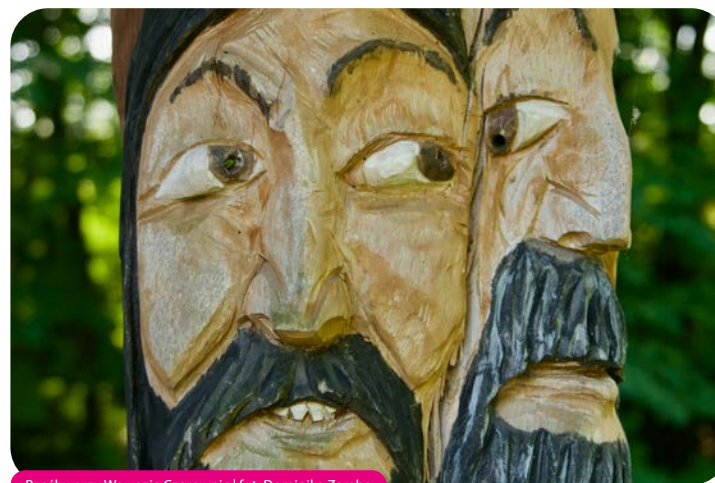
spacerem

Ciężkowice, parking przy wejściu do rezerwatu Skamieniałe Miasto (ul. Krynicka 79) – niebieski szlak – parking przy ul. Tysiąclecia – Wąwóz Czarownic, pomnik przyrody Jar Wodospad – ul. Spokojna – Park Zdrojowy – ul. Spokojna – ul. Słoneczna – ul. Tysiąclecia – Rynek – ul. 3 Maja – Muzeum Przyrodnicze – ul. Krynicka – parking przy Skamieniałym Mieście

Spacer po najważniejszych atrakcjach Ciężkowic rozpoczynamy na parkingu przy wejściu do **Skamieniałego Miasta**, skąd niebieskim szlakiem wyruszamy w głąb rezerwatu. Po drodze miniemy malownicze formacje skalne z piaszczowca ciężkowickiego o tajemniczych nazwach: Warownię, Orła,

Piekiełko, Borsuka, Cyganki, Grzybka i Skałki z Krzyżem, skąd zobaczymy piękną panoramę Ciężkowic.

Z rezerwatu wychodzimy po drugiej stronie wzgórza i zmierzamy do **pomnika przyrody Jar Wodospad**: kilometry **Wąwóz Czarownic**, w którym rosną cenne gatunki roślin, jest

Rzeźby przy Wąwozie Czarownic | fot. Dominika Zaręba

Park Zdrojowy w Ciężkowicach | fot. Kamil Bańkowski

zakończony wodospadem o wysokości kilkunastu metrów. Po obejrzeniu tej niezwykłej atrakcji geologicznej wracamy tą samą trasą. Skręcamy ścieżką w prawo i docieramy do ulicy Słonecznej, która zaprowadzi nas do **Parku Zdrojowego**. Park powstał na zboczu wzniesienia Skała (367 m n.p.m.) jako atrakcja Źródłanego Szlaku. Na jego terenie znajdują się urządzenia do hydroterapii (wodolecznictwa), alpinarium (ogród zbudowany ze skał i ziemi z górkami roślinami), arboretum (ogród dendrologiczny), wrzosowisko, ogród sensoryczny, ogrody wodne, brodziki, łaźienki mineralne, siłownia terenowa, plac zabaw, tętnia i inne atrakcje, połączone siecią alejek spacerowych.

Z Parku ulicami Spokojną, Słoneczną i Tysiąclecia zmierzamy do **Rynku**. Tu swoim urokiem zachwycą nas drewniane domy podcieniowe. Nieopodal znajduje się neogotyckie **sanktuarium Pana Jezusa Miłosiernego**. Z Rynku

ulicą 3 Maja pojedziemy do **Muzeum Przyrodniczego**, by dowiedzieć się więcej o przyrodzie Pogórza Ciężkowickiego. Z muzeum ulicą Krynicką wrócimy na parking przy Skamieniałym Mieście.

Źródłany Szlak

Motywy przewodnim szlaku jest woda, która na Pogórzu Ciężkowickim i Rożnowskim występuje dość obficie w postaci zasobów podpowierzchniowych, źródełek, rzek i innych cieków oraz zbiorników wodnych. Szlak opowiada o znaczeniu wody w życiu naszej planety i człowieka, o potrzebie odpowiedniego nią gospodarowania. Promuje także hydroterapię, metodę leczenia stworzoną przez bawarskiego księdza Sebastiana Kneippa.

Woda kojarzy nam się z początkiem, oczyszczeniem, wyciszeniem, z harmonią ciała i duszy. Bez wody na Ziemi nie byłoby życia. To z kropli wody powstają strumyki, rzeki, jeziora, morza, oceany czy lodowce. Właśnie dlatego kropla znalazła się w logo szlaku.

www.fb.com/zrodlanyszlak

2. Szlakiem Ignacego Jana Paderewskiego

5,6 km 1,5–2 h trasa łatwa spacerem nordic walking
w jedną stronę

Kąśna Dolna, parking przy dworku Ignacego Jana Paderewskiego (Kąśna Dolna 17) – Ciężkowice, ul. Jana Brońka – ul. Krynicka – ul. Grunwaldzka – Rynek – ul. św. Floriana – ul. Łuczkiwiczów – Zespół Szkół im. Ignacego Jana Paderewskiego

Wycieczkę zaczynamy od zwiedzania jedynej zachowanej do czasów obecnych posiadłości, w której mieszkał **Ignacy Jan Paderewski – dworku w Kąsnej Dolnej**.

Następnie udajemy się główną drogą w kierunku Ciężkowic. Po drodze mijamy tory kolei tarnowsko-lełuchowskiej, powstałej w 1876 r. i przekraczamy most nad rzeką Białą. Zatrzymujemy się na klimatycznym ciężkowickim **Rynku**. Obowiązkowym przystankiem jest tu **ławeczka Ignacego**

Jana Paderewskiego, przy której można posłuchać pięknych dźwięków menueta. Z Rynku idziemy ulicą św. Floriana w stronę **Zespołu Szkół Ogólnokształcących i Zawodowych im. Ignacego Jana Paderewskiego**. Na ścianie budynku znajduje się mural 3D przedstawiający patrona placówki.

Wracamy do Kąsnej Dolnej tą samą trasą (po drodze możemy wstąpić do Baru Smakosz, aby skosztować lokalnej kuchni).

Rynek w Ciężkowicach z lotu ptaka | fot. Kamil Sorocki

Ignacy Jan Paderewski i dwór w Kąsnej Dolnej

Ławeczka Ignacego Jana Paderewskiego przy ciężkowskim Rynku | fot. Kamil Sorocki

Ignacy Jan Paderewski (1860–1941), słynny polski pianista i kompozytor, był także wybitnym politykiem, działaczem niepodległościowym, mężem stanu. W 1919 r. został premierem rządu i ministrem spraw zagranicznych. To pod jego wpływem prezydent Stanów Zjednoczonych Thomas Woodrow Wilson w traktacie wersalskim kończącym I wojnę światową umieścił punkt dotyczący suwerenności Polski i utworzenia niepodległego państwa polskiego.

Z Ciężkowicami Paderewski związał się w 1897 r., kiedy to zakupił majątek ziemski wraz z dworem w Kąsnej Dolnej. Wpisał się w pamięć lokalnej ludności

jako wielki filantrop, który wspierał finansowo wiele przedsięwzięć, m.in. remonty kościołów w Jastrzębi i Ciężkowicach, odnowienie kapliczki św. Floriana na ciężkowskim Rynku, budowę szkół w Kąsnej i Ciężkowicach, powstanie kółka rolniczego i zakładu winiarskiego.

Jako pianista koncertował ponad 50 lat – w Wiedniu, Paryżu, Londynie i innych metropoliach świata (z wyjątkiem okresu, kiedy był zaangażowany politycznie). Jak czytamy na stronie Muzeum Historii Polski, jego spuścizna kompozytorska obejmuje 24 utwory, które dopuścił do publikacji (opusowane), wśród nich „Koncert fortepianowy

a-moll op. 17”, „Fantazję polską op. 19” na fortepian i orkiestrę, „Sonatę es-moll op. 21” na fortepian, „Symfonię h-moll op. 24”, a także operę „Manru”, fortepianowe miniatury taneczne i salonowe

Dworek Ignacego Jana Paderewskiego w Kąsnej Dolnej | fot. Dominika Zaręba

oraz trzy zbiory pieśni – do słów Mickiewicza, Asnyka i francuskiego poety Catulle Mendès’a.

Dworek Ignacego Jana Paderewskiego w Kąsnej Dolnej pochodzi z 2. połowy XIX w. Jest to jedyny zachowany obiekt, w którym żył i pracował wybitny Polak. Ignacy Jan Paderewski był jego właścicielem w latach 1897–1903. Można tu obejrzeć różnorodne pamiątki i publikacje związane z życiem i twórczością kompozytora oraz wystawę poświęconą dziejom dworku. Wokół rozciąga się wspaniały park o powierzchni 15 ha. W **Centrum Paderewskiego** odbywają się liczne koncerty muzyki kameralnej. Instytucja wspiera też młodych muzyków.

Centrum Paderewskiego, Kąsna Dolna 17,
tel. +48 14 600 00 16,
www.centrumpaderewskiego.pl

3. Rowerem na wieżę

 17 km
  2–3 h
  trasa łatwa
  rowerem

Bruśnik, parking przy kościele – wieża widokowa – Kąsna Dolna – Kąsna Górna – Jastrzębia, Muzeum Etnograficzne Grociarnia – Siekierzyna – Bruśnik

Wycieczkę rozpoczynamy przy **kościółku pw. NMP Wniebowziętej w Bruśniku**. Za kościołem skręcamy w prawo i zmierzamy w kierunku wieży widokowej. Po drodze będziemy podziwiać więcej krajobraz Pogórza Ciężkowickiego.

Zatrzymujemy się przy **wieży w Bruśniku**, z której można podziwiać malownicze pogórzańskie widoki. Spod wieży udajemy się drogą w dół do Kąsnej Dolnej (możemy na chwilę zjechać z głównej trasy i zobaczyć **pomnik przyrody Diable Boisko** w Pławnej, kierując się znakami zielonego szlaku). Po zejściu z góry po lewej stronie zobaczymy

dworek Ignacego Jana Paderewskiego. Dojeżdżamy do centrum **Jastrzębi**, gdzie odwiedzimy **Muzeum Etnograficzne Grociarnia** oraz położony na Szlaku Architektury Drewnianej **kościół pw. św. Bartłomieja** wzniesiony w latach 1606–1607. Świątynia ma konstrukcję zrębową, jest oszalowana, jednonawowa, z zamkniętym trójbocznie prezbiterium. Na charakterystycznej belce tęczowej z XVIII w. o ozdobnym barokowym wykroju został umieszczony krucyfiks pochodzący z tego samego okresu.

Wracamy drogą w kierunku Kąsnej Górnej i przez **Siekierzynę**, docieramy do Bruśnika.

Wnętrze kościoła św. Bartłomieja w Jastrzębi | fot. Kamil Bańkowski

Wieża widokowa w Bruśniku

Wieża na wzniesieniu **Styrki** (420 m n.p.m.) jest wyposażona w lunety obserwacyjne i panoramy turystyczne. Rozpościerają się stąd widoki na Magurę Wątkowską, Bucze, Pasma Maślanej Góry, Pasma Magury Małastowskiej, Chelm, Pasma Jaworza, a dalej na Pasma Jaworzyny Krynickiej i Rosochatkę. Patrząc na północ, zobaczymy Wał, Lubinkę, Słoną Górę i Polichty, a przy dobrej widoczności również Górę św. Marcina i sporą część Pasma Brzanki.

4. Rowerowa pielgrzymka

 20,5 km
  3–4 h
  trasa średnia
  rowerem

Ciężkowice, parking przy sanktuarium Pana Jezusa Miłosiernego, ul. św. Andrzeja, ul. Krynicka, ul. Jana Brońka – Kąsna Dolna – Bruśnik – Jastrzębia – Ciężkowice, ul. Jana Brońka, ul. Krynicka, ul. Grunwaldzka, Rynek, ul. św. Andrzeja, sanktuarium Pana Jezusa Miłosiernego

Celem wycieczki-pielgrzymki jest poznanie trzech najważniejszych miejsc kultu w gminie Ciężkowice.

Trasa rozpoczyna się na parkingu przy **sanktuarium Pana Jezusa Miłosiernego w Ciężkowicach**. We wnętrzu świątyni znajduje się słynący łaskami, barokowy wizerunek Chrystusa „Ecce Homo”. Po zwiedzeniu kościoła zjeżdżamy drogą do doliny rzeki Białej. Warto zatrzymać się na moście, aby poszukać wzrokiem przedstawicieli lokalnej fauny: kaczek, czapli czy bobrów. Jadąc dalej, mijamy przetwórnę

owocowo-warzywną z charakterystycznym wysokim fabrycznym kominem. Zaraz obok znajduje się stary młyn. Skręcając w lewo, zobaczymy **dworek Ignacego Jana Paderewskiego**. Na kolejnym odcinku trasy atrakcją będzie **wieża widokowa**; warto się na nią wspiąć, aby podziwiać piękno lokalnych krajobrazów. Po 6 km docieramy do neoromańskiego kościoła – **sanktuarium NMP Wniebowziętej w Bruśniku**, które słynie z XVI-wiecznego obrazu Matki Bożej z Dzieciątkiem (ciekawostką dla miłośników fauny będzie informacja,

Sanktuarium Pana Jezusa Miłosiernego w Ciężkowicach | fot. Dominika Zaręba

że w tym kościele mieszkają nietoperze (podkowce małe). Z Bruśnika zjeżdżamy do **Jastrzębi**. Tu zobaczymy położony na Szlaku Architektury Drewnianej **kościół pw. św. Bartłomieja**. Trasa powrotna do Ciężkowic wiedzie przez miejscowości Kąśna Górna i Dolna.

W **Zborowicach**, położonych na południe od Ciężkowic, warto zwiedzić późnogotycki murowany **kościół pw. św. Marii Magdaleny** wybudowany w latach 1530–1541. Świątynia jest jednokolumnowa, ma zamknięte trójbocznie prezbiterium i kwadratową wieżę od zachodu.

5. Wędrówka przez Pogórze Ciężkowickie

18 km
w jedną stronę

5 h

trasa średnia

pieszo

Ciężkowice, Rynek – rezerwat Skamieniałe Miasto – Kąśna Dolna, dwór Ignacego Jana Paderewskiego – Zagórze – Pławna, pomnik przyrody Diabło Boisko – wieża widokowa na górze Styryki – Bruśnik – Siekierzyna, Góra-Wieś – Podlas Dolny – Jamna, Chatka Włóczykija

Proponujemy wycieczkę pieszą przez malownicze Pogórze Ciężkowice z Ciężkowic do Jamnej, z noclegiem w klimatycznej Chatce Włóczykija. Do punktu startu dostaniemy się koleją (stacja Bogoniowice-Ciężkowice jest oddalona

o ok. 1 km od ciężkowickiego Rynku). Szlak prowadzi przez piękne lasy, pośród których ukryły się malownicze skałki, przez kwietnie polany i pola, częściowo także drogami asfaltowymi przez wsie.

Wędrówkę rozpoczynamy przy urokliwym **ciężkowickim Rynku**. Na

Diabło Boisko w Pławnej | fot. Dominika Zaręba

Chatka Włóczykija w Jamnej | fot. Damian Radziak, arch. LGD Dunajec-Biała

początek kierujemy się do rezerwatu **Skamieniałe Miasto**. Zwiedzamy ten uroczy zakątek, idąc niebieskim szlakiem pieszym. Następnie udajemy się do **Kąśnej Dolnej i dworu Ignacego Jana Paderewskiego**. Stąd przez park dworski, później leśną ścieżką, a następnie asfaltem pójdziemy w kierunku Zagórze. Tu trzeba być czujnym, by zgodnie z oznakowaniem zielonego szlaku skręcić w polną drogę, prowadzącą do magicznego lasu, który kryje perełkę geologiczną – **Diabło Boisko**. Jest to fantazyjna skała, która w 2004 r. uzyskała status pomnika przyrody. Jak mówi legenda, stanowi ona wrota do diabelskiej siedziby, gdzie diabły wypoczywały i oddawały się niecnym rozrywkom. Powyżej skały znajduje się mała piaszczysta polanka – miejsce ich gier i zabaw.

Po przejściu przez las docieramy do drogi asfaltowej i opuszczamy szlak zielony, skręcając w prawo. Kawałek dalej wchodzimy ponownie na szlak niebieski, którym wędrujemy w stronę Bruśnika. Po drodze wspinamy się na **wieżę widokową** na górze Styryki (420

m n.p.m.). W **Bruśniku** po raz kolejny opuścimy niebieski szlak i skręcimy na drogę do **Siekierzyny**. Przebiega tędy szlak żółty. Na przysiółku Zakościele zejdziemy z asfaltu i powędrujemy na wschód, w stronę osiedla Góra-Wieś, gdzie wejdziemy na kolejny niebieski szlak pieszy. Następnie przez **Podlas Dolny** (skrzyżowanie szlaków) dojrzymy do **Jamnej**. Czekają tu na nas piękne widoki, możemy także skorzystać ze stawy duchowej w **Domu św. Jacka i sanktuarium Matki Bożej Niezawodnej Nadziei**. Jamna oferuje również doznania kulinarne, są tu miejsca, w których warto spróbować lokalnej kuchni: **Schronisko Dobrych Myśli** oraz **Chatka Włóczykija**, należące do Sieci Dziedzictwo Kulinarne Małopolska.

Zostaniemy na nocleg w tym uroczym zakątku Pogórze. Następnego dnia do stacji Bogoniowice-Ciężkowice możemy wrócić czerwonym szlakiem pieszym (ok. 15 km).

Do Jamnej dojedziemy także z Ciężkowic rowerem.

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Skamieniałe Miasto

Rezerwat przyrody Skamieniałe Miasto jest jedną z najważniejszych atrakcji turystycznych Pogórze Ciężkowskiego. Został utworzony w 1974 r., zajmuje powierzchnię 15 ha. Nazwa rezerwatu została przejęta z podań ludowych. Według nich istniał tu niegdyś warowny gród, który skamieniał wraz z mieszkańcami za niegodziwy postępek jego władcy. Występujące na terenie rezerwatu formy skalne mają ciekawe nazwy, najczęściej związane z ich kształtem. Są to m.in.: Czarownica, Ratusz, Borsuk oraz Warownie Górna i Dolna. Opowiadane o nich legendy sprawiają, że miasto owiane jest tajemnicą, a skały ożywają.

Rezerwat Skamieniałe Miasto, Ciężkowice, główne wejście – ul. Krynicka 79, spacer z przewodnikiem: tel. +48 733 731 725, www.skamienialemiasto.pl

Skamieniałe Miasto jesienią | fot. Kamil Sorocki

Wąwóz Czarownic

Wąwóz o głębokości 15–25 m i długości ok. 70 m ustanowiono pomnikiem przyrody pod nazwą Jar Wodospad. Znajduje się w pobliżu rezerwatu Skamieniałe Miasto. Wąwóz został w naturalny sposób wyłobiony w gruboziarnistym piaskowcu ciężkowickim. Jego wąskie dno z licznymi progami skalnymi jest zamknięte z jednej strony kaskadą o wysokości ok. 10 m, tworzoną przez płynący strumień. Podczas mroźnych zim powstają tu fantazyjne lodospady. Według legendy w wąwozie odprawiali sabbat czarownice, a rozbójnicy ukrywali tu swe łupy.

Wąwóz Czarownic, Ciężkowice, wejście od ul. Wydymaj 14

Inne pomniki przyrody w okolicy

Skala Wieprzek w Siekierczynie – zbudowana z piaskowca ciężkowickiego wychodnia skalna w formie stołu wierzchowinowego o długości ok. 50 m i wysokości 6–9 m. Jej szczyt porastają sosny zwyczajne, borówki czarne oraz liczne paprocie.

Kamieniołom w Ostruszy – wyrobisko o długości ok. 100 m i wysokości 20 m zajmuje powierzchnię 7,5 ha. Na użytek lokalny wydobywano tu piaskowiec ciężkowicki.

Lipa w Falkowej – rośnie na najwyższym wzniesieniu miejscowości. Liczy ponad 500 lat, a obwód jej pnia wynosi 5,85 m. Zgodnie z tradycją od wieków czuwa nad Falkową, ponieważ to właśnie pod nią została wzniesiona gorąca prośba do Pana Boga, by wszelkie kataklizmy omijały wieś. Według podań pod lipą odpoczywał Jan III Sobieski wraz ze swoim wojskiem, gdy wracał spod Wiednia w 1683 r.

W Wąwozie Czarownic | fot. Dominika Zaręba

Zabytkowy układ urbanistyczny w Ciężkowicach

Zabudowa ciężkowickiego Rynku jest typowa dla miasta założonego na prawie magdeburskim. Z narożników placu wychodzą prostopadłe ulice. Centralnie

położony **ratusz** wzniesiono na przełomie XVIII i XIX w., po jego wschodniej stronie stoi **kapliczka św. Floriana** z początku XIX w. Wokół Rynku oraz przy ulicy Grunwaldzkiej można podziwiać przykłady unikatowej architektury podcieniowej z przełomu XVIII i XIX w.

Nieopodal Rynku zwraca uwagę neogotycki **kościół pw. św. Andrzeja**

Podcieniowe domy przy Rynku w Ciężkowicach | fot. Dominika Zaręba

Apostoła z lat 1901–1902, obecnie **sanktuarium Pana Jezusa Miłosiernego**. Murowaną świątynię parafialną zbudowano wg projektu Jana Sas-Zubrzyckiego (zob. s. 466–467). Wewnątrz znajduje się słynący łaskami, wczesnobarokowy obraz Chrystusa miłosiernego, „Ecce Homo”. Nie można określić dokładnej daty sprowadzenia obrazu z Rzymu – jedna z wersji podaje rok 1682, kiedy papież Innocenty XI miał ofiarować go kapłanowi z Ciężkowic. O historii wizerunku czytamy na stronie parafii.

Kościół pw. św. Andrzeja Apostoła,
Ciężkowice, ul. św. Andrzeja 8, tel. +48 14
651 00 30, www.parafiaciezkowice.pl

Ciężkowicko- -Roznowski Park Krajobrazowy

Park położony jest pomiędzy dolinami Dunajca i Białej. Pośród cennych

zbiorowisk leśnych porastających łagodne wzgórza wyróżniają się buczyna karpacka i jodłowe bory mieszane. Tutejsze lasy są ostoją dla cennych gatunków ptaków, zwłaszcza dzięciołów (dużego, czarnego, średniego i zielonego) oraz bociana czarnego. Korony drzew zamieszkują popielice, wyróżniające się puszystym ogonem, które rzadko schodzą na ziemię. Zanotowano tu także aż 16 gatunków nietoperzy, takich jak podkowiec mały, nocek Natterera i gacek brunatny. W pobliżu cieków żyją wydry i bobry, a także rzadkie płazy i gady, w tym gniewosz plamisty. W Parku spotkamy również wiele roślin objętych ochroną – m.in. różne gatunki storczyków, paproci i widłaków, oraz bardzo rzadkie gatunki grzybów, np. soplówkę jodłową. Ciekawe są naturalne zespoły roślinności naskalnej, które porastają wychodne piaskowca ciężkowickiego. Najbardziej charakterystyczne elementy krajobrazu stanowią piaskowcowo-zlepieńcowate

Pogórze Ciężkowickie | fot. Dominika Zaręba

Kolory parku krajobrazowego
| fot. Dominika Zaręba

formy skalne, na czele ze Skamieniałym Miastem w Ciężkowicach.

Zespół Parków Krajobrazowych
Województwa Małopolskiego, oddział
Tarnów, ul. Ostrogskich 5, tel. +48 14 627
42 72, www.zpkwm.pl

Miejsca pamięci z okresu I i II wojny światowej

W regionie zachowało się wiele zabytkowych cmentarzy z I wojny światowej, m.in. w **Ciężkowicach** (cmentarz nr 137), **Rakutowej** (cmentarz nr 141), **Bogoniowicach** (cmentarz nr 138), **Tursku** (cmentarz nr 139) i **Ostruszy** (cmentarze nr 142 i 143). Większość

z nich zaprojektował Jan Szczepkowski. Jego nekropolie są łagodnie wkomponowane w krajobraz, proste, czasem z widocznymi elementami sztuki ludowej. Cmentarze w **Zborowicach** (nr 135 i 136) zaprojektował z kolei Anton Müller, który najczęściej używał kamienia i betonu.

Najbardziej wymowne miejsce upamiętniające ofiary II wojny światowej znajduje się w **Zborowicach-Zawodziu**, gdzie 15 września 1944 r. żołnierze-partyzanci z IV Kompanii „Ewa” i I Batalionu „Barbara” stoczyli krwawy bój z załogą niemieckiego transportu pancernego. W odwecie Niemcy rozstrzelali mieszkańców Zawodzia. W miejscu kaźni stanął pomnik, przy którym co roku odbywają się uroczystości patriotyczno-religijne.

Drugim szczególnie ważnym miejscem pamięci dla okolicznych mieszkańców są **Dąbry** – jeden z przysiółków **Rzepiennika Strzyżewskiego**. Znajduje się tu **cmentarz partyzantów** oddziału „Regina II”, którzy zginęli rozstrzelani przez Niemców w stodole, w której schronili się po boju pod Jamną.

Jamną spacyfikowano pod koniec II wojny światowej i skazano na wymarcie. Dzisiaj wieś liczy niespełna 90 mieszkańców, ale jest znana w Polsce dzięki działalności o. Jana Góry i dominikańskiego ośrodka duszpasterstwa akademickiego. Co roku 15 sierpnia odbywa się tu słynne Święto Pojednania.

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Lekcje i warsztaty w Muzeum Przyrodniczym w Ciężkowicach

Muzeum im. Krystyny i Włodzimierza Tomków powstało w 1989 r., ale historia jego zbiorów jest znacznie starsza i wiąże się ściśle z postacią dr. Włodzimierza Tomka, który wraz z żoną Krystyną przez ponad 50 lat kolekcjonował eksponaty i działał na rzecz ochrony przyrody. Podczas zwiedzania obiektu zobaczymy wiele multimedialnych stanowisk, m.in. interaktywną ławkę z umieszczonymi pod szklaną podłogą modelami roślin i zwierząt. Muzeum organizuje lekcje i warsztaty interaktywne oraz oprowadzanie po rezerwacie Skamieniałe Miasto:

- „Nasze nietoperze” – warsztaty z zakresu biologii, ochrony i znaczenia nietoperzy w kulturze i sztuce,
- „Zwierzęta czerwonej księgi Pogórza” – warsztaty o przyczynach wymierania gatunków i znaczenia tych procesów współcześnie (lekcja wzbogacona o historię gatunków rzadkich i wymarłych na terenie Pogórza),
- „Podwodna podróż batyskafem” – interaktywne i multimedialne warsztaty w atrapie łodzi podwodnej dotyczące rzeki Biała Tarnowska i sieci Natura 2000,
- „Szlakiem legend” – wycieczki z przewodnikiem po rezerwacie Skamieniałe Miasto w Ciężkowicach,
- „Poszukiwacze skarbu Skalnego Grodu” – wycieczka po Skamieniałym Mieście z Pustelnikiem, który przybliży historię i legendy Skalnego Grodu: jedną

Muzeum Przyrodnicze | fot. Marek Zwolenik, arch. UG Ciężkowice

Spacer po Skalnym Grodzie | fot. Dominika Zareba

- z nich jest opowieść o skąpym ryce-rzu Borsuku, którego skarby czekają na odnalezienie,
- „Nietoperzowe opowieści” – spacer po Skamieniałym Mieście, podczas którego poznacie jego historię i legendy oraz świat nietoperzy: dowiedziecie się m.in., ile waży najmniejszy nietoperz

w Polsce, co to jest echolokacja i czy nietoperze są głuche.

Ciężkowice, ul. 3 Maja 34,
tel. +48 14 651 00 38, 733 731 725,

www.muzeum.ciezkowice.pl,
www.skamienialemiasto.pl,
wymagana wcześniejsza rezerwacja

Muzeum Etnograficzne Grociarnia w Jastrzębi

Zostało utworzone w 1976 r. w budynku Domu Kultury w Jastrzębi. W zbiorach Muzeum znajdują się najrozmaitsze przedmioty związane z życiem dawnych mieszkańców Pogórza Ciężkowickiego, które obrazują ich metody i narzędzia pracy, życie codzienne oraz zwyczaje. Zobaczymy tu m.in. narzędzia do obróbki lnu, wyroby kowalskie i stolarskie, urządzenia pomiarowe oraz całe wyposażenie wiejskiego domu.

Muzeum Etnograficzne Grociarnia,
Jastrzębia 1, tel. +48 14 651 21 00

Grociarnia w Jastrzębi | fot. Marek Zwolenik, arch. UG Ciężkowice

Ośrodek Edukacji Ekologicznej w Polichtach

Ośrodek Edukacji Ekologicznej Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego, położony przy użytku ekologicznym „Polichty – Sucha Góra”, prowadzi przyrodnicze zajęcia edukacyjne dla dzieci i młodzieży. Wytyczono tu ścieżkę przyrodniczą o długości 1,7 km z 10 przystankami, na której poznamy różne typy ekosystemów, takie jak łąka, las czy staw, oraz wiele gatunków roślin i zwierząt.

Polichty 85, tel. +48 14 627 42 72,
www.zpkwm.pl, dojedziemy tu żółtym szlakiem z Jastrzębi (1 h)

Winnica Manru w Kąsnej Dolnej

Nazwa winnicy pochodzi od tytułu opery Ignacego Jana Paderewskiego, a sama winnica znajduje się na dawnej posiadłości mistrza, w sercu Ciężkowicko-Rożnowskiego Parku Krajobrazowego, na południowych stokach Zagórza, na wysokości 340 m n.p.m. Rozciągają się stąd piękne widoki na Dolinę Białej oraz pasma Beskidu Sądeckiego i Niskiego.

Marek Zwolenik, Kąsna Dolna 25,
tel. +48 603 545 711,
www.fb.com/winnicamanru

Winnica Manru – odmiany winorośli

wina czerwone: Rondo, Regent, Marechal Foch, Leon Millot
wina białe: Solaris, Seyval Blanc, Muskat

Pszczela Kuźnia w Zborowicach

Organizuje edukacyjne warsztaty pszczelarskie oraz produkcji wyrobów z wosku pszczelego.

Zborowice 195, tel. +48 660 691 569

Najważniejsze imprezy lokalne

- **Festiwal Piosenki Turystycznej Pod Słońce**, Jamna, Chatka Włóczykija, maj; Koncerty Dobrych Myśli, cały rok
- **Pogórzański Jarmark Artystów i Rękodzielników**, Ciężkowice, lipiec
- **Bravo Maestro – Festiwal Muzyki Kameralnej**, Kąsna Dolna, Centrum Paderewskiego, sierpień
- **Święto Pojednania i Odpust Jamneński**, Jamna, sierpień
- **Otwarta Scena Piosenki Autorskiej OSPA**, Jamna, Schronisko Dobrych Myśli, październik
- **Festiwal Viva Polonia!** – tydzień wydarzeń scenicznych skupiony wokół najwybitniejszych kompozytorów i twórców naszego kraju, Kąsna Dolna, Centrum Paderewskiego, listopad
- **Swary Pogórzańskie**, Dom Kultury w Jastrzębi, listopad; podczas imprezy można skosztować lokalnych przysmaków, m.in. charakterystycznych dla tego regionu prozjoków, czyli placków mączno-sodowych

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE OBIEKTY NOCLEGOWE I GASTRONOMICZNE

CIĘŻKOWICE

Zajazd Relax (restauracja i noclegi), Ciężkowice ul. Jana Brońka 6, tel. +48 14 651 02 80, www.fb.com/ZajazdRelax

Bar Smakosz u Martusiowej (restauracja i pokoje gościnne), Ciężkowice, ul. Krynicka 33, tel. +48 14 651 00 52

Przy ciężkowickim Rynku można posilić się w **Karczmie Galicja (Rynek 1)** i **Kawiarni Wrzos (Rynek 21)**. Obok Skamieniałego Miasta zaprasza **Bar Grunwald** (ul. Krynicka 79).

KĄSNA DOLNA, ZBOROWICE

Kawiarnia Maestro i Dom Pracy Twórczej, Centrum Paderewskiego, Kąsna Dolna 17, tel. +48 14 651 02 08, www.centrumpaderewskiego.pl

Restauracja Spizarnia, Zborowice 5b, tel. +48 660 742 840, www.spizarniazborowice.pl

RZEPIENNIK BISKUPI

Restauracja Słoneczne Wzgórze (noclegi, restauracja), Rzepiennik Biskupi 310a, tel. +48 609 471 665, www.salaslonecznewzgorze.pl

Przed wyjazdem warto sprawdzić ofertę gospodarstw agroturystycznych polecanych na stronie www.ciezkowice.pl

Chatka Włóczykija i Schronisko Dobrych Myśli w Jamnej

Nie są to zwykłe punkty noclegowe i gastronomiczne, ale miejsca z duszą, których atmosfera urzeka i do których chce się wracać. Chatka Włóczykija i Schronisko Dobrych Myśli znajdują się w samym sercu Jamnej – wsi ukrytej pośród pagórków i lasów Pogórza Ciężkowickiego. Stworzył je Adam Gancarek, pasjonat regionu i muzyki autorskiej, specjalista od turystyki i technologii żywności. Odbywają się tutaj kultowe wydarzenia muzyczne – **Festiwal Piosenki Turystycznej Pod Słońce** (maj) i **Otwarta Scena Piosenki Autorskiej OSPA** (październik) oraz koncerty poezji śpiewanej (cały rok). Przyrządzane w Schronisku potrawy powstają na bazie produktów od rolnika, a do największych specjalności kuchni należą żurek po chłopsku, placek gaździny, szarlotka i semik. W 2004 r. w sąsiedztwie powstała **Winnica Włóczykija** (na wysokości 450 m n.p.m., z ekspozycją południowo-wschodnią). Gospodarze hobbystycznie produkują tu wina na potrzeby własne i gości, ze szczepów Marechal Foch, Rondo i Regent (wina czerwone) oraz Jutrzenka i Bianca (wina białe).

Gościńca Chatka Włóczykija | fot. Damian Radziak, arch. LGD Dunajec-Biała

JAMNA

Chatka Włóczykija (Dziedzictwo Kulinarne Małopolska, Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Jamna 46, tel. +48 603 811 711, www.jamna.eu

Schronisko Dobrych

Myśli (Dziedzictwo Kulinarne Małopolska, Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Jamna 53, tel. +48 510 573 218, www.jamnaschronisko.pl

Gajówka, Jamna 47, tel. +48 727 690 159, www.jamna.agro.pl

Bacówka Jamna, Jamna 14, tel. +48 517 340 735, www.bacowkajamna.pl

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- pociągami z Krakowa i Tarnowa: należy wysiąść na stacji

Bogoniowice-Ciężkowice lub Pławna

- autobusem relacji Kraków – Gorlice: należy wysiąść na przystanku Ciężkowice Stadion
- autobusem relacji Tarnów – Ciężkowice, Tarnów – Bruśnik, Tarnów – Siekierczyna lub Tarnów – Flakowa: należy wysiąść na przystanku Ciężkowice Rynek

LEKTURY NA DROGĘ

- „Opowieści Galicyjskie”, Andrzej Stasiuk – klimatyczne opowiadania, w których życie mieszkańców podgórskiej prowincji przeplata się z realiami doby transformacji ustrojowej.
- „Echo słońca”, „La petite mort”, „Bimetal”, Waldemar Bawolek – i inne książki tego autora, mieszkającego w Ciężkowicach. Pisarz w niezrównanej prozie

Konieczniesz musisz spróbować

- **piernika ciężkowickiego** (w Muzeum Przyrodniczym w Ciężkowicach, dworku Paderewskiego w Kąsnej Dolnej oraz budce z pamiątkami w Skamieniałym Mieście)
- **zupy czosnkowej** z restauracji Spizarnia w Zborowicach
- **wina** z winnicy Manru w Kąsnej Dolnej
- **domowych potraw** serwowanych w **Schronisku Dobrych Myśli**, które jest członkiem sieci Dziedzictwo Kulinarne Małopolska i specjalizuje się w regionalnych daniach, ciastach i napojach przyrządzanych wg własnych receptur, takich jak żurek po chłopsku, pierogi z kaszą gryczaną i czosnkiem niedźwiedzim, placki gażdziny i in.
- **prozioków**, czyli placków mączno-sodowych

Piernik ciężkowicki | fot. Katarzyna Hołda

Schronisko Dobrych Myśli | fot. arch. Chatki Włóczykija

oddaje klimat małomiasteczkowej prowincji.

- „Ari”, Agnieszka Opolska – opowieść o miłości i kruchości życia, o trudnych wyborach i ich konsekwencjach. Fabuła książki łączy wydarzenia rozgrywające się w Ciężkowicach z dziejącymi się w Paryżu.
- „Ciężkowicko-Rożnowski Park Krajobrazowy. Przewodnik”, Anna Boguś, Kasper Cetera, Piotr Dmytrowski, Michał Karczmarz, Wyd. Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego.
- „Spacerownik Ciężkowicko-Rożnowski” (umożliwia otrzymanie odznaki Odkrywcy Ciężkowicko-Rożnowskiego Parku Krajobrazowego), do pobrania na stronie: www.zpkwm.pl.
- „Muminki” – seria Tove Jansson, do poczytania w Chatce Włóczykija.

OBEJRZYJ I POSŁUCHAJ

- Paderewski grający Menueta, nagranie z 1937 r.: <https://youtu.be/M9IBBd-9aRM>
- Utwory I.J. Paderewskiego, np. na kanale YT Centrum Paderewskiego w Kąsnej Dolnej

ZAGRAJ

- Quest pieszy Po Skamieniałym Mieście z Podkowcem i Cieszkim, do pobrania na stronie www.questy.org.pl

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

CIĘŻKOWICE

Punkt Informacji Turystycznej (w ratuszu), Rynek 1, tel. +48 14 651 00 32, www.ciezkowice.pl

Punkt Informacji w Muzeum Przyrodniczym, ul. 3 Maja 34, tel. +48 14 651 00 38

Na szlaku miodu i wina u stóp Brzanki

Tuchów
Wola Lubecka
Ryglice
Gromnik
Jodłówka Tuchowska
Park Krajobrazowy Pasma Brzanki

Rodzinne pasieki i winnice z niezwykleymi widokami, harmonijne pagórkowate przestrzenie Pogórza, leśne i polne ścieżki Parku Krajobrazowego Pasma Brzanki – zapraszamy na ekowycieczki po mniej znanych zakątkach wschodniej części regionu tarnowskiego, pośród buków, jesionów, grabów, jodeł i kwiatnych łąk. Na szlakach nie zabraknie urzekających pejzaży, a pokonanie każdego wzniesienia zostanie wynagrodzone panoramą Beskidów ciągnącą się aż po Tatry na horyzoncie. Zobaczymy pozostałości dawnej drewnianej zabudowy i założeń dworsko-parkowych, odwiedzimy historyczne cmentarze i miejsca na Źródłanym Szlaku. Poznamy tradycje barwnego rzemiosła ludowego kultywowane do dzisiaj przez mieszkańców Ryglic, Żurowej czy Zalasowej – bibułkarstwa, malowania pisanek i dekorowania motywami kwiatowymi, a także produkcji wyrobów drewnianych. Region leżący pomiędzy dolinami Białej i Wiśłoki urzeka o każdej porze roku – wczesną wiosną zachwycą nas białe kobierce śnieżyczek przebiśniegów. Późną wiosną i początek lata zwiastują fioletowe dzwonki orlika pospolitego smagane wiatrem na łąkach. Kuliste kwiaty rzadkiego krzewu kłokoczki południowej przyciągają pszczoły, a jego nasiona są przysmakiem wiewiórek i innych leśnych gryzoni. Jesienią lasy, sady i pola w Paśmie Brzanki zabarwiają się niczym najpiękniejsze mozaiki.

Zapraszamy na nieśpieszne wędrowki piesze i wycieczki rowerowe wszystkich, którzy szukają ciszy i wytchnienia blisko przyrody. Można tu dojechać koleją i zaplanować wiele wycieczek bez samochodu. Smak i aromat win oraz pachnących tysiącem kwiatów miodów na długo pozostanie w waszych wspomnieniach.

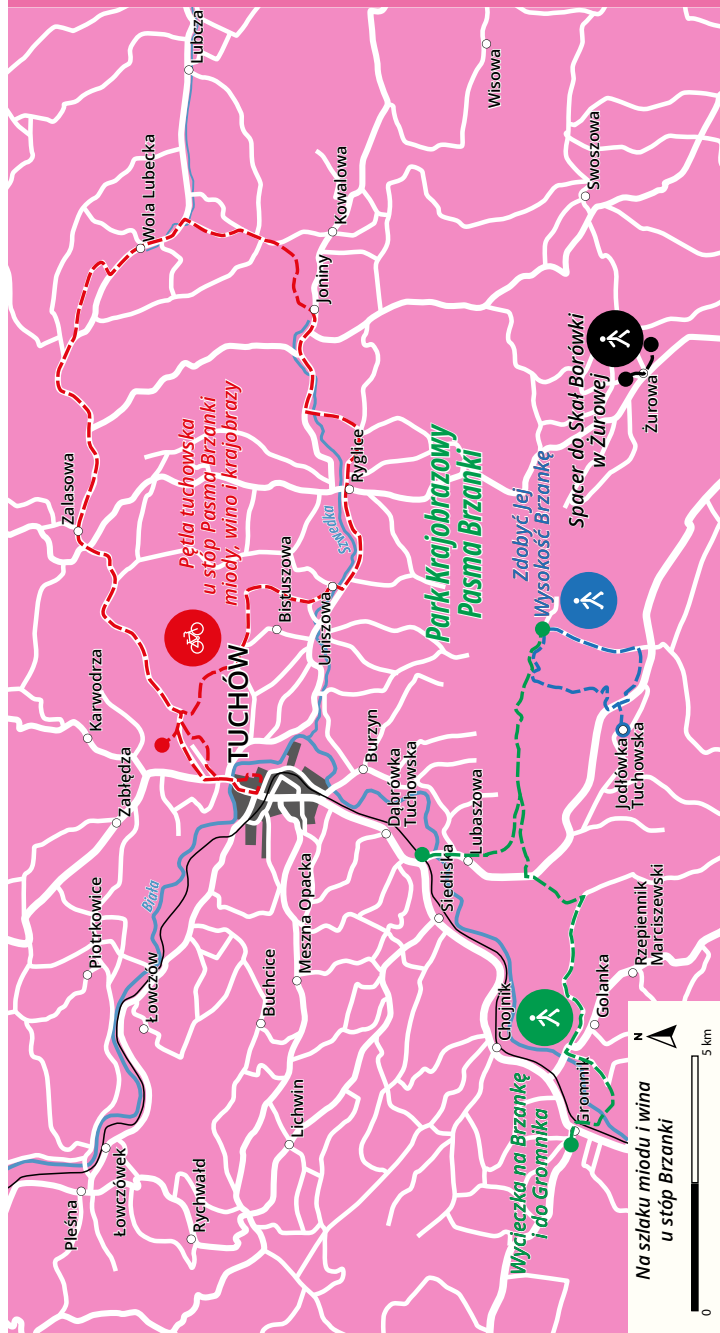
Ekowycieczka rekomendowana dla:

rodzin z dziećmi, także w grupach wielopokoleniowych
indywidualnych podróżników poszukujących autentycznych klimatów
miejsca

aktywnych seniorów

oferta całoroczna | wycieczki weekendowe i jednodniowe

Ślady GPS mikrowycieczek: www.traseo.pl/malopolska-ekoturystyka

MIKROWYPRAWY

1. Pętla tuchowska u stóp Pasma Brzanki – miody, wino i krajobrazy

36 km 4–5 h trasa średnia rowerem

Tuchów, stacja PKP, Rynek, ul. Daszyńskiego, ul. Tarnowska, ul. Leona Wałęgi, ul. Wołowa (cmentarz z I wojny światowej nr 164, Winnica Rodziny Steców), ul. Daleka – Uniszowa, założenie dworsko-parkowe – Ryglice – Joniny – Wola Lubecka, Winnica i Pasieka Piwnice Antoniego – Zalasowa – Las Tuchowski – cmentarz z I wojny światowej nr 163 – Tuchów

Pętla po okolicach Tuchowa i Ryglic prowadzi przez pagórkowate tereny u stóp Pasma Brzanki. Po drodze zobaczymy wyglądające z oddali Beskidy i Tatry. Na szlaku czekają na nas ciekawostki historyczne – cmentarze z I wojny światowej i zabytkowe kościoły w Ryglicach i Zalasowej, a także winnice w Tuchowie i Woli Lubeckiej.

Ze stacji PKP w Tuchowie wyruszamy w stronę centrum miejscowości. Mijamy **Rynek** z zabytkowym **ratuszem**, po czym wspinamy się na wzniesienia

nad Tuchowem. Towarzyszy nam widok na **bazylikę Nawiedzenia NMP**. Ulica Wołowa, która na dłuższym odcinku zamienia się w utwardzoną drogę szutrową, prowadzi nas wśród niezwykłych widoków na szczyty Beskidów i rysujących się w oddali Tatr. Po drodze zwiedzimy położony na skraju Lasu Tuchowskiego **cmentarz z I wojny światowej nr 164**. Przy skrawie do cmentarza zachowała się oryginalna austriacka tabliczka kamienna.

Na szlaku w Tuchowie | fot. Dominika Zaręba

Konno przez Ryglice | fot. Dominika Zaręba

Okolice ulicy Wołowej kryją perłkę regionu – **Winnicę Rodziny Steców**, malowniczo położoną na tle bajkowej karpackiej panoramy. Przed nami przymyślny zjazd do **Uniszowej**; spokojna asfaltowa droga prowadzi przez pola i przysiółki Bistuszej, często odwiedzane m.in. przez sarny. Na końcu zjazdu zobaczymy eklektyczny **dwór w Uniszowej** z 1888 r. (obiekt jest obecnie w złym stanie) otoczony przez założenie parkowe. Nieco niżej stoi **kapliczka domkowa pw. NMP**.

Jedziemy do Ryglic bardziej ruchliwą ulicą Tuchowską, która prowadzi

skrajem Parku Krajobrazowego Pasma Brzanki. W miasteczku można odpocząć na ukwieconym Rynku, przy fontannie z **pomnikiem Pogórzańkiej Penelopy** i skorzystać z oferty lokalnej gastronomii. Ryglice znane są z tradycji rzemiosła ludowego – bibułkarstwa, dekorowania motywami kwiatowymi, plastyki obrzędowej (ozdób świątecznych, pisanek, stroików, pajaków etc.). Warto zjechać na chwilę z trasy wycieczki i podjechać z Rynku ulicą Tarnowską, by zobaczyć zabytkowy drewniany **spichlerz dworski**

z 1757 r. znajdujący się na Małopolskim Szlaku Architektury Drewnianej. Wewnątrz urządzone izbę regionalną, pokój mieszczkański i salę wystawienniczą.

Z ryglickiego Rynku kierujemy się na wschód, w stronę kościoła parafialnego (po drodze zwróćmy uwagę na ciekawy drewniany budynek dawnej salki katechetycznej). Murowany **kościół pw. św. Katarzyny w Ryglicach** wzniesiono w latach 1928–1940 wg projektu znanego architekta

Malownicze krajobrazy Pogorza | fot. Dominika Zaręba

i konserwatora sztuki Jana Sas-Zubrzyckiego (o jego twórczości przeczytacie więcej w rozdziale ekowycieczki „Rowem przez Przedgórze”, s. 466–467). Ulicą ks. Jakuba Wyrwy (inicjatora budowy kościoła) wspinamy się na wzniesienia otaczające miasteczko. Na skrzyżowaniu odbijamy ostro w lewo, w ulicę Wincentego Witosa.

Przyjemnym zjazdem dojeżdżamy do skrzyżowania z ulicą Podkarpaczką i skręcamy w prawo, w kierunku **Jonin**. Dalej nie omińmy skrzyżowania w lewo, w stromą uliczkę pnącą się pośród domostw. Za chwilę wyjedziemy poza wieś na odkrytą przestrzeń utkaną z pól i łąk, z niezwykłym widokiem na Pasma Brzanki i całe Pogórze Ciężkowickie. Na wzniesieniu mijamy **cmentarz z I wojny nr 168** w Kowalowej. Pośród przysiółków i kolorowych pól rzepakowych zjeżdżamy do doliny potoku Wolanka.

Pojedziemy teraz przez **Wolę Lubeczką**. Możemy przejechać przez wieś główną drogą albo pokusić się o wspinaczkę

drogą boczną, która prowadzi przez **wzgórze Kokocz** (434 m n.p.m.) – skręt jest oznakowany tabliczką. Znajduje się tu drewniana platforma widokowa z lunetą, a rozciągające się z niej widoki są warte podjazdu. Wzniesienie na Pogórze Ciężkowickim jest także cenną enklawą przyrodniczą. Kilkanaście lat temu mieszkańcy uratowali ten zakątek przed inwestycją budowy kamieniołomu, która zniszczyłaby ekosystem i zakłóciła stosunki wodne. Cenne stanowiska mają tu krzewy kłokoczki południowej, a także bardzo rzadko występujący w środowisku naturalnym bluszcz pospolity. U stóp wzgórza Kokocz powstała winnica **Piwnice Antoniego**. Warto wcześniej umówić się na wizytę, żeby zakupić na pamiątkę wyśmienite wino albo miód wytwarzany w **Pasiece Antoniego**.

Ulica Karpacka lekkimi podjazdami i zjazdami zaprowadzi nas do **Zalasowej**. Tu warto zająrzeć do **kościółka pw. św. Jana Apostoła i Ewangelisty**, który wyróżnia się przepięknymi witrażami i kryje kilka prawdziwych skarbów sztuki sakralnej.

Z Zalasowej zmierzamy już z powrotem do Tuchowa – przed nami jeszcze jedna rowerowa wspinaczka, a później zjazd do miasteczka. Po drodze warto wstąpić na malowniczo położony na **wzgórzu Furmaniec** (313 m n.p.m.) **cmentarz z I wojny światowej nr 163**, z którego roztaczają się piękne widoki na Tuchów i Beski-
dy w tle.

Cmentarz z I wojny światowej nr 164 | fot. Dominika Zaręba

2. Spacer do Skał Borówki w Żurowej

1,5 km 40 min trasa łatwa spacerem nordic walking

Żurowa – szlak niebieski PTTK – Skały Borówki – Żurowa

Z centrum Żurowej powędrujemy niebieskim szlakiem PTTK, by po ok. 20 min dotrzeć do ukrytych w lesie **Skał Borówki**, położonych na wzniesieniu **Wierzchowina** (360 m n.p.m.). To kilka wychodni zbudowanych z piaskowca ciężkowickiego – dwie najwyższe baszty mają 20 m i 15 m wysokości, można na nich uprawiać wspinaczkę skałkową. W niszy wykutej w jednej ze skał zobaczymy tablicę upamiętniającą 50-lecie zbrodni dokonanej w Katyniu przez reżim stalinowski na **Julianie Budzynie** (1909–1940), właścicieli dworu i folwarku w Żurowej, podchorążym rezerwy kawalerii wziętym do niewoli sowieckiej w Kozielsku. Żurowa jest znanym ośrodkiem wyrobu drewnianych przedmiotów gospodarstwa domowego i bednarstwa. W tutejszym przedsiębiorstwie Przemysł

Drewniane przedmioty gospodarstwa domowego wytwarzane są w Żurowej | fot. Dominika Zaręba

Drzewny Żurowa wytwarzane są: wałki, deski, mątwki, tłuczki, łopatki, spinacze, widelce, czerpaki i inne przydatne w domu przedmioty (www.zurowa.pl).

Skały Borówki | fot. Kamil Bańkowski

3. Zdobyć Jej Wysokość Brzanek

8 km 3–4 h trasa średnia pieszo nordic walking

Jodłówka Tuchowska, parking przy kościele pw. św. Michała Archanioła – niebieski szlak na Brzanek – zielony/żółty szlak – wieża widokowa – Bacówka Brzanka – droga asfaltowa – Jodłówka Tuchowska

Wycieczkę rozpoczynamy przy drewnianym **kościelu pw. św. Michała Archanioła** w **Jodłówce Tuchowskiej**. Jest to świątynia konstrukcji zrębowo-słupowej z 1871 r. Wewnątrz zobaczymy piękną polichromię z 1911 r. Niezwykle cennym elementem wyposażenia kościoła są cztery witraże z 1909 r. projektu Stefana Matejki.

Stąd powędrujemy niebieskim szlakiem, aby zdobyć jeden z najwyższych szczytów Pogórza Ciężkowickiego – „Jej Wysokość” **Brzanek** (534 m n. p. m.). Następnie podążamy na wschód szlakami zielonym i żółtym, które doprowadzą nas do liczącej 23 m **wieży widokowej** (w czasie wędrówki tym

Malownicza okolica Pasma Brzanki | fot. Kamil Sorocki

odcinkiem warto zwrócić uwagę na tablicę upamiętniającą działania partyzanckie AK na tym terenie). Z wieży zobaczymy piękne krajobrazy Pogórza Ciężkowickiego, Pasma Brzanki oraz masywu Liwocz, najwyższego wzniesienia w Parku Krajobrazowym Pasma Brzanki.

Schodząc z wieży, możemy odpocząć w znajdującej się w sąsiedztwie **Bacówki Brzanka**. Stamtąd kierujemy się drogą asfaltową w dół, po czym skręcamy w lewo do centrum Jodłówki Tuchowskiej. Zanim dotrzemy na parking przy kościele, możemy zbroczyć na chwilę z głównej trasy, aby zobaczyć XVI-wieczną **latarnię** – pozostałość po przebiegającym tędy kiedyś szlaku handlowym.

4. Wycieczka na Brzanę i do Gromnika

Lubaszowa, stacja PKP – szlak czarny – polana Morgi – szlak żółty – Brzanka – wieża widokowa – powrót do polany Morgi – szlak żółty – Nosalowa – szlak niebieski – Gromnik, Centralny Punkt Informacyjny Źródlanego Szlaku, kościół pw. św. Marcina, stacja PKP

Pieszna wycieczka w malownicze Pasma Brzanki gwarantuje piękne widoki, bliskość przyrody i atrakcje kulturowe. Proponujemy przyjechać pociągiem do stacji PKP Lubaszowa, skąd czarnym szlakiem drogą asfaltową przekroczyliśmy rzekę Białą i dojdziemy do **Lubaszowej**. Dalej szlak czarny poprowadzi nas przez pola, łąki i las na **polanę Morgi** (453 m n.p.m.), do skrzyżowania ze szlakiem żółtym. Po drodze minimy **źródło św. Antoniego** z kapliczką i figurą świętego, w pobliżu znajduje się też klasztor redemptorystów. Stąd powędrujemy lasem na **Brzanę** (534 m n.p.m.), kierując się znakami żółtego szlaku. Od węzła szlaków w okolicy szczytu Brzanka mamy jeszcze ok. 20 min. wędrówki do wieży widokowej na zboczach Brzanki. W tutejszej przyjaznej **Bacówce Brzanka** warto napić się herbaty albo posilić się w domowym bufecie.

Wracamy tą samą drogą do polany Morgi, skąd szlakiem żółtym podejmiemy na **Polanę Nosalową** (365 m n.p.m.). Dalej powędrujemy szlakiem niebieskim do centrum **Gromnika**. Tu koniecznie trzeba odwiedzić

Centralny Punkt Informacyjny Źródlanego Szlaku (zob. ramka Źródlanego Szlak, s. 536). Warto także zajrzeć do drewnianego **kościółka pw. św. Marcina Biskupa** i do jednej z tutejszych winnic, aby kupić na pamiątkę wino z Pogórza (na wizytę w winnicy trzeba się wcześniej umówić).

Wycieczkę kończymy na stacji PKP w Gromniku.

Wieża widokowa na Brzance | fot. Kamil Sorocki

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Średniowieczny układ urbanistyczny w Tuchowie

Położony nad rzeką Białą, zwany wrota mi Pogórza Tuchów otrzymał prawa miejskie już w 1340 r. Zachował się tu średniowieczny układ urbanistyczny z Rynkiem i okalającymi go ulicami. Przy **Rynku** wznosi się klasycystyczny **ratusz** z XIX w. Ten elegancki budynek w kształcie litery C jest siedzibą władz miasta i gminy. Tuchów jest najbardziej znany jako miejscu kultu maryjnego. W barokowej **bazylice pw. Nawiedzenia NMP** z XVII w. znajduje się słynący łaskami obraz Matki Boskiej Tuchowskiej. Sanktuarium opiekują się redemptoryści.

Muzeum Miejskie, Dom Kultury w Tuchowie, Tuchów, ul. Chopina 10, tel. +48 14 652 54 36, www.dktuchow.pl, www.tuchow.pl

Ratusz w Tuchowie | fot. Dominika Zaręba

Park Krajobrazowy Pasma Brzanki

Rozciąga się pomiędzy dolinami rzek Białej i Wisłoki. Mimo że tutejsze wzgórza należą do dość niskich – najwyższe wzniesienia to **Liwocz** (562 m n.p.m.) i **Brzanka** (534 m n.p.m.) – charakteryzują się stromymi zboczami i poprzecinane są głębokimi dolinami potoków. Występują tu bardzo rzadkie skupiska wielu chronionych gatunków roślin, są wśród nich kwitnący na biało krzew kłokoczka południowa, orlik pospolity z fioletowymi dzwonkami, śnieżyczka przebiśnieg zwiastująca wiosnę czy goryczka krzyżowa z charakterystycznymi niebieskimi kielichami. W lasach, pośród buków, jesionów, grabów i jodeł, znajdują schronienie sarny, jelenie, dziki i lisy. Brzanka jest też domem gronostajów, łoś i wydr, a z ptaków – krogulców, myszołów i jastrzębi. Na ścieżkach

Panorama Pasma Brzanki | fot. Dominika Zaręba

spotkamy salamandrę plamistą, traszkę i jaszczurkę zwinkę. Mozaikę krajobrazu parku urozmaicają piaskowcowe skałki i nieduże kamieniołomy.

Zespół Parków Krajobrazowych
Województwa Małopolskiego, oddział
Tarnów, ul. Ostrogskich 5, tel. +48 14 627
42 72, www.zpkwm.pl

Spichlerz dworski w Ryglicach

Pochodzi z 1757 r. Był częścią zespołu dworsko-pałacowego należącego do hrabiego Walerego Ankwicza. Na obramowaniu otworu drzwiowego zachował się oryginalny napis: „DIE 21 MAJI ANNO DOMINI 1756”. Renowacja przeprowadzona przez gminę Ryglice przywróciła

Spichlerz dworski w Ryglicach | fot. Kamil Bańkowski

mu wygląd z zachowanej fotografii z 1915 r. Dach z charakterystycznym balkonem jest przykryty gontem. Wewnątrz urządzono izbę regionalną i pokój mieszczkański.

Ryglice bez nr, opieka i zwiedzanie:
Ośrodek Kultury w Ryglicach, tel. +48 14
654 10 83, www.spichlerz.ryglice.pl

Kościół pw. św. Marcina Biskupa w Gromniku

Drewniana świątynia z 1727 r. o konstrukcji zrębowej wyróżnia się słupową wieżą z baniastym hełmem. Wewnątrz zachowało się gotyckie prezbiterium oraz późnobarokowy ołtarz główny z obrazem św. Marcina dzielącego się

Kościół pw. św. Marcina Biskupa w Gromniku
| fot. Jan Czaja

plaszczem z żebrakiem z ok. 1720–1730 r. Wyposażenie pochodzi głównie z 2. połowy XVIII w.

Gromnik, ul. Dąbrowa 1,
tel. +48 14 651 42 25

Kościół pw. św. Jana Apostoła i Ewangelisty w Zalasowej

Zbudowany w latach 1844–1848, nosi cechy architektury neoromańskiej. Przed frontem kościoła stoi charakterystyczna

Witraże w kościele w Zalasowej
| fot. Dominika Zaręba

dzwonnica w formie potrójnej arkady. Na fasadzie świątyni zwraca uwagę piękna kolorowa mozaika Matki Bożej Nieustającej Pomocy. Wnętrze kościoła kryje kilka prawdziwych perełek, wśród nich ołtarz główny z początku XVII w., z okresu manieryzmu, barokową marmurową chrzcielnicę z XVII w., dziewięciogłosowe organy wykonane przez Jana Śliwińskiego ze Lwowa z 1887 r., a także późnogotycką rzeźbę Chrystusa Ukrzyżowanego z 1. połowy XVI w., która pochodzi z poprzedniego kościoła.

Zalasowa, ul. Kościelna 2, tel. +48 14 654
20 08, www.parafizalasowa.pl,
www.tarnowskiekoscioly.net

Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Lubczy

Ceglana neogotycka świątynia zbudowana w latach 1895–1899 wg projektu Jana Sas-Zubrzyckiego (zob. s. 466–467). Wyróżnia się figuralną i ornamentalną polichromią wnętrza oraz witrażami z początku ubiegłego wieku. Lubcza jest jedną z najstarszych osad w regionie ryglickim, najprawdopodobniej powstała w początkach panowania pierwszych Piastów. Jan Długosz wspomina o „królewskiej wsi Lubcza” w 1197 r. Miejscowość można zwiedzić trasą **questu Śladami historii po królewskiej wsi**.

Lubcza 39, tel. +48 654 27 04,
www.nspjlubcza.pl

Pogórzańskie winnice

Winnica Rodziny Steców

Winnica położona na południowo-wschodnich obrzeżach Tuchowa jest sercem enoturystyki w regionie. Od północy otacza ją wielki, kilkusethektarowy leśny kompleks – Lasy Tuchowskie – chroniący winorośl od zimnych wiatrów i mrozów. W pobliżu nie ma żadnego przemysłu ani dużych gospodarstw rolnych, dzięki temu panują tu cisza i spokój, a powietrze jest czyste. Wcześniej na tym terenie działały małe gospodarstwa stosujące naturalne nawożenie, dlatego ziemia jest tu zdrowa. Winnica ma certyfikat ekologiczny, a uprawa prowadzona jest na zasadzie permakultury.

Tuchów, ul. Wołowa 60a, Michał Stec,
tel. +48 792 640 955,
www.winnicarodzinystecow.pl

Winnica Rodziny Steców – odmiany winorośli

wina białe: Solaris, Bianca, Johanniter, Seyval Blanc, Aurora, Jutrzenka, Hiberna, Muscaris

wina czerwone: Rondo, Regent, Cabernet Cortis, Leon Millot, Bolero, Swenson Red

W Winnicy Rodziny Steców | fot. Kamil Bańkowski

Winnica Piwnice Antoniego

Winnica leży w otulinie Ciężkowicko-Rożnowskiego Parku Krajobrazowego, na wysokości 250 m n.p.m., na stoku o nachyleniu południowo-wschodnim. Od północy przed chłodnymi wiatrami i burzami chroni ją góra Kokoczek (464 m n.p.m.). Powstaje tu wino o specyficznym bukacie kwiatowym, a także autoroskie wino z dodatkiem miodu z Pasieki Antoniego: Danutie i Vermell. To niezwykłe miejsce prowadzone przez ludzi z ogromną pasją od trzech pokoleń. Gospodarze organizują prelekcje o enoturystyce i degustacje komentowane. Można wziąć udział w zwiedzeniu winnicy i zapoznać się z całym procesem produkcji i technologią wina.

Wola Lubecka 15, Antoni Marcinek, tel. +48 606 908 404, www.piwniceantoniego.pl,
www.facebook.com/PiwniceAntoniego

Piwnice Antoniego – odmiany winorośli

wina czerwone: Rondo, Regent, Cabernet Cortis, Leon Millot, Cascade, Monarch i Dunaj

wina białe: Solaris, Bianca, Johanniter, Seyval Blanc oraz w mniejszych ilościach Kryształ, Aurora, Muscat Ottonel, Jutrzenka

Wina z Piwnic Antoniego | fot. Kamil Bańkowski

Winnica Demeter

Powstała w 2007 r. na południowym stoku wzniesienia o wysokości 370–380 m n.p.m. Na powierzchni ok. 1 ha uprawiane są szczepy winorośli, które dobrze radzą sobie w tutejszych warunkach. Można umawiać się na degustacje i zwiedzanie winnicy.

Gromnik, ul. Majora Sucharskiego 3,
Weronika i Wiktor Zagórscy, tel. +48 509 693 311

Winnica Demeter – odmiany winorośli

wina czerwone: Cabernet Cortis, Monarch, Regent, Cabernet Carol

wina białe: Johanniter, Muscat, Solaris

Winnica Kuźnia

Założona w 2008 r. na powierzchni 1 ha, rozciąga się na zboczu o słonecznej, południowo-zachodniej wystawie, na wysokości ok. 300 m n.p.m. Uprawia się tutaj odmiany winorośli o podwyższonej odporności, które pochodzą m.in. z hodowli niemieckich instytutów badawczych. Degustacje i zwiedzanie winnicy są organizowane po wcześniejszym umówieniu się.

Gromnik, ul. Narutowicza 8, Joanna i Piotr Zagórscy, tel. +48 501 279 131

Winnica Kuźnia – odmiany winorośli

wina czerwone: Bolero, Monarch, Cabernet Carol

wina białe: Johanniter, Solaris, Muscaris

Winnica Sucha Góra

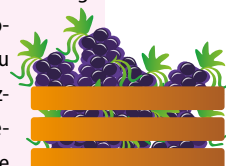
Powstała w 2010 r. w miejscowości Polichty na terenie Ciężkowicko-Rożnowskiego Parku Krajobrazowego. Obejmuje ok. 0,5 ha na południowym stoku w pobliżu Ośrodka Edukacji Ekologicznej (zob. s. 550). Właściciele zapraszają na degustacje i zwiedzanie.

Gromnik, ul. Jana Pawła II 35, Zygmunt Zagórski, tel. +48 507 405 613

Winnica Sucha Góra – odmiany winorośli

wina czerwone: Rondo, Alegro

wina białe: Johanniter, Solaris, Muscaris

Pasieki Pogórza

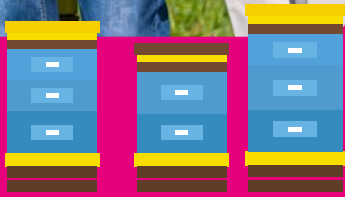

Pasieka Ewy i Janusza Michalków | fot. Damian Radziak, arch. Tarnowskiej Organizacji Turystycznej

Pogórzeńskie miody powstają w ekologicznie czystym regionie o łagodnym klimacie, pośród łąk, pastwisk, sadów i lasów Pasma Brzanki i Liwocza. Ich pozyskiwanie i odmiany zależą od rytmu przyrody i czasu kwitnienia roślin. Najwcześniej zbiera się miód mniszkowy z nektaru mniszka

lekarzkiego. Przełom maja i czerwca to czas miodu akacjowego. Lipiec jest miesiącem miodu lipowego, znanego lekarstwa w stanach przeziębienia i grypy. W sierpniu i wrześniu powstaje miód nawłociowy.

Prawdziwą wizytówką Pogórza jest miód spadziowy o charakterystycznym

ciemnym kolorze. Jego prasurowcem jest spadź wytwarzana przez mszyce i czerwce z soków roślinnych. Pszczoły przerabiają spadź na miód. Może to być spadź liściasta (lipowa, dębowa) albo iglasta (jodłowa, świerkowa).

W **Pasiece Antoniego** w Woli Lubeckiej hodowane są pszczoły rasy kraińskiej oraz mieszańce różnych linii cechujące się łagodnością i dobrą wydajnością miodową. Rodzinna pasieka organizuje prelekcje dotyczące hodowli

pszczoł, apiterapii (terapii opartej o produkty pszczele), a także pokazy urządzeń w pracowni pasiecznej (miodni). Wytwarza się tu miód mniszkowy, lipowy, nawłociowy, spadziowy i inne.

Rodzina **Pasieka Radwan** jest położona na terenie Pogórza Ciężkowicko-Rożnowskiego, w Zabłędzy. Jej początki sięgają 1965 r. Składa się z 300 uli i w części jest pasieką wędrowną. Słynie głównie z miodu spadziowego, ale powstają w niej także miody: mniszkowy, rzepakowy, akacjowy, malinowy, lipowy, wielokwiatowy i nektarowo-spadziowy. Można tu również nabyć pierzę, propolis oraz wosk. Co ciekawe, pasieka bazuje na tradycyjnych ulach wykonanych z żytniej słomy młóconej cepami, ujętej w drewniane ramy, ma przy tym nowoczesnie wyposażoną pracownię.

Pasieka Ewy i Janusza Michalków w Zabłędzy to rodzinna stacjonarna pasieka tworzona przez 120 pszczelich rodzin produkcyjnych. Została założona w 1996 r. Dominują w niej pszczoły powszechnej w tych okolicach rasy kraińskiej oraz pszczoły miodne buckfast. Pasieka szczególnie poleca zdrowy miód spadziowy.

Pasieka Antoniego, Wola Lubecka 15 (gm. Ryglice), tel. +48 608 017 274, www.piwniceantoniego.pl

Pasieka Radwan, Zabłędza 22A (gm. Tuchów), tel. +48 14 652 27 09, www.pasiekaradwan.pl

Pasieka Ewy i Janusza Michalków, Zabłędza 39 (gm. Tuchów), tel. +48 696 737 563

Produkcja miodu | fot. Damian Radziak, arch. Tarnowskiej Organizacji Turystycznej

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Centralny Punkt Informacyjny Źródlanego Szlaku w Gromniku

Można się tutaj dowiedzieć o Źródlanym Szlaku oraz o znaczeniu wody w życiu naszej planety. Szlak promuje hydroterapię – metodę leczenia stworzoną przez bawarskiego księdza Sebastiana Kneipa (więcej na s. 536).

Gromnik, ul. Parkowa bez nr, tel. +48 574 001 755

Dom Kultury w Tuchowie

Przestrzeń kulturalna, w której mieści się Muzeum Miejskie i pracownia edukacji artystycznej. Odbywa się tu wiele wydarzeń opartych o dziedzictwo i talenty mieszkańców regionu.

Tuchów, ul. Chopina 10, tel. +48 14 652 54 36, www.dktuchow.pl

Centrum Kultury, Promocji i Turystyki w Ryglicach

Organizuje wydarzenia kulturalne i warsztaty, promuje lokalnych twórców i rzemieślników. W sklepie Ryglickie Stoisko

można kupić regionalne pamiątki z motywem kwiatowym.

Ryglice, ul. Mickiewicza 57, tel. +48 14 654 10 83, www.kulturaryglice.pl, sklep internetowy z pamiątkami z Ryglic: <https://sklep.kulturaryglice.pl>

Agro Ryglice Stacja Górskiej Turystyki Konnej

Lekcje jazdy konnej na ujeżdżalni i w terenie. Ośrodek hoduje hucyły i konie rasy mur insulan.

Ryglice, ul. ks. Wyrwy 45, tel. +48 14 654 10 22, www.fb.com/AgroRygliceStacjaGorskiejTurystykiKonnej

Najważniejsze imprezy lokalne

- Parada Orkiestr Dętych, Ryglice, maj
- Miodobranie w Pasiece Antoniego, Wola Lubicka, czerwiec
- Tuchovinifest, Tuchów, sierpień
- Festiwal Kultury Pogórzańskiej, Ryglice, wrzesień
- Święto Wina i Miodu, Gromnik, wrzesień; pszczelarze i winiarze z terenu Pogórza nie tylko wystawiają swoje produkty, ale też stwarzają możliwość ich degustacji oraz zakupów bezpośrednio od rolnika. Wydarzeniu towarzyszą konkursy oraz koncerty.

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI I MIEJSCA GASTRONOMICZNE

RYGLICE I OKOLICE

Bistro na Zakręcie, Zalasowa,
ul. Karpacka 23a,
tel. +48 796 810 134

Filipówka na Podlesiu, gospodarstwo agroturystyczne, Uniszowa 66,
tel. +48 608 740 242

Eko Siolo, gospodarstwo agroturystyczne, Bistuszowa 1, tel. +48 601 884 388, www.ekosiolo.pl

Koniecznie musisz spróbować

- win z ENOTarnowskiego – z Winnicy Rodziny Steców, Piwnic Antoniego i rodzinnych winnic w Gromniku
- miodów z rodzinnych pogórzańskich pasiek
- potraw regionalnych serwowanych podczas lokalnych imprez, np.: chleba na zakwasie, proziaków, żurku po ryglicku, lubeckiej zupy z lubczykiem, dań z grzybów i kapusty oraz potraw na bazie fasoli Piękny Jaś

Agroturystyka „Od maluszka do staruszka”, Ryglice, ul. Słowackiego 30, tel. +48 517 754 554 (gospodarstwo prowadzi sprzedaż miodów, mleka koziego, krowiego, masła, serów, wędlin i chleba)

Miody z Pasieki Antoniego | fot. Damian Radziak, arch. Tarnowskiej Organizacji Turystycznej

Sarenki na szlaku | fot. Dominika Zareba

GROMNIK I OKOLICE

Restauracja Pasja, Gromnik, ul. Krynicka 45, tel. +48 535 536 945

TUCHÓW I OKOLICE

Bacówka Brzanka, Jodłówka
Tuchowska 125, tel. +48 14 652 68 02,
www.brzanka.pl

Gospodarstwo Agroturystyczne i Stajnia Koni „Paryja”, Mieczysław Solarz, Olpiny 512, tel. +48 692 756 540,
www.paryja.agro.pl

Lody z Kolejowej, Tuchów, ul. Kolejowa 6, tel. +48 14 652 51 21

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- koleją z Krakowa przez Tarnów (pociągi w kierunku Krynicy-Zdroju i Nowego Sącza); stacje kolejowe: Łowczów, Tuchów,

Lubaszowa, Siedliska, Chojnik, Gromnik, Bogoniowice-Ciężkowice (uwaga, niektóre pociągi pospieszne zatrzymują się tylko w Tuchowie i Bogoniowicach-Ciężkowicach)

LEKTURY NA DROGĘ

- Album „Architektura gminy Ryglice”, Kamil Wszółek (tekst), Dariusz Tyrpin (fotografie), Wyd. Urząd Miejski w Ryglicach, do pobrania na stronie: www.ryglice.pl.
- Przewodnik „Park Krajobrazowy Pasma Brzanki”, Anna Boguś, Kasper Cetera, Piotr Dmytrowski,

Michał Karczmarz, Wyd. Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego.

- „Spacerownik. Pasma Brzanki” (umożliwia otrzymanie odznaki Odkrywcy Parku Krajobrazowego Pasma Brzanki), do pobrania na stronie: www.zpkwm.pl.

Centrum Kultury, Promocji i Turystyki w Ryglicach:
https://youtu.be/TQjty10auRk

- „Sianokosy w Parku Krajobrazowym Pasma Brzanki”, Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego: https://youtu.be/aKRnH09E904

ZAGRAJ

- Historyczny quest Melaniusz skarb Tuchowa
 - Quest Śladami historii po królewskiej wsi Lubcza
- do pobrania na stronie:
www.questy.org.pl

OBEJRZYJ I POSŁUCHAJ

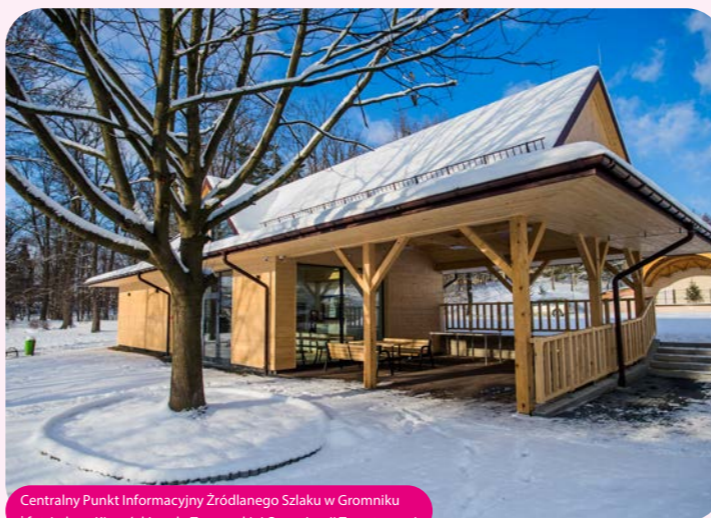
- „»W Kaścynnej zagrodzie«, czyli twórcy ludowi z gminy Ryglice”,

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

TARNÓW
Tarnowskie Centrum Informacji, Rynek 7,
tel. + 48 14 688 90 90, www.it.tarnow.pl

TUCHÓW
Punkt Informacji Turystycznej, Dom Kultury w Tuchowie, ul. Chopina 10, tel. +48 14 652 54 36, www.dktuchow.pl

GROMNIK
Centralny Punkt Informacyjny Źródlanego Szlaku, ul. Parkowa bez nr,
tel. + 48 574 001 755

Centralny Punkt Informacyjny Źródlanego Szlaku w Gromniku | fot. Łukasz Kieroński, arch. Tarnowskiej Organizacji Turystycznej

REGION TARNOWSKI

Na szlaku miodu i wina u stóp Brzanki

Wyżyna Miechowska – mozaika pól i kwiatnych stepów **579**

Szlakiem legend w Wiśnicko-Lipnickim Parku Krajobrazowym **605**

Rodzinnie blisko Krakowa **633**

Kajakiem i rowerem u zbiegu Dłubni i Wisły **659**

Zielono mi – okolice Krakowa na biegowo **683**

OKO LI CE KRA KO WA

Wyżyna Miechowska – mozaika pól i kwiatnych stepów

Miechów
Ractawice
Charsznica
Książ Wielki

Obszary Natura 2000 – Kalina Mała,
Komorów, Poradów i Sławice Duchowne

Współautorzy rozdziału: Małgorzata Lewińska-Szastak, Radosław Szastak
Współpraca: Jarosław Tarański

info

Otwarta przestrzeń z mozaiką pól i bezkresne niebo, krajobrazy niczym z najpiękniejszego romantycznego malarstwa – Wyżyna Miechowska to bajkowy patchwork uszyty z pszenicy, żyta, owsa, kukurydzy i kapusty. Udekorowany makami, chabrami i milionem innych polnych kwiatów, porastających ciepłolubne murawy chronione w rezerwach przyrody i na Obszarach Natura 2000. To także kraina storczyków. Pośród tego malowniczego krajobrazu zachowały się ciekawe zabytki – dworki w polskim stylu szlacheckim, stare parki i drzewa, miejsca historyczne związane z insurekcją kościuszkowską, na czele z Polami Raclawickimi – pomnikiem historii. Ikoną krajobrazu Miechowa – stolicy regionu – jest bazylika Grobu Bożego, której historia sięga XII w. i ma związek z Jerozolimą i zakonem bożogrobców. W mieście odbywa się wiele nietuzinkowych wydarzeń artystycznych, a niedawno powstała tu pierwsza w Małopolsce trasa rowerowa na linii dawnej kolei wąskotorowej. W Książu Wielkim działał sam Santi Gucci, słynny architekt pochodzenia włoskiego, projektujący w stylu późnego renesansu oraz manieryzmu, który zaprojektował zamek na Mirowie. W Charsznicy spróbujecie najlepszej pod słońcem kapusty i ogórków kiszonych, a w Zarogowie weźmiecie udział w warsztatach rękodzielniczych i zajęciach agroturystyki.

Zapraszamy was w kolorową podróż rowerem i na spacer pośród łąnów zboża, zagonów warzyw, ziół i lawendowych pól, ciągnących się po horyzont. Czekają was niepowtarzalne doznania estetyczne i smakowe. Niewielkie gospodarstwa tworzą charakterystyczny mozaikowaty krajobraz, niespotykany w innych regionach Polski.

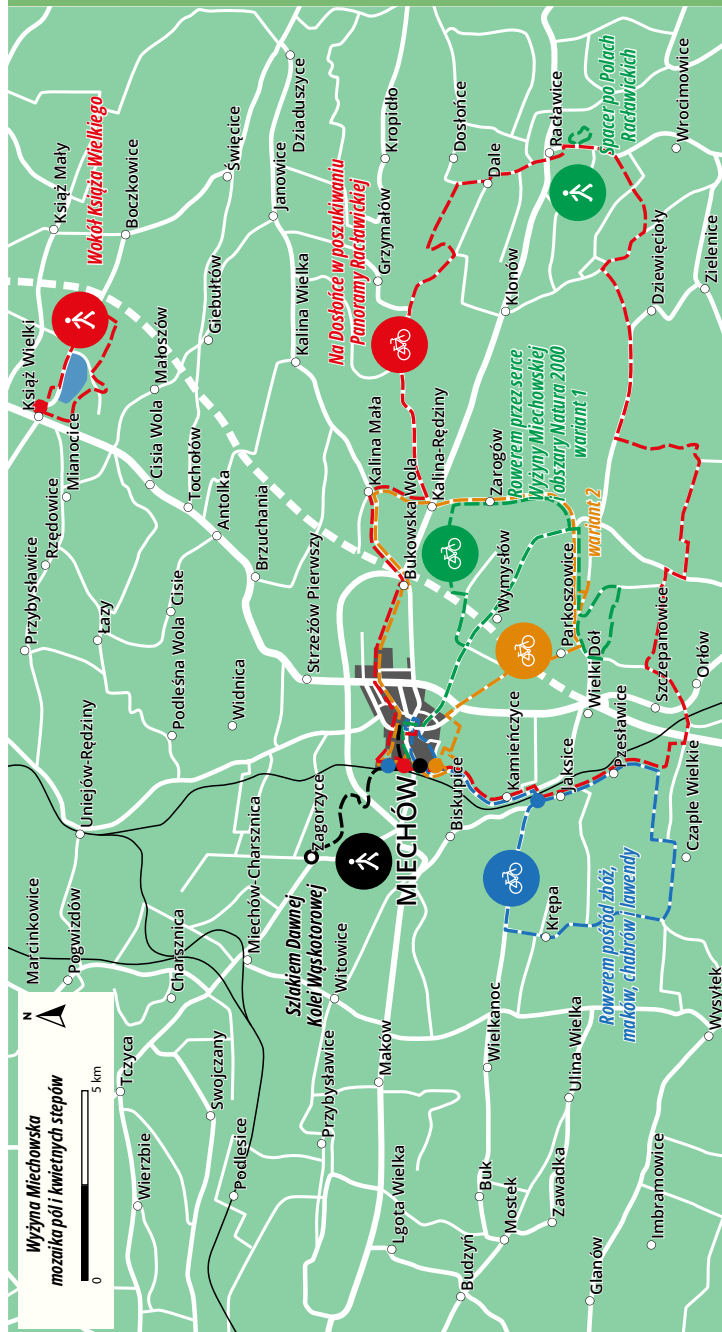
Ekowycieczka rekomendowana dla:

rodzin z dziećmi

aktywnych seniorów i grup wielopokoleniowych

oferta całoroczna | wycieczki weekendowe i jednodniowe

Ślady GPS mikrowycieczek: www.traseo.pl/malopolska-ekoturystyka

MIKROWYPRAWY

1. Rowerem pośród zbóż, maków, chabrów i lawendy

Kamieńczechy, stacja PKP – Rzeżuśnia – Krępa – Czaple Małe – Czaple Wielkie – Przesławice – Kamieńczechy – Miechów, Rynek – Miechów, stacja PKP

Wycieczkę rozpoczynamy w **Kamieńczechach**, dokąd z Krakowa dojedziemy wygodnie koleją. Przed nami bajkowe widoki Wyżyny Miechowskiej – z jej szachownicą pól i łąk. Jedziemy drogami o stosunkowo niskim natężeniu ruchu.

Najbardziej malowniczy jest odcinek pomiędzy Rzeżuśnią, Krępą a Czaplami Małymi – zachwycają łąny zbóż z chabrami, makami i innymi kwiatami polnymi. W **Krępce** przejedziemy także pośród lawendowych pól, pięknie wkomponowanych w pagórkowaty krajobraz

Miechowszczyzny. Można się tu przez chwilę poczuć jak w Prowansji. Lawenda zakwita na przełomie czerwca i lipca.

Na skrzyżowaniu w **Czaplach Wielkich** skręcamy w lewo i wjeżdżamy w boczną drogę, którą objeżdżamy Stadion LKS Olimpia. Jest tu wiatra i miejscy wypoczynkowe. Pośród pól i przysiółków, z zachowanymi gdzieś starymi drewnianymi stodołami, docieramy do **Przesławic**. Warto zwiedzić tużeszy **kościół**

Polawendowe w Krępce | fot. Dominika Zaręba

Drewniane stodoły na szlaku | fot. Dominika Zaręba

pw. NMP Matki Kościoła, znajdujący się Szlaku Architektury Drewnianej, który został przeniesiony z pobliskiej Gołczy, a pochodzi z XVIII w. Barokowa świątynia konstrukcji zrębowej zbudowana jest na wysokiej podmurówce.

Pętlę zamykamy w **Kamieńcach**. Można stąd wrócić pociągiem do

Krakowa albo pojechać do Miechowa (bardzo polecamy), by zwiedzić zabytki położone w centrum miasta – m.in. **bazylikę Grobu Bożego** czy drewniany **dworek Zacisze** – oraz posilić się w miejscowej restauracji. Stacja PKP w Miechowie jest oddalona od centrum o niecały kilometr na zachód.

2. Rowerem przez serce Wyżyny Miechowskiej i obszary Natura 2000

Wariant 1:
30,5 km

4 h

trasa średnia rowerem

Wariant 2:
28 km

Wariant 1: Miechów, stacja PKP – Zarogów – Pojałowice – Sławice Szlacheckie – Goleźnia – Sławice Duchowne – Sławice Szlacheckie – Celiny Pojałowskie – Wymysłów – Miechów, Rynek – Miechów, stacja PKP

Wariant 2: Miechów, stacja PKP – Obszar Natura 2000 Komorów – Poradów – Obszar Natura 2000 Poradów – Parkoszowice – Sławice Szlacheckie – Obszar Natura 2000 Sławice Duchowne – Sławice Szlacheckie – Pojałowice – Zarogów – Obszar Natura 2000 Kalina Mała – Miechów, stacja PKP

Pętla wokół Obszaru Natura 2000 Sławice Duchowne | fot. Dominika Zaręba

Na szlaku czeka nas kilka dłuższych i stromych podjazdów. Nagrodą będą pierające dech widoki na pagórki pokryte kolorową szachownicą pól uprawnych i kwiatnych muraw kserotermicznych chronionych na Obszarach Natura 2000. Proponujemy dwa warianty wycieczki. Punktem startu będzie **dworzec kolejowy w Miechowie**. Budynek dworca wybudowano w 1934 r. w stylu modernistycznym, a otwierał go osobiście prezydent Ignacy Mościcki.

W pierwszym wariantcie z Miechowa wyruszamy w kierunku Zarogowa. Po przejechaniu ruchliwej drogi nr 7 (są pasy umożliwiające bezpieczne przejście), kierujemy się na Wymysłów, by po 1 km odbić w lewo i dotrzeć do Zarogowa krętymi bocznymi drogami pośród pól – na tym odcinku asfalt zamienia się w żwir, a droga w polną ścieżkę. Pedalujemy wśród łańców zbóż oraz zagonów kapusty i innych warzyw. W miejscowości **Zarogów** działa słynna **Chatka u Małgorzatki i Radka**, gdzie można nie tylko zatrzymać się na nocleg, ale także – po wcześniejszym uzgodnieniu

– umówić się na warsztaty rękodzielnicze.

Jedziemy dalej przez Pojałowice do miejscowości **Sławice Szlacheckie**. Stąd zrobimy pętlę wokół **Obszaru Natura 2000 Sławice Duchowne**. To najbardziej wymagający kondycyjnie odcinek naszej wycieczki, ale za to prowadzący wśród bajkowych krajobrazów Wyżyny Miechowskiej. Po stromym podjeździe przez Goleźnię czeka nas fantastyczny zjazd z powrotem do **Sławic Szlacheckich**. Do Miechowa

Milek wiosenny
| fot. arch. Chatki u Małgorzatki i Radka

Plenery wymarzone dla dzieci w okolicach Zarogowa | fot. arch. Chatki u Małgorzaty i Radka

wracamy skrótem przez Celiny Pojałowskie i Wymysłów.

W drugim wariancie z Miechowa kierujemy się na południe, w stronę Komorowa i **Obszaru Natura 2000 Komorów**. Znotowano tu 162 gatunki roślin naczyniowych, w tym 7 roślin uznanych za rzadkie lub zagrożone. Z gatunków chronionych występują tu: aster gawędka, dziewięciśł bezłodygowy, dzwonek syberyjski i wilżyna ciernista.

Obszar Natura 2000 Sławice Duchowne
| fot. Dominika Zaręba

Wracamy do szosy asfaltowej i jedziemy do miejscowości Poradów. Po drodze możemy zobaczyć fragmenty **Obszaru Natura 2000 Poradów**, gdzie występuje 180 gatunków roślin naczyniowych, w tym 11 roślin uznanych za rzadkie lub zagrożone. Wśród gatunków chronionych, poza tymi, które spotkamy w Komorowie, rosną tu także: len złocisty, miłek wiosenny, storczyk kukawka i zawilec wielkokwiatowy.

Następną miejscowością na trasie są **Parkoszowice**. Na skrzyżowaniu możemy odbić kawałek w prawo – kilkadziesiąt metrów dalej, po prawej stronie zobaczymy **pozostałości parku dworskiego**, w którym do 1994 r. stał dwór. Zbudował go na przełomie XIX i XX w. Kazimierz Saski. Bywał w nim Stefan Żeromski, kuzyn Marii Saskiej, który napisał tu „Wierną rzekę”. Z posiadłości zachował się jedynie starodrzew z licznymi pomnikami przyrody.

Wracamy na naszą trasę i udajemy się przez Parkoszowice do Sławic Szlacheckich. Tu na chwilę odbijemy w prawo, w stronę **Obszaru Natura 2000**

Miechowska mozaika | fot. Dominika Zaręba

Sławice Duchowne, na którym **występuje** 171 gatunków roślin naczyniowych, w tym 9 roślin uznanych za rzadkie lub zagrożone. Może uda nam się odnaleźć jakiś gatunek chroniony, np. astra gawędkę, dziewięciśł bezłodygowego, dzwonek syberyjski, miłka wiosennego albo storczyka kukawkę.

Wracamy tą samą drogą do **Sławic Szlacheckich**, mijamy **kościół pw. św. Wojciecha**, znajdujący się na Małopolskim Szlaku Bożogrobców, po czym udajemy się w kierunku drogi głównej, skręcamy w prawo i jedziemy do **Pojałowic**, gdzie zwraca uwagę późnobarokowa **kaplica**. Kierujemy się dalej prosto do Zarogowa. Od tej pory poruszamy się po dawnym, powstałym w połowie XVIII w., tzw. warszawskim trakcie furmańskim. W pobliżu Szkoły Podstawowej w Pojałowicach, po lewej stronie mijamy dawną kuźnię. Następną wsią na trasie jest **Zarogów**. Niedaleko od znanu miejscowości można skrócić w drogę polną do źródeł potoku Piotrówka. Mijamy remizę OSP, po prawej stronie widzimy aleję kasztanową prowadzącą

do murowanego **dworu w Zarogowie** z końca XVIII lub początku XIX w. W latach 80. XX w. ruinę zakupiła rodzina Możdzińskich, która wieloletnim wysiłkiem doprowadziła dwór do stanu porządnej świetności.

Jedziemy dalej w stronę **Kaliny-Rędzin**. Po drodze mijamy po lewej stronie **Chatkę u Małgorzaty i Radka**. Dojeżdżamy do skrzyżowania z drogą wojewódzką 783. Obok figury Matki Bożej skręcamy lekko w prawo, a zaraz potem w lewo, na Góry Miechowskie. Po kilkudziesięciu metrach odbijamy w lewo i drogą w dół udajemy się dalej warszawskim traktem furmańskim w dolinę objętą ochroną w ramach **Obszaru Natura 2000 Kalina Mała**. To niezwykle cenny zakątek, stwierdzono tu obecność 303 gatunków roślin naczyniowych, w tym 14 roślin uznanych za rzadkie lub zagrożone, a z gatunków chronionych występują tu m.in. centuria pospolita, dzwonek syberyjski, kruszczyk błotny i szerokolistny, przytulia stepowa. Na uwagę zasługuje również duża populacja (łącznie ponad 1000

Kolory Miechowszczyzny | fot. Dominika Zaręba

osobników) **storkczyka kukawki**, który rośnie przede wszystkim w zarastających krzewami płatach muraw w północno-zachodniej części obszaru.

Kierując się dalej w dół drogą asfaltową, docieramy do potoku Kalinka, dopływu Nidzicy. Po lewej stronie,

w odległości kilkudziesięciu metrów biją jego źródła. Pojedziemy teraz przez Działówkę do **Bukowskiej Woli** (uwaga, na trasie trwają prace przy budowie drogi ekspresowej S7). Do Miechowa wrócimy szlakiem dawnej kolei wąskotorowej, opisanym w kolejnej mikrowycieczce.

3. Szlakiem dawnej kolei wąskotorowej

5,2 km
w jedną stronę

1,5 h

trasa łatwa

spacerem

nordic walking

Miechów, ul. Wspólna (dawna stacja kolejki wąskotorowej) – las Chodówki

Powędrujemy linią dawnej kolejki wąskotorowej z Miechowa do lasu Chodówki. Spod **stacji Miechów Wąskotorowy** wyruszamy w kierunku zachodnim brukowaną drogą, pamiętającą jeszcze zabór austriacki. Mijamy mały szary

domzek z ogródkiem, pachnącym latem różnym kwieciami – to pierwsza stacja kolejki. Zmierzamy dalej do doliny potoku Cicha. Po przejściu przez mostek wchodzimy na trasę pieszo-rowerową. Po drodze mijamy kwietne

Kolejka wąskotorowa Charsznica – Działoszyce

Historia kolejki sięga I wojny światowej, kiedy w 1914 r. wkraczające na ówczesną Kielecczynę wojska austro-węgierskie (a z nimi Legiony Polskie) rozpoczęły budowę wielu polowych kolejek wąskotorowych, które początkowo miały zaopatrywać linię frontu. Później służyły także wywózce płodów rolnych, drewna i innych bogactw naturalnych. Były to koleje o trakcji konnej, a także mechanicznej, o szerokościach toru 600 lub 700 mm, budowane z tzw. torów patentowych, w przypadku których gotowe przesyła szyn na stalowych podkładach można było układać szybko, jak też szybko demontować i przenosić w inne miejsca – pisze Bogdan Prokopiński na stronie Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Komunikacji RP, oddziału w Kielcach.

Linie wąskotorówki Charsznica – Działoszyce zbudowano w 1915 r. Wożono nią towary i ludzi. Przetwała do lat 90. XX w.

łąki, pastwiska i poletka małych gospodarstw i przechodzimy pod wiaduktem kolejowym. Na kolejnym odcinku krajobraz, malowany „zbożem różnym”, będzie bardziej pagórkowaty. W takiej scenarii, wsłuchując się w świergot polnych ptaków, dochodzimy do kolejnego wiaduktu, tym razem w ciągu obwodnicy Miechowa. Kiedy pod nim przejdziemy, naszym oczom ukaże się piękny **las Chodówki**. Trasa rowerowa i piesza będą na tym odcinku razem. W punkcie widokowym, z którego rozciąga się panorama

miasta, ścieżki się rozwidlają. Trasa rowerowa prowadzi dawnym nasypem kolejki wąskotorowej, natomiast trasa piesza – leśnym duktem. My wracamy do miejsca startu tą samą drogą, którą dotarliśmy na punkt widokowy.

Panorama Miechowa | fot. Kamil Sorocki

Charsznica – kapuściana wieś

Dawna linia wąskotorówki zaczynała się w Charsznicy – uznawanej dzisiaj za kapuścianą stolicę Polski. Gmina Charsznica znana jest w kraju i za granicą przede wszystkim z dużej produkcji warzyw oraz uprawy i przetwórstwa kapusty zgodnie z tradycyjną recepturą, przekazywaną z pokolenia na pokolenie. W 2006 r. Charsznicka kapusta kwaszona została wpisana na listę produktów tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Honorowymi władcami kapuścianej krainy są elekcyjni król i królowa kapusty, wybierani co roku, w drugi weekend września, podczas Dni Kapusty, spośród przodujących producentów i eksporterów tego warzywa. W Charsznicy działa także jedyne na świecie **Muzeum Kapuściane**. Któż z nas nie chciałby spróbować charsznickiej kapusty kiszonej i ogórków?

Gminny Ośrodek Kultury w Charsznicy, Charsznica, ul. Kolejowa 1, tel. +48 530 911 913, www.gok.charsznica.pl, www.charsznica.pl

Muzeum Kapuściane, Charsznica, ul. Kolejowa 22

Pola kapusty | fot. Kamil Sorocki

4. Na Dosłońce w poszukiwaniu Panoramy Raclawickiej

54 km

4-5 h

trasa średnia

rowerem

Miechów – Bukowska Wola – Dosłońce – Janowiczki – Nasiechowice – Szczepanowice – Jaksice – Komorów – Miechów

Proponujemy dłuższą wycieczkę po Wyżynie Miechowskiej i eksplorację jej licznych tajemnic, najlepszych do odkrywania właśnie na rowerze. Z **Miechowa do Bukowskiej Woli** pojedziemy nową trasą rowerową typu *rail-to-trail* – szlakiem dawnej wąskotorówki. W większości poruszać

się będziemy po drogach asfaltowych, ale zdarzy się też fragment gruntowy.

Po drodze zobaczymy potężne **wiatraki na szczytach Gór Miechowskich**, które są górami nie tylko z nazwy (wszak jest tu nawet stok narciarski). Da się to odczuć szczególnie podczas

Wieża widokowa Dosłońce | fot. Kamil Sorocki

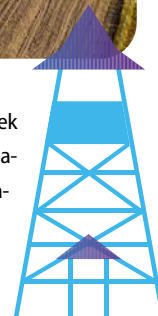
podjazdu pod kolejny ważny punkt wycieczki, czyli pod **wieżę widokową w miejscowości Dosłońce**. To właśnie z jej tarasów będziemy mogli przypomnieć sobie „Panoramę raclawicką”, poczuć oddech historii i wyobrazić sobie walki, jakie się tu toczyły. Trasa poprowadzi nas obok głównych symboli historycznej bitwy, czyli **pomnika Bartosza Głowackiego** oraz **kopca Kościuszki**.

Następnie przejedziemy w pobliżu **rezerwatu przyrody Wały**, obejmującego obszar pomiędzy wsiami Dosłońce i Dale. Rezerwat jest położony na stromym zboczu wzgórza zbudowanego z górnokredowych osadów wapienno-marglistych.

Ten florystyczny zakątek wyróżnia zespół omanu wąskolistnego i stanowiska dziewięciosa popłocholistnego.

Kolejny fragment trasy, na odcinku przez Nasiechowice, prowadzi gruntową, leśną drogą, tzw. **szlakiem kościuszkowskim**.

Po przejechaniu przez plac budowy drogi ekspresowej S7, a następnie przez most nad rzeką Szreniawą, odbijamy na północ, kierując się z powrotem do Miechowa. Jedziemy doliną rzeki, po płaskim terenie, wąskimi drogami,

Szlakiem wąskotorówki | fot. Jarosław Tarański

równoległe do linii kolejowej. Po powrocie do **Miechowa** polecamy zwiedzić samo miasteczko, w szczególności zrewitalizowany Park Miejski.

Wycieczkę można wydłużyć, przemierzając całą nową trasę rowerową poprowadzoną po dawnej linii wąskotorówki do **lasu Chodówka** (9,1 km).

5. Spacer po Polach Raclawickich

Janowiczki, parking – kopiec Kościuszki – dwór w Janowczkach – willa Walerego Sławka – pomnik Bartosza Głowackiego – parking

Trasa spaceru prowadzi przez teren historycznej bitwy pod Raclawicami, która rozegrała się 4 kwietnia 1794 r. pomiędzy oddziałami powstańcami dowodzonymi przez Tadeusza Kościuszkę a wojskiem rosyjskim gen. Aleksandra Tormasowa.

Wyruszamy z parkingu znajdującego się u podnóża kopca Kościuszki w miejscowości **Janowiczki** w gminie Raclawice. Przechodzimy mostkiem przez potok Raclawka. Udajemy się na górę Zamczysko, na której ludność z okolicznych wiosek wraz z wojskiem usypała w latach 1926–1934 pamiątkowy **kopiec Kościuszki** o wysokości 13,8 m. Idziemy

kilkadziesiąt metrów dalej w kierunku południowym, do pozostałości po gródku. Obronna rezydencja na wzgórzu Zamczysko w Janowczkach powstała wg archeologów w 1. połowie XIV w. Zachowała się po niej tylko sucha fosa oraz legendy, np. o podziemnym korytarzu łączącym ją z kościołem we Wrocimowicach lub pobliskich Raclawicach. Ze wzgórza rozciąga się malownicza panorama okolic Raclawic.

Z góry Zamczysko, wsłuchując się w szmer potoku Raclawka, wracamy do mostku i podążamy w kierunku otoczonego parkiem **dworu**

Kopiec Kościuszki | fot. Kamil Sorocki

Pomnik Bartosza Głowackiego | fot. Kamil Sorocki

w Janowczkach. Jego styl nawiązuje do prowincjonalnego dworku ziemskiego z końca XVIII i początku XIX w. W parku dworskim znajdują się mogiły kosynierów oraz kapliczka.

Następnie udajemy się do położonej obok **willi Walerego Sławka**, męża stanu, parlamentarzysty i premiera

rządu w Polsce międzywojennej. Stąd powędrujemy jeszcze pod **pomnik Bartosza Głowackiego**, chłopskiego bohatera spod Raclawic.

Wycieczkę można wydłużyć, odwiedzając **mogiły kosynierów** w pobliskich **Dziemięrzycach** oraz krzyż widoczny na obrazie „Bitwa pod Raclawicami”, który stoi przy skrzyżowaniu dróg na Wzgórku Dziemięrzyckim. W pobliskich **Wrocimowicach** na uwagę zasługuje **kościół pw. św. Andrzeja** za zabytkową dzwonnica oraz wzgórze, na którym stał gród Marcina z Wrocimowic, chorążego krakowskiego z bitwy pod Grunwaldem. W Raclawicach warto zwiedzić **kościół pw. św. św. Apostołów Piotra i Pawła** – zachował się tu oryginalny kościelny dzwon, odlany w 1547 r., który bił na trwogę, gdy nadszły wojska rosyjskie.

6. Spacerem wokół Książa Wielkiego

Książ Wielki – zamek na Mirowie – Książ Wielki

Pętla rozpoczyna się i kończy w centrum Książa Wielkiego. Po drodze zobaczymy słynny zamek na Mirowie wg projektu Santi Gucciego, z parkiem i otaczającymi go stawami.

Książ Wielki, zwany niegdyś Xans Magna, był jednym z najstarszych osiedli na ziemi krakowskiej. O jego dawnej świetności świadczą także inne zabytki o wysokim

poziomie artystycznym: **kościół pw. św. Wojciecha** oraz poaugustiański **kościół pw. św. Ducha**, których początki sięgają XIV w. Z ciekawostek warto wspomnieć, że jest to najdalej wysunięta w Małopolsce gmina, której mieszkańcy wychodzą z domu „na pole” – w pobliskim Wodzisławiu, położonym już w województwie świętokrzyskim, wychodzi się „na dwór”.

Przyroda Wyżyny Miechowskiej i jej ochrona

Krajobraz rolniczy Wyżyny Miechowskiej | fot. Kamil Sorocki

Łagodne wzniesienia Wyżyny Miechowskiej opadają do szerokich, czasem zabagnionych dolin rzek i potoków: Dłubni, Szreniawy i Nidzicy. Obecnie dominuje tu krajobraz rolniczy, z niewielkimi fragmentami kompleksów leśnych. Szata roślinna ma charakter lasostepu, a jej najcenniejszymi elementami są rozrzucone pośród rolniczego krajobrazu, bogate florystycznie **murawy kserotermiczne**, rozwijające się na stromych, silnie nasłonecznionych stokach niewielkich wzgórz i garbów. Jest to jedno z najcenniejszych zbiorowisk florystycznych w Polsce.

Roślinność stepowa w formie ciepłolubnych zespołów murawowych, która przywędrowała z cieplejszych regionów Europy, zajmowała niegdyś duże przestrzenie Wyżyny Miechowskiej. Najstarszym z gatunków, występującym tu od schyłku epoki lodowej, jest ostnica włosowata.

Cieplolubne murawy o charakterze stepowym występują w miejscach ekspozycyjnych, o dużym nasłonecznieniu, na glebach bogatych w węgiel wapnia – czytamy w „Przewodniku przyrodniczo-turystycznym – Wyżyna Miechowska”,

cel wycieczek florystycznych od późnej wiosny przez całe lato. Wyżyna Miechowska zwana jest storczykową krainą. Warto wyruszyć z aparatem fotograficznym na poszukiwanie licznych gatunków *Orchidaceae*, takich jak: obuwik pospolity, buławnik wielkokwiatowy, dwulistnik muszy, gnieźnik leśny, gółka długoostrogowa, kruszczyk błotny, drobnolistny i szerokolistny, listera jajowata, podkolan biały i jajowaty, storczyk kukawka.

Niemal cała Wyżyna Miechowska znajduje się na **Obszarze Chronionego Krajobrazu Wyżyny Miechowskiej**. Utworzono tu **8 rezerwatów przyrody** chroniących pozostałości pierwotnej przyrody – stanowiska roślinności stepowej i cenne wielogatunkowe drzewostany, **rezerwat historyczno-krajobrazowy Kopiec Kościuszki** w Janowiczkach oraz **21 Obszarów Sieci Natura 2000**. Najlepszym sposobem ochrony muraw kserotermicznych jest prowadzony tu wypas owiec olkuskich i kóz.

Więcej informacji na stronie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Krakowie: www.krakow.rdos.gov.pl

wydanym przez Regionalną Dyрекcyję Ochrony Środowiska w Krakowie, w którym znajdziemy atlas do rozpoznawania gatunków roślin, m.in. **storczykowatych** – ich poszukiwanie to popularny

Wypas owiec na Obszarze Natura 2000 Kalina Mała | fot. arch. Chatki u Małgorzatki i Radka

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Bazylika Grobu Bożego w Miechowie

Zbliżając się do Miechowa, dostrzeżemy majestatyczną dzwonnice tutejszej świątyni, która od wieków przyciąga uwagę mieszkańców, przyjezdnych i pielgrzymów. Miechów to jedno z najstarszych miast Polski, nazywane jest polską Jerozolimą. *Miechów otulił się górami i ze swoją wspaniałą kolegiatą nie rad zza nich wyglądać, tylko kiedy niekiedy wielka bania z krzyżem podwójnym, niby głowa olbrzyma ukaże się i skryje zza wzgórek jak latarnia morska, która jest jedynym przewodnikiem podróżnego* – pisał Józef Mikołaj Wiślicki w „Opisie Królestwa Polskiego” z 1853 r. Ową latarnią morską jest **bazylika kolegiacka Grobu Bożego**, wizytówka miasta i regionu, podniesiona do rangi bazyliki mniejszej, znana z unikalnej kopii Grobu Pańskiego z Jerozolimy, datowanej na 1530 r.

Bazylika Grobu Bożego w Miechowie | fot. Dominika Zaręba

W XII w. książę Jaksza herbu Gryf sprowadził tu z Jerozolimy pierwszych bożogrobców, nazywanych później miechowitami. W miejscu, gdzie rozsypano ziemię zebraną spod Grobu Chrystusa, zakonnicy wybudowali klasztor i kościół, poświęcony w 1170 r. Bożogrobcy przez ponad osiem wieków wpływali na rozwój Miechowa, który pełnił funkcję łącznika pomiędzy chrześcijańską Europą a Ziemią Świętą (aż do kasaty zgromadzenia przez carat w 1819 r.).

Bazylika Grobu Bożego to świątynia gotycka z zachowanymi elementami romańskimi, przebudowana w stylu późnobarokowym w 2. połowie XVIII w. Jej charakterystyczna wieża zakończona

Kościóły na Małopolskim Szlaku Bożogrobców

- **kościół pw. św. Krzyża w Siedliskach** z przełomu XV i XVI w., z charakterystyczną drewnianą wieżą,
- **kościół pw. św. Wojciecha w Sławicach Szlacheckich** z połowy XVII w., z rokokowym ołtarzem głównym,
- **kościół pw. św. Wita w Uniejowie** z połowy XV w., z późnobarokowym wyposażeniem,
- **kościół pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Chodowie** z lat 30. XX w., w którym wyróżniają się witraże z postaciami świętych i kuty krzyż bożogrobców.

Kościół pw. Świętego Krzyża w Siedliskach
| fot. Kamil Sorocki

jest kulistym hełmem z figurą Chrystusa Zmartwychwstałego. Wewnątrz można zobaczyć 12 ołtarzy wykonanych przez znanego artystę Wojciecha Rojowskiego, polskiego rzeźbiarza i snycerza rokoko-owego 2. połowy XVIII w. Do zabudowań zachowanych po bożogrobcach należą także krużganki oraz Dom Generała, w którym mieści się **Muzeum Ziemi Miechowskiej**.

Muzeum Ziemi Miechowskiej, Miechów,
ul. Warszawska 1, tel. +48 41 230 81 44,
www.muzeum.miechow.pl

Dom Kultury przy CKiS Miechów,
Miechów, ul. Raclawicka 10,
tel. +48 41 383 13 31, www.ckis.miechow.eu

Informacje opracowano na podstawie
strony: www.miechow.eu.

Dworek Zacisze

Ważnym zabytkiem Miechowa jest XVII-wieczny modrzewiowy **dworek Zacisze**, znajdujący się na Szlaku Architektury Drewnianej, położony przy Parku Miejskim. W jego wnętrzu można

Dworek Zacisze w Miechowie | fot. Kamil Sorocki

zobaczyć małą kopię „Bitwy pod Raclawicami”, a w ogrodzie rzeźby znanych artystów. Budynek konstrukcji zrębowej przykryty jest polskim łamanym dachem z gontu, wspartym na belkach stropowych wychodzących poza lico budynku. Dworkiem opiekuje się Biuro Wystaw Artystycznych „U Jaksy”, które organizuje tu wiele wydarzeń – warsztatów i plenerów.

BWA prowadzi słynną **Galerię Sztuki „U Jaksy”**, w której odbywają się wystawy, koncerty i spektakle teatralne. Zarządza także **Galerią Twórczości Stefana Żechowskiego** (1912–1984), artysty okresu międzywojennego. Ten pochodzący z Książa Wielkiego rysownik, ilustrator książek i malarz pastelista znany jest szczególnie ze swoich erotyków kreślonych ołówkiem i pastelami. Ilustrował utwory m.in. Emila Zegadłowicza i Jerzego Żuławskiego. Za jego skandalizujące rysunki do „Motorów” Zegadłowicza książka została ocenowana.

Dworek Zacisze, *Miechów, ul. Polna 1, tel. +48 41 381 01 87, czynny w sezonie lub po wcześniejszym uzgodnieniu.*

Biuro Wystaw Artystycznych „U Jaksy”, *Miechów, pl. Kościuszki 3a, tel. +48 41 383 07 95, www.ujaksy.pl*

Pola Raclawickie – pomnik historii

Bitwa pod Raclawicami rozegrała się 4 kwietnia 1794 r. i była pierwszą wygraną walką insurekcji kościuszkowskiej. Oddziały powstańcze pod dowództwem

Pola Raclawickie z kopcem Kościuszki na górze Zamczysko | fot. Kamil Sorocki

Tadeusza Kościuszki (1746–1817) starły się z rosyjskim wojskiem gen. Aleksandra Tormasowa. Teren historycznej bitwy od 2004 r. jest pomnikiem historii.

Na obszarze Pól Raclawickich znajduje się kilka niezwykłych obiektów. Symbolem tego miejsca jest **kopiec Kościuszki** usypany na garbie góry Zamczysko w 1934 r., w ważnym strategicznie miejscu bitwy. Zachowały się tu także ślady dawnego średniowiecznego grodziska. Niegdyś w tym miejscu stał murowany zamek z drewnianą wieżą. Archeolodzy znaleźli w jego ruinach wiele skarbów, m.in. srebrny denar Władysława Łokietka. W 100-lecie bitwy pod Raclawicami posadzono tu lipy mające upamiętniać generałów walczących w powstaniu 1794 r. – Kościuszkę, Madalińskiego, Małachowskiego, Zajączka i Wodzickiego.

U podnóża góry zobaczymy **klasy-cystyczny dworek w Janowiczkach** (obecnie w bardzo złym stanie), którego architektura nawiązuje do prowincjonalnego dworku ziemskiego z przełomu

XVIII i XIX w. Obok dworu rośnie 300-letnia lipa – pomnik przyrody. W jej cieniu, zgodnie z legendą, miał po wygranej bitwie odpoczywać Kościuszek i rozmawiać z chłopami.

W Janowiczkach zachowała się także **willa Walerego Sławka** z lat 1934–1935, wniesiona w duchu modernizmu przez przyjaciół pułkownika. Bryła budynku nawiązuje do architektury polskich dworów szlacheckich. Wyróżnia się frontowy ganek tworzony przez cztery kolumny wspierające balkon poddasza. Willa była domem letnim płk. **Walerego Sławka** (1879–1939), wybitnego polityka okresu międzywojennego. Obecnie jest m.in. siedzibą Towarzystwa Ziemi Raclawickiej.

Opodal Willi zobaczymy monumentalny **pomnik Bartosza Głowackiego** (1758–1794), dzierżącego czapkę i kosę, stojącego na rosyjskiej armacie. Odlew wykonany z brązu, wysokości 10,5 m, stoi na niewielkim kopcu. Odślonięto go w 1994 r., w 200. rocznicę bitwy raclawickiej. Upamiętnia znanego kosyniera – chłopca, żołnierza insurekcji kościuszkowskiej, który wykazał

Zamek na Mirowie | fot. Kamil Sorocki

się ogromnym męstwem w czasie walki. Pomnik zaprojektował prof. Marian Konieczny, rzeźbiarz i dawny dziekan wydziału rzeźby krakowskiej ASP.

Obiekt na wolnym powietrzu, ogólnodostępny. Informacje opracowano na podstawie strony Narodowego Instytutu Dziedzictwa, www.nid.pl.

Zamek na Mirowie w Książu Wielkim

Zamek na Mirowie, czyli pałac Myszkowskich, jest perełką architektury renesansu, chociaż później był przebudowywany przez kolejnych właścicieli w różnych stylach historycznych. Zabytek jest jednym z wcześniejszych przykładów założenia *palazzo in fortezza*, łączących funkcje rezydencji i obiektu obronnego. Położony na wzgórzu mirowskim, jest otoczony starym drzewostanem i romantycznymi alejami lipowymi.

Najważniejsze imprezy lokalne

- **Przeгляд Widowisk Jasełkowych i Grup Kołędniczych**, Centrum Kultury i Sportu, Miechów, styczeń
- **Triduum Paschalne**, bazylika Grobu Bożego, Miechów, marzec–kwiecień
- **Święto Storczyka**, Stowarzyszenie Straży Ochrony Przyrody Grupa Terenowa Powiatu Miechowskiego, Obszar Natura 2000 Kalina Mała, maj
- **Dni Miechowa**, Miechów, czerwiec
- **Dni Jerzolimy**, bazylika Grobu Bożego, wrzesień co dwa lata
- **Dni Kapusty**, Charsznica, wrzesień
- **Bieg Niepodległości**, las Strzyganiec, Miechów, listopad
- **Targi Bożonarodzeniowe**, Miechów, grudzień

Kolory Miechowszczyzny
| fot. Dominika Zaręba

Został wzniesiony w latach 1585–1595 z inicjatywy biskupa krakowskiego Piotra Myszkowskiego i jego bratanka, starosty chęcińskiego. Projekt wykonał dla nich wybitny królewski architekt i rzeźbiarz **Santi Gucci** (ok. 1530–1600),

Zamek na Mirowie | fot. Kamil Sorocki

pochodzący z Florencji. Był nadwornym artystą króla Zygmunta Augusta, a także Anny Jagiellonki i Stefana Batorego. W swoich dziełach odwoływał się do mianierizmu florenckiego oraz późnego renesansu. Przybył do Polski na początku lat 50. XVI w. Ożenił się z Katarzyną Górską, z którą zamieszkał w niedalekim Pińczowie. W pracy wykorzystywał wapienie pińczowski wydobywany w tutejszym kamieniołomie. Tworzył m.in. w katedrze na Wawelu, na zamku królewskim w Niepołomicach, jest autorem projektów pałaców w Baranowie i Pińczowie, a także wielu nagrobków znanych postaci historycznych.

Zamek na Mirowie, *Książ Wielki*, ul. Wincentego Witosa 10 – obiekt można oglądać z zewnątrz. Jest siedzibą m.in. Zespołu Niepublicznych Szkół i Placówek Oświatowych w Książu Wielkim oraz Stowarzyszenia „Mirów”. Opis Zamku opracowano na podstawie materiałów Małopolskiego Instytutu Kultury.

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Warsztaty rękodzielnicze i zajęcia agrotterapii w Chatce u Małgorzatk i Radka w Zarogowie

Gospodarstwo agroturystyczne położone w sercu Wyżyny Miechowskiej zaprasza na warsztaty rękodzielnicze z biibułkarstwa i szydełkowania. Organizuje także zajęcia agrotterapii – hortiterapii (leczenia ogrodami), silwoterapii (terapii wykorzystującej drzewa i lasy), klimatoterapii (leczenia klimatem, z wykorzystaniem naturalnego środowiska przyrodniczego i ukształtowania terenu) oraz krajobrazoterapii (przez podziwianie pięknych krajobrazów).

Zarogów 48 (gm. Miechów), tel. +48 609 340 015, www.fb.com/chatkaumir

Warsztaty przyrodnicze – Motylarnia

Para przyrodników – Alicja (leśnik, entomolog) i Radek (biolog, entomolog) Brzezowscy – stworzyła w Czaplach Wielkich Motylarnię, w której prowadzi zajęcia przyrodnicze dla dzieci

i dorosłych. W ofercie znajdziecie także wiele innych zajęć i wycieczek opowiadających o świecie owadów, ziołach etc.

Czaple Wielkie 159 (gm. Golcza), tel. +48 781 583 513, www.motylarnia.pl

Dom Otwarty Pauza

Gospodarze Alina i Daniel Czerwiński organizują zajęcia twórcze, warsztaty muzyczne, sesje relaksacyjne, koncerty, masaże dźwiękiem mis himalajskich i kamertonów, spotkania muzyczne dla dzieci, a także warsztaty z gotowania i lepienia z gliny. W Pauzie promowane jest lokalne, zdrowe jedzenie. Odbývają się tu praktyczne szkolenia dotyczące permakultury i zdrowego stylu życia w zgodzie z naturą.

Kamionka 2B (gm. Kozłów), tel. +48 533 888 850, www.poczujsiedobrze.pl

Ogród Peten Lawendy w Ostrowie

Położony w niedalekiej okolicy Wyżyny Miechowskiej, na Płaskowyżu Proszowickim, jest piękną przestrzenią do spacerów. Można tu także kupić lokalne produkty z lawendy.

Ostrów 167 (gm. Proszowice), tel. +48 530 316 506, www.ogrodpetenlawendy.com, czynny sezonowo

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI I OBIEKTY GASTRONOMICZNE

MIECHÓW I OKOLICE

Agroturystyka Chatka u Małgorzatk i Radka, Zarogów 48 (gm. Miechów), tel. +48 609 340 015,
www.fb.com/chatkaumir

Karczma Siedlisko (restauracja i pokoje gościnne), Strzeżów Drugi 46 (gm. Miechów), tel. +48 515 061 613,
www.karczmasiedlisko.pl

Karczma Jaksice, Jaksice 85 (gm. Miechów), tel. +48 889 314 309,
www.karczmajaksice.pl

KOZŁÓW

Dom Otwarty Pauza, Kamionka 2B, (gm. Kozłów), tel. +48 533 888 850,
www.poczujsiedobrze.pl

W gościnnych progach Chatki u Małgorzatk i Radka | fot. Kamil Sorocki

Konieczniesz musisz spróbować

- **charszniczekiej kapusty kwaszonej i ogórków kiszonych**, m.in. od firmy Agro-Wit będącej w sieci Dziedzictwo Kulinarne Małopolska (www.agro-wit.pl)
- **dań strzeżowskich** w Karczmie Siedlisko
- **miodów** z pasieki Kordecki i Wnukowie w Kalinie Wielkiej (Kalina Wielka 78, Słaboszów)
- **wina** z Winnicy Dosłońce (Dosłońce 34, Raclawice, www.winnicadoslonce.pl)
- **chleba miechowskiego** oraz wyrobów piekarniczych i ciastkarskich PSS Spółem w Miechowie (piekarnia i sklep firmowy przy ul. Targowej)
- **ziół** z gospodarstwa ekologicznego w Słaboszowie, należącego do Sieci Dziedzictwo Kulinarne Małopolska (www.sprzedazziol.pl)

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- na Wyżynę Miechowską dostaniemy się z rowerem Kolejami Małopolskimi lub kolejną ponadregionalną linią Kraków – Kielce – Warszawa (stacje kolejowe: Szczepanowice, Kamieńczyce, Miechów, Dziadówki, Tunel, Kozłów)
- Miechów, jako węzeł komunikacyjny, jest dobrze skomunikowany autobusami i busami z sąsiednimi aglomeracjami, zwłaszcza z Krakowem i Katowicami. Z Krakowa dojedziemy także busem do Raclawic

LEKTURY NA DROGĘ

- „Przewodnik przyrodniczo-turystyczny – Wyżyna Miechowska”, Wyd. Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Krakowie, do pobrania na stronie: www.kserotermy-life-krakow.pl, w zakładce Publikacje.
- „Legends i podania ziemi miechowskiej”, Wyd. Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna w Miechowie.
- „Ziemia Miechowska – piękno natury i kultury”, Wyd. UGiM Miechów, do pobrania na stronie: www.miechow.eu.
- „Wierna rzeka”, Stefan Żeromski (pierwsze wyd. 1912).

Zdrowie z ogrodu | arch. Domu Otwartego Pauza

OBEJRZYJ I POSŁUCHAJ

- „Miechów. Natura się odpląca”: <https://youtu.be/1emkcMF-oCY>
- Filmy na kanale YT Urzędu Gminy i Miasta Miechów, m.in. „Między miłkiem a dziewięcisiłem” (cz. 1 i 2), „Miechowska Jerozolima” i in.
- „Miechowszczyzna – Misja Natura 2000”: <https://youtu.be/YZ50txzflAg>
- Występy i utwory Zespołu Pieśni i Tańca „Miechowiaci”, Zespołu Folklorystycznego „Książowiaci”, Chóru Bazyliki Grobu Bożego w Miechowie oraz Orkiestry Dętej „Sygnał”

ZAGRAJ

- Quest: Wspomnienie bitwy miechowskiej (opiekun questu: Muzeum Ziemi Miechowskiej), do pobrania na stronie www.questy.org.pl

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

MIECHÓW

Punkt Informacji Turystycznej,

pl. Kościuszki 1a, Miechów,

tel.: +48 41 383 13 11, www.miechow.eu

Szlakiem legend w Wiśnicko-lipnickim Parku Krajobrazowym

Bochnia

Nowy Wiśnicz i Stary Wiśnicz

Lipnica Murowana

Borówna

Chronów

Żegocina

Wiśnicko-lipnicki Park Krajobrazowy

Współautorka rozdziału: Sabina Kierepka

Współpraca: Kinga Magdoń

Łagodne wzgórza wznoszące się powyżej 500 m n.p.m., kwietne łąki, pola, sady, pastwiska, zadrzewienia śródpolne i leśne polany – Pogórze Wiśnickie sprawia wrażenie wielokolorowej palety ułożonej przez czarodzieja. Są na niej również perełki architektury świeckiej i sakralnej. Któż nie słyszał o legendarnym zamku Kmitów i Lubomirskich w Nowym Wiśniczu albo o polichromiach gotyckiego kościółka pw. św. Leonarda w Lipnicy Murowanej wpisane na listę dziedzictwa UNESCO? Region wyróżnia unikatowy krajobraz kulturowy oraz słynne na cały kraj tradycje, na czele z lipnickim konkursem palm wielkanocnych. Ten zakątek, położony na południe od Bochni, pomiędzy Rabą a Dunajcem, od wieków inspirował artystów i przyciągał miłośników sztuki. Można tu podróżować śladami Jana Matejki, który bywał w drewnianym dworku w Wiśniczu, a znane Liceum Technik Plastycznych – kuźnia przyszłych polskich artystów – nosi jego imię. Wybierzmy się na wycieczkę rowerem lub powędrujmy pieszo dawnym szlakiem węgierskim przez barwne zakątki Wiśnicko-Lipnickiego Parku Krajobrazowego oraz wsłuchajmy się w legendy i opowieści jego mieszkańców.

Zapraszamy na wycieczki przez Pogórze Wiśnickie. Podpowiadamy, jak poznać region, nieśpiesznie spacerując pośród pięknych krajobrazów. Zaawansowanym cyklistom proponujemy wycieczkę rowerową – na trasie czekają liczne podjazdy i zjazdy, wspaniałe widoki i niezwykle zabytki.

Ekowycieczka rekomendowana dla:

rodzin z dziećmi oraz grup wielopokoleniowych pasjonatów turystyki rowerowej i nieśpiesznych spacerów
oferta całoroczna | wycieczki weekendowe i jednodniowe

Szlakiem legend Wiśnicko-Lipnickim Parku Krajobrazowym

Ślady GPS mikrowycieczek: www.traseo.pl/malopolska-ekoturystyka

MIKROWYPRAWY

1. Rowerem z legendami w Wiśnicko-Lipnickim Parku Krajobrazowym

41 km 5–6 h trasa średnia rowerem

Bochnia, Rynek, ul. Sądecka, ul. Kurów – Kopaliny, ul. Bocheńska – Nowy Wiśnicz, ul. Trasa Zamek, zamek Kmitów i Lubomirskich, ul. Zamkowa, Rynek, ul. Lipnicka – Lipnica Górna – Lipnica Murowana, ul. Bocheńska, ul. Garncarska, ul. Wiśnicka, Rynek, ul. Szkolna, ul. Gęsia, kościół pw. św. Leonarda, ścieżka św. Leonarda, ul. Krasnogórska – Krasna Góra – Podlesie – Winnica Chronów – Chronów – Kobyle – Stary Wiśnicz – Bochnia, ul. Kurów, ul. Sądecka, Rynek

Wycieczkę rozpoczynamy przy **bocheńskim Ryнку**, który od średniowiecza stanowi serce miasta. Jeśli do Bochni przyjedziemy pociągiem z rowerem, ze stacji PKP do Ryнку dotrzemy w ok. 5 min. Stąd będziemy się już

wspinać uliczkami miasta na pierwsze wzniesienia Pogórza Wiśnickiego.

Kierujemy się znakami niebieskiego szlaku pieszego. Opuszczając miasto, wjeżdżamy pomiędzy faliste wzgórza, pokryte łąkami i polami,

Rowerem na wiśnicki zamek | fot. Dominika Zaręba

Kościół pw. św. Leonarda | fot. Kamil Sorocki

z porozrzucanymi gdzienięgdzie domkami jednorodzinny. Okolice ulicy Kurów to już prawdziwie wiejskie klimaty. Zaraz za granicą miasta skręcamy za niebieskim szlakiem w prawo, do

Kopalin i skrzyżowania z ruchliwą drogą nr 965 łączącą Bochnię i Nowy Wiśnicz. Stoi tu wiatcz w kształcie wiśnickiego zamku, który informuje, że jesteśmy już w królestwie Kmitów i Lubomirskich.

Legendy wiśnickie

Większość legend związanych z zamkiem nawiązuje do wydarzeń historycznych. Niektóre opowiadają o okrutnych przypadkach. Piotr Kmita, pan na zamku, miał tu potajemnie otruć Barbarę Radziwiłłównę, żonę króla Zygmunta Augusta. Chciał się w ten sposób przypodobać królowej Bonie, matce króla, która nie mogła zaakceptować tego związku. Od tego czasu na zamku pojawia się zjawa, biała dama błąkająca się po komnatach, korytarzach i dziedzińcu. Inna legenda mówi o kolejnym właścicielu zamku Stanisławie Lubomirskim, który podczas przebudowy rezydencji wykorzystał do ciężkiej pracy jeńców tureckich zdobytych po bitwie pod Chocimiem w 1673 r. Mieli oni pracować na wysokich wieżach i w tym czasie planowali odzyskać wolność.

Niczym Ikarzy skonstruowali skrzydła, które miały im pomóc w ucieczce. Niestety nie potrafili latać jak ptaki i jeden po drugim padali na ziemię. W miejscach ich tragicznej śmierci powstały kamienne kolumny, które zachowały się do dziś.

Legendy zostały zaczerpnięte ze strony www.zamkomania.pl.

Kościół pw. św. Ducha w Chronowie | fot. Dominika Zaręba

Przez ok. kilometr musimy jechać ruchliwą drogą (uwaga, zachowajmy ostrożność! jeśli chcemy, możemy skorzystać z chodnika). Obok hotelu Atlas skręcamy w lewo, w spokojną ulicę biegnącą prosto do wiśnickiego zamku, który co rusz pojawia się w oddali. Kiedy dojedziemy do głównej drogi, przechodzimy na drugą stronę i ulicą Trasą Zamek zmierzamy prosto na wzgórze, do **zamku Kmitów i Lubomirskich w Wiśniczu**. Możemy tu odpocząć na dziedzińcu zamkowym albo w Kawiarni Zamkowej. Warto przy okazji skorzystać z wycieczki z przewodnikiem oprowadzającym po tajemniczych zakamarkach niezwyklej twierdzy.

Z zamku zjeżdżamy do centrum Nowego Wiśnicza, mijając **Muzeum Ziemi Wiśnickiej**. Ulica Zamkowa zaprowadzi nas na ładny **wiśnicki Rynek z ratuszem i pomnikiem Jana Matejki**.

Następnie ulicą Lipnicką, która biegnie raz w górę, raz w dół, pośród leśnych krajobrazów i wiejskich przysiółków, docieramy do **Lipnicy Murowanej**. Zaglądamy na **lipnicki Rynek** (gdzie od 1958 r. w Niedzielę Palmową odbywa się niezwykle, kolorowe wydarzenie – konkurs na najwyższą palmę wielkocną) i do drewnianego **kościółka pw. św. Leonarda** – zabytku dziedzictwa UNESCO, leżącego na Szlaku Architektury Drewnianej, do którego prowadzi ścieżka przez mostek na potoku Uszwicka. Po zwiedzeniu kościoła i obejrzeniu słynnych polichromii, przechodzimy ścieżką św. Leonarda pomiędzy starym cmentarzem parafialnym a cmentarzem z I wojny światowej. Skręcamy w lewo, w ulicę Krasnogórską, która wspina się na okoliczne wzgórza wśród lasów i łąk. Mijamy przysiółki Krasna Góra i Podlesie, a na rozjeździe kierujemy się na

wprost, w stronę **Winnicy Chronów** (warto wcześniej umówić się na wizytę w tej rodzinnej, klimatycznym miejscu). Z winnicy wracamy do rozjazdu i skręcamy w prawo, do **Chronowa**. Mijamy zabytkowy drewniany **kościół pw. św. Ducha** w Chronowie położony na Szlaku Architektury Drewnianej. Stąd zjeżdżamy do wsi Kobyle (na skrzyżowaniu skręcamy w lewo). W **Starym Wiśniczu** odbijamy w górę, w kierunku Bochni. Dojeżdżamy do skrzyżowania ze znaną

nam już ulicą Kobyle i zamykamy pętlę. Wracamy na bocheńską starówkę. Przy Rynku warto odwiedzić **Muzeum im. prof. Stanisława Fischera** opowiadające o historii, dziedzictwie i sztuce regionu bocheńskiego.

Miłośnikom spacerów polecamy wybrać się z Bochni do Nowego Wiśnicza niebieskim szlakiem pieszym (ok. 9,5 km). Do Bochni można wrócić komunikacją publiczną lub zostać na noc w miasteczku.

2. Śladami Jana Matejki – spacer po Wiśniczu

Nowy Wiśnicz, ul. Targowa (parking przy drodze na zamek) – ul. ks. Józefa Białki – ul. Kościelna – Rynek – ul. Olchawska – ul. prof. Stanisława Fischera – ul. Bocheńska – ul. Adama Mickiewicza – ul. Trasa Zamek – „Koryznówka” – powrót do ul. Targowej

Podczas spaceru odwiedzimy miejsca związane z wielkim artystą, jego sztuką i wspomnieniami o nim. Idziemy na wiśnicki **Rynek**, gdzie opodal ratusza zobaczymy **pomnik Jana Matejki** ze szkicownikiem w ręku, odsłonięty w 100. rocznicę śmierci artysty w 1993 r., autorstwa i fundacji Czesława Dźwigaja. Na cokole widnieją słowa z listu Matejki do rodziny Serafińskich z Wiśnicza: „Mnie się zdaje, że tu był zawsze”.

Z Rynku ruszamy okrężną drogą w kierunku wiśnickiego zamku – najpierw ulicą Olchawską, a następnie ulicami prof. Stanisława Fischera i Bocheńską,

mijając **Liceum Plastyczne im. Jana Matejki** – kuźnię wybitnych polskich artystów. Szkoła specjalizuje się w ceramice, tkactwie, konserwacji architektury i fotografii. Następnie udajemy się na wzgórze zamkowe z wiśnicką twierdzą. Matejko był zafascynowany architekturą i historią zamku. Zachowało się kilka szkiców i dwie akwarele przedstawiające obiekt – „Zamek w Wiśniczu” (1855 r.) i „Zamek w Wiśniczu z bramą wjazdową” (1857 r.).

Z zamku powędrujemy do „Koryznówki” – **Muzeum Pamiątek po Janie Matejce**. Mieści się ono

Pomnik Jana Matejki w Nowym Wiśniczu | fot. Kamil Sorocki

w drewnianym domku rodziny Serafińskich, w którym artysta często bywał i tworzył. Spod „Koryznówki” schodzimy leśną alejką do centrum Nowego Wiśnicza. Tu wstąpimy do XVII-wiecznego **kościola pw. Wniebowzięcia NMP**, ufundowanego przez Stanisława Lubomirskiego, pana na wiśnickim zamku. Warte odwiedzenia jest także **Muzeum Ziemi Wiśnickiej** w dawnym budynku Zakładu Ubogich, również fundacji Lubomirskiego. Muzeum gromadzi pamiątki historyczne, a także kolekcje dzieł innych artystów związanych z Wiśniczem.

Jeśli chcemy odwiedzić kolejne miejsca związane z Matejką, wybierzmy się do pobliskiego **Starego Wiśnicza**. W tutejszym **kościółce pw. św. Wojciecha** (fundacji Piotra Kmity, pierwszego pana na zamku), w ołtarzu głównym zobaczymy wspólne dzieło Matejki i Floriana Cynka – obraz Matki Boskiej stojącej na sierpie księżycy z kłęczącymi u jej stóp św. Anną i św. Wojciechem (1890 r.).

O miejscach związanych z Matejką pięknie pisze Maria Serafińska-Domańska w książeczce pt. „Wiśnicz śladami Jana Matejki”, dostępnej na zamku wiśnickim. Proponowana trasa spacerowa jest inspirowana tą publikacją.

Wiśnicki Rynek

Dzięki zachowanemu szkicowi Jana Matejki możemy sobie wyobrazić, jak bajkowo wyglądał wiśnicki Rynek przed pożarem w lipcu 1883 r. Jego ozdobą były dwukondygnacyjne drewniane domy z łamanymi dachami wspartymi na słupach, każdy z nich wyróżniał się odrębną formą architektoniczną. Zwróćmy uwagę na **ratusz** wybudowany z inicjatywy Stanisława Lubomirskiego ok. 1620 r. według projektu Macieja Trapoli (architekta pochodzenia włoskiego, autora słynnych wiśnickich fortyfikacji). Za sprawą Lubomirskiego, wielkiego pana na wiśnickim zamku, Nowy Wiśnicz otrzymał prawa miejskie a wraz z nimi uzyskał możliwość wolnego handlu oraz składowania towarów przybywających tu szlakiem węgierskim – wina, miedzi, żelaza. W miasteczku istniały cechy kuźnierzy, krawców, kowali, szewców, piekarzy, sukienników i kupców.

Jan Matejko w Wiśniczu

Związki malarza z Wiśniczem | fot. Kamil Sorocki

Jan Matejko (1838–1893) od połowy lat 50. XIX w. przyjeżdżał do miasteczka, w którym mieszkała rodzina jego żony Teodory Giebułtowskiej. Malarz

przyjaźnił się z jej bratem – księdzem Stanisławem Giebułtowskim. Po jego przedwczesnej śmierci zadeedykował mu obraz „Wskrzeszenie Łazarza”

Barokowy portal z herbem Lubomirskich uwieczniony na rysunku Jana Matejki | fot. Kamil Sorocki

i zarządcą dóbr wiśnickich, a prywatnie szwagrem. Żony obu panów: Teodora Matejko i Joanna Serafińska były siostrami. O przyjaźni malarza z Serafińskim napisała we wspomnieniach córka Serafińskich – Stanisława. Matejkowie odwiedzali Serafińskich w Wiśniczu, w ich drewnianym domku, w którym dzisiaj znajduje się **Muzeum Pamiątek po Janie Matejce „Koryznówka”**. Kieruje nim Maria Serafińska-Domańska, a pieczę nad ekspozycją sprawuje Muzeum Okręgowe w Tarnowie. Obiekt przypomina mały dworek kryty gontem. Zbudował go w połowie XIX w. Leonard Serafiński, nadal należy do rodziny pierwszych właścicieli. Zobaczymy tu pokoje z meblami z XVIII i XIX w., fortepian, na którym grywał Matejko, rodzinne zdjęcia, rysunki i szkice malarza oraz wiele innych niezwykłych eksponatów.

Muzeum Pamiątek po Janie Matejce „Koryznówka”, Stary Wiśnicz 278, tel. +48 14 612 83 47, www.fb.com/koryznowka, www.muzeum.tarnow.pl

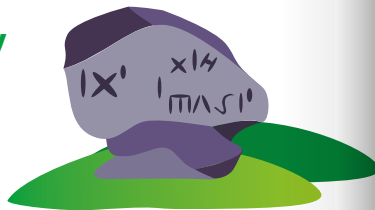
(dzisiaj własność parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Nowym Wiśniczu). Bardzo bliskie relacje łączyły Matejkę także z Leonardem Serafińskim, prawnikiem

Koryznówka – Muzeum Pamiątek po Janie Matejce | fot. Kamil Sorocki

3. Ścieżka edukacyjna Między Borówną a Chronowem

Borówna, Ośrodek Edukacji Ekologicznej – Chronów – Kobyla Góra – Skałki Chronowskie – Borówna, Ośrodek Edukacji Ekologicznej

Ścieżka oznakowana zielonym liściem klonu tworzy pętlę z punktem startu i metą przy Ośrodku Edukacji Ekologicznej w Borównie. Spacer przybliży nam osobliwości przyrodniczo-geologiczne Wiśnicko-Lipnickiego Parku Krajobrazowego. Poznamy charakterystyczne gatunki drzew, krzewów i roślin, zobaczymy ciekawe formy przyrody nieożywionej, m.in. źródła wód siarczkowych i żelazistych. Na szlaku czekają na nas także malownicze widoki Pogórza Wiśnickiego.

Spod Ośrodka Edukacji Ekologicznej ruszamy w dół drogą asfaltową w kierunku Chronowa. Skracamy w prawo, na most nad potokiem Borowianka i wchodzimy w las. Drewniane schodki zaprowadzą nas na wzniesienie zwane

Kobylą Górą (364 m n.p.m). Na jego szczycie znajduje się pomnik przyrody nieożywionej **Skałki Chronowskie**. Formacje zbudowane z tzw. piaskowców istebniańskich dochodzą do 2,5 m wysokości. Powstały kilkadziesiąt milionów lat temu. Na jednej z nich widać wyryte stare napisy – mogą to być prasłowiańskie inskrypcje. Według legend Kobyla Góra mogła być miejscem kultu i świątynią słowiańskiego bóstwa Swaroga. Był on panem niebios i błyskawic, ognia i kowalstwa. Według innej legendy stał tu kiedyś dwór rodu Chronowskich. Ożyje on, jeśli ktoś rozszyfruje skalny szyfr.

Dalej wędrujemy przez las na rozległą polanę, a następnie, idąc wzdłuż

granicy lasu, docieramy do punktu widokowego z panoramą Pogórza Wiśnickiego. Dochodzimy do asfaltowej ścieżki prowadzącej w dół wśród tradycyjnych zabudowań wiejskich. Na skrzyżowaniu skręcamy w lewo, a za mostem w prawo.

Stąd przez łąkę, uroczy wąwóz nad potokiem Borowianka i las wracamy do Ośrodka Edukacji Ekologicznej. Po drodze zobaczymy liczne żeremia bobrów, a wiosną kobierce zawilców i innych kwiatów.

4. Ścieżka przyrodnicza Kamienie Brodzińskiego

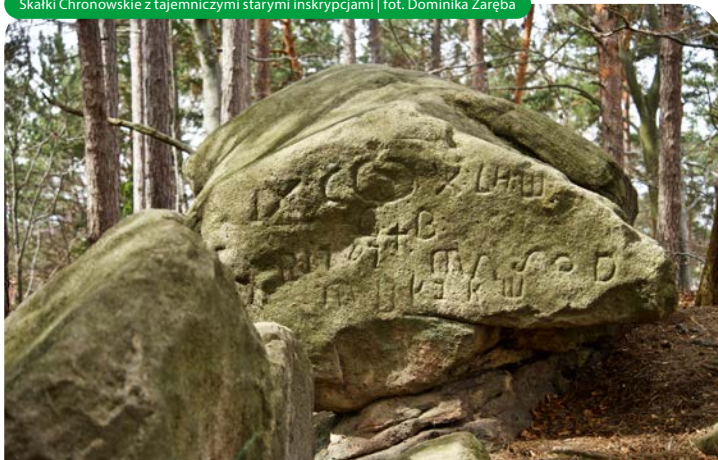

Lipnica Górna, parking obok gospody Pod Kamieniem przy drodze wojewódzkiej nr 966 – wzgórze Paprotna – rezerwat Kamienie Brodzińskiego – powrót drugą stroną wzgórza Paprotna

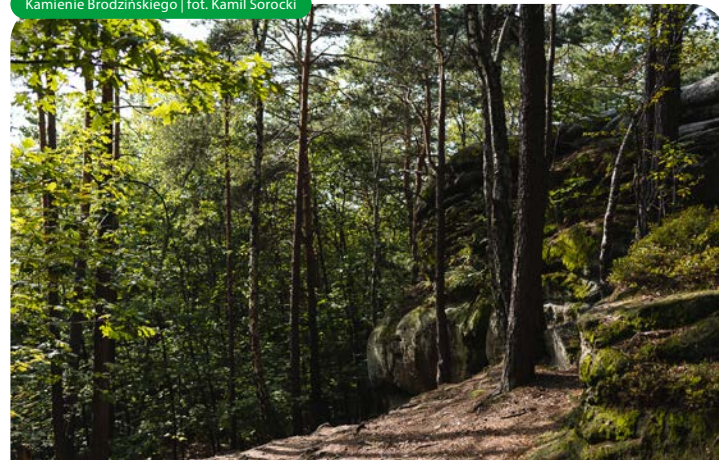
Trasa w formie pętli prowadzi przez las porastający wzgórze **Paprotna** (441 m n.p.m.), położony na granicy Lipnicy Górnej i Rajbrotu. Naszym celem jest **pomnik przyrody nieożywionej Kamienie Brodzińskiego** – malownicza wychodnia z piaskowca istebniańskiego i łupków, największa w Wiśnicko-Lipnickim Parku Krajobrazowym. Dziewięć skał

przybrało różne fantazyjne kształty, np. grzybów czy wież. Największa z nich – **Wielki Kamień** – mierzy 10 m wysokości i 16 m długości i przywodzi na myśl zamkową basztę. Pomnik przyrody nosi imię **Kazimierza Brodzińskiego** (1791–1835), urodzonego pod Bochnią poety, autora sentymentalnych elegii i siałanek, historyka i krytyka literackiego.

Skałki Chronowskie z tajemniczymi starymi inskrypcjami | fot. Dominika Zaręba

Kamienie Brodzińskiego | fot. Kamil Sorocki

Szukając natchnienia, często przychodził na wzgórze Paprotna i „wśród skał układał rymy”. Legendy wiążą powstanie skał z działaniem diabelskim.

Na Paprotnej Górze

(...) *Gdy ciemno wokół, ludzie posnęli
Niosł czarownic grube kamienie,
Wtem jeden zaklął – „by diabli wzięli”,
Bo go ruszyło diable sumienie.*

*Wypadły z szponów ogromne glazy
Co diabły niosły w Wiśnicza stronę,
Któż by przypuszczał, że tyle razy
(Przez kura pienie)
Budowle święte miały ochronę.*

*Tak się zakończył wątek ciekawy –
No i na wzgórzcu skały zostały. (...)*

Czesław Anioł

źródło: www.lipnicamurowana.pl

5. Z Żegociny do źródła Zuber

Żegocina, centrum – os. Nagórze – dolina Potoku Saneckiego – źródło wody mineralnej Zuber

Trasa oznaczona biało-czerwonymi kwadratami rozpoczyna się przy figurze św. Franciszka z Asyżu, znajdującej się nad parkingiem obok neobarokowego **kościółka pw. św. Mikołaja w Żegocinie**. Wędrujemy chwilę główną drogą na Limanową, a za centrum Żegociny skręcamy w prawo, w kierunku osiedla Nagórze. Po ok. 15 minutach skręcamy w lewo i dochodzimy ścieżką do lasu oraz doliny Potoku Saneckiego, który będzie nam towarzyszył do końca wycieczki. Docieramy do źródła, którego patronem jest św. Franciszek. Dzięki drewnianej studni można zaczerpnąć z niego leczniczej wody. Pod względem

składu chemicznego bliska jest ona słynnemu krynickiemu Zuberowi o charakterystycznym siarczanym zapachu. Leczy nadkwasotę, chorobę wrzodową żołądka i dwunastnicy, wspiera przemianę materii oraz wspomaga leczenie cukrzycy i miażdżycy. Obok źródła można odpocząć na ławeczce.

W Żegocinie, po północnej stronie miejscowości, warto odwiedzić **Park Geologiczny Piaskowców Grodzkich** w miejscu dawnego kamieniołomu.

Więcej informacji o atrakcjach Żegociny znajdziesz na stronie: www.zegocina.pl.

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Bochnia i jej solne tradycje

Bochnia jest jednym z najstarszych miast Małopolski, prawa miejskie otrzymała wcześniej niż Kraków. Sól kamienną – zwaną dawniej białym złotem – odkryto tu w 1248 r., a **Kopalnia Soli w Bochni** (inaczej żupa) jest najdłużej działającym w Europie, wpisanym na listę dziedzictwa UNESCO (pracowała od 1251 do 1990 r.).

Przez miasto możemy powędrować szlakiem, który łączy najważniejsze obiekty naziemne związane z historią bocheńskiej saliny. Jest on bardzo oryginalnie oznakowany wmurowanymi

w chodnik metalowymi tabliczkami z napisem: **NaCl Bocheński Szlak Solny „na świecie” im. św. Kingi**. „Na świecie” w żargonie górniczym oznacza „na powierzchni”. A św. Kinga, żona Bolesława Wstydlwego i patronka salin, otaczana jest czcią i kultem już od średniowiecza. Miała ona w sposób cudowny przyczynić się do odkrycia złóż twardej soli kamiennej w miejscu, gdzie dzisiaj znajduje się szyb Sutoris, wybity w połowie XIII w. w ogrodzie szewca (*sutor* to po łacinie szewc).

W Bochni można godzinami wędrować pośród zabytków, miejsc historycznych i zielonych zakątków, takich jak **Planty Salinarne** – park miejski, który powstał w połowie XIX w. na miejscu

Pomnik Stanisława Fischera, patrona bocheńskiego muzeum | fot. Kamil Sorocki

W Kopalni Soli w Bochni | fot. Kamil Sorocki

dawnego placu żupnego, na którym kiedyś sprzedawano sól. Zatrzymajmy także do **Muzeum im. Stanisława Fischera** na bocheńskim średniowiecznym **Rynku**, opowiadającego o dziejach, sztuce, przyrodzie i kulturze ludowej ziemi bocheńskiej.

Kopalnia Soli, ul. Campi 15, tel. +48 14 692 67 52, *informacje o zwiedzaniu na stronie: www.kopalnia-bochnia.pl*

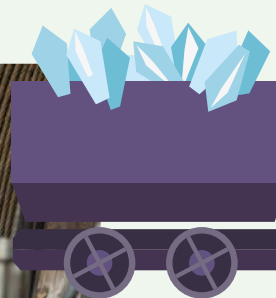
Muzeum im. Stanisława Fischera, Rynek 20, tel. +48 14 612 32 85, www.muzeum.bochnia.pl

Wiśnicko-lipnicki Park Krajobrazowy

Powstał w celu ochrony unikatowego krajobrazu przyrodniczo-kulturowego Pogórza Wiśnickiego. Tutejsze pagórki pokrywają łąki i pastwiska poprzedzielane zaroślami i zadrzewieniami śródpolnymi, a w dolinach występują obszary bagienne i torfowiska pełne cennych gatunków flory.

Może uda nam się wypatrzyć dzięwięsiła bezłodygowego, wawrzynka

się liście gatunków zagrożonych wyginięciem. Pośród buków, sosen, dębów, jodeł i innych gatunków drzew zachowały się liczne

okazy przyrody nieożywionej – skałki o oryginalnych kształtach. Park jest rajem dla płazów, takich jak salamandra plamista, żaba trawna, kumak górski czy rzekotka drzewna, a także rzadkich gatunków chrząszczy, np. największego w Polsce kozioroga dębosza z charakterystycznymi długimi czułkami. Zadziwia także bogactwo nietoperzy, które upodobały sobie m.in. wiśnicki zamek – ze względu na te nocne ssaki obiekt został objęty Obszarem Natura 2000 Nowy Wiśnicz. Nazwy gatunkowe tych ciekawych zwierząt – podkowiec mały, gacek szary, mopek zachodni, mroczek późny, nocek orzęsiony i in. – działają na wyobraźnię.

Więcej informacji o parku znajdziecie na stronie: www.zpkwm.pl/park/wisnicko-lipnicki-park-krajobrazowy.

wilczyko, liliję złotogłów, goryczkę krzyżową albo białego storczyka – buławnika wielkokwiatowego, znajdującego

Romantyczna panorama Pogórza Wiśnickiego | fot. Kamil Sorocki

Zamek Kmitów i Lubomirskich w Wiśniczu

Wiśnicki zamek | fot. Kamil Sorocki

Tajemniczy zamek stojący na zalesionym wzgórzu nad rzeką Leksandrówką był obronną rezydencją rodów wielkich polskich magnatów. Charakterystyczna sylwetka czteroskrzydłowej warowni z czterema wieżami w narożach oraz jedną na ścianie północnej jest widoczna z oddali.

Początki zamku sięgają połowy XIV w., a fundatorem budowli był potężny **Jan Kmita** (1330–1376), starosta sieradzki, ruski i krakowski, szlachcic herbu Szreniawa. Jego następcy przebudowywali i rozbudowywali pierwotnie gotycką rezydencję, która miała

początkowo tylko jedną prostokątną wieżę. Ostatni właściciel zamku z rodziny Kmitów zmarł bezpotomnie. Był nim **Piotr Kmita** (1477–1553), wnuk fundatora, wojewoda krakowski i marszałek wielki koronny, jedna z najbogatszych i najbardziej wpływowych postaci w Polsce swojej epoki, zaufany stronnik królowej Bony Sforzy, mecenas kultury, który sprowadzał na dwór najwybitniejszych ówczesnych pisarzy, poetów, a sam Erazm z Rotterdamu dedykował mu swoje dzieła.

W 1593 r. wiśnicki zamek kupił Sebastian Lubomirski – hrabia na Wiśniczu.

z najpotężniejszych twierdz ówczesnej Rzeczypospolitej, która jednak nie uchroniła się przez potopem szwedzkim. Złupiona i zniszczona w 1655 r., nigdy już nie odzyskała swojej świetności.

Na przestrzeni wieków zamek należał także do Sanguszków, Potockich i Zamoyskich. Po pożarze w 1831 r. popadł w ruinę. Do Lubomirskich wrócił na chwilę w 1901, a po II wojnie światowej stał się własnością Skarbu Państwa. Dzisiaj opiekuje się nim **Muzeum Ziemi Wiśnickiej**. Podczas zwiedzania z przewodnikiem zobaczymy piękny wewnętrzny dziedziniec z krużgankami, kaplicę, sale i komnaty z cennym wyposażeniem.

Zamek w Wiśniczu, Nowy Wiśnicz,
ul. Zamkowa 13, tel.: +48 14 612 83 41,
informacje o biletach i godz. otwarcia:
www.zamekwisnicz.pl.

Pomnik Stanisława Lubomirskiego na wiśnickim Rynku | fot. Kamil Sorocki

Czasy największej świetności grodziska przypadają na okres rządów jego syna **Stanisława Lubomirskiego** (1583–1649) – fundatora miasta Nowy Wiśnicz. Ten wpływowi magnat, wojewoda krakowski i ruski, umocnił warownię fortyfikacjami bastionowymi w kształcie pięcioboku wg projektu Macieja Trapoli, polskiego architekta włoskiego pochodzenia. Zamek przebudowano w stylu wczesnobarokowym. Powstał w ten sposób obiekt typu *palazzo in forteza* (czyli pałac w fortecy) – jedna

Lipnicki Rynek i palmy

Kwadratowy Rynek zachował swój historyczny układ od średniowiecza. Otoczony jest parterowymi domami, w większości drewnianymi, ustawionymi szczytowo, wiele z nich ma podcienia wsparte na słupach. Pochodzą one z XVIII i XIX w., a najstarszy jest murowany dom starościński z XVII w.

W panoramie miasteczka wyróżniają się dwie świątynie – pierwsza to **kościół pw. św. Andrzeja Apostoła**, ufundowany przez króla Kazimierza Wielkiego w XIV w., który zachował swoją gotycką bryłę. Wewnątrz znajduje się czczona figura Matki Bożej z Dzieciątkiem, zwana Piękną Madonną Lipnicką. Drugą z nich, **kościół pw. św. Szymona**, ufundował Stanisław Lubomirski jako dowód wdzięczności za zwycięstwo pod Chocimem. Kościół stanął w miejscu dawnego domu św. Szymona z Lipnicy, a wewnątrz kryje relikwie świętego. Przez wieki

woda z pobliskiej studni miała leczyć m.in. choroby oczu i gardła.

Od 1958 r. w Niedzielę Palmową wokół pomnika św. Szymona na Rynku ustawiane są wiklinowe, bogato zdobione palmy wielkanocne, biorące udział w niezwykłym konkursie, który rozszedł Lipnicę na całą Europę.

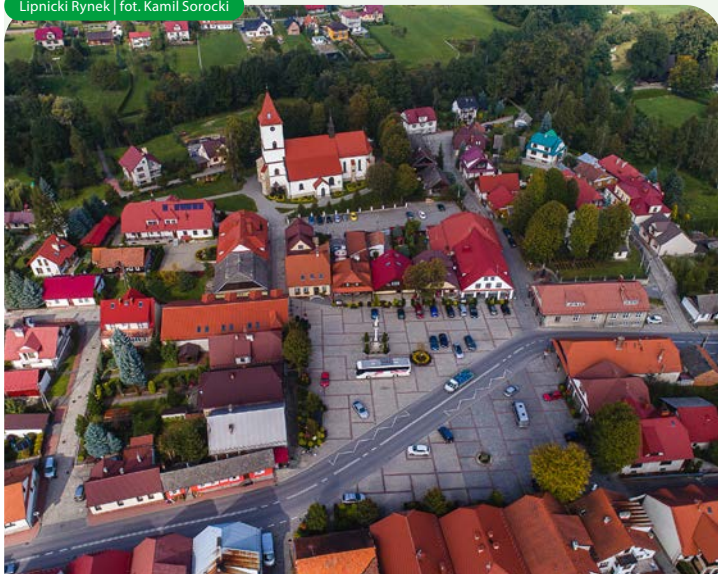
Zainteresowanych postaciami św. Szymona z Lipnicy zapraszamy na spacer jego śladami autorstwa Czesława Anioła: www.lipniczain.pl.

Kościół pw. św. Leonarda w Lipnicy Murowanej

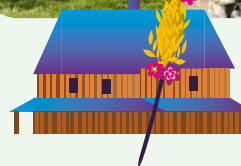

Według legendy kościół powstał w miejscu dawnej świątyni pogańskiej już w połowie XII w. Obecnie zachowany pochodzi najprawdopodobniej z końca wieku XV. Modrzewiowy kościółek konstrukcji zrębowej położony nad potokiem Uszwica nazywany jest cmentarnym, gdyż otoczony jest starym,

Lipnicki Rynek | fot. Kamil Sorocki

Kościół pw. św. Leonarda – zabytek UNESCO
| fot. Kamil Sorocki

XVI-wiecznym cmentarzem oraz cmentarzem z I wojny światowej. Charakteryzuje go gontowy dach oraz niskie podcienia, zwane sobotami, ponieważ pod nimi do rana oczekiwali na niedzielną mszę wierni przybyli z dalekich zakątków już w sobotę. Wewnątrz zachycają polichromie – wielobarwne ludowe malowidła na ścianach i stropie, najstarsze pochodzą z XV w. Za ołtarzem św. Leonarda znajduje się tzw. słup Światowida, to prawdopodobnie pamiątka po dawnej świątyni pogańskiej. W 2003 r. kościółek został wpisany na listę dziedzictwa UNESCO. O tajemnicach i legendach kościółka pisze miejscowy regionalista i poeta Czesław Anioł.

Kontakt do przewodnika: tel. +48 14 685 26 01 lub GOK w Lipnicy Murowanej, tel. +14 685 21 08

Centrum Pielgrzyma i Turysty w Lipnicy Murowanej, Lipnica Murowana 1, www.visitlipnica.pl

Najważniejsze imprezy lokalne

- **Małopolski Przegląd Grup Kołędniczych „O Lipnicką Gwiazdę”, Lipnica Murowana, styczeń**
- **Zapustny Przegląd Grup Cygańskich, Lipnica Murowana, koniec karnawału**
- **12-godzinny Podziemny Bieg Sztafetowy w Kopalni Soli w Bochni, Bochnia, marzec: www.sztafetabochnia.pl**
- **Konkurs palm wielkanocnych, Lipnica Murowana, Niedziela Palmowa: www.kulturalipnica.pl**
- **Wiśnicka Parada Orkiestr Dętych, Nowy Wiśnicz, maj**
- **Jarmark Wiśnicki, Nowy Wiśnicz, czerwiec**
- **Festiwal Piosenki „Integracja Malowana Dźwiękiem”, Bochnia, czerwiec: www.festiwal.bochnia.pl**
- **Bieg Solny o Pierścień św. Kingi, Bochnia, lipiec**
- **Weekend z Orzędem Polskim na Zamku w Wiśniczu, Nowy Wiśnicz, sierpień**
- **Jarmark Wiśnickie Specjały, Nowy Wiśnicz, sierpień**
- **Weekend z zabytkami powiatu bocheńskiego, powiat bocheński – wiele miejsc i obiektów, wrzesień: www.zabytki.powiatbocheński.pl**
- **Wiśnicki Jarmark Bożonarodzeniowy, Nowy Wiśnicz, grudzień**

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Pracownia Rerum w Bochni

Sztuka łączy się tu z wyobraźnią, malarstwo z rysunkiem, teatr z plastyką. Można rozwijać swoje pasje, poznać techniki artystyczne i rękodzielnicze. Działaniom przyświeca idea rozwoju lokalnej sztuki i tradycji. Twórczyni pracowni – Kinga Magdoń zajmuje się projektowaniem ogrodów, przestrzeni publicznych, land-artem i instalacjami przestrzennymi. Prowadzi zajęcia

edukacyjne i artystyczne dla dzieci i dorosłych o różnorodnej tematyce – od plastyki przez architekturę po teatr.

Bochnia, pl. św. Kingi 1, tel. +48 502 955 470, www.fb.com/pracowniarerum

Warsztaty artystyczne w Galerii Sztuki Biała w Bochni

Warsztaty dla dzieci i młodzieży z ceramiki, malarstwa, rysunku, zdobienia szkła, origami i in. oraz wystawy artystów.

Bochnia, ul. Biała 16, tel. +48 667 916 144, www.galeriabiala.pl

Muzeum Motyli Arthropoda w Bochni

Poza zwiedzaniem ciekawego muzeum z największą w Polsce ekspozycją motyli świata, można wziąć udział w motylich warsztatach przyrodniczych.

Bochnia, Planty Salinarne, ul. Tadeusza Czackiego 9, tel. +48 502 494 622, www.muzeummotyli.com

Gospodarstwo Pasieczne Pasieka u Kiejdów

Pasieka położona na Miodowym Szlaku jest członkiem sieci Dziedzictwa

Kulinarnego Małopolski. Organizuje warsztaty pszczelarskie dla dzieci i młodzieży.

Bochnia, ul. Chodenicka 78, tel. +48 14 611 84 80, www.fb.com/pasiekaukiejdow

Warsztaty historyczne na zamku w Wiśniczu

Grupy szkolne mogą skorzystać z fascynującej oferty Zamkowej Akademii Historii – w jej ramach organizowane są warsztaty alchemiczne, rycerskie, sarmackie i ceramiczne.

Nowy Wiśnicz, ul. Zamkowa 13, +48 14 612 83 41, www.zamekwisnicz.pl

Ośrodek Edukacji Ekologicznej w Borównej

Organizuje tematyczne warsztaty edukacyjno-ekologiczne dla dzieci, młodzieży i dorosłych.

Borówna 117, tel. 14 685 21 08, www.oeeborowna.pl

Frankówka Mała – Edukacyjny Ośrodek Plenerowy w Łapanowie

Prowadzi warsztaty historyczne, przyrodnicze, edukacyjne i kulinarne, a także wycieczki.

Łapanów, Cichawka 107, tel. +48 661 061 436, www.frankowka.pl

Na zamku w Wiśniczu weźmiemy udział w warsztatach historycznych | fot. Dominika Zaręba

Ekomuzeum w Sobolowie

W drewnianym domu znajdziecie zbiór dawnych maszyn rolniczych oraz przedmiotów codziennego użytku, wykorzystywanych w gospodarstwie w XIX i XX w. Ekomuzeum organizuje warsztaty edukacyjne i historyczne dla dzieci.

Sobolów bez nr, tel. +48 14 685 45 19

Pelen sztuki powiat bocheński | fot. Dominika Zaręba

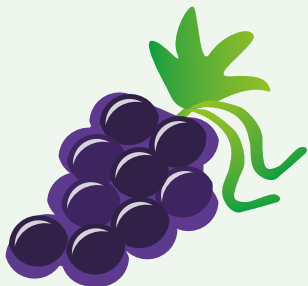

Skansen na Jędrzejkówe w Laskowej | fot. Kamil Bańkowski

Skansen na Jędrzejkówe w Laskowej

Prywatna kolekcja etnograficzna tworzona przez Barbarę i Krzysztofa Jędrzejek w Laskowej w dolinie rzeki Łososina. Prezentuje dziewiętnastowieczne budownictwo drewniane wraz z obiektami małej architektury. Zagroda edukacyjna organizuje warsztaty i wydarzenia dla dzieci i dorosłych np. tkackie, bibułkarskie, motania lalek.

Laskowa 360 (powiat limanowski), tel. +48 604 801 988, www.skansenlaskowa.pl

Winnica Nad Dworskim Potokiem

Rolniczy Zakład Doświadczalny Uniwersytetu Jagiellońskiego z laboratorium, w którym prowadzone są zajęcia dydaktyczne. Przy winnicy działa sklepik.

Łazy k. Bochni, tel. +48 14 612 78 12, www.winnica-uj.pl

Winnica Chronów

Rodzinną winnicę na Małopolskim Szlaku Winnym, położoną przy granicy Wiśnicko-Lipnickiego Parku Krajobrazowego, produkuje wina białe ze szczepów Seyval Blanc, Solaris, Hibernjal, Jutrzenka i in. oraz czerwone: Rondo, Regent, Maréchal Foch i Léon Millot. Można zapisać się na spacer winny i degustację.

Chronów 208, tel. +48 691 974 741, www.winnicachronow.pl

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI i OBIEKTY GASTRONOMICZNE

BOCHNIA I OKOLICE

Hotel Zalesie i restauracja, Bochnia, ul. gen. Dąbrowskiego 1a, tel. +48 14 611 90 04, www.hotelzalesie.pl

Bar Szałaput, Bochnia, ul. Kościuszki 13, tel. +48 14 611 77 27, www.szalaput.pl

Restauracja Sztymarówka. Kopalnia Smaków, Bochnia, ul. Kowalska 5, tel. +48 793 783 282, www.sztymarowka.pl

Restauracja Salina, Bochnia, pl. św. Kingi 1, tel. +48 14 613 53 11, www.salina.pl

Restauracja Turystyczna, Bochnia, Rynek 12, tel. +48 535 898 992, www.turystycznabochnia.pl

Restauracja Oranżeria, Bochnia, ul. Regis 8, tel. +48 603 346 611, www.fb.com/restauracjaoranzeria.bochnia

Wiedeński Taras, Bochnia, ul. Solna Góra 5, tel. +48 665 062 503, www.fb.com/wiedenskitaras

Bar Gucio, Bochnia, ul. Proszowska 45, tel. +48 14 612 59 76

Pyszne ciasta, kawę i lody w Bochni znajdziemy w: **Ciachomania Cafe**, pl. św. Kingi 1, www.ciachomaniacafe.pl; **Cafe Espresso**, Rynek 12, www.fb.com/CafeEspressoBochnia; **Lodowa Manufaktura**, ul. Kraszewskiego 9/1, www.fb.com/lodowamanufakturabochnia oraz **Cafeteria Chantilly**, ul. Kolejowa 5a, www.chantillybochnia.pl

LIPNICA MUROWANA, NOWY WIŚNICZ, BORÓWNA, ŻEGOCINA

Ośrodek Edukacji Ekologicznej, Lipnica Murowana, Borówna 117, tel. +48 14 685 21 08, www.oeeborowna.pl

Agroturystyka Borówna, Lipnica Murowana, Borówna 48, tel. +48 501 215 930, www.borowna.pl

Hotel i Gospoda pod Kamieniem, Lipnica Górna 304, tel. +48 14 685 24 80, www.hotel-lipnica.pl

Bacówka na Zadzielu, Żegocina, Rozdziele 185, tel. +48 880 004 502, www.bacowka-na-zadzielu.pl

Gospodarstwo Agroturystyczne Łopusze (Małopolska Wieś Pachnąca Ziołami), Żegocina 349, tel. +48 602 259 948, www.lopusze.hg.pl

Z wizytą w Winnicy Chronów | fot. Dominika Zareba

Kawiarnia Zamkowa (na zamku),
Nowy Wiśnicz, ul. Zamkowa 13, tel.: +48
14 612 83 41, www.zamekwisnicz.pl

Winnica Chronów (pokoje gościnne,
Małopolski Szlak Winny), Chronów 208, tel.
+48 691 974 741, www.winnicachronow.pl

*Pełna oferta noclegowa i gastronomiczna
jest dostępna na stronie Starostwa
Powiatowego w Bochni:
www.powiat.bochnia.pl*

Konieczniesz musisz spróbować

- **miodu** z gospodarstw pasiecznych z Bochni – z pasiek u Kiejdów (Dziedzictwo Kulinarne Małopolska) oraz Bartkowa Bać
- **solii bocheńskiej** z Kopalni Soli w Bochni
- **produktów ze Szlaku Kulinarnego Dolina Raby**: www.szlak-kulinary.com.pl
- **wina z Pogórza Wiśnickiego** – z Winnicy Chronów oraz Winnicy nad Dworskim Potokiem

W 1682 r. na wiśnickim zamku, który wówczas należał do Lubomirskich, powstała pierwsza polska książka kucharska. Dzieło pt. „Compendium Ferculorum albo zebranie potraw” zostało napisane przez Stanisława Czernieckiego, zamkowego kuchmistrza i sekretarza królewskiego.

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- do Bochni dojedziemy z rowerem Kolejami Małopolskimi z Krakowa
- Bochnia jest dobrze skomunikowana autobusami i busami z Krakowem i innymi miejscowościami regionu

LEKTURY NA DROGĘ

- „Gospoda pod Upiorkiem”, Stanisław Pagaczewski – książka opowiada o przygodzie redaktora Eligiusza Rysia, który trafia na złot straszycel na zamku w Wiśniczu. Spotykają się tu diabły, czarownice i inne potwory ze słowiańskich legend.
- „Wiśnicko-Lipnicki Park Krajobrazowy. Przewodnik”, Anna Boguś, Kasper Cetera, Piotr Dmytrowski, Michał Karczmarz, Wyd. Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego.

- „Spacerownik Wiśnicko-Lipnicki” (umożliwia otrzymanie odznaki Odkrywczy Wiśnicko-Lipnickiego Parku Krajobrazowego, do pobrania na stronie: www.zpkwm.pl).
- „Wiśnicz śladami Jana Matejki”, Maria Serafińska-Domańska, Wyd. Regis (dostępna m.in. w sklepiku na zamku w Wiśniczu).
- „Legendsy Bocheńskie”, Ewa Stadtmuller, Kazimierz Wasilewski, Wyd. Skrzat.
- „Najpiękniejsze legendy powiatu bocheńskiego”, Mateusz Olejnik, Magdalena Kalupa-Siemieniako, Wyd. Regis.

OBEJRZYJ

- „Straszycła” – film animowany w reżyserii Romana Huszczy na podstawie „Gospody pod Upiorkiem” Stanisława Pagaczewskiego z 1983 r., Studio Miniatur Filmowych

Cykorii pod różnikiem na łąkach pod Bochnią | fot. Dominika Zareba

ZAGRAJ

- Quest Wiśnicz tam i z powrotem. Szlakiem Lubomirskich i Kmitów
 - Quest Zamurowało mnie w Lipnicy, czyli spacerem w Lipnicy Murowanej z Kazimierzem Brodzińskim
- Do pobrania na stronie: www.zpkwm.pl

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

BOCHNIA

Punkt Informacji Turystycznej,
Bochnia, ul. Kazimierza Wielkiego 2,
tel. +48 14 614 91 53, <http://bochnia.eu>

Wnętrze kościoła pw. św. Leonarda | fot. Kamil Sorocki

Rodzinnie blisko Krakowa

Kraków – Park Decjusza, Dębniki,
Bronowice Małe, Prądnik Biały
Czernichów
Zabierzów
Zielonki
Korzkiew i Prądnik Korzkiewski
Gdów
Park Krajobrazowy Dolinki Krakowskie

Współpraca: Krzysztof J. Pucek

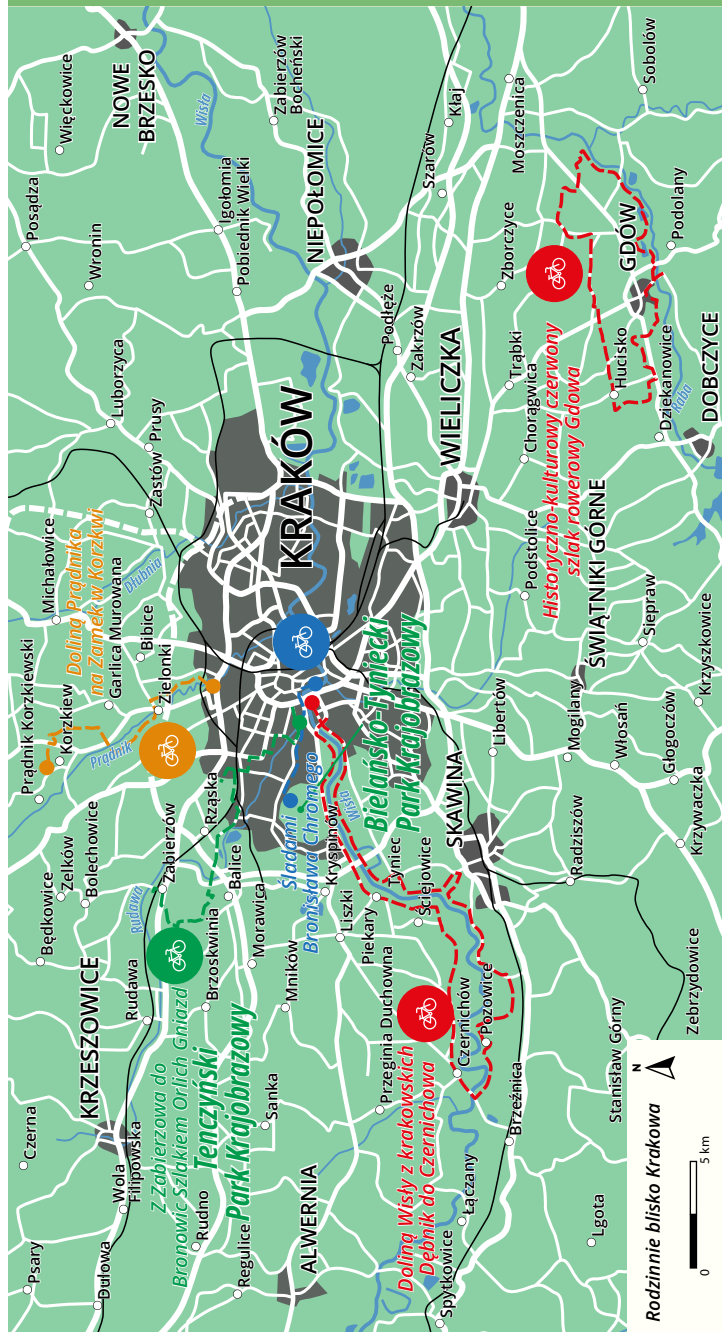
Kraków otaczają skarby natury i różnorodne krajobrazy. Z jednej strony doliny rzek i ich naturalne piękno, z drugiej jurajskie dolinki, wapienne skałki i przestrzenie, które – chociaż znane – można odkrywać na nowo o każdej porze roku. Pośród tych bogactw przyrody nie zabranie spotkań ze sztuką. Jeden z ekoartystycznych szlaków poprowadzi nas wzdłuż Rudawy do parku Decjusza śladami wybitnego artysty Bronisława Chromego, twórcy najbardziej emblematycznych krakowskich pomników. Wezwie nas Dolina Wisły, dzika i dumna, gdzie nie czuje się bliskości dużej aglomeracji, za to słyszy się śpiew ptaków i szum wiatru na polach i łąkach. Dolina Raby zawiedzie nas w zakątki, które upatrzył sobie Tadeusz Kantor, a Dolina Prądnika zaczaruje sielskimi widokami z mozaiką pól i ukrytych wśród nich twierdz i winnic. Spróbujemy wyobrazić sobie, jak sto lat temu wyglądało życie w dawnych podkrakowskich wsiach wcielonych później do miasta, takich jak Dębniki, Prądnik Biały albo Bronowice Małe, kojarzone z artystyczną bohemą Młodej Polski i „Weselem” Stanisława Wyspiańskiego.

Zapraszamy was na rodzinne mikrowycieczki rowerowe i spacery blisko miasta, podczas których poczujecie świeżość i zew natury. Z trochę innej perspektywy spojrzycie na bogactwa i ducha artystycznego Krakowa i jego sąsiedztwa. Na nowo odkryjecie lokalne smaki, których symbolem jest ponadczasowy obwarzanek.

Ekowycieczka rekomendowana dla:

rodziny spacerowiczów i rowerzystów
aktywnych seniorów i grup wielopokoleniowych
oferta weekendowa | wycieczki jednodniowe

Ślady GPS mikrowycieczek: www.traseo.pl/malopolska-ekoturystyka

MIKROWYPRAWY

1. Śladami Bronisława Chromego w Krakowie

7 km w jedną stronę
40 min rowerem
trasa łatwa spacerem
2h nordic walking

Kraków, bulwar Czerwieński w rejonie mostu Grunwaldzkiego – bulwar Rodła – Salwator – ul. Kasztelańska – Błonia – ul. Na Błoniach – ścieżka wzdłuż Rudawy – ul. Zarudawie – ul. Na Błonie – most na Rudawie – ul. Jesionowa – park Decjusza (Galeria Bronisława Chromego i willa Decjusza)

Przemierzmy zielone przestrzenie Krakowa śladami wybitnego krakowskiego rzeźbiarza, malarza i rysownika – prof. **Bronisława Chromego**, autora licznych krakowskich pomników i rzeźb, które stały się symbolami miasta. Trasa pokrywa się z zielonym szlakiem

Greenways Kraków – Morawy – Wiedeń (zob. s. 430).

Wycieczkę rozpoczynamy u stóp Wawelu, przy Smoczej Jamie, gdzie wznosi się najsłynniejsza rzeźba artysty – zięjący ogniem **Smok Wawelski**. Opodal, wśród drzew przy bulwarze Czerwieńskim,

Galeria Bronisława Chromego | fot. Kamil Sorocki

Błonia krakowskie | fot. Dominika Zaręba

stoi **pomnik Psa Dżoka** – symbol psiej wierności, którego autorem jest także Bronisław Chromy. Spod Wawelu wyruszamy ścieżką pieszo-rowerową wzdłuż bulwarów wiślanych do Salwatora, tu przechodzimy przez ulicę Kościuszki i za Rudawą skręcamy w prawo, a następnie kierujemy się ulicą Kasztelańską w stronę **krakowskich Błonia** – największej zielonej przestrzeni w centrum miasta. Błonia zostały wpisane do rejestru zabytków, a co ciekawe, są jedną z największych łąk znajdujących się w centrum miasta w Europie! Jeszcze w XIX w. były miejscem wypasu krów. Zachwyca widoczna stąd panorama Starego Miasta z wieżami kościoła Mariackiego albo Wawelu (z innej perspektywy), a po przeciwnej stronie widoki na kopiec Kościuszki i malownicze wzgórze Łasku Wolskiego z kopcem

Piłsudskiego. Łąka otoczona jest starodrzewem z lipami, klonami i jesionami. W pobliżu znajduje się główny gmach **Muzeum Narodowego** pełen wspaniałych wystaw sztuki (www.mnk.pl).

Ścieżką wzdłuż Rudawy dotrzemy do tonącej w zieleni dziennicy willowej – Parku Woli Justowskiej. Tutaj, w uroczym parku Decjusza, czeka na nas **Autorska Galeria Rzeźby Bronisława Chromego** utworzona w dawnej muszli koncertowej. Warto się w tym miejscu zatrzymać, aby podziwiać rzeźby artysty w plenerze. W Galerii mieści się artystyczna kawiarnia, w której napijemy się pysznej kawy i skosztujemy domowego ciasta. W Parku Decjusza znajduje się pięknie odrestaurowany renesansowy pałacyk – **Willa Decjusza**, miejsce spotkań z kulturą i sztuką. Jeśli wybieramy się na wycieczkę rowerem, warto rozważyć wydłużenie trasy szlakiem Greenways nad **zalew Kryspinów**, zwany też zalewem Na Piaskach (www.zalewkryspinow.pl).

2. Doliną Wisły z krakowskich Dębniak do Czernichowa

Kraków-Dębniaki – most Zwierzyniecki – trasa rowerowa po wałach lewobrzeżną stroną Wisły – ul. Mirowska – Piekary – Jeziorzany – Wołowice – Czernichów – prom na Wiśle – Wiślana Trasa Rowerowa – Pozowice – Facimiech – Ochodza – Kopanka – Tynec – Bursztynowy Szlak Greenways – Kraków-Dębniaki

Malowniczą wycieczkę polecamy zaawansowanym rowerowo rodzinom z dziećmi. Po drodze czekają piękne krajobrazy **Bieliańsko-Tynieckiego Parku Krajobrazowego**, wapienne skałki, dzika Dolina Wisły i atrakcje dla dzieci. Duża część trasy prowadzi po bezpiecznych, odseparowanych od ruchu samochodowego ścieżkach rowerowych, jednak trzeba się także liczyć z przejazdami drogami samochodowymi. Zrobimy pętlę, pedałując wzdłuż dwóch brzegów Wisły, pomiędzy którymi przepłyniemy promem.

Zaczynamy w **krakowskich Dębniakach**, leżących po prawej stronie Wisły, dawnej wsi włączonej do Krakowa w 1909 r. W krajobrazie tej klimatycznej dzielnicy dominuje wieża modernistycznego **kościola pw. św. Stanisława Kostki**. Jedziemy trasą rowerową po wałach wiślanych, podziwiając widoki położonej po przeciwnej stronie rzeki dzielnicy Zwierzyniec z **klasztorem sióstr norbertanek**. Przed mostem Zwierzynieckim mijamy **Park Edukacji Globalnej Wioski Świata** stworzony przez salezjanów. Przejedźdżamy

W Dolinie Wisły – widok na zamek w Przegorzalach | fot. Dominika Zaręba

Skalka Okrażek | fot. Dominika Zaręba

przez most na drugą stronę Wisły i dojeżdżamy do trasy rowerowej prowadzącej po lewobrzeżnych wałach wiślanych. Towarzyszą nam malownicze **widoki na zamek w Przegorzałach**, a dalej **klasztor oo. Kamedułów na Bielanych** otulony Lasem Wolskim.

W miejscu, w którym kończy się trasa po wałach, musimy wjechać na ulicę Mirowską, przejedziemy nią pod autostradą A4 i dalej do **Piekar** (na tym odcinku jest umiarkowany ruch samochodowy, trzeba jednak szczególnie uważać, jadąc

Pracownia ceramiki w Wołowicach
| fot. Dominika Zaręba

Stawy w Ściejowicach | fot. Dominika Zaręba

z dziećmi). W Piekarach skręcamy nad Wisłę. Przed nami rozciąga się cudowna panorama **opactwa Benedyktynów w Tyńcu** (zob. s. 697). Jedziemy dalej pełną drogą (miejscami utwardzoną) wzdłuż Wisły, pośród szuwarów, wapiennych Skalek Piekarskich i stawów, a później trawiastym wałem. Szczególnie malowniczy zakątek tworzy **skalka Okrażek** – pomnik przyrody o wysokości 20 m z dwoma skalnymi cyplami, które wznoszą się nad starorzeczem Wisły.

Na wysokości wsi **Ściejowice** zwracają uwagę **stawy rybne**, porastane przez różnokolorowe grzybieńce (*Nymphaea*), potocznie zwane liliami wodnymi lub nenufarami. Za Ściejowicami skręcamy z wału w drogę asfaltową i przejeżdżamy przez **Jeziorzany**, by po minięciu kilku osiedli wrócić w kierunku wałów we wsi **Wołowice**. Równoległe do wałów biegnie spokojna uliczka. Znajduje się tutaj **pracownia ceramiki Magdy Gary** (Wołowice 218) z małym sklepikiem, gdzie możemy kupić albo zamówić autorskie ceramiczne dzieła sztuki i inne niebanalne przedmioty (www.magdygary.eu).

Wiślana Trasa Rowerowa | fot. Dominika Zaręba

Do **Czernichowa** dojedziemy krętymi wiejskimi uliczkami i trawiastym wałem. Miasteczko wznosi się nad kółem Wisły. Wspinamy się na wzgórze z gotyckim **kościółem pw. św. Trójcy**, który jest sercem i wyróżnikiem krajoobrazu tego uroczego zakątka. Następnie czeka nas zjazd do promu. Po drodze minimy jeszcze **Stację Muzeum Czernichów Główny**, stworzoną przez pasjonata kolei Roberta Stefaniuka, który postanowił ratować przed zniszczeniem zabytkowy tabor i eksponaty kolejowe. Promem przepływamy na drugą stronę Wisły i za chwilę jesteśmy już na jednej z tras VeloMałopolska – **Wiślanej Trasy Rowerowej** (WTR). W **Pozowicach** możemy odpocząć w Miejscu Obsługi Rowerzystów. Ta wieś, należąca do gminy Skawina, była od XIII do początku XIX w. własnością opactwa tyńskiego. Zachowała

się tu drewniana **dzwonnica** z lat 20. XIX w. Warto także zobaczyć jedną z najstarszych w regionie figur sakralnych. Piękna, trzykondygnacyjna kamienna **kapliczka** pochodzi z 1777 r.

Z Pozowic wracamy do Krakowa, kierując się znakami WTR. Trasa aż do doliny rzeki Skawinki prowadzi drogami o niskim natężeniu ruchu, przez wsie Facimiech, Ochodza i Kopanka. Wjeżdżamy na wał Skawinki, a następnie przez most pieszo-rowerowy docieramy na wał wiślany, który poprowadzi nas prosto do Tyńca. Warto zjechać ze szlaku i zajrzeć do **Skawiny**, by zobaczyć zabytkowy Rynek z reprezentacyjnym **ratuszem miejskim** z 1903 r. – dziełem architekta Władysława Ekielskiego.

Spod **opactwa Benedyktynów w Tyńcu** do centrum Krakowa pojedziemy tzw. Trasą Tyniecką – fragmentem Bursztynowego Szlaku Greenways i Wiślanej Trasy Rowerowej.

Więcej pomysłów na ciekawe wycieczki znajdziecie na stronie i w aplikacji mobilnej: www.skarby.bliskokrakowa.pl.

3. Z Zabierzowa do Bronowic Szlakiem Orlich Gniazd

21 km

2-3 h

trasa łatwa

rowerem

Zabierzów, stacja PKP, Rynek – zalew Kamieniołom – Las Zabierzowski – Grzybów – Szczyglice – Kraków-Mydlniki – Kraków-Bronowice Małe – dworek Rydlówka – Kraków, Błonia

Do Zabierzowa dojeżdżamy z rowerem Kolejami Małopolskimi. Na początek przez zabierzowski Rynek zmierzamy do **kamieniołomu w Zabierzowie**, w którym urządzono niewielkie centrum rekreacyjne z plażą i drewnianą promenadą. Stare wyrobisko wapieni jurajskich z rozległym stawem jest uroczym zakątkiem przyrodniczo-rekreacyjnym, zwanym małym Zakrzówkiem.

Ruszamy dalej przez **Las Zabierzowski** – najpierw drogą polną, a później leśną, zgodnie z oznakowaniem szlaków nordic walkingowych. Docieramy pod obiekt radiolokacyjny – **radar Zapalka**, następnie asfaltową ścieżką leśną kierujemy się do rowerowego Szlaku Orlich Gniazd (s. 332), oznakowanego na czerwono, którym będziemy już cały czas zmierzać w kierunku Krakowa. Szlak poprowadzi nas najpierw

skrajem lasu i pola, skąd roztaczają się czarujące widoki na Kraków z Wawelem. Aleją Jurajską, a następnie ulicą Pod Lasem przejeżdżamy przez **Szczyglice do Krakowa-Mydlnik**. W okolicy znajduje się zabytkowy **fort 41a Mydlniki**, należący do Twierdzy Kraków. Stąd już blisko do **Bronowic Małych** – dawnej podkrakowskiej wsi, gdzie rozgrywa się akcja „Wesela” Stanisława Wyspiańskiego. W zabytkowym **dworku Rydlówka** ma swój oddział Muzeum Krakowa. Najbardziej charakterystyczna dla Bronowic Małych jest **ulica Tetmajera** z zabytkowymi willami i drewnianą zabudową. Do centrum Krakowa wracamy przez Ciche Kąci i Błonia.

Kamieniołom w Zabierzowie | fot. Dominika Zaręba

Wnętrze kapliczki galicyjskiej w Zielonkach | fot. Dominika Zaręba

4. Dolinę Prądnika na zamek Korzkiew

13,5 km

w jedną stronę

1,5 h

trasa łatwa

rowerem

quest (1 h)

Kraków-Prądnik Biały, Dworek Białoprądnicki, ul. Górnickiego, ul. Głogowa, ul. Do Cegielni – Zielonki – Pękowice – Trojanowice – zamek Korzkiew

Trasa prowadzi drogami o stosunkowo niedużym natężeniu ruchu. Przejedziemy przez miejscowości położone w Dolinie Prądnika.

Wycieczkę rozpoczynamy w krakowskiej dzielnicy Prądnik Biały, przy słynnym **Dworku Białoprądnickim** – ważnym centrum kulturalnym Krakowa, położonym w urokliwym otoczeniu parku im. Tadeusza Kościuszki. Historia dworku sięga połowy XVI w. Pracownie malarskie mieli tu m.in. Jacek Malczewski i Olga Boznańska. Z dworku nadaje swój program kulturalny **Radio Jazz Kultura** (<https://jazzkultura.pl>).

Zaraz za granicą miasta ciągną się malownicze tereny rolnicze gminy Zielonki. Ulica Górnickiego wyprowadzi nas – dosłownie – w pola. Pojedziemy pośród łąnów zbóż, upraw kukurydzy i innych warzyw. W Zielonkach minimy domkową **kapliczkę galicyjską** z 1916 r. z figurą Matki Boskiej, która została udekorowana wewnątrz ludowymi malunkami. Jej

fundatorami byli Czesi i Węgrzy: oficerowie i żołnierze armii austro-węgierskiej.

Przez wsie **Pękowice** i **Trojanowice** dotrzemy do Korzkwii z XIV-wiecznego **zamku Korzkiew**, znajdującego się na pieszym Szlaku Orlich Gniazd. W samej miejscowości można urozmaicić sobie wycieczkę, wędrując trasą **questu Z Eleonorą Wodzicką spacer po Korzkwii**. Poprowadzi nas dawna właścicielka tutejszych dóbr.

Do Krakowa możemy wrócić tą samą drogą albo podjechać do **Prądnika Korzkiewskiego**, aby zakupić wino i miody lub zatrzymać się na nocleg w gościnnym **gospodarstwie agroturystycznym We Młynie**, którego właściciele prowadzą także **Winnicę Nad Prądnikiem** i pasiekę. Z Prądnika Korzkiewskiego przez Giebułtów dojedziemy do Pękowic i naszego szlaku rowerowego.

Więcej propozycji wycieczek rowerowych w okolicy znajdziecie na stronie: www.roweremprzezzielonki.pl

Dolinki Krakowskie

Dolina Kobylańska | fot. Kamil Bańkowski

Dolinki Krakowskie, zwane potocznie Dolinkami Podkrakowskimi, przyciągają spacerowiczów i rowerzystów unikatowym krajobrazem. Jurajskie wąwozy i jaskinie, wapienne skałki – ostańce o fantastycznych, pobudzających wyobraźnię kształtach, łąki i naskalne murawy, urozmaicone gatunkowo lasy, a także coraz to nowe winnice wkomponowane w jurajską przyrodę.

Park Krajobrazowy Dolinki Krakowskie powstał w 1981 r. Na jego terenie występują także inne formy ochrony: rezerваты i pomniki przyrody, stanowiska dokumentacyjne oraz Obszary Natura 2000. Do najbardziej znanych należą doliny: Będkowska, Bolechowicka, Kobylańska, Kluczwody, Mnikowska i Racławki. Intrygujące, zwłaszcza dla dzieci,

Dolina Będkowska | fot. Kamil Sorocki

Tatrami) skałą w Polsce zdobywaną przez wspinaczy. Symbolem **Wąwozu Bolechowickiego** – rezerwatu przyrody – są natomiast monumentalne filary z wapieni górnourajskich, które tworzą tzw. Bramę Bolechowicką. W skałach wapiennych wskutek procesów krasowych powstały także jaskinie – cenne ostoje nietoperzy i pająków z gatunku sieciarz jaskiniowy. Koniecznie odwiedźcie najdłuższą udostępnioną na Jurze **Jaskinię Wierchowską Górna** o długości ok. 1 km oraz **Jaskinię Nietoperzową**, gdzie odnaleziono szczątki hieny jaskiniowej i kły niedźwiedzia jaskiniowego. Dzisiaj zimują tu kolonie nietoperzy podkowców małych. W Jaskini Nietoperzowej kręcono sceny do filmu „Ogniem i mieczem” Jerzego Hoffmana.

są nazwy niektórych skałek, np. Dupa Słonia, Pytajnik, Czarcie Wrota w **Dolinie Będkowskiej** czy Żabi Koń w **Dolinie Kobylańskiej**. **Skała Sokolica**, górująca ponad 100 m nad dnem Doliny Będkowskiej, jest najwyższą (poza

Jaskinia Nietoperzowa, Jerzmanowice, ul. Nietoperzowa 88, tel.: +48 12 389 53 95, www.fb.com/jaskinianietoperzowa

Jaskinia Wierchowska Górna, Dolina Kluczwody, Wierchowie k. Białego Kościoła, gm. Wielka Wieś, tel. +48 504 298 438, www.jaskiniawierchowska.pl

Więcej informacji znajdziecie na stronie Zarządu Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego: www.zpkwm.pl

W Dolinie Bolechowickiej | fot. Dominika Zaręba

5. Historyczno-kulturowy czerwony szlak rowerowy Gdowa

37 km

4-5 h

trasa średnia

rowerem

Gdów-Zarabie – Marszowice – Nieznanowice – Pierzchów – Niegowić – Liplas – Wiatowice – Jawczyce – Bilczyce – Niżowa – Hucisko – Winiary – Kunice – Fałkowice – Gdów-Zarabie

Wycieczkę rozpoczynamy przy **zajeździe Szalas w Gdowie-Zarabiu** (jest tu węzeł gdowskich szlaków rowerowych).

Przejeżdżamy przez most na Rabie w kierunku ulicy Targowej, która poprowadzi nas do **Marszowic** wzdłuż rzeki, pośród stawów. To jeden z najatrakcyjniejszych krajobrazowo odcinków szlaku. W Nieznanowicach mijamy kompleks rekreacyjny **Kuter Port Nieznanowice** z kąpieliskiem i piaszczystą plażą. Docieramy do **Pierzchowa** – miejsca urodzenia gen. **Jana Henryka Dąbrowskiego** (1755–1818), twórcy Legionów Polskich we Włoszech. Zobaczmy tu

kopiec i pomnik ku jego pamięci. We wsi **Niegowić** zachował się piękny **dwór szlachecki** z początku XX w., a tutejszy **kościół pw. Wniebowzięcia NMP** to pierwsza parafia na drodze postępu kapłańskiej ks. Karola Wojtyły. Przed kościołem stoi pomnik przedstawiający przyszłego papieża.

Jedziemy dalej przez tereny gminy Gdów: Liplas, Bilczyce i Niżową do Huciska. Z tymi okolicami związany był **Tadeusz Kantor** (1915–1990), wybitny malarz, reżyser i scenograf, kierujący teatrem awangardowym Cricot 2. W **Hucisku** razem z Marią Stangret-Kantor prowadzili dom twórczości zaprojektowany

Kościół pw. Narodzenia NMP w Gdowie | fot. Kamil Sorocki

przez samego artystę. Obok drewnianej willi stoi betonowe **Krzesło Kantora** – 14-metrowa konstrukcja z cyklu „Pomników niemożliwych”.

Zjeżdżamy w Dolinę Raby, w kierunku Kunic i Fałkowic. Minąwszy remizę OSP, dojeżdżamy do **Gdowa** i zamykamy pętlę. Warto odwiedzić główny zabytek miasta – **kościół pw. Narodzenia NMP**

z cudownym obrazem Matki Boskiej Gdowskiej. Najstarsze fragmenty sanktuarium pochodzą z XV w., a tutejszy dzwon jest zwany starszym bratem wawelskiego Zygmunta.

Opracowano na podstawie publikacji gminy Gdów i krakowskiego oddziału PTTK, www.gdow.pl

Krzesło Kantora

Idea pomnika krzesła narodziła w 1970 r. Tadeusz Kantor został zaproszony na planowane Sympozjum Plastyczne „Wrocław 70”. Wybrani artyści przygotowali projekty dzieł w przestrzeni publicznej, które miały następnie być realizowane. Kantor zaproponował pomnik, który miał być pozbawiony wartości estetycznych oraz odniesienia do wielkiej idei czy postaci – pomnik krzesła. Wielkich rozmiarów betonowe krzesło miało stanąć „wśród ruchu ulicznego, miało robić wrażenie czegoś porzuconego” – czytamy na stronie Fundacji Tadeusza Kantora.

Krzesło nie stało jednak wtedy we Wrocławiu, za to pojawiło się w Hucisku w 5. rocznicę śmierci artysty w 1995 r. Wrocław postawił mniejsze krzesło Kantora dopiero w 2011 r.

Fundacja Tadeusza Kantora:
www.kantorfoundation.pl

Krzesło Kantora w Hucisku | fot. Kamil Sorocki

W Dolinie Raby | fot. Kamil Sorocki

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

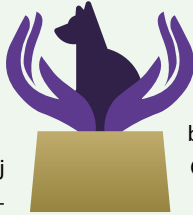
Autorska Galeria Rzeźby Bronisława Chromego

Galeria wybitnego krakowskiego rzeźbiarza, medaliera i malarza prof. **Bronisława Chromego** (1925–2017) powstała w zrewitalizowanej dawnej muszli koncertowej w 1992 r. Zgodnie z intencją artysty prezentowani są w niej twórcy uprawiający różne dziedziny sztuki, a miejsce ma ułatwiać im start w karierze artystycznej.

Wokół Galerii, w zielonej przestrzeni parku zobaczymy rzeźby wykonane z brązu, wiele z wykorzystaniem kamieni rzecznych – otoczków, m.in. fantastyczne zwierzęta czy dynamiczną rzeźbę **Cykliści**. Przed budynkiem, na wzgórku stoi słynny **pomnik Piwnicy pod Baranami**. Upamiętnia on twórców, przyjaściół i gości szczególnie zasłużonych dla

legendarnego krakowskiego kabaretu, którego współzałożycielem był Bronisław Chromy.

Rzeźby i pomniki Bronisława Chromego tworzą klimat wielu miejsc w sercu Krakowa, a także w innych zakątkach miasta. Do najsłynniejszych należą **Smok Wawelski** przy Smoczej Jamie pod Wawelem, **pomnik Żołnierzy Polski Walczącej** niedaleko mostu Dębnickiego, **pomnik Psa Dżoka** – symbol psiej wierności na bulwarze Czerwieńskim w pobliżu mostu Grunwaldzkiego, **Fontanna Grajków** na placu Wolnica na Kazimierzu, **owieczki** pasące się pod Uniwersytetem Rolniczym czy urocze **sówki** na Plantach opodal Wawelu.

Autorska Galeria Rzeźby Bronisława Chromego, Kraków-Wola Justowska, park Decjusza, ul. Krańcowa 4, tel. +48 602 725 305, www.bronislawchromy.pl

Cykliści Bronisława Chromego | fot. Kamil Sorocki

Willa Decjusza | fot. Kamil Sorocki

Willa Decjusza

Renesansowy zespół pałacowo-parkowy z 1535 r., uważany za jeden z najpiękniejszych w Polsce z tego okresu. Założycielem posiadłości był **Justus Ludwig Dietz** (1485–1545), zwany także Decjuszem. Pochodził z Alzacji, lecz przybył do Krakowa z Węgier. Stał się wpływowym krakowskim politykiem, finansistą, sekretarzem króla Zygmunta Starego, a później królewskim doradcą i zwierchnikiem mennic koronnych.

Pierwotny dwór był rozbudowywany w kolejnych wiekach przez różnych właścicieli wywodzących się z polskiej arystokracji, według projektów znanych architektów. Największe inwestycje poczynili Lubomirscy w XVII w. Kolejne znaczne przemiany willa przechodziła w XIX w. za sprawą trzech rezydujących w niej wielkich dam – Joanny z Wielowiejskich Ledóchowskiej, później Henrietty z Ankwiczów Kuczkowskiej i wreszcie Marceliny Czartoryskiej.

Willa Decjusza, Kraków-Wola Justowska, ul. 28 Lipca 1943 17a, www.willadecjusza.pl. Willa jest dostępna dla zwiedzających podczas wydarzeń i dni otwartych lub w wcześniejszym ustaleniu terminu.

Stare Dębniki

Położona na prawym brzegu Wisły dawna wieś Dębniki została włączona do Krakowa w 1909 r. Jej nazwa pochodzi od czasownika „dębic”, czyli garbować, dlatego można przypuszczać, że jej mieszkańcy trudnili się wyprawianiem skór na dwór królewski.

Przy Rynku Dębnickim i otaczających go uliczkach (zwłaszcza Różanej i Barskiej, gdzie działał architekt Roman Bandurski) zachowała się oryginalna zabudowa z przełomu XIX i XX w. z zabytkowymi kamienicami, takimi jak np. secesyjny Dom pod Nietoperzem. Charakterystycznym budynkiem Dębnik jest

Bulwary wiślane w Dębnie | fot. Dominika Zareba

modernistyczny **kościół pw. św. Stanisława Kostki** zgromadzenia oo. salezjanów, wzniesiony w latach 1932–1938 wg projektu Wacława Krzyżanowskiego, polskiego architekta okresu międzywojennego, członka krakowskiej loży wolnomularskiej. Wyróżnia się bardzo nowoczesną jak na przedwojenne czasy, śmiałą architekturą, która miała być modernistyczną wizją gotyku. We wnętrzu warto zwrócić uwagę na witraże

i mozaikę z lat 80. XX w., zaprojektowane przez Tadeusza Furdynę, salezjanina, znanego malarza i witrażystę. Świątynia oraz Dębnie związane są także z Karolem Wojtyłą, który mieszkał przy ulicy Tynieckiej, a także z Janem Tyranowskim, duchowym przewodnikiem przyszłego papieża.

Kościół pw. św. Stanisława Kostki, Kraków, ul. Konfederacka 6, <http://debniki.sdb.org.pl>

Witraże w kościele pw. św. Stanisława Kostki w Dębnie | fot. Dominika Zareba

Bronowice Małe – śladami młodopolskiej bohemy

Dawna wieś, lokowana już w 1294 r. przez Wacława II, od średniowiecza należała do kościoła Mariackiego. Włączono ją do Krakowa w 1941 r.

Bronowice Małe stały się modne w czasach Młodej Polski, kiedy bywała tu bohema artystyczna, na czele z **Włodzimierzem Tetmajerem** (1861–1923) – malarzem i grafikiem oraz działaczem niepodległościowym, przyrodnim bratem poety Kazimierza Przerwy-Tetmajera. Włodzimierz był przedstawicielem nurtu ludowości, malował m.in. pejzaże podkrakowskiej wsi, a także kościelne polichromie. Po ślubie z Anną Mikołajczykówną zamieszkał na stałe w Bronowicach Małych, gdzie w 1894 r. zbudował dworek. 20 listopada 1900 r. w domu Tetmajerów odbyło się pamiętne wesele poety i dramaturga **Lucjana Rydla** (1870–1918) z siostrą Anny Tetmajerowej – Jadwigą Mikołajczykówną,

Dziewczyna z Bronowic – obraz Henryka Uziembło w zbiorach Muzeum Młodej Polski | fot. Dominika Zareba

podczas którego Stanisław Wyspiański, przysłuchując się rozmowom gości o polityce, stworzył fabułę „Wesela”. Rydel odkupił dom od Tetmajerów w 1908 r., przebudował go i zamieszkał tu z rodziną. Obecnie Rydlówka stanowi oddział Muzeum Krakowa – **Muzeum Młodej Polski**, a na ekspozycji można m.in. obejrzeć przedmioty związane z bohaterami dramatu Wyspiańskiego. Zobaczmy tu piękną wystawę malarstwa Młodej Polski, pokazującą krajobrazy i mieszkańców

Dworek Rydlówka | fot. Dominika Zareba

Bronowic Małych. Przy **ulicy Tetmajera** zachowały się fragmenty tradycyjnej zabudowy dawnej wsi i wille.

Rydłówka – oddział Muzeum Krakowa, Muzeum Młodej Polski, Kraków, ul. Tetmajera 28, tel. +48 12 265 10 15, www.muzeumkrakowa.pl/oddzialy/rydlowka

*Nie płacz Jadwiś, panno młoda
Otrzyj oczy, łez twych szkoda.
Słońce wyszło ze mgły bladej,
Złoci się pogoda:
To znak dobrej wróżby! (...)
Wóz za wozem pędem wali
W blaskach wstążek, chust, korali —
Śmiechy, śpiewki, grzmi muzyka,
W żyłach krew się pali,
Twarze wicher chłodzi;
A pierwszy nasz wóz pomyka:
Przodem państwo młodzi!
Ale co nam weselisko —
Dla nas niebo się odmyka,
Bo już ołtarz blisko!*

Lucjan Rydel, „Do ślubu”, z tomu „Poezyje”, 1899 r.

Czernichów w zakolu Wisły

Początki tej nadwiślańskiej wsi sięgają przełomu X i XI w. Miejscowość położona na wzgórzu nad zakolem rzeki wyróżnia się harmonijnym krajobrazem i artystyczną

Kościół pw. Przenajświętszej Trójcy w Czernichowie | fot. Kamil Bańkowski

duszą, sprawia wrażenie, jakby czas się w niej zatrzymał. Jedną z jej części stanowiła dobra rycerskie, druga należała do benedyktynów z Tyńca. W XVI w., za panowania Zygmunta Starego, Czernichów znalazł się w zasobach królewskich. Jego mieszkańcy trudnili się rolnictwem, handlem i tkactwem. Budowali też galary przewożące towary do Krakowa, a nawet do Gdańska. Od końca XIX w. działa tu najstarsza szkoła rolnicza w Polsce.

Sercem Czernichowa jest położony na wzgórzu gotycki murowany **kościół pw. Przenajświętszej Trójcy**, otoczony murem z kaplicami. W kolejnych stuleciach był przebudowywany i powiększany. Najstarsza jego część pochodzi z XV w. We wnętrzu wyróżnia się barokowy ołtarz główny z figurami naturalnej wielkości: św. Stanisława, biskupa i męczennika oraz św. Wojciecha, patrona Polski.

Parafia pw. Przenajświętszej Trójcy, Czernichów, skwer Papieski 1, www.parafiaczernichow.pl

Zamek Korzkiew z lotu ptaka | fot. Kamil Sorocki

Zamek Korzkiew

Zamek, dzwignięty z ruin w latach 90. XX w. staraniem właściciela Jerzego Dominirskiego, jest położony na skalnym cyplu wcinającym się w Dolinę Korzkiewki. Ufundował go w 2. połowie XIV w. Jan z Syrokomi, którego zstępni przyjęli nazwisko Korzkiewskich.

Pierwotne założenie w postaci wieży mieszkalno-obronnej otoczonej murem obwodowym w XV w. zostało dwukrotnie rozbudowane o baszty i przybudówki. W 1486 r. Korzkiewscy sprzedali zamek, który od tamtego czasu często zmieniał właścicieli. W latach 1572–1652 byli nimi Ługowscy, którzy z końcem XVI w. przeprowadzili gruntowną modernizację i rozbudowę dawnego założenia. Kolejną renowację wykonał w 1720 r. Michał Stefan Jordan z Zakliczyna, wojewoda braclawski, wykorzystujący Korzkiew jako myśliwską rezydencję.

Z końcem XVIII w. zamek został opuszczony, a jego dziedziczka Eleonora Wodzicka zamieszkała w nieistniejącym już dworku, który znajdował się na terenie dzisiejszego, założonego później (ok. 1820 r.) parku otaczającego wzgórze.

We wsi Korzkiew warto zajrzeć do wczesnobarokowego **kościółka pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela** z 1623 r.,

odnowionego po pożarze w 1858 r. W jego wyposażeniu zobaczymy manierystyczno-barokowe ołtarze z ok. połowy XVII w.

Legenda mówi, że kościół był połączony z zamkiem mostem z rzemieni wiszącym nad doliną. Miał go zbudować jeden z właścicieli zamku, zniechęcony przez chłopów, który był zazdrosny o swoją żonę i córkę, hołubione przez ciemny lud. Szlachcic chciał w ten sposób zasłonić piękne niewiasty przed oczami poddanych. Niestety, dziewczynka spadła z mostu, a jej matka wypłakała po niej tyle łez, że powstała z nich rzeczka Korzkiewka, wijąca się malowniczą doliną.

Zamek Korzkiew, Korzkiew bez nr, tel. +48 696 402 768, www.zamek.com.pl

Najważniejsze imprezy lokalne

- **Wianki Czernichowskie – Święto Kielbasy Lisieckiej**, Czernichów, czerwiec: www.gmina.czernichow.pl
- **Juromania**, zamek Korzkiew, wrzesień: www.juromania.pl
- **Marchewkowy Półmaraton**, Zielonki, wrzesień: www.ckpir.zielonki.pl
- **Dni Otwartych Winnic na Małopolskim Szlaku Winnym**, winobrania w winnicach, wrzesień – październik: www.malopolskiszlakwinnny.pl
- **Festiwal Nietoperzy**, Jerzmanowice, Sęspów, Dolina Będkowska, wrzesień

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Park Edukacji Globalnej Wioski Świata

Interaktywne zwiedzanie sześciu osad z różnych części świata oraz warsztaty edukacji globalnej dla dzieci i młodzieży. W parku zobaczymy tradycyjną ghańską wioskę, peruwiańską chatę, indiańskie tipi, arktyczne igloo, mongolską jurte oraz papuaski dom na palach.

Kraków-Dębni, ul. Tyniecka 39, tel. +48 12 269 23 33, www.wioskiswiata.org

Stacja Muzeum Czernichów Główny

Zwiedzanie dla szkół i przedszkoli, imprezy kulturalno-oświatowe i muzyczne, przejażdżki drezyną, zabawa błękitnymi LokoKlockami, zabawy integracyjne i gry terenowe oraz inne atrakcje organizowane po wcześniejszym umówieniu się.

Czernichów, ul. Wiślana 3, tel. +48 664 08 77 00, www.ostatniakolejka.pl

Stacja Muzeum Czernichów Główny | arch. Muzeum

Centrum Kultury Dworek Białoprądnicki

Zajęcia edukacyjne z dziedziny plastyki, teatru, muzyki, tańca, a także ciekawe wystawy, spotkania literackie i podróżnicze oraz koncerty.

Kraków-Prądnik Biały, ul. Papiernicza 2, tel. +48 12 420 49 50, www.dworek.eu

Ścieżka edukacyjna – moje spotkanie z zamkiem Korzkiew

Zajęcia edukacyjne dla uczniów szkół podstawowych, w czasie których dzieci poznają historię zamku Korzkiew i jego okolic. W programie: ćwiczenia w grupach, burza mózgów, obserwacja, dyskusja i praca z mapą.

Korzkiew bez nr, tel. +48 696 402 768, www.zamek.com.pl

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI I OBIEKTY GASTRONOMICZNE

KRAKÓW – DĘBNIKI, BRONOWICE MAŁE, WOLA JUSTOWSKA I OKOLICE

Pensjonat i restauracja U Pana Cogito, Kraków-Dębni, ul. Bałuckiego 6, tel. +48 12 269 72 00, www.pcogito.pl

Kawiarnia Królowa Przedmieścia, Kraków, ul. Barska 39, <http://queen.coffee>

Kawiarnia pod Pegazem przy Autorskiej Galerii

Bronisława Chromego, Kraków-Wola Justowska (park Decjusza), ul. Krańcowa 9, tel. +48 602 725 305, www.bronislawchromy.pl/kawiarnia

Pensjonat Pola, Kraków-Bronowice, ul. Pod Strzechą 14, tel. +48 12 661 10 90, www.pensjonatpola.pl

Karczma Rohatyna (Małopolska Trasa Smakoszy), Liszki (k. zalewu Kryspinów), Cholerzyn 361, tel. +48 509 230 180, www.rohatyna.pl

Skansen Smaków (Małopolska Trasa Smakoszy), Liszki (k. zalewu Kryspinów), Cholerzyn 424, tel. +48 12 357 10 06, www.skansensmakow.pl

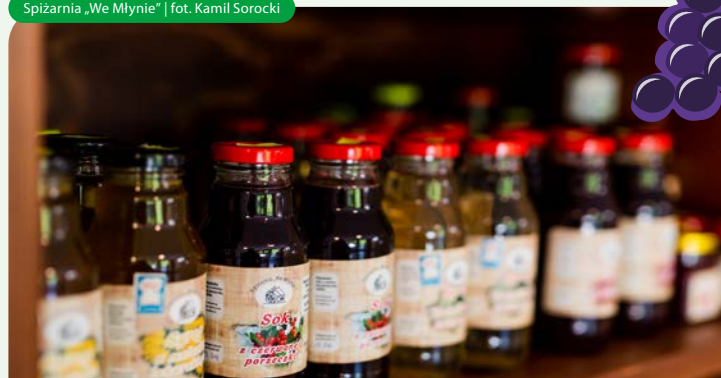
ZIELONKI, KORZKIEW, PRĄDNIK KORZKIEWSKI

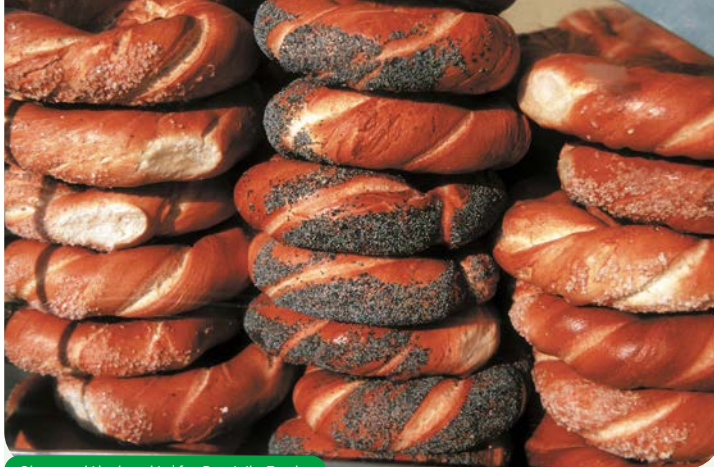
Restauracja Malinowy Anioł (marka Spichlerz Koronny), Zielonki, ul. Krakowskie Przedmieście 140, tel. +48 12 419 04 09, www.malinowy-aniol.pl

Gospodarstwo agroturystyczne We Młynie i Winnica nad Prądnikiem

(Małopolska Wieś dla Dzieci i Małopolski Szlak Winny, marka Spichlerz Koronny, Dziedzictwo Kulinarne Małopolska), Prądnik Korzkiewski, ul. Ojcowska 74, www.agro-mlyn.pl

Spizarnia „We Młynie” | fot. Kamil Sorocki

Obwarzanki krakowskie | fot. Dominika Zaręba

Rezydencja Zamek Korzkiew,

Korzkiew bez nr, tel.: +48 696 402 768,
www.zamek.com.pl

ZABIERZÓW I OKOLICE

Restauracja Grube Ryby (przy kamieniołomie w Zabierzowie), Zabierzów, ul. Śląska 57A, tel. +48 512 363 634, www.gruberyby.pl

Restauracja Amalfi (na Szlaku Orlich Gniazd), Balice, ul. Podkamycze 2, tel. +48 12 661 64 94, www.eamalfi.pl

Winnica Goja (Dziedzictwo Kulinarne Małopolska), Balice, Burów 98, tel. +48 501 210 397, www.winnicagoja.pl

GDÓW I OKOLICE

Kuter Port Nieznanowice, Gdów, Marszowice 247, tel. +48 12 385 85 55, www.kuterport.pl

Zajazd Szałas, Gdów-Zarabie, ul. Łapanowska 1059, tel. +48 12 251 45 66

Koniecznie musisz spróbować

- **obwarzanków krakowskich** – mieszkańcom Krakowa i Małopolski nie trzeba ich przedstawiać, ale gościom z innych zakątków kraju przypomniemy, że mają kształt spiralnie zwiniętego pierścienia (obwarzanki najczęściej posypuje się solą, makiem lub sezamem, historia ich wypieku ma sięgać XIII stulecia; dzisiaj obwarzanek jest produktem o chronionym oznaczeniu geograficznym w Unii Europejskiej)
- **kielbasy lisieckiej** – wędzonej kielbasy wieprzowej z pieprzem i czosnkiem, wytwarzanej w gminach Liszki i Czernichów, produktu o chronionym oznaczeniu geograficznym w Unii Europejskiej
- wybornego **wina** z jurajskiej części Małopolskiego Szlaku Winnego: www.malopolskiszlakwinny.pl (winnice można zwiedzać lub skorzystać z degustacji po wcześniejszym umówieniu się)
- **produktów oznaczonych marką „Spichlerz Koronny – z królewskiego nadania”**, przyznawaną przez Stowarzyszenie LGD Korona Północnego Krakowa – z krainy owocujących sadów, bogatych ogrodów i urodzajnych pól, są wśród nich miody, przetwory owocowo-warzywne, ciasta, wino i autorskie dania serwowane w kawiarniach i restauracjach w pięciu gminach: Zielonki, Wielka Wieś, Michałowice, Kocmyrzów-Luborzycza i Igołomia-Wawrzeńczyce: www.koronakrakowa.pl

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- do Zabierzowa dojedziemy wygodnie Kolejami Małopolskimi
- Gdów ma wiele połączeń busowych z Krakowem
- do Zielonek i Korzkwi dostaniemy się autobusem MPK nr 267 z Krakowa-Krowdrzy Górk
- do Czernichowa dojedziemy autobusami linii nr 229, 249 i 259 z Krakowa-Salwatora

LEKTURY NA DROGĘ

- „Park Krajobrazowy Dolinki Krakowskie. Przewodnik”, Anna Boguś, Piotr Dmytrowski, Marek Kołodziej, Wyd. Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego.
- „Spacerownik po Dolinkach Krakowskich” (umożliwia otrzymanie odznaki Odkrywczy Parku Krajobrazowego Dolinki Krakowskie), do pobrania na stronie: www.zpkwm.pl.
- „Od Krakowa do Ojcowa rowerem przez Zielonki. Przewodnik rowerowy po gminie Zielonki”, Krzysztof J. Pucek, Wyd. Urząd Gminy Zielonki, do pobrania na stronie: www.roveremprzezzielonki.pl.
- „Legends i opowieści niesamowite o zamkach jurajskich oraz duchach w nich mieszkających”, Małgorzata Budny, Wyd. Dikappa.

Juromania | fot. Dominika Zaręba

- „Moje Bronowice mój Kraków”, Maria Rydlowa, Wyd. Literackie.
- „Poezycje”, Lucjan Rydel, 1899 r.

OBEJRZYJ

- „Wesele” – film w reżyserii Andrzeja Wajdy z 1973 r.
- „Tadeusz Kantor” – film w reżyserii Krzysztofa Miklaszewskiego: <https://youtu.be/UYu1wGp5SGM>

ZAGRAJ

- Quest Z Eleonorą Wodzicką spacer po Korzkwi,
 - Quest Tajemnice Doliny Będkowskiej,
 - Quest Wyprawa „na puchery” po gminie Zielonki
- Te i inne są dostępne na stronie: www.questy.org.pl

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

KRAKÓW

Info Kraków, punkty informacji turystycznej w Krakowie znajdziemy na stronie: www.infokrakow.pl

Kajakiem i rowerem u zbiegu Dłubni i Wisły

Kraków-Nowa Huta
Niepołomice
Kłaj
Puszcza Niepołomicka

Mogłoby się wydawać, że na szlaku przebiegającym pomiędzy Nową Hutą a Puszcą Niepołomicką czekają na nas typowo miejskie i monotonne widoki. Tymczasem ten zakątek, położony na wschód od Krakowa, jest tak różnorodny i ciekawy krajobrazowo, że zaskoczy każdego podróżnika. Nowa Huta ma do zaoferowania o wiele więcej niż bloki i kominy kombinatu: ogrom zieleni, użytki ekologiczne, niezwykle pejzaże czy wreszcie socrealistyczną zabudowę industrialnego miasta, a pośród niej – drewniane kościołki oraz cenne zabytki kultury i sztuki. Spłyńcie z nami Dłubnią, zwaną nowohucką Amazonką. To wyjątkowa, zdziczała i wymagająca rzeka w samym środku miejskiej dżungli. Przy odrobinie szczęścia spotkanie zimorodka polującego na drobne ryby, a ślady bobrzych zębów na pniach drzew uświadomią wam, że te wodne ssaki mają tu swoje siedziby. Okolice dostarcza wspaniałych doświadczeń także odkrywającym ją z wysokości siodełka rowerowego. Przejedźcie przez Puszczę Niepołomicką, odwiedźcie Niepołomice z renesansowym zamkiem królewskim, a do Krakowa dotrzecie Bursztynowym Szlakiem Greenways.

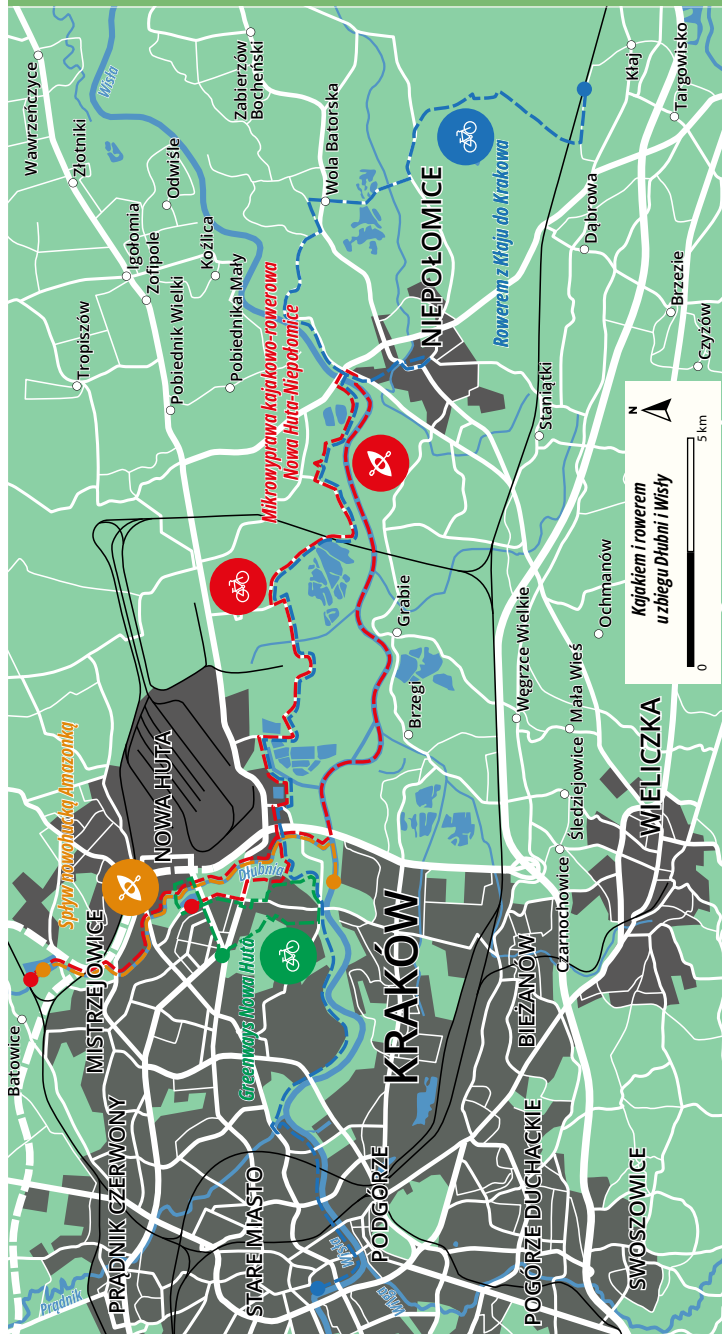
Proponujemy wycieczkę kajakową rzeką Dłubnią na odcinku biegnącym przez Nową Hutę (w krótszym wariantcie obejmującej sam spływ Dłubnią, a w dłuższym – spłynięcie Dłubnią i Wisłą do Niepołomic, a stamtąd powrót rowerami do Nowej Huty). Przedstawiamy także pomysły na mikro-wycieczki rowerowe w okolicy.

Ekowycieczka rekomendowana dla:

osób w każdym wieku, które czują się na siłach, by wioślować przy wysokiej fali
rodzin z dziećmi

oferta sezonowa | wycieczki jednodniowe

Ślady GPS mikrowycieczek: www.traseo.pl/malopolska-ekoturystyka

MIKROWYPRAWY

1. Wycieczka kajakowa: spływ nowohucką Amazonką

- 6 km
- 45 min
- trasa łatwa (z instruktorem)
- trasa średnia (samodzielny spływ)
- kajakiem

Start: na wysokości Zalewu Nowohuckiego, przy mostku prowadzącym do dworku Jana Matejki – meta: ujście Dłubni do Wisły + 1 km w dół Wisłą

Trasę kajakowego spływu można podzielić na trzy odcinki o różnym charakterze. Pierwszy, jurajski (1–3 km), prowadzi pod gęstymi zadrzewieniami, a przez to często pojawiają się przeszkody w postaci powalonych drzew. Dłubnia

jest tu wąska, miejscami kręta, z bystrzami i mieliznami. To najbardziej sportowy odcinek rzeki. Kolejny (3–5 km) jest dużo spokojniejszy – wypływamy spod

Meandrująca Dłubnia | fot. Kamil Sorocki

Zanim wsiądziecie do kajaków – garść porad

Powalone drzewa i bystrzyny są stałym elementem spływu, czasem może się także zdarzyć przenoska kajaków. Warto zasięgnąć wcześniej informacji u organizatorów i sprawdzić, jaki jest aktualny stan trudności na rzece. Minimalna grupa, by zorganizować spływ kajakowy, to 10 osób. Przede wszystkim nastawcie się na przygodę! Jedno jest pewne: będziecie mokro. Jeśli płyniecie w dwuosobowej załodze, warto już na początku zdecydować, kto będzie wychodził z kajaka, gdy zajdzie konieczność np. zepchnięcia go z mielizny. Przygotujcie niezbędny ekwipunek – rzeczy na przebranie, nakrycie głowy, wodę do picia. Załóżcie też pełne, wiązane obuwie (zapomnijcie o klapkach czy sandałach). Dłubnia jest rzeką miejską, a to oznacza, że na jej dnie można napotkać nie tylko ostre kamienie, ale też rozbite butelki i inne śmieci. Pamiętajcie, nad tą małą rzeczką dużo rzeczy dzieje się niezwykle szybko, dlatego zawsze słuchajcie ostrzeżeń instruktorów prowadzących spływ. Rzeka to żywy organizm! Za każdym razem, gdy wsiadamy do kajaka i spływamy Dłubnią, odkrywamy ją na nowo. Powalone przez boby drzewo, zator, podwodna przeszkoda, której poprzedniego dnia nie było... Miejcie oczy i uszy szeroko otwarte. Ahoj, przygodo!

Nowa Huta Travel, Kraków, ul. Bulwarowa 35d/42, tel. +48 12 681 36 92,
www.fundacja.ecotravel.pl, www.nowahutatravel.pl

Spływ Dłubnią czas zacząć | fot. Kamil Sorocki

drzew, na otwartej przestrzeni (poza nielicznymi przeszkodami) rzeka zwalnia, poszerza się i rozlewa. Jest niczym na Mazurach! Ostatni odcinek spływu (5–6 km) zaczyna się przy największym moście w Małopolsce, gdzie Dłubnia uchodzi do Wisły. Przed wami już nie spływanie, a pływanie kajakiem po królowej polskich rzek. Trzeba tu nieraz

powalczyć z falami, które na otwartej przestrzeni potrafią być niemałą przeszkodą. Jeśli wieje z zachodu, płyniecie pod falę, natomiast wiatr od wschodu będzie wam sprzyjał. Uważajcie na inne jednostki pływające – ostatni odcinek prowadzi szlakiem żeglugi śródlądowej. Widzicie pomost po prawej stronie? Tu wysiadacie!

2. Mikrowyprawa kajakowo-rowerowa Nowa Huta – Niepołomice

17 km
kajakiem
Dłubnią (5 km)
Wisłą (12 km)

20 km
rowerem

całodniowa

trasa średnia

kajakiem

rowerem

Początek spływu kajakowego: na wysokości Zalewu Nowohuckiego, przy mostku nad Dłubnią prowadzącym do dworku Jana Matejki – meta: przed mostem na Wiśle w Niepołomicach

Odcinek powrotny rowerem: most w Niepołomicach – kąpielisko w Przylasku Rusieckim – ul. Jeżynowa – ul. Żaglowa – ul. Ptaszyckiego – ul. Bulwarowa – Zalew Nowohucki

Pierwszy odcinek trasy prowadzi Dłubnią. Kajaki wodujemy przy moście, na wysokości **Zalewu Nowohuckiego**. Przez 5 km będziemy mijać powalone drzewa, pokonywać bystrzyny i być może przeciągać kajak przez mielizny. Dopływamy do Wisły, wprost pod największy **most** w Małopolsce – **im. Kardynała Franciszka Macharskiego**. Z perspektywy kajaka wygląda monumentalnie. Kierujemy się na wschód. Po

dość długim machaniu wiosłami docieramy do stopnia wodnego Przewóz. Tutaj musimy wysiąść z kajaków i przeciągnąć je kilkaset metrów drogą na drugą stronę. Po pokonaniu tej wielkiej rzecznej przegrody z wartkim prądem Wisły spływamy do Niepołomic. Po 12 km spływu Wisłą, przed mostem w Niepołomicach wyciągamy kajaki z wody i wrzucamy na przyczepę. Tu przesiadamy się na rowery.

Tu Dłubnia wpada do Wisły | fot. Kamil Sorocki

Kąpielisko w Przylasku Rusieckim | fot. Dominika Zaręba

Trasa powrotna do Nowej Huty ma 20 km. Pierwsze 6 km pokonujemy spokojnymi drogami szutrowymi i asfaltowymi. Możemy zatrzymać się w **Przylasku Rusieckim**, aby odpocząć, skorzystać z kąpieliska i punktów gastronomicznych. Dalej pojedziemy pośród pól i zabudowań, tak odmiennych od znanej wszystkim Nowej Huty. Sielski klimat wiejskiej zabudowy kontrastuje z industrialnymi obiektami

kombinatu. Jedziemy dalej drogą pamiętającą czasy PRL-u, a ułożoną z betonowych płyt (ul. Jeżynowa). Przejeżdżamy nią pod drogą ekspresową S7 aż do starej części dawnej wsi Mogiła. Jeszcze kawałek ulicą Żaglową i docieramy do rowerowej ścieżki przy ulicy Ptaszyckiego. Stąd ulicą Bulwarową kierujemy się nad **Zalew Nowohucki**. Za nami łącznie 37 km trasy – kajakiem i rowerem. Brawo!

3. Greenways Nowa Huta

10,2 km

2 h

trasa łatwa

rowerem

Plac Centralny im. Ronalda Reagana, pomnik Solidarności – Łąki Nowohuckie – ul. Odmętowa – ul. Zagłoby – Lasek Mogiłski – ul. Żaglowa – ul. Klasztorna, klasztor oo. Cystersów, kościół pw. Narodzenia Pańskiego i św. Bartłomieja Apostoła – os. Młodości – ul. Bulwarowa – Zalew Nowohucki – ul. Wańkowicza, dworek Matejki, kościół pw. św. Jana Chrzyciciela i Matki Bożej Szkaplerznej – al. Solidarności – al. Róż – plac Centralny im. Ronalda Reagana

Ogrom zieleni, użytki ekologiczne, niezwykle jak na miejski krajobraz widoki, suszące się między blokami pranie

i malutkie warzywniaki ze skrzynkami owoców stojącymi wprost na chodniku – odkrycie różnorodność Nowej Huty

i zauroczycie się nią. Mikrowycieczka przybliży wam najbardziej symboliczne miejsca i obiekty starej Nowej Huty: parki i zielone przestrzenie, socrealistyczną zabudowę industrialnego miasta, a wśród niej – drewniane kościółki oraz cenne zabytki kultury i sztuki.

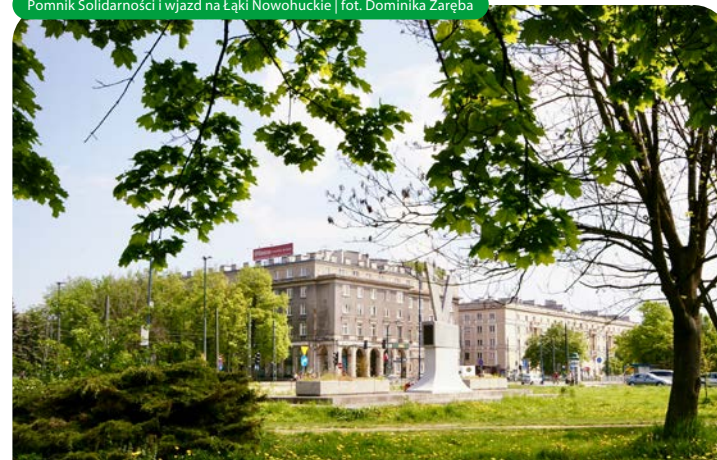
Startujemy spod **pomnika Solidarności na placu Centralnym im. Ronalda Reagana**. Rozglądnijmy się dookoła! Jesteśmy w sercu Nowej Huty. Zaskakują monumentalne bryły budynków wychodzących w otwartą przestrzeń Łąk Nowohuckich. Na ich skraju wznosi się **Nowohuckie Centrum Kultury** – ważne miejsce na kulturalnej mapie miasta.

Kierujemy się w stronę postmodernistycznego **osiedla Centrum E**. Nie zdziwmy się, jeśli ten fragment trasy przemierzemy przy akompaniamencie muzyki. Dźwięki różnych instrumentów dochodzą często z pobliskich budynków **Zespołu Państwowych Szkół Muzycznych im. Mieczysława Karłowicza**. Przed nami wzniesiony w 1954 r. **Szpital Specjalistyczny**

im. Stefana Żeromskiego, przykład socrealistycznej architektury z okazałym, nawiązującym do baroku frontem i monumentalnymi schodami. Mijamy **park im. Stefana Żeromskiego** z uroczym placem zabaw. Znajdujemy się na Bursztynowym Szlaku Greenways, biegnącym z Budapesztu do Gdańska. Jego symbolem stała się **alejka jarzębinowa**, wzdłuż której w 2004 r. dzieci z nowohuckich szkół i przedszkoli zasadziły młode drzewka jarzębiny. Akcja odbyła się z inicjatywy Towarzystwa na Rzecz Ochrony Przyrody.

Z Łąk Nowohuckich kierujemy się w stronę ulicy Odmętowej, a następnie skręcamy w ulicę Zagłoby, która doprowadzi nas do ruchliwej ulicy Podbipięty. Pojedziemy w kierunku **Lasku Mogiłskiego**. To piękny, nieznan, niemal dziki park, który porastają głównie stare wiąz, dęby i jesiony, dzięki czemu możemy się tu poczuć niemal jak w pradawnej puszczy. Na dodatek niedawno mieszkańcy posadzili tu aż 1400 nowych drzew, wyhodowanych z nasion zebranych w lasku! W tym spokojnym,

Pomnik Solidarności i wjazd na Łąki Nowohuckie | fot. Dominika Zaręba

Klasztor oo. Cystersów | fot. Kamil Sorocki

mało uczęszczanym miejscu znajduje się również **kapliczka Matki Boskiej Częstochowskiej**.

Z lasku kierować się będziemy spokojną ulicą Żaglową ku ulicy Klasztornej, gdzie trzeba będzie na chwilę zsiąść z roweru – brak tu drogi rowerowej i do dyspozycji mamy tylko ruchliwą jezdnię. Przy ulicy Klasztornej znajdziemy dwa niezwykle cenne zabytki sakralne: **klasztor oo. Cystersów**, który powstał w XIII w. na terenie dawnej wsi Mogiła oraz modrzewiowy gotycki **kościół pw. Narodzenia Pańskiego i św. Bartłomieja Apostoła**.

Spod kościoła przeprowadzimy rower przez niewielki skwerowy **park Rogozińskich** na **osiedle Młodości**. To najmniejsze i jedno z najstarszych osiedli Nowej Huty. Pozwoli nam ono poczuć klimat tej dzielnicy.

Skręcając w ścieżkę przy alei Jana Pawła II, dostaniemy się do ulicy Bulwarowej. Wygodna droga pieszo-rowerowa poprowadzi nas wzdłuż jednego z ogrodów działkowych aż nad Zalew Nowohucki i do **ulicy Wańkowicza**. Wjeżdżając w nią, pocujemy, jakbyśmy

przenieśli się w miejscu i czasie. Jeszcze przed momentem byliśmy między blokami wielkiego miasta, teraz nagle otacza nas wiejska sielanka. Stare, barwne, drewniane chałupy toną w zieleni. Dojeżdżamy do drewnianego, XVII-wiecznego **kościola pw. św. Jana Chrzciciela i Matki Boskiej Szkaplerznej**. Opodal, wśród starodrzewu ukrył się cenny zabytek – **dworek Jana Matejki**, gdzie sam mistrz miał swoją pracownię.

Ścieżką prowadzącą przez park udajemy się nad Dłubnię. Rower trzeba przeprowadzić kładką nad rzeką (tutaj rozpoczynają się sploty nowohucką Amazonką – zob. s. 663). Dalej pojedziemy alejkami wzdłuż **Zalewu Nowohuckiego**. Zbiornik wodny wraz z otaczającym go parkiem został oddany do użytku w 1957 r. Od tej pory służy jako miejsce relaksu, wypoczynku, imprez i pikników rodzinnych. Na wysepce zwanej Małpim Gajem miejsca łąkowe ma m.in. łabędź niemy i kaczka krzyżówka.

Pośród monumentalnych zabudowań starej Nowej Huty, wzdłuż alei Solidarności wracamy na **plac Centralny**.

4. Rowerem z Kłaja do Krakowa

48 km

6–7 h

trasa średnia

rowerem

Kłaj, stacja PKP – Puszcza Niepołomska – Wola Batorska – Wiślana Trasa Rowerowa – Niepołomice – Przylasek Rusiecki – Nowa Huta – Dąbie – Kazimierz – Wawel

Wycieczka wymaga doświadczenia rowerowego, szczególnie jeśli wybieramy się z dziećmi. Szlak prowadzi ścieżkami Puszczy Niepołomskiej, Wiślana Trasa Rowerową i Bursztynowym Szlakiem Greenways, częściowo też drogami o mniejszym natężeniu ruchu. Na trasie czekają liczne tereny zielone, piękne Niepołomice z zamkiem królewskim i Rynkiem, pejzaże wiejskie i nieoczywiste industrialne klimaty Nowej Huty oraz malownicza i wciąż dzika Dolina Wisły, która nawet w mieście zadziwi nas naturalną urodą.

Ze stacji PKP w **Kłaju** pojedziemy przez urokliwe zakątki Puszczy Niepołomskiej. Miniemy **Wężowy Staw**, miejsce fotograficznych plenerów, i pokniemy leśnym traktem prowadzącym w pobliżu Wielkiego Błota – ogromnego kompleksu bagiennego, ostoju ptactwa wodnego. Z Puszczy wyjedziemy **Drogą Królewską** i przez **Wolę Batorską** dotrzemy do Wiślanej Trasy Rowerowej (WTR). Po przejechaniu pod mostem na drodze krajowej nr 75 skęcimy z WTR do **Niepołomic**, by odwiedzić tutejszy zamek, park i sympatyczny Rynek oraz skosztować lodów. Wracamy nad Wisłę, przejeżdżamy przez most na drugą stronę

rzeki i skręcamy w stronę Nowej Huty. Pojedziemy tak jak na mikrowycieczce 2 (zob. s. 665) – przez tereny podmiejskie i wiejskie, Przylasek Rusiecki oraz obszar dawnej wsi Branice. Warto wiedzieć, że jej pierwszymi właścicielami wsi byli Gryfici (Świebodzice) – średniowieczny, potężny ród rycerski z Małopolski z godłem Gryf. W **Branicach** zachował się, otoczony parkiem, **późnorennesansowy dwór Branickich** (lamus z ok. 1600 r.), w którym działał Santi Gucci, słynny architekt i rzeźbiarz pochodzenia włoskiego. Obok lamusa, na przełomie XVIII i XIX w., wzniesiono parterowy, klasycystyczny dwór rodziny Badenich (oddział Muzeum Archeologicznego w Krakowie, zob. www.ma.krakow.pl).

Nowa Huta przywita nas pejzażami industrialnymi. Pośród oczyszczalni i spalarni odpadów oraz przemysłowej, chaotycznej „dżungli” dojedziemy do **Lasu Mogińskiego**. Stąd już niedaleko do wygodnej trasy rowerowej, która poprowadzi nas wzdłuż Wisły do mostu nad Białuchą przy alei Pokoju. Dalej Bursztynowym Szlakiem wzdłuż bulwarów wiślanych pojedziemy przez Dąbie i dzielnicę Kazimierz do serca Krakowa z Wawelem.

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Dolina Dłubni

Niespełna 50-kilometrowa Dłubnia to prawdziwie górską jurajską rzeką, miejscami wartką. Jej nazwa pochodzi od słowa „dłubać” i nawiązuje do nurtu, który jest na tyle szybki, że „dłubie” koryto rzeki w dolinie. Źródło Dłubni znajduje się na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej, w okolicach miejscowości Jangrot. Rzeka przepływa przez **Dłubniański Park Krajobrazowy**, a następnie przez Kraków, przez cztery z pięciu nowohuckich dzielnic (Mistrzejowice, Wzgórze Krzesławickie, Bieńczyce i Nową Hutę). Niedługo uregulowana, została zapomniana na dziesięciolecia. Dziś wygląda na zdziwiałą, a przez to staje się przepiękną, zieloną, tętniącą życiem oazą. Oczywiście Dłubnia ma swoje problemy, jak każda miejska rzeka. Co roku organizowana jest dla niej **Akcja #CzystaDłubnia**, mająca na celu edukację i przybliżenie mieszkańcom problemu zaśmiecania

rzek, wraz z nią odbywają się spływy kajakowy połączony z oczyszczaniem rzeki oraz tradycyjne sprzątanie jej brzegów.

Zainteresowanym dołączeniem do inicjatyw na rzecz Dłubni polecamy stronę: www.fundacja.ecotravel.pl

Ulica Melchiora Wańkowicza

Ulica Wańkowicza leży na obszarze dawnej wsi Krzesławice nad rzeką Dłubnią. Prawdziwą perełką jest XVII-wieczny **kościół pw. św. Jana Chrzciciela i Matki Boskiej Szkaplerznej** znajdujący się na Szlaku Architektury Drewnianej. Przeniesiono go tutaj z wsi Jawornik koło Myślenic w latach 80. ubiegłego stulecia. Miał stanowić – wraz z dworkiem Jana Matejki – załazek przyszłego skansenu. We wnętrzu zachowała się

Dworek Jana Matejki | fot. Kamil Sorocki

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela i Matki Boskiej Szkaplerznej | fot. Dominika Zaręba

barokowa ambona oraz fragmenty polichromii z 1. połowy XVII w., przedstawiające Sąd Ostateczny i św. Krzysztofa.

Właścicielem staropolskiego **dworku Jana Matejki** jest Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie. Budynek powstał w 1826 r. i mieścił pracownię najsłynniejszego polskiego malarza, który osobiście zaprojektował werandę. Od lat 60. XX w. znajduje się tu muzeum poświęcone nie tylko Matejce, ale także

drugiemu znanemu mieszkańcowi wsi Krzesławice – **Hugonowi Kołłątajowi** (1750–1812), pisarzowi, poecie i politykowi epoki oświecenia. Dworek otoczony jest parkiem pełnym starych akacji i lip.

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela i Matki Boskiej Szkaplerznej, Kraków, ul. Wańkowicza 35

Dworek Jana Matejki w Krzesławicach, Kraków, ul. Wańkowicza 25, tel. +48 12 644 56 74, www.palac-sztuki.krakow.pl

Eleganckie wnętrza dworku Jana Matejki | fot. Kamil Sorocki

Dolina Dłubni | fot. Kamil Sorocki

Stara Nowa Huta

Zabudowa starej Nowej Huty | fot. Kamil Sorocki

Nowa Huta powstała jako wielki ośrodek przemysłowy w latach 50. ubiegłego stulecia wokół olbrzymiej huty stali. Dzisiaj jest wspaniałym zabytkiem architektury socrealistycznej, inspirowanej epoką renesansu. W 2019 r. utworzono tu **Park Kulturowy Nowa Huta**.

Aleja Róż | fot. Dominika Zaręba

Budowę pierwszego bloku na osiedlu Wandy rozpoczęto w 1949 r. Jak twierdzi Maciej Mieźian, znawca i miłośnik Nowej Huty, historyk sztuki: *O Nowej Hucie pisano dużo, często i z reguły nie najlepiej. Pora więc bez uprzedzeń spojrzeć na Nową Hutę, by zobaczyć to, czym jest*

naprawdę: dużym, dobrze zaprojektowanym miastem, gdzie mimo ciągle rosnącej liczby samochodów nie ma korków, a budynki toną w zieleni. Jej osiedla są dziełem najlepszych polskich architektów. Główny architekt Nowej Huty **Tadeusz Ptaszycki** (1908–1980) stworzył m.in.

dzisiejszy **plac Centralny** im. Ronalda Reagana – serce Nowej Huty – wraz z pięcioma wychodzącymi z niego arteriami. Plac miał zostać otoczony miastem idealnym, zbudowanym na planie połowy ośmiokąta.

Budując Nową Hutę, oparto się na koncepcji „jednostki sąsiedzkiej”, zaprojektowanej w Stanach Zjednoczonych w latach 20., gdy architekci pracowali nad planem rozbudowy Nowego Jorku. Jednostką taką miało być osiedle liczące 4–5 tysięcy ludzi, wyposażone w całą potrzebną do życia infrastrukturę i stanowiące jakby odrębne miasteczko – pisze Maciej Mieźian.

Wszystkich zainteresowanych historią tego fascynującego miejsca zachęcamy do odwiedzenia **Muzeum Nowej Huty** w dawnym kinie Światowid, niedaleko placu Centralnego i Łąk Nowohuckich.

Muzeum Nowej Huty, Kraków,
os. Centrum E 1, tel. +48 12 446 78 21,
www.muzeumkrakowa.pl/oddzialy/muzeum-nowej-huty

Zielona Nowa Huta | fot. Dominika Zaręba

Łąki Nowohuckie

Użytek ekologiczny zajmujący 57,17 ha, dzięki staraniom samych nowohucian od 2003 r. objęty ochroną prawną. Idea powołania użytku ekologicznego narodziła się wśród pracowników Ośrodka Kultury im. C.K. Norwida. Naukowcy doliczyli się tutaj ponad 300 gatunków roślin oraz ponad 70 gatunków ptaków, w tym zagrożonych wyginięciem, jak derkacz czy bączek. Bogactwo fauny dotyczy również owadów, żyją tu rzadkie motyle dzienne: modraszek telejus i czerwończyk fioletek.

Na obrzeżach Łąg Nowohuckich wznosi się **Nowohuckie Centrum Kultury**. W jego Białej Galerii Centrum warto zwiedzić wystawę rysunków i fotografii **Zdzisława Beksińskiego** (1929–2005), wybitnego malarza, rysownika, rzeźbiarza i fotografa. Na dachu NCK powstała pasieka miejska, którą zobaczycie w filmie pt. „Zielona Nowa Huta – nasze marzenie o zrównoważonym mieście”.

Nowohuckie Centrum Kultury, Kraków,
al. Jana Pawła II 232, tel. +48 12 644 02 66,
www.nck.krakow.pl

Łąki Nowohuckie z lotu ptaka | fot. Kamil Sorocki

Zespół klasztorny oo. Cystersów

Cystersi przybyli do dawnej wsi Mogiła z inicjatywy biskupa krakowskiego Iwona Odrowąża w 1222 r. z Lubiąża na Dolnym Śląsku. Zabudowania klasztorne należą do najstarszych zabytków budownictwa ceglanego w Polsce. Gościli tu nie tylko wybitni polscy władcy – m.in. książę Bolesław V Wstydlivy, jego żona św. Kinga, król Kazimierz Wielki czy Władysław Jagiełło z królową Jadwigą, ale także słynne postaci ze świata sztuki, choćby Jan Matejko, Stanisław Samostrzelnik (twórca polichromii w kościele i bibliotece), Cyprian Kamil Norwid i Stanisław Wyspiański. Zwiedzający mogą zobaczyć bazylikę, kaplicę, krużganki klasztorne oraz cysterski ogród.

Opactwo Cystersów w Mogile, Kraków,
ul. Klasztorna 11, tel. +48 12 644 23 31,
www.fb.com/OpactwoMogila

Zamek królewski w Niepołomicach

Pierwszą murowaną budowlę wznosił tu Kazimierz Wielki. Zamek służył kolejnym

Zamek królewski w Niepołomicach | fot. Kamil Sorocki

królom polskim jako rezydencja na czas łowów w Puszczy Niepołomickiej.

Dziś w miejscu gotyckiego zamku kazimierzowskiego podziwiać można piękną rezydencję renesansową, inspirowaną architekturą Wawelu. Gmach na planie kwadratu zbudowano za czasów Zygmunta Augusta. Do jego wnętrza prowadzi renesansowy portal, a dziedziniec otaczają arkadowe krużganki. Król, wzorem swego ojca Zygmunta Staroego, do budowy zatrudnił architektów z Włoch, w tym sławnego mistrza Santi Gucciego. Do zamku przylegają **Ogrody Królowej Bony** – zaprojektowane we

włoskim stylu, z alejkami spacerowymi i żywopłotami tworzącymi kwatery ułożone w kształt figur geometrycznych, zgodnie z kanonem sztuki renesansowej.

Zajrzyjmy także na sympatyczny niepołomiczy **Rynek**, przez który przebiegała droga królewska łącząca zamki królewskie na Wawelu i w Niepołomicach.

Zamek królewski – Muzeum Niepołomicke, Niepołomicze,
ul. Zamkowa 2, tel. +48 12 261 98 51,
www.muzeum.niepolomice.pl

Pomnik Kazimierza Wielkiego

Przy wejściu do parku stoi pomnik Kazimierza Wielkiego z małym chłopcem, któremu król ofiarowuje trzosa dukatów. Zgodnie z legendą Kazimierz Wielki przebrał się za chłopca i odwiedzał poddanych. Raz poprosił o gościnę w ubogiej chatce położonej na skraju Puszczy Niepołomickiej, gdzie przyjęto go niezmiernie serdecznie. Król zgodził się zostać ojcem chrzestnym nowo narodzonego w rodzinie chłopca, a na uroczystość przybył z całym orszakiem, wzbudzając podziw dobrych gospodarzy. Chrześniak otrzymał od króla ziemię i trzosa dukatów.

Legenda zaczerpnięta ze strony:
www.niepolomice.eu

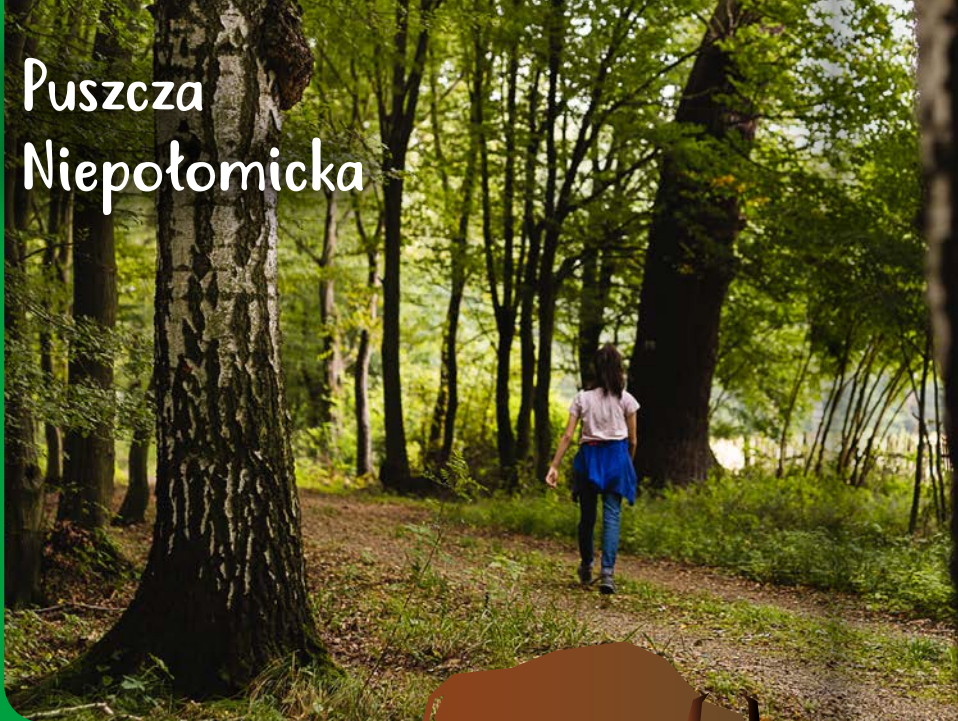

Pomnik Kazimierza Wielkiego w Niepołomicach | fot. Dominika Zaręba

Puszcza Niepołomska

Puszczańskie spacerki | fot. Kamil Sorocki

Puszcza Niepołomska, zwana także zielonymi płucami Krakowa, obejmuje łącznik ok. 115 km². To tylko skrawek dawnych ogromnych kniei, które porastały całą Kotlinę Sandomierską. Puszcza przetrwała tylko dzięki temu, że stanowiła majątek królewski, a kolejni polscy monarchowie przyjeżdżali tu na polowania. Jej nazwa pochodzi od staropolskiego słowa *niepołomny*, czyli niedostępny, trudny do zdobycia.

Niemal połowę powierzchni Puszczy zajmuje bór mieszany wilgotny, w którym dominują sosna i świerk. Pozostałe części to lasy wilgotne liściaste i mieszane z dębem szypułkowym. Z innych gatunków drzew występują tu: modrzew, olcha, buk, jesion, grab, brzoza, lipa, wiąz, topola i jodła. Puszcza stanowi

dom dla wielu zwierząt chronionych, jak puszczyk uralski, bocian czarny, bóbr, łos, dzięcioł czarny i żubr.

Dziś Puszcza chroniona jest jako Obszar Natura 2000, w skład którego wchodzi sześć rezerwatów przyrody, m.in. ścisły **rezerwat Gibiel** z licznymi pomnikowymi okazami dębów oraz usytuowany w jej południowej części **rezerwat Długosz Królewski**, na którego terenie rosną piękne okazy tego rzadkiego gatunku paproci. Unikatowym kątkiem przyrodniczym jest kompleks bagienny z torfowiskami, zwany **Wielkim Błotem**.

wypoczynku, która przywędrowała do Europy z Japonii? Jak pisze Magda Petryna, blogerka i przewodniczka: *Naukowcy dowiedli, że przebywanie w lesie nie tylko wpływa na człowieka relaksująco, ale także działa prozdrowotnie.*

Czym kąpiel leśna różni się od zwykłego spaceru po lesie? Zanurzamy się w otaczającym nas świecie, powoli i uważnie. Las jest na pierwszym planie. Poznajemy go wszystkimi zmysłami, nie tylko patrzymy na otaczającą nas przestrzeń: dotykamy, słuchamy, wączymy, smakujemy w miarę możliwości i w zależności od pory roku.

Zachęcamy do odwiedzenia portalu poświęconego Puszczy Niepołomskiej: www.puszczaniepolomska.pl

Żubry można obserwować tylko z wieży widokowej, po uzyskaniu zezwolenia w Nadleśnictwie Niepołomice: www.fb.com/Nadlesnictwo.Niepolomice
Blog Magdy Petryny: www.wilczylas.pl

W uroczysku Poszyna znajduje się **Ośrodek Hodowli Żubrów**, który ma na celu ochronę gatunkową zagrożonego wyginięciem króla Puszczy. W żubrowisku mieszka ok. 30 zwierząt pochodzących z linii białowiesko-kaukaskiej.

W Puszczy można skorzystać z **kąpiel leśnych**. Słyszeliście o takiej formie

Puszcza Niepołomska z lotu ptaka | fot. Kamil Sorocki

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Nowohuckie Centrum Kultury

Słynny „Encek” (NCK) istnieje na kulturalnej mapie dzielnicy od 1983 r., a na jego scenach odbywają się spektakle teatralne, muzyczne, taneczne, baletowe i kabaretowe.

Kraków, al. Jana Pawła II 232,
www.nck.krakow.pl

– jej dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Ośrodek jest nastawiony przede wszystkim na animację środowiska lokalnego i edukację kulturalną. **Nowohuckie Laboratorium Dziedzictwa** prowadzi tu Pracownię Animacji Ekologicznej. Przy OKN działa **ARTzona** – niezwykła przestrzeń artystyczna w budynku, który powstał prawie 60 lat temu jako warsztat naprawczy dla samochodów przemysłowych Huty im. Lenina.

Kraków, os. Górali 5, ARTzona, os. Górali 4,
tel. +48 12 644 27 65, www.okn.edu.pl

Ośrodek Kultury im. C.K. Norwida i ARTzona

Prowadzi zajęcia edukacyjne dla dzieci, młodzieży, dorosłych i seniorów. Organizuje wydarzenia i włącza wszystkie pokolenia w działania na rzecz Nowej Huty

Teatr Łażnia Nowa i Dom Utopii

Miejsce nietuzinkowych wydarzeń teatralnych i muzycznych powstało

Artystyczna i ekologiczna ARTzona | fot. Dominika Zaręba

Najważniejsze imprezy lokalne

- **Akcja Sprzątania Dłubni #CzystaDłubnia**, Nowa Huta, marzec i październik
- **Dzień Ziemi w Nowej Hucie** – wystawa ekologiczna przy alei Róż, wydarzenia w Ośrodku Kultury im. C.K. Norwida, Nowa Huta, kwiecień
- **Nowa Huta Bulwar[ę]**, Nowa Huta, Zalew Nowohucki, czerwiec – wrzesień
- **Odpust w Mogile**, Nowa Huta, opactwo Cystersów, wrzesień
- **Poła Chwały** – jedna z największych imprez historyczno-militarnych w Polsce, Niepołomice, wrzesień: www.polachwaly.pl

W Muzeum Niepołomiczym | fot. Kamil Sorocki

w postindustrialnej przestrzeni dawnych hal warsztatów szkolnych Zespołu Szkół Mechanicznych w Nowej Hucie. Przy teatrze działa **Dom Utopii – Międzynarodowe Centrum Emipatii**, poświęcone sztuce współczesnej, rozumianej jako „wehikuł relacji międzyludzkich”.

Kraków, os. Szkolne 25, tel. +48 12 425 03 20, www.laznianowa.pl, www.domutopii.pl

Zajęcia edukacyjne w Muzeum Niepołomiczym

Muzeum organizuje zajęcia z zakresu sztuki, historii i przyrody dla dzieci i młodzieży, m.in. o języku obrazów, opowieści o ostatnich Jagiellonach, świecie Puszczy.

Niepołomice, ul. Zamkowa 2, tel. +48 517 590 420, www.muzeum.niepolomice.pl

Małopolskie Centrum Dźwięku i Słowa w Niepołomicach

Spotkania, warsztaty i niesamowite, jedyne w Polsce **Muzeum Fonografii**, prezentujące urządzenia do odtwarzania dźwięku, od najstarszych, mających blisko 130 lat.

Niepołomice, ul. Zamkowa 4, tel. +48 12 357 34 65, www.mcdis.pl, www.muzeumfonografii.pl

Wycieczki i warsztaty przyrodnicze Stowarzyszenia Zielony Puszczyk

Ciekawe wycieczki, spotkania i warsztaty przyrodnicze w Puszczy Niepołomickiej i okolicach.

Niepołomice, tel. +48 506 234 822, www.fb.com/zielonypuszczyk

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE MIEJSCA NOCLEGOWE I GASTRONOMICZNE

NOWA HUTA

Cafe Nowa Księgarnia, os. Zgody 7, Kraków-Nowa Huta, tel. +48 12 354 27 15, www.nowaksiegarnia.pl

Łan Cafe (przy Łąkach Nowohuckich), Centrum E 25, Kraków-Nowa Huta, tel. +48 505 699 400, www.fb.com/lancafekrakow

Restauracja Stylowa (najstarsza w Nowej Hucie), os. Centrum C 3 – aleja Róż, Kraków-Nowa Huta, tel. +48 12 644 26 19, www.stylowa-krakow.pl

Cukiernia u Bieniaka, os. Zielone 16 i **Cukiernia Pingwinek**, os. Słoneczne 14 (najstarsze nowohuckie cukiernie polecane przez mieszkańców)

NIEPOŁOMICE I KŁAJ

Zwał jak Zwał (Miejsce Przyjazne Rowerzystom), Niepołomice, ul. Wałowa 9, tel. +48 516 160 318, www.fb.com/zjakz

W Niepołomicach znajdziemy mnóstwo smakołyków w tutejszych cukierniach rodzinnych i lodziarniach, np. **Córka Piekarza** (ul. Parkowa 2,

www.corkapiekarza.pl), **Cukiernia Jan Machnicki** (Rynek 3), **Ambrozja. Saron z lodami** (Rynek 18).

Jeśli planujecie przedłużyć pobyt, by zwiedzić dokładniej okolice Puszczy Niepołomickiej, skorzystajcie z oferty gospodarstw agroturystycznych w gminach Niepołomice i Kłaj, rekomendowanych na stronach: www.niepolomice.eu i www.klaj.pl.

Konieczniesz musisz spróbować

- **kapuśniaków** lub **pączków** z najstarszych nowohuckich cukierni, np. od Bieniaka lub Pingwinka
- **lodów** i **ciast** na Rynku w Niepołomicach lub w jego okolicach; Niepołomice są znane z rodzinnych lodziarni i cukierni

Na zielonych ścieżkach z ARTzoną | fot. Dominika Zareba

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- liniami MPK do Nowej Huty – m.in. tramwajami nr 1, 4, 22, 52 i autobusami 139, 163, 174
- koleją do Puszczy Niepołomickiej – stacje: Staniątki, Szarów, Kłaj, Stanisławice
- do Niepołomic autobusami MPK – liniami aglomeracyjnymi nr 221, 301 oraz busami

LEKTURY NA DROGĘ

- „Gaja w Nowej Hucie”, Barbara Sadurska, Wyd. Fundusz Partnerstwa. Niezwykła bajka o niezwykłej dziewczynie, która dostrzega niezwykłość drzew.
 - „Jaka zielona! Ekoprzewodnik po Nowej Hucie”, red. Katarzyna Kobylarczyk, Wyd. Fundusz Partnerstwa.
- Obie pozycje dostępne na stronie: www.funduszpartnerstwa.pl.
- „Nowa Huta. Socjalistyczna w formie, fascynująca w treści”, Maciej Mieziak, Wyd. Bezdroża.

Greenways w Nowej Hucie | fot. Kamil Sorocki

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

Kraków-Nowa Huta: Info Kraków, os. Zgody 7, tel. +48 12 354 27 14 www.infokrakow.pl

Punkt jest dostosowany do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową.

OBEJRZYJ

- Filmy o splywie Dłubnią i nowohuckich mikrowyprawach na kanale YT Nowa Huta Travel, np. <https://youtu.be/IHjNSGzwb5A>
- Zielona Nowa Huta – nasze marzenie o zrównoważonym mieście: <https://youtu.be/kJQxKwERKIs>
- Teledysk do piosenki Andrzeja Zauchy pt. „C'est na la vie – Paryż z pocztówki”, nakręcony w Niepołomicach w 1987 r. <https://youtu.be/o8x64wd-EU4>

Zielono mi – okolice Krakowa na biegowo

Tyniec

Ojców

Myślenice

Wieliczka i Biskupice

Dobczyce i Kornatka

Białańsko-Tyniecki Park Krajobrazowy

Ojcowski Park Narodowy

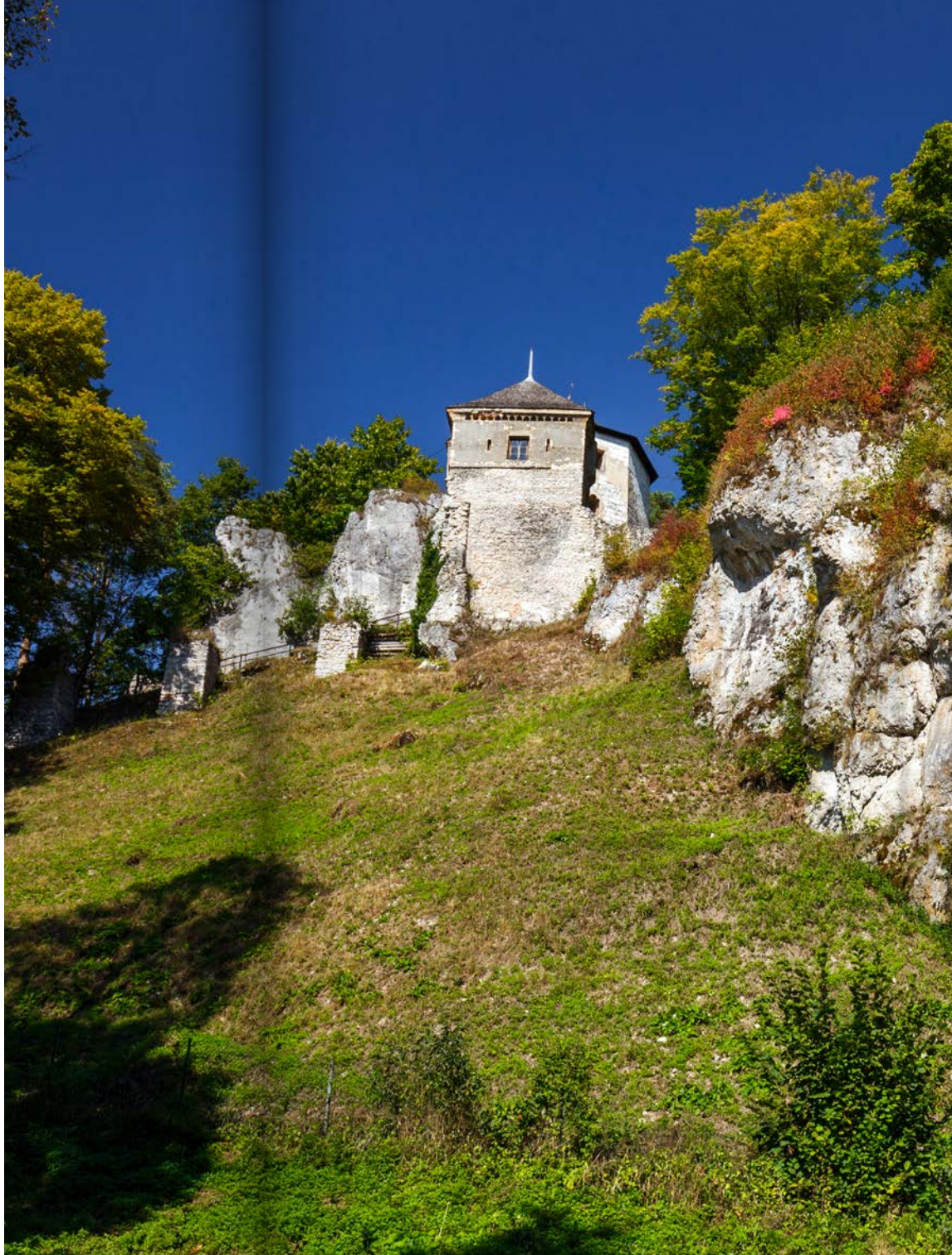

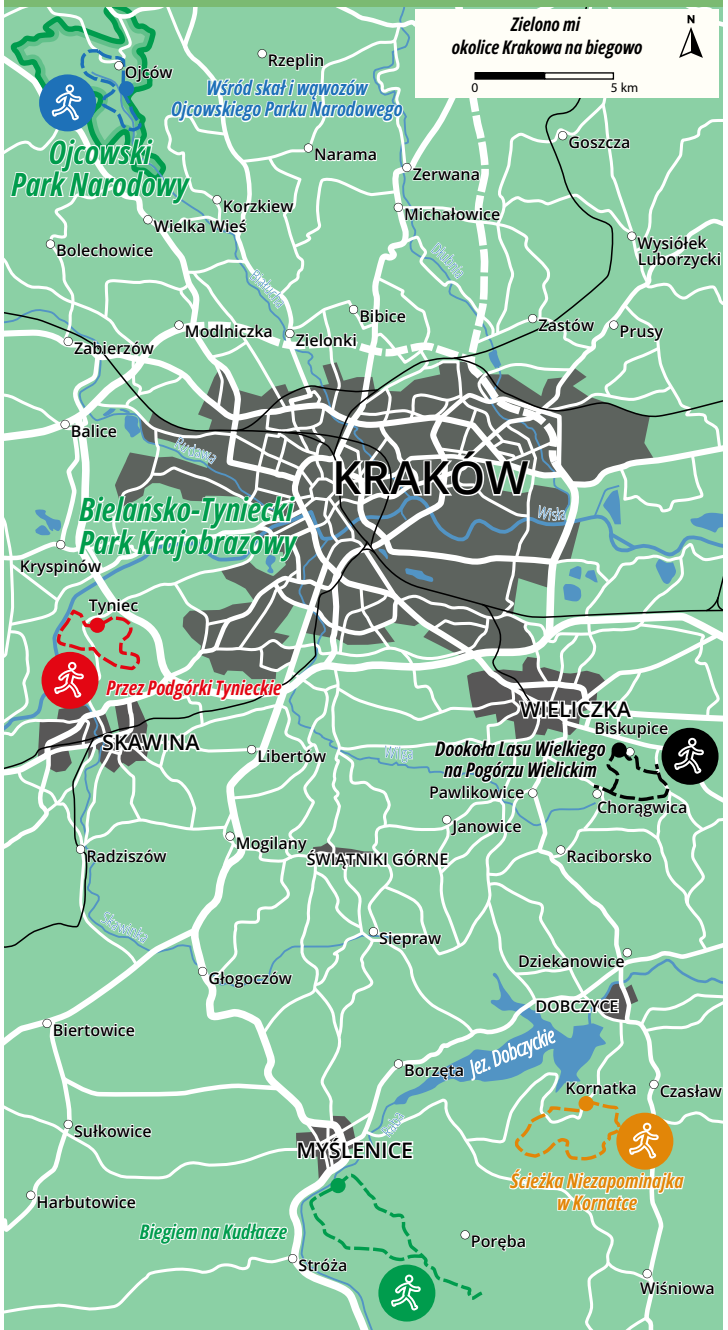
Kraków i okolice mają szczęście do zielonych przestrzeni, w których można być bliżej przyrody i odechnąć od zgiełku miasta, a przy okazji zachwycić się widokiem wtopionych w krajobraz zabytków. Pośród pagórków Bielańsko-Tynieckiego Parku Krajobrazowego udamy się do Tyńca z opactwem tworzonym na skalnym urwisku przez benedyktynów od XI w. Czekają tu na nas lasy i łąki pełne motyli oraz rzadkich gatunków roślin. Może uda nam się kiedyś dotrzeć do Tyńca o wschodzie słońca, kiedy mgły spowijają dolinę i wąwozy Podgórek Tynieckich, a wiatr opowiada historie z zamierzchłych czasów? Przywoła nas Ojcowski Park Narodowy – owiana legendami kraina i przykład tajemniczej harmonii pomiędzy człowiekiem a środowiskiem. Pobiegniemy przez Pogórze Wielickie, zza którego wynurzają się już Beskidy i romantyczne widoki aż po Tatry. Mekką biegaczy stał się Beskid Myślenicki ze Schroniskiem Na Kudłaczach. Przy okazji wycieczek biegowych zajrzemy także do królewskich miasteczek – takich jak Dobczyce, Wieliczka i Myślenice.

Proponujemy mikrowycieczki biegowe dla początkujących, które mogą być także propozycjami ciekawych rodzinnych spacerów i wędrowek z kijkami w okolicach Krakowa. Można je realizować o każdej porze roku. Kraków harmonijnie zespolił się z otaczającymi go terenami zielonymi. Kto wie, być może niektóre znajome wam miejsca odkryjecie z nami na nowo?

Ekowycieczka rekomendowana dla:

dla początkujących biegaczy, pasjonatów biegów terenowych
rodzinnych spacerowiczów i miłośników nordic walking
**oferta całoroczna | weekendowa | wycieczki
jednodniowe**

Zielono mi
okolice Krakowa na biegowo

0 5 km

MIKROWYPRAWY

1. Przez Podgórkę Tynieckie

11 km 1,5 h biegiem trasa średnia spacerem 3,5-4 h spacerem

Kraków-Tyniec, opactwo Benedyktynów – ścieżka wzdłuż Wisły – trawers góry Grodzisko – ul. Grodzisko – ul. Bogucianka – ul. Stępcice – leśniczówka przy ul. Bagiennej – rezerwat przyrody Skołczanka – ul. Nad Czerną – uroczysko Kowadza – ul. Toporczyków – uroczysko Wielkanoc – ul. Zagórze – ul. Bolesława Śmiałego – ul. Benedyktyńska – opactwo Benedyktynów

Trasa prowadzi zielonym szlakiem pieszym i stanowi pętlę wytyczoną po niewysokich wzngórzach **Podgórek Tynieckich**, ze startem i metą przy **opactwie Benedyktynów w Tyńcu**. Nazywana jest Szlakiem Siedmiu Wzgórz.

Zaczynamy pod skałą, na której stoi klasztor i biegniemy wałami wzdłuż Wisły. Po ok. 1,3 km docieramy do zalesionego wzngrza. Stąd zaczynamy wspinać się wąską i dość stromą ścieżką na zbocza **góry Grodzisko** (282 m n.p.m.), które trawersujemy. Po pewnym czasie zbiegamy do głównej drogi asfaltowej

Zanim wyruszysz na szlak – porady dla początkujących biegaczy

Do biegania najlepiej włożyć buty z lekkim protektorem, a zimą lub po deszczach, gdy na szlakach może być sporo błota, wskazany jest wyższy protektor. Nie zapomnijmy o spakowaniu kurtki przeciwdeszczowej, zapasie wody i batoniku energetycznym na wszelki wypadek. Warto zabrać ze sobą ubrania na zmianę. Początkującym biegaczom zalecamy potraktowanie propozycji wycieczek jako tras marszobiegów.

Przez Podgórkę Tynieckie | fot. Dominika Zareba

Wiosenny Las Tyniecki | fot. Dominika Zaręba

(ul. Bogucianka), skręcamy w prawo, a po ok. 200 m, za przystankiem autobusowym odbijamy w lewo, w boczną ulicę Stępile. Kawatek dalej kończy się asfalt, drogą gruntową docieramy do skraju lasu (stoi tu tablica informacyjna). Droga ta okala od południa wzgórze **Stępica Niska** i wprowadza nas niezbyt głębokim, wznoszącym się jarem w malowniczy las, którym biegniemy przez ok. 2 km. Mijamy leśniczówkę, a po przecięciu drogi asfaltowej, u stóp **Ostrej Góry** (284 m n.p.m.) zobaczymy przytuloną

Kapliczka Matki Boskiej Pośredniczki Łask
| fot. Dominika Zaręba

do skały **kapliczkę z figurą Matki Boskiej Pośredniczki Łask**. Opodal znajdują się masowe **groby żydowskie z czasów II wojny światowej**. Tutaj, w sercu Lasu Tynieckiego, w 1942 r. naziści rozstrzelali 150 Żydów przesiedlanych z okolic Krakowa do Skawiny.

Docieramy do piaszczystej polany i **rezerwatu przyrody Skolczanka**, pełnego rzadkich gatunków roślin i motyli związanych z siedliskami kserotermicznymi. Ustawiono tu tablice informacyjne Dębnicko-Tynieckiego Obszaru Łąkowego (Obszar Natura 2000). Murawy kserotermiczne są ciepłolubnymi zbiorowiskami trawiastymi o charakterze stepowym, pełnymi reliktowych gatunków.

Zbiegamy ulicą Nad Czerną do drogi asfaltowej (uwaga! od razu po dotarciu do szosy trzeba skręcić ostro w lewo zielonym szlakiem i ruszyć w górę dość stromą ścieżką). Podbieg kończy się i szlak prowadzi chwilę płaską drogą przez las do rozdroża, przy którym stoi wiata turystyczna. Stąd już blisko do **uroczyska Kowadza** – polanki stanowiącej użytek ekologiczny z murawami kserotermicznymi (są tam tablice informacyjne i ławka, z polany rozciąga się ładny widok na

okolice). Teraz biegniemy dość stromo w dół kamienistą dróżką do ulicy Świętojańskiej – przecinamy ją i kierujemy się na wprost ścieżką między ogrodzeniami. Dalej zobaczymy już znaki szlaku, a trasa poprowadzi ulicą Toporczyków pośród zabudowań. Odbijamy w prawo, na prowadzącą w górę ulicę Zagórze i skręcamy w lewo w las. Przed nami ostatnie wzniesienie na trasie – **wzgórze Wielkanoc** (260 m n.p.m.), zbudowane z górnourajskich wapieni (gratka dla pasjonatów

geologii), z którego można podziwiać panoramę Podgórek Tynieckich. Utworzono tu użytek ekologiczny **uroczysko Wielkanoc**. Zbiegamy ścieżką do ulicy Zagórze, która prowadzi do głównej drogi Kraków – Tynec (ul. Bolesława Śmiałego). Biegniemy kawalek wzdłuż szosy, a następnie skręcamy w ulicę Benedyktynską i docieramy pod klasztor. Możemy podbiec na jego dziedzińcu aleją lipową, a potem zejść schodkami niemal na sam parking nad Wisłą.

2. Wśród skał i wąwozów Ojcowskiego Parku Narodowego

10 km 1,5 h biegiem 3 h spacerem nordic walking trasa łatwa biegiem spacerem nordic walking

Ojców, parking k. Ojcowskiego Dworku – zamek w Ojcowie – skała Igła Deotymy – masyw Góry Koronnej (Jaskinia Ciemna, skała Rękawica) i masyw góry Okopy (skała Wapiennik, grodzisko, Jaskinia Okopy Wieka Dolna, skały Podwójna oraz Puchacza) – Dolina Prądnika – Źródło Miłości – Brama Krakowska – wąwóz Ciasne Skałki – Pod Chełmową Górą – Sąsówka – Dolina Sąsowska – parking k. Ojcowskiego Dworku

Ojcowski Park Narodowy w jesiennej aurze | fot. Kamil Sorocki

Szlaki piesze w Ojcowskim Parku Narodowym
| fot. Dominika Zaręba

Odwiedzimy najciekawsze miejsca w Dolinie Prądnika na jej ojcowskim odcinku. Trasa prowadzi kilkoma szlakami o różnych kolorach (kolejno: zielonym, czerwonym, niebieskim, czarnym, żółtym i znów zielonym), dlatego warto na bieżąco sprawdzać jej przebieg. Jest bardzo urozmaicona – raz biegnie dnem szerokiej doliny (Prądnika, Sąspowskiej), raz widokową ścieżką nad skalnymi wychodniami, wreszcie wąskim, ciemnym i skalistym wąwozem Ciasne Skałki.

Wycieczkę rozpoczynamy na parkingu w pobliżu **Ojcowskiego Dworku**. Stąd ponad kilometr biegniemy w dół zielonym szlakiem do Ojcowa (częściowo wzdłuż dość ruchliwej szosy asfaltowej). W miejscu, gdzie szlak odbija z niej w prawo, możemy podbiec drogą w górę

do ruin **zamku kazimierzowskiego** (jeśli chcemy wejść na dziedziniec, musimy kupić bilety). Szlakiem zielonym biegniemy dalej między budynkami dawnego hotelu Pod Kazimierzem i **Muzeum Ojcowskiego Parku Narodowego (OPN)**, po czym odbijamy w lewo, na asfaltową drogę prowadzącą dnem doliny. Mijamy po prawej ujście Sąspówki i pstrągarnię, po czym docieramy w pobliże widniejących po lewej stronie **Panięskich Skał** oraz charakterystycznego wysmukłego ostańca zwanego **Iglą Geotymy** (widocznego na tle wyłotu wąwozu Wrześniak). Biegąc

dalej, zobaczymy **skały Słupek i Krukowskiego** (Skały Koronne), a przed nimi drewnianą bramkę wejściową na teren OPN. W tym miejscu zielony szlak opuszcza asfalt i przez Wawrzynowy Wąwóz zaczyna wspinąć się wśród lasu w kierunku **Jaskini Ciemnej** oraz pobliskiej skałki w kształcie dłoni, zwanej **Rękawicą**. Szlak pnie się dalej (łącznie podbieg z doliny ma ok. 400 m i ok. 75 m różnicy wzniesień), osiągając masyw **góry Okopy**. Trafiamy tu na **skałę Wapiennik** z płaskim wierzchołkiem (dobry punkt widokowy). Dalej trasa prowadzi w dół, mijając wejście do nieudostępnianej do zwiedzania **Jaskini Okopy Wielkiej Dolnej**. Nieco z boku pozostawiamy **Jaskinię Okopy Wielką Górną** i docieramy do **skał**

Podwójnej oraz **Puchacza** (gniazdo wał tu kiedyś puchacz zwyczajny – stąd nazwa). Zbiegamy do Doliny Prądnika i odbijamy w prawo (na północ), kierując się szlakami żółtym i czerwonym. Mijamy sezonowe punkty gastronomiczne, **skały Sobótkę i Koźniową**, by dotrzeć do **Źródła Miłości** i pod **Bramę Krakowską**. Tu zaczyna się 700-metrowy podbieg (100 m różnicy wzniesień) niebieskim szlakiem prowadzącym przepięknym **wąwozem Ciasne Skałki** do skrzyżowania ze szlakiem czarnym pod Chełmową Górą. Odbijamy w prawo na czarny szlak i zbiegamy z powrotem na dno Doliny Prądnika. Mijamy stawy rybne (w pobliżu jest kilka barów i smażalni) i docieramy do **Doliny Sąspowskiej** (szlak żółty). Tu czeka nas niezbyt stromy

podbieg wzdłuż Sąspówki (niecały kilometr), następnie odbijamy w prawo na zielony szlak, który wspina się dość stromo przez ok. 700 m (ok. 80 m różnicy wzniesień) na parking, gdzie zaczynaliśmy wycieczkę.

Skąd wzięła się skała Rękawica

Podczas najazdu Tatarów mieszkańcy okolicy ukryli się w Jaskini Ciemnej. Uratowali się cudem, gdyż Opatrzność zmyliła przeciwników, zasłaniając ręką wejście do groty. Pamiątkę tego wydarzenia stanowi skała w kształcie dłoni, którą nazwano Rękawicą

Opracowano na podstawie przewodnika pt. „Ojcowski Park Narodowy” Józefa Partyki.

Informacje dotyczące zwiedzania jaskini z przewodnikiem znajdują się na stronie: www.ojcowskiparknarodowy.pl

3. Bieganiem na Kudłaczce

20 km 3,5 h biegiem trasa średnia biegiem pieszo
5–6 h pieszo

Myślenice-Zarabie – góra Chełm – Wierch Stróża – Kudłaczce i Schronisko Górskie PTTK na Kudłaczach – Śliwnik – Myślenice-Zarabie

Zarabie z lotu ptaka | fot. Kamil Sorocki

Beskid Myślenicki | fot. Kamil Bankowski

Startujemy z parkingu przy ulicy Zdrojowej w **Myślenicach-Zarabiu**. Początkowo biegniemy alejkami wzdłuż Raby i ulicy Parkowej. Tuż przed rozwidleniem, po drugiej stronie ulicy skręcamy zielonym szlakiem w las i stromą ścieżką wspinamy się aż do przysiółka Gruszczyn, gdzie mijamy dwa drewniane domostwa.

Dalej podążamy leśną drogą pod górę aż na **Chełm** (614 m n.p.m.). Przed szczytem przebiegamy skrajem spadzistej polany, która zimą służy za stok narciarski dla dzieci, potem mijamy budynki karczmy i górnej stacji wyciągu krzeselkowego. Tu czeka nas lekki podbieg asfaltem do **Wierchu Stróża** (648 m n.p.m.), następnie zbiegamy do przysiółków Talagówka i Mirkówka. Za nimi kończy się asfalt. Dalej piaskową drogą zmierzamy do rozdroża pod Śliwnikiem, skąd pobiegniemy lasem do asfaltowej drogi na siodle Działek. Po minięciu polan czeka nas podbieg do **Schroniska Górskiego PTTK na Kudłaczach**,

położonego na polanie, na wysokości 730 m n.p.m., w Pasmie Lubomira i Łysiny Beskidu Makowskiego (choć Jerzy Kondracki zalicza je już do Beskidu Wyspowego, a w przewodnikach spotkamy się także z nazwą Beskidu Myślenickiego). Gdybyśmy chcieli przedłużyć trasę, warto dodatkowo podbiec 3,5 km na **Lubomir** (903,6 m n.p.m.; wtedy na całą wycieczkę trzeba mieć 4–5 h).

Spod schroniska wracamy do rozdroża pod Śliwnikiem tą samą trasą, nie odbijamy jednak zielonym szlakiem w lewo, ale biegniemy dalej szlakiem czerwonym na **Śliwnik** (619 m n.p.m.). Kolejny odcinek prowadzi najpierw w dół, a później dość stromo pod górę, pod szczyt **Uklejnej** (680 m n.p.m.). Szlak trawersuje zbocze Uklejnej, po czym wiedzie w dół w kierunku Myślenic. Po drodze przecina stokówkę trawersującą masyw – tu trzeba uważać, by nie zgubić szlaku: odbijamy nieco w lewo i wąską ścieżką przez las zbiegamy stromo w dół. Ostatni odcinek jest bardzo atrakcyjny, biegniemy wąską

Schronisko Górskie PTTK Na Kudłaczach | fot. Kamil Sorocki

krętą ścieżką wśród skał i przez urokliwe parowy. Jesteśmy w **rezerwacie przyrody Zamczysko nad Rabą**, który chroni fragmenty lasu mieszanego. Zachowały się tu pozostałości średniowiecznego zamku obronnego (wieży strażniczej i fosy), strzegącego niegdyś szlaku handlowego z Węgier do Polski. Spod

zamku kierujemy się asfaltem do parkingu na Zarabiu.

Na zakończenie wycieczki koniecznie odwiedzmy starówkę królewskiego miasta Myślenic. Jego sercem jest **Rynek** wytyczony w XV w. wg prawa magdeburskiego, a symbolem stojąca na Ryunku studnia – **fontanna Tereska**.

4. Ścieżka Niezapominajka w Kornatce

 12 km

 2 h biegiem
 3 h spacerem
 nordic walking

 trasa łatwa

 biegiem

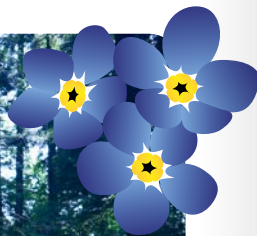
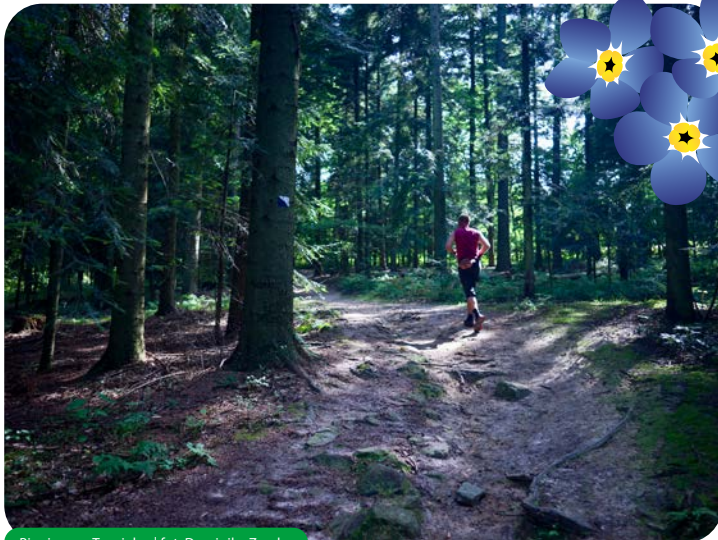

 spacerem

 nordic walking

Kornatka, parking naprzeciwko OSP lub kościoła – Trupielec – Burletka – Kornatka

Wieś Kornatka jest położona na Pogórzu Wiśnickim, między południowym brzegiem **Jeziora Dobczyckiego** a Pasmem Glichowca, nazywanym również Pasmem Ostrzysza lub Trupielca. Ścieżkę polecamy początkującym biegaczom

oraz miłośnikom nordic walkingu. Szlak jest oznakowany niebiesko-białymi kwadratami, w większości prowadzi przez malowniczy las, czasem pośród starych sadów i kwiatnych łąk. Po drodze zobędziemy szczyt o wdzięcznej nazwie

Biegłem na Trupielec | fot. Dominika Zaręba

Trupielec (476 m n.p.m.). W okolicach polany pod Trupielcem (składu drewna) można zejść ze szlaku i poszukać **kurhanów ciałopalnych** datowanych na VII–IX w. Jest ich ok. 40, a zostały odkryte w 1934 r.

Po zakończeniu wycieczki zajrzyjmy koniecznie do Dobczyc z XIII-wiecznym

zamkiem na szczycie Wzgórza Zamkowego, górującym nad Jeziorem Dobczyckim. Ten sztuczny zbiornik retencyjny utworzony na Rabie w 1986 r. dostarcza wodę pitną m.in. do Krakowa. Obok zamku znajduje się **Skansen Drewnianego Budownictwa Ludowego** położony na Szlaku Architektury Drewnianej.

5. Dookoła Lasu Wielkiego na Pogórzu Wielickim

9 km

1,5 h biegiem
2,5 h spacerem

trasa łatwa

biegiem

spacerem

Biskupice – Bukowiec – Chorągwica – Tomaszkowice – Biskupice

Trasa zaczyna się i kończy na parkingu przed zabytkowym **kościółem pw. św. Marcina w Biskupicach**, malowniczo

usytuowanym na wzniesieniu górującym ponad otoczeniem. W czasach prasłowiańskich miała znajdować się tutaj

pogańska gontyna (świątynia słowiańska). Pierwszy drewniany kościół noszący imię św. Marcina stanął w tym miejscu przed 1223 r. i tak jak cała wieś, należał do biskupów krakowskich. Po 1480 r. zastąpiono go murem kościołem gotyckim – z tego okresu zachował się XV-wieczny kamienny portal. Charakterystyczna wysoka wieża nawiązuje do wieży kościoła Mariackiego w Krakowie i została dobudowana pod koniec XIX w. Poniżej kościoła, na terenie plebanii znajduje się zadaszony punkt widokowy z rozległą panoramą wschodniej części Krakowa, Pogórza Wielickiego i Puszczy Niepołomickiej.

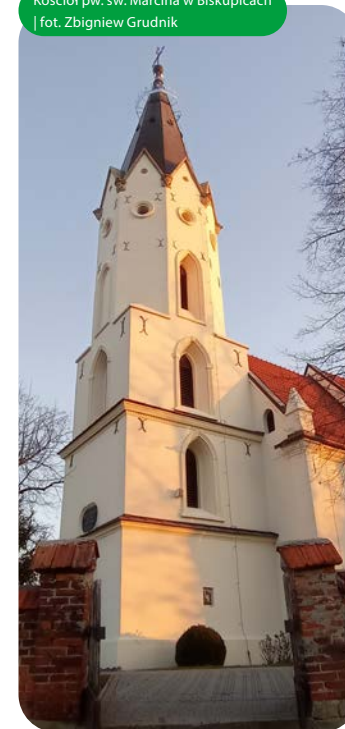
Na początek zbiegamy spod kościoła. Następnie czeka nas podbieg czerwonym i niebieskim szlakiem rowerowym aż do skrzyżowania, dalej kierujemy się w prawo, w stronę przekaźnika na Chorągwicy. Biegając, spójrzmy na południe: tam witają nas piękne widoki na Beskidy i Tatry. Warto zwrócić uwagę na kilka zabytkowych przydrożnych kapliczek. Z parkingu pod **kościółkiem pw. św. Floriana w Chorągwicy** rozciąga się rozległa panorama Wieliczki i Krakowa.

Wracamy do skrzyżowania i kierujemy się w stronę Tomaszkowic. Trasa prowadzi tutaj w dół aż do zabytkowego **dworu w Tomaszkowicach** z XIX w., położonego w przysiółku Winnica, który należał do rodziny Stonawskich. Po przejęciu go przez komunistyczne państwo po II wojnie światowej popadł w ruinę, w pomieszczeniach gospodarczych działał GS. Dziś cieszy oczy,

pięknie wyremontowany przez potomków dawnych właścicieli. Od dworu czeka nas łagodny podbieg czerwonym szlakiem rowerowym. W lesie po prawej stronie drogi na wzniesieniu zachowały się ślady **grodziska** kultury łużyckiej. Przed szkołą w Biskupicach po lewej stronie stoi ogromny **dąb**, pomnik przyrody. Na skrzyżowaniu skręcamy w lewo. Czekają nas ostatni stromy podbieg pod kościół w Biskupicach, gdzie kończy się nasza trasa.

Mikrowycieczkę można połączyć z odwiedzeniem ekologicznej **Winnicy Wieliczka** w Pawlikowicach oraz spacerem po **starówce Wieliczki**.

Kościół pw. św. Marcina w Biskupicach | fot. Zbigniew Grudnik

NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA NA SZLAKACH WYCIECZEK

Podgórk Tynieckie w Bielańsko- -Tynieckim Parku Krajobrazowym

Podgórk Tynieckie – zbudowane z jurajskich skał wapiennych – geologicznie są już częścią Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, choć leżą po południowej stronie Wisły. Tereny te, cenne pod względem krajobrazowym i przyrodniczym, zostały włączone do **Bielańsko-Tynieckiego Parku Krajobrazowego**, najmniejszego parku krajobrazowego w Małopolsce. Utworzono tu także **Obszar Natura 2000 Dębnicko-Tyniecki Obszar Łąkowy**.

W części parku położonej w okolicach opactwa Benedyktynów w Tyńcu znajdują się lasy z fragmentami buczyn, grądów i mieszanego boru

sosnowo-dębowego. Wśród skał na nasłonecznionych wapiennych zboczach występują ciepłolubne zarośla i murały kserotermiczne. Najcenniejsze zachowały się w **rezerwacie przyrody Skołczanka** obfitującego w chronione gatunki roślin, należą do nich np. dziewięciśń bezłodygowy, wawrzynek wilczylika, lilia złotogłów czy kruszczyki z rodziny storczyków – szerokolistny i rdzawoczerwony. Rezerwat wyróżnia także bogactwo motyli. Spotkać tu można kilkadziesiąt bardzo rzadkich gatunków, np. modraszki – alkon, nausitous i telejus lub pospolitego modraszka ikara, który stał się symbolem walki o przyrodę krakowskiego Zakrzówka.

Zespół Parków Krajobrazowych
Województwa Małopolskiego,
[www.zpkwm.pl/park/
bielansko-tyniecki-park-krajobrazowy](http://www.zpkwm.pl/park/bielansko-tyniecki-park-krajobrazowy)

Podgórk Tynieckie o wschodzie słońca | fot. Kamil Sorocki

Wiosna w Lesie Tynieckim | fot. Dominika Zaręba

Opactwo Benedyktynów w Tyńcu

Na jednym ze wzgórz Podgórek Tynieckich, na skalistym urwisku tuż nad Wisłą wznosi się opactwo Benedyktynów. Do Tyńca mnichów miał sprowadzić król Kazimierz Odnowiciel w XI w. Od tego czasu opactwo było wielokrotnie niszczone w czasie najazdów tatarskich i innych zawieruch dziejowych, dlatego z romańskiego założenia pozostały tylko relikty.

Kościół klasztorny pw. św. św. Piotra i Pawła oraz większość odbudowanych po II wojnie światowej budynków

reprezentuje styl barokowy z elementami zachowanego gdzieniedzie gotyku. Ołtarz główny wykonał włoski architekt i rzeźbiarz – Francesco Placidi, jeden z najsłynniejszych twórców późnego baroku.

Opactwo strzegące malowniczej doliny Wisły jest niezwykłym zakątkiem położonym zaledwie kilkanaście kilometrów od centrum miasta. Biegnie tędy Bursztynowy Szlak Greenways i Wiślana Trasa Rowerowa.

Opactwo Benedyktynów, Kraków-Tyńiec,
ul. Benedyktyńska 37, tel. +48 688 54 52,
www.opactwotyńskie.pl

Opactwo tynieckie widziane z drugiego brzegu Wisły | fot. Dominika Zaręba

Ojcowski Park Narodowy

Teren parku obejmuje zielone pagórki porośnięte buczyną, grądami dębowo-lipowymi i borami sosnowymi, wśród nich znajduje się wiele malowniczych wapiennych ostańców i jaskiń zamieszkiwanych przez ludzi w czasach prehistorycznych (należy do nich **Jaskinia Ciemna**, zaliczana do najcenniejszych stanowisk archeologicznych w kraju). Stwarza to wrażenie prawdziwej harmonii pomiędzy człowiekiem i środowiskiem.

Już od początków XIX w. przyrodnicy starali się ochronić środowisko naturalne i krajobraz Doliny Prądnika. Naukowcy odkryli tu wiele rzadkich gatunków roślin, uroki krajobrazowe tego zakątka Jury Krakowsko-Częstochowskiej doceniali natomiast liczni artyści i poeci. Pierwszym badaczem ojcowskich jaskiń i inicjatorem ochrony tutejszej przyrody był **Jan Zawisza** (1822–1887), archeolog amator, społecznik, który stał się właścicielem Ojcowa dzięki sukcesywnemu wykupywaniu ziem. Z kolei z inicjatywy profesora **Władysława Szafera**,

jednego z największych polskich badaczy i obrońców przyrody, w 1924 r. powstała pierwsza monografia przyrodnicza dolin Prądnika i Sąsypówki wraz z planem przyszłego rezerwatu. Ojcowski Park Narodowy utworzono dopiero w 1956 r., jako szósty w kraju.

Ten najmniejszy z polskich parków narodowych liczy niespełna 2146 ha. Krasowe doliny Prądnika i Sąsypówki cechuje niezwykle bogactwo krajobrazowe i przyrodnicze, występuje tu ponad 80 chronionych gatunków roślin. Spróbujcie wypatrzyć różę alpejską, brzozę ojcowską, kruszczyka z rodziny storczyków (błotnego i rdzawoczerwonego) albo rzadką goryczkę zwaną goryczuszką orzęsioną. Symbolem parku są mieszkańcy jaskiń – nietoperze, aż 17 z 25 gatunków zanotowanych w Polsce. Najczęściej występujące to podkowiec mały i nocek duży.

Symbolem samego Ojcowa jest natomiast **zamek** zwany kazimierzowskim – wzniesiony z inicjatywy króla Kazimierza Wielkiego w 2. połowie XIV w. Warownia na Szlaku Orlich Gniazd (s. 322)

Brama wjazdowa do zamku w Ojcowie | fot. Kamil Sorocki

Kaplica „Na Wodzie” w Ojcowie | fot. Kamil Sorocki

broniła traktu handlowego z Krakowa na Śląsk. Pierwotnie nazwa miała brzmieć Ociec, a sam król miał ją nadać na cześć swojego ojca Władysława Łokietka, by uczcić jego walkę o tron krakowski. Władysław Łokietek ukrywał się przed Czechami w ojcowskiej jaskini, zwanej dzisiaj **Grotą Łokietka**. Obecnie z zamku pozostały tylko ruiny – zachowały się m.in. fragmenty murów obronnych, studnia, ośmioboczna wieża i brama wjazdowa. Z dziedzińca zamkowego rozciąga się bajkowy widok na Dolinę Prądnika.

Drugim najbardziej rozpoznawalnym zabytkiem Ojcowa jest **kaplica „Na Wodzie” pw. św. Józefa Rzemieślnika**, położona u podnóża skał Prałatek.

Wzniesiono ją w 1901 r. na betonowych fundamentach nad Prądnikiem. Według legendy chciano w ten sposób ominąć zakaz cara Mikołaja II budowania obiektów sakralnych na ziemi ojcowskiej. Kaplica nawiązuje stylem do architektury szwajcarskiej, natomiast we wnętrzu widać wpływy sztuki zakopiańskiej.

Ojcowski Park Narodowy, Ojców 9, tel. +48 12 389 20 05, www.ojcowskiparknarodowy.pl. Wstęp na teren parku jest bezpłatny; płatne jest zwiedzanie Ekspozycji Przyrodniczej Centrum Edukacyjno-Muzealnego OPN, zamku w Ojcowie i Jaskini Ciemnej.

Zamek Pieskowa Skała

Renesansowy **zamek Pieskowa Skała** we wsi Sułoszowa wznosi się nad Doliną Prądnika w granicach Ojcowskiego Parku Narodowego. Należy do warowni Szlaku Orlich Gniazd wzniesionych w XIV w. Jest oddziałem Zamku Królewskiego na Wawelu. Wraz z **Maczugą Herkulesa** stanowi ikonę krajobrazową Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Słynna wapienna skałka mierzy 25 m. Wiele legend wiąże ją z Panem Twardowskim, który znany był z tego, że igrał z diabłem.

O fascynującej historii Zamku poczytacie na stronie: www.pieskowaskala.eu.

Renesansowy Zamek Pieskowa Skała z Maczugą Herkulesa | fot. Kamil Sorocki

Zamek Królewski w Dobczycach

Dobczyce od czasów Kazimierza Wielkiego aż do pierwszego rozbioru Polski w 1772 r. stanowiły własność królewską, dzierżawioną przez szereg możnych rodów, m.in. Lubomirskich i Jordanów. Przy **Rynku** i sąsiednich uliczkach zachowały się drewniane XIX-wieczne domy ustawione szczytowo, przypominające tradycyjną małomiasteczkową zabudowę.

Stare Miasto z dobczyckim zamkiem jest położone na wzgórzu. Aby do niego dojść, trzeba wspiąć się pieszo, wyruszając z południowego krańca Rynku. Po drodze, obok starego cmentarza, stoi klasycystyczny **kościół pw. św. Jana Chrzciciela**. W otoczeniu świątyni wznosi się trójarkadowa dzwonnica oraz rosną pomnikowe lipy.

Zamek Królewski w Dobczycach góruje na skalnym cyplu stromo opadającym do wód Jeziora Dobczyckiego. Prawdopodobnie obecny murywany gród powstał w 1. połowie XIV w. na miejscu wcześniejszego, drewniano-murowanego. Z końcem XVI w. uległ

przebudowie na renesansową rezydencję. Zniszczony podczas wojen szwedzkich w XVII w., odbudowany, ponownie zdewastowany w 1702 r. przez Szwedów, został rozebrany po 1782 r. przez ówczesnego dzierżawcę, który poszukiwał zamurowanych skarbów. W 1960 r., z inicjatywy miejscowego działacza PTTK Władysława Kowalskiego, społecznymi siłami rozpoczęto odgruzowywanie zamku, urządzając w odrestaurowanych pomieszczeniach ekspozycję muzealną. **Muzeum Regionalne PTTK im. Władysława Kowalskiego** obejmuje łącznie 9 pomieszczeń, w tym salę historyczną, hutniczą i płatnerską, kaplicę zamkową oraz katownię z zachowanymi narzędziami tortur.

Do podnóża zamku przytułił się niewielki **Skansen Drewnianego Budownictwa Ludowego**, położony na Szlaku Architektury Drewnianej. W tym uroczym zakątku zobaczymy m.in. dawną karcznię Na Zbóju (1830 r., z Krzyszkowic) z wystawą etnograficzną, spichlerz

Zamek Królewski w Dobczycach | fot. Kamil Sorocki

Panorama Myślenic | fot. Kamil Sorocki

z 1863 r., w którym urządzono kuźnię oraz wozownię z 1868 r. Zabytki przeniesione tu z okolic Dobzyc i Myślenic toną w zieleni wiejskiego ogrodu, latem pełnego kwiatów i owadów.

Muzeum Regionalne PTTK im. Władysława Kowalskiego – zamek i skansen, Dobczyce-Stare Miasto, tel. +48 518 825 830, www.zamek.dobczyce.pl. Po najważniejszych zabytkach miasta prowadzi ścieżka spacerowa „Śladami historii”, szczegóły na stronie: www.dobczyce.pl.

Średniowieczny Rynek w Myślenicach

Miasto zachowało średniowieczny układ zabudowy, a otoczony zabytkowymi kamieniczkami z okresu XVIII–XIX w. **Rynek** nadal stanowi jego centrum i duszę. Pośrodku Rynku stoi studnia z końca XIX w., z czasów budowy wodociągów miejskich – obecnie fontanna zwana **Tereską**. Żeliwna figura kobiety z wazą może pochodzić z odlewni w Wiedniu, ale lokalni badacze znaleźli także ślady Tereski na Morawach.

Początki Myślenic są bliżej niezna-
ne. Wiadomo, że na przebiegającym

tędy szlaku handlowym na Węgry w połowie XIII w. istniała strażnica. Osada, która powstała wokół niej, sto lat później otrzymała od Kazimierza Wielkiego prawa miejskie i rozwinęła się w ośrodek handlu i rzemiosła. Od schyłku XVI w. miasto przeżywało regres pogłę-
biony znacznymi zniszczeniami podczas najazdu szwedzkiego w 1655 r. Ponownie Myślenice odrodziły się dopiero w XIX w., a od początków XX w., wraz z powstaniem dzielnicy **Zarabie**, zyskały rangę miejscowości turystycznej.

Najcenniejszym zabytkiem Myślenic jest położony opodal Rynku **kościół Narodzenia NMP**. Zbudowany w połowie XV w., mimo późniejszych przekształceń zachował gotycką formę, z domieszką elementów renesansowych i barokowych. Do korpusu kościoła przylega barokowa kaplica, wzniesiona w 1642 r. staraniem Stanisława Koniecpolskiego, hetmana wielkiego koronnego i ówczesnego władcy Myślenic. Znajduje się w niej słynący z łask obraz Matki Boskiej Myślenickiej z końca XVI w., który stał się pierwowzorem wizerunku Matki Boskiej z Kalwarii Zebrzydowskiej.

Wieliczka – światowe dziedzictwo UNESCO

Trasa turystyczna w Kopalni Soli „Wieliczka” – szyb Daniłowicza | fot. Kamil Sorocki

Nie bez przyczyny mieszkańcy Wieliczki powiadają, że to Kraków leży pod Wieliczką, a nie Wieliczka pod Krakowem. Wszak przez wieki dochody z wielkiej kopalni w znacznym stopniu zasilają skarb królewski, a handel solą stanowił istotny czynnik rozwoju gospodarczego i społecznego. Dzieje Wieliczki są nierozdzielnie związane z kopalnictwem soli. Jej początki archeolodzy datują na X–XI w., a historycy – w oparciu o przekazy pisane – na 1123–1127 r. Zwano ją wówczas Magnum Sal, to jest Wielką Solą, później w skrócie Wielką, od czego uformowała się nazwa Wieliczka. Prawa

miejskie Wieliczka po raz pierwszy otrzymała w 1290 r. Potwierdził je w 1361 r. król Kazimierz Wielki, któremu miasto zawdzięcza zachowany po dziś układ zabudowy z **Rynkiem**, murami oraz rozbudowę Zamku Żupnego.

Sól w Wieliczce pozyskiwano od pradawnych czasów – tak w neolicie, jak i we wczesnym średniowieczu odparowywano w tym celu solankę z powierzchniowych źródeł. Później zaczęto kopać studnie solankowe, co doprowadziło do odkrycia w 1. połowie XIII w. pokładów soli kamiennej i rozpoczęcia ich eksploatacji metodami górniczymi.

i utworzył **żupy solne** – jednolite i niepodzielne przedsiębiorstwo państwowe, które obejmowało kopalnie w Wieliczce i w Bochni. Zasady jego funkcjonowania po raz pierwszy określił król Kazimierz Wielki, wydając w 1368 r. tzw. ordynację, czyli pierwsze polskie prawo górnicze.

O tym jak ogromne znaczenie miały żupy, może świadczyć fakt, że zapewniały one wówczas ok. 30 procent dochodów państwa. Sól bowiem przez wieki stanowiła jedyny środek konserwacji żywności, była również wykorzystywana w wielu dziedzinach wytwórczości. Zapewniało to kopalni nieprzerwany rozwój, trwający aż do schyłku XVI w. Późniejsze oddanie salin w dzierżawę, wojny szwedzkie w XVII w. i klęski żywiołowe spowodowały jej upadek, który przezwyciężono dopiero z końcem XVIII w., a następnie w XIX w., tj. w okresie zaborów, gdy saliny stanowiły własność monarchii habsburskiej.

Kopalnia Soli, ul. Daniłowicza 10,
Wieliczka, tel. +48 12 278 73 02,
www.kopalnia.pl

**Zamek Żupny, Muzeum Żup
Krakowskich**, Wieliczka, ul. Zamkowa 8,
tel. +48 12 289 16 41,
www.muzeum.wieliczka.pl

Książę Bolesław Wstydlivy, którego żonie św. Kindze legenda przypisuje odkrycie złóż soli, dokonał kasacji dotychczasowych tzw. solnych przywilejów

Kompleks Zamku Żupnego w Wieliczce | fot. Kamil Sorocki

OFERTA EDUKACYJNO-KULTURALNA

Zajęcia przyrodnicze w Ojcowskim Parku Narodowym

Ośrodek Edukacyjno-Dydaktyczny OPN prowadzi zajęcia edukacyjne dla dzieci i młodzieży dotyczące środowiska naturalnego, krajobrazu i dziedzictwa kulturowego.

Ojcowski Park Narodowy, Ojców 9,
tel. +48 12 389 20 05,
www.ojcowskiparknarodowy.pl

Lekcje i warsztaty muzealne w Muzeum Niepodległości w Myślenicach

Muzeum zaprasza pasjonatów historii do nowej siedziby, w której prezentuje dzieje i kulturę ludową regionu. Organizuje także lekcje muzealne i warsztaty historyczne dla grup szkolnych, opowiadające o niepodległej Polsce przez

pryzmat doświadczeń mieszkańców Myślenic, oraz wykłady historyczne i wystawy czasowe.

Myślenice, ul. Traugutta 1, tel. +48 12 312 71 40, www.muzeum.myslenice.pl

Zwiedzanie i degustacje w Winnicy Wieliczka

Odwiedziny w ekologicznej winnicy i winiarni, należącej do sieci Dziedzictwo Kulinarne Małopolska, można połączyć z degustacją wina i cydru oraz piknikiem. To niezwykle miejsce założyli Agnieszka Rousseau i Piotr Jaskóła, którzy tak o nim opowiadają: *Naszą główną zasadą jest szacunek dla natury, nie używamy chemii stosowanej powszechnie w rolnictwie konwencjonalnym. Całe nasze gospodarstwo prowadzimy biodynamicznie i jako takie nie może być monokulturą. Znajdą więc Państwo u nas, poza szlachetnymi krzewami winnej latorośli, sad ze starymi odmianami drzew*

Ośrodek Edukacyjno-Dydaktyczny Ojcowskiego Parku Narodowego | fot. Kamil Sorocki

owocowych i inne tradycyjnie uprawiane na terenie Polski rośliny, jak również korzystające z ich nektaru pszczoły.

Wieliczka, Pawlikowice 1a, tel. +48 12 350 61 77, www.winnicawieliczka.com

Zwiedzanie Winnicy Krokoszówka Górską

Wizyta obejmuje oprowadzenie po winnicy, opowiedzenie jej historii oraz degustację. W winnicy powstają wina naturalne, niefiltrowane, bez dodatku konserwantów. Zapraszamy gospodarze Bożena i Marek Górscy.

Smardzowice, ul. Spacerowa 7, tel. +48 501 210 873, www.krokoszowka-gorska.pl

Degustacje i zwiedzanie Winnicy Słońce i Wiatr

W Winnicy należącej do sieci Dziedzictwo Kulinarne Małopolska prowadzone są degustacje wraz z prezentacją historii

miejsca, specyfiki jurajskich gleb, a także ciekawostek o produkcji wina.

Skąła, Świńczów 69, tel. +48 882 729 486, www.sloncewiatr.pl

Alpaca Home

Wizyta obejmuje krótką prelekcję na temat alpaka oraz wejście do zagrody i spotkanie ze zwierzętami. Można także zapisać się na spacer z alpakami po okolicznych łąkach i pagórkach, a później odpocząć w przytulnej kawiarni.

Krzyszowice 24, tel. +48 728 134 935, www.alpachahome.pl

Boroniówka osada młynarska

Można tu zobaczyć zabytkowy młyn i tartak wodny, a także zapisać się na warsztaty edukacyjne: „Ginące zawody – młynarz” oraz „Od ziarenka do bochenka”.

Skąła, Grodzisko 22, tel. +48 12 380 11 09, www.boroniowka.pl

Najważniejsze imprezy lokalne

- **Festiwal Muzyczne Majówki**, Ojców, maj
- **Międzynarodowy Festiwal Orkiestr Wojskowych i Dętych**, Skąła, czerwiec
- **Dni Kultury Staropolskiej i Święto Ogrodów**, Pieskowa Skąła, czerwiec
- **Myślenicki Festiwal Lata, Międzynarodowe Małopolskie Spotkania z Folklorem**, lipiec – sierpień, oraz wydarzenia biegowe w Myślenicach: www.myslenice.pl, www.festival.myslenice.pl
- **Juromania**, imprezy na Szlaku Orlich Gniazd, wrzesień, www.juromania.pl
- **Bieg Trzech Kopców**, Kraków, wrzesień, www.pzubiętrzechkopcow.pl
- **Grand Prix Krakowa w biegach górskich**, Kraków, biegi w pierwsze niedziele miesiąca od listopada do marca, www.krakowbiega.pl
- **Koncerty w Dobczycach**, w wykonaniu uczniów szkoły muzycznej, Zespołu Pieśni i Tańca „Dobczyce” oraz Big Bandu Dobczyce (m.in. Swinging Christmas), www.dobczyce.pl, www.mgokis.dobczyce.pl

INFORMACJE PRAKTYCZNE

POLECANE NOCLEGI I OBIEKTY GASTRONOMICZNE

OJCÓW I OKOLICE

Gospodarstwo Agroturystyczne Skotnica (Małopolska Wieś dla Dzieci), Wielka Wieś, ul. Szkolna 17, tel. +48 691 674 004, www.agroskotnica.pl

Pstrąg Ojcowski (Małopolska Trasa Smakoszy, Dziedzictwo Kulinarne Małopolska), Ojców 48, +48 664 038 672, www.pstragojcowski.pl

Kawiarnia Niezapominajka (w pobliżu Źródła Miłości), Ojców 57a, tel. +48 509 790 150, www.fb.com/niezapominajkaOjcow

Chocholowy Dwór (Małopolska Trasa Smakoszy), Jerzmanowice, ul. Jana III Sobieskiego 172, tel. +48 12 620 39 00, www.chocholowydwor.pl

Karczma Maciejówka (Małopolska Trasa Smakoszy), Czajowice, ul. Jamki 6, tel. +48 508 400 008, www.karczmaciejowka.pl

Więcej informacji o noclegach w Ojcowie na stronie: www.ojcow.pl.

TYNIC

Dom Gości i restauracja Mnisze Co Nieco w klasztorze oo. Benedyktynów w Tyńcu, Kraków-Tyniec, ul. Benedyktyńska 37, tel. +48 12 688 54 50, www.domgosci.benedyktyni.com

Pstrąg Ojcowski | fot. Kamil Bańkowski

Ekologiczne wino z Winnicy Wieliczka | fot. Kamil Sorocki

Przystań pod Lutym Turem, Kraków-Tyniec, ul. Benedyktyńska 50, tel. +48 502 608 278

Lody Dudzik, Dobczyce, Rynek 31, tel. +48 795 049 907, www.lodydudzik.pl

DOBCZYCE I OKOLICE

Ośrodek Zaczarowane Wzgórze (zagroda edukacyjna, noclegi i ośrodek jeździecki na szlakach Wieś dla Smakoszy i Małopolska Wieś w Siodle), Raciechowice, Czaśław 233, tel. +48 601 418 413, www.wzgorze.eco.pl

Kawiarnia Lawenda, Dobczyce, ul. Kilińskiego 47, tel. +48 537 696 000, www.fb.com/LawendaKawiarnia

MYŚLENICE I OKOLICE

Schronisko Górskie PTTK na Kudłaczach, Pćim, os. Kudłacze, tel. +48 604 876 110, www.kudlacze.pttk.pl

Koniecznie musisz spróbować

- **pstrąga ojcowskiego** – potokowego lub tęczowego, wpisanego na listę produktów tradycyjnych; tradycja hodowli pstrągów potokowych w Ojcowie sięga lat 30. ubiegłego stulecia i wiąże się z księżną Ludwiką Czartoryską; dzisiaj słynną pstrągarnię, należącą do sieci Dziedzictwo Kulinarne Małopolska, prowadzi Magda Węgiel razem z córką (www.pstragojcowski.pl)
- **produktów benedyktyńskich** wytwarzanych przez mnichów w opactwie Benedyktynów w Tyńcu – herbat, miodu, przetworów, soków naturalnych, piwa, cydru czy nalewek i likierów (www.sklepklasztorny.pl)
- **wina** z winnic na Małopolskim Szlaku Winnym (www.malopolskiszlakwinny.pl)
- **soli wielickiej** z Kopalni Soli w Wieliczce, z certyfikatem Sieci Dziedzictwa Kulinarne Małopolska; jest to sól warzona, która zawiera 99,8 proc. chlorku sodu, co sprawia, że jest jedną z najczystszych soli dostępnych na rynku

Rekliniec – restauracja i noclegi, Myślenice-Zarabie, ul. Jodłowa 3, tel. +48 12 272 39 89, www.rekliniec.pl

Restauracja Cydron, Myślenice, Rynek 20, tel. +48 12 273 00 12

Powolność – sklep z herbatami i kawiarnia, Myślenice, ul. Słowackiego 3, tel. +48 505 455 506, www.powolnosc.pl

WIELICZKA I OKOLICE

Amigówka Agroturystyka (Wieś dla Smakoszy), Wieliczka, Mietniów 52, tel. +48 601 445 344, www.amigowka.pl

Karczma Pod Wielką Solą (Wieś dla Smakoszy), Wieliczka, ul. Grunwaldzka 46, tel. +48 12 288 33 55, www.karczma-wieliczka.pl

Pierogarnia i Lodziarnia Dzień Dobry, Wieliczka, Rynek Górny 1, tel. +48 698 343 983

Słodko czy Słono, Wieliczka, ul. Powstania Warszawskiego 12, tel. +48 507 507 006, www.fb.com/slodkoczyslono

DOJAZD TRANSPORTEM PUBLICZNYM

- do Tyńca – autobusem miejskim nr 112 z Ronda Grunwaldzkiego w Krakowie

- do Ojcowa, Dobczyc i Myślenic – busem z Krakowa

LEKTURY NA DROGĘ

- „Bieliańsko-Tyniecki Park Krajobrazowy. Przewodnik”, Anna Boguś, Piotr Dmytrowski, Marek Kołodziej, Wyd. Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego.
- „Spacerownik Bieliańsko-Tyniecki” (umożliwia otrzymanie odznaki Odkrywczy Bieliańsko-Tynieckiego Parku Krajobrazowego), www.zpkwm.pl.
- „Jan Kazimierz Zawisza – badacz, społecznik i dobroczyńca”, Maria Magdalena Blombergowa, „Analecta. Studia i materiały z dziejów nauki” nr 17/2008.
- „Legends o Wieliczce”, Zbigniew Iwański, Wyd. Petrus.
- „Królewskie miasto Dobczyce. Od czasów najdawniejszych do współczesności”, Paweł Figlewicz, Wyd. Księgarnia Akademicka.

OBEJRZYJ

- Kanał YT Big Band Dobczyce
- Dobczyce w średniowieczu – rekonstrukcja 3D: <https://youtu.be/A9B0qYHzOKE>
- Robert Makłowicz Polska, odc. 29 „Beskid Wyspowy. Myślenickie wspomnienia”: <https://youtu.be/pYLRMhtMrws>

Sól wielicka | fot. Dominika Zareba

OGRAJ

- Questy piesze: Sekrety historii i przyrody Ojcowa oraz Z Ojcowa do Grodziska – tajemnice Doliny Młynów, do pobrania na stronie: www.questy.org.pl
- Quest Spacer po centrum Ojcowa, do pobrania na stronie: www.ojcowskiparknarodowy.pl w zakładce „Edukacja przyrodnicza”

Na Małopolskim Szlaku Winiym | fot. Dominika Zareba

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

KRAKÓW

Punkt Informacji Turystycznej, Punkty Info Kraków znajdziemy na stronie: www.infokrakow.pl

OJCÓW

PTTK Oddział w Ojcowie, Ojców 15, www.fb.com/pttkojcow

WIELICZKA

Punkt Informacji Turystycznej, ul. Dembowskiego 2A, tel. +48 12 288 00 52, www.wieliczka.eu

DOBCZYCE

Punkt Informacji Turystycznej, ul. Podgórska 1, tel. +48 12 271 01 53, www.dobczyce.pl

MYŚLENICE

Punkt Informacji Turystycznej, Rynek 27, tel. +48 12 272 23 12, www.myslenice.pl

INDEKS

A
 Alwernia 345, 349, 356, 357
 Andrychów 369, 370, 386, 387, 388, 392, 395

B
 Babiogórski Park Narodowy 45, 58, 67, 86
 Banica 278
 Barcice 197, 212, 213, 221, 224, 225
 Barczków 459
 Bartne 272, 277
 Bęczyn 412
 Białka Tatrzańska 32, 43
 Biecz 283, 284, 294, 304, 305, 307, 310, 313
 Bielańsko-Tyniecki Park Krajobrazowy 683, 708
 Binarowa 306, 307
 Biskupice 483, 484, 683, 694
 Biskupice Radłowskie 483, 484
 Bobowa 283, 296, 297, 305, 306, 307, 309, 312, 313
 Bobrek 421, 423, 424, 430, 439, 442
 Bochnia 605, 609, 619, 625, 626, 627, 629, 630, 631
 Bodaki 272, 273
 Bołęcín 345, 354, 361, 365, 367
 Borówna 605, 616, 627, 629
 Borzęcin 447, 454, 455, 459, 473
 Bór na Czerwonym, rezerwat przyrody 23, 25, 143
 Breń 477, 488, 492, 496
 Bronowice Małe, Kraków 633, 634, 642, 651
 Broszkowice 424, 425, 439, 442
 Brunary Wyzne 269
 Bruśnik 531, 540, 541, 542, 552
 Brzesko 447, 451, 462, 464, 474, 475
 Brzeszcze 417, 438, 439
 Brzeżinka 417, 428, 436
 Brzeźnica 397, 401, 404, 405, 415, 459
 Bukowina Tatrzańska 9, 33, 34, 35, 37, 39, 41, 146
 Bukowno 317, 339, 340
 Bukowska Wola 590
 Bydlin 317, 321, 323, 332, 340

C
 Chabówka 125, 128
 Charsznica 579, 589, 590, 600
 Chelmek 2, 417, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 430, 432, 433, 439, 442, 443
 Chelmiec 197, 206, 208, 225
 Chochołów 9, 23, 29, 43
 Chronów 605, 609, 612, 616, 628, 630
 Chrzanów 345, 362, 363, 364, 366, 367
 Ciężkowice 2, 531, 535, 537, 541, 542, 543, 544, 546, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 574
 Ciężkowicko-Rożnowski Park Krajobrazowy 531, 546, 553

Czaple Wielkie 583, 601
 Czarna Góra 33, 146
 Czarne 42, 255, 259, 267, 268, 277, 281, 427, 443
 Czarny Dunajec 69, 80, 90
 Czchów 501, 510, 512, 517, 518, 526, 528, 529
 Czerna 321
 Czernichów 632, 633, 639, 641, 652, 653, 654, 656
 Czorsztyn 135, 139, 141, 148, 151, 153, 155, 156

D
 Dąbrowa Tarnowska 477, 488, 490, 491, 496, 497, 498, 499
 Dąbrówka Szczepanowska 501, 507, 521, 526
 Dębniki, Kraków 633, 634, 639, 649, 650, 654, 655
 Dębno 135, 139, 141, 143, 152, 447, 451, 453, 464, 465, 472, 473, 474
 Dębno Podhalańskie 135, 139, 141, 143, 152
 Długosz Królewski, rezerwat przyrody 676
 Dobczyce 683, 684, 700, 701, 705, 707, 708, 709
 Dobra 161, 183
 Dolina Dolnej Skawy, Obszar Natura 2000 404, 405, 407, 411
 Dolina Dolnej Soły, Obszar Natura 2000 417, 438
 Dolina Eliaszkówki, rezerwat przyrody 325, 326
 Dołęga 447, 454, 466, 475
 Dosłońce 590, 591, 602
 Dulowa 354, 355
 Dursztyn 146

F
 Falkowa 208
 Falsztyn 135, 139, 141, 146
 Frydman 135, 139, 141, 146, 152, 156

G
 Gdów 633, 646, 647, 656, 657
 Gibiel, rezerwat przyrody 676
 Gładyszów 255, 259, 260, 261, 270, 276, 277, 278, 279, 299, 302, 303
 Głębokie 235
 Gołkowice Dolne 206, 226
 Gorczański Park Narodowy 95, 127, 161, 176, 194, 195
 Gorlice 281, 283, 290, 293, 298, 299, 300, 301, 307, 309, 310, 312, 313, 528, 552
 Gorzów Chrzanowski 428, 429
 Gosławice 454, 457, 459
 Graboszyce 410
 Grojec 441
 Gromnik 555, 564, 567, 569, 572, 574, 575
 Gródek nad Dunajcem 197, 209, 222, 517
 Grywałd 99

H
 Hańcзова 255, 264, 270, 271
 Harkłowa 95, 109, 131, 143
 Hucisko 646

I
 Isep 473, 526
 Iwkowa 501, 512, 513, 526, 528
 Izby 279, 380, 408, 474, 483

J
 Jabłonka 69, 88, 90
 Jamna 531, 532, 542, 543, 550, 552
 Janowice 501, 507, 508, 521, 522, 526, 528
 Janowiczki 590, 592
 Jaroszewiec 321, 323, 330, 342
 Jastrzębia (gm. Ciężkowice) 374, 390, 393, 531, 532, 540, 541, 549
 Jastrzębia (gm. Lanckorona) 374, 390, 393, 531, 532, 540, 541, 549
 Jaworki 102, 104, 126
 Jazowsko 211, 227
 Jezioro Czchowskie 502, 511
 Jezioro Czorszyńskie 106, 110, 136, 148
 Jezioro Klimkowskie 283, 289
 Jezioro Mucharskie 388
 Jezioro Rożnowskie 198, 210, 222
 Jodłówka Tuchowska 555, 563, 574
 Jurgów 33, 146

K
 Kalina Mała, Obszar Natura 2000 579, 584, 587, 595, 600
 Kalwaria Zebrzydowska 369, 370, 375, 376, 377, 383, 390, 394, 395
 Kamienie Brodziańskiego 617
 Kamionka 104, 352, 601, 602
 Kasina Wielka 125, 161, 170, 172, 182, 185, 189, 191, 195
 Kasinka Mała 161, 167, 168, 188, 189, 192, 195
 Kaźna Dolna 531, 537, 538–539, 540, 541, 542, 550, 551
 Kaźna Górna 540, 542
 Kęty 417, 437, 439, 441, 443
 Klimkówka 208, 209, 287, 289, 291, 311
 Klucze 317, 330, 336, 337, 340, 343
 Kluszkowce 135, 139, 141, 151, 152, 153, 156
 Kłaj 659, 669, 680, 681
 Komorów, Obszar Natura 2000 454, 579, 584, 586, 590
 Konieczna 255, 262, 266
 Kornaćka 683, 693
 Korzkiew 322, 633, 643, 653, 654, 656
 Kościelisko 9, 20, 34, 35, 43
 Krempachy 135, 146, 152

Krępa 583
 Krościenko nad Dunajcem 95, 96, 99, 119, 126, 130, 133
 Krynica-Zdrój 231, 232, 237, 241, 243, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253
 Krzyspinów 638, 655
 Krzeszowice 317, 321, 326, 328, 340, 341
 Krzywa 253, 255, 259, 270, 277, 280
 Książ Wielki 579, 593, 600
 Kwiatów 269

L
 Lachowice 62
 Lanckorona 368, 369, 373, 374, 375, 376, 377, 380, 382, 388, 389, 390, 393, 395
 Libiąż 417, 423, 424, 428
 Limanowa 161, 182, 183, 185, 195
 Lipnica Górna 609, 617, 629
 Lipnica Murowana 604, 605, 609, 625, 629
 Lipnica Wielka 69, 76, 88, 90, 92, 93
 Liszki 655, 656
 Lubcza 507, 567, 575
 Lubomierz 161, 165, 185, 188, 192, 195
 Ludźmierz 23, 24, 34
 Lusławice 501, 521, 525

Ł
 Łapanów 627
 Łącko 197, 224, 226, 227
 Łęka Siedlecka 454
 Łomnica-Zdrój 236, 244, 249
 Łopuszna 95, 109, 111, 112, 126, 143
 Łosie 283, 287, 288, 291, 303, 307, 308, 311, 312
 Łososina Dolna 224
 Łostówka 189, 192
 Łowczówek 501, 506, 529

M
 Magurski Park Narodowy 255, 265
 Maków Podhalański 45, 54, 55, 59, 62
 Maniowy 139, 140, 141, 148, 151, 152, 156
 Marcyporęba 401, 410, 413
 Melsztyn 517, 526, 528
 Miechów 579, 583, 584, 588, 590, 596, 597, 598, 600, 601, 602, 603
 Mszana Dolna 161, 172, 173, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 195
 Mszana Górna 161, 185, 191
 Muszyna 231, 232, 236, 237, 243, 245, 246, 249, 250, 251, 252, 253
 Myślenice 683, 684, 691, 701, 704, 708, 709

N
 Nawojowa Góra 341
 Niedzica 135, 139, 141, 146, 149, 152, 153, 157
 Niedźwiedz 161, 174, 175, 177, 179, 186, 195, 453

Niegowic 646
 Niepołomice 659, 660, 665, 669, 675, 677, 679, 680
 Nieznanowice 646, 656
 Nowa Biała 135, 143, 146
 Nowa Huta, Kraków 659, 660, 664, 665, 666, 669, 672, 673, 674, 679, 680, 681
 Nowa Wieś 441, 454
 Nowica 255, 271, 275, 279
 Nowy Sącz 125, 197, 208, 209, 217, 218, 223, 224, 225, 229, 528
 Nowy Targ 9, 23, 24, 25, 31, 32, 37, 39, 40, 42, 43, 131, 143, 146, 153, 156
 Nowy Wiśnicz 605, 609, 610, 612, 613, 621, 623, 625, 627, 630

O

Ochotnica Dolna 107, 131, 122–123
 Ochotnica Górna 107, 122–123, 130, 131
 Odporyszów 477, 484, 487, 488
 Ojcowski Park Narodowy 683, 689, 691, 698, 699, 704
 Ojców 683, 689, 699, 704, 705, 706, 709
 Okocim 447, 451, 452, 463, 464, 473, 475
 Olesno 477, 484, 488, 492, 496, 497
 Olkusz 317, 318, 321, 333, 334, 340, 341, 342, 343
 Orawka 89, 92
 Osiek 397, 401, 404, 409, 414
 Ostrów (gm., Proszowice) 454, 457, 483, 484, 601
 Ostrów (gm. Wierzchosławice) 454, 457, 483, 484, 601
 Oświęcim 367, 417, 424, 428, 429, 430, 436, 439, 442, 443
 Otfinów 477, 481, 483, 484
 Owczary 274

P

Paczółtowiec 321
 Park Decjusza, Kraków 633
 Park Krajobrazowy Beskidu Małego 369, 384, 395
 Park Krajobrazowy Dolinki Krakowskie 633, 644, 657
 Park Krajobrazowy Orlich Gniazd 317, 338, 343
 Park Krajobrazowy Pasma Brzanki 555, 565, 574
 Parkosowice 584, 586
 Pasieka Otfinowska 477, 481, 483, 484
 Pasma Policy, Obszar Natura 2000 51
 Pawlikowice 705
 Piaski-Drużków 510, 512, 528
 Piekary 639
 Pieniński Park Narodowy 95, 118, 119, 133, 150, 155
 Pierzchów 646
 Piwniczna-Zdrój 231, 232, 235, 236, 237, 243, 244, 245, 249, 250, 251, 253
 Pleśna 501, 506, 507, 517, 526, 528, 529
 Plawna 542, 552
 Podczerwone 23, 24, 40
 Podegrodzie 206, 219

Pojałowice 584, 585
 Polanka Wielka 397, 401, 410
 Polichy 540, 550, 569
 Połom Mały 513, 524
 Popradzki Park Krajobrazowy 197, 220, 229, 231
 Poradów, Obszar Natura 2000 579, 584, 586
 Porąbka Uszewska 447, 451, 473, 474
 Poręba Wielka 161, 174, 177, 179, 193
 Poronin 23, 34, 40, 42, 43
 Powroźnik 246
 Pozowice 639
 Prądnik Biały, Kraków 633, 634, 643, 654
 Prądnik Korzkiewski 633, 655
 Przeciszów 397, 401, 404, 414
 Przesławice 583
 Przysłop 54, 109, 116, 165, 193, 242
 Pustynia Błędowska 317, 330, 336
 Puszcza Dulowska 354, 355
 Puszcza Niepołomska 659, 669, 676, 677

R

Rabka-Zdrój 95, 96, 113, 115, 124, 125, 126, 128, 129, 131, 132, 133
 Rabsztyn 317, 321, 324, 330, 331, 332, 333, 340, 342
 Raclawice 321, 579, 592, 602
 Radłów 447, 454, 470, 471, 475, 517
 Regietów 255, 260, 267, 275, 279
 Regulice 345, 349, 351, 352, 356, 364, 366
 Roczniny 392
 Rogoźnik 23, 24
 Ropki 264, 279
 Rozтока Ryterska 214
 Rożnów 197, 209
 Rudno 317, 321, 335
 Ryglice 555, 559, 560, 566, 571, 572, 573, 574, 575
 Rytro 197, 213, 214, 226, 227
 Rzuchowa 501, 507, 523, 524

S

Sękowa 255, 272, 273, 274, 275, 277
 Sidzina 69, 78, 79, 87, 88, 91, 92
 Siedliszowice 477, 481, 483
 Siekierzyna 540, 542, 552
 Sikorzycze 484
 Skała 22, 105, 322, 324, 421, 422, 536, 545, 645, 699, 705
 Skałki Chronowskie 616
 Skawinki 376, 377, 383, 641
 Sławice Duchowne, Obszar Natura 2000 579, 584, 585, 586, 587
 Sławice Szlacheckie 584, 585
 Smardzowice 705
 Sobolów 627
 Spytkowo 397, 401, 402, 403, 404, 405, 409, 411, 415

Sromowce Niżne 95, 99, 104, 131
 Stary Sącz 196, 197, 198, 201, 205, 206, 208, 209, 215, 216, 219, 221, 223, 224, 225, 228, 229
 Stary Wiśnicz 605, 609, 615
 Stróże 283, 307, 312, 512
 Stryszawa 45, 49, 54, 56, 62, 63, 64, 66, 67
 Stryszów 369, 387, 391, 395
 Sucha Beskidzka 45, 54, 61, 62, 64, 66, 378
 Sułoszowa 699
 Szaflary 23, 33, 34
 Szalowa 290, 307
 Szczawa 227
 Szczawnica 95, 99, 119, 120, 121, 126, 130, 131, 133, 237
 Szczawnik 231, 236, 251
 Szczepanowice 501, 507, 520, 523, 526, 590, 603
 Szczepanów 454
 Szczucin 493, 497
 Szczurowa 455
 Szczyrzyc 161, 185, 190, 193
 Szlachtowa 121, 127
 Szymbark 283, 290, 302, 309

Ś

Ściejowice 640

T

Tarnów 211, 493, 498, 499, 501, 507, 514, 516, 517, 525, 526, 527, 528, 529, 547, 552, 566, 574, 575
 Tatrzański Park Narodowy 9, 26, 27
 Tenczynek 321, 326, 335, 338, 342
 Tenczyński Park Krajobrazowy 317, 327, 338, 343
 Tłuczań 401, 410
 Tomice 397, 405, 412
 Tropie 209, 211, 510, 512
 Trzebinia 345, 354, 356, 360, 361, 363, 366, 367, 429
 Tuchów 555, 559, 561, 565, 568, 571, 572, 574, 575
 Tylicz 231, 248, 250, 251, 252
 Tylmanowa 123
 Tymbark 161, 184
 Tyniec, Kraków 377, 639, 683, 687, 689, 697, 706, 707

U

Ujście Jezuckie 481, 497, 526
 Uście Gorlickie 281
 Uście Solne 459

W

Wadowice 369, 378, 387, 388, 394, 395
 Wał-Ruda 454, 455, 475
 Wapienne 243, 255, 275, 280
 Wieliczka 683, 684, 695, 702, 703, 704, 705, 707, 708, 709
 Wieprz 417, 439, 441
 Wierchomla Wielka 250

Wierzchosławice 447, 457, 459, 460, 468, 470, 472, 474, 475, 517
 Wietrzychowice 473, 477, 481, 483, 517
 Wilczyce 171, 186
 Wiślicka, Obszar Natura 2000 397, 403, 407
 Wiśnicko-Lipnicki Park Krajobrazowy 605, 620, 630
 Wojnicz 447, 448, 458, 470, 473, 474, 475, 517
 Wola Justowska, Kraków 648, 649, 655
 Wola Krogulecka 212, 221
 Wola Lubeca 555, 559, 568, 571, 572
 Wola Radziszowska 377
 Wolbrom 317, 339, 340, 342
 Wołowice 639, 640
 Woźniki 401, 402, 410, 412
 Wygiełzów 345, 359, 363, 365, 366, 367
 Wysoka 62, 88, 90, 468
 Wysowa-Zdrój 243, 255, 263, 264, 271, 274, 275, 279, 281

Z

Zabawa 454, 456
 Zabierzów 633, 642, 656
 Zabłędza 571
 Zabrzeź 227
 Zakliczyn 211, 501, 510, 516, 517, 526, 527, 528, 529
 Zakopane 9, 23, 27, 29, 30, 31, 34, 36, 38, 39, 40, 42, 43, 395
 Zakrzów 376, 391, 394
 Zalasowa 559, 567, 573
 Zalipie 476, 477, 481, 482, 484, 494, 495, 496, 497, 498
 Zarogów 584, 585, 587, 601, 602
 Zarzycze Małe 377
 Zator 397, 401, 402, 403, 404, 405, 408, 410, 413, 414, 415
 Zawoja 45, 50, 52, 53, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67
 Zborowice 550, 551
 Zdynia 255, 259, 260, 275
 Zielonki 633, 643, 653, 655, 656, 657
 Złockie 236
 Zubrzyca Górna 69, 83, 88, 91, 92

Ż

Żabno 477, 484, 487, 492, 493, 517
 Żegiestów-Zdrój 231, 236, 237, 243, 247
 Żegocina 605, 618, 629
 Żelichów 493
 Żurowa 562

INDEKS OSÓB

- Antonycz Bohdan Ihor 271
Bandurski Roman 649
Bata Tomasz 424, 426–427
Beksiński Zdzisław 674
Bellon Wojtek 256, 265
Bem Józef 515, 525
Bobowski Wojciech 306
Bogdańscy: Antoni, Józef, Michał, Zygmunt 238, 269, 271
Boy-Żeleński Tadeusz 326
Brodziński Kazimierz 617
Budzyn Julian 562
Bulanda, Chlipała Tomasz 165, 166
Chałubiński Tytus 27, 29
Chromy Bronisław 637, 638, 648
Curyło Felicja 483, 494
Czerwa Włodzimierz 433
Dąbrowski Jan Henryk 646
Dębiński Jakub 463, 464
Dietl J.zef 243, 247–248
Dietz Justus Ludwig, Decjusz 649
Front Władysław 49
Głowacki Bartosz 591, 593, 599
Goetzowie: Antoni Jan, Jan Albin, Jan Ewangelista 452, 462–463
Gucci Santi 600, 669
Halberstam Salomon ben Natan 297
Harasymowicz Jerzy 265
Hasior Władysław 29, 30
Her.dek, W.jciak Karol 84–85, 385
Jachowicz Stanisław 473
Janicka-Krzywda Urszula 63, 81
Jurkovič Dušan 261, 262, 266, 291
Kantor Tadeusz 646, 647
Kanty Jan 437
Kaplicki Mieczysław 484
Kassern Tadeusz Zygfryd 85
Kasprowicz Jan 30
Kiepora Jan 239
Kilar Wojciech 85
Kinga, księżna, święta 122, 150, 202, 204–205, 211, 212, 619, 674
Klemensiewicz Zygmunt 51
Kmita Jan 622
Kmita Piotr 610, 622
Kolecki Jerzy 113, 115
Kolłątaj Hugo 671
Kościuszko Tadeusz 592, 598, 599
Kownacka Maria 214
Kromer Marcin 295, 305
Krzyżanowski Wacław 650
Lubomirski Stanisław 610, 613, 623, 624
Łukasiewicz Ignacy 298, 299, 300–301
Matejko Jan 467, 612, 614–615, 674
Mayr Hans 293
Mazur Antoni 55, 67
Mehoffer Józef 274
Mika Emil 85
Minkiewicz Antoni 334
Minkiewicz Witold 239
Müller Anton 547
Nikifor, Epifaniusz Drowniak 239, 240–241, 385
Nowak Tadeusz 484
Orkan Władysław 29, 174, 175, 176, 178–179
Paderewski Ignacy Jan 537, 538–539
Pawlikowski Jan Gwałbert 27
Penderecki Krzysztof 512, 525
Pieniążek Józef 85
Przerwa-Tetmajer Kazimierz 29, 31, 178, 651
Reinfuss Roman 290, 302
Retinger Józef 464
Rudnicki Adolf 493
Rydel Lucjan 465, 651, 652
Sas-Zubrzycki Jan 168, 360, 452, 453, 454, 455, 464, 466–467, 482, 546, 561, 567
Sławek Walery 593, 599
Solski Ludwik 525
Sosnowski Kazimierz 180, 322
Stadnicki Adam 119, 120, 220
Szafer Władysław 25, 27, 52, 118, 698
Szczepkowski Jan 291, 293, 507, 547
Talowski Teodor 423, 462, 463
Tarnowski Jan Amor 508, 514
Tetmajer Włodzimierz 274, 294, 651
Tischner J.zef 111, 201, 215
Udziela Seweryn 201, 215
Wieniawa-Długoszowski Bolesław 296,
Wiśniak Kazimierz 370, 381, 382
Witkiewicz Stanisław 10, 19, 20, 28–29
Witkiewicz Stanisław Ignacy, Witkacy 30, 385
Witos Wincenty 457, 468,
Wojtyła Karol, Jan Paweł II 19, 49, 50, 166, 168, 205, 207, 215, 387, 646, 650
Wółkowski Władysław 334
Wowro Jędrzej, Wawro 385
Wyspiański Stanisław 274, 294, 326, 465, 634, 642, 651, 674
Wyszyński Stefan 49, 50
Zapałowicz Hugon 52
Zawisza Jan 698
Zegadłowicz Emil 384–385, 598
Zechowski Stefan 598

LEGENDA IKON

pieszo	
spacerem	
nordic walking	
biegiem	
rowerem	
drezyną	
kajakiem	
statkiem	
konno	
biegówki	
skitury	
w raketach	
przyroda	
dziedzictwo	
sztuka	
muzyka	
lokalne produkty	
winnice	
questy	

Kim jest ekoturysta?

- Poszukuje pięknych krajobrazów, miejsc o wybitnych walorach przyrodniczych i kulturowych.
- Jest zainteresowany zwiedzaniem regionem, jego historią, dziedzictwem, środowiskiem naturalnym.
- Szanuje miejscowe zwyczaje i mieszkańców.
- Chętnie smakuje kuchni regionalnej, uczestniczy w lokalnych imprezach, kupuje od miejscowych producentów, w małych sklepikach i na targach.
- Lubi spędzać czas aktywnie i korzysta z bardziej ekologicznych środków transportu tam, gdzie jest to możliwe.

Nie zostawiaj po sobie śladu – podróżuj odpowiedzialnie!

Ślady GPS mikrowycieczek opisanych w przewodniku znajdziecie na stronie:

 traseo.pl/malopolska-ekoturystyka

MAŁOPOLSKA w rytmie *eko*

Odkryj wyjątkowe miejsca, wyrusz na nieprzetarte szlaki, odetchnij bliżej przyrody i zachwyć się pięknem krajobrazów!

W przewodniku ekoturystycznym znajdziesz podpowiedzi, dokąd pojechać, by odkryć malownicze, chociaż często mniej znane i nieoczywiste zakątki Małopolski. Przedstawiamy zbiór pomysłów na wycieczki jednodniowe, weekendowe i tygodniowe, możliwe do zrealizowania także poza szczytem sezonu. Wybraliśmy miejsca, które już postawiły na ekoturystykę oraz ochronę dziedzictwa i piękna krajobrazu. Przewodnik kierujemy przede wszystkim do ekoturystów podróżujących w małych grupach – z rodziną, dziećmi i przyjaciółmi. Zachęcamy wszystkie pokolenia do wspólnego podróżowania po Małopolsce w rytmie eko!

visitmalopolska.pl

Aplikacja mobilna: VisitMałopolska

 MAŁOPOLSKA

visitmalopolska.pl

Aplikacja mobilna: VisitMałopolska

Fundusz
Partnerstwa

www.funduszpartnerstwa.pl